aventuri sub pămînt

norbert casteret

Lei 18,5

Norbert Casteret

Aventuri sub pămînt

Norbert casteret

La anii majoratului
îți făurești cele mai frumoase
vise - și aceste vise, eu îți
doresc să ți le îndeplinești -
Ian Cojocaru

5.VIII.1970.

Editura Ştiinţifică
Bucureşti 1964

In romîneşte de MARCIAN BLEAHU şi ANCA DECU

Îngrijire ştiinţifică : MARCIAN BLEAHU

Norbert Casteret

AVENTURES SOUS TERRE
Tome I—III, 1961—1962

Librairie académique Perrin
Paris

Prefaţă

„Une grande vie est une pensée de jeunesse réalisée par l'âge mûr" [1]

ALFRED DE VIGNY

Numele lui Norbert Casteret a depăşit de mult hotarele Franţei şi ale disciplinei pe care a servit-o toată viaţa, speologia. El este aproape un simbol, acela al îndrăznelii, al perseverenţei şi al aventurii, în sensul cel mai bun al acestui cuvînt. Cercetarea peşterilor, speologia, este abordată astăzi de un număr tot mai mare de cercetători. În întunecatele cotloane ale peşterilor se întîlnesc oamenii de ştiinţă, reprezentînd ramuri foarte variate de cercetare, cu sportivi, alpinişti şi scafandrieri, şi cu tineri, veniţi aici pur şi simplu în căutarea aventurii. Această mişcare, care ia din ce în ce mai mult caracter de masă se datoreşte în mare măsură tocmai lui Norbert Casteret.

Afirmaţia de mai sus ar putea părea hazardată căci Casteret a fost mult timp speologul cel mai individualist, speologul solitar prin definiţie, speologul solitar la pătrat, cum spune Pierre Weité, căci el este singurul speolog care merge de unul singur prin peşteri ! Şi totuşi, rolul lui în dezvoltarea speologiei, în răspîndirea ei în masa mare a tineretului este incontestabil. Să încercăm să precizăm acest rol.

Cu toate că legăturile omului cu lumea subterană a peşterilor coboară în adîncurile istoriei pînă în timpurile cenuşii ale începuturilor omenirii, cercetarea sistematică şi ştiinţifică a acestei lumi a început de-abia în secolul al XIX-lea. Este meritul cîtorva îndrăzneţi care, înfruntînd superstiţiile, teama şi necunoscutul, au coborît în măruntaiele pămîntului, uneori cu riscul vieţii, pentru a aduce lumină în lumea întunericului veşnic. A fost o muncă eroică de pionierat, ignorată însă de

[1] „O mare viaţă este un gînd de tinereţe împlinit de vîrsta maturităţii".

marele public și rămasă doar consemnată în rapoarte și reviste științifice. Nici chiar înființarea primelor societăți speologice, în 1879 la Viena și în 1895 la Paris, nu a avut răsunet de masă, publicațiile editate de ele avînd o difuzare restrînsă la un mic cerc de interesați.
Mult mai importante decît revistele de specialitate au fost pentru popularizarea speologiei lucrările lui Eduard Alfred Martel, unul din pionierii de seamă a acestei discipline. E. A. Martel, (1859—1938), jurist de profesie, și-a consacrat toată viața cercetării peșterilor și mai ales a avenelor, puțurile naturale verticale, a căror explorare este deosebit de anevoioasă și periculoasă. Rezultatele temerarelor sale explorări le-a făcut cunoscute în zeci de note și comunicări, dar mai ales în vreo șapte volume mari, bogat ilustrate, care au avut darul să dezvăluie marelui public o întreagă lume stranie, frumoasă, interesantă, pasionantă chiar și aproape necunoscută pînă atunci.
Deși concluziile sale de ordin științific, susținute cu multă pasiune și spirit polemic, nu au prea rezistat la o aprofundare ulterioară a problemelor, ele fiind opera unui diletant, nu i se poate contesta lui Martel meritul de a fi pus aceste probleme, fiind astfel unul din părinții speologiei fizice, adică a acelei părți din speologie care se ocupă cu geologia, geografia, hidrologia și meteorologia lumii subterane.
Cealaltă ramură a speologiei, care se ocupă cu studiul viețuitoarelor din peșteri, biospeologia, a fost mai favorizată de faptul că de la început ea a fost fundamentată de un mare om de știință, de naturalistul și biologul desăvîrșit care a fost Emil G. Racoviță.
Desigur, cu Racoviță și cu Martel nu se epuizează lista celor care au pus bazele speologiei și care au deschis porțile unui nou domeniu de activitate și de cunoaștere. Am fi nedrepți dacă nu am aminti, pe lîngă ei, pe cercetătorii austrieci, care au avut merite deosebite în această direcție. Fapt este că, datorită unei întregi pleiade de cercetători, în primul deceniu al secolului nostru speologia era constituită ca o disciplină științifică, iar marele public începu să se intereseze de ea. A intervenit apoi primul război mondial care a anihilat totul. Atît societatea speologică a Franței cît și cea austriacă s-au desființat, respectivele reviste și-au încetat apariția, iar asupra lumii subterane s-a lăsat iarăși întunericul. Înființarea primelor institute de speologie, la Cluj în 1920 de către Racoviță, primul de acest fel din lume, și apoi în 1921 la Viena de către G. Kyrle, nu a avut răsunet mai larg, ele fiind cu preocupări strict științifice.

În această ambianță, în care lumea subpămînteană era din nou ignorată de către marele public, și-a început activitatea Norbert Casteret.
Norbert Casteret s-a născut la 13 august 1897 în orășelul Sain-Martory, situat pe Garona, la poalele Pirineilor. Părinții săi, intelectuali, tatăl său era avocat, i-au dat o educație aleasă, îndreptată spre clasicism, cum se obișnuia la vremea aceea în Franța, fără a se opune, fapt surprinzător pentru atunci, înclinației spre sport și viață în aer liber pe care tînărul Norbert a manifestat-o de mic. Ca orice adolescent, Norbert a visat să devină explorator, să călătorească în toată lumea și să descopere ce mai era de descoperit pe acest pămînt. Și, ca mai toți adolescenții, nu a reușit să-și îndeplinească visul, cel puțin pe acela de a deveni călător. În schimb, nevoia de aventură și de necunoscut și-a putut-o satisface doar la cîteva sute de metri de casa natală, cocoțată pe faleza stîncoasă a Garonei, numită Escalère. Ori această faleză, constituită din calcare, este ciuruită de nenumărate găuri și cotloane ce formează un microcosmos de peșteri. Cu „explorarea“ acestor peșteri și-a început activitatea de speolog Casteret, la frageda vîrstă de 11 ani.
Ceea ce la început a fost joacă, a devenit treptat o pasiune. Ce putea să fie mai atrăgător pentru un copil, mai tîrziu un adolescent, de cît scotocirea întunecatelor unghere subpămîntene, pline de necunoscut și neprevăzut, în care de multeori, el era primul om care pătrundea!
Numai cine a luat parte la o explorare subterană poate înțelege vraja și atracția pe care o exercită în mod irezistibil această lume plină de mistere, cufundate în întunericul veșnic a cărei cucerire solicită îndrăzneală, curaj, agerime, stăpînire de sine și care răsplătește pe îndrăzneț cu peisage neașteptate, uneori uluitoare, de o stranie frumusețe. Cine a gustat odată farmecul unei atare aventuri nu poate să nu fie captivat și cucerit pentru totdeauna, căci ea răspunde unei necesități foarte adînci a spiritului omenesc, aceea de înfruntare cu necunoscutul, pornire nobilă care stă la baza cunoașterii științifice a lumii și a cuceririi naturii.

Această nevoie de necunoscut, inconștientă dar intensă, l-a prins în mrejele sale pe micul Casteret, legîndu-l pentru toată viața de lumea subterană.
După primii pași făcuți în peșterile din Escalère, el și-a extins treptat activitatea pe o rază din ce în ce mai mare, pe măsură ce creștea în vîrstă. Făcînd drumuri lungi pe jos, apoi cu bicicleta, înarmat cu lumînări șterpelite de acasă și cu o simplă frînghie de rufe, Norbert începe să cerceteze toate peșterile din regiune, orificiile din stînci și chiar vizuinile de animale, nu fără a trece prin diverse aventuri, din care unele puteau să-l coste viața. În aceste explorări Casteret și-a creat treptat un „stil" personal de cercetare, unic poate în istoria speologiei. In lipsa unor tovarăși dispuși să-l urmeze în aventurile sale, el s-a obișnuit să cutreiere singur peșterile, lucru foarte periculos într-un mediu în care primejdiile pîndesc la fiecare pas și cel mai mic accident se poate solda cu o catastrofă. Ceea ce pare de necrezut este însă felul cum ataca avenele, lăsîndu-se să alunece în întuneric și necunoscut de-a lungul frînghiei, fără să știe dacă va atinge fundul puțului sau va fi nevoit să se cațăre înapoi, pe frînghie, fără o clipă de odihnă. Toată această gimnastică cerea desigur multă îndemînare și forță, de care Casteret dispunea însă din plin. În tinerețe el a fost un sportiv uimitor de multilateral, cucerind diverse titluri pe plan regional la atletism (săritura cu prăjina, 110 m garduri, alergări de fond), natație, schi, ciclism și fotbal.
Activitatea sportivă nu era dusă însă în detrimentul învățăturii. La Toulouse, unde și-a făcut liceul, Casteret a fost curînd captivat de colecțiile muzeului din localitate unde se găseau adunate vestigiile oamenilor primitivi care cutreieraseră cu zeci de mii de ani înainte regiunea. Aici a început el să înțeleagă semnificația și rostul nenumăratelor obiecte preistorice pe care le găsea în peșteri și sub îndrumarea cercetătorilor de la muzeu a învățat tehnica săpăturilor arheologice, pe care nu întîrzie să le efectueze singur în peregrinările sale subterane. Astfel se dezvoltă la Casteret a doua pasiune, arheologia, pe care o împletea cu cercetarea peșterilor.
Cu preocupări variate atît de precoce, animat de pasiune pentru cercetare și știință, cu spirit iscoditor, tînărul Casteret avea viitorul deschis pentru a deveni un adevărat om de știință. Calitățile fizice, curajul, dus pînă la temeritate și tenacitatea în a-și duce la îndeplinire planurile, completau în

mod fericit o personalitate originală și viguroasă care se contura de timpuriu.
Dar ascensiunea tînărului Casteret, care trebuia să-l ducă la un viitor strălucit, a fost curmată de primul război mondial. La vîrsta de 18 ani el se înrolează voluntar în armată și pleacă la război, din care se întoarce sănătos, nevătămat fizic, dar zdruncinat sufletește. Este o perioadă grea, în care doar pasiunea crescîndă pentru cercetările subterane îl menține.
După ce își dă cu întîrziere explicabilă bacalaureatul, audiază la Toulouse cursuri la Facultatea de Drept, Facultatea de Științe, Institutul Agricol și Școala de Notariat, luîndu-și pînă la urmă diploma de notar. Concomitent frecventează cu asiduitate muzeul și biblioteca muzeului și este îndrumat în tainele arheologiei de Henry de Begouen, profesor de antropologie și arheologie la Universitatea din Toulouse, distins arheolog și cu ai cărui fii Casteret fusese coleg de liceu. Este vorba de cei trei frați Begouen, fericiții exploratori ai celebrelor și importantelor peșteri ornate cu picturi paleolitice, Tuc d'Audoubert și Trois Frères, în care descoperiseră singurele statui preistorice cunoscute pînă atunci în lume. Cu ocazia Congresului Institutului internațional de antropologie din 1921, Casteret a avut ocazia să vadă personal aceste minuni ale preistoriei, care îi deschiseră ochii asupra unui nou aspect al speologiei, descoperirea operelor de artă paleolitică. Și tocmai în acest domeniu cîștigă un an mai tîrziu Casteret primii săi lauri de glorie.
Nu intrăm în detaliile acestei nemaipomenite aventuri căci ea este relatată chiar de eroul ei în volumul de față. Nu putem însă să nu subliniem faptul că descoperirea în peștera Montespan de către Casteret a celor mai vechi statui din lume nu a fost rodul unei întîmplări ci rezultatul unei previziuni strict științifice, care dă dovadă de aprofundatele cunoștințe geologice și arheologice pe care le avea Casteret. La aceasta a trebuit să se adauge o excepțională călire fizică, un curaj nebunesc și o tenacitate aproape diabolică, calități pe care numai el le putea întruni.
Cu tot renumele mondial pe care i l-a adus această senzațională descoperire, problemele vieții nu erau rezolvate pentru Casteret. La vremea aceea speologia nu putea constitui o meserie căci nu existau nici catedre universitare dedicate acestei discipline, nici laboratoare sau institute de specialitate. Pentru Casteret nu exista nici un mijloc de a-și valorifica în mod

practic cunoştinţele pe care le acumulase în ani de cercetări trudnice, minuţioase şi dezinteresate. După căsătoria sa cu Elisabeth Martin a cărei proprietate era situată la Saint-Gaudens, la poalele Pirineilor, noile venituri îi dădu posibilitatea să se dedice cu trup şi suflet cercetării peşterilor.
Astfel începe în 1925 Norbert Casteret explorarea sistematică a peşterilor din Pirinei, însoţit de soţia sa, care îl iniţiază în tainele alpinismului şi din care el face în schimb prima femeie speolog din lume. Cutreierînd vastul şi sălbaticul lanţ al Pirineilor cei doi soţi fac una după alta descoperiri din cele mai interesante, coborînd în avene primejdioase, căţărîndu-se de-a lungul cascadelor glaciale ale rîurilor subterane sau identificînd picturi paleolitice pe pereţii peşterilor. Desigur ar fi imposibil de a trece în revistă întreagă această activitate prodigioasă, care se desfăşoară pe mai multe decenii. Să amintim doar cîteva rezultate mai importante.
În 1926 soţii Casteret descoperă la altitudinea de 2700 m o imensă peşteră care adăposteşte un gheţar. Este peştera glacială situată la cea mai mare altitudine din lume, pe care geografii au botezat-o Peştera Casteret.
În 1928 soţii Casteret desobstruează gura unei peşteri în care găsesc zeci de schelete umane şi care se dovedeşte a fi locul în care Cezar, în timpul cuceririi Galiei, a închis şi omorît prin afumare familii întregi de gali.
În 1930 este explorată peştera Labastide, în care sînt descoperite picturi paleolitice de mare valoare ştiinţifică.
În 1931, în urma unei colorări cu fluoresceină, sînt identificate adevăratele izvoare ale Garonei, care se găsesc pe versantul spaniol al Pirineilor, de unde apele, dispărînd sub pămînt, trec pe sub creasta principală a lanţului de munţi, pentru a reapare pe versantul francez. Această descoperire a împiedicat secarea Garonei prin lucrări de captare ale apei, pe care spaniolii vroiau să le întreprindă pe versantul lor, fără să ştie că apele acestea alimentează Garona.
În 1931 este descoperită peştera Cigalère, peştera cu cele mai multe cascade din lume, a cărei explorare avea să fie dusă la bun sfîrşit, tot de Casteret, de-abia în 1955.
În 1934 soţilor Casteret li se încredinţează misiunea de a explora peşterile din Atlasul marocan. Fiind multe peşteri de cercetat, cei doi soţi lucrează separat, apoi coboară împreună în avenul Frugato, cel mai adînc la vremea aceea în Africa.
În 1935 urmează descoperirea şi explorarea celui mai adînc

aven din Franţa atunci, avenul Martel, în care Elisabeth Casteret stabileşte un record mondial feminin de coborîre în adîncime.
În 1937 Norbert Casteret explorează rîul subteran Labouiche, împreună cu un tînăr cu care face atunci cunoştinţă, Joseph Delteil, şi care va rămîne pe mai departe tovarăşul său nedespărţit. În acelaşi an, soţii Casteret descoperă peştera Esparros, una din cele mai bogat şi frumos concreţionate peşteri din lume.
În 1940 Norbert Casteret suferă o grea lovitură prin moartea soţiei sale, survenită în timp ce dădea naştere celui de al cincilea copil al lor. Pierderea a fost cu atît mai mare cu cît Elisabeth Casteret a fost una din acele puţine femei care a ştiut să-şi secondeze soţul în chip admirabil, dînd dovadă de un curaj şi o rezistenţă cu totul remarcabilă, fiind în acelaşi timp o mamă ideală, o gospodină perfectă şi o femeie plină de graţie, inteligentă, modestă şi posedînd o solidă cultură. În toate scrierile sale Norbert Casteret nu a încetat să-i aducă un emoţionant omagiu, ţinînd vie amintirea aceleia care a fost prima exploratoare de avene din lume.
Deşi cercetările întreprinse pînă în 1940 Casteret le-a făcut singur sau însoţit de soţia sa, fratele său Martial sau cîţiva prieteni, ele au avut darul să pună în mişcare sute, poate mii de tineri, care s-au îndreptat dornici de aventură spre lumea tainică şi plină de promisiuni a peşterilor. Acest curent în favoarea speologiei se datoreşte scrierilor lui Norbert Casteret. Din explorările sale subterane Norbert Casteret s-a întors totdeauna cu carnete pline de însemnări şi cu inima încărcată de emoţiile pe care i le ofereau peşterile : emoţii fie estetice, în faţa extraordinarelor minuni pe care natura le-a zămislit în măruntaiele pămîntului, fie pline de dramatism, generate de temerarele sale explorări. Toate acestea Casteret le-a aşternut cu multă dibăcie pe hîrtie. Prima sa carte, intitulată „Zece ani sub pămînt“ a avut darul unei explozii. Era pentru prima dată cînd un speolog dezvăluia cu atîta sinceritate şi modestie o activitate în care nu ştiai ce să admiri mai mult, curajul, erudiţia sau valoarea rezultatelor obţinute. Epuizarea rapidă a cărţii şi traducerea ei imediată în peste zece limbi atestă succesul ei.
Au urmat apoi tot alte şi alte cărţi, care mai de care mai pasionante şi mai surprinzătoare prin bogăţia de fapte şi idei pe care le comunica. Cele unsprezece cărţi în care Casteret

și-a povestit aventurile subterane au o construcție foarte interesantă. În fiecare volum o jumătate este dedicată întîmplărilor personale iar cealaltă jumătate problemelor de ordin general ale speologiei: formarea și evoluția peșterilor, viețuitoarele din peșteri, echipament, tehnică de explorare, peșterile în mitologie și istorie, peșterile și evoluția omului, arta parietală din peșteri etc. Toate aceste capitole constituie împreună un admirabil și complet manual de speologie, perfect pentru a dezvălui marelui public rosturile și interesul cercetărilor speologice, dar și pentru a îndruma pe cei ce intenționează să se dedice unei astfel de activități.

Erudiția de care a dat dovadă Casteret în scrierea unor capitole este prodigioasă. Probabil că nimeni nu va mai sta vreodată să culeagă cu atîta migală diversele întîmplări legate de peșteri, din istorie, mitologie și literatură! La acestea se adaugă nenumărate întîmplări și documente inedite, care au fost salvate de la uitare prin consemnarea lor în aceste cărți. Nu mai puțin interesante sînt reflecțiile pe care le face Casteret pe marginea diverselor întîmplări prin care a trecut. Ele denotă un spirit profund, un gînditor, care nu a încetat niciodată să analizeze rosturile acestei lumi și să tragă concluzii de ordin general din ce l-a învățat natura și viața.

În ce privește partea de narațiune a cărților lui Casteret, o analiză este inutilă căci cititorul va putea să-și formeze singur o părere din volumul de față, care cuprinde o culegere din aceste capitole. Simplitatea frazei, naturalețea povestirii cuceresc de la prima pagină. Este uimitor însă mai ales faptul că, deși în fond în toate cărțile este vorba de unul și același lucru, explorarea unor peșteri, povestirea nu plictisește sau obosește ci interesul este mereu treaz. Aici este un rafinat meșteșug scriitoricesc, dar mai presus de orice, este valoarea materialului faptic relatat.

Cu multă modestie povestește Casteret lucruri cotidiene în aparență: coechipierii săi dorm, mănîncă, glumesc. Aceasta se întîmplă însă la sute de metri sub pămînt, în condiții de trai deosebit de grele. Din faptele mărunte, uneori și dramatice, se închegă însă tabloul uimitor al unor oameni care se dăruiesc cu totul, suferă, se sacrifică, în modul cel mai dezinteresat, doar pentru a smulge naturii încă o taină, pentru a cuceri necunoscutul. În cărțile lui Casteret sînt pagini de epopee, de o înaltă valoare morală, care se înscriu cu cinste în cartea de aur a cuceririi naturii de către om.

În afara cărților menționate, Norbert Casteret este autorul a încă alte 12 volume, în afara „seriei". Este vorba de albume fotografice, cărți de beletristică și pentru copii, toate evident cu subiect speologic, cărți autobiografice, o carte despre viața liliecilor, pe care i-a studiat timp îndelungat, o biografie a lui Martel etc. La acestea trebuie adăugate diverse note și comunicări științifice.

Înainte de a încheia această prezentare, să mai parcurgem pe scurt firul vieții lui Casteret pe care l-am întrerupt în 1940, la moartea soției sale.

În anii grei ai celui de-al doilea război mondial, la care nu a participat direct, i s-au încredințat diverse misiuni secrete, ca de ex. aceea de a ascunde în peșteri documente de valoare ale Statului major francez, pentru a nu cădea în mîna cotropitorilor naziști, sau aceea de a ascunde, tot în peșteri, 10 tone de arme, cu care a alimentat apoi pe luptătorii din rezistență.

După război, în stilul de lucru a lui Casteret intervine o schimbare. Ea era inerentă căci în bună măsură, tocmai datorită cărților sale, speologia ajunge în Franța o mișcare de mase. Ajunge să amintim faptul că în Franța există astăzi peste 100 asociații și cluburi speologice, întrunind peste 10 000 membri, pentru a ne da seama ce înseamnă puterea exemplului și ce forță mobilizatoare este cartea.

Renunțînd la explorările „familiare", deși este însoțit adesea de fiul și fiicele sale, Casteret se alătură numeroșilor săi discipoli. Acum începe perioada marilor expediții, cu zeci de participanți și cu echipamentele cele mai perfecționate pe care le poate pune tehnica la îndemînă. Majoritatea acestor expediții este relatată în volumul de față: Henne Morte, Cigalère, Pierre-Saint-Martin, Coume Ouarnède.

Deși anii nu iartă, Casteret continuă să fie la datorie, participînd direct sau îndrumînd cu sfaturi prețioase pe coechipierii săi mai tineri. Viața plină de primejdii căreia i s-a dedicat, i-a conferit o vitalitate neobișnuită. Deși în vîrstă de 67 ani, Casteret continuă să ia parte la coborîri temerare în avene, să se scufunde cu costum de scafandru autonom în sifoane și să fie totdeauna prezent la marile acțiuni. În același timp continuă să scrie și să întreprindă turnee de conferințe în Franța și peste hotarele ei, închinîndu-și în continuare întreaga activitate speologiei, disciplină pe care a în-

drăgit-o la vîrsta de 11 ani şi pe care a servit-o mai bine de o jumătate de secol.
Cel mai asiduu cercetător de peşteri (are peste 1000 peşteri explorate la activul său), cel mai fecund scriitor-speolog, Norbert Casteret este nu numai decanul speologilor francezi dar, fără îndoială, speologul Nr. 1 al lumii. El este în felul său o personalitate a timpurilor noastre, a cărui viaţă, închinată unei idei, nu poate de cît să fie dată ca exemplu şi să fie... invidiată.

Marcian Bleahu

I Urmele unui trecut îndepărtat

1. Cele mai vechi statui din lume

„Secretul tuturor descoperitorilor constă în aceea că nimic nu li se pare imposibil".

(GUSTAVE LE BON, *Evoluția materiei*)

În campania de explorări subterane din august 1922, începută cu cîțiva ani în urmă în Pirinei, cercetările m-au condus în satul Montespan, așezat pe panta unei coline străjuită de un castel feudal.

Aceste ruine, care domină valea Garona, atrag de departe privirile și evocă amintiri istorice interesante, legate de familia seniorilor de Montespan care au domnit în regiune mai multe secole, mai înainte ca soția unuia din ei, o principesă de Montespan, să fi cucerit inima Regelui Soare. În apropierea acestui castel se află peștera Montespan, în care mi-a fost dat să fac descoperiri atît de stranii.

După ce am vizitat pitorescul sat și ruinele castelului, m-am îndreptat spre o gură de peșteră, deschisă în muntele învecinat, reputată ca impenetrabilă.

La baza muntelui am dat de o crăpătură în stîncă de unde țîșnește un șuvoi de apă. Localnicii susțineau că în verile excepțional de uscate se putea înainta prin apă într-un culoar natural, dar că la 60 m distanță peștera se închide, apa ridicîndu-se pînă în tavan.

Într-adevăr, așa mi-a apărut această peșteră. După ce m-am dezbrăcat și m-am strecurat printr-o gaură de mărimea unui om, am pătruns într-o galerie orizontală, largă de 3—4 m, înaltă de 2—3 m, și am înaintat în apa curgătoare, pe un fund de nisip și de argilă. După 40 m, galeria cotește în unghi drept iar tavanul, coborînd brusc, permite o înaintare pe brînci, incomodă, pe încă 20 m pînă cînd apa devine adîncă și bolta este înecată.

Ajuns în acest terminus dificil și puțin încurajator, amintirile cercetărilor mele precedente în alte locuri și încăpățînarea cu

care am făcut totdeauna explorările m-au determinat, deşi într-o situaţie stranie, să mă dedau la tot felul de ipoteze, în loc să părăsesc această peşteră cum ar fi fost normal.
Natura geologică a masivului mă făcea să presupun că acel şuvoi subteran a erodat calcarul, formînd un curs de apă subteran, a cărui resurgenţă[1] era culoarul strîmt în care mă aflam.
Pe de altă parte, studiul perioadelor geologice ne arată că, la sfîrşitul epocii glaciare, clima era caracterizată printr-un frig pătrunzător şi uscat, asemănător aceleia din Laponia de astăzi. În consecinţă cursul subteran a fost secat vreme îndelungată la începutul cuaternarului şi atunci a putut adăposti pe bieţii troglodiţi primitivi.
Bazat pe aceste ipoteze, în aparenţă atît de şubrede, dar atît de ispititoare pentru un specialist în preistorie, m-am hotărît să mă aventurez mai departe în măruntaiele muntelui şi în necunoscutul acestui curs de apă subteran.
Cu apa pînă la umeri, în curentul care ieşea de sub bolta înecată, mă gîndeam totuşi că este o nebunie să mă aventurez singur într-o încercare atît de riscantă. Înaintea mea se prezentau mai multe ipoteze : să întîlnesc în continuare tavanul înecat ca la punctul de plecare, să dau de o terminaţie, în fund de sac, a galeriei, să ajung într-o pungă cu aer viciat, să cad într-un puţ, să dau într-o grămadă de ramuri cărate de apă, sau să mă împotmolesc...
Analizînd în liniştea impresionantă a izolării mele toate aceste posibilităţi, m-am hotărît să mă avînt totuşi în necunoscut ca să forţez, dacă este posibil, această barieră, pe care alianţa dintre apă şi stîncă părea s-o facă de netrecut.
Am fixat lumînarea pe un ieşind al peretelui, am tras aer pentru o scufundare de două minute (performanţă cu care sînt deprins) şi m-am scufundat, cu o mînă înainte, cu cealaltă atingînd bolta. Pipăiam cu cea mai mare atenţie asperităţile şi contururile acestei bolţi, fiindcă eram orb şi ochii mei erau în vîrful degetelor ; nu trebuia numai să înaintez, trebuia să mă gîndesc şi la înapoiere. Pe cînd progresam astfel şi mă grăbeam să merg tot mai departe, capul mi-a ieşit deodată din apă şi am putut respira.

[1] Locul unde iese din nou la suprafaţă un pîrîu care a intrat sub pămînt mai în amonte şi care a curs subteran. — *N.T.*

Unde mă aflam ? N-aveam cum să ştiu, era beznă în jurul meu. Fără îndoială străbătusem un sifon[1] ; m-am întors numaidecît, scufundîndu-mă în sens contrar, fiindcă nimic nu este mai primejdios decît pierderea orientării în asemenea împrejurare. Ajuns în aval de sifon, unde flacăra lumînării se oglindea în apa neagră, am privit această boltă, nevăzută pînă atunci de vreun ochi omenesc, care în acea clipă mi-a încredinţat tainele. Deşi rezultatul era minor, pur sportiv pentru această tentativă, întrevedeam de pe acum şi aşteptam emoţiile şi dificultăţile unei viitoare explorări pe care o doream lungă şi rodnică.
A doua zi eram din nou la intrarea peşterii, avînd un material de explorare pe cît de simplu, pe atît de uşor. După ce m-am dezbrăcat complet, ca în ajun, şi mi-am ascuns îmbrăcămintea după o tufă, m-am strecurat în cursul subteran, ţinînd cu o mînă o lumînare aprinsă, iar cu cealaltă casca de înot din cauciuc, conţinînd chibrituri şi mai multe lumînări de rezervă. Această apărătoare simplă, bine închisă, urma să-mi asigure, după fiecare scufundare sau după numeroasele mele căderi în apă, lumina.
Ajuns la sifon, am căutat să mă scufund în aceeaşi direcţie ca în ajun, pentru a da peste punga de aer, şi scufundîndu-mă pentru a doua oară sub bolta înecată, m-am ridicat de partea cealaltă, cu apa pînă la gură. Înainte de a aprinde lumina, am scuturat ca să zvînt casca, de pe care curgeau şiroaie, cu precauţii şi stăpînit de nerăbdare. În cele din urmă am deosebit în geana de lumină tremurătoare că, ceva mai departe, adică la cîţiva metri, bolta era paralelă cu oglinda apei, fiind despărţită doar printr-un strat subţire de aer.
De data aceasta păreau să se realizeze previziunile mele : eram într-un curs de apă subteran necunoscut.
Înaintam urmărind cu creştetul capului cele mai mici asperităţi ale stîncii, ca să pot respira ; după un parcurs de 100 m am dat de un banc de argilă la intrarea unei săli vaste în care mi-am potolit emoţiile, nu însă şi dîrdîiturile de frig.
Aici bolta se înălţa la 10 sau 12 m, iar pîrîiaşul se pierdea după 5—6 m sub blocurile mari de stînci căzute din tavan. Trecînd prin această sală încurcată de blocuri şi împodobită cu frumoase cascade stalagmitice[2], am intrat din nou în apă ca

[1] Porţiune în care un canal subteran are tavanul mult coborît. Prin creşterea nivelului apei aceasta îneacă tavanul şi sifonul „se închide“, nemailăsînd nici un strat de aer. De obicei la sifoane coboară o dată cu tavanul şi podeaua, canalul subteran luînd forma literei U. — *N.T.*
[2] Prin formaţiuni stalagmitice se înţeleg toate tipurile de depuneri de carbonat de calciu din peşteri (stalactite, stalagmite, depuneri parietale şi de podea.) — *N.T.*

să continui explorarea mea singuratică... Deşi obişnuit cu dificultăţile unei peşteri, n-am simţit niciodată cu atîta intensitate sentimentul de izolare, de apăsare şi de teamă, caracteristic lumilor subterane, unde cel mai banal accident, cum ar fi udarea sau pierderea chibriturilor, ar putea avea consecinţe fatale...

După ce am ocolit un stîlp enorm cu baza în patul pîrîului, am dat de un alt sifon cu un aspect lugubru, fiindcă apa era adîncă şi bolta încărcată cu stalactite negre şi tăioase. Repetînd tehnica cunoscută, care însă de fiecare dată îţi dă emoţii, m-am scufundat şi în acest sifon, care mi s-a părut sensibil mai lung decît primul. În întunecimi, o barieră dublă de lichid se închidea acum în urma mea, împiedicîndu-mi ieşirea la lumina zilei. O izolare de neînchipuit. Cum să nu fii cuprins de o îngrijorare care duce încetul cu încetul la spaimă !

Din fericire pentru succesul explorării, locul unde am avut un moment ideea să bat în retragere era foarte strîmt şi puţin indicat chiar şi pentru o analiză de scurtă durată a situaţiei. Sub impulsul fricii şi al frigului mi s-a părut că nu-i nici o deosebire între a înainta sau a da înapoi ! M-am tîrît mult prin apă într-o galerie îngustă, unde de pe tavanul coborît curgea o adevărată ploaie care îmi stingea mereu lumînarea. Această înaintare tîrîş, îngreuiată de ciocnirile şi frecările continue de roca aspră, m-a condus într-o altă sală, cu mult mai mare decît prima, unde un haos nemaipomenit de blocuri enorme stăteau mărturie a numărului mare de prăbuşiri care se produseseră acolo într-o epocă nedeterminată. Aici a trebuit să fac o gimnastică energică pentru a mă încălzi puţin şi pentru a-mi activa circulaţia braţelor mele înţepenite în apa îngheţată.

Ipotezele mele privitoare la existenţa acestui curs subteran erau pe deplin confirmate şi mă întrebam pînă unde oare mă va duce această succesiune de culoare şi săli, în care apa curgea într-una, cînd liniştită, cînd agitată şi murmurînd, revărsată din mici bazine.

Încredinţîndu-mă că rezerva de lumînări părea să fie suficientă, am pornit iarăşi înainte, căţărîndu-mă prin îngrămădirea de blocuri. Am ieşit cu greu din această sală mare şi m-am angajat, tot prin apă, într-o galerie foarte lungă şi monotonă. În unele zone de îngustare, unde trebuia să mă strecor între coloane de calcar, credeam că am dat de fundul peşterii, însă lumina mea slabă deschidea noi perspective. Înaintam cînd în apă, cînd pe bancuri de argilă alunecoasă şi vîscoasă, în care căutam să las urmele tălpilor drept repere preţioase pentru înapoiere. Pierdusem de mult noţiunea timpului şi a distanţei parcurse, cînd am fost oprit de îngustimea culoarului. În ultima porţiune de altfel, bolta atingea aproape nivelul apei şi mă tîram într-adevăr cu cea mai mare greutate.

Mă zbăteam fără îndoială de cîteva ceasuri ca să dau de fundul peşterii, şi iată că o strîmtoare de nepătruns mă oprea, fără speranţa de a cunoaşte originea acestei ape subterane ! Din fericire această dezamăgire a fost numai de o clipă, fiindcă, trecînd capul şi un braţ în această lucarnă, am scos un strigăt de triumf care a pus pe goană oaspeţii misterioşi ai unui bazin umplut de mîl şi de ramuri ; o colonie de mormoloci, care trăia acolo cu totul nebănuită, tulburată acum pentru întîia oară, indica prin prezenţa ei că în amonte cu cîţiva metri cursul de apă epigeu[1] părăsea lumina, pajiştele şi pădurile ca să pătrundă în munte şi să urmeze cursul subteran pe care-l străbătusem cu osteneală contra curentului. Prezenţa mormolocilor în această zonă de nepătruns a pîrîului mă asigura că ieşirea la lumină este foarte aproape, fiindcă aceste larve nu se aventurează niciodată departe în apele subterane.

Am putut constata într-adevăr în zilele următoare că numai cîţiva metri mă despărţeau de punctul de intrare sau de „pierderea“ pîrîului în masivul muntos, o intrare foarte îngustă, o crăpătură în stîncă, absolut impracticabilă.

Am străbătut deci muntele dintr-o parte într-alta, însă împiedicat să ies la lumină de strangularea din dreptul ultimului ochi de apă, în care mormolocii foiau, am fost silit să mă întorc pe aceeaşi cale de apă subterană, de data aceasta în sens invers, adică în aval. La întoarcere, drumul mi s-a părut din ce în ce mai obositor, însă l-am parcurs fără incidente deosebite, cu excepţia unor ezitări asupra direcţiei de urmat la unele ramificaţii şi la sifonul cel mai periculos din cele două. Le-am putut trece abia la a doua încercare, fiindcă prima dată o luasem prea oblic.

Intrasem în peşteră în plină zi, pe un soare arzător, şi am ieşit noaptea, cuprins de frig, după ce am parcurs în 5 ore aproape 3 km sub pămînt (distanţă măsurată ulterior).

Am făcut apoi în această peşteră, una după alta, mai multe explorări complimentare, parcurgînd noi săli, un etaj su-

[1] Epigeu — la suprafaţa pămîntului, în opoziţie cu hipogeu — sub pămînt. — *N.T.*

perior, un labirint de galerii joase, avînd mereu speranța să descopăr vestigii de locuiri preistorice, ceea ce consideram posibil, dacă nu probabil, pentru o perioadă cînd apa nu circulase prin peșteră.
Din nefericire urmară o serie de ploi care au sporit debitul pîrîului și au împiedicat accesul în peșteră. Am fost silit să amîn cercetările pentru anul următor. Trebuie amintit că în afară de lunile august și septembrie, cînd explorarea este posibilă în condițiile arătate, tavanele peșterii sînt înecate pe porțiuni prea lungi.
Recolta mea în 1922 în acest curs subteran s-a limitat la un dinte de bizon. Descoperirea acestui dinte mi-a întărit însă convingerea cu privire la trecerea pe acolo a omului primitiv și așteptam cu nerăbdare să vie iar vremea bună ca să pot relua cercetările.
După un an am revăzut cu bucurie vechiul castel, satul și munții vecini, între care unul ascundea peștera misterioasă, denumită în notele mele „peștera Montespan". Eram însoțit de unul din prietenii mei, Henri Godin, mare amator de excursii subterane și de natație.
Vara lui 1923 fiind foarte secetoasă, nivelul apei era mai coborît decît fusese în anul precedent. La trecerea primului sifon, bolta arcuită turtit nu era complet înecată; cheia bolții ieșea cîțiva centimetri din apă. Am putut trece astfel cu ochii afară, dar cu gura în apă, fără să stingem lumînările.
Godin, care se întorcea dintr-o călătorie de la peștera Han din Belgia și de la avenul[1] Padirac, mă asigura, clănțănind din dinți, că această excursie originală prin apă compensează minunățiile acelor peșteri renumite.
Am înaintat în continuare pînă în dreptul stîlpului enorm, cu baza în apă, care părea să sfătuiască pe cercetător să nu mai înainteze. Într-adevăr, la cîțiva metri mai departe, era al doilea sifon amenințător, străbătut cu greutate anul trecut și care împiedică accesul pe o porțiune de un kilometru din rîul subteran, explorat în aventura mea solitară. Părăsind aici cursul rîului și mîngîierile sale arctice, am pătruns într-o galerie uscată, lungă de 200 m, unde o descoperire senzațională urma să-mi răsplătească ostenelile și încăpățînarea.

[1] Peșteră verticală, puț natural, care are deschiderea la suprafața pămîntului. Termenul de puț se folosește pentru verticalele din interiorul peșterilor. — *N.T.*

Această galerie, ale cărei dimensiuni nu întrec niciodată 5 m în lățime și 4 m înălțime, are la început un aspect feeric. Pereții și tavanul sînt supraîncărcați de scurgeri calcaroase și de stalactite strălucitoare. Cît privește podeaua, ea este alcătuită dintr-o succesiune de „gururi"[1] foarte pitorești, ale căror margini ondulate și încrețite alcătuiesc o scară naturală, unde fiecare treaptă reține în golul ei apa limpede. În alte locuri, un parter de incrustații[2] granulare și de umflături de un galben frumos amintesc coralii peisajelor submarine. Dar această încîntare de forme și culori încetează deodată. După o cotitură bruscă, ne găseam într-o galerie în care roca, lipsită de concrețiuni, este întunecată și podeaua pămîntoasă.
Călcam unul după altul în acest culoar, în care se auzea numai plescăitul picioarelor noastre goale prin argilă. Ultimii 30 m i-am parcurs pe burtă, între tavanul neregulat și podeaua rece și mocirloasă. Reîntorcîndu-ne, am ales într-o porțiune mai lărgită a galeriei, într-un loc unde abia puteam sta în picioare, un colțișor în care se putea face un sondaj și am atacat argila compactă cu o unealtă de care nu mă despart la explorări. Tovarășul meu mă privea cu neîncredere și se întreba dacă pasiunea mea subită de săpător ne va mai opri mult timp în această încăpere neatrăgătoare. La fiecare lovitură trebuia să curăț sapa de bulgărele de argilă care se lipea. Deodată mîna mea apucă un corp dur și, mai înainte de a-l curăța de învelișul pămîntos, degetele îmi arătau că aveam unul din acele silexuri[3] cioplite, care fac uneori pe profani să surîdă, dar care umplu de speranțe ochii arheologului. Acest simplu silex, aproape necaracteristic, dar fără îndoială cioplit și folosit de om, îmi dovedea cu certitudine că omul primitiv a trecut prin adînca peșteră.
Această descoperire, atît de sperată și atît de așteptată, m-a pus pe gînduri și, mai mult ca oricînd, am fost uimit de asemănarea peșterii de la Montespan cu celelalte peșteri din Pirinei, bogate în urmele unui trecut îndepărtat. Un fapt rămîne stabilit în preistorie: oamenii primelor epoci preferau să locuiască peșterile mici sau gurile de intrare ale peșterilor vaste, dar evitau să intre în adîncimile labirinte-

[1] Formațiuni stalagmitice depuse pe podeaua peșterilor și care delimitează bazine de apă. — *N.T.*
[2] Forme mărunte de depunere a carbonatului de calciu cu aspect de ace, corali, rămurele etc. — *N.T.*
[3] Cremene. — *N.T.*

lor subterane, din cauza întunericului şi a fricii de fiare. Şi totuşi s-a constatat încă de demult, cu rare excepţii, că tocmai în părţile cele mai retrase, mai curînd inaccesibile ale peşterilor, se găsesc gravuri şi picturi preistorice. Explicaţia trebuie căutată într-un rit magic sau religios care obliga artiştii primitivi să graveze şi să picteze aceste desene curioase departe de lumina zilei şi de privirea profanilor. Omul era stăpînit de ideea de mister şi de reculegere cînd alegea ascunzişurile cele mai adînci ca să reproducă imagini ce au dezvăluit şi au dus la înţelegerea unor ceremonii foarte stranii.

Iată de ce descoperirea unui singur silex cioplit, la mai multe sute de metri sub pămînt, căpăta pentru mine o mare importanţă. Avînd dovada că omul primitiv a străbătut această galerie, m-am ridicat şi am cercetat pereţii la lumina luminării, în căutarea gravurilor pe pereţi, care, după mine, ar fi trebuit să fie aici.

În acest timp Godin, intrigat şi el, a luat sapa şi a continuat să sondeze. Deodată am înlemnit în faţa unei statui de urs în argilă, ascunsă pînă atunci de licărirea slabă, fiindcă în peşterile mari lumina unei lumînări nu-i decît un licurici în beznă.

Am rămas încremenit şi zguduit în toată fiinţa mea să văd cum stă acolo nemişcat, în ciuda secolelor cîte s-au succedat, acest modelaj, pe care ulterior eminenţi savanţi l-au recunoscut drept cea mai veche statuie din lume...

La chemarea mea tovarăşul se căţără pînă unde mă aflam, dar ochiul său, mai puţin obişnuit, nu vedea decît un bloc inform acolo unde eu îi indicam formele fiarei. Apoi, pe măsură ce-i descopeream în jurul meu, i-am arătat cai în relief, doi mari lei de argilă, gravuri etc. Convins în sfîrşit, descoperirile s-au succedat, în exclamaţii pe deplin justificate, mai bine de o oră. De pretutindeni se înfăţişau ochilor noştri animale, desene, embleme misterioase ; toată epopeea tulburătoare şi uimitoare din anii sălbatici ai preistoriei.

Această zi a întrecut toate aşteptările.

Pe carnetul meu cu însemnări, pătat de noroi, care mă însoţea deseori sub pămînt, peştera de la Montespan figura în 1922 la numărul de ordine 63. La capătul cîtorva rînduri scrise după prima străbatere subterană a muntelui, am adăugat cuvintele : „Oare ce-mi rezervă această peşteră ?“

Şi iată că după un an, a doua zi după ce o făcusem, marea presă anunţa lumii întregi senzaţionala descoperire. Apoi, precedînd studiile şi dările de seamă ale revistelor ştiinţifice şi ale marilor publicaţii ilustrate, apărură arheologii, savanţi francezi şi străini, reporterii şi fotografii, ale căror automobile staţionau în micul sat Montespan, cu totul uimit de această subită animaţie.

Au urmat atestările oficiale : clasarea peşterii între monumentele istorice şi recompensa din partea forurilor celor mai înalte, între care şi Academia Sporturilor, a cărei participare destul de neaşteptată a bucurat pe acei care îmbină cultura intelectuală cu cea fizică.

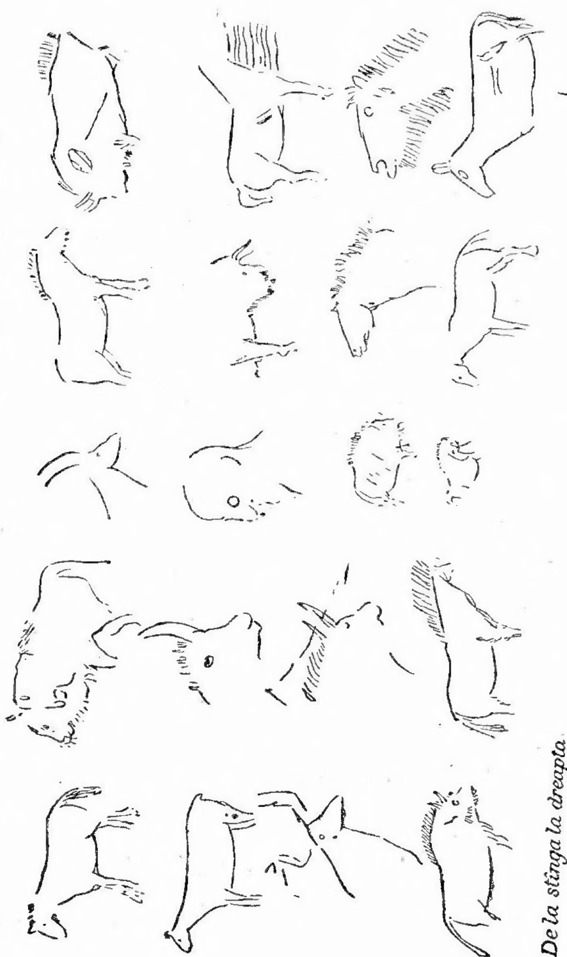
Arheologul pînă atunci obscur, considerat în regiune drept un maniac, un căutător de comori, a îndurat cum a putut o asemenea notorietate. O dată calmul restabilit, a lipit în vechiul său carnet, sub întrebarea din anul trecut : „Ce-mi ascunde această peşteră ?“ o fotografie apărută într-o revistă de mare publicitate sub titlul : „Cele mai vechi statui din lume“.

Curînd după descoperire, învăţătorul dintr-un sat vecin, nerăbdător să vadă aceste vestigii remarcabile, dar care se temea să treacă sub bolta înecată, a tăiat cu o sapă în culoarul de ieşire al peşterii un jgheab de scurgere, ca să sporească debitul cursului de apă şi să coboare astfel nivelul ei în interior. Aceste lucrări, continuate de fratele meu Martial, de colegii Dupeyron şi Godin şi de abatele Moura, parohul de la Montespan, au dat după trei zile un rezultat satisfăcător : între boltă şi oglinda apei era acum un strat de aer de 40 cm care permitea trecerea fără scufundare şi fără a înghiţi apă ; era obligatoriu să faci doar o baie purificatoare pe o lungime de 200 m ca să dai de sanctuarul cu relicve preistorice. Mulţumită acestei prime amenajări, peştera a devenit accesibilă pentru savanţi, care, bravînd apa rece, au vizitat galeria preistorică sub conducerea mea, în costumaţia cea mai diversă şi uneori redusă la minimum.

Cititorul ne-a urmărit o dată sub pămînt în perioada explorării pur speologice din 1922 şi în ziua descoperirii arheologice din 1923. Să mai pătrundem încă o dată în peşteră, pentru a descrie operele de artă pe care le ascunde.

Gravurile murale şi statuile de argilă de la începutul magdalenianului[1] urcă în timp, după cronologiile stabilite ştiinţific, la circa 20 000 de ani. Există vreo 50 de desene de diferite animale (dintre care unele specii stinse sau emigrate),

[1] Magdalenianul este ultima diviziune a epocii pietrei necioplite (paleolitic). Numele vine de la peştera La Madeleine din Franţa unde au fost găsite pentru prima dată unelte ale oamenilor care au trăit în acea vreme. — *N.T.*

Desene parietale din peştera Montespan (Haute-Garonne)

De la stînga la dreapta

Rîndul I: Cal 0,64m	Bizon 0,55m	Capră 0,25m	Cal 0,20m	Bizon 0,40m
Rîndul II: Vacă de cerb 0,30m	Capră neagră 0,25m	Om 0,07m	Bizon 0,20m	Cal 0,65m
Rîndul III: Cerb 0,10m	Bizon 0,25m	Bizon 0,40m	Cal 0,11m	Cal 0,13m
Rîndul IV: Bizon 0,28m	Cal 0,45m	Hienă? 0,05m	Cal 0,13m	Măgar sălbatic 0,41m

adînc incizate în pereţii de stîncă cu un stilet de silex. Modelajul de argilă este reprezentat prin vreo 30 de exemplare, de la adevărate statui, de peste un metru înălţime, pînă la reliefuri mici, stricate de apele de şiroire. Aceste figuri alcătuiesc partea cea mai importantă a descoperirii, fiindcă cele două statui de bizoni în argilă, găsite anterior de contele Begouen [1] şi de fiii săi, în 1912, în peştera Tuc d'Audoubert din Ariège, erau unicele exemplare cunoscute de sculptura preistorică.

În cursul descrierii am amintit că previziunile mele asupra peşterii Montespan au fost influenţate de vizitarea anterioară a unor peşteri. Splendida peşteră pirineiană de la Tuc d'Audoubert a fost cea care m-a impresionat şi m-a învăţat cel mai mult. Vizita acestei pitoreşti peşteri cu barca pe un rîu subteran, cu căţărările pe scări, cu tîrîşurile prin galeriile joase, mi-a deschis ochii şi m-a familiarizat cu cercetările minuţioase şi delicate ale urmelor imperceptibile pentru cei neiniţiaţi.

Analogia dintre peşterile Montespan şi Tuc d'Audoubert m-a surprins de la început şi nu este straniu că asemănarea a fost confirmată şi de privilegiul acestor două peşteri de a conţine în mod exclusiv statui de argilă ?

După ce părăseşti rîuşorul subteran în dreptul coloanei enorme care-l închide în parte (şi de care cititorul are cunoştinţă), pătrunzi în lunga galerie cu urmele magdaleniene. Aici apar gravaţi în stîncă principalii reprezentanţi ai faunei mari din acea epocă : mamutul, calul, bizonul, cerbul, măgarul sălbatic, capra-libex [2], ţapul, hiena. Toate aceste animale au fost desenate cu iscusinţă şi cu realismul caracteristice majorităţii operelor oamenilor preistorici, care erau artişti remarcabili în redarea animalelor. În afară de factura incomparabilă şi inimitabilă, pe care nu te mai saturi s-o admiri, anumite detalii uimesc prin originalitatea lor sau prin misterul pe care-l degajă. Astfel un cal are adînc gravat pe grumaz o palmă stîngă cu degetele întinse şi depărtate. Un alt cal a fost gravat folosind drept şiră a spinării o ieşitură existentă în stîncă ; iar capul unei capre, foarte expresiv, este desenat în jurul unei pietricele ovale, înglobată în stîncă, alcătuind ochiul animalului. Două capete de cai, care

[1] Contele H. Begouen, arheolog francez, fost profesor la Universitatea din Toulouse unde a urmat lui Cartailhac. S-a distins mai ales prin studiul picturilor paleolitice din peşterile extrem de importante Tuc d'Audoubert şi Trois-frères. — *N.T.*

[2] Specie de capră foarte răspîndită în timpul glaciaţiilor, în Europa, astăzi trăieşte numai pe culmile Alpilor. — *N.T.*

se înfruntă, sînt atît de deosebite, încît nu mai încape îndoială asupra grijii artistului de a reprezenta două rase distincte. Într-adevăr, unul are un cap masiv, buze proeminente, nările dilatate, o coamă şi o barbă îmbelşugate, pe cînd celălalt are capul subţire şi alungit, nu are barbă şi are o coamă săracă.

Mai multe animale au răni pe corp, săgeţi şi semne misterioase : un bizon are pe gît un desen oval şi un măgar are pe crupă un V ascuţit. O gravură de hienă, desenată pe tavanul unui diverticol de la capătul galeriei, într-un loc unde se ajunge numai tîrîş, are doar 5 cm lungime ; cred că este cea mai mică gravură parietală cunoscută.

În fine, în colecţia de animale contemporane omului din caverne, am găsit şi un curios profil de om, cu capul rotund, nasul mare, ochiul enorm şi barbă scurtă.

Toate aceste desene au, fără îndoială, importanţa lor, descoperirea unei peşteri cu gravuri fiind totdeauna un eveniment rar şi apreciat. Interesul particular şi capital al peşterii de la Montespan îl prezintă însă modelajele de argilă.

Urcînd galeria cu gravurile sus-amintite, sîntem surprinşi să vedem la o cotitură podeaua năpădită de bulgări mari de pămînt ; ne dăm seama îndată că sînt fragmente desprinse din statui, în parte dărîmate şi rezemate de taluz. Aceste statui, aşezate în şir, sînt în număr de trei. Prima, reprezintă un mare felin, lung de 1,70 m pe 0,70 m înălţime, care pare să se îndrepte spre ieşire. Puternic modelat în relief, avînd 0,40 m grosime, argila plastică şi crudă din care a fost mulat s-a sfărîmat pe alocuri, sub propria ei greutate. Blocurile astfel detaşate, care stau pe podea, arată încă formele animalului ; capul s-a rostogolit între labele dinainte şi este de nerecunoscut, însă conturul său a rămas imprimat pe perete. Gîtul, pieptul, umerii şi labele anterioare au rezistat şi au rămas pe loc ; partea dinapoi s-a prăbuşit ; însă, ca şi la cap, se poate urmări conturul pe perete, unde a mai rămas o labă posterioară şi capătul cozii. Mulţumită părţilor intacte şi siluetei generale, felinul poate fi recunoscut ; labele sînt puternice, genunchii coborîţi, pieptul strîns, corpul alungit. În sfîrşit, un amănunt, smocul de păr de la extremitatea cozii ne conduce la o identificare precisă : este vorba de un leu.

Acest leu este urmat de alţi doi, tot în picioare, mergînd în aceeaşi direcţie, dar aceştia sînt şi mai degradaţi decît primul. După descrierea nesatisfăcătoare de mai sus, care dă o idee

incompletă asupra acestui grup şi asupra ambianţei locului, poate nu ar mai fi cazul să mai stăruim asupra acestor figuri, dacă ele nu ar constitui, după cum am văzut, un document aproape unic în lume şi dacă anumite particularităţi, foarte evidente, n-ar prezenta un mare interes ştiinţific. Într-adevăr, capul şi pieptul primului leu sînt cu totul ciuruite de lovituri de lance sau de ţepuşă. Ne întrebăm chiar, dacă această statuie şi cele următoare nu au fost în parte astfel distruse. Vom da mai departe interpretarea acestor mutilări, fiindcă mai sînt şi alte exemple în această peşteră.

La un moment dat galeria se lărgeşte, formînd o sală mică şi joasă, în care am găsit, la primul sondaj, cîteva silexuri cioplite şi unde am descoperit tot ceea ce mi-a ascuns, în prima clipă, lumina slabă de care dispuneam atunci.

Această lărgire a culoarului, numită „sala ursului", este partea cea mai interesantă a peşterii. Pe o rază de 10 m sînt adunate pe podea o sumedenie de mulaje, un adevărat muzeu preistoric, din care piesa capitală este statuia unui urs fără cap. Ursul, culcat în atitudinea marelui sfinx de la Ghizeh, are 1,50 m lungime pe 0,60 m înălţime. Este îndreptat, ca şi leii, către ieşire, însă în loc să fie sprijinit pe perete, este izolat la circa un metru şi stă pe un mic soclu amenajat în acest scop. Statuia este masivă, după cum cere şi fiara care a fost reprezentată : crupa foarte puternică şi rotunjită ; labele posterioare îndoite sînt ascunse sub burtă, laba anterioară dreaptă este întinsă înainte, cu cele cinci gheare bine marcate ; greabănul este proeminent, semn distinctiv la urs. În sfîrşit, animalul nu are cap şi e probabil să nu fi avut vreodată, fiindcă secţiunea gîtului are aceeaşi patină ca şi restul corpului şi nu există nici o urmă de distrugere, cum se constată la gîtul leului.

Şi acest urs a avut numeroase mutilări ; el este ciuruit de găuri rotunde în părţile vitale, cum ar fi lăsat lovituri violente de suliţă, însă mulţumită masivităţii şi bazei sale largi, statuia a rezistat, corpul rămînînd întreg. Scurgerile din tavan peste crupă şi flancuri nu l-au degradat, acoperindu-l pe alocuri cu o crustă de calcit foarte dură care l-a cuirasat şi care autentifică astfel vechimea lui în modul cel mai fericit. În sfîrşit, între labele sale anterioare este un craniu veritabil de ursuleţ, proporţionat cu talia statuii, ceea ce a sugerat savanţilor concluzii foarte interesante. Acest craniu s-a desprins de statuie, de care era fixat cu un cep de lemn, dez-

agregat sub acţiunea timpului şi a umezelii, şi a cărui urmă se cunoaşte.
La început, ursul de la Montespan era deci o statuie din argilă, avînd un cap natural, însîngerat. Vom vedea ce trebuie să deducem din această împerechere extraordinară şi într-adevăr halucinantă, dacă ne-am putea imagina ceremoniile înfiorătoare desfăşurate acolo, sub pămînt, în măruntaiele muntelui.
La un metru în urma ursului este gravat adînc în argila de pe podea un cal ; grumazul prezintă semne enigmatice şi poartă, după cît se pare, o coamă în vînt disproporţionată. Întreaga suprafaţă a podelei din sala ursului este acoperită de bulgări de argilă, provenind de la vreo 30 de mulaje, de 30 pînă la 50 cm lungime, pe 10—15 cm grosime. Din nefericire mulajele sînt în mare parte distruse de apa care inundă periodic această parte a galeriei. Majoritatea nu s-ar mai fi putut identifica dacă n-ar fi fost şi cîteva figuri, la adăpost de acţiunea apei, care arată că este vorba de o turmă de cai, între care unii, ca multe animale de la Montespan, poartă semne indescifrabile.
În diferite colţuri se observă adîncituri cu marginile abrupte. Acestea nu sînt altceva decît punctele de unde s-a extras argila din care a fost modelat ursul şi celelalte figuri care umplu sala. Unul din aceste goluri mai prezintă încă urmele uneltelor de piatră cu care a fost săpată.
În încheiere, nu putem trece peste anumite vestigii care abundă în peşteră. „Urme atît de fragile şi atît de stranii — a scris contele Begouen, unul din specialiştii în preistorie care a studiat cel mai bine peştera — ne-ar fi făcut să ezităm a le considera ca preistorice, dacă întregul ansamblu de împrejurări nu ne-ar fi dat certitudinea". Este vorba de figuri mărunte de argilă modelată şi de tot felul de obiecte neaşteptate, dovedind o deosebită complexitate a psihologiei magdalenienilor. Ele au constituit pentru noi obiectul unor studii speciale, împreună cu regretatul doctor Capitan [1], care scria la rîndul său despre acest subiect : „Oricît ar părea de stranii unele din aceste obiecte, autenticitatea lor nu poate fi pusă la îndoială. În multe locuri ele sînt acoperite de o pojghiţă subţire stalagmitică".

[1] L. Capitan, arheolog francez, fost profesor la Collège de France, specialist în studiul paleoliticului şi al artei primitive. — *N.T.*

Podeaua galeriei preistorice şi pereţii, adeseori căptuşiţi cu argilă, prezintă o infinitate de lucruri mărunte făcute din argilă frămîntată ; crăpăturile stîncii au fost cu îngrijire colmatate, apoi stratul de pămînt a fost străpuns de găuri rotunde ; cocoloaşe de mărimea pumnului, frămîntate şi rotunjite, au fost depuse, uneori în grămezi mici, pe prispe şi ieşinduri. În această colecţie de bulgări de argilă există unul, tratat diferit, care, după avizul tuturor celor care l-au cercetat, ar fi un simbol feminin abia stilizat. Căptuşeli de pămînt lipite pe pereţi, uneori pe tavan, sînt străpunse de găuri făcute fie cu degetele, fie cu beţe ascuţite. Una din aceste ieşituri reproduce, în contur decupat, un cap de cal văzut în profil ; o asemenea reprezentare apare aici pentru întîia oară. Tot atît de neaşteptate sînt cocoloaşele de argilă lipite de stîncă. Unul dintre ele, lăţit ca o pecete de ceară, prinde de perete un frumos silex cioplit cu dublă răzuitoare ; totul este fixat acum într-o scurgere subţire stalagmitică. Un fel de nişă de aproape 40 cm înălţime, prinsă de acelaşi perete vertical şi pe care se mai văd urmele degetelor care au modelat-o, este de asemenea acoperită şi întărită de o coajă stalagmitică. În mod analog, un fel de cuib de rîndunică din argilă muiată a fost lipit de perete.
Deasupra grupului de lei, într-o crăpătură în stîncă de mai mulţi metri lungime, astupată îngrijit cu argilă frămîntată, apoi străpunsă de găuri, este înfiptă o spatulă lată de fildeş, lustruită şi curbată, veritabilă daltă de sculptor, care a folosit desigur la executarea statuilor de argilă.
În sala ursului, o mică săpătură în stîncă, în formă de aghiazmatar, servea de ascunzătoare, fiindcă am găsit-o umplută cu silexuri cioplite.
În fundul diverticolului final se văd pe stîncă o serie de linii gravate radial şi, puţin mai jos, îngrămădite pe podea, o mulţime de stalactite mici ca un fel de creioane.
La fiecare pas se constată că magdalenienii au extras argilă din belşug, au tras linii şi desene complicate cu degetele, au făcut găuri, au înfipt ori au ascuns silexuri. Toate aceste lucruri mărunte, al căror înţeles ne scapă în mare parte, au fost pe alocuri degradate de urşii care au frămîntat pămîntul şi pereţii cu ghearele. Se observă într-adevăr la Montespan numeroase urme de urs şi tălpi goale de oameni.
Suprapunerea zgîrieturilor peste urmele tălpilor omeneşti, şi

invers, dovedeşte că omul şi fiarele de temut îşi disputau acest adăpost.

Ne cutremurăm la gîndul luptelor înfiorătoare ce se angajau şi admirăm fără încetare curajul îndepărtaţilor noştri strămoşi care se aventurau cu arme de piatră şi cu suliţe în refugiile fioroaselor animale.

Minunata conservare a urmelor atît de curioase pe care le-am amintit se datoreşte, precum scrie contele Begouen, faptului că „dificultăţile extreme de acces au împiedicat pătrunderea oamenilor din timpurile preistorice pînă în zilele noastre".

Între atîtea mărturii ale timpurilor trecute, urmele mîinilor şi ale picioarelor sînt printre cele mai impresionante. Nu voi putea uita niciodată uimirea şi emoţia de care am fost cuprins la descoperirea şi contemplarea acestor urme găsite intacte după 200 de secole de izolare.

Asemenea emoţii îi răsplătesc, într-o clipă, pentru numeroasele osteneli, pericole şi decepţii inerente pe toţi acei care caută să smulgă, trecutului atît de depărtat şi plin de taine, misterul originii noastre.

Am spus că o lună după descoperire, sapele şi eforturile reunite ale colegilor mei au uşurat mult accesul în peşteră. La acea epocă galeria preistorică de la Montespan, astăzi monument istoric, a putut fi vizitată de eminenţi savanţi pe care i-am onorat, rezervîndu-le întîietatea.

Aceşti specialişti în preistorie, veniţi anume, n-au pregetat de altfel să urmeze pe 200 m cursul subteran, cu apa uneori pînă la piept. În acest fel galeria a fost străbătută mai întîi de abatele Breuil [1], de contele Begouen, de doctorul Capitan, de profesorii Hamal-Nandrin de la Universitatea din Liège, Sollas, Sandford de la Universitatea din Oxford şi de d-ra Garrod.

Din examinarea şi studiul aprofundat al gravurilor şi al sculpturilor de la Montespan rezultă că acolo era un sanctuar, una din acele peşteri sacre în care vrăjitorii triburilor de vînători din epoca renului îndeplineau ceremonii magice.

Cît priveşte mulţimea de semne şi obiecte mici de argilă, împrăştiate aproape pretutindeni în peşteră — umflături, găuri, linii, alveole etc. şi multe alte semne rămase neînţelese — nimic nu le poate da pînă acum o explicaţie satisfă-

[1] Abatele Henri Breuil (1877—1962), conducătorul şcolii arheologice franceze, de la începutul secolului pînă în zilele noastre, unul din cei mai mari specialişti din lume în problemele artei primitive şi ale paleoliticului în general. — *N.T.*

cătoare. Într-o zi poate vor fi descifrate şi aceste semne misterioase prin comparare cu urme analoge care se vor găsi într-alte peşteri, alături de amănunte care ne vor da cheia enigmei.

Peştera de la Montespan oferă deci încă un cîmp de studiu deosebit de captivant. Însă operele de artă ce conţine şi particularităţile lor au adus de pe acum ştiinţei preistoriei un aport extrem de important, care înscrie această peşteră printre cele mai celebre din lume şi îi dau o valoare nepreţuită.

2. Peştera sacră Labastide

În aprilie 1932, 10 ani după descoperirea peşterii de la Montespan, explorările şi studiile subterane pe care le urmăream în Pirinei m-au dus la hotarul dintre departamentele Haute Garonne şi Hautes Pyrénées, la extremitatea platoului în evantai Lannemezan, vastă întindere stearpă, acoperită de tufe, arbuşti şi ferigi. De la înălţimea acestui con de aluviuni, format în epocile geologice cînd Pirineii alcătuiau un lanţ muntos incomparabil mai înalt decît astăzi, apare — pe un front de 200 km — o perspectivă neîntreruptă de munţi foarte impunători, din care se desprind uriaşii ţinuturilor Aure şi Bigorre : crestele abrupte ale Arbizonului, căciula lui Pic de Midi brăzdată de zăpadă, piramida Muntelui Montaigu şi, în depărtare, crestele zimţuite de pe frontieră, precum şi culmile spaniole, complet albe.

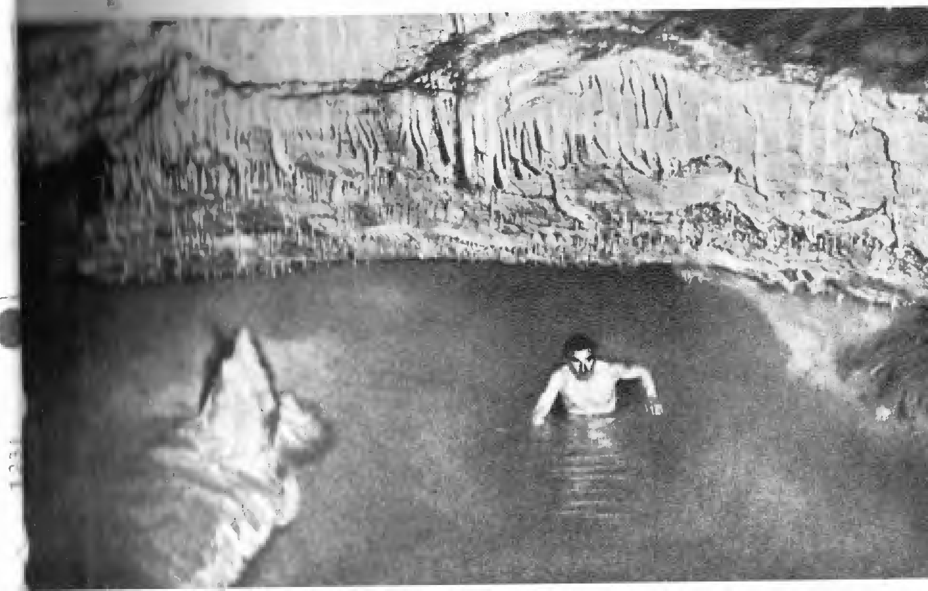
În primul plan, apar ca valuri vîrfuri secundare, nenumărate contraforturi anonime, acoperite de păduri de fag şi de brad. Acolo, la vărsarea văii Aure, nu departe de confluenţa dintre Neste şi Garona, se deschide într-un perete abrupt, scăldat de curentul torenţial al Nestei, peştera Lortet, staţiune preistorică cunoscută din cercetările rodnice făcute de Edouard Piette[1] începînd din 1873. Ocolind acest zăcămînt vestit în analele preistoriei, în prezent epuizat, m-am îndreptat spre un grup de peşteri aproape ignorate şi neexplorate, situate între valea Nestei şi a Adourului, în ţinutul muntos şi împădurit Baronnies, care este cu drept cuvînt „ţinutul celor patruzeci de peşteri“.

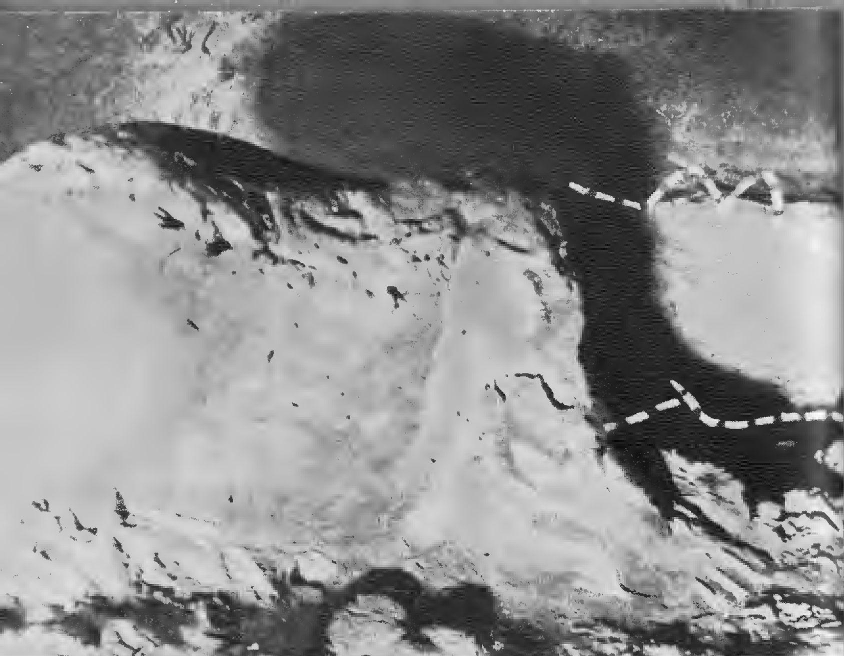
[1] Edouard Piette, arheolog francez care s-a făcut cunoscut prin cercetările sale asupra paleoliticului şi a artei primitive din peşteri. — *N.T.*

Norbert Casteret înotînd în faţa primului sifon.

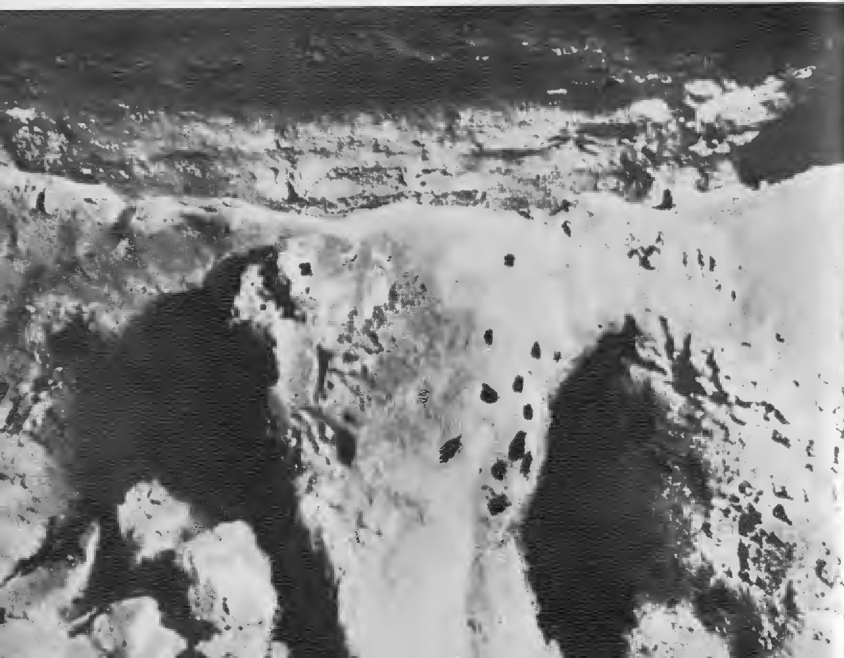
Norbert Casteret în rîul subteran.

Statuia ursului fără cap. Este cea mai veche statuie din lume.

Partea anterioară a leului din argilă. Se observă că pieptul a fost străpuns de lovituri de lance.

Prin culoarele argiloase ale peşterii.

«Ad augusta per angusta».

PEŞTERA ALDÈNE

Coprolite de hienă rămase în loc timp de milenii.

Peştera Aldène. Urme de hienă pe podeaua argiloasă a peşterii, acum întărite.

Urmînd indicaţiile unui prieten, d-l Léon Ducasse, procurorul Republicii la Toulouse, care cunoştea regiunea la perfecţie, am început prospecţiunile cu peşterile adînci de la Labastide, în apropierea satului cu acelaşi nume, situat destul de curios în fundul unei pîlnii de 100 ha, înconjurat şi dominat de pajiştile de la Lannemezan şi de prelungirile Pirineilor. Apele de izvoare şi de şiroire din această căldare se colectează într-un rîuşor care udă păşunile, trece prin sat, se îndreaptă către fundul depresiunii printr-o rîpă strîmtă şi abruptă, care ia sfîrşit la gura unei peşteri numită La Spugue, unde apele dispar în stîncă, înghiţite de o crăpătură îngustă. Pîrîiaşul subteran iese la lumină doi kilometri mai departe, în satul Esparros, după ce a străbătut dintr-o parte într-alta muntele care l-a împiedicat să curgă la suprafaţă, fenomen frecvent pe coastele şi în lanţul înalt al Pirineilor, unde se întîlnesc numeroase asemenea „străpungeri hidrogeologice" [1].

Legătura subterană dintre Labastide şi Esparros este sigură, însă explorarea sa probabil imposibilă, resurgenţa de la Esparros fiind inaccesibilă şi punctul de pierdere de la Labastide părînd prea strîmt pentru corpul unui om. În 1879 Armand Viré, savantul explorator de peşteri, a fost la Labastide, însă şi el a considerat irealizabilă explorarea acestui pîrîu hipogeu [2].

Fiind antrenat cu scufundările în ape reci subterane şi specializat în forţarea trecerilor dificile, cum sînt bolţile înnecate şi strîmtorile, m-am pregetat în faţa gurii de absorbţie a acestui curs de apă.

Complet dezbrăcat (ştiut fiind că pentru înotat şi tîrît sub pămînt hainele, care păstrează umezeala şi se agaţă de orice ieşind, sînt o piedică şi o primejdie), m-am angajat cu capul înainte ca să mă strecor în crăpătura inundată care înghiţea pîrîiaşul.

Era la începutul lui aprilie, epocă puţin favorabilă explorărilor, apele fiind crescute şi reci. După ce m-am tîrît, cu multă greutate printre apă şi stîncă, am înaintat pe burtă, pe un pat de nămol moale şi puturos, frecîndu-mă cu spatele de asperităţile plafonului coborît. În sfîrşit, în ciuda puternicului curent de aer, cu multe eforturi, am reuşit să menţin lumina şi mare mi-a fost mulţumirea cînd m-am văzut scăpat de această strangulare în care apa făcea un vacarm asurzitor. Am

[1] Prin străpungere hidrogeologică se înţelege traversarea unui masiv calcaros de către un rîu care se pierde într-o parte şi, după un parcurs subteran, iese în partea cealaltă a masivului. — *N.T.*

[2] Hipogeu — sub pămînt. — *N.T.*

înaintat apoi în patru labe și, în curînd, am putut să mă ridic într-o frumoasă sală prin care am trecut repede, nerăbdător să continui explorarea.

M-am angajat apoi într-o galerie întortocheată, dar după 200 m am fost oprit de prezența gazelor toxice, obstacol înșelător și primejdios, semnalat cu o clipă înainte de tremurul flăcării și de o sensibilă greutate în respirație.

Am avut răgaz să deosebesc în umbră o mare îngrămădire de ierburi, de frunze și de diferite resturi, aduse de afară și depuse acolo de o viitură a pîrîului. Aceste materii vegetale în descompunere viciau aerul și împiedicau pentru moment staționarea în peșteră. A trebuit deci să bat în retragere în grabă și să amîn explorarea pînă cînd vor dispărea putreziciunile, sub acțiunea unei noi viituri.

Din nou afară, fără alt incident, m-am îndreptat, fără să mă îmbrac, către o altă intrare, a unei peșteri apropiate, care se deschide în același perete și tot în rîpa La Spugue. În ea se pătrunde printr-un fel de puț cu pereți verticali, afară de o latură unde se poate coborî pe un grohotiș în pantă puternică. La 30 m adîncime se deschide, pe sub o frumoasă arcadă, intrarea teatrală a acestei peșteri ascunsă în fundul unui puț. Aici dispare lumina zilei, tocmai unde ar fi fost mai necesară, fiindcă la cîțiva pași mai înăuntru se deschide un nou puț larg și adînc, cuprinzînd toată galeria de intrare și care trebuie ocolit pe o cornișă îngustă pentru a se putea înainta.

În ziua aceea becul lămpii mele de acetilenă funcționa rău, luminînd foarte slab și numai mulțumită îndelungatei mele obișnuințe cu lumea subterană am putut circula în această vastă peșteră în care urma să dau peste importante vestigii istorice.

Stînjenit de vastele proporții ale culoarelor în care luminița mea străpungea foarte greu întunericul, am hotărît, ca să nu mă rătăcesc, să urmăresc pas cu pas mereu același perete și să mă înapoiez pe același drum. Folosind o cornișă stîncoasă am depășit gura puțului, căscat perfid la intrare ; apoi o galerie ascendentă m-a condus într-o sală cu podeaua orizontală, presărată de stînci, de stalactite butucănoase și oseminte de animale, între care am deosebit și fragmente de olărie și cîteva oase omenești, mărturia unui habitat sau a unuia din acele mizerabile morminte neolitice sau galice, atît de frecvente în peșterile pireneiene. Înaintînd mereu, examinam pereții în căutare de gravuri murale — cum fac totdeauna sub pămînt — însă stînca zgrunțuroasă, dezagregată, nu prezenta nicăieri

suprafețe indicate pentru asemenea manifestări de artă preistorică, de altfel foarte rare.

După ce m-am cățărat peste mai multe săritori, am trecut peste un haos de stînci și am străbătut o mocirlă întinsă în care te afunzi într-o argilă lipicioasă. La 330 m de la intrare (distanță măsurată ulterior), am ajuns într-o sală mică prelungită în fund de sac, în care bolta scundă și podeaua de pămînt îndesată și frămîntată m-au purtat cu gîndurile la sala ursului de argilă din peștera de la Montespan. Am mai avut și altădată, în mai multe peșteri pe care le-am explorat, impresia că-mi era dat să descopăr ceva senzațional, presentiment de altfel rareori împlinit. De data aceasta însă stăruința mea urma să fie răsplătită.

La lumina felinarului care fumega fără strălucire, pe jumătate încovoiat, cu gîtul sucit, am început să cercetez tavanul. Am deosebit numaidecît, emoționat la culme, chiar deasupra capului, acele linii gravate care nu înșală pe acei ce vreme îndelungată au cercetat, descifrat și studiat gravuri preistorice pe pereții peșterilor. Eram însă prea aproape pentru a înțelege semnificația acestor linii. Scuturînd energic lampa, am folosit sporul de intensitate obținut pentru a examina, culcat pe podea, aceste graffiti [1] de pe bolta joasă.

Și deodată mi-a apărut în întregime capul unui leu care rage, de un realism izbitor. Acest cap — mai mare decît în natură — are o expresie de o veridicitate tulburătoare. Botul retractat și încrețit, prelungirea fălcilor larg deschise dau leului o expresie fioroasă, impresionantă, accentuată de caninii amenințători de 8 cm lungime și completată de ochiul strîns în urma destinderii fălcii.

Omul, fără îndoială un mare artist animalier, care a gravat cu ajutorul unei pietre ascuțite capodopera de pe tavanul zgrunțuros al acelei săli joase, a reprodus întocmai, și cu o prodigioasă putere de viață, viziunea pe care a păstrat-o de la înspăimîntătoarea întîlnire cu fiara !

Asemenea descoperiri răsplătesc într-o clipă anii de cercetări și kilometrii parcurși în peșteri. Cum s-ar putea împărtăși oare cititorului emoția și gîndurile care te copleșesc atunci cînd, singur sub pămînt, te găsești în prezența unora din acele manifestări artistice ale omenirii primitive, față de care antichitățile egiptene par recente ? Cînd ești primul care dai, după mai mult de 100 de secole, de efigia acestui înfiorător leu al cavernelor, care într-o epocă nemaipomenit de îna-

[1] Desene făcute prin zgîriere. — *N.T.*

poiată era spaima pădurilor şi a stepelor din ţara noastră de atunci !
De-a lungul anilor de studii şi de explorări subterane în Pirinei, această favoare, această bucurie spirituală, nu mi-a fost acordată decît de două ori : în 1923 în peştera Montespan din ţinutul Comminges, unde am descoperit gravurile murale şi modelajele de argilă, care au înscris această peşteră printre cele mai celebre ale preistoriei ; şi în 1930, în peştera de la Alguerdi (Navarra spaniolă), în care am găsit desene murale de bizoni şi de reni.
Cu Labastide descopeream o nouă peşteră împodobită din Pirinei. Dacă unele din aceste peşteri au fost clasate astfel numai pentru două sau trei desene izolate pe care le cuprindeau, în Labastide îmi permiteam să fac vernisajul unui salon preistoric foarte bogat. Era retrospectiva cea mai interesantă, cea mai tulburătoare a celor mai vechi arte cunoscute : arta magdaleniană şi aceea înaintaşă ei, arta aurignaciană [1], ambele prezente în această peşteră şi care sînt datate, după evaluările şi calculele cele mai serioase şi cele mai rezervate, la 15 000 sau 20 000 de ani î.e.n. ...
Cînd mi-am luat în cele din urmă privirea de la „felinul urlînd" pe care l-am privit îndelungat şi cu pasiune, eram încredinţat că-mi vor apărea şi alte gravuri săpate pe stîncă cu silex. Într-adevăr, unul din pereţi şi o parte din tavanul acestei săli prezentau o încîlceală extraordinară de desene de toate dimensiunile, unele gravate adînc, în linii largi de două degete, altele foarte delicate, fine, subţiri, vizibile numai cînd sînt luminate dintr-o parte. Cu toate că artistul a reprezentat cîteodată pînă la 7 animale diferite suprapuse (adăugiri foarte cunoscute în preistorie cînd desenatorul lucra peste operele anterioare făcînd abstracţie de ele) şi cu toată greutatea întîmpinată cîteodată în descifrarea acestor curioase suprapuneri, am putut întrezări de la prima privire o friză lungă de 1,50 m pînă la 2 m lungime, reprezentînd 8 pînă la 10 cai, care se înfruntă sau merg în şir. Toţi aceşti cai şi mulţi alţii descoperiţi mai tîrziu în diferite părţi ale peşterii au trăsături comune înrudite — corp scurt şi gros, capul scurt şi plin, coama ridicată ca peria, coada foarte lungă.
În friza cu cai se disting mai mulţi bizoni şi reni, cîteva

[1] Aurignacian — diviziune a epocii pietrei necioplite. Numirea vine de la peştera Aurignac din Franţa din care s-au descris pentru prima dată unelte ale oamenilor ce au trăit în acea vreme. — *N.T.*

animale neidentificate şi o sumă de linii şi semne enigmatice, indescifrabile.
O menţiune specială trebuie făcută pentru un cap de om, foarte desluşit şi detaliat, apariţie foarte rară în arhivele moştenite de la strămoşii noştri depărtaţi. Acest cap gravat într-o depresiune a peretelui, în centrul scenei cu cai, apare văzut din faţă, ca o figură încadrată într-o ramă. Faţa foarte rotundă este cu totul ciudată : ochii sînt alcătuiţi din cercuri adînci săpate, nasul foarte lat are nări dilatate de animal ; gura cioplită în forma unei crestături de secure ca la o mască şi o bărbie ascuţită completează această fizionomie stranie şi bestială. Te cutremuri la ideea că acesta ar putea fi portretul unuia din oamenii care ne-au lăsat prin creaţiile lor dovada că erau înzestraţi cu un foarte pronunţat sentiment artistic şi că aveau preocupări şi aspiraţii mult mai ridicate decît ne închipuim de obicei. După părerea noastră, care concordă cu unele constatări şi descoperiri făcute într-alte locuri, chipul pare să fie al unui om care poartă o mască de vrăjitor, aşa cum mai există şi la unele popoare înapoiate. Ochii încercuiţi şi gura amintesc izbitor celebrul vrăjitor mascat din peştera Trois-Frères (Ariège) şi măştile *duk-duk* din Noua Guinee.
O altă gravură de la Labastide reprezintă un om gol şi mascat, cu corpul aplecat, cu genunchii îndoiţi, cu braţele întinse orizontal înainte : este atitudinea dintr-un „dans negru" sau mai degrabă a unui dans ritual pe care-l găsim şi la vrăjitorul, de asemenea gol şi mascat, din Trois-Frères, la cei ce se închină din peştera de la Altamira şi la antropomorfii din peşterile Combarelles şi Marsoulas.
Mai gol şi mai singuratic decît omul peşterilor, care nu s-ar fi încumetat să se aventureze singur sub pămînt, mă simţeam strivit de atîtea secole suprapuse, de atîtea mistere. Eram foarte emoţionat, însă trebuia să mă gîndesc la întoarcere, fiindcă trecuseră ceasuri de la intrarea mea în peşteră şi flacăra lămpii era din ce în ce mai redusă. Atent să urmăresc, mai mult pipăind, peretele care trebuia să mă conducă la ieşire, făceam de pe acum planurile unei viitoare cercetări a acestei peşteri, pentru a desăvîrşi explorarea şi a descoperi alte gravuri. Cînd am ieşit, soarele era jos, la orizont. Tocmai mă pregăteam să cobor panta abruptă pînă la intrarea în peştera vecină unde îmi ascunsesem îmbrăcămintea, cînd am băgat de seamă că valea, care fusese pustie la sosirea mea, era acum invadată de o turmă de oi, păzite de o păstoriţă liniştită.

Dîndu-mi seama că eram în ţinuta unui campion de înot, cu trupul pămîntos şi plin de zgîrieturi, pentru a evita un scandal şi pentru a cruţa brunetei păstoriţe o emoţie pe deplin justificată la apariţia geniului subteran pe care-l personificam, m-am ascuns în tufişuri pînă după apusul soarelui, care a mînat-o în sat pe păstoriţă cu oile ei albe.
Două zile mai tîrziu am revenit acolo cu soţia mea şi de atunci, în cincisprezece şedinţe, unele foarte lungi — care au îngrijorat locuitorii veniţi într-o seară să ne cheme şi să ne aştepte la intrarea peşterii —, am găsit noi desene răspîndite pe toată întinderea peşterii pe care le-am reprodus fie prin desen, fie fotografiindu-le. Am făcut apoi ridicarea cu busola, fără însă să isprăvim explorarea, fiindcă mai sînt puţuri naturale ce permit accesul la etajele inferioare adînci. O coborîre pe coardă în puţuri verticale succesive ne-a dus la un curs subteran inferior care reapare la zi în satul Esparros.
Studiul etajului superior (singurul care a fost frecventat de om) ne-a relevat, pe blocuri izolate, pe pereţi şi pe bolţi, gravuri de cai, reni, bizoni, feline, ţapi, mistreţi şi o pasăre (dropie). Însă predominarea desenelor de ecvidee[1] m-a determinat să dau acestei splendide peşteri anonime numele de „Peştera Cailor“ pentru a o deosebi de multe altele, foarte apropiate, cunoscute sub numele generic de peşterile de la Labastide.
Unele desene sînt de factură aurignaciană, adică mai şterse şi mai stîngace, fiind mult mai vechi decît majoritatea celorlalte din perioada magdaleniană, care a putut fi numită : „secolul de aur al preistoriei“.
La 200 m de la intrare, o stîncă enormă, căzută din bolta înălţată, închide în parte galeria principală. Acest bloc are o faţă plană pe care se găseşte gravat şi zugrăvit în roşu un cal foarte mare cu coama şi copitele pictate în negru. Este unicul exemplar de pictură din peşteră (picturile preistorice sînt de altfel şi mai rare decît gravurile). Animalul este foarte mare şi capul său se găseşte la trei metri deasupra podelei.
În partea terminală a peşterii se observă pe o prispă pămîntoasă două cercuri mari de pietre tangente, ca nişte dolmene[2]. În interiorul acestor cercuri se găsesc cărbuni, oase calcinate, fălci şi dinţi de cal, silexuri cioplite de mînă de om. Mai sînt

[1] Familia de mamifere din care face parte calul. — *N.T.*
[2] Monument celtic constînd dintr-o mare lespede de piatră aşezată orizontal pe alte două lespede puse vertical. — *N.T.*

în acelaşi loc vîrfuri de suliţe din coarne de ren şi mai multe plăcuţe de calcar cu gravuri fine de cai, reni, bizoni. Toate aceste tablete erau aşezate pe pămînt, cu faţa împodobită în jos, ceea ce trebuia să corespundă unui rit, fiindcă ceva asemănător a fost observat şi într-alte peşteri.
Ar mai fi multe de spus despre numeroasele urme şi gravuri din această peşteră şi particularităţile care le caracterizează. Se pune din nou problema semnificaţiei acestor desene. În ce scop au fost executate ele în părţile cele mai retrase ale peşterii, cu preţul unor mari sacrificii, în poziţii foarte grele, uneori aproape imposibile ?
Astăzi, mulţumită descoperirilor şi lucrărilor eminenţilor specialişti în preistorie : Cartailhac[1], Capitan, Breuil, Begouen etc., teoria magiei a înlocuit pe aceea pur teoretică de „artă pentru artă“ şi nimeni nu mai este mirat cînd găseşte desene, picturi şi chiar sculpturi în unele goluri subterane, la care accesul este deosebit de dificil. Siluetele de oameni mascaţi şi uneori cu totul deghizaţi, rămase multă vreme enigmatice, care în unele peşteri par să conducă scenele de vrajă sau farmece zgîriate pe pereţi, au fost şi ele explicate. Vrăjitorul îşi are locul lui în mijlocul acestui sabat. La Labastide ca şi la Montespan ne găsim în prezenţa unor sanctuare ale preistoriei, peşteri destinate cultului, în care s-au desfăşurat, la epoci de mult trecute, în întunecimile subterane, aceleaşi ceremonii, aceleaşi ritualuri, care s-au transmis nealterate de-a lungul mileniilor.
Noua peşteră de cult de la Labastide a fost trecută pe scurtul, dar remarcabilul tablou al peşterilor împodobite din Pirinei. Sînt fericit că am putut-o face cunoscută şi că ea prezintă un cîmp de cercetări interesant şi nou. Descoperirea acestor comori arheologice, care trebuie protejate contra viitorilor vizitatori ignoranţi, m-au răsplătit pe deplin pentru numeroasele mele explorări sub pămînt, pentru ostenelile îndurate şi pentru primejdiile prin care am trecut.

[1] E. Cartailhac (1845—1921), arheolog francez, fost profesor de antropologie la Universitatea din Toulouse, conducătorul mişcării arheologice franceze la sfîrşitul secolului trecut. — *N.T.*

3. Pe „urmele" locuitorilor peșterilor

„Pămîntul ne învață mai mult decît orice carte".
SAINT EXUPÉRY *(Terre des Hommes)*

Cheile rîului Cesse, situate în centrul masivului Montagne Noire, între rîurile Aude și Hérault, prezintă, ca atîtea alte canioane din regiunile calcaroase, o adîncă tăietură. Este unul din canioanele podișului Causse, în care un rîu, cu totul redus față de importanța lui de odinioară, curge numai cîteva luni pe an.
Pe un parcurs de vreo 10 km, rîul este chiar aproape fosil, avînd un curs subteran. El încetează să mai curgă la suprafață, iar numele de Cesse[1] s-ar datora acestei întreruperi a cursului vizibil al rîului.
În afară de această particularitate, obișnuită de altfel în regiunile calcaroase, unde apele se joacă de-a v-ați-ascunselea, în afară de măreția cheilor și a podurilor naturale denumite Punțile Minervei, acest canion mai este caracterizat prin numeroase peșteri, deschideri și lucarne naturale în pereții săi stîncoși. Bogăția în astfel de formații este într-adevăr extraordinară, iar aspectul acestor orbite goale, juxtapuse, etajate, căscate în pereții verticali, are ceva destul de macabru, mai mult bizar decît pitoresc, în nici un caz atrăgător. Dar ce paradis pentru speologi ! Ne aflăm într-adevăr aici în țara peșterilor, a celor patru sute de peșteri, după cum pretind unii. Una din ele, explorată încă demult, mai celebră decît celelalte, este cunoscută sub mai multe denumiri (caz frecvent în toponimia speologică). Este peștera Fauzan, Aldène sau La Coquille care se deschide în faleza malului sudic al cheii, printr-un portal impunător. Inscripțiile și semnăturile din 1640 pînă la

[1] Cesse înseamnă în limba franceză încetat, oprit. — *N.T.*

1660 de pe pereți atestă că grota Aldène fusese vizitată încă din acea epocă.
În urmă cu o jumătate de secol, un original, un fel de sihastru întîrziat, și-a stabilit domiciliul la intrarea peșterii, asumîndu-și rolul de călăuză oficială. Cunoscut sub numele de Picior-de-Fier, fiind lipsit de un picior în locul căruia purta un drug metalic, omul acesta construise o ambarcație rustică cu ajutorul căreia se putea traversa un lac natural care bara galeria principală la oarecare depărtare de la intrare.
Dar cam pe la 1900, peștera Aldène urma să cunoască o altă destinație și o altă celebritate decît aceea de a atrage excursioniștii și turiștii, rol, oricît s-ar spune, relativ restrîns și de interes local. Într-adevăr, ea a ajuns teatrul unei exploatări destul de rare, aceea a fosfaților naturali conținuți în mîlul și în argilele de umplutură, în care se găsea o cantitate de necrezut de oseminte animale. Clădirile acestei exploatări, construite pe platoul Causse, la cîteva sute de metri de marginea canionului, comunicau cu peștera de dedesubt printr-un puț artificial de vreo 40 m adîncime. Fosfații extrași din peșteră de echipele de mineri erau ridicați prin acest puț cu ajutorul unui ascensor.
Peștera Aldène a fost astfel excavată și lărgită de mineri, al căror efectiv se ridica uneori la 50 de oameni, pe un parcurs subteran de aproape 3 km și pe o lățime medie între 5 și 6 m. Bolțile galeriei sînt în general înalte, însă unele galerii laterale secundare, mai puțin impunătoare, erau umplute cu argilă și fosfați, pînă în tavan.
În 1927 minerii, înaintînd cu tîrnăcopul într-una din galeriile complet înfundate, favorizați de o înălțare importantă a bolții, au pătruns deodată într-un vast culoar orizontal ușor de străbătut. Fenomenul era întru totul natural, destul de banal, căci nu era pentru întîia oară în Aldène cînd se pătrundea astfel în prelungiri necunoscute, apărate cu dopuri de argilă ; dar ceea ce a stîrnit uimirea minerilor a fost descoperirea unor urme de picioare omenești pe podeaua argiloasă a acestei galerii. Însemna că pe acolo trecuseră oameni înaintea minerilor. Pe unde să fi intrat, pe unde să fi ieșit oare ? Aceasta era întrebarea care și-au pus-o lucrătorii, pe drept cuvînt intrigați, și care, în frunte cu contramaistrul lor, au parcurs în grabă proaspăta alee desfundată. Întrebarea lor a rămas fără răspuns, iar uimirea lor a fost mare cînd au constatat că această alee se închidea într-un fund de sac, complet stîncos.

După fel de fel de ipoteze, din care nici una nu i-a putut satisface, fiind toate eronate, minerii s-au lăsat păgubaşi să mai înţeleagă ceva şi au reluat într-alte locuri munca lor grea. Totuşi contramaistrul lor Antonio, intrigat la culme de această enigmă, întorcîndu-se într-o zi singur în faimosul culoar, a zărit pe pereţii stîncoşi nişte urme pe care nu le observase pînă atunci, a căror examinare mai atentă i-a dezvăluit că erau desene foarte primitive reprezentînd animale. Noutatea acestei descoperiri, căreia în primul rînd bravul Antonio nu-i acorda mare importanţă, era să treacă neobservată. Totuşi într-un tîrziu, un arheolog de vază, dl. Guerret, aflînd de descoperire, a venit la faţa locului şi a examinat desenele. El a recunoscut siluete rudimentare de urşi.

Desenele din peştera Aldène, fără îndoială autentice şi preistorice, trasate cu un stilet de silex cu 15 sau 20 de mii de ani în urmă de către vînătorii magdalenieni, erau gata să treacă neobservate şi să nu figureze în repertoriul artei preistorice, cu tot memoriul foarte clar şi explicit al preistoricului.

Cît priveşte urmele de picioare goale ale strămoşilor noştri îndepărtaţi, urme desigur foarte evidente, fiind recunoscute numaidecît ca atare de lucrătorii mineri, ele au fost din nefericire călcate, şterse, acoperite de bocancii cu ţinte ai muncitorilor din subteran, care n-au putut bănui interesul pe care-l prezintă ; distrugere ireparabilă şi pierdere inestimabilă, asemenea vestigii fiind extrem de rare.

Apoi anii au trecut, exploatarea a fost părăsită, peştera încetul cu încetul uitată. Doar cîţiva specialişti în preistorie veneau din cînd în cînd să culeagă arme de piatră foarte arhaice, acele faimoase toporaşe de mînă din epoca acheuleană [1] care sînt cele dintîi urme ale omenirii primitive.

Trecuseră 21 de ani de cînd minerii desfundaseră culoarul cu desenele preistorice, cînd un speolog binecunoscut, un îndrăzneţ cercetător al peşterilor, a venit într-o zi la Aldène însoţit de fostul contramaistru Antonio. Acesta îi spusese că ştie într-un anumit loc al peşterii un puţ foarte îngust prin care răbufnea aer cînd bătea vîntul de la mare şi care trăgea aer cînd domina vîntul de nord.

La drept vorbind, inversarea curenţilor de aer nu coincide de loc cu regimul vînturilor, dar ceea ce a captivat în cel mai înalt grad pe speolog a fost prezenţa unei clasice găuri suflătoare care promitea o prelungire probabilă a peşterii. Această

[1] Acheulean — diviziune de la începutul epocii pietrei necioplite. Numele vine de la localitatea Saint-Acheul din Franţa. — *N.T.*

gaură era de altfel prea strîmtă, şi pasionatul de peşteri împreună cu Antonio şi alţi doi tovarăşi au trebuit să lupte mai multe ore ca să sfarme cu ajutorul unei lungi bare de fier şi să deplaseze un bloc aşezat ca un dop în strîmtoare. În cele din urmă, pietroiul a consimţit să alunece cu un metru în crăpătură, tocmai cît era necesar ca speologul să se poată strecura în strîmtoarea descendentă şi să constate că dedesubt se deschidea un puţ vertical. Coborînd pe coardă şi ceva mai jos cu ajutorul unei scări electron [1], el a aterizat la 30 m adîncime şi s-a angajat într-o galerie orizontală, în unele locuri de proporţii maiestuoase, în care a efectuat un traseu dus şi întors de peste 2 km.

Deci aventurosul speolog descoperise şi explorase chiar atunci, în această peşteră Aldène, cunoscută şi frecventată fără întrerupere începînd din secolul al XVII-lea, un etaj inferior, rămas pînă atunci nebănuit de înşişi minerii şi inginerii care o exploataseră şi o cutreieraseră timp de jumătate de secol.

Îmi este cu neputinţă să povestesc această primă recunoaştere, căci este imposibil, în asemenea împrejurări, să te substitui celui în cauză. De aceea voi relata a doua investigaţie, fiindcă la ieşirea din peşteră, fericitul descoperitor m-a invitat în scris să viu la Aldène. „Am nevoie de luminile d-voastră“, spunea invitaţia, care, în plus, mai conţinea şi două mici fotografii, nu tocmai clare, destul de nereuşite şi de enigmatice, care m-au determinat însă să mă sui în primul tren şi, lăsînd toate celelalte treburi, să mă deplasez imediat la chemarea colegului.

Alături de automobilul lui, în picioare, cu bereta în cap, cu ghete de piele sub sutana scurtă, mă aştepta în curtea gării Lézignan-Corbières (Aude). Am fost fericit să revăd silueta zveltă şi energică a abatelui Dominique Cathala, parohul de la Castelnau-Aude, preotul de la Henne-Morte, care făcuse slujba religioasă la 31 august 1947 în sala cantonamentului subteran de la 250 m adîncime.

Mă bucur totdeauna să reîntîlnesc pe acest simpatic coleg, unul din cei mai dinamici speologi din Pirinei, a cărui îndrăzneală este egalată numai de simplitatea şi modestia sa, calităţi destul de rare, să recunoaştem, la speologi.

El a fost acel care forţase de curînd strîmtoarea, neexplorată pînă atunci, din peştera Aldène, coborîse în puţul inferior şi pătrunsese primul într-un domeniu virgin, în care ţinea să mă

[1] Scară speologică flexibilă confecţionată din cabluri de oţel şi treptele din aliajul de aluminiu şi magneziu numit electron. — *N.T.*

primească o dată cu Louis Méroc, magistrat din Toulouse şi distins preistorician. Nimic nu putea să-mi fie mai plăcut în asemenea împrejurări decît revederea celui din urmă, minunat prieten şi tovarăş la săpăturile pe care le făcuserăm împreună, cu peste 20 de ani în urmă, în peşterile din Comminges.

Pe scurt, explorarea etajului inferior al peşterii Aldène în tovărăşia abatelui Cathala, preşedintele secţiei de speologie, şi a lui Méroc, preşedintele secţiei de preistorie a Societăţii meridionale de speologie şi de preistorie de la Toulouse, promitea să fie deosebit de interesantă. Ea a fost la superlativ, ţinînd seama de tot ceea ce ne-a fost dat să vedem, să constatăm, să descoperim şi să aprofundăm, într-o perfectă unitate de păreri şi într-o atmosferă de reculegere, asemenea emoţii nepotrivindu-se nici cu demonstraţiile zgomotoase, nici cu o echipă prea numeroasă.

După ce am traversat pe drumuri însorite şi în ţîrîit de greieri satele toropite de căldura lui iulie şi podgoriile Minervois din Languedoc, am urcat primele pante meridionale ale masivului Montagne Noire în zgomotul motorului, apoi am trecut prin faţa satului Fauzan şi, cotind pe un drum de ţară bătătorit şi cu hopuri, abatele a oprit alături de clădirile părăsite ale fostei „Exploatări a fosfaţilor naturali din peştera Fauzan" (cunoscută de noi sub numele de peştera Aldène).

În decorul carstic arid şi pietros, cu o vegetaţie pipernicită caracteristică stejerişului, foarte înrudită cu flora africană, puteam să ne credem în preajma unui deşert. Dar aici singurătatea părea şi mai accentuată, fiindcă nici o capră curioasă, nici un burnus, nici măcar un cîine kabil [1] înfometat şi sălbăticit nu dădeau tîrcoale automobilului nostru.

Ne îndreptăm către peşteră, adică spre cheile învecinate ale rîului Cesse, un mic Colorado, dar un Colorado găunos, cu falezele ciuruite de guri de peşteri. Aspectul este într-adevăr ciudat ; în viaţa mea nu am văzut deschideri de peşteri atît de numeroase şi de apropiate. Comparaţia clasică, trivială, cu un şvaiţer, îmi trece foarte firesc prin minte.

Abatele precizează de altminteri că faleza dinaintea noastră, spre care privim, nu este cea mai găunoasă şi că aceea deasupra căreia ne aflăm este şi mai borţelită : un adevărat ciur. În timp ce examinam pereţii, zăresc în fundul canionului, în talvegul secat al rîului Cesse, un animal care se zbenguie pe plajele cu pietriş. Este o vulpe frumoasă, care, deşi ne-a văzut

[1] Rasă de cîine specifică Kabiliei (Algeria). — *N.T.*

desigur şi ne-a auzit, încrezătoare în distanţa respectabilă pînă la noi şi la adăpostul tufelor, ne sfidează şi se depărtează foarte demn, cu toate şuierăturile şi gesticulările pe care le facem ca s-o speriem.

Întîlnirea cu o vulpe în plină zi nu este un fapt atît de obişnuit în ţara noastră şi, sub impresia evocării acelor vremuri de mult apuse, cînd sălbăticiunile mişunau prin aceste locuri, coborîm spre peştera Aldène, a cărei intrare nu se poate vedea de aici, fiindcă ea se deschide sub picioarele noastre, la baza falezei pe care stăm. Apropierea ni se pare problematică încă, ciceronele nostru se angajează într-un fel de crăpătură, prelungită cu o cornişă [1] descendentă abruptă, avînd fixat şi un cablu de oţel ce îndeplineşte funcţia de balustradă. Acesta fusese cîndva drumul de acces al minerilor în timpul exploatării. Din cornişă în cornişă, apărători naturale ale potecii care coboară coasta în serpentine, ajungem în faţa deschiderii de mari proporţii, protejată de un mare taluz de steril [2], acumulat de furnicarul omenesc, îndîrjit să golească peştera.

Pe cînd ocolim cu abatele acest teren instabil, greu de parcurs, Méroc nu pierde din vedere să cerceteze pantele abrupte, fiind răsplătit de descoperirea întîmplătoare, deosebit de fericită, a unui minunat toporaş de mînă acheulean.

Sub aceste fericite auspicii, pătrundem sub pămînt şi parcurgem încet peştera, ca diletanţi. După cum am amintit, în cîteva galerii se pot descifra numiri şi date din anii 1640 şi 1660. Pe parcurs observăm de asemenea urme de terasament şi de excavaţii, într-adevăr impunătoare, ale căutătorilor de fosfaţi. Deodată tavanul se înalţă, se ridică vertical la o mare înălţime şi la zenitul acestei bolţi subterane străluceşte o rază de lumină. Este vechiul puţ de evacuare al fosfaţilor. Ne găsim aici pe verticala uzinei construite pe platou.

Ceva mai departe, pe un tavan la 15 pînă la 18 m înălţime, descopăr o colonie de lilieci al cărui efectiv îl apreciez la circa 6 000 pînă la 8 000 de indivizi. După chiţăitul lor caracteristic îi identific drept miniopteri [3], fapt confirmat de găsirea unui pui, nou-născut, care stă culcat şi se zbate deznădăjduit pe grămada de guano [4], acumulată pe sol sub verticala coloniei de cheiroptere [5].

[1] Proeminenţă a peretului. — *N.T.*
[2] Materialul fără valoare care însoţeşte o substanţă minerală utilă într-un zăcămînt. — *N.T.*
[3] Gen de lilieci. — *N.T.*
[4] Gunoi de lilieci, foarte bogat în fosfaţi, fapt pentru care constituie o preţioasă materie primă. — *N.T.*
[5] Denumirea ştiinţifică a ordinului din care fac parte liliecii. — *N.T.*

Acum depășim vechiul lac, peste care Picior-de-Fier trecea altădată vizitatorii cu barca. Lucrările de debleiere l-au secat complet și cu greu se mai poate găsi o picătură de apă în această peșteră, deosebit de uscată. Totuși în fundul unei galerii, unde ne conduce abatele Cathala, există o modestă piștire de apă care se adună într-un mic bazin, foarte concreționat. Numai prin contorsiuni se poate pătrunde în această nișă lipsită de interes. Nu de mult prietenul nostru s-a tîrît aici ca să-și potolească setea și, pe cînd era gata să se întoarcă sau mai exact să se tîrască înapoi, i-a atras atenția o mică pată întunecată de pe podeaua stalagmitică albă. Cu ajutorul cuțitului, apoi cu micul său tîrnăcop de care niciodată nu se desparte, a lucrat mai bine de o oră, ca să extragă ușor din ganga de calcită, în care era cimentată sau aproape în întregime mascată, o brățară de bronz. Această bijuterie intactă are o formă elegantă și o execuție desăvîrșită în detalii. Podoaba aceasta de femeie datează de circa 3 000 de ani.

Chiar fără să fii tu însuți colecționar, îți poți imagina bucuria amatorului de artă descoperind o stampă de valoare într-o grămadă de hîrțoage ; aceea a filatelistului atingînd cu degetul o marcă rară ; pe aceea a zoologului capturînd, în sfîrșit, fluturele somptuos și rarisim care-i lipsește din colecție ; și în general, emoția oricărui cercetător, copleșit de descoperirea care încununează țelul visurilor lui. Ce să mai spunem oare de emoția speologului singuratic, care, tîrîndu-se plin de noroi și de zgîrieturi printre asperitățile stîncii, degajează cu mîna, răbdător, o bijuterie de femeie din crusta stalagmitică, în fundul unei peșteri, la mai mult de un kilometru de lumina zilei ?

Ce-o fi determinat-o oare pe această creatură să se aventureze atît de departe sub pămînt ? Pe cît se pare, să găsească izvorul, fîntîna ascunsă, care picură apa ei limpede și rece. Să fi venit ea oare ca să strîngă apă într-un urcior rustic ? Și-a uitat acolo brățara după ce și-a spălat fața și mîinile ? Sau este vorba de un dar, un *ex-voto* [1] de recunoștință pentru o divinitate misterioasă, pentru o naiadă [2] subterană, cultul izvoarelor fiind cunoscut ca unul dintre cele mai vechi și din cele mai larg răspîndite ?

Cîmpul ipotezelor este vast, răspunsul nesigur, dar imaginația se încîntă cu evocări posibile. O poveste spune că șeful franc Vitiking era atît de temut, încît, agățînd o dată de ramurile

[1] Legămînt (lat.). — *N.T.*
[2] Divinitate mitologică. Nimfă a izvoarelor și a rîurilor. — *N.T.*

joase ale unui copac brățările sale, pe cînd se culcase sub un stejar, le-a regăsit după un an. Ce puțin timp pentru podoabele acestui luptător, față de acel al elegantei brățări de bronz, uitată sau așezată de o femeie sau de o fată, lîngă acel izvor secret !

Timpul a trecut, fata brună cu ochi negri (nu erau în timpurile preistorice nici păr blond, nici ochi albaștri) a trăit, a îmbătrînit, a murit ; ea a fost îngropată într-o oarecare peșteră sepulcrală [1], vecină poate și, după 3 000 de ani, în anul erei noastre 1948, a apărut ca un seducător abatele Cathala, ca să întrerupă farmecul depozitului milenar. El a apărut în momentul cînd obiectul era gata să se sustragă pentru vecie privirilor ; el l-a desprins cu grijă și l-a scos la lumină după această prodigioasă noapte de 3 000 de ani. Nu îndrăznim să ne imaginăm unde se va afla peste alte trei milenii...

Dar astăzi vom jongla cu mileniile.

Mașina lui Wells de întors timpul [2] este la dispoziția noastră și n-avem decît să schimbăm culoarul în această pasionantă peșteră Aldène, ca să ne coborîm în noaptea timpurilor și să ne cufundăm în contemplarea desenelor de urși gravați cu un silex, acum 15 000 sau 20 000 de ani, desene descoperite în împrejurările care se cunosc.

Aceste gravuri nu pot fi socotite desigur printre cele mai reușite din preistorie, sînt chiar departe de a fi. Ele sînt foarte șterse, stîngace și de altfel puțin numeroase. Una singură nu este incizată, cu stiletul, ci trasată în roșu. Ca factură le întrece cu mult, iar artistul care a trasat-o a redat cu precizie silueta caracteristică a fiarei, un urs brun (*Ursus arctos*), fără îndoială.

Fără să întîrziem în fața acestor vestigii de artă rupestră [3] preistorică, ne îndreptăm acum, cu abatele în frunte, către un alt punct al peșterii, către răsuflătoare, unde va începe partea inedită și captivantă a zilei.

Méroc se apleacă curios și cu oarecare teamă asupra crăpăturii, fiindcă se pune întrebarea dacă, cu înălțimea sa și cu spatele lui lat, se va putea strecura prin strîmtoarea care se arată foarte complicată, cu un contur bizar, o adevărată gaură de cheie.

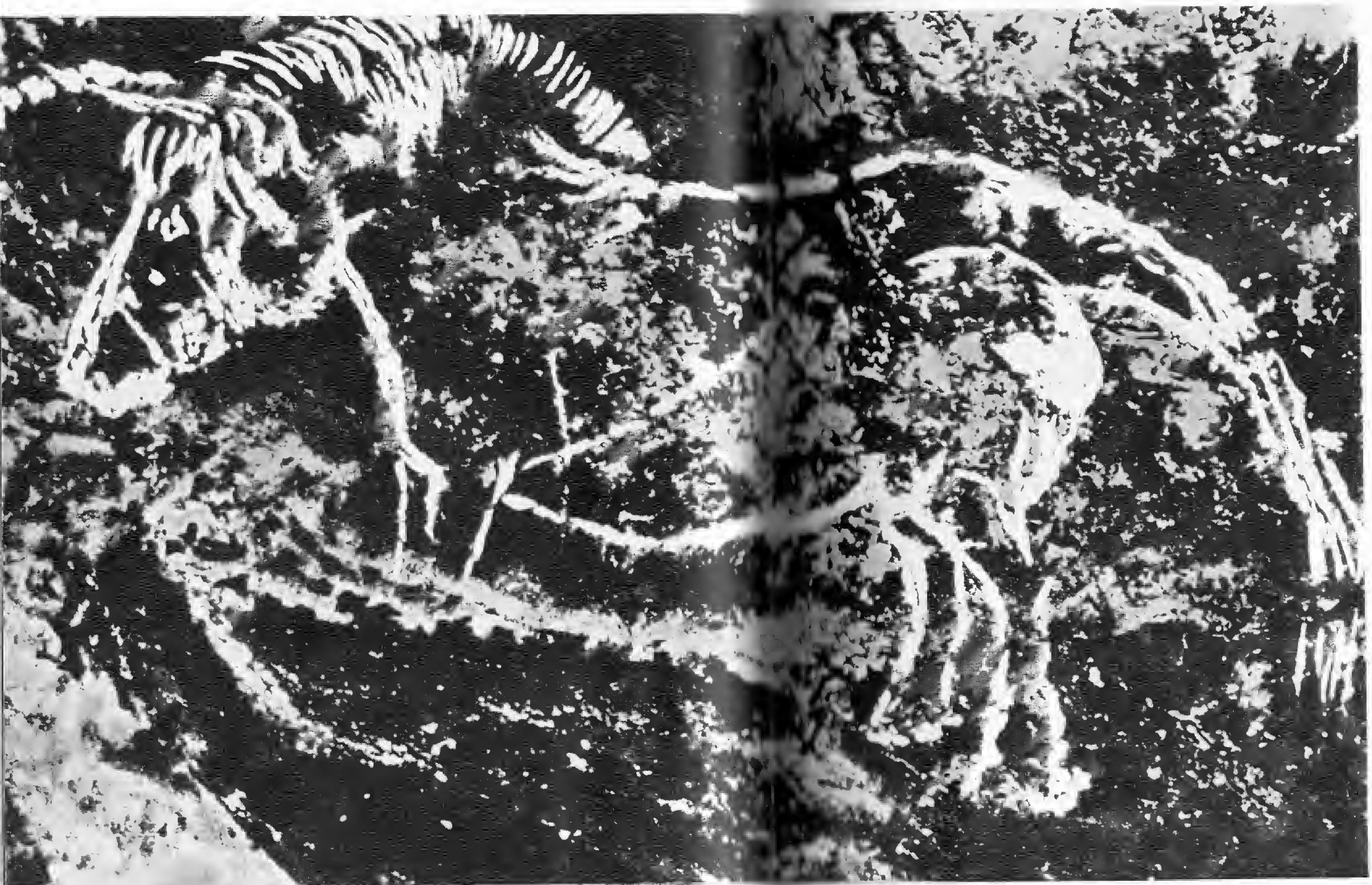
[1] Care servește ca mormînt. — *N.T.*
[2] Autorul se referă la nuvela lui H. G. Wells *Mașina Timpului* care îți dădea posibilitatea să te transpui în alte epoci, în trecut sau viitor. — *N.T.*
[3] Executată pe pereții de stîncă. — *N.T.*

Abatele Cathala intră primul, cu picioarele înainte, culcat pe o coastă. Méroc ascultă cu atenţie comentariul manevrelor, al schimbărilor de poziţie, apoi se angajează la rîndul său în strîmtoare, respectînd întocmai recomandaţiile primite. Îl văd opintindu-se teribil, dispărînd încetul cu încetul. Apoi o exclamaţie mă linişteşte, a reuşit să forţeze trecerea, partida este cîştigată.
După cîteva alungiri şi frecări ajung pe colegii mei şi fixez de un colţ de stîncă capătul scării de electron, care ne va permite să coborîm în puţ şi să pătrundem în etajul inferior. Această coborîre, îngreuiată de manevrele pentru transportul utilajului nostru (funii suplimentare, saci individuali şi aparate fotografice), decurge fără incidente de seamă şi iată-ne, în sfîrşit, din nou împreună la piciorul scării, în culoarul descoperit recent de amicul nostru. Îi datorăm într-adevăr recunoştinţă pentru originala sa inspiraţie şi pentru îndrăzneala de care a dat dovadă, lărgind şi forţînd strangularea iniţială, pe de-a dreptul senzaţională.
Încă o dată se confirmă utilitatea tîrîtului şi a pătrunderii peste tot, întrucît într-o peşteră mare, multe lucruri îţi pot scăpa şi niciodată nu ai siguranţa că ai văzut totul.
Şi acum începe explorarea pentru care am răspuns la chemarea abatelui Cathala.
Culoarul de dimensiuni modeste nu prezintă la început nimic remarcabil. Acest etaj inferior de la Aldène, ca şi etajul superior, nu are stalactite deosebite, nici un decor subteran de luat în seamă, întreaga noastră atenţie se concentrează însă asupra podelei încăperii. Podeaua pămîntoasă, ca şi pereţii stîncoşi, este colorată uniform, presărată cu un praf negru de mangan, dînd ansamblului un aspect funebru, în care nimic nu pare să trăiască, nici măcar cea mai mică insectă cavernicolă. Pentru a completa acest aspect mortuar, apar răspîndite ici-colo ciolane de urs, de altfel foarte sfărîmicioase, ca toate osemintele care au fost expuse vreme îndelungată la aer. Predomină dinţii, în special caninii puternici, pe cînd oasele sînt rare şi adesea fragmentate.
Nu întîrziem să obţinem explicaţia unei asemenea anomalii ; ea ne este dată de prezenţa unor bile negre, de mărimea unui ou de găină, care apar din belşug, cînd izolate, cînd grupate, cînd aglomerate. Aceste bile înnegrite de mangan, dar iniţial albe, nu sînt altceva decît coprolite [1], dejecţii de hienă.

[1] Excremente fosilizate. — *N.T.*

PEŞTERA LABASTIDE

Desene suprapuse de cai. Desen incizat, întărit ulterior cu cretă.

Leul care rage. Desen incizat, intărit ulterior cu cretă.

Cerem scuze pentru scurta digresiune anatomică şi digestivă care va urma, dar ea este indispensabilă pentru a explica predominarea dinţilor de urşi faţă de resturile osoase constatate aici.

Dintre toate carnivorele, numai hiena este capabilă să concaseze, să macine şi să ingereze oasele altor animale, chiar de talie mare. Ea reuşeşte datorită dentiţiei şi maxilarelor ei excepţional de robuste, iar activitatea extraordinară a sucurilor gastrice îi permite să digere o asemenea hrană. Numai carbonatul de calciu conţinut în oase, neputînd fi asimilat, este restituit sub formă de bile albe — coprolite de carbonat de calciu pur — care se găsesc în mare cantitate în peşterile folosite ca bîrlog de hiene.

Cîinele şi lupul concasează şi ei uneori oasele, într-o măsură mai mică, şi restituie atunci excesul în carbonat de calciu, sub formă de excremente albicioase, inodore şi oarecum minerale. Aşadar hienele din peştera Aldène au devorat carcasele şi majoritatea osemintelor de urs, cu excepţia dinţilor, a căror duritate extremă îi punea la adăpost de fălcile şi de sucurile gastrice ale fioroaselor carnivore. Iată de ce putem să culegem de ici-colo caninii puternici şi molarii de urs, pe cînd nenumăratele coprolite diseminate în lungul acestui „culoar al hienelor" reprezintă, condensate, concentrate, membrele, coastele, bazinele şi chiar craniile numeroşilor urşi care bîntuiau pe vremuri peştera şi în care s-au retras ca să moară.

Aceste coprolite, după cum am spus, se găsesc în cantităţi de necrezut în unele peşteri, în strate groase şi adeseori petrificate, acoperite de praf de argilă sau de cruste stalagmitice. Aici nimic din toate acestea. Nu a intervenit nici o modificare, nu le-a acoperit nici un sediment, ceea ce ne permite să examinăm şi chiar să fotografiem aceste coprolite, după cum un vînător priveşte şi studiază coarnele unui cerb sau colţii unui mistreţ.

De altfel această situaţie excepţională şi faptul că galeria necunoscută a rămas în starea ei primitivă ne vor îngădui descoperiri şi mai surprinzătoare, într-adevăr uluitoare. Astfel, nu după mult timp, apar pe pereţii stîncoşi sau pămîntoşi zgîrieturile caracteristice ale puternicelor gheare de urşi. Astfel de zgîrieturi sînt de altfel binecunoscute, foarte obişnuite în unele peşteri, nicăieri însă mai numeroase şi mai desluşite ca aici.

Rămînem uimiţi cînd constatăm că urşii au frecventat peşteri foarte întinse, foarte accidentate, pînă în culoarele cele mai

întortochiate ; chestiunea care se pune este de a şti pentru ce se aventurau atît de adînc şi cum izbuteau să pătrundă şi să se orienteze în întunecimile absolute.

În lipsa unui răspuns satisfăcător pentru asemenea enigme trebuie trasă concluzia că nu era vorba — după cum s-a presupus uneori — de animale rătăcite, care s-au pierdut sub pămînt. Aducem ca mărturie vestigiile foarte curioase şi concludente, care demonstrează pînă la evidenţă că la Aldène, departe de a se fi pierdut sau rătăcit în aceste labirinturi subterane, ursul se simţea bine, avînd aici locuinţa lui stabilă şi sigură. Facem aluzie la depresiunile pămîntoase emisferice, de doi metri diametru pe un metru adîncime, săpate de urşi pentru culcuş şi pentru naştere.

Ca şi cîinii, lupii, şacalii, vulpile, bursucii şi alte animale, urşii îşi construiesc adevărate vizuini în pămînt. Aceste culcuşuri sînt făcute cu ajutorul ghearelor ; cît priveşte perfecta rotunjire, ea rezultă din mişcarea circulară a animalului care se suceşte şi se răsuceşte, înainte de a-şi găsi poziţia cea mai potrivită, cum obişnuiesc cîinii cînd se culcă încolăciţi.

Pe unele vizuini din Aldène se văd urme de gheare, dar în general marginile sînt netezite, lustruite prin frecarea repetată a blănii groase a fiarelor. Nu rareori se poate vedea chiar distinct (scepticii vor zîmbi) urma perilor imprimată pe argilă. Pentru cei ce nu sînt familiarizaţi cu asemenea constatări este necesar să precizăm că în unele cazuri argila unsuroasă din peşteră este susceptibilă să înregistreze şi să conserve fidel şi intacte, în ciuda mileniilor, detalii de o fineţe de necrezut. Între altele s-a putut analiza pătura superficială a acestei argile, acolo unde s-au adăpostit vreme îndelungată urşii, constatîndu-se prezenţa unei substanţe grase, care nu-i altceva decît grăsimea de pe blana acestor animale. Jeg preistoric ! Iată într-adevăr ceva surprinzător !

Adunînd mereu puternicii canini de urşi, studiind coprolitele de hienă şi vizuinele de urşi, am înaintat aproape jumătate de kilometru în galerie, în unele locuri înaltă, chiar maiestuoasă. Deodată un taluz mare argilos, înalt de 12 pînă la 15 m, se ridică pînă în boltă şi închide cu totul trecerea.

Această enormă scurgere de pămînt constituie, după toate probabilităţile, terminusul peşterii, dar ne consolăm, cercetînd, ceea ce abatele a denumit foarte just, „toboganul fiarelor". Într-adevăr, pe această pantă se văd, de sus pînă jos, nenumărate urme adînci de tropăituri şi de alunecări enorme, care dovedesc că urşii şi hienele au escaladat în acest loc

taluzul noroios şi au alunecat înapoi. Se recunosc şi se pot urmări amprentele monstruoase ale animalelor, în special cele de coborîre, cu dîrele lor enorme, iar la baza fiecărei urme de labă, a fiecărei alunecări, pachetul de noroi tîrît de labele puternice ale fiarelor.

Ne imaginăm, încercăm să evocăm, cum trebuie să fi fost zgomotul produs de aceste animale gîfîind, bălăcindu-se şi tăvălindu-se în noroi, în întunecimile grele. Scene într-adevăr halucinante şi îngrozitoare, demne cu totul de epocile sălbatice şi de cadrul în care se petreceau.

Dar peştera nu se isprăveşte aici după cum crezusem la început. Escaladînd toboganul pe jumătate (respectînd pe cît posibil urmele fiarelor), abatele ne conduce la dreapta ocolind o stîncă mare şi iată-ne înaintînd pe burtă, apoi în patru labe, într-un canal orizontal scund, în care, după cum o dovedesc urmele, urşii ne-au precedat.

După 30 m de înaintare încordată prin galeria întortocheată am ajuns într-un fund de cuptor alcătuit dintr-un zid de argilă sfărîmat de fiare. Aici într-adevăr numărul zgîrieturilor atinge maximul. Sînt chiar prea numeroase, fiindcă ele se întretaie şi se suprapun pînă la doi metri înălţime. Totul este striat, zgîriat. Vizitatorii, turiştii — a căror pasiune de a acoperi zidurile cu nume, date şi semnături este cunoscută — n-ar fi putut face mai mult şi n-ar fi izbutit să-l încarce mai bine cu graffiti acest perete în care urşii au gravat adînc mărturia impresionantă şi preistorică a trecerii lor.

Dar abatele ne sustrage de la contemplarea fiorosului mesaj şi, presupunînd că stăpîneşte „Sesamul"[1] acestei vaste peşteri, ne dezvăluie o prelungire neaşteptată, ascunsă de o perdea stîncoasă, şi ne introduce într-un grandios tunel umplut cu stînci ciclopeene.

Provenite din surpări ale bolţilor sub acţiunea apelor subterane sau de pe urma unui cutremur, haosul este dantesc[2] şi ne aventurăm şovăind pe aceste îngrămădiri nestabile de monolite ascuţite, îngrijorătoare, mai mari decît menhirele[3], sub ameninţarea tavanului străbătut de numeroase fisuri. În unele locuri podeaua dispare sub picioarele noastre, sărim şi încălecăm adînci surpături în care privirea se pierde în umbra unor puţuri nesondate şi care trebuie să răspundă într-un etaj şi mai infe-

[1] Sesam este primul cuvînt din formula magică „Sesam deschide-te", dintr-una din cele mai cunoscute poveşti din „1001 de Nopţi". Este sinonim cu a deţine cheia tuturor misterelor. — *N.T.*

[2] Care aminteşte imaginile sumbre şi grandioase ale descrierii infernului făcută de Dante. — *N.T.*

[3] Monument preistoric constînd dintr-un mare bloc de piatră aşezat în picioare. — *N.T.*

rior al peşterii Aldène a cărei evoluţie hidrogeologică nu pare încă terminată.
Va trebui să revenim într-o zi în această parte a peşterii pentru a desăvîrşi explorarea în adîncime pînă la vreun pîrîu sau să ieşim în cursul subteran al rîului Cesse, rămas pînă acum necunoscut. Acesta nu este însă ţelul nostru de astăzi, fiindcă împreună cu Méroc, care nu încetează să ia note, urmăm pe abatele Cathala care ne zoreşte şi ne previne că vom ajunge la punctul culminant al zilei.
Ne întoarcem şi trecem din nou prin faţa peretelui şi a „toboganului fiarelor", neglijînd numeroasele culoare adiacente şi în care abundă zgîrieturile şi sălaşurile de urşi, apoi, parcurgem un alt sector important al peşterii. Străbatem distanţă după distanţă şi ajungem, în fine, într-o mare peşteră, o adevărată lume. De cîtva timp abatele îşi încetineşte mersul, se încovoaie ca să cerceteze solul argilos plastic ; ezită, o dată, de două ori, se opreşte iarăşi, porneşte, din nou se opreşte brusc. Ne dă la o parte şi cu braţul întins, cu arătătorul îndreptat spre podea, ne arată ceva.
— Iată-le, spune el pur şi simplu, şi o dată auzite aceste cuvinte, spectacolul promis ne ţintuieşte pe loc, împietriţi şi tăcuţi.
Nu, colegul nostru nu s-a înşelat şi desigur nu ne-a deranjat inutil. De altfel cum să te înşeli şi cum să nu acorzi un interes deosebit la ceea ce privim încă, muţi de uimire.
Sub ochii noştri se disting urme de picioare goale, curat întipărite pe terenul argilos...
Cu trei săptămîni înainte abatele Cathala, umblînd singur prin aceste locuri, a dat peste aceste vestigii, a bănuit, a înţeles marele interes şi a binevoit să se adreseze prietenilor şi colegilor lui specializaţi în preistorie. Să-i mulţumim, fiindcă ne-a rezervat emoţia şi bucuria de a privi şi studia cei dintîi aceste urme omeneşti preistorice.
Asemenea vestigii sînt într-adevăr foarte rare, fiindcă nu se mai cunosc cu totul decît în patru alte peşteri : aceea de la Tuc d'Audoubert, de la Cabrerets, de la Montespan şi de la Niaux. Trebuie precizat însă că în aceste peşteri urmele sînt puţin numeroase, incomplete, uneori confuze.
În fiecare din aceste peşteri un concurs de împrejurări foarte rar, cu totul excepţional, a împiedicat accesul, începînd din timpurile preistorice pînă la descoperirea lor actuală, ceea ce explică conservarea neaşteptată a vestigiilor fragile şi perisabile, cum sînt urmele de picioare goale în noroi.

În 1912, contele Begouen împreună cu fiii săi au descoperit astfel, în peştera Tuc d'Audoubert din Ariège, unde nimeni nu intrase înaintea lor, urme de picioare în vecinătatea faimoşilor bizoni de argilă, care alcătuiesc podoaba cea mai de preţ a acestei splendide peşteri preistorice.
Zece ani mai tîrziu, în 1922, în peştera Cabrerets (Lot), pînă atunci necunoscută, abatele Lemozy a dat şi dînsul de cîteva urme omeneşti, vagi, aşa cum am descoperit şi eu unele asemănătoare în Haute-Garonne, în peştera Montespan în 1923.
Dar nicăieri bogăţia şi claritatea acestor urme nu ating ceea ce avem astăzi sub ochii noştri în peştera Aldène.
După ce am străbătut un drum lung pe un teren accidentat şi plin de bolovăniş, ne-am oprit aşadar înaintea unui culoar în care podeaua argiloasă a permis întipărirea urmelor, puse în evidenţă de umbrele create de luminile noastre, ca şi cum ar ieşi din adîncimile misterioase ale acestei „galerii a paşilor".
Urmele atît de caracteristice, atît de curate, care „vin" spre noi, par să iasă din noaptea timpurilor. Ce poate fi mai emoţionant, mai plastic, în cel mai înalt grad, decît întîlnirea acestor urme de paşi goi cu cele ale bocancilor noştri ţintuiţi ; întîlnire, extraordinară în imensa peşteră, a celor trei oameni ai secolului al XX-lea cu oamenii preistorici care locuiau aici acum 200 de secole.
La început ne apropiem cu sfială, cu respect şi, după cîteva clipe de uimire şi de meditaţie, antropologul intrînd în funcţie, începem studiul metodic al urmelor.
O primă cercetare arată că e vorba de cinci urme lăsate de cinci indivizi de talii diferite, care par să fi făcut numai un singur drum, dus şi întors. Această împrejurare este foarte fericită, căci dacă trecerile ar fi fost mai frecvente ar fi rezultat încălecări, încurcături şi suprapuneri de urme, care ar fi dat un amestec şi o încîlceală indescifrabilă de direcţii. Aşadar, „paşii" de la Aldène apar aproape pretutindeni izolaţi, cu excepţia unui punct în care noroiul foarte moale şi înşelător a obligat pe oameni să treacă, în şir indian, printr-o mocirlă. Este o adevărată potecă foarte umblată, în care picioarele au intrat pînă la gleznă. Ulterior, mocirla s-a uscat, noroiul impregnat cu apă avînd un conţinut bogat de calcar s-a concreţionat puternic şi crusta stalagmitică a îmbîcsit şi a deformat urmele care sînt foarte adînci, astfel că nu mai prezintă nici un interes anatomic. Dar această petrificare este o mărturie în favoarea autenticităţii şi a vechimii urmelor care, după cum se va vedea

mai departe dintr-o altă observaţie categorică, sînt cu siguranţă preistorice.

După cum am spus, urmele se prezintă însă de obicei distincte, ceea ce ne permite să efectuăm cea mai elementară observaţie, şi anume luarea dimensiunilor întipăririlor. Cu metrul şi creionul în mînă, iată-ne aşadar, măsurînd şi notînd ; constatăm astfel că sînt de fapt cinci şiruri lăsate de cinci indivizi, ale căror amprente au lungimile respective de 0,25 m, 0,23 m, 0,20 m şi 0,18 m. Aceste lungimi corespund, ca încălţăminte, cu numerele 38, 34, 32 şi 27 ceea ce dă loc la diferite concluzii.

Măsura 38 nu corespunde pentru un european actual, pentru un picior de bărbat şi nici cel puţin pentru un adult de talie mijlocie, care se încalţă normal cu 40 sau 41.

De altfel, o lege antropologică verificată spune că lungimea piciorului corespunde în general cu 15% din înălţime. Aplicarea acestei cote la cea mai mare urmă de la Aldène ar da acelui individ înălţimea mediocră de 1,62 m.

Cît priveşte măsurile descrescătoare de la 34 la 27, nu e cazul să li se aplice regula citată, ea nefiind valabilă decît pentru adulţi ; ori este evident că urme atît de mici n-au putut proveni de la bărbaţi adulţi. Trebuie să fi fost picioare de femei, de adolescenţi şi de copii, fiindcă 30 şi în special 27 corespund respectiv măsurilor pentru copii de cel mult opt şi şase ani.

Vom reveni de altfel asupra învăţămintelor şi a concluziilor ce se pot trage din aceste măsurători, dar să amintim de la început că ele corespund, sau mai curînd coincid uimitor, cu observaţii noi, similare, făcute în celelalte peşteri Tuc d'Audoubert, Cabrerets, Montespan şi Niaux, unde au fost descoperite urme de picioare omeneşti. Într-adevăr, cea mai mare din urmele studiate în aceste peşteri a fost aceea de la Cabrerets, măsurată de către profesorul Valois ; ea are 0,24 m (faţă de 0,25 de la Aldène). Cea mai mică, de 0,18 m a fost găsită la Montespan (faţă tot de 0,18 m la Aldène).

Este aşadar stabilit că urmele preistorice cunoscute se raportează la fiinţe de talie mică, ceea ce ar putea surprinde pe profanii care mai sînt încă adepţii vechii şi legendarei concepţii că omul primitiv era un uriaş formidabil, din care noi am fi, ca fizic, doar nişte firavi descendenţi. Dar această părere eronată nu mai are curs de mult timp, iar descoperirile de schelete omeneşti au dovedit că deja din epocile magdaleniană şi aurignaciană rasele omeneşti erau foarte variate, tot atît de variate ca în zilele noastre, deoarece oamenii de Grimaldi şi de Cro-Mag-

non, de exemplu, ajungeau curent la 1,80 şi 1,90 m, în timp ce rasa de Chancelade şi de Laugerie [1] oscila între 1,55 şi 1,62 m.

Oare forma picioarelor preistorice ne va dezvălui cel puţin cîteva detalii interesante şi ne va aduce vreo cunoştinţă nouă ? Să ne aplecăm asupra urmelor atît de curate şi de nealterate din peştera Aldène ; ce observăm ?

Tălpile care s-au întipărit în argila plastică sînt fără îndoială late ; ele apar întregi. De asemenea, urma degetului mare este largă, aproape circulară. Dar această turtire a tălpii, ca şi urma în paletă a degetului mare, se regăsesc şi astăzi la popoarele care merg cu picioarele goale. Şi cu toate că picioarele cambrate sînt reputate ca aparţinînd celor rezistenţi la drum, se ştie de asemenea că locuitorii deşertului, savanei şi ai pădurii, cu picioare late şi turtite, sînt neobosiţi la mers.

Morfologia celorlalte patru degete este şi mai surprinzătoare şi putem spune dintr-o dată că nici aici nu există diferenţă perceptibilă între picioarele preistorice şi cele ale unui beduin nomad sau chiar ale unui academician !

Într-adevăr, între urma tălpii piciorului şi aceea a degetelor apare o mică umflătură de argilă care dovedeşte că oamenii din Aldène aveau atunci, ca şi oamenii de astăzi, degetele încovoiate. Cît priveşte degetul mic, el era tot atît de deformat şi de atrofiat ca şi în prezent. De pe atunci el era în regres, pe cale de dispariţie, dar se pare că această atrofiere nu a progresat de loc din acele epoci, ceea ce dovedeşte că, pentru evoluţie, un interval de milenii nu joacă rol. Marcelin Boule, eminentul antropolog, autorul tratatului despre oameni fosili, a scris foarte just : „Oamenii din epoca Renului [2] ţin deja din punct de vedere fizic şi psihic de omenirea actuală".

Adăugăm în aceeaşi ordine de idei şi precizăm pentru completare că, pe nici o urmă de la Aldène sau din celelalte peşteri citate, degetul mare nu apare despărţit de-al doilea. Dimpotrivă, pretutindeni el este lipit de cel învecinat, ceea ce înlătură orice aparenţă că degetul mare ar fi avut mişcări laterale sau de apucare. Constatarea este stranie, fiind binecunoscut că unii asiatici sau africani au astăzi degetul mare foarte divergent şi vădit cu posibilităţi de apucare.

Nu vom stărui asupra acestui capitol, avînd în vedere că disertaţia noastră asupra picioarelor îndepărtaţilor noştri strămoşi a fost poate prea lungă. Totuşi să mai acordăm oarecare aten-

[1] Grimaldi, Cro-Magnon, Chancelade, Laugerie, rase de oameni preistorici, numite astfel după peşterile din Franţa unde au fost găsite, pentru prima dată, scheletele pe baza cărora au fost stabilite aceste rase. — *N.T.*

[2] Nume dat uneori paleoliticului superior cuprinzînd : aurignacianul, solutreanul şi magdalenianul.

ţie, nu numai picioarelor, ci şi mersului. Tot cu metrul constatăm că troglodiţii din Aldène făceau paşi foarte mici ; aproximativ de 50 cm. Dar aceste scurte intervale se explică uşor, avînd trei justificări : talia redusă a celor care circulau, terenul alunecos care împiedica paşii mari şi semiobscuritatea, ca să nu spunem mai mult, în care erau cufundaţi aceşti oameni, dispunînd evident de un luminat foarte primitiv.
Cîteva indicii foarte elocvente, foarte convingătoare fiindcă sînt imprimate, ca fotografiate în argilă, ilustrează aceste dificultăţi şi piedicile înaintării în teren alunecos. Astfel argila trădătoare arată alunecările, mai ales din călcîie, a căror formă rotunjită şi netedă nu oferă nici o priză, nici o adîncitură care ar putea frîna un derapaj. Una din aceste alunecări este de 50 cm : lungimea unui pas.
Ce păcat că nici unul dintre aceşti paşi greşiţi nu s-a terminat cu o cădere ; am fi putut citi ca în carte întîmplarea, tipărită anume pentru noi ! Dar vizitatorii preistorici din Aldène trebuie să fi fost foarte sprinteni şi nu ne-au lăsat un asemenea document. Este de regretat, fiindcă ar fi fost fără îndoială singurul mijloc de a avea întipărite pe podea una sau două palme larg deschise, pentru a amortiza căderea.
În lipsa acestora, vedem însă felul de a preveni aceste căderi. Ne referim la faptul că în locurile unde pămîntul părea foarte alunecos, oamenii au mers pe vîrful picioarelor, cu călcîiele ridicate şi degetele încovoiate, îndeplinind funcţia de cîrlige. Unele urme nu mai lasă nici o îndoială asupra mecanismului instinctiv şi al motivului acestui mers.
O constatare în treacăt : poziţia „paşilor“ arată o atitudine de mers foarte corect, aceşti oameni neavînd picioarele ieşite în afară ca atîţia negri şi galbeni, nici în X ca pieile roşii de pildă.
Progresînd lent, cu mii de precauţii, ca să nu stricăm urmele preistorice, măsurăm mereu, observăm, fotografiem.
Din fericire pămîntul primitiv s-a întărit foarte mult de la trecerea înaintaşilor noştri din care cauză încălţămintea noastră nu lasă decît foarte puţine semne, sau de loc, în această „galerie a paşilor“.
Ca să nu ne jenăm unii pe alţii în reportajul nostru fotografic, lucrăm la oarecare distanţă între noi şi individual, fiecare cu sclipirile lui de magneziu. Nu-şi poate cineva închipui, cît de dificile şi cîtă muncă necesită aceste fotografii executate cu lentile de portret — aparatele fiind îndreptate în jos, în poziţie verticală, pe trepiede telescopice. Punerea la punct minuţioasă şi potrivirea diafragmei sînt adevărate probleme ; cît priveşte luminatul, el condiţionează totul, fiindcă o scînteie de magneziu nu trebuie să fie nici prea razantă, nici prea verticală, ca să nu accentueze sau să şteargă complet relieful, şi aşa destul de redus, al urmelor de picioare.

Cu timpul şi datorită succesiunii sclipirilor de magneziu, operăm într-un fum opac, care ne izolează unii de alţii şi care ar putea fi un impediment pentru fotograf, dacă n-am lucra atît de aproape de obiect.
Pe dibuite, din cauza fumului, avînd mîinile ocupate cu toate uneltele, mă deplasez pas cu pas, în căutarea unui nou clişeu, cînd rămîn ţintuit asupra unui subiect demn desigur de a fi înregistrat. Este o povestire fără cuvinte sau care cel puţin s-ar putea intitula : „o împiedicare preistorică“.
Un copil umbla ajutîndu-se de un băţ. Scăpîndu-i băţul din mîini şi căzînd în noroi, el s-a întipărit pe toată lungimea, paralel cu drumul individului, după cum mărturiseşte urma. Copilul s-a aplecat ca să-şi ridice băţul ; a îndoit genunchiul, articulînd piciorul, cu călcîiul ridicat, şi lăsînd greutatea corpului pe vîrfuri a alunecat. Atunci degetele de la picioare s-au crispat şi s-au înfipt, dar noroiul moale a cedat şi piciorul a scăpat către stînga. Cu toate acestea, copilul şi-a restabilit echilibrul ; cu mîna dreaptă a ridicat băţul, celălalt picior l-a pus grăbit abia cu 20 cm înaintea celui care a alunecat, apoi urmele continuă normal. Toate acestea sînt înregistrate clar pe podea, unde se poate citi această curioasă şi străveche împiedicare preistorică.
Să mergem mai departe, să urmărim aceste dîre atît de pasionante, atît de evocatoare. O nouă descoperire care mă captivează şi mă umple de speranţe : în mijlocul galeriei apare o adîncitură în pămînt, asemănătoare celei descoperite de mine la Montespan cu 25 de ani în urmă, în apropierea statuii ursului de argilă. De acolo magdalenienii au extras argilă plastică pentru a modela ursul fără cap şi leii, piese de o importanţă capitală, fiind cele mai vechi statui din lume. La Montespan există mai multe din aceste goluri de extracţie ale argilei, cu marginile foarte curate, pe care se mai văd încă urmele lamelor de silex folosite la extracţie. La Aldène, există numai o singură adîncitură, destul de prost păstrată, lipsită de urme de scule primitive, deşi două spărturi robuste şi tăioase de oase aşezate în vecinătate reprezintă foarte probabil instrumentele rudimentare care au servit pentru săparea şi ridicarea grămezilor de pămînt.
Prin asociaţie de idei şi deducţii destul de ispititoare, îmi închipui şi presupun că primitivii din Aldène, ca şi cei de la

Montespan, Tuc d'Audoubert și Cabrerets, ar fi putut, ar fi trebuit să traseze și ei gravuri sau picturi și să execute sculpturi. Și iată-mă părăsind pentru moment urmele de pași pentru a examina pereții stîncoși, în căutarea operelor de artă preistorice. Dar logica și presupunerile sînt adesea zădărnicite în preistorie, unde nu se pot face descoperiri la comandă. Cercetări ulterioare foarte minuțioase, împinse pînă la extenuare, nu ne-au dezvăluit nici un desen, nici un graffiti preistoric pe pereți. Acești pereți nu sînt însă cu totul virgini, deoarece dovedesc, din loc în loc, foarte curioase vestigii de trecere a omului, vestigii pe care le socotim inedite în analele preistoriei. Într-adevăr, în „galeria pașilor", în vecinătatea urmelor omenești, se deosebesc din distanță în distanță pete negre contrastînd cu roca cenușie a pereților. Aceste urme, care se găsesc totdeauna la circa un metru înălțime, au fost făcute cu cărbune de lemn și reprezintă, după cum a interpretat foarte bine abatele Cathala din prima zi, funinginea torțelor de care s-au folosit vizitatorii preistorici la Aldène ca să pătrundă în labirintul peșterii.

Iarăși vestigii fragile și perisabile, ar putea obiecta cineva, în aceste peșteri în care nu există nimic pozitiv, fiindcă înseși urmele nu sînt decît negative ! Este adevărat, dar să nu uităm, cărbunele de lemn este cărbune aproape pur, a cărui conservare indefinită este atestată de frecvența cu care poate fi găsit în vetrele preistorice cele mai îndepărtate în timp.

Deci oamenii din Aldène circulau în peșteră cu torțe, și cînd aceste torțe fumegau, mocneau și aproape nu mai luminau, ei le înviorau, le scuturau, frecîndu-le de pereți. Proba materială necontestată a acestui procedeu este dată de faptul că pe verticala acestor pete se găsesc pe pămînt mici fragmente de cărbuni de lemn : jeratic căzut în timpul scuturării.

Aceste fragmente sînt atît de bine conservate, atît de puțin alterate, încît a fost posibil, examinîndu-se la microscop, să se recunoască lemnul de ienuper, un rășinos foarte indicat pentru confecționarea torțelor.

De altfel, mulțumită unuia dintre acești cărbuni mărunți, am căpătat certitudinea că urmele de picioare omenești de la Aldène datează de foarte mult timp în cronologia impresionantă a epocii de piatră.

În lipsa gravurilor rupestre și a obiectelor de uz curent : silexuri tăiate, arme sau scule din os sau din coarne de ren, ne putem întreba dacă etajul inferior al peșterii nu a fost cumva frecventat de oameni din epoca neolitică [1] sau din epoca meta-

[1] Epoca pietrei cioplite, care a urmat epocii pietrei necioplite. — *N.T.*

lelor, ceea ce ar fi întinerit mult urmele. Un fragment de cărbune de lemn ne-a dat răspunsul, după cum am spus, risipind dilema.

Într-adevăr, la un kilometru de „galeria pașilor", exact pe panta „toboganului fiarelor" am făcut o constatare fără importanță, neglijabilă pentru ochiul unui profan ; am observat că o bucățică de cărbune, aflată într-o urmă întipărită de hienă, a fost în parte strivită de laba animalului. De unde o dublă concluzie, care se impune cu o rigoare matematică ; mai întîi bucățica de cărbune a căzut de la o torță, ceea ce implică trecerea unui om pe acolo. În al doilea rînd, o hienă a apărut și a călcat peste cărbune, care a fost în parte înfundat, strivit în urma lăsată.

Din această șaradă transparentă rezultă evident că omul a trecut prin peșteră înaintea hienei, ceea ce era de demonstrat și ceea ce dovedește că aceasta s-a petrecut cu siguranță în paleolitic (epoca magdaleniană, poate chiar aurignaciană), deoarece hiena peșterilor (*Hyena spelaea*) a dispărut de la noi din țară încă din acele timpuri îndepărtate, adică de aproximativ 15 000 de ani. O altă observație, făcută de abatele Cathala, a confirmat indubitabil aceste concluzii. Într-un loc al „galeriei pașilor", unde urmele omenești sînt întipărite pe un pămînt ușor întărit și concreționat, se vede o grămăjoară de argilă sub formă de noroi, încă plastică, desprinsă și căzută dintr-o crăpătură a bolții. Această placă de argilă moale, care a acoperit urmele omenești, prezintă urme foarte distincte de hienă, întipărite pe această argilă și nu pe pămîntul primitiv, deja întărit în momentul trecerii fiarelor și care cuprinde numai urme omenești. Putem pretinde o demonstrație mai bună că urmele omenești de la Aldène sînt mult anterioare acelor ale hienelor ?

Această digresiune ne-a îndepărtat de „galeria pașilor" și cerem scuze, dar amănuntul avea importanța lui, o importanță capitală, nu șovăim să o repetăm.

De altfel, revenim lîngă groapa de extracție a argilei și o depășim, ca să constatăm că, începînd de acolo, urmele de picioare dispar. Pămîntul devine foarte moale, foarte umed, în unele locuri apa se strînge și stagnează. Desigur orice urmă dispare în aceste mocirle în care încălțămintea noastră pătrunde adînc. Apoi tavanul coboară din ce în ce mai mult și curînd avem neplăcerea să fim siliți să ne tîrîm într-un noroi foarte lipicios, sub o boltă foarte joasă.

Noi înaintăm însă mereu, cînd în picioare, cînd în patru labe sau pe burtă, dar fără să regăsim, din păcate, nici cea mai mică

urmă preistorică. Între timp dăm de o porţiune de galerie mai puţin udă, unde consistenţa argilei şi aspectul general amintesc „galeria paşilor" şi deodată, la intrarea unui tunel scund, un fel de strangulare în care nu te poţi angaja decît lăţit pe burtă, descopăr, regăsesc urmele, şi încă ce urme ! Sînt cele mai extraordinare, cele mai senzaţionale, singurele de acest fel semnalate vreodată : urme de tîrîre preistorice !
Este impresionant să te apleci, acolo unde îndepărtaţii noştri strămoşi s-au aplecat şi s-au întins la pămînt. Şi ce emoţie simţim cînd recunoaştem pe argilă urmele grăitoare ale mîinilor şi ale degetelor de la picioare, ale coatelor şi ale genunchilor, bine întipărite. Nu încape nici o îndoială că umblau cu picioarele şi braţele goale, fiindcă genunchii şi coatele lor erau goale, însă podeaua pămîntoasă a înregistrat de asemenea o netezire continuă, brăzdată cu linii fine paralele, care nu pot fi explicate decît prin frecarea unei blăni de animal. Strămoşii trebuie să fi purtat o haină scurtă de blană de urs, de lup sau de ren. Existau îndoieli asupra unor atare veşminte. Climatul glaciar al epocii le justifică, dar, după cîte cunoaştem, aceasta este prima oară cînd avem dovada palpabilă şi categorică.
Dincolo de această strangulare a tîrîrii preistorice, unde bolta este din nefericire prea joasă pentru a putea lua fotografii, pierdem definitiv orice urmă, podeaua devenind cînd stîncoasă, cînd stalagmitică şi în cele din urmă ne ciocnim de o îngrămădire de blocuri care închid culoarul cu totul şi pun capăt explorării noastre.
Evident, încercăm să vedem dacă în dărîmătură nu există un gol sau vreo trecere care să permită traversarea sau ocolirea ei, pentru a regăsi dincolo o prelungire a peşterii. Strecurîndu-mă printr-o prăbuşitură de bolovani, am avut un moment impresia că reuşesc, dar nici nu începusem să-mi anunţ victoria, că am şi fost oprit de o gîtuire fără ieşire.
Sînt pe deplin convins că obstacolul este de netrecut. Pe cînd mă retrăgeam, cu mişcări de vierme, ca să mă degajez din această strangulare, zăresc chiar sub ochii mei o dovadă convingătoare, care va fi cuvîntul din urmă al aventurii noastre şi ne va da răspunsul la întrebarea stăruitoare pe care ne-am pus-o toţi trei de la început : pe unde au putut pătrunde sălbăticiunile şi oamenii în peşteră ?
Răspunsul este aici, în faţa mea, şi tot atît de sigur ca şi cum ar fi fost gravat pe stîncă indicaţia : „Intrarea peşterii".
Acest indiciu nu este decît o cochilie de melc, a unui melc foarte comun, care a alunecat prin interstiţiile dintre pietre şi atestă

că un strat de dărîmături, redus fără îndoială, poate chiar fără importanţă, ne desparte de exterior.
Ştiam cu siguranţă că oamenii şi animalele nu au putut pătrunde în etajul inferior al peşterii pe acelaşi drum cu noi ; a fost necesar să lărgim o gîtuire, căreia i-a urmat un puţ vertical de 30 m adîncime.
Pe scurt am descoperit intrarea primitivă a peşterii, care este deosebită de peştera superioară şi ar avea dreptul să i se atribuie o altă denumire : de exemplu, Peştera Urmelor ; dar peştera Aldène (Fauzan, la Coquille, sau a Minervei) are deja o toponimie complicată şi chiar prea bogată, ca să mai fie necesară îmbogăţirea ei.
Să vorbim mai degrabă despre această dărîmătură providenţială şi aparent foarte veche, după cît se pare preistorică, prin care a fost pecetluită peştera, protejînd astfel în chipul cel mai fericit urmele fragile care au putut fi concreţionate şi conservate intact.
Similitudinea cu celelalte peşteri cu urme de paşi este izbitoare. Intrarea primitivă a peşterii Tuc d'Audoubert n-a fost găsită niciodată, dar fără îndoială magdalenienii nu au putut pătrunde pe itinerarul actual, acel adoptat de fraţii Begouen, care au fost nevoiţi să navigheze în barcă pe parcursul subteran al rîului Volp, să se caţere pe un perete foarte prăpăstios şi mai cu seamă să lărgească cu ciocanul şi dalta o strîmtoare inaccesibilă. La Cabrerets, abatele Lemozy şi tînărul David au fost nevoiţi şi ei să circule pe burtă în galerii strîmte şi să forţeze diferite treceri ca să poată ajunge în peşteră, care iniţial avea, pe o coastă, gura ei naturală, astupată de o prăbuşire, ca la Aldène. In sfîrşit, la Montespan n-am putut pătrunde în lungul cursului de apă subteran, necunoscut şi ignorat, decît cu sacrificiul scufundărilor sub două bolţi în sifon, care opriseră pînă atunci toţi vizitatorii, dar după toate probabilităţile nu şi pe oamenii preistorici care trecuseră pe aici favorizaţi de o secetă excepţională.
O ultimă întrebare se pune, care nu poate fi explicată încă în stadiul actual al constatărilor noastre şi nici nu va putea fi, e în afară de orice îndoială, lămurită vreodată : ce-au căutat să facă oamenii în peştera Aldène ?
Conducîndu-ne numai după mulajele existente, s-ar fi putut crede, şi noi am crezut un timp, că cei cinci indivizi, rămaşi pe vecie misterioşi, ale căror urme le-am cercetat şi examinat, s-au oprit şi s-au întors înapoi acolo unde abatele Cathala des-

coperise primele întipăriri, adică la 250 m numai, de intrarea în prezent înfundată.
Însă bucata de cărbune de lemn, descoperită în „toboganul fiarelor", dovedește că oamenii, tot atît de curioși ca urșii și hienele, au pătruns mai bine de un kilometru sub pămînt și probabil în toată întinderea peșterii.
Cine erau acești speologi primitivi ? Desigur o caravană familială, alcătuită din tată, mamă și din trei copii.
Ce-au căutat să facă ?
Lipsa gravurilor și a picturilor în peșteră pare să înlăture un motiv cu semnificație magică sau de ritual și complică, mai mult încă, enigma expediției lor subterane.
Erau oare în căutare de apă, care trebuie să fi fost rară în această regiune calcaroasă și cu crăpături, supusă unei clime reci și uscate, comparabilă acelei din Laponia ?
Erau în căutare de argilă ? Nu pare verosimil, fiindcă mica adîncitură săpată în „galeria pașilor" nu dă o dovadă convingătoare și de altfel omenirea nu cunoștea atunci, și încă multe milenii după aceea, arta olăritului.
Să fi fost vorba de un grup urmărit, amenințat de un pericol, care a venit să se adăpostească sau să se ascundă în adîncimile peșterii, sau dimpotrivă, de o echipă de vînători îndrăzneți, care n-au pregetat să hărțuiască și să urmărească un urs rănit sau hrăpăreț, pînă în fundul întunecatului lui bîrlog ?
Dar în această ipoteză, ce-ar fi căutat într-o expediție atît de nebunească, doi copii între opt și șase ani ?
Să nu mai căutăm, să nu ne îndîrjim ca să ghicim. Cuvier [1] a spus : „să studiem faptele, pentru a căpăta idei". Fie și așa, dar în materie de preistorie, deși e bine să ai imaginație, nu trebuie să abuzezi, pentru a nu romanța.
Întrucît ne privește, socotim că am observat obiectiv, conștiincios.
Realitatea și examinarea riguroasă a vestigiilor din peștera Aldène sînt de altfel destul de minunate și de elocvente prin ele însele, fără să mai fie necesar să le atribuim mai mult.
Un om de știință al uneia dintre cele mai pasionante, dar și dintre cele mai ipotetice științe, marele geolog Pierre Termier [2], a spus cu multă înțelepciune și modestie : „Știința este creată ca să dea omului înțelesul misterului, ea este evocatoare de enigme mai mult decît explicativă".

[1] Georges Cuvier (1769—1832), celebru naturalist francez care a pus bazele anatomiei comparate și al paleontologiei. — *N.T.*
[2] Pierre Termier, cunoscut geolog francez prin lucrările sale asupra tectonicei Alpilor. — *N.T.*

Acesta este într-adevăr sentimentul nostru. De aceea în loc să ne înfuriem că n-am putut sfîșia vălul trecutului, să ne considerăm satisfăcuți că am putut ridica măcar un colț și că am cunoscut o extraordinară aventură : aceea de a fi petrecut o noapte sub pămînt, alături de primii oameni...
Privirea urmelor lăsate de foarte îndepărtații noștri strămoși din epoca de piatră este un spectacol mișcător și tulburător. Corpurile acelor ființe omenești sînt de multă vreme prefăcute în pulbere ; secolele și mileniile s-au adunat, civilizațiile au urmat una după alta, au avut loc războaie și revoluții nenumărate, s-au desfășurat evenimente uimitoare, dar argila din peștera Aldène păstrează neschimbate urmele trecerii grăbite a cîtorva oameni dintre oameni.
Monumentele cele mai maiestuoase au dispărut sau se vor prăbuși unele după altele. Ninive și atîtea alte cetăți semețe nu mai sînt ; elementele naturii, uriașele fluxuri marine, cutremurele de pămînt vor preface suprafața globului, dar în noaptea peșterilor, gingașa întipărire a unui picior gol de copil preistoric va supraviețui...

Zgîrieturi făcute de ursul de peșteră pe peretele stîncos.

Urme lăsate de oamenii ce au trecut acum mai bine de 10 000 de ani prin peșteră.

Detaliu a trei amprente de picioare din care două sînt abia vizibile.

Amprenta unui picior de copil de circa 6 ani și a bățului său căzut în noroi. Urmele sînt acum concreționate.

II În împărăția apelor tumultuoase

1. Avenul Martel

Abyssus abyssum invocat[1]
(DAVID Ps. XLI 8)

1932

În Ariège, la sud de Saint-Girons, în vecinătatea frontierei franco-spaniole, o societate hidroelectrică, „Uniunea electrică din Pirinei", urmăreşte de cîţiva ani amenajarea şi captarea apelor unui circ glaciar, circul Lez, de unde izvorăşte torentul cu acelaşi nume, afluent al rîului Salat.

Acolo, la 2 000 m altitudine, se realizează în prezent (1932), cu stăruinţă şi fără reclamă, o operă îndrăzneaţă şi măreaţă, care constă în captarea tuturor apelor circului Lez, într-un colector desfăşurat pe şapte kilometri lungime. Acest colector conduce pe sub pămînt într-un circ învecinat apele captate unde vor crea, într-un lac închis de un baraj, o acumulare lichidă de 19 000 000 m³. Din lac, apele vor cădea printr-o conductă forţată de 1 050 m lungime în turbinele unei uzine hidroelectrice avînd o putere de 40 000 de cai, care se construieşte în vale.

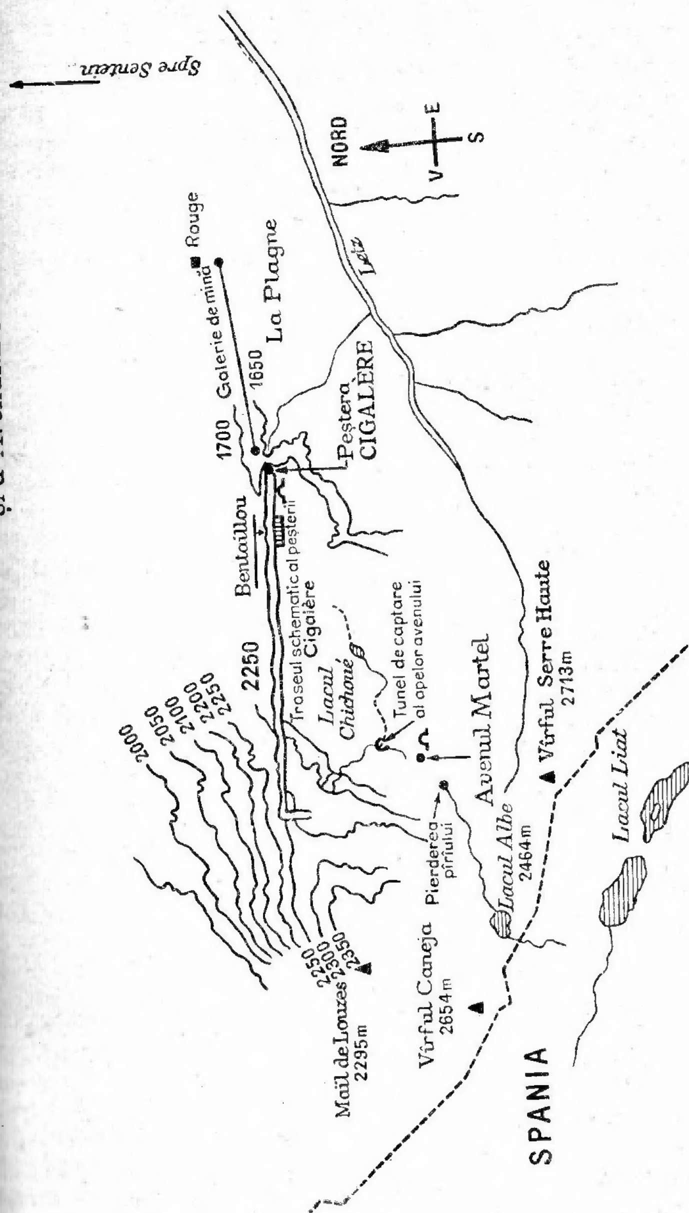
Acest ansamblu, ale cărui caracteristici n-am reuşit nici pe departe să le prezint, va constitui una dintre cele mai îndrăzneţe şi mai remarcabile realizări hidroelectrice din Franţa.

În timpul prospecţiunilor preliminare ale acestei frumoase lucrări, un inginer al societăţii, Dl. Paul Catala, care studia posibilităţile hidraulice ale viitorului şantier, a constatat că două lacuri mici, situate în părţile superioare ale circului, aveau un deversor subteran misterios. Se ridica imperios problema de a cunoaşte unde ieşeau aceste ape, care scăpau cu siguranţă din proiectul captării.

[1] Abisul cheamă abisul. — *N.T.*

S-a făcut o experiență de colorare care a confirmat această teamă. O cantitate de 500 g de fluoresceină [1], aruncată în punctul de dispariție a torentului Albe, a colorat după 18 ore un alt torent, aflat în vastul circ Cigalère. Colorantul apărea într-un izvor, mai curînd o resurgență, situată curios, chiar în patul celui de-al doilea torent.
Experiența a scos la iveală un traseu subteran extraordinar, care părea neverosimil la început, și a arătat că resurgența se găsea cu 200 m mai jos de viitorul colector, care trebuia să capteze apele circului la 1 900 m altitudine.
Captarea torentului Albe părea deci imposibilă, sau cel puțin foarte oneroasă, căci ar fi trebuit sau să se pompeze apele resurgenței 200 m în sus, în colector, sau să se împiedice absorbția apelor în pămînt, la punctul de pierdere naturală, situat cu 200 m deasupra tunelului antreprizei. În oricare altă împrejurare s-ar fi putut deriva torentul și aduce apele, la suprafață, pînă în punctul indicat pentru captare ; dar asemenea lucrări nu puteau fi realizate aici din cauza naturii rocilor calcaroase, foarte fisurate — adevărate ciururi —, care în această parte a circului absorb toate apele de șiroire.
După ce a epuizat mijloacele obișnuite de a recupera apele torentului Albe, „Uniunea electrică din Pirinei" a recurs la cunoștințele mele hidrogeologice, cerîndu-mi să studiez această situație, puțin obișnuită și cu atît mai problematică, cu cît atît pierderea cît și resurgența erau deopotrivă de inaccesibile pentru om.
Am atacat ciudata problemă, cu caracter de rămășag, pe baza acestor date puțin încurajatoare.
Regiunea ce urma s-o studiez, încălecată pe creasta de frontieră franco-spaniolă, poate fi considerată ca o sinteză a peisajelor geografice, atît de diferite, care caracterizează cei doi versanți ai Pirineilor :
— La nord se întinde circul prăpăstios de la Lez, ai cărui pereți abrupți, tencuiți cu zăpezi veșnice și flancuri stîncoase, brăzdate de cascade, cad de la 1 700 m înălțime pînă în zona pădurilor și mai jos către talveg, unde curge torentul Lez, format de toate apele din circ.
— La sud se întinde districtul minier Liat din Spania, în care pășunile de pe platourile înalte — cu ondulații neprecizate, presărate cu lacuri și eleștee — se continuă cu un nod de munți

[1] Colorant foarte puternic, observabil într-o diluție extrem de redusă, fapt pentru care se folosește în speologie la detectarea cursurilor de apă subterană. — *N.T.*

arizi, ale căror culmi neaccentuate se succed pînă la marele talveg al văii Garona, de la Val d'Aran.

Din cauza marei complexităţi tectonice a acestei regiuni, cercetarea geologică, la care se recurge obişnuit pentru a se depista traseul posibil al apelor subterane, este aici foarte delicată. Din aceste motive am căutat totdeauna, pretutindeni unde s-a putut, să rezolv problemele de circulaţii subterane prin metoda explorărilor directe. Hotărît s-o fac şi de data aceasta, am pătruns în circul de la Lez. Prima grijă a fost deci să examinez resurgenţa prin care a ieşit fluoresceina în cursul experienţei de colorare.

Luîndu-mi rămas bun de la ingineri, am părăsit şantierul din vale, unde se construia uzina receptoare, şi am urcat circul pe o potecă de catîri, care timp de două secole a deservit exploatarea minereului de zinc şi de plumb a minelor de la Sentein, situată chiar înăuntrul circului, la 2 000 m altitudine.

În prezent, aceste mine sînt părăsite pentru moment, fără însă ca rezervele să fi fost epuizate, şi lucrările antreprizei hidroelectrice au succedat exploatării miniere.

Sîntem uimiţi să găsim la aşa înălţime, într-un colţ îndepărtat din Ariège, în sălbăticia unui circ sever, în spatele crestei de frontieră, urmele unei activităţi omeneşti de două ori seculară. Pe coastele cele mai ameţitoare, în pereţi cu aspect inaccesibil, un ochi format vede de departe minusculele lucarne, vechi sondaje şi galerii proiectate de ingineri pentru cercetarea muntelui şi executate de mineri în flancurile prăpăstiilor.

Apreciind bogăţia inepuizabilă a acestui masiv şi îndrăzneala oamenilor care l-au exploatat, ne gîndim la formularea atît de concisă a lui Napoleon I : „Ariège-ul produce fier şi oameni".

După două ore de urcuş prin pădure, ajung în zona de păşune unde pasc oi mari, sprintene şi, traversînd peste numeroase pîraie feruginoase, zoresc către rîpa torentului Cigalère, unde trebuie să găsesc resurgenţa.

Am speranţa că această resurgenţă nu va fi chiar atît de impenetrabilă cum mi-a fost descrisă şi că voi putea să mă strecor în crăpătura socotită prea strîmtă de persoanele neiniţiate în şerpuirile aspre care se impun deseori pentru străbaterea intrării unor peşteri.

Din nefericire, constat evidenţa celor relatate la piciorul unei prăbuşiri de 100 m înălţime, unde curge un mic torent. Nu numai că resurgenţa este de nepătruns, dar cursul de apă circulă în întregime, absolut invizibil, sub o masă de grohotiş care închide vîlceaua pe o lungime de 100 m. La baza acestui grohotiş

apele reapar, ţîşnind printre jgheaburile imperceptibile dintre stîncile îngrămădite, şi constat că debitul de ieşire este mult superior celui în amonte.

Aici este desigur resurgenţa indicată de fluoresceină ; mai rar emergenţă de rîu subteran atît de dezamăgitoare şi atît de inaccesibilă.

Dezamăgit în speranţa ce aveam de a pătrunde în cursul subteran pe care trebuie să-l explorez, m-am mulţumit să iau temperatura torentului, în amonte şi în aval de potrivnica surpătură. Termometrul indica o scădere de temperatură de 2 grade între punctele extreme, ceea ce confirmă aportul mai rece al unei ape subterane de provenienţă îndepărtată.

Aşezat acum între pioletul înfipt şi rucsacul pus pe iarbă, privesc măreaţa faleză care mă domină. Urmăresc cu privirea un zbor de ciori gălăgioase care dau tîrcoale şi urcă imperceptibile cornişe aeriene, cînd observ în perete o gaură neagră, văzută încă de departe, pe care o socotisem drept una din numeroasele galerii de mină, atît de numeroase în aceste locuri. De data aceasta constat că deschiderea nu are forma regulată, nici dimensiunile tunelelor săpate de om. Trebuie să fie acolo o peşteră, sau cel puţin o intrare naturală, către care urc numaidecît, atît sînt de atras de cea mai mică peşteră.

Grăbind pe pantele abrupte şi nestabile care apără intrarea, mă gîndesc la nenumăratele decepţii şi la procentul ridicat de peşteri false, sau adîncituri neînsemnate, dar îmi amintesc totodată şi de unele dintre descoperirile mele fericite şi, în special, de peştera-gheţar de la Marboré către care urcasem acum şase ani, ca şi astăzi, cu lovituri de piolet pe o zăpadă întărită.

Dau de intrare şi pătrund. Portalul, înalt de 6 pînă la 7 m, oferă accesul într-un culoar orizontal de 5 pînă la 6 m lăţime şi înalt de 3—4 m care este totuşi destul de impunător, mai ales privit în contra luminii cînd se zăreşte în deschiderea lui triunghiulară, profilîndu-se pe cer, creasta de frontieră, la 2 km în linie dreaptă. La 15 m în interior, culoarul se îngustează, începe să coboare, iar privirea este limitată de un baraj stîncos şi de semiobscuritate.

Podeaua este presărată cu fragmente de stîncă ; nici un curent de aer, nici un zgomot intern, nimic nu dezvăluie o peşteră de oarecare importanţă.

Ajuns la barajul stîncos, unde vestibulul se îngustează şi întunericul creşte, mă opresc o clipă ca să aprind o lumînare, din pachetul care-l am întotdeauna în sac, şi înaintez pe pipăite, nefiind încă deprins cu penumbra. Galeria începe să coboare,

merg cu atenție pe un pămînt muiat, presărat cu blocuri umede și alunecoase.

Deodată, percep un murmur continuu și rămîn țintuit pe loc, avid și uimit, fiindcă recunosc freamătul îndepărtat al unei ape curgătoare, al acelor unde subterane cărora mi-am închinat studiile și a căror voce misterioasă trezește în mine atîtea amintiri.

Înțeleg în această clipă și sînt încredințat că am descoperit, ca prin minune, torentul subteran căutat și mă grăbesc să-l ajung, alunecînd și poticnindu-mă în peștera descendentă. Cu toată nerăbdarea și emoția de care sînt stăpînit, licărirea slabă a lumînării îmi cere însă prudență, fiindcă panta este tot mai accentuată.

Murmurul apei se precizează și se amplifică ; o aud acum de la cîțiva metri și o văd curînd în albia ei de pietriș unde curge repede și dispare într-un vîrtej, absorbită zgomotos de o crăpătură.

Mă aflu acum la 100 m de la intrare și la vreo 10 m sub punctul de acces, care este deci un vechi prea-plin, o resurgență în prezent fosilă a torentului subteran. Aici apa se pierde printr-o crăpătură impenetrabilă și, datorită unei legi imuabile, a cărei constanță o înregistrez din nou, ea va apărea la zi în resurgența obstruată din valea Cigalère. Peștera se închide deci aval în fund de sac ; însă în amonte se întrezărește o galerie spațioasă, în care apa curge între maluri de pămînt. În această direcție simt chemarea peșterii, pe acolo am să încerc aventura.

Cu cîteva clipe mai înainte stam jos, afară, deznădăjduit și fără vlagă, în apropierea resurgenței și acum gust perspectivele descoperirii. Încă o dată mă găsesc singur sub pămînt, în plină acțiune și înaintez hotărît în necunoscut, fără să bănuiesc, evident, că am pătruns în cea mai formidabilă peșteră din Franța. Prin galeria întrezărită, cursul de apă circulă între două maluri care se înalță gradat într-o rîpă prăpăstioasă pe care mă cațăr, fiindcă nu se mai poate înainta pe pantele alunecoase. Sub pămînt, unde asigurarea iluminatului este capitală, o cădere în apă este de temut pentru un om singur.

O dată ieșit din rîpă, înaintez pe un teren accidentat unde rămîn impresionat și surprins de dimensiunile subite ale peșterii. Flacăra lumînării mele joacă peste colinele pămîntoase încurcate printre care înaintez, găsind pretutindeni numai gol și negru absolut. Arunc cu putere pietre în jurul meu și către tavan ; dar ele cad departe pe podea, fără să atingă nici bolta, nici pereții.

Amploarea peșterii mă neliniștește ; nici o pustietate nu poate fi comparată cu aceea din măruntaiele pămîntului, nici o noapte terestră nu ne poate da o idee de întunecimile subterane grele și amenințătoare, unde se înaintează ca într-un coșmar. Simt curînd nevoia să mă eliberez de această noapte fără limite. Desigur pot sta zile întregi ca să rătăcesc singur sub pămînt ; dar cu condiția de a cunoaște topografia locurilor străbătute, de a fi în legătură cu ceva palpabil, cum ar fi un perete care conduce înaintarea și asigură retragerea prin continuitatea lui ori amintirea vizuală a detaliilor caracteristice.

Aici, unde îmi lipsește o asemenea siguranță, fiecare pas mă trage în necunoscut, de unde risc să nu mai pot reveni ; de aceea mă întorc instinctiv și caut să mă apropii de torent.

Înapoiat în apă, a cărei prezență mă încurajează, urc cursul sinuos care îmi va servi mai departe drept fir al Arianei [1]. Trec pe la baza unui enorm obelisc de piatră scăldată în apă. Din umbră apar alte blocuri, care se înghesuie, încurcă albia cursului de apă și ajung curînd la piciorul unei mari bariere stîncoase, de unde apa țîșnește în cascade mici. Să fie oare aici originea torentului ? Să fie această îngrămădire de blocuri urmele unei prăbușiri care a închis peștera ? La aceasta mă gîndesc pe cînd mă cațăr pînă în vîrf în acest haos subteran. Dar chiar acolo, pe stînca cea mai înaltă, lumina mea încă nu atinge bolțile și cobor pe celălalt versant al îngrămădirii de blocuri, la baza cărora dau din nou de cursul de apă liber. Am trecut peste prăbușirea ciclopeană fără să fi zărit limitele peșterii ; sînt acum sigur că voi putea merge foarte departe sub pămînt. Tot urcînd cursul subteran zăresc în sfîrșit un perete și apoi — pe cel opus. Ei se apropie și alcătuiesc un culoar prin mijlocul căruia trece apa. Încet, încet ea devine un curs subteran clasic ; pînă și bolta apare din cînd în cînd. După neliniștea de la început, am căpătat deplină siguranță și nu sînt de loc surprins să constat la o cotitură că galeria se îngustează pînă cînd este în întregime acoperită cu apă, care formează un lac.

Nu mai am grija direcției de urmat, nici frică de a mă rătăci. Singurul inconvenient este că trebuie să intru în apa ca gheața ; dar aceasta ține de eventualitățile unei explorări subterane și mă avînt fără ezitare.

După lungi parcursuri prin apă, întrerupte de cățărări pe stînci, de treceri uneori foarte scunde sau foarte înguste, ajung la o

[1] Ghid, fir conducător. Vine de la numele Arianei (sau Ariadnei), fiica lui Minos, care a dat lui Tezeu un fir cu ajutorul căruia a ieșit din labirint după ce a omorît Minotaurul. — *N.T.*

distanţă evaluată la un kilometru de la intrare (ceea ce mi-a fost confirmat mai tîrziu), într-un loc unde bolta peşterii coboară din ce în ce mai mult spre apă.
Puţin mai departe tavanul se scufundă în apă. Este porţiunea înecată a sifonului, obstacolul cel mai frecvent şi cel mai de temut, care în general întrerupe cele mai multe explorări ale cursurilor de apă subterane. Pentru cine vrea să înainteze, singura soluţie este o cufundare în întuneric.
Acest procedeu, pe care l-am încercat uneori şi chiar cu succes, nu se poate aplica aici, fiindcă patul rîului este atît de colmatat, încît nu se poate înainta nici măcar tîrîş.
Trebuie făcută deci cale întoarsă; dar, la 20 m din punctul final al acestei recunoaşteri acvatice, întîlnesc un culoar ridicat care pare să prelungească peştera.
Oboseala şi starea de surescitare, justificate după asemenea aventură, insuficienţa şi condiţiile precare de iluminare cu mijloacele de care dispun mă determină să mă întorc şi să amîn pentru altă dată continuarea explorării.
La întoarcere m-a cuprins o oboseală din ce în ce mai mare, accentuată de temperatura scăzută a apei, însă fără nici un incident, şi chiar în aceeaşi seară am putut aduce la cunoştinţă descoperirea mea.
— Aţi examinat resurgenţa torentului misterios ? m-a întrebat inginerul-şef al şantierului.
— Da, însă întocmai aşa cum îmi fusese descrisă, ea este de nepătruns.
— Vedeţi posibilitatea de a regăsi cursul său subteran şi credeţi că veţi putea pătrunde într-o zi, după ce veţi fi studiat bine masivul ?
— Fără îndoială, domnul meu, i-am găsit cursul subteran şi l-am suit pe un kilometru, fără să-i dau de capăt.
E destul să spun că răspunsul meu a făcut senzaţie, a produs stupefacţie. Se bănuia că fusese greşit auzit, rău înţeles sau că glumeam. Dar cînd am confirmat cele declarate, propunînd acestor domni să-i conduc chiar a doua zi în „torentul subteran din Cigalère“, entuziasmul a fost mare, urmat de felicitări, cu atît mai spontane şi mai sincere, cu cît problema era socotită ca nerezolvabilă.
A doua zi, peştera pînă atunci nebănuită, a primit vizita unei mici caravane alcătuită din directorul întreprinderii electrice, Dl Catala, însoţit de patru tineri ingineri, cărora sînt fericit să le pot face onorurile descoperirii.

Mulţumită puternicelor lămpi cu actilenă pe care le luasem, nu mai eram ca în ajun un biet licurici în noapte şi am putut constata că sala în care rătăcisem este una din cele mai vaste din cîte cunosc.
Depăşim sala imensă, trecem de marea barieră stîncoasă şi trebuie să intrăm în apă ca să urcăm cursul ei nesfîrşit.
Singurătatea şi misterul de ieri sînt astăzi înlocuite de însufleţirea şi avîntul unor oameni veseli şi entuziaşti, datorită originalităţii unui sport nou. Acolo unde în ajun trecusem singur, tăcut şi temător în întunecimile opace, călcăm astăzi zgomotoşi alături de clipocitul apei, cu exclamaţii, în scînteierea lămpilor ce se reflectă în apă.
Farmecul peşterii s-a risipit, primejdiile de temut pentru un izolat au fost înlăturate.
Am ajuns cu vioiciune la sifon, fiecare avînd dorinţa să-l vadă mai de aproape, ca să cunoască această asociere între apă şi stîncă, obstacolul atîtor explorări subterane. Ne întoarcem apoi la gaura zărită ieri care este situată sus în galeria înaltă. Acolo ne oprim ca să ţinem sfat şi să ne odihnim, iar cei mai năzuroşi îşi golesc de apă bocancii şi îşi storc îmbrăcămintea.
Le demonstrez că bocancii foarte purtaţi pe care-i folosesc sub pămînt prezintă avantajul că, fiind găuriţi, nu reţin apa ! Acest sistem este apreciat în diferite chipuri şi dă naştere unei discuţii aprinse şi pasionate, ca întotdeauna cînd vînătorii sau alpiniştii dezbat capitolul echipamentului sau al încălţămintei ! Neplăcerea şi pericolul de a purta haine ude, care împiedică mişcările şi răcesc corpul, contribuie să mi se dea dreptate de a explora peşterile pe jumătate gol. Într-adevăr, acest procedeu, paradoxal în aparenţă, are avantaje reale, care nu pot fi apreciate decît în practică !
Mai mult sau mai puţin zvîntaţi şi mai mult sau mai puţin convinşi, hotărîm să continuăm explorarea prin deschiderea îngustă a culoarului, în care ne strecurăm tîrîş unul după altul. O clipă, această gîtuitură, în care ne-am pus toate speranţele, pare să se închidă ; trebuie să ne răsucim şi să ne mlădiem potrivit capriciilor acestei strîmtori foarte accidentate.
Deodată, codaşii, care se mai osteneau să treacă gîtuitura, auziră exclamaţiile de bucurie şi strigătele de admiraţie ale avangardei care intrase într-un culoar mai larg şi complet împodobit cu concreţiuni albe ca zăpada. Fiorii explorării ne cuprind. Fiecare vrea să treacă în capul coloanei şi această pornire produce o însufleţire primejdioasă pentru gingăşia stalactitelor, al căror sunet cristalin dovedeşte că unele din ele

au fost decapitate la trecere. Aici se vede bine caracterul distrugător al omului. Este adevărat că aceste mutilări nu sînt făcute intenționat și majoritatea lor sînt inevitabile ; de altfel frumusețea, într-adevăr remarcabilă a pereților supraîncărcați de cristale imaculate, ne conduce firesc la o încetinire a înaintării și la împedicarea profanării acestui templu natural, demn de 1001 de Nopți.

Din nou peștera se îngustează, pereții aproape se împreună, tavanul se lasă și pare să atingă podeaua.

Trecerea liberă, cît o lucarnă de acoperiș, ne arată că va trebui să ne strecurăm ca pisicile. Se fac schimburi de politețe, ca la ușa unui salon și Dl. Catala pătrunde primul, pe burtă. Pe cînd el se tîrăște cu cazna, în grupul nostru, care așteaptă îngrijorat, cu capetele alăturate și cu lămpile pe podea, se lasă liniștea. Picioarele dispar, se mai aud foșnetul hainelor, scîrțîitul ținteIor pe stîncă, geamătul înăbușit și întreaga onomatopee a eforturilor și a ciocnirilor obișnuite în asemenea postură. În sfîrșit, un moment de liniște care ține doar atît cît tovarășul se ridică și își îndreaptă lampa înainte. Informația așteptată este manifestată mai întîi de un strigăt care trădează o expresie de triumf și de surprindere, apoi, prin deschiderea îngustă, îl auzim articulînd cuvintele „Marea Albă".

La aceste cuvinte, care îmi amintesc unul dintre cele mai extraordinare episoade din *Călătorie în centrul Pămîntului* a lui Jules Verne, mă angajez în strîmtoare și mă ridic, la rîndul meu, după ce am trecut-o, urmat de ceilalți tovarăși.

La picioarele noastre se întinde o pînză albă strălucitoare, înțepenită între pereții verticali, deopotrivă de albi și de o mare înălțime. Numai în domeniul subteran poți avea asemenea surprize și vedea spectacole atît de stranii ; întinderea atît de netedă, atît de uniformă, nu este nici apă, nici gheață, ci o podea stalagmitică strălucitoare și umedă ; cît privește pereții, în întregime acoperiți cu concrețiuni mate și grăunțoase, ei amintesc în totul zidurile unei banchize.

Înaintăm acum peste această mare înțepenită, neatinsă pînă acum de nici o privire omenească și care sună sub pașii noștri. Ni se pare că simțim o adiere rece, atît de asemănător este decorul cu un peisaj arctic. De altfel nu este numai o iluzie, fiindcă aici există de fapt un curent rece.

O asemenea înmănunchere de asemănări este inimaginabilă ; mergem unul după altul într-un peisaj polar, în care luminile noastre creează o strălucire difuză, ireală, ce ar părea să

semene cu aceea a soarelui de la miezul nopții. Pentru a completa iluzia, podeaua stalagmitică se sparge și cedează sub greutatea corpului meu, piciorul se scufundă și sar înainte pentru a mă desprinde, apoi cu prudență mă apropii de spărtură, prin care putem vedea o apă limpede, de culoarea turcoazei [1], caracteristică apelor glaciare.

Dacă aș fi fost singur să văd aceste minunății, m-aș fi jenat astăzi să le descriu, de frică să nu deștept surîsuri sceptice ; dar uimirea tovarășilor mei constituie o garanție și o asigurare că nu exagerez nimic, că am circulat într-adevăr prin asemenea peisaje și am trăit ceasuri de neuitat în adîncimea acestui munte. El îmi va rezerva de altfel aspecte și taine mult mai uluitoare, în schimbul multor peripeții dintre care unele chiar dramatice.

Marea Albă se restrînge, se îngustează și cotește între pereții fiordului ei, pe urmă oglinda ei se înalță și ajunge la baza unei cascade petrificate. Mai departe, galeria continuă foarte îngustă, strînsă între pereți supraîncărcați de concrețiuni spinoase, de care te agăți la trecere și de care scapi numai cu prețul a numeroase zdrelituri. Printr-o cornișă abruptă ieșim din acest culoar și dăm de o galerie care se deschide spre o sală spațioasă în care pătrundem muți de admirație.

În clipa în care credeam că am epuizat întreaga facultate de uimire și admirație, am intrat în Palatul Zînelor. Sutele de peșteri explorate pînă în prezent, nenumăratele descrieri și cele mai curioase fotografii cunoscute nu m-au pregătit pentru minunile acesteia.

Bogăția, albeața și formele fantastice ale stalactitelor și ale cristalelor, care strălucesc pretutindeni, sînt de neînchipuit. Ne găsim în interiorul unei geode [2], al unui palat de cristal ; dar acest termen prea banal este un clișeu uzat, incomplet, care nu descrie nimic. De altfel spectacolele cele mai frumoase sînt indescriptibile, iar cuvintele rămîn neputincioase să exprime întreaga minunăție. Renunțînd la o descriere de ansamblu în care nu aș putea decît să recurg la superlative, pot totuși să semnalez cîteva amănunte și să afirm că formațiile concreționare excepționale din această peșteră amintesc și depășesc, în puritate de colorit și în finețe a formelor, chiar florile cele mai rare și cele mai somptuoase.

[1] Peruzea, piatră prețioasă opacă albastră deschis. — *N.T.*

[2] Spațiu gol, de formă mai mult sau mai puțin sferică, situat în interiorul scoarței și tapisat cu cristale variate. — *N.T.*

Alături de stalactite microscopice şi de cristale uriaşe de o limpezime ideală, se întîlnesc concreţiuni mate sau strălucitoare, netede sau spinoase, lăptoase, roşii, negre şi chiar de un verde-crud ; aceste culori se datoresc variatelor infiltraţii de minereu, care abundă în acest masiv. În sfîrşit mai semnalăm două fenomene încă inedite şi neexplicate : ace extrem de lungi şi subţiri cît firul de păianjen — care vibrează şi se rup la cea mai mică suflare — şi panglici argintate, cu aspectul strălucitor al sculurilor de mătase, care spînzură şi se leagănă de bolţi şi pereţi. Aceste formaţiuni minerale extraordinare sînt atît de elastice, încît pot fi înfăşurate în jurul degetului şi chiar înnodate.
Dl. Alfred Lacroix, eminentul mineralog al Academiei de Ştiinţe, căruia i-am trimis cîteva exemplare din aceste curioase formaţiuni, a binevoit să-mi răspundă că descoperirea este foarte interesantă, fiind vorba de varietăţi de gips care au luat forme extraordinare.
În mijlocul acestor încîntări înaintarea noastră este mai şovăielnică ; trebuie totuşi să ne hotărîm să călcăm peste aceste grădini înflorite, să strivim sub bocancii noştri ţintuiţi o sumă de cristale, să atingem şi să rupem chiar cîteodată sceptre şi săbii de sticlă, arbuşti de corali, şi o minunată floră răsărită în curs de milenii în acest laborator secret al naturii.
Din sală în sală, parcurgem astfel mai multe sute de metri, iar admiraţia noastră nu mai cunoştea margini datorită nenumăratelor apariţii încîntătoare, din care cea mai neînsemnată ar putea constitui o podoabă în multe peşteri amenajate pentru public.
În faţa unei ramificaţii aleg culoarul din stînga care se restrînge curînd şi impune înaintarea încovoiată, cu atenţie la stalactitele ascuţite care ne ameninţă şi rănesc chiar pe unul din noi. Conduc caravana şi pe cînd examinez tavanul scund, unde strălucesc nenumărate săbii ale lui Damocles, simt că sînt agăţat pînă la jumătatea piciorului ca în mărăcini. Este într-adevăr un mărăcine, însă unul de cristal, cel mai frumos şi cel mai delicat din toată peştera. Îndată după aceea, ca şi cum peştera ar fi epuizat toate varietăţile de concreţiuni pe care le-am admirat, podoabele dispar deodată. Înaintăm îndoiţi într-o strîmtoare stîncoasă, absolut goală şi din ce în ce mai scundă. În curînd trebuie să înaintăm în genunchi, apoi în patru labe şi în sfîrşit tîrîş. Sîntem angajaţi într-o adevărată galerie de cîrtiţe, care urcă, coboară şi se ridică iarăşi. Aceste curioase ondulaţii, întîlnite adesea sub pămînt, se datoresc

acumulărilor succesive de nisip, adus acolo de presiunea apei pe vremea cînd această parte a peşterii era străbătută de un curs de apă.
La baza uneia dintre aceste coborîri mai accentuate, în care alunec cu mişcări de înotător, dau într-o încăpere, la întîlnirea mai multor galerii joase. După mai multe încercări fără rezultat de a pătrunde în canale prea strîmte, un scurt popas ne strînge în această cameră. În sfîrşit dau de o deschidere foarte joasă şi puţin ispititoare pe care o nesocotisem şi în care intru tîrîş, în timp ce colegii mei, presimţind capătul peşterii, se apucă să ridice un mic tumul [1] în mijlocul sălii care să marcheze terminusul expediţiei.
Culcat pe burtă între tavan şi podeaua foarte apropiată, înaintînd cu faţa la pămînt şi cu vîrfurile picioarelor întinse, cîştig cu greu încă cîţiva metri, dar sînt iremediabil oprit de îngustimea crăpăturii. Cu braţele întinse pot trece lampa, însă numai răsturnată. Stau o clipă în această poziţie pentru a încerca să privesc înainte.
În urma mea aud vocile tovarăşilor şi zgomotul pietrelor pe care le îngrămădesc, toate acestea foarte înfundat şi confuz din cauza trecerii scunde care opreşte sunetele. Am emoţia să zăresc înainte flacăra lămpii pîlpîind într-un curent neîntrerupt de aer rece, care mă loveşte în faţă şi dovedeşte că peştera continuă. Din nefericire trecerea este imposibilă şi ea va trebui lărgită prin spargerea stîncii. Nu-mi rămîne decît să fac cale întoarsă şi să aduc la cunoştinţa celorlalţi că s-a atins capătul practicabil al peşterii.
Tovarăşii mei nu sînt de loc dezamăgiţi de această noutate ; mulţi n-au intrat niciodată într-o peşteră şi sînt încă înmărmuriţi de tot ceea ce au văzut şi de faptul că au putut înainta atît de departe.
Evaluările traseului pe care l-am parcurs au dat ocazii la estimări foarte variate, dar toate deosebit de exagerate, ceea ce m-a distrat mult şi mi-a permis să constat încă o dată cît sîntem de ispitiţi sub pămînt să majorăm, cu bună credinţă, distanţele.
Cînd, după o clipă de gîndire, ca să stabilesc propria-mi evaluare, am afirmat că am parcurs aproximativ 1,6 km, am provocat o îndoială generală, însoţită de proteste, însă am rămas la această cifră, care mai tîrziu a fost controlată şi

[1] Construcţie conică de piatră şi pămînt din antichitate, servind drept mormînt. Termenul se foloseşte în general pentru îngrămădirile conice de pămînt sau piatră ridicate pentru a consemna un loc sau un eveniment. — *N.T.*

confirmată. Apoi, după ce reperul de piatră a fost terminat, am lăsat într-însul o foaie de carnet cu data și numele membrilor expediției : Brouca, Casteret, Catala, Danglas, Dubreuil. După aceea am hotărît să denumim această nouă peșteră după numele frumoasei stînci în care se găsește și îndată, la 1 600 m de la intrare, în miezul muntelui, a răsunat de trei ori ura în cinstea „peșterii Cigalère".
Aveam intenția și dorința cea mai vie să mă întorc în peșteră cîteva zile mai tîrziu, dar ploile și primele zăpezi din octombrie au sporit considerabil debitul torentului, împiedicînd accesul cîteva luni.
În serile nesfîrșite de iarnă, în perioadele de frig și de furtuni la munte, gîndul meu a evadat deseori către splendida peșteră. Îmi trecea prin minte torentul năvalnic, revedeam scînteietoarele stalactite reintrate în noaptea veșnică după trecerea noastră grăbită ; aceste frumuseți inutile, care în cursul miilor de secole n-au fost văzute decît o dată. Mă gîndeam deseori la spărtura în stîncă de la capăt unde sufla acel vînt glacial, care, parcursese adîncimile misterioase unde ardeam să ajung. Nici o altă peșteră nu m-a impresionat atît și un uriaș punct de întrebare se arăta în fața mea la evocarea acelei lumi subterane.

1933

În august 1933 intram în sfîrșit nerăbdător în peșteră, de data aceasta în condițiile cele mai bune, fiindcă torentul devenise practicabil și luasem cu mine pe cel mai vechi și bun dintre colaboratori, pe fratele meu Martial, care ardea și el de nerăbdare să vadă peștera Cigalère. Mi-am dat toată silința să nu uit pioletul, în care îmi pusesem toate speranțele.
Fără popas am ajuns la punctul terminus atins în anul precedent pentru a ne angaja serios în strîmtoarea scundă, unde încep să lucrez de zor. Tavanul stîncos este inatacabil ; însă podeaua este alcătuită dintr-un strat stalagmitic, gros de două degete, sub care se găsește un strat de nisip. Nu este ușoară manipularea unui piolet cînd stai pe burtă și nu poți să-i faci vînt ; dar încetul cu încetul am spart concre-

țiunea și am săpat cu răbdare un mic canal în care va trebui să mă tîrăsc ca o reptilă.
Pe măsură ce progresez, curentul de aer crește. Pe lîngă cazna săpatului sînt incomodat de contactul cu pereții reci și de vîntul tăios. Martial, întins la spatele meu, tremură de frig, și este silit să se înapoieze în sala mică, unde se mai poate mișca și încălzi. Vîntul puternic stinge des lampa de acetilenă și mă silesc să apăr flacăra cu o placă stalagmitică ; dar trebuie să renunț la acest procedeu și să continui munca mea de cîrtiță la lumina lămpii electrice de buzunar.
După o oră de muncă silnică, bateria mă părăsește ; dar am progresat cu 20 m și observ în sfîrșit că tavanul se ridică. Cu un ultim efort mă tîrăsc nebunește, forțez trecerea în chinuri și ajung într-un culoar unde pot să mă ridic, urmat de fratele meu care, prevenit că scăpasem din strîmtoare, s-a tîrît pe burtă pe urmele mele.
Parcurgem împreună numai 10 m în picioare, după care culoarul se închide brusc. Dar jos la pămînt o răsuflătoare strîmtă lasă să treacă o trombă foarte violentă de aer. Este cea mai puternică răsuflătoare întîlnită în cursul campaniilor mele subterane. O batistă desfăcută în fața acestei deschideri flutură ca un drapel și primesc în față boabe de nisip aduse din fundul peșterii ; cît privește lămpile, ele sînt stinse instantaneu. Cîteva blocuri încastrate și încleștate în fața deschiderii împiedică trecerea ; va trebui să revenim armați cu bare de fier.
Sub pămînt apariția capcanelor și a dificultăților sînt o regulă, ele se înmulțesc mereu și conduc la tentative repetate și stăruitoare care nu se prea împacă cu descrierile destinate a relata aceste explorări. Cer de aceea iertare cititorului pe care-l silesc să mă urmeze a patra oară în aceeași peșteră.
În cursul acestei de-a patra vizite, eram în tovărășia a doi ingineri, d-nii Catala și Vuillemin, și a doi mineri, care au deblocat îndată răsuflătoarea cu lovituri de bară. Din fericire nu a fost un canal lung, ci o simplă lucarnă care răspundea într-o sală vastă, la baza căreia, la 12 m adîncime, am regăsit torentul subteran. Coborîm pe un povîrniș de pămînt pînă la patul încleștat între pereți, pe care ne silim să-l urmărim menținîndu-ne pe cornișele înguste în surplombă [1]. Deodată una din aceste ieșituri cedează sub greutatea mea și cad în apă. Acest incident îmi va conferi o superioritate asupra tova-

[1] Porțiune în care un perete depășește verticala (direcția firului cu plumb). În limba franceză deci „peste plumb" se folosește în limba romînă în alpinism și speologie. — *N.T.*

rășilor mei, anume aceea de a nu mai avea grija să evit contactul cu apa! De altfel înaintarea „la uscat“ devine imposibilă; ca Gribouille [1], însă conștient, rămîn deci în baia mea și plec de unul singur, lăsînd restul însoțitorilor cățărați pe cornișă.

Sprijinit cu o mînă de pereții abrupți ca să evit o scufundare sau o căzătură, ținînd cu cealaltă mînă întinsă lampa, mă grăbesc cît pot, fiindcă frigul este de nesuportat. După asemenea gimnastică făcută pe 100 m, în fundul unei diaclaze [2] strîmte, însă foarte înaltă, prin care curge pîrîul, sînt oprit de o îngrămădire de blocuri scăldate de apă, care închid trecerea. De partea cealaltă a obstacolului aud tunetul impunător al unei cascade. Cu prudență mă strecor printre blocurile enorme, mă întind cît pot și reușesc să ies de cealaltă parte a haosului instabil și amenințător, unde lampa mea este învăluită cu un halo, fiindcă mă găsesc într-o trombă de ceață, care se preface în șiroaie pe stînci. După cîteva sărituri ajung în mijlocul unui lac mic, la piciorul unei cascade care se prăbușește asurzitor de la 10 m înălțime.

Peretele cascadei este absolut neted și vertical; apa cade în șiroaie despărțite pe întreg peretele; obstacolul este într-adevăr de netrecut.

Sînt învins, trebuie să mă retrag; totuși am avut o zi bună, depășind toate speranțele, fiindcă am regăsit torentul și am mai progresat cîteva sute de metri.

La înapoiere tremur fără încetare în hainele ude; însă înainte de a ieși din peșteră, elaborasem deja un plan de atac a cărui realizare nu avea să întîrzie.

Cîteva zile după aceea, cu doi oameni devotați, a căror energie îmi era cunoscută, am intrat în peșteră încărcați cu 5 tuburi de fier avînd 2 m fiecare. Aceste tuburi, de 6 cm diametru, care trebuiau să se înșurubeze cap la cap, alcătuiau o prăjină rigidă, suficientă pentru a încerca, cu ajutorul ei, escaladarea cascadei de 10 m.

Transportul acestui material greu și incomod a fost îngreuiat de precauțiile necesare pentru a evita ciocnirea și strivirea filetului care asigura înșurubarea pieselor între ele.

După eforturi și manevre ușor de imaginat, duse în apă, în haosul de stînci, în culoarele înguste și în trecerile scunde, sosim la baza peretelui cascadei. Înșurubarea tuburilor cu mîna

[1] Personaj zăpăcit: ca să se ferească de ploaie se aruncă în apă. — *N.T.*
[2] Crăpătură în scoarța pămîntului, mai mult sau mai puțin largă, născută în timpul mișcărilor tectonice. — *N.T.*

este foarte grea; cîteva ghiventuri au fost ciuntite din cauza loviturilor și trebuie să lucrăm în apă ca să le reparăm. Ridicarea acestei coloane de 10 m pe peretele cascadei este de asemenea o manevră de forță, care nu se face fără lovituri impresionante și îngrijorătoare pentru soliditatea îmbinărilor. După ce am făcut toți trei un duș bun, lunga prăjină metalică a fost fixată vertical în axul cascadei și capătul ei, care iese din apă, ajunge exact pînă la pragul de sus.

Ne tragem la o parte ca să respirăm puțin și să fim la adăpost de cascadă. Cei doi tovarăși se întorc spre mine; dar nu sînt la înălțimea situației, fiindcă mîinile îmi sînt amorțite și nu mă simt în stare să încerc urcușul greu; îmi trebuie un timp ca să mă pot folosi de degete. În sfîrșit, cu un capișon legat sub bărbie, cu lampa de acetilenă stinsă, prinsă de centură, și cu lampa electrică aprinsă în gură, înaintez către cascadă. Intru cu capul aplecat în tromba de apă, prind pipăind cu amîndouă mîinile prăjina și, încordîndu-mi puterile, urc acest catarg alunecos [1]. Sînt una cu dușul înghețat care mă străbate și mă lovește sălbatic peste umeri și spate. Nu am răgaz să urc atît de iute și cu toată vigoarea cum aș dori, fiindcă trebuie să fiu atent ca dispozitivul meu să nu-și piardă echilibrul și să nu lunece din punctul său de sprijin, sub smuciturile mele. Pe măsură ce urc, violența cascadei scade, însă crește flexibilitatea suportului meu. Nu am alt gînd decît să urc mereu ca să pot respira și ieși din această grea situație.

Deodată mîinile mele lovesc marginea superioară a zidului și capul iese din apă. Este momentul cel mai delicat, fiindcă trebuie să mă salt, să mă ridic și să părăsesc capătul țevii. Totul se desfășoară în ordine și mă găsesc agățat de o stîncă înțepenită ca o insulă în mijlocul torentului. Ajuns pe acest „recif“, aprind lampa de acetilenă și privesc la tovarășii care stau la 10 m mai jos, în picioare în apă, cu lămpile ridicate și întinse în direcția mea. Stabilisem să fac singur o recunoaștere, o dată ajuns sus. Înaintea mea torentul trece printr-un defileu îngust, în care violența curentului împiedică trecerea. Pe niște cornișe ating un fel de balcon suspendat. Această cale aeriană îmi îngăduie să trec în amontele vîltorii și să înaintez în apa care s-a potolit.

Trec peste două noi cascade, mulțumită asperităților pereților apropiați. Apoi, la 150 m în amonte de însoțitorii mei, sînt

[1] In original *„mât de cocagne“*, catarg uns cu săpun sau ulei, în vîrful căruia se găsesc premii pentru cine-l urcă și le apucă. — *N.T.*

oprit de un bazin adînc, peste care nu se poate trece decît pe o cornişă îngustă cu aspect puţin solid. Astăzi temperatura apei este de 3°, o nouă scufundare completă nu mă ispiteşte, fiind îngheţat şi sleit de puteri.
După cinci ore de eforturi şi de stat în apă, mîinile mele sînt înţepenite. De altfel voi fi, fără îndoială, oprit dintr-o clipă într-alta de noi cascade. În fine, se mai pune chestiunea, întotdeauna îngrijorătoare, cum s-ar comporta, la nevoie, cutia mea etanşă de chibrituri şi mai ales cum aş putea-o folosi, cînd braţele mele sînt înzestrate cu două labe insensibile şi neîndemînatice ? Învins de răceala apei şi de toate aceste dificultăţi, sînt obligat să mă înapoiez.
Speologia — la munte în special — cere răbdare şi tenacitate. Perioada favorabilă explorărilor în torente subterane este foarte scurtă şi capricioasă. A trebuit de aceea să amîn atacul peşterii Cigalère şi al cascadelor ei pentru anul următor.

1934

În 1934 am avut cu soţia mea o misiune în Atlasul marocan, unde există numeroase peşteri neexplorate şi unde am avut ocazia să descoperim şi să explorăm, între altele, cel mai adînc aven din Africa [1].
Am putut reveni în minunata peşteră din Ariège abia către sfîrşitul anotimpului, în octombrie 1934, pentru a ataca a treia cascadă, neatinsă, care m-a sfidat la adăpostul lacului ei adînc şi glacial.
De data aceasta sînt secundat de soţia mea, speolog prin instinct, de o îndrăzneală şi de o rezistenţă la frig excepţionale.
În 15 ani — pînă la moartea ei — valoroasa şi încîntătoarea mea coechipieră a totalizat peste 300 de explorări şi mă întreb cum a putut ea realiza atîtea acţiuni care nu au putut fi egalate nici de speologi antrenaţi.
„Curaj, îndrăzneală, rezistenţă, zîmbet în faţa pericolului, iar după ce şi-a scos casca de exploratoare — conversaţia cea mai vie, cea mai plăcută şi farmecul unei tinere mame".

[1] Este vorba de avenul Frugato, explorat de Casteret pe 190 m adîncime ; în 1934 era cel mai adînc aven cunoscut din Africa. Astăzi acest loc îl deţine avenul Toghobeit (Maroc) de 544 m. — *N.T.*

Aşa a descris-o André Bellesort, secretar perpetuu al Academiei Franceze, care o cunoştea bine şi care continuă : „Ochii ei veseli şi sinceri nu vă vor spune nimic despre întunecimile pe care le-au reflectat, nimic despre torentele care s-au prăbuşit înaintea lor. Dar întrebaţi-o, ea vă va răspunde ca şi cum alături de soţul ei n-ar putea avea nimeni vreo teamă, găsind foarte natural pentru o femeie să traverseze lacuri glaciare la 100 sau 200 m sub pămînt, pe cît este de natural să facă dulceţuri".
Mă regăsesc deci între cascadele din Cigalère cu soţia mea, care nu m-a putut însoţi în anul precedent. Escaladaserăm primele două cascade şi ajunseserăm la a treia, aceea care m-a oprit ultima dată.
Folosesc cornişa a cărei lipsă de rezistenţă îmi era cunoscută, şi sînt destul de fericit, fiindcă-mi suportă greutatea, apoi trec obstacolul, agăţîndu-mă de ieşindurile stîncoase destul de problematice. De pe muchea de sus a cascadei mă întorc să-mi încurajez soţia să treacă peste lac pe aceeaşi cale şi să-i dau sfaturi, dar ea, nemaiaşteptînd, este pe urmele mele şi constat cu satisfacţie că urcă peretele. Mîna ei apucă o ultimă priză [1] care o va aduce la nivelul meu, dar în această clipă ieşindul de şist alterat cedează, se sfărîmă şi o văd pe Elisabeth căzînd pe spate, efectuînd o primejdioasă şi magistrală tumbă în lac, unde dispare ca să reapară curînd şi să înoate viguros spre mal.
Înnebunit de această cădere şi temîndu-mă de urmări din cauza temperaturii scăzute a apei, încep să cobor de unde eram cocoţat ca să facem cale întoarsă. Elisabeth însă se grăbeşte să reia escalada, reuşeşte să iasă din apă şi să urce abruptul, încredinţîndu-mă că nu se teme de apa îngheţată şi nu se întoarce pentru atît de puţin.
Stînd în echilibru pe pragul celei de-a treia cascade avem un schimb de vederi scurt şi însufleţit, în cursul căruia Elisabeth mă asigura şi mă convingea că de acolo, de unde ne aflăm, n-ar fi mai multe inconveniente să mergem înainte, decît să ne întoarcem. Şi am reluat mersul mai departe după ce coechipiera mea şi-a golit grelele şi inutilele cizme de cauciuc de conţinutul lor, de litri de apă.
Nu ne mai interesează nimic după aceasta decît faptul că ne afundăm în necunoscut şi în apă, ba chiar sub apă, fiindcă la

[1] Mică proeminenţă a stîncii care îţi permite să te caţeri. De la „a prinde", „a ţine", în limba franceză. — *N.T.*

o răspîntie primim un duş peste cap. O cascadă se prăbuşeşte din boltă, dar este numai un afluent care nu ne interesează. Mai departe, o nouă cascadă pe cursul principal cade vertical de la 4 m într-un lac liniştit şi mai puţin adînc decît bazinul denumit „al tumbei". Printr-o fericită aruncare a funiei prind în chip de lasso un cioc stîncos şi pot să mă trag pe creştetul celei de-a patra cascade. Cum de nu m-am folosit de funie ca să-i fi asigurat lui Elisabeth trecerea celei precedente! Aşi fi cruţat-o desigur de neplăcuta baie. De altfel, ca să-i piară pofta de a mă urma şi ca s-o scutesc de noi exerciţii de înot, trag funia şi-i strig soţiei mele să mă aştepte cîteva clipe, timpul necesar pentru o recunoaştere rapidă. Din păcate dau, la cîţiva metri mai încolo, de un bazin adînc, un fel de cadă sub bolta joasă, unde sînt silit să mă scufund cu totul, ceea ce mă pune în aceleaşi condiţii cu soţia mea, cu neplăcerea suplimentară de a fi pus în situaţia să mă afund de bunăvoie şi progresiv. Dincolo de bazin trec uşor peste două mici cascade şi ajung într-o sală mare, în care tună a şaptea cascadă înaltă, verticală, apărată de un lac adînc. Zăbovesc ca să evaluez pe cît posibil mai exact înălţimea căderii, în vederea eventualei şi apropiatei escalade, apoi dîrdîind îmi închipui ce trebuie să însemne pentru Elisabeth aşteptarea ei, în nemişcare, în curentul de aer al peşterii, mă îndrept cît mai repede spre ea. Coborîm apoi în grabă în lungul cascadelor şi al repezişurilor către ieşirea depărtată.
Această ultimă şedinţă a durat 10 ore şi am fost supuşi unei mari oboseli şi chinuiţi de apa îngheţată; m-am resemnat, fiindcă soluţia problemei era pe aproape şi depăşisem intrarea cu 2 km. De altfel în curînd o fericită descoperire m-a ajutat să continui explorarea acestei peşteri şi să rezolv problema dificilă a recuperării şi a folosirii torentului subteran.

★

În faţa greutăţilor tot mai mari, datorită apei într-adevăr prea reci, respinşi de cascadele succesive a căror escaladare se arăta din ce în ce mai periculoasă şi în susul cărora erau prea multe piedici pentru doi oameni izolaţi, am părăsit peştera Cigalère, hotărîndu-mă să merg mai sus în munte, în punctul de pierdere al torentului Albe.
Cunoşteam punctul de dispariţie al torentului Albe care, la 2 200 m altitudine, se prăbuşeşte deodată în crevasele[1] unui

[1] Crăpătură în stîncă sau gheaţă (termen geologic). — *N.T.*

defileu stîncos. Mi-am făcut datoria să parcurg în mod sistematic zona înconjurătoare, unde covoarele de rododendroni acoperă în parte bancurile de stînci frămîntate şi sfărîmăturile sub care se cască crăpături, pîlnii şi fisuri; este acel ansamblu caracteristic calcarului supuse acţiunii apei numit de geologi lapiaz[1].
Speram că aceste urme ale unei activităţi a apelor subterane indică un sistem de peşteri şi că voi putea pătrunde sub pămînt în căutarea torentului pierdut. După numeroase şedinţe de cercetări infructuoase şi, după ce am traversat zona în toate sensurile, am descoperit nenumărate pîlnii, din nefericire astupate la cîţiva metri adîncime.
Într-o zi, pe cînd urmăream cu paşi mari un şir de asemenea pîlnii, am fost surprins, aplecîndu-mă asupra uneia, mai îngustă decît celelalte, să constat că ascundea o deschidere neagră, de grosimea unui om, din care ieşea o ceaţă fină, dovedind adîncimea acestui puţ misterios şi puţin îmbietor.
Prevăzînd o descoperire de acest fel, am în sac un obiect de recunoaştere sumară, pe care îl scot îndată. Desfăşor deci în pîlnie o funie subţire, dar rezistentă, de 20 m, legată prealabil de un colţ stîncos, şi mă las în lungul ei, în gura strîmtă a abisului. La 10 m adîncime pun piciorul pe un bloc înţepenit între pereţii apropiaţi ai puţului, avînd pînă acolo forma şi dimensiunile unui horn, în care cobor cu greu, frecîndu-mă de pereţi. Sub blocul încastrat hornul se lărgeşte considerabil; funia, pe care o scutur în toate direcţiile, întîlneşte numai vid. E momentul să folosesc un secret profesional pe cît de simplu, pe atît de practic. Desfăşor un ziar pe care-l aprind şi îi dau drumul în întuneric. Descriind spirale, hîrtia, frînată în cădere de suprafaţa ei şi de tirajul flăcării, luminează o sală în formă de clopot şi cade la baza acestei rotonde unde arde în întregime lîngă extremitatea funiei, care se leagănă la 1 m deasupra fundului.
Îmi dau drumul pînă acolo şi aterizez la 20 m sub pămînt. Îmi aranjez îmbrăcămintea, cam tăvălită după coborîre, şi nemişcat ciulesc urechea, cum fac deseori sub pămînt, unde auzul este un simţ esenţial. În acea clipă nici un sunet nu putea să-mi fie atît de plăcut şi să mă tulbure atîta, ca plînsul lugubru care se ridica din fundul abisului. Aceste murmure şi gemete de condamnaţi, amplificate de ecou, deformate prin acustica specifică peşterilor, constituie glasul

[1] Lapiaz = suprafaţă mare, cîmp acoperit de lapiezuri. Lapiezul este un şanţ săpat în calcar de către apa de ploaie sau de şiroire prin dizolvare. — *N.T.*

torentului Albe. Părăsind lumina strălucitoare a păşunilor alpine, unde s-a născut şi a purtat tînărul său curs clocotitor, sub cerul frumos al Pirineilor, el geme acum în temniţa lui de piatră şi se zbate în prăpăstiile întunecoase ale muntelui care l-a înghiţit.
Un alt ziar aprins şi aruncat în gol se opreşte încă la 10 m mai jos, după ce a şters de sus în jos un perete aproape vertical, în lungul căruia am coborît cu lumînarea în dinţi, de data aceasta fără funie, ţinîndu-mă de ieşindurile peretului. Ajuns la această a treia etapă, la 30 m sub pămînt, dau cu piciorul peste o îngrămădire de blocuri de stîncă, sub care aud şi zăresc din loc în loc torentul, care se grăbeşte să pătrundă tot mai adînc, în măruntaiele muntelui. La lumina foarte slabă a lumînării zăresc o mare galerie descendentă, încurcată de un haos dantesc, veritabil vestibul de iad, în care pătrund încetişor, fericit şi îngrijorat în acelaşi timp să mă ştiu pierdut şi singur în această peşteră necunoscută. Ţinîndu-mă de stîncile de-a lungul cărora îmi dau drumul şi alunec, ajung într-un loc unde torentul dispare într-o deschizătură, sub o îngrămădire de blocuri enorme, care ating aproape bolta tunelului înclinat. Escaladarea obstacolului nu depăşeşte desigur posibilităţile mele, dar o cercetare atentă a acestui eşafodaj uimitor, sfredelit de ape, îmi dovedeşte că totul se află într-un echilibru nestabil şi că cea mai mică apăsare riscă să puie în mişcare tone de stînci...
Cu toate acestea, am revenit aici după cîteva zile, coborînd de data aceasta pe scări de funie. Sînt însoţit de două ajutoare, acum calificate, care m-au secundat şi la transportul tuburilor de fier în marea peşteră inferioară. Cei doi însoţitori — Cabalet şi Lledo — alcătuiesc un cuplu din cele mai opuse ca statură şi caracter, amîndoi sînt însă însufleţiţi de un curaj şi un devotament fără margini ce urmau să se dovedească în cursul acestei explorări.
Aliniaţi toţi trei la baza obstacolului care m-a respins întîia oară, cercetez îngrămădirea de blocuri care ne domină şi care par pregătite să ne strivească. Deşi prezenţa însoţitorilor nu exclude întru nimic primejdia, astăzi am mai multă îndrăzneală. Cu încercări prudente, reţinute şi aş putea spune chiar respectuoase, mă aventurez pe uriaşa îngrămădire, prevalîndu-mă de supleţea şi greutatea mea redusă. Ajuns în creştet, fără să fi mişcat nimic, cobor pe partea cealaltă, încîntat că am putut trece fără incident. Dincolo constat că galeria descendentă în care curge torentul continuă. Încurajaţi, deşi nu convinşi, însoţitorii mei trec şi dînşii şi iată-ne păşind din nou prin îngrămădirea de stînci şi plescăind în apă sub bolţi nestrăbătute.
Una după alta trebuie să coborîm în lungul a două cascade de 4 pînă la 5 m, fiind opriţi pe pragul unei a treia, mai impunătoare, care, în două salturi, se prăbuşeşte la 30 m adîncime, după cum ne arată flăcările hîrtiilor. Singura mea scară de funie a rămas fixată la gura puţului, unde ne leagă de restul lumii. Nu dispunem aici decît de o funie simplă, în lungul căreia cobor susţinut de Cabalet şi de Lledo, care, de sus, luptă să mă îndepărteze din axul cascadei şi să mă pună la adăpostul duşului brutal şi glacial. Pe măsură ce cobor, snopul cascadei se risipeşte şi din nou iau contact cu mîngîierile arctice ale acestei ape subterane. La baza peretelui părăsesc coarda şi înaintez neliniştit în vastul tunel descendent, în care torentul sare peste stînci îngrămădite ; sînt ca o furnică, pierdut în haosul subteran. Ocolesc blocuri uriaşe desprinse din tavan, între care unele de 30—40 m³. Pe măsură ce înaintez peştera se lărgeşte şi panta sporeşte. Înaintarea mea nu-i decît o coborîre dezordonată pe trepte de titani, care opresc apa şi o prefac în spume. Încep să pierd noţiunea timpului, a distanţei şi a adîncimii ; cobor mereu hotărît să continui pînă cînd un obstacol de netrecut va pune capăt acestei impresionante recunoaşteri solitare. În sfîrşit, la 150 m de la suprafaţă, sînt oprit de buza unui abis vertical în care torentul se precipită, deşteptînd la adîncimi nebănuite un vuiet înfricoşător. Hîrtiile aprinse sînt îndată înhăţate şi înecate de tromba de apă ; pietrele pe care le las în gol dispar fără să răsune ; nici un ecou nu mă informează asupra adîncimii aproximative a puţului. Rămîn vreme îndelungată gînditor şi confuz în faţa acestui abis neviolat. Uit şi scopul misiunii mele, şi pe însoţitorii care mă aşteaptă mai sus, probabil îngrijoraţi. Singur, aplecat peste această gură de iad — tot ce putea da natura mai ostil — ascult şi privesc forţele impetuoase ale apei în acţiune. Nu mă gîndesc decît la acest poem geologic şi la beţia aspră şi periculoasă de a descifra ultimul cîntec în noaptea abisurilor.
Fiindcă materialul păcătos de care dispun este alcătuit numai din 30 m scară de funie şi din cîteva frînghiuţe, am obţinut de la Societatea hidroelectrică o funie de 100 m şi peste cîteva zile, împreună cu cei doi însoţitori, am putut ajunge cu preţul a numeroase acrobaţii la buza puţului terminal.

Plecaţi de dimineaţă din şantier, am urcat pînă la orificiul avenului, situat la 2 170 m altitudine, striviţi sub povara greutăţii purtate. Coborîrea la 150 m sub pămînt, foarte agitată şi îngreuiată de manevrele obositoare şi duşurile repetate, ne-a pus la multe încercări şi, în aceste condiţii nefavorabile, am făcut greşeala să cer însoţitorilor un efort suplimentar, iar aceştia au avut imprudenţa să nu mi-l refuze. În lipsa scărilor, absolut necesare în asemenea cazuri, am venit cu intenţia să mă las coborît în aven pe o simplă funie. Cînd să începem manevra, Cabalet se opune folosirii în acest fel a funiei, socotind-o prea slabă. Ea este deci pusă în două şi îmi este înnodată sub braţe. Avînd o traistă care conţinea lampa cu carbid [1] şi diferite obiecte, acoperit cu o cască de tranşee împotriva căderilor de pietre, cu lampa electrică în mînă şi fluierul între dinţi, încalec marginea prăpastiei, cît mai departe de cascadă. După ce mă înţeleg cu însoţitorii mei asupra codului de semnale, încep să mă fileze [2] iute în gol. La lumina lămpii electrice trece prin faţa mea un perete urît şi negru, din care se desprind pietre cînd, la fiecare balans, îl ating cu picioarele. Din cînd în cînd ating şi cascada. Este impresionant şi nu încetez să fluier ca să grăbesc coborîrea. La 25 m adîncime observ în perete o mică lespede orizontală pe care ar avea loc doar picioarele. Reuşesc să o ajung, să mă caţăr pe ea şi, stopînd cu fluierul coborîrea, mă opresc pe acest balcon înfiorător. Sub mine nu deosebesc nimic, doar coloana cascadei care se prăbuşeşte în întuneric la o adîncime necunoscută. Cu un picior desprind o piatră mare care dispare în întunecime cu un vîjîit de proiectil şi se sparge foarte adînc, fără să-mi pot da seama dacă a ajuns la fundul puţului sau a dat numai de o ieşitură. În orice caz funia nu poate ajunge atît de adînc ; trebuie să renunţ la coborîre. Privesc tot timpul snopul cascadei, de sus de unde cade, luminată de lămpile însoţitorilor mei, pînă spre adîncimile nemăsurate în care se pierde sub picioarele mele. Fluier în două rînduri şi aştept plecarea cu muşchii încordaţi. Funia se întinde şi vibrează. Repet semnalul, funia se întinde şi mai mult şi sînt ridicat cu încetul. Acum simt în tot corpul vibraţiile şi frecarea funiei, care trece acolo sus peste stînca în surplombă.

[1] Lampă de miner folosită de speologi. Funcţionează prin combinarea carbidului cu apă din care rezultă acetilena, gaz inflamabil. De aceea se mai numeşte şi lampă cu carbid sau lampă cu acetilenă. — *N.T.*
[2] A fila (termen folosit în alpinism), a da drumul treptat funiei stăpînind-o în mîini. — *N.T.*

Sub efectul tracţiunii încep să mă învîrtesc în gol ; apoi mişcarea ascensională se opreşte. Fluier, percep o ezitare şi urc încă un metru ; apoi cobor doi ! Înţeleg acum ce se petrece : acolo sus, zdrobiţi de oboseală, oamenii sînt epuizaţi, greutatea mea şi frecarea anihilează eforturile lor. Mă învîrtesc acum ca un titirez şi din cînd în cînd pendulez sub cascada care mă loveşte şi mă îngreuiază. Aş prefera să fiu altundeva !

Suflu desperat în fluier ; dar funia este probabil înţepenită, gata poate să fie tăiată, iar eu continui să mă legăn ca un spînzurat în abis.

Cu un efort desperat caut să îndrept legănatul spre perete, de care încerc să mă agăţ ; însă roca udă şi dezagregată nu-mi oferă nici o priză şi spînzur din nou la capătul funiei.

Un murmur de voci înspăimîntate ajunge pînă la mine, simt pînă în măruntaie tracţiunea teribilă pe funie şi, încet, foarte încet, sînt ridicat cu apucături scurte şi fără vlagă. Totuşi urc, cu mîinile înţepenite pe coardă şi, în lipsă de altă ocupaţie, scandez cu voce tare. Încetul cu încetul, cu toate opririle care mi se par foarte lungi, văd apropiindu-se stînca surplombată şi, în sfîrşit, capul iese din puţ. Încălecarea stîncii sporeşte şi mai mult rezistenţa ; urmează o nouă oprire, ultima, în răstimpul căreia privesc cu toată nădejdea cele două siluete cu feţe de draci, care luptă din toate puterile să mă smulgă din prăpastie. Instinctiv văd mîinile lor tremurătoare încleştate pe funie. La un geamăt a lui Cabalet, pumnii se strîng şi un ultim salt mă răstoarnă peste marginea puţului şi mă trezesc în genunchi la picioarele salvatorilor mei prăbuşiţi.

O dată trecută emoţia şi respiraţiile potolite, încep pregătirile pentru ieşirea la suprafaţă.

Au fost necesare trei ore ca să ne căţărăm pe aceşti 150 m. Acolo sus, afară, este un clar de lună splendid. Încovoiaţi sub greutatea teribilă a funiilor înţepenite şi udate, coborîm continuu către barăcile şantierului unde toţi erau foarte îngrijoraţi de soarta noastră, deoarece întîrziasem după 10 seara.

Avenul se apăra bine, însă nu m-am declarat bătut ; am revenit la atac împreună cu soţia mea şi cu cei doi credincioşi cărăuşi. De data aceasta aveam un material corespunzător, care îmi lipsise pînă atunci, datorită generozităţii Academiei de Ştiinţe, a Turing-Clubului Franţei şi a Comitetului Naţional de geodezie şi geofizică, care urmăreau binevoitoare

lucrările mele. Cu ajutorul corzilor [1] și al scărilor de funii și de electron, foarte subțiri și ușoare, și mulțumită unui ecleraj frontal [2] perfect — totul conceput cu foarte mare îndemînare și fabricat de colegul și amicul meu R. de Joly, președintele Speleo-Clubului francez, el însuși mare explorator de avene și peșteri, am putut relua coborîrea impresionantă a ultimei cascade.

În timp ce sînt coborît în lungul scărilor mlădioase, încrezător în mănunchiul acelui trio care mă asigură cu o coardă de 200 m, cînd sînt învăluit de vaporii și de tromba de aer a cascadei, cînd primesc cu toată puterea plesniturile ei brutale și înghețate. Acoperit de cască și cu capul vîrît între umeri, orbit și sufocat de apă, ajung la o platformă situată la o adîncime verticală de 60 m, după care continui coborîrea într-un puț înclinat la 45°. În el torentul sare și spumegă, pînă la o nouă cădere urlătoare verticală. De acolo semnalele îngroșate, scoase din fluierul înecat de apă, nu mai pot fi prinse de însoțitorii mei rămași sus și trebuie să mă întorc cu multe dificultăți, foarte obosit de violența cascadei și de temperatura joasă, după ce atinsesem adîncimea respectabilă de 225 m.

În cursul diferitelor explorări, din care am descris numai partea aventuroasă, n-am încetat niciodată să mă ocup de fenomenele geologice și hidrologice constatate și, cu busola în mînă, am întocmit o schiță și am notat cu grijă diferitele distanțe și adîncimi. Aceste măsurători mi-au arătat că, la 140 m adîncime, avenul nu este despărțit de pereții circului de la exterior decît printr-un perete de stîncă de 70 m grosime. Aici se găsea soluția problemei folosirii torentului subteran. Dar înainte de a se începe lucrările de recuperarea apei, trebuia verificată exactitatea schiței mele, cu valoare numai indicativă, totuși prețioasă și esențială. S-a hotărît de aceea să se efectueze în aven și la exterior operații foarte precise de nivelment, drumuire și triangulație.

Cu mult curaj și zel, un tînăr inginer, dl. C. Verchère, s-a angajat voluntar să întreprindă această acțiune primejdioasă, delicată și desigur originală, și am avut satisfacția să o scoatem bine la capăt, împreună cu Cabalet și Lledo. Au fost necesare cinci ședințe foarte grele, de la 8 la 10 ore fiecare, puțin a lipsit ca una din ele să se transforme în catastrofă. Îngrămădirea de stînci, pe care o socotisem atît de primejdioasă la prima mea coborîre și cu care ajunsesem să ne obișnuim, s-a prăbușit la trecerea noastră cu un bubuit înspăimîntător. Blocuri de 3—4 m³, năruindu-se din toate părțile, s-au sfărîmat în patul torentului, tocmai cînd ajunsesem și noi acolo. Ca prin minune nimeni nu a fost atins și n-am pierdut în acel haos decît o parte din material, care ne fusese smuls dintre degete.

[1] Coardă-funie specială de alpinism, din cînepă sau nailon (plural — corzi). — *N.T.*
[2] Lampă fixată pe cască în dreptul frunții. Poate fi electrică sau cu carbid. — *N.T.*

În rezumat, aceste operații au confirmat, cu precizia dorită, primele indicații. Un tunel orizontal de 70 m, săpat de la exterior către aven, ar putea capta torentul subteran, pe care muntele crezuse că l-a înghițit pentru totdeauna răpindu-l oamenilor.

Misiunea mea luase sfîrșit în ce privește recuperarea torentului și folosirea lui industrială ; de aici înainte apa regăsită va acționa în viitor turbinele „Uniunii electrice din Pirinei".

Dar în cursul diferitelor expediții în peștera Cigalère și în puțul natural n-am încetat o clipă să mă gîndesc la continuitatea acestei străpungeri hidrogeologice și la interesul pe care l-ar prezenta realizarea legăturii între aven și marea peșteră. Cotele de altitudine foarte exacte nu-mi îngăduiau să mă îndoiesc de importanța avenului descoperit și în parte explorat.

Totuși, a depăși adîncimea de 200 m în acest aven, în care cascadele subterane constituiau un pericol de temut, era ceva irealizabil. Considerînd inutil să mă expun fără speranță de reușită, am hotărît să aștept perforarea tunelului de derivație proiectat pentru a relua atacul.

Între timp s-a constatat că tunelul ar putea fi săpat la o altitudine mai mare, doar la 40 m sub orificiul natural al avenului într-o poziție în care lungimea sa nu ar depăși 50 m.

1935

La 20 noiembrie 1935 am fost înștiințat că tunelul de captare al apelor din aven tocmai fusese terminat și am organizat numaidecît o ultimă expediție, profitînd de secarea cascadelor subterane. Anotimpul era foarte înaintat pentru această încercare, crestele Pirineilor fiind deja puternic înzăpezite. În noaptea de 20 spre 21 noiembrie, o furtună puternică, cu zăpadă abundentă, se abătu asupra muntelui. Din fericire, mi-

nerii avuseseră timpul să derive apele subterane în tunelul artificial, înainte de a părăsi în grabă şantierul.
În zorii zilei de 22 noiembrie am plecat să atacăm avenul cu întreg materialul de explorare, cuprinzînd printre altele : 200 m scări de funie, 370 m corzi, o barcă pneumatică, un telefon etc.
În afară de soţia mea, caravana mai era compusă din Cabalet, un obişnuit al avenului, şi de patru basci, între care Pierre Halçaren, un atlet frumos, de un devotament nemăsurat şi de o mare agerime, care petrecuse şi el ore întregi în aven, anul trecut. Toţi cinci erau voluntari pentru această misiune, conştienţi de riscurile şi oboselile ei, şi toţi erau însufleţiţi de aceeaşi dorinţă : să efectueze coborîrea integral ca să iasă prin peştera Cigalère.
La 8 dimineaţa, după ce urcasem anevoios pantele foarte repezi ale muntelui, prin zăpadă care atingea un metru grosime, am intrat în aven. Un baraj provizoriu din saci cu pămînt devia micul torent subteran în noul tunel şi restituia apele pe coasta muntelui.
Nu fără emoţie am privit aceste ape care scăpau din interiorul muntelui într-un punct unde cu doi ani înainte nimeni nu bănuia prezenţa lor şi nici existenţa avenului uriaş pe care îl descoperisem şi explorasem în mai multe expediţii memorabile.
Din nefericire, barajul, construit în grabă, avea pierderi însemnate şi cascadele nu erau secate. Ele erau desigur mult reduse şi nu am cunoscut adevăratele cufundări din anii trecuţi ; avînd în vedere anotimpul, apa, mai rece ca oricînd, ne-a scutit de duşuri la 1,8°. Totuşi, în cascade, treptele scărilor de funie canalizează apa, care intră prin mîneci şi iese prin bocanci ! Am fost îndată udaţi pînă la piele. La amiază am ajuns la punctul în care coborîsem singur un an înainte şi unde violenţa cascadelor şi vacarmul asurzitor, împiedicînd orice comunicare prin fluier cu ajutoarele mele rămase sus, m-au determinat să mă întorc. Astăzi, doi din cărăuşi, Chouhourt şi Phordoy, rămîn la un releu[1] situat la 135 m adîncime, iar noi ne oprim pe nişte stînci negre şi lucioase, la 200 m adîncime, pentru a gusta ceva. Acolo îmi fixez la centură extremitatea unei corzi de 80 m şi mă las în aven, susţinut de Cabalet, Halçaren şi Larraus. Cobor în lungul unei cascade fără sfîrşit, un fel de glacis[2] înclinat de 60°, tăiat de trepte

[1] Legătură, post intermediar. — *N.T.*
[2] Pantă slab înclinată de grohotiş. — *N.T.*

verticale, împreună cu apa care o ia înainte. În timp ce cobor mă felicit pentru faptul că anul precedent renunţasem să mai înaintez ; aş fi fost negreşit strivit sau înecat, de debitul puternic de atunci al cascadelor. Astăzi, cînd echipa mea a atins pentru prima oară adîncimea de 200 m, cînd debitul redus al cascadelor constituie doar un inconvenient neplăcut fără să fie însă periculos, cobor vioi, fericit să mă strecor, mai adînc decît oricînd, în măruntaiele muntelui. Fluierături prelungite şi o smucitură brutală a funiei mă fac să înţeleg că aceasta fusese în întregime desfăşurată. Sînt obligat să mă opresc şi, după o clipă de repaus, să mă urc pentru a aduce la cunoştinţă recunoaşterea mea şi pentru a organiza coborîrea acestei noi etape de adîncime. Înainte de a fi început urcuşul, am avut răgazul să constat cu mulţumire că dedesubt avenul continuă. Urmarea explorării părea plină de făgăduieli ; trebuia însă să cărăm într-una materialul de rezervă, conţinut în patru saci îngreuiaţi considerabil de apă.
Soţia mea coborî la rîndul ei pînă la capătul funiei şi, cînd fluierul ei ne înştiinţă că a sosit la destinaţie, ne pregătirăm să o ajungem din urmă cu sacii. Era de dorit să nu fim opriţi din lipsa materialelor avînd în vedere intenţia de a coborî în peştera Cigalère, căci întrevedeam această posibilitate. A fost coborîtă pînă şi barca pneumatică, fiindcă ar fi fost indispensabilă dacă am fi întîlnit bazine cu apă adîncă. Torentul subteran fiind derivat numai de 24 ore, exista posibilitatea să fim opriţi de pînze de apă.
Transportul, tîrîtul şi lupta corp la corp cu sacii, prea grei şi transformaţi în bureţi, au fost marea oboseală a acestei expediţii. După numeroase eforturi şi manevre periculoase — a fost necesar să fixăm un bloc care se clătina, ameninţînd să se desprindă şi să ne strivească — ajungem în sfîrşit la capătul funiei, unde soţia mea ne aştepta de o oră. Mai departe trebuie să ne strecurăm printr-o zonă de prăbuşire, haos de stînci îngrămădite şi înţepenite între pereţii avenului, în poziţii îngrijorătoare. Dedesubtul acestui dop, unde ne introducem cu temeri mari, avem surpriza să dăm de o bifurcaţie. Avenul se desparte în două ramuri, din care una este cercetată pînă la o îngrămădire de nisip încă umed, atestînd trecerea recentă a apei care colmatase crăpătura terminală. A doua ramură, un culoar scund săpat într-un calcar alb, foarte dens, ne obligă să ne tîrîm într-un fel de tub în pantă, încurcat de pietre mari rostogolite. Într-un punct trebuie

să deplasez un bloc şi să sap în stîncă pentru a trece mai departe, adică mai jos. Deocamdată sacii sînt părăsiţi la intrarea în galerie. Ne tîrîm unii după alţii, nerăbdători să vedem bolta înălţîndu-se şi dornici să găsim un puţ adînc, a cărui coborîre verticală ne-ar fi condus în peştera Cigalère, care nu putea fi la o adîncime prea mare. Dorinţa noastră nu a fost îndeplinită ; în locul ultimului abis aşteptat mă lovesc de un tavan din ce în ce mai jos, unde pîrîiaşul se strecoară grăbit. Nu rămînea decît o încercare, aceea de a pătrunde prin strîmtoare. În acest scop trebuie să mă dezbrac complet ca să fiu mai subţire şi ca să nu îmi mai ud hainele şi aşa destul de umezite. Caravana se tîrăşte înapoi pînă în dreptul unei evazări, unde pot sta încovoiat ca să mă dezbrac. Chiar de aş fi putut forţa trecerea joasă nici vorbă nu putea fi de a trece materialul sau de a fi urmat de ajutoarele mele. Îi concediez aşadar, dîndu-le sarcina să urce avenul cu sacii, în timp ce cu soţia mea ne tîrîm din nou către strîmtoare. Acolo am curajul să mă întind în crăpătură şi să mă culc în apa de 1,8° ; dar pieptul este strivit de patul rîului, bolta scundă îmi zgîrie spatele şi capul rămîne înţepenit ; crăpătura este impenetrabilă. Dîrdîind, pornim înapoi şi ne retragem. De data aceasta deviza speologilor „Ad augusta per angusta" (la fapte mari pe căi înguste) nu-şi găseşte aplicarea.

Încă o dată am fost învinşi de acest aven în care de doi ani progresăm în adîncime, fără să-i fi dat încă de fund.

Înapoiaţi la haosul prăbuşirii, ajungem din urmă cărăuşii şi îi putem ajuta în munca lor epuizantă de Sisif [1]. Ascensiunile în lungul scărilor, care indică traseul puţurilor succesive, tîrîtul sacilor grei sînt din ce în ce mai istovitoare, frigul şi foamea sporesc oboseala. În dreptul releului de la 135 m adîncime, după o escaladă verticală de 60 m, ne cuprinde pe toţi descurajarea ; ea este însă repede înlăturată prin cîteva „irrintzina", drăceştile chiote ale bascilor, acompaniate de formidabilele „anilhet" specifice Ariège-ului. În ambianţa acestui aven, aceste strigăte, moştenite desigur din timpurile preistorice, au o măreţie sălbatică.

Am ieşit afară abia la 11 noaptea, după 15 ore de eforturi neîntrerupte în întunecimile reci ale avenului. Afară este noapte întunecată şi glacială, un vînt puternic ne stinge îndată lămpile şi prin întuneric, clătinîndu-ne prin zăpada mare şi căzînd deseori sub greutatea încărcăturilor pe care

[1] Personaj mitologic, condamnat să ridice o piatră pînă în vîrful unui munte de unde cădea imediat înapoi. Muncă de Sisif — muncă grea, fără sfîrşit. — *N.T.*

gerul le transformase în blocuri de gheaţă, coborîm timp îndelungat către şantier, hainele noastre fiind şi ele prefăcute în carapace de gheaţă.

Era ora unu dimineaţa cînd ne-am putut schimba, încălzi şi mînca în baracamentele U.E.P. [1], unde sîntem fericiţi să ne regăsim toţi sănătoşi şi teferi.

În această zi grea, de 19 ore, cînd fiecare a dat dovadă de curaj şi de devotament, am avut cinstea să batem recordul de adîncime al speologiei franceze.

Pentru a ne forma o idee despre proporţiile acestui aven, voi aminti că celebrul aven de la Padirac are o adîncime totală de 100 m. În Franţa, mai multe avene depăşesc 100 m, unele din ele ating chiar 200 m. Acestea sînt : avenul Hures şi avenul Armand în Lozère şi avenul Rabanel în Hérault, cuprinse între 200 şi 210 m adîncime ; în fine avenul Heyle, în ţara bascilor, explorat în iulie 1935 pînă la 250 m adîncime de prietenul şi colegul meu Max Cosyns [2] şi de prietenii săi Van der Elst şi Pecher.

Or, avenul din Ariège, pe care l-am explorat, totalizează împreună cu peştera Cigalère, cu care comunică, adîncimea de 482 m. Am reuşit să ne urcăm 100 m în peştera inferioară şi la ultima noastră coborîre în aven am atins, după calcule precise, adîncimea de 303 m.

Cu asemenea dimensiuni el poate fi comparat şi trecut printre cele mai mari avene cunoscute, situate aproape toate în Italia.

Uriaş între aceştia este avenul della Preta (Veneţia), în care, în 1927, celebra echipă a speologilor din Verona a lucrat doi ani ca să atingă fundul la 637 m sub pămînt.

În 1934, alţi speologi italieni au desăvîrşit explorarea şi coborîrea integrală a avenului de 541 m de la Corchia (Alpii Apuani), asediat de mai mulţi ani.

În 1928, un grup de alpinişti din Triest, specializat în asemenea coborîri adînci, au ajuns în fundul avenului Verco (Isonzo), la 518 m, după trei ani de trudă. În acelaşi an, o altă echipă din Triest a atins fundul avenului Montenero (Carniolia), la 480 m.

Una după alta, aceste explorări l-au detronat pe înspăimîntătorul aven Bertarelli (Istria), care pînă în 1925 deţinea supremaţia cu cei 450 m ai săi.

[1] „Uniunea electrică din Pirinei". — *N.T.*

[2] Max Cosyns — fizician belgian, care l-a însoţit pe A. Piccard în cel de-al doilea zbor în stratosferă în 1932, speolog pasionat, el şi-a dedicat toate concediile explorărilor peşterilor şi a avenelor din Pirinei. — *N.T.*

Îndrăzneţele coborîri în măruntaiele pămîntului au fost făcute de echipe de speologi şi de alpinişti italieni ; puternic organizate şi utilate, explorările au fost foarte riscante şi istovitoare, în cursul lor mai mulţi dintre aceşti curajoşi pionieri găsindu-şi moartea.

Din enumerarea de mai sus se constată că noul aven pirineian trebuie trecut printre cele mai adînci cavităţi ale globului [1]. Dar acest clasament comportă mai mult decît o cifră record şi el nu înseamnă numai o întrecere cu scopul de a pătrunde din ce în ce mai adînc, pentru a ajunge „sub toate şi sub toţi".

Explorările primejdioase ale speologilor italieni, către care se îndreaptă întreaga noastră admiraţie, au dezvăluit un capitol nou şi grandios din geografia fizică a pămîntului. Fenomenele hidrogeologice, a căror existenţă la asemenea adîncimi nu era bănuită acum zece ani, capătă o amploare şi o importanţă a căror universalitate nu poate fi pusă la îndoială. Aceste descoperiri ridică probleme ştiinţifice anevoioase, însă pasionante. Se ştia că multe avene joacă rolul de rezervoare pentru resurgenţele (izvoare false) situate mult mai jos în văi şi uneori foarte departe. Dar toate avenele au fost găsite întotdeauna iremediabil astupate. Unul singur, acel pe care din fericire l-am descoperit, are două orificii şi este străbătut de sus în jos de un torent activ şi permanent, care constituie cea mai adîncă străpungere hidrogeologică cunoscută din lume [2]. Ea ilustrează, în modul cel mai fericit şi la scara cea mai cunoscută, mecanismul circulaţiilor subterane, de care se leagă foarte importante probleme geologice, a căror rezolvare va fi ajutată de explorările şi observaţiile ce vor urma. Studiul formaţiei, vîrstei şi rolului acestor peşteri va explica fenomene de morfologie terestre. După cît se pare, în fundul periculoaselor avene se va găsi răspunsul la diferite întrebări, încă foarte obscure, cu care sînt în raport direct, ca : faliile, mişcările scoarţei terestre, transgresiunile şi regresiunile, săparea văilor, glaciaţiile, ciclurile de eroziune şi de sedimentare. Şi, mai presus de orice, după propriii termeni ai eminentului speolog E. A. Martel, „ele dovedesc amploarea denudărilor şi modificările superficiale care copleşesc imaginaţia şi încurcă multe teorii".

[1] Scris în 1934. Astăzi tabelul celor mai adînci cavităţi din lume este schimbat. A se vedea la pag. 418. — *N.T.*

[2] Cea mai adîncă străpungere hidrogeologică din lume este astăzi reţeaua prin masivul Arbas (legătura dintre avenul Vîntului şi Pène Blanque) cu o diferenţă totală de nivel de 603 m. — *N.T.*

Legătura dintre avenul din Ariège şi marea peşteră subadiacentă a fost demonstrată printr-o experienţă de colorare. Lacuna verticală încă neexplorată, care face legătura, este numai de 80 m. Pe lîngă atracţia sportivă şi obligaţia morală de a duce la bun sfîrşit această misiune, este deosebit de interesant din punct de vedere ştiinţific să se cunoască de sus în jos întreaga secţiune geologică, de pe acum foarte instructivă, precum şi extraordinarele efecte de eroziune ale torentului subteran în diaclaza uriaşă care l-a înghiţit. Cercetările, observaţiile şi studiile ce sînt de efectuat în acest aven justifică pe deplin coborîrea la jumătate kilometru sub pămînt.

Cu acestea mă voi îndeletnici de îndată ce va fi terminat barajul definitiv de zidărie care va seca complet cascadele subterane.

Atunci, coborînd din nou pînă la strîmtoarea terminală, voi putea săpa, cum am făcut de atîtea ori sub pămînt, şi voi încerca să trec. Sper că această şedinţă va fi sfîrşitul explorării acestui aven, pînă în prezent nebănuit şi anonim. Am fost fericit să-l numesc „avenul Martel", în cinstea marelui explorator şi geolog care şi-a închinat viaţa speologiei, făcînd timp de 45 de ani nenumărate cercetări şi explorări subterane.

2. Asaltul celor 52 de cascade ale uriașei Cigalère

„Curaj — Speranță"
Două cuvinte zgîriate în fundul avenului Martel de Elisabeth Casteret, în 1934.

1937

În septembrie 1932, fiind solicitat de „Uniunea electrică din Pirinei" să clarific unele enigme de hidrogeologie, am avut ocazia, parcurgînd circul Lez din Ariège, să descopăr la 1 700 m altitudine o gură de peșteră deschisă la baza unui perete stîncos. Acest abrupt fiind frecventat de o colonie de stăncuțe, numite curios în Ariège „cigales", am hotărît să dau peșterii, nebănuită pînă atunci și pe care urma să o explorez mai mulți ani fără să-i dau de capăt, numele de „peștera Cigalère".
Primele șase ședințe de explorare în această dificilă și redutabilă peșteră au fost relatate anterior. Din cauza greutăților tot mai mari, determinate de apa glacială și numărul crescînd de cascade, am părăsit cercetările în 1934, concentrîndu-mi atenția asupra punctului de pierdere al torentului Albe, al cărui curs subteran eram solicitat să-l găsesc.
Am văzut apoi cum cercetările m-au dus la descoperirea avenului Martel care, timp de doi ani, s-a apărat, revărsînd asupra noastră avalanșe de stînci amenințătoare și necruțătoarele sale cascade. Pînă la urmă însă, el a fost nevoit să ne dezvăluie mecanismul circulației sale subterane.
Mulțumită ridicărilor topografice pe care le-am efectuat în subteran, „Uniunea electrică din Pirinei" a putut săpa în coasta muntelui un tunel pentru recuperarea torentului. Scos la zi și condus către colectorul general al întreprinderii, el acționează — după o cădere de 1 040 m — turbinele centralei „Eylie."
Misiunea mea era deci împlinită și din fericire terminată cu succes. Dar în mod surprinzător, după ce derivația apelor din avenul Martel a fost executată, torentul Cigalère s-a

redus desigur, dar nu a secat, chiar departe de așa ceva. Trebuia deci admis că peștera Cigalère mai este alimentată, în afară de cascada din avenul Martel, de un mic torent avînd altă origine, de un alt afluent subteran misterios.
Ca urmare, îmi revenea o sarcină : aceea de a mă întoarce în peștera Cigalère și, depășind cascada a 7-a, unde fusesem silit să capitulez, să încerc escaladarea ei pentru a progresa în amonte cît mai departe și cît mai sus pentru ca, trecînd de joncțiunea Martel-Cigalère, să dau posibilitatea recuperării și folosirii integrale a torentului subteran.
Iată de ce și în ce împrejurări am reluat asaltul cascadelor din Cigalère, din nou în tovărășia soției mele, care trebuia să-și ia revanșa asupra celei de-a treia căderi de ape. Revanșa a fost luată, fiindcă ea a izbutit să ajungă la baza celei de-a 7-a cascade. Acolo, în apă pînă la umeri, mi-a făcut o scară scurtă, foarte incomodă, dar binevenită, pe cînd mă osteneam să lansez coarda. Reușind în cele din urmă să prind în lasso un vîrf stîncos, am putut să mă cațăr în creștetul cascadei și să ajung mai departe, la a 8-a, care se prăbușește pe verticală de la 13 m înălțime. Obstacolul era peste puterile mele și m-am întors înfuriat ca să o informez pe Elisabeth care aștepta dîrdîind la baza celei de a 7-a cascade.

1938

Din cauza numărului crescînd al cascadelor, a înălțimii lor și a lipsei noastre de utilaj corespunzător, am părăsit tentativele. Mi-a fost hărăzit să revin tocmai în 1938. Reținută acasă de copii și în așteptarea încă a unuia, soția mea n-a putut face parte din echipă și am pornit din nou la Cigalère cu colegul și prietenul meu belgian, fizicianul Max Cosyns. Eram utilați și de rîndul acesta cu prăjini metalice de tipul celor folosite în expedițiile precedente, adică tuburi de fier grele și incomode.
Mulțumită acestui material, am putut să ajungem la baza celei de a 8-a cascade și să ridicăm, pe peretele ei, o prăjină de 8 m, cu totul insuficientă fiindcă înălțimea cascadei este de 13 m. Totuși am pornit această escaladă sub privirea atentă și îngrijorată a tovarășului meu. Ajuns la extremitatea superioară a tubului de fier, m-am agățat de asperitățile

stîncii inundate, un fel de şist dezagregat şi casant, şi printr-o căţărare liberă foarte riscată, nefiind asigurat, am atins vîrful cascadei.
Bălăcindu-mă prin bazine tumultuoase, urc repede în curent, atras de tunetul unei noi cataracte, pe care epuizat o zăresc printre ceţuri, la lumina pe sfîrşite a lămpii electrice. Ceea ce am văzut m-a determinat să bat imediat în retragere. Chinuit şi tremurînd, mă întorc la pragul superior al celei de-a 8-a cascade pe care o cobor neasigurat, cu destule greutăţi, şi-l informez pe Cosyns de recunoaşterea mea. Cea de-a 9-a cascadă se prăbuşeşte bubuind de la 16 m înălţime, de-a lungul unui perete negru, cu aspect lugubru ; am înţeles că de rîndul acesta am atins limitele posibilităţilor noastre. Şi totuşi, în ciuda atîtor piedici, am îndrăznit să proiectăm încă o expediţie şi să fixăm întîlnirea în timpul apelor joase din septembrie următor, într-atît este de irezistibilă şi incurabilă pasiunea speologică.
Dar la 2 septembrie 1939, alarma ne-a fixat o altă întîlnire şi ne-a rezervat alte lucruri [1].
O dată cu pacea, adică începînd de-abia din 1946, speologii care au scăpat din vîltoare şi-au putut relua îndeletnicirile preferate şi expediţiile lor subterane.
În acel an am pornit împreună cu Marcel Loubens, Delteil şi Speleo-Clubul din Paris la o acţiune foarte anevoioasă : explorarea sinistrului aven Henne Morte, terminată în 1947, la 446 m adîncime [2].
În 1949 şi 1950, am descoperit şi început, împreună cu fiicele mele Maud şi Gilberte, explorarea peşterilor cu gheţari din masivul Mont-Perdu, situate la altitudinile cele mai ridicate.
Apoi grupul speologic de la Pierre-Saint-Martin, condus de prietenul meu Max Cosyns, a început cercetările în ţara bascilor, cercetări care trebuiau să ducă, pe lîngă altele, la descoperirea avenului de la Pierre-Saint-Martin.
În 1953, tineri speologi francezi şi belgieni mi-au adus la cunoştinţă intenţia lor de a relua explorarea peşterii Cigalère, rămasă neterminată, întrebîndu-mă dacă aş accepta să-i însoţesc şi să iau conducerea acestei expediţii, ceea ce am primit cu entuziasm şi fără şovăire.

[1] Este vorba de începerea celui de-al doilea război mondial. — *N.T.*
[2] Această explorare este relatată la pag. 243—305. — *N.T.*

De la 15 ani visam mereu cea de-a 9-a cascadă, care mi s-a împotrivit cu temutul şi îngheţatul ei torent, la peste doi kilometri de la intrare.
Ne înţelesesem deci că vom da un asalt în regulă cascadelor din Cigalère. Dar vara este scurtă şi încă mai scurtă este perioada apelor scăzute, favorabile explorărilor acvatice. De aceea în 1953 expediţia franco-belgiană din Cigalère a coincis în mod neplăcut — pentru mine — cu expediţia efectuată în avenul Pierre-Saint-Martin, care m-a condus pînă în fundul acestui uriaş aven [1].
În 1954, din aceleaşi motive şi prin aceeaşi coincidenţă, a 2-a expediţie în Cigalère s-a efectuat simultan cu acţiunea de ridicare, din fundul avenului Pierre-Saint-Martin a corpului regretatului nostru Marcel Loubens, mort acolo cu doi ani în urmă.
În fine în 1955, împrejurările împiedicînd efectuarea expediţiei la Pierre-Saint-Martin, am putut în sfîrşit să mă alătur colegilor franco-belgieni şi să particip la a treia expediţie în Cigalère.
Să relatăm întîi primele două expediţii.

1953

Aşadar, în 1953, şapte speologi atacară cascadele din Cigalère. În cursul mai multor explorări penibile şi însufleţite, patru belgieni (Van den Abeele, De Backer, Moïses şi Staner) şi trei francezi (Catino, Griosel şi Propos) reuşiră să echipeze [2] peştera pînă la terminusul meu din 1938, adică pînă deasupra celei de-a 8-a cascade. Escaladele se efectuaseră cu ajutorul prăjinilor metalice, singurul procedeu posibil în acele împrejurări. Dar de data aceasta, nu numai că echipierii corespundeau ca număr şi erau dotaţi cu îmbrăcăminte etanşă, dar utilajele erau de asemenea mai perfecţionate, mai adaptate. Grelele noastre tuburi de fier fuseseră înlocuite prin prăjini telescopice din dural [3], mai bine concepute şi mult mai uşoare. În plus, un cîrlig montat la extremitatea superioară a catargului permitea fixarea unei scări din fir

[1] Această explorare este relatată în partea a treia a cărţii. — *N.T.*
[2] A echipa o peşteră, un aven sau un puţ înseamnă a-l pregăti pentru exploatare prin fixarea scărilor, a balustradelor de coardă, a troliilor etc. — *N.T.*
[3] Prescurtare de la duraluminiu. — *N.T.*

de oţel, pe care speologul putea urca, de îndată ce prăjina era rezemată de pereţii cascadei. El era scutit astfel să se caţere incomod pe prăjini instabile, care se învîrteau, precum erau odată primitivele noastre tuburi de fier. Pînă la a 8-a cascadă speologii franco-belgieni merseseră deci pe vechile noastre urme şi trecuseră prin aceleaşi greutăţi întîlnite şi învinse de noi.
Ajunşi cu toţii la baza cascadei a 9-a, a cărei jerbă verticală de 16 m înălţime mă udase şi mă respinsese altădată, cei şapte oameni întinseră preţiosul lor catarg şi, prin manevre îndemînatice, cu energie şi îndrăzneală, reuşiră să urce temutul obstacol.
Îmbătaţi de succes, ei urcară mai departe torentul subteran, putură să treacă alte cascade eşalonate pe un parcus din cele mai accidentate, fiind constrînşi să se oprească la baza uneia dintre ele. Era ora 2 dimineaţa, escaladaseră cu totul 16 cascade, progresînd 800 m, ceea ce dădea peşterii Cigalère lungimea de 3 km. Îi domina a 17-a cascadă, în creştetul căreia zăreau un culoar neatins. Dar epuizaţi şi dîrdîind, trebuiră să facă cale întoarsă. Totuşi, realizaseră şi văzuseră prea mult ca să poată fi vorba de o retragere definitivă. Atracţia invincibilă a aventurii subterane se cuibărise aici înainte între-înşii. Contractaseră „febra Cigalère-ei".
Proiectele se îngrămădeau de pe acum şi, înainte de a fi ieşit din peşteră, cei şapte oameni puseseră bazele unei noi expediţii.

1954

În august 1954, pe cînd participam la expediţia de la Pierre-Saint-Martin, cincisprezece speologi, împărţiţi în trei grupe, începură să introducă în Cigalère şi să transporte treptat în amonte: 400 m corzi de cînepă şi de nailon, 300 m scări flexibile, 22 m catarge din aliaj uşor, duzini de pitoane [1] şi de carabiniere [2], corturi izoterme, butelii de gaz butan, trei lăzi cu raţii alimentare concentrate. Toţi erau echipaţi cu combinezoane etanşe, dintr-o singură bucată, de la vîrful

[1] Piron de fier cu un orificiu la un capăt, folosit în alpinism. Se bate în crăpăturile stîncii, făcînd posibilă escaladarea pereţilor verticali. — *N.T.*
[2] Inel de oţel cu clapetă folosit în alpinism. Se introduce în orificiul de la capătul pitonului şi apoi în ea coarda de care este legat alpinistul. — *N.T.*

picioarelor pînă la creştetul capului, înfăşurat şi el într-o glugă impermeabilă. Era o expediţie de mari proporţii, pentru care totul fusese prevăzut, calculat.
În cursul unei explorări de patruzeci de ore, o primă echipă instală o tabără subterană la baza celei de-a 7-a cascade fără însă să fi reuşit să treacă peste a 9-a. În clipa părăsirii taberei, lampa cu acetilenă a lui Georges Conrad explodă, arzîndu-i faţa. Ajutat şi condus de tovarăşii săi el trebui să coboare cascadele şi să meargă 2 km pe dibuite. Cînd această echipă ieşi la lumină, ea tîra după dînsa un orb, în mare suferinţă, care trebuia evacuat, coborît în vale şi condus 30 km, la Saint Girons, la un oftalmolog, de unde s-a întors cîteva zile mai tîrziu invalid, dar din fericire cu vederea aproape recîştigată. Echipa de vîrf (Garguilo, Griosel, Propos, Van den Abeele) urmă celei ce instalase tabăra I. Înaintînd cu poveri reduse, aceşti patru oameni nu s-au mai oprit decît la a 11-a cascadă, unde ridicară un cort de trei locuri, denumit pompos „tabăra a II-a", în care se îngrămădiră toţi patru pentru o noapte chinuită, ca de obicei sub pămînt.
A doua zi, echipa de vîrf se puse în mişcare. „Este ora 10 dimineaţa şi e tare întuneric" (sic), precizează cam ciudat carnetul şefului grupei, marseiezul Gérard Propos.
„Vai ! unde sînt deşteptările însorite de pe Coasta de Azur", continuau însemnările. „Ce m-a adus în acest infern ! Ieşiţi din cort, trebuie să îmbrăcăm hainele noastre ude şi reci".
Aceste cugetări de proprie învinuire şi nostalgie fuseseră inspirate bravului Gérard de o noapte de insomnie completă fiindcă, mai notează el în carneţel : „camarazii mei se cufundaseră curînd într-un somn de plumb. Dar eu, dezavantajat de talia mare şi înghesuit pe o coastă, n-am putut închide ochii toată noaptea, petrecîndu-mi timpul numărînd oi imaginare şi ascultînd clipocitul pîrîului curgînd la 6 m de noi".
Cu toate acestea, înaintarea i-a redat foarte repede dinamismul obişnuit şi cu voiciune echipa de vîrf atinse baza celei de-a 17-a cascade, punctul extrem al expediţiei din anul precedent.
Expediţia era acum reluată, aventura reîncepea.
În 1953, Gérard Propos şi tovarăşii săi constataseră că atacul frontal al acestei cascade era prea delicat, ea fiind apărată de un bazin adînc cu apă, între pereţii verticali. Trebuia deci găsită o cale laterală. Angajîndu-se într-un culoar ascen-

dent argilos de pe malul drept, simpaticul Van den Abeele, marele Jean-Pierre, ajunse să se cocoațe pînă într-o sală, dominînd cu 10 m creștetul celei de-a 17-a cascade. Înaintea lor se deschidea necunoscutul.

18, 19, 20 de cascade...

„Aici galeria se lățește, notează Gérard Propos. Apa se scurge liniștit, ocupînd toată sala, alcătuind un lac. Baia pînă la piept este de rigoare. Încă două noi căderi de apă : a 21-a și a 22-a. Apoi drumul îngustîndu-se, căutăm o trecere mai ușoară și descoperim o frumoasă galerie pe care o străbatem pe 200 m și în care, ca să trecem, trebuie să stricăm pe alocuri splendide stalactite. Regăsim torentul, pentru noi firul Arianei, precum și o nouă cascadă, în timp ce un bubuit surd ne dezvăluie apropierea alteia : a 24-a".

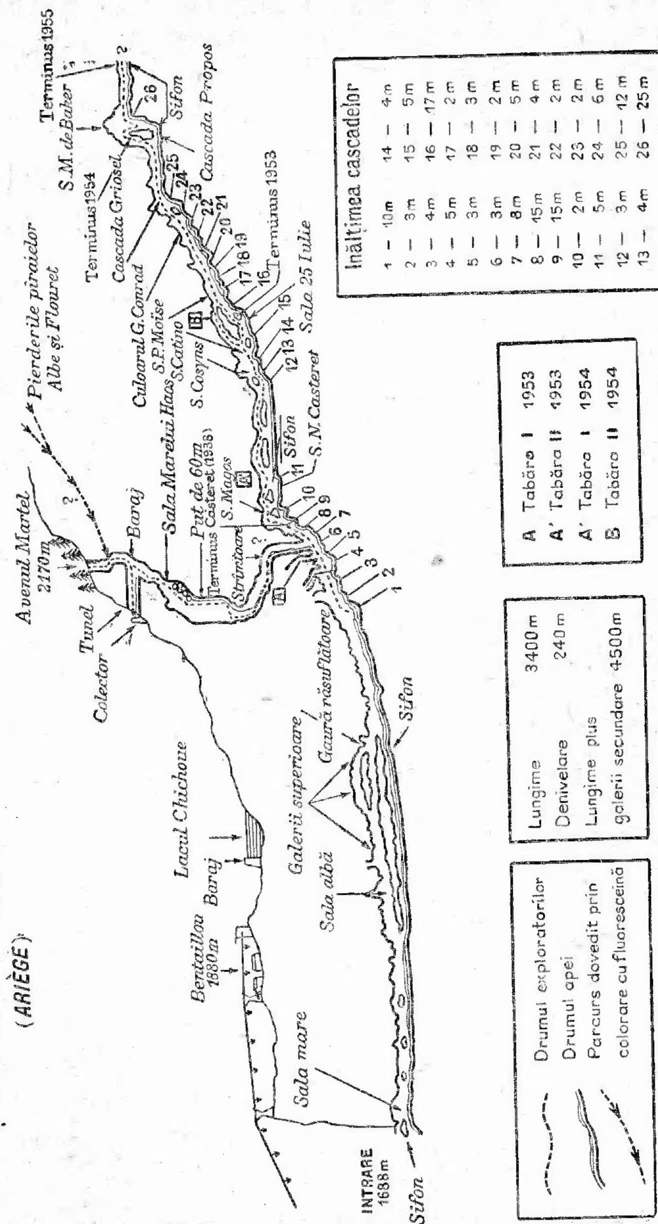
Aceasta din urmă are doar 6 m înălțime, însă ea cade cu tumult, într-un lac adînc cu pereții verticali.

„Doar nu ne vom opri în fața unui astfel de obstacol, declară Jean-Pierre, care din nou vrea să încerce trecerea", notează tot Gérard Propos, din ale cărui însemnări facem extrase. „Marele bruxellez încearcă deci escalada folosind o cornișă îngustă care surplombează lacul. El progresează cîțiva metri, apoi deodată priza piciorului cedează și îl văd căzînd răsturnat. Un plescăit sinistru și tovarășul nostru dispare în bazin ! Să fie rănit ? Nu, însă neglijase să-și închidă gluga, iar apa înghețată a pătruns în combinezonul lui etanș.

De aci înainte, nu ne mai putem baza pe dînsul ca conducător al escaladei, baia forțată l-a scos din circulație.

Yves Griosel îi succede și va încerca trecerea în escaladă artificială [1]. În timp ce Henry Garguilo și cu mine asigurăm la coardă [2], el bate pitoanele. Din «cui în cui» se apropie, însă stînca este slabă și prizele puțin sigure. Deodată un zgomot metalic... un piton iese. Yves cade și mai am timp să trag coarda ca să-i evit soarta lui Jean-Pierre. Pus pe picioare, el ajunge curînd în creștetul celei de-a 24-a cascade. Ne cățărăm toți în tiroleză [3] și îl ajungem. Nici n-avem

[1] Escaladă cu mijloace tehnice (pitoane, carabiniere etc.). — *N.T.*
[2] Coarda de care este legat alpinistul ce se cațără primul este ținută de coechipierii de jos, care „asigură". Coarda, trecînd prin carabinierele fixate în pitoanele bătute în perete, împiedică în cazul unei căderi prăbușirea celui care se cațără și care rămîne suspendat de pitonul cel mai apropiat de el. — *N.T.*
[3] Manevră de escaladare în alpinism. Primul alpinist care a ajuns sus fixează capătul unei corzi, capătul celălalt este fixat jos. Coechipierii sînt apoi trași sus ca pe un funicular. — *N.T.*

timpul să ne tragem sufletul, şi înaintea noastră urlă o nouă cascadă. Ea este mare şi un moment ne gîndim chiar să cedăm în faţa acestei aspre încercări : 15 m înălţime, cu lac adînc la bază. Yves, în formă strălucită, desfăşură coarda de nailon şi se leagă.
— Voi încerca să trec iarăşi «în artificial», pe dreapta, îmi spune.
— Fii cu băgare de seamă, obiectează Jean-Pierre, roca e alterată, te vom asigura.
Îl văd pe Yves angajîndu-se pe un traseu dubios. Jean-Pierre şi Henry îl asigură. Ascuns de un ieşind stîncos, în afara cîmpului nostru vizual, îl auzim numai bătînd cu ciocanul. În curînd apare la dreapta creştetului cascadei, bate un piton şi fixează carabiniera care-i susţine coarda, cerînd «slăbirea», însă coarda se înţepeneşte în fiecare clipă. Atunci, hotărît, el se balansează spînzurat în carabinieră ; o mişcare greşită i-ar fi fatală. Dintr-o mişcare pune piciorul în jerba de apă şi ajunge repede în creştetul cascadei. Înconjurat de neguri şi de zgomot infernal, îl auzim strigînd : «a mers bine... aşteptaţi... recunoaştere... revin».
Am înţeles, va arunca o privire în culoarele care se deschid mai sus.
După o jumătate de oră, Griosel se întoarce, după ce a progresat cu greu, nu fără riscuri, cîteva sute de metri".
Dar echipa nu mai avea condiţia fizică suficientă ca să continue explorarea. Pe de altă parte, lumina şi proviziile fiind pe terminate, cei patru oameni s-au întors, petrecînd a doua noapte friguroasă în tabăra a II-a şi ieşind la lumina zilei după ce stătuseră sub pămînt 60 de ore.
Pe drumul de înapoiere, deasupra cascadei a 9-a, echipa de vîrf încrucişă o nouă echipă (Conrad, De Backer, Manzon), care urma să o înlocuiască şi să încerce să meargă mai înainte.
Acest trio, beneficiind de amenajările lăsate de predecesorii lui, reuşi să treacă cascada a 24-a, depăşind punctul extrem atins de Griosel, în recunoaşterea lui solitară. „Dincolo este într-adevăr necunoscutul, notează Georges Conrad. Încă 200 m şi ajungem la un sifon. Intuiţia ne spune că trebuie să fie o trecere care să-l evite. Într-adevăr, o escaladă în opoziţie [1] ne conduce pînă la o lucarnă, ce dă acces într-o

[1] Căţărare în spaţii strîmte în care se presează spatele de un perete şi genunchii de cel opus, sau un picior pe un perete şi celălalt picior pe cel opus. Sinonim cu ramonaj. Explicaţia detaliată este dată şi de autor la pag. 332— *N.T.*

sală mare, unde se prăbuşeşte în tunet o cascadă impresionantă, cea mai înaltă din Cigalère : cel puţin 20 m înălţime ! Rămînem multă vreme uimiţi de frumuseţea sălbatică a locurilor. Întreaga sală răsună de vacarmul căderii, şi o ceaţă supărătoare domneşte veşnic aici".
Această cataractă, care rezistă încercărilor de escaladare ale lui Conrad şi De Backer, a însemnat terminusul expediţiei din 1954 din Cigalère, al cărei rezultat se solda cu 8 cascade noi — în total 26 — şi un drum lung, indescriptibil, stabilind lungimea peşterii la 5 km.
Pe drumul de înapoiere, echipa Conrad, De Backer, Manzon fusese sporită cu doi oameni, cineaştii Magos şi Génard, care se aventuraseră cu materialul lor greu şi incomod pînă la a 10-a cascadă. Cei cinci oameni reuniţi efectuară o retragere însufleţită, presărată cu incidente, chiar accidente. Manzon rătăci multă vreme într-un labirint de galerii adiacente, iar Magos se răni adînc la arcada sprîncenii. Dar aceasta era un fleac faţă de drama care avea să se desfăşoare în adîncimile Cigalère-ei.

★

Sfîrşitul expediţiei din 1954 în avenul Pierre-Saint-Martin precedase cu puţin închiderea campaniei din Cigalère. Dormeam adînc acasă, la Saint Gaudens, cînd, în noaptea de 26 spre 27 august, m-a deşteptat soneria telefonului. Eram chemat de la Sentein (Ariège), satul cel mai apropiat de Cigalère, de un glas necunoscut, înspăimîntat.
— Alo, domnule Casteret, vă rog să mă iertaţi că vă deranjez în miezul nopţii, dar sînt însărcinat să dau alarma : se petrece ceva rău în Cigalère. Torentul este în creştere, nu se mai poate pătrunde în peşteră, nici ieşi. Echipierii de afară sînt epuizaţi şi nu mai sînt în stare să dea ajutor celor blocaţi în interior. Se pare că sînt cinci oameni înecaţi... Mi-a fost imposibil să obţin alte amănunte, măcar cîteva precizări. Dar nu era oare destul ! Am răspuns că voi porni numaidecît şi că voi sosi cît mai curînd posibil. Am cerut apoi 336 la Bagnères-de-Bigorre.
— Alo, Lépineux, deşi e ora 2 noaptea, trebuie să te alarmez. Oamenii din Cigalère sînt în primejdie. Torentul este în creştere şi se pare că există înecaţi. Ştiu că ai o barcă pneumatică...
— Alo, Casteret, într-o oră şi jumătate sînt la dumneata şi vom lua direcţia Cigalère.

Nici nu mă așteptam la mai puțin din partea lui Georges Lépineux ; hotărîrăm de comun acord să nu mai prevenim pe prietenul și vecinul nostru de la Pau, José Bidegain, încă foarte slăbit după eforturile supraomenești depuse în cursul ridicării sicriului lui Marcel Loubens din avenul Pierre-Saint-Martin.
În cursul dimineții, după o etapă parcursă în viteză în automobil și o ascensiune anevoioasă, fiindcă eram supraîncărcați, sosirăm, Lépineux și cu mine, la intrarea în Cigalère. Mă simțeam extenuat după cele șapte zile și șapte nopți petrecute în fundul avenului Pierre-Saint-Martin. Dar colegii franco-belgieni din Cigalère erau mai doborîți decît mine, iar spectacolul ce se arăta ochilor noștri, sub portalul peșterii, mă făcu să uit oboselile.
Să-i urmărim în aventura lor.

*

În peșteră, în care rămăsese echipa Conrad — De Backer — Manzon, completată cu grupul Magos-Génard, cei cinci oameni dădură zor pe drumul de înapoiere și coborîră, cît putură mai repede, cascadele urcate cu greu la ducere. La a 9-a cascadă speologii constatară că torentul este în creștere. La trecerea celei de-a 8-a, ei avură de străbătut o cataractă impresionantă : torentul Cigalère și-a sporit brusc debitul peste măsură. Magos și Génard, intrați în peșteră după echipa Conrad, confirmară că ploua abundent de 24 de ore. Totuși cascadele fură coborîte fără incidente și speologii se grăbiră prin galeriile peșterii fosile, situată deasupra torentului, care curgea invizibil pe mai mult de 1 km.
Ajunși în imensa sală din apropierea ieșirii, ei înaintară pe coasta unor coline de pămînt negru și alunecos, la baza cărora șerpuia cursul de apă subteran.
Dar deodată, nu mai recunoscură locurile, fiind opriți de o pînză de apă adîncă, un vast lac subteran, noroios și clipocind, care se pierdea în întuneric și le închidea drumul ! Aveau nevoie de o clipă de răgaz ca să-și dea seama de situație. Torentul, umflat de ploile abundente și persistente, era în mare creștere, iar scurgerile sălii mari neputînd face față acestui aflux excepțional, apa se înălțase formînd un lac mare ce avea 8 pînă la 10 m adîncime.
Lămpile, pe terminate, nu mai luminau suficient pentru a le arăta dacă acolo, de cealaltă parte a lacului, bolta mai era

liberă sau înecată. Un reper, pus de De Backer la nivelul apei, era deja depășit ! Apa se ridica prin urmare cu repeziciune. Nu mai rămăsese decît o singură rație de hrană pentru cei cinci oameni și cu toții se simțeau epuizați și înghețați. Trebuia procedat operativ și încercată o salvare prin înot, dar De Backer și Génard nu știau să înoate. Cît privește pe Manzon, demoralizat, și pe Magos, rănit, se aflau la limita puterilor. Singur Conrad mai era apt să încerce trecerea prin apa glacială. Dar încotro va trebui să înoate ? Pămîntul, bolțile și apa, deopotrivă de întunecate, nu puteau fi deosebite. Lanternele. Un singur indiciu mai exista : pe pămîntul noroios urme de pași dispărînd în lac arătau drumurile urmate de caravanele succesive care traversară sala înainte de creșterea apei. Conrad își legă de centură o funie lungă, de care să fie tras afară dacă i s-ar întîmpla ceva și curajos se scufundă în apa de 4°.
După un parcurs de 30 m se ciocni de bolta care atingea aproape fața apei. În această clipă i se strigă că funia a fost complet desfășurată și că va fi prelungită cu alta. În toiul acestei operații, înotătorul, agățat de o stalactită în apa adîncă, observă o trecere scundă, un fel de culoar aproape înecat. Înotînd mereu pătrunse în el, dar temîndu-se să se rătăcească și simțind cîrcei, fu pe punctul de-a se întoarce. În acel moment zări însă în depărtare o lumină slabă, care-l îndemnă să stăruie. În curînd dădu de fund în culoarul de ieșire din peșteră. Scoase un strigăt de triumf perceput de tovarășii săi, legă funia lungă de o stîncă și se grăbi, împleticindu-se, către lumină și viață.
O jumătate de oră mai tîrziu, Conrad sosi extenuat și plin de apă la baracamentele din Bentaillou, cartierul general și cantonamentul expediției, și dădu alarma.
Timpul zorea, deoarece Georges Conrad găsise bolta aproape înecată și, dacă apa continua să crească, cei patru oameni urmau să rămîie prizonieri sub pămînt, cine știe pentru cît timp.
Toți echipierii care se odihneau după oboselile recentei lor expediții subterane porniră în grabă spre Cigalère, cărînd saltele pneumatice, care, în lipsa bărcilor, ar fi înlesnit, poate, salvarea camarazilor.
Salvarea fu organizată sub portalul peșterii. Fură aleși patru din cei mai buni înotători. Van den Abeele și Griosel porniră primii pe burtă pe saltelele lor, remorcînd o altă saltea. Vîslind cu putere, ei reușiră să intre sub bolta joasă și să dispară.

O lungă aşteptare plină de spaimă, o linişte îngrijorătoare care se prelungeşte. În sfîrşit, un clipocit, cîteva puncte luminoase în zigzag pe faţa apei, acolo sub tavanul aproape înecat. Van den Abeele se înapoia, împingînd înaintea lui o saltea pe care stătea întins un om sfîrşit, cu faţa însîngerată şi cu salopeta în zdrenţe. Este ridicat cineastul Bernard Magos care fu condus de urgenţă jos în tabără pentru a fi încălzit, reanimat şi pansat. Sosi şi Griosel, împingînd cu precauţie salteaua pe care Louis De Backer stătea atent, imobil, fiindcă nu ştia să înoate şi situaţia lui era în primejdie. Apropiindu-se de mal, Griosel, la capătul puterilor, gemînd şi contorsionîndu-se, căzu în apă, victimă a cîrceilor. Van den Abeele sări în ajutorul lui şi îl pescui tocmai în clipa cînd se cufunda. Dincolo în întunecimi, de cealaltă parte a lacului, Génard şi Manzon mai aşteptau să fie salvaţi.

De Conninck şi Staner pleacă să-i aducă, însă Manzon, complet epuizat şi demoralizat, se pare că este pradă halucinaţiilor şi se află într-o stare îngrijorătoare care risca să le complice misiunea. Atunci, ca să-i ajute pe cei doi salvatori, tînărul Michel de Donnéa se asocie spontan, voluntar, celorlalţi şi porni şi el pe firul apei.

Toţi trei ajunseră cu bine de cealaltă parte a lacului şi porniră îndată îndărăt, de Conninck remorcînd pe Génard, iar Staner trăgînd după el pe Manzon. Cît îl priveşte pe Donnéa el îi urma cărînd sacii celor salvaţi. De la ieşirea înot a lui Conrad şi de la prima transbordare efectuată de Van den Abeele şi Griosel, nivelul lacului mai crescuse încă, şi apa atingea aproape tavanul ; trecerea liberă era foarte joasă, abia perceptibilă.

Mica flotilă, foarte stingherită de navigaţia delicată, şi prost luminată, a luat-o prea la stînga, pierzînd unica trecere existentă. Staner, cel dintîi, se izbi de bolta înecată şi îşi pierdu cumpătul. El crezu că sifonul este închis. Vru să nimerească ieşirea cu orice risc şi nu ezită să se scufunde pentru a încerca să treacă sub tavanul înecat. Génnard şi de Conninck şi-au dat seama că s-a greşit drumul şi se întoarseră la mal. În timp ce Staner continua să înoate, în căutarea trecerii, Manzon, aproape inconştient pe saltea, plutea în derivă, fapte care-l determină pe Donnéa să-i vină în ajutor, îndreptînd pluta cu Manzon către peretele unde i se păruse că zăreşte ieşirea. Din nefericire un colţ ascuţit de stîncă sparse salteaua, care se scufundă, răsturnînd pe

PEŞTERA CIGALÈRE

Intrarea în peşteră.

Arbust de [illegible]

Elisabeth şi Norbert Casteret în ţinută de explorare (1935).

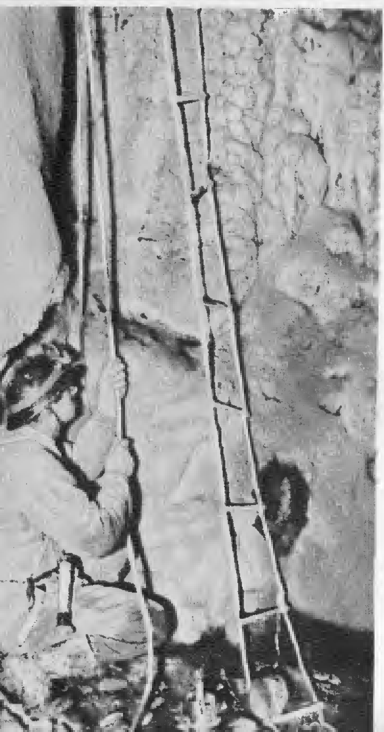
Primul asalt al cascadelor din Cigalère. Echipă de mineri transportă prăjina de escaladă.

Trecerea tiriş a unei strîmtori.

Avenul Martel. Elisabeth Casteret la un releu subteran.

Escaladă pe prăjină a primei cascade.

Manevre în fundul unui puț.

Formațiuni excentrice de calcit.

La 200 m adîncime în avenul Martel.

Manzon în lac. O scenă confuză avu loc în apă şi în întuneric. Staner, epuizat şi tremurînd, reuşi să ajungă la malul unde se întorseseră de Conninck şi Génard. Manzon, revenit din prostraţia lui, începu să înoate. Zbătîndu-se, apucă salteaua părăsită de Donnéa cu o clipă mai înainte, se sui pe ea, apoi, dînd din mîini, se îndreptă către luminile de la mal. Cei patru oameni regrupaţi erau îngrijoraţi de dispariţia lui Michel de Donnéa. Unii crezură că tovarăşul lor a reuşit să străbată sifonul, alţii bănuiră că s-a agăţat de vreo ieşitură a peretelui şi că nu va întîrzia să-i ajungă din urmă.

Ei strigară dar chemările lor nu primiră nici un răspuns. Nevrînd să se gîndească încă la o nenorocire, continuară să strige, cînd, în razele lămpilor lor electrice cu care cercetau lacul, zăriră o formă plutind între două ape. Staner se repezi, se cufundă, dar nu era decît un sac cu material în derivă. Înnebuniţi, desperaţi, cei patru speologi încercară din nou să descopere şi să străbată ieşirea pe care nu o nimeriseră dintr-o dată.

Abătîndu-se către dreapta, găsiră în sfîrşit trecerea pe care reuşiră să o forţeze culcaţi pe burtă pe saltele, cu spatele zgîriind tavanul, fiindcă apa era mereu în creştere şi trecerea va urma să fie curînd zăvorîtă !

Epuizaţi, buimăciţi, acostară lîngă camarazii lor adunaţi şi întrebară neliniştiţi : „Dar Michel ? Michel nu este cu voi ?"

Din păcate nu, Michel de Donnéa nu sosise înaintea camarazilor lui şi nici nu-i va mai întîlni vreodată. Lovit de hidrocuţie[1] pe cînd înota alături de Manzon, însoţindu-l şi conducîndu-l, inima s-a oprit subit şi el s-a scufundat pe verticală, fără să poată scoate un sunet, fără nici un strigăt. Participînd la explorări subterane de lungă durată, efectuate în zilele precedente, organismul lui nu a mai putut rezista la apa glacială. Victimă a devotamentului lui şi a misiunii pe care singur şi-a asumat-o, cu spontaneitatea şi înflăcărarea tinerească a celor 17 ani ai lui, eroicul băiat se sacrificase.

Cînd şi-au dat seama de tragedia tăcută şi fulgerătoare care tocmai se desfăşurase, tovarăşii lui Michel fură cuprinşi de o nemărginită durere, iar forţele lor, atît de sleite de pe

[1] Moarte fulgerătoare datorită apei foarte reci, prin încetarea bătăilor inimii. Nu se cunoaşte încă mecanismul exact al acestui accident. Denumirea este dată prin similitudine cu electrocuţie. — *N.T.*

urma ostenelilor extreme ale expediţiei, se prăbuşiră, ca şi nervii lor, uzaţi pînă la capăt, incapabili să-i mai susţină.

*

Sosisem la Cigalère cu Georges Lépineux puţin după aceea şi găsisem acolo, la 60 m de la gura peşterii, în semiobscuritate, echipa franco-belgiană într-o foarte explicabilă stare de prostraţie şi de epuizare. Nu ne mai rămînea decît datoria să căutăm şi să pescuim corpul lui Michel de Donnéa. Pompierii din Saint Girons, în stare de alarmă, erau la faţa locului, însă, lipsiţi de materialul corespunzător, nu erau în stare să ne ajute. Mulţumită bărcii pneumatice a lui Lépineux, efectuez o cercetare străbătînd lacul în toate direcţiile, scrutînd cele mai ascunse colţuri, dar zadarnic. Aterizez pe malul lacului, parcurgînd marea sală cu ultima şi himerica speranţă că Michel ar fi ajuns la mal şi s-ar mai fi putut tîrî, înainte de a leşina ; dar evident, cercetările mele rămîn fără rezultat. Găsesc numai un colac de funie şi cîteva accesorii pierdute sau părăsite, precum şi urme de picioare în noroi. Mîhnit, trec din nou pe sub boltă, acum mai puţin apropiată, nivelul apei fiind în scădere.
Lépineux la rîndul său, se îmbarcă, pentru o cercetare mai stăruitoare şi mai îndelungată, avînd o torţă electrică etanşă cu care poate lumina sub apă.
Ceasurile trec posomorîte şi fără speranţe ; tinerii, epuizaţi şi îngheţaţi sînt stăpîniţi de adîncă tristeţe, ceea ce dovedeşte stima şi dragostea ce o purtau celui mai tînăr dintre ei. Pentru a-i sustrage de la gînduri, le cer să-mi confecţioneze o mică plută dintr-o cameră de camion şi cîteva scînduri, ca să-l pot seconda pe Lépineux.
Cu multă îndemînare Louis De Backer conduce această acţiune şi, după multiple legături, noduri savante şi multe discuţii, sînt în posesia plutei dorite. Este foarte grea şi incomodă dar cu toate acestea îmi permite să pornesc din nou pe lac. Pe înserate, Bidegain şi Delteil, înştiinţaţi cu întîrziere, sosesc şi ei şi intră în peşteră, aducînd posturi de radio şi diferite utilaje. Puţin mai tîrziu Lépineux reapare tăcut în mijlocul asistenţei istovite şi demoralizate. Flegmatic ca de obicei, face o declaraţie care-i ridică pe toţi în picioare şi-i pune în fierbere.

— L-am găsit, spune el şi l-am reperat mulţumită torţei etanşe ; este în fundul lacului, la 4 m adîncime.
Apoi, metodic, continuă :
— D-ta, Casteret, vei lua cangea şi un echipier pe pluta mică ; vom căuta să-l pescuim.
Cu două scîndurele drept vîsle, îmi îndeplinesc datoria să-l urmez pe Lépineux, în timp ce De Backer, îngenuncheat şi în echilibru relativ, a luat loc pe plută la spatele meu.
Pe cînd vîslesc, cer pasagerului meu să efectueze o mică manevră. El îmi răspunde că, neştiind să înoate, e mai bine să stea nemişcat. Acest răspuns neaşteptat mă uluieşte şi mă înfurie. Ce idee, cînd nu ştii să înoţi, să te îmbarci pe o comedie, mai nestabilă decît o bicicletă, ca să traversezi un lac subteran şi glacial ! În caz de naufragiu, De Backer va fi în mare primejdie, şi sarcina mea de a-l scoate din încurcătură va fi din cele mai delicate. Dar, în fond, admir imprudenţa veteranului echipei belgiene care, ascultînd numai de avîntul inimii, a pornit pe lacul sinistru ca să scoată la zi corpul tînărului său tovarăş.
Ajunşi fără incident de cealaltă parte a lacului, aterizăm în imensa sală, în timp ce Lépineux porneşte din nou, cu barca lui, după ce i-am dat cangea legată de o funie subţire, al cărui capăt îl ţinem în mîna noastră.
Prietenul nostru cufundă torţa în apă şi nu întîrzie să repereze corpul. Scufundă apoi cangea pînă la fundul lacului şi, la comanda lui, tragem cu precauţie încet, fără zdruncinături. Curînd prindem cu braţele corpul tînărului. Mă aşteptam, nu ştiu pentru ce, să fie un adolescent mic de statură şi sînt surprins şi exclam constatînd că băiatul este foarte înalt.
— Avea numai 17 ani, dar înălţime de 1,87 m, precizează De Backer plîngînd.
Îmbrăcat cu combinezonul etanş, Michel de Donnéa mai are casca, iar de încheietura palmei îi spînzură torţa lui electrică. Mîinile îi sînt aduse pe piept, într-o atitudine modestă şi calmă iar faţa lui fină reflecta linişte şi pace.
Cu siguranţă se poate afirma că Michel nu a suferit şi că a avut o moarte instantanee : una din acele congestii fulgerătoare în jurul cărora medicina discută şi va mai discuta fără îndoială încă mult, fiindcă nu s-a putut explica acel fenomen temut de hidrocuţie care poate doborî pe neaşteptate înotătorii cei mai antrenaţi şi cei mai robuşti.

Din cauza vîrstei lui fragede, Michel nu fusese indicat ca salvator, însă, făcînd parte din categoria celor care se dăruiesc și se sacrifică, el a simțit o chemare, o nevoie irezistibilă să fie alături de cei expuși primejdiei. Sufletul lui ales a răspuns apelului onoarei, datoriei și milei. Va rămîne un simbol, iar sacrificiul lui un exemplu pentru toți tinerii, între care el era printre cei mai buni.
Campania din 1954 din Cigalère a fost pecetluită de accidentul arătat și s-a terminat în doliu.
Populația din satul Sentein din Ariège a făcut funeralii impresionante lui Michel de Donnéa, alăturîndu-se familiei și coechipierilor săi, acoperind cu flori sicriul încadrat de drapelele belgian și francez, așezat într-o cameră mortuară. Toată noaptea s-a stat de priveghi, participînd și un mare număr de săteni. Părinții lui Michel sosiră în dimineața următoare și putură să-și revadă pentru ultima oară fiul. A doua zi, plecau spre țara lui natală, îndepărtată, rămășițele pămîntești ale lui Michel de Donnéa mort pe cîmpul de onoare al speologiei, victimă a devotamentului său.

★

Din punct de vedere pur speologic expediția propriu-zisă a constituit un succes incontestabil. A fost cîștigată o mare victorie față de greutățile și de obstacolele excepționale ale acestei peșteri, extrem de accidentată și de primejdioasă. Franco-belgienii, care atinseseră în 1953 al treilea kilometru, urcînd 16 cascade, reușiseră în 1954 să progreseze pînă la al cincilea kilometru, escaladînd 25 de cascade.
A doua zi după înmormîntare, aproape toți echipierii trebuiră să plece în grabă, concediul lor luînd sfîrșit. Numai Propos, Conrad, Manzon și Magos reintrară în peșteră ca să recupereze materialul lăsat în diferite locuri (era în valoare de un milion de franci[1]). În cursul unei expediții foarte grele, ei transportară pe spate sarcini zdrobitoare, începînd de la a 9-a cascadă. Apoi plecară la rîndul lor, aruncînd o ultimă privire către peștera ucigătoare, ale cărei galerii continuau neviolate, 5 km dincolo de intrare.
Bernard Magos, cineastul expediției, rămase totuși pe loc și, ajutat de un cercetaș în trecere pe acolo, Jean-Marie Lechat, se încăpățînă să-și termine filmul, întrerupt de creșterea torentului și de moartea lui Michel de Donnéa. Mai

[1] Franci vechi. — *N.T.*

întîi și întîi Magos urma să-și recupereze aparatul și tot materialul lui adunat la baza cascadei a 9-a, unde trebuiau filmate scene importante.
„A fost necesară o oră întreagă, relatează Magos, pentru a despacheta aparatele, pentru a le asambla, a le curăța și a le regla. Primul inconvenient : bateriile de iluminat, insuficient apărate contra umezelii, se descărcaseră. Caz prevăzut : am aprins torțe de magneziu. Aparatul se-nvîrti bine trei secunde, apoi mai încet și mai încet... bateria de alimentare a motorului se descărcase și ea. Zăbovirăm în ziua aceea 18 ore sub pămînt ca să facem opt metri de film".
Magos lucrase cu Lechat la filmul lui, apoi după plecarea tovarășului său, se încăpățînă din nou să se aventureze în explorări foarte primejdioase de unul singur, cu riscul de a se rătăci, de a se răni, sau de a fi blocat de o viitură (a mai fost una de altfel).
În cele din urmă și-a făcut datoria, declarînd că în cursul unei recunoașteri în adîncimile peșterii a explorat o galerie, rămasă necunoscută pînă atunci, în care a descoperit stalactite și cristale excepționale „o adevărată geodă, o lume minerală ireală de o bogăție extraordinară", după cum îmi scrise el.

1955

Cu ocazia celei de-a treia campanii în Cigalère am fost din nou solicitat să particip la expediție. De data aceasta, nemaifiind cazul să cobor în avenul Pierre-Saint-Martin, eram liber și puteam să mă alătur la „Operația Cigalère 1955", după cum indica programul ce-l primisem.
Indată după 20 iulie 1955, echipierii franco-belgieni începură să se adune în satul Sentein, apoi în baracamentele de la Rouge, din apropierea peșterii. În fine, la 23, o puternică caravană de 16 oameni efectuară un prim transport de material pînă la gaura-răsuflătoare situată la 1,5 km în interiorul peșterii.
Participam în ziua aceea la pătrunderea masivă și zgomotoasă a acestor însuflețiți speologi, care urmau să braveze cele 25 de cascade cunoscute ale peșterii, pentru a încerca să învingă altele.

Păşind în coada coloanei, nu mă pot opri să nu privesc în trecut. Cînd am pătruns pentru prima oară în Cigalère, acum 23 de ani, aceşti tineri plini de avînt şi de veselie, care intrau astăzi în peşteră, poate nu erau încă născuţi, sau poate mai erau încă în scutece.

Această retrospectivă, care-mi evocă explorările grăbite şi tăcute efectuate altădată cu tînăra mea soţie, mă determină să mă despart de tovarăşii mei, pentru a medita în linişte şi a-mi rememora trecutul.

Mă las deci depăşit şi, după ce trăncăneala şi plescăitul cizmelor s-au îndepărtat şi totul a intrat în tăcere, zăresc deodată orificiul supraînălţat al unei galerii în care nu intrasem niciodată. Îmi propun să escaladez şi să pătrund în ea.

Iată-mă într-unul dintre acele culoare ignorate, cum trebuie să mai fie multe în Cigalère. Înaintez între pereţi scînteietori şi pe o podea neregulată, încurcată de formaţii stalagmitice, un fel de tufişuri de gips, caracteristice acestei peşteri. Încalec, sar, mă poticnesc chiar, şi sînt încă o dată cucerit de farmecul acestor cercetări subterane. Decoraţia murală devine deosebit de pitorească. Cristale asemănătoare unor mici arbuşti, negri ca huila, cresc cam peste tot, pînă şi pe o prispă de pămînt supraînălţată, pe care mă caţăr. În momentul cînd ajung pe marginea acestui mare balcon, observ în argilă urme de alunecare ce-mi dau un mic şoc neplăcut, binecunoscut speologului, convins că a fost pionier, cînd constată urmele unor predecesori. Aceste urme mi se par de altfel foarte vechi, ele fiind concreţionate, solificate printr-o pojghiţă de calcit. Pe de altă parte nu sînt urme de încălţăminte, ci cu siguranţă labe de urs, după cum mă conving din examinarea celor cinci zgîrieturi caracteristice, lăsate de ghearele plantigradului [1]. Ajuns pe banchetă, descopăr şi identific alte amprente complete şi foarte curate ale fiarei care a trecut înaintea mea pe aici. Nu este vorba de un *Ursus spelaeus*, formidabilul urs al peşterilor, a cărui specie e stinsă de milenii, ci de un urs de talie mai mică: ursul brun sau mai curînd şarg, care mai există încă în Pirinei.

„Culoarul Ursului", după cum l-am denumit spontan, are aproape 200 m lungime şi prezintă cîteva aspecte curioase şi concreţiuni demne de atenţie.

[1] Termen ştiinţific pentru mamiferele care calcă pe toată laba piciorului (de exemplu ursul), spre deosebire de digitigrade, care calcă pe degete (de exemplu pisica).

Seara îi regăsesc pe tovarăşii mei în tabără şi le mărturisesc acestor tineri, care mă considerau descoperitorul peşterii Cigalère, că fusesem precedat cu mult înainte de 1932, comunicîndu-le constatările cu privire la urmele de urs.

Zilele următoare fură consacrate anevoiosului transport de materiale în interiorul peşterii, amenajării unor cascade, desfăşurării liniei telefonice. Corvezi ingrate, istovitoare, dar de primă necesitate care sînt efectuate de echipe în schimburi succesive, de zi şi noapte.

În sfîrşit la 27 iulie, o ceremonie ne adună pe toţi la intrarea peşterii, unde pe un altar rustic, făcut din blocuri de stîncă necioplită, fu cimentată, o placă comemorativă, de marmură neagră, avînd următoarea inscripţie: „În această peşteră a murit Michel de Donnéa, victimă a devotamentului său, la 29 august 1954". Placa fu acoperită cu flori de munte, abundente, în acest anotimp, în apropierea imediată a Cigalèrei.

A doua zi, totul era pregătit pentru explorarea propriu-zisă. Echipa de vîrf putu să se echipeze şi să intre în acţiune, adică să încerce depăşirea cascadei a 26-a, terminusul expediţiei din anul precedent.

Această echipă de vîrf, din care făceam şi eu parte, şi pe care aveam onoarea să o conduc la asaltul cascadelor necunoscute din Cigalère, era alcătuită din doi marsiliezi, Georges Conrad şi Yves Griosel, şi bruxellezul Van den Abeele.

La ieşirea din baracă, la cîţiva metri abia de această clădire, folosită de noi drept cantonament, pătrundem toţi patru într-un tunel de mină care ne permite în mod fericit să ne apropiem de intrarea în Cigalère pe un drum subteran ce străbate un contrafort al muntelui. Acest tunel de un kilometru prezintă, între alte avantaje, pe acela de a scurta marşul nostru de apropiere, de a evita un teren accidentat, precum şi pe acela de a sfida ceaţa şi ploaia, frecvente în circul Lez. În plus această galerie subterană ne introduce numaidecît în ambianţă şi ne îngăduie verificarea echipamentelor noastre, mai ales iluminatul, ceea ce este foarte important, indispensabil chiar, la începutul unei explorări speologice. Pe cînd străbatem în şir indian tunelul, cu paşi mari şi în grabă, poticnindu-ne din cînd în cînd de traversele şi de linia de decovil, zărim în depărtare luminile mici ale unei caravane care venea spre noi. Întîlnirea are loc cam la jumătatea drumului subteran. Este ultima echipă care iese din Cigalère, după ce isprăvise să care cît mai departe în peşteră alimentele şi accesoriile. Aceşti patru oameni ne informează

asupra celor realizate, ne dau diferite indicaţii şi sfaturi în legătură cu trecerea unor cascade şi a unor puncte grele. Stînd de vorbă cu ei, rămînem impresionaţi de feţele lor stropite cu noroi, cu riduri săpate de oboseală, de îmbrăcămintea lor murdară, ruptă. Simţi cît de sleiţi, de înfometaţi şi morţi de somn sînt aceşti tineri. Totuşi în ochii lor mai licăreşte o expresie de bucurie sinceră. Mulţumirea datoriei împlinite ; ei sînt meşterii „obscuri" — şi încă ce meşteri — fără galoane, dar care nu-şi precupeţesc forţele, pentru reuşita şi rezultatul final al expediţiei.
Să ne amintim de acei tovarăşi devotaţi care timp de 40 de ore s-au zbătut în apă şi în întuneric, ca să permită echipei de vîrf să înainteze, fără prea multă oboseală, pînă în punctul unde urma să intre în acţiune pentru a pătrunde şi mai departe.
Sînt doi belgieni, Staner şi d'Ursel, şi doi francezi din Aix, Gicquel şi Maurel, care pot fi recunoscuţi după căştile lor vopsite în alb. Ne despărţim îndată, unii grăbind către cantonament unde îi aşteaptă o masă caldă şi încăperi cu paturi de campanie, alţii urmînd destinul lor, către prelungirile necunoscute din Cigalère.
Această întîlnire, de oameni înhămaţi şi cu căşti într-un tunel, îmi evocă încă o dată o scenă din timpul războiului : schimbul de noapte, întîlnirea celor care urcau spre tranşeele din linia întîi, informaţii de la cei ce coborau.
Cîteva ceasuri mai tîrziu, umblînd, escaladînd, opintindu-ne într-una prin peşteră şi trecînd primele şapte cascade, i-am putut cunoaşte şi judeca pe tovarăşii mei. Toţi trei aveau calităţile unor tineri promovaţi într-o echipă de şoc : agili, iuţi, răbdători, deşi cu reacţii şi cu comportări individuale foarte deosebite.
Jean-Pierre Van den Abeele nu-mi era străin ; distincţia şi politeţea sa aproape nepotrivite sub pămînt, unde manierele sînt repezite, vocabular foarte colorat. Abia dacă îndrăznea să scoată un *sapristi* sau un *nom d'un chien* [1] care declanşau verva şi elocvenţa nesecată a lui Yves Griosel, după tradiţie un adevărat panglicar marsiliez.
Cît priveşte pe Conrad, şi dînsul marsiliez, dar de origine elveţiană, circula ore întregi fără să fie auzit, fără să scoată o vorbă. Cînd îl priveai, vedeai însă un zîmbet rătăcindu-i pe buze, iar ochii i se strîngeau maliţios. Conrad avea preocupările lui, era în elementul lui.

[1] Cuvinte de ocară foarte blînde care impresionează prin sunet. — *N.T.*

Iată-ne iarăşi la piciorul celei de-a 8-a cascade, care mi se pare tot atît de înaltă şi de ostilă ca şi atunci cînd am urcat-o singur, pe prăjină. Dar astăzi o scară de electron agăţată sus ne invită la escaladă. La drept vorbind, această scară se cam confundă cu căderea de apă şi ar fi fost normal să fie fixată ceva mai departe, dar nu trebuie să fim prea exigenţi ; înaintaşii noştri au lucrat bine ; să le fim recunoscători.
Dorind să fac o fotografie din acest loc, las pe tovarăşii mei să treacă înainte, eu urmînd să urc ultimul. Dar, după ce mi-am isprăvit treaba, mă îndrept spre peretele drept şi, vîrînd mîna într-o scobitură a stîncii, scot un obiect pe care-l depusesem acolo cu 17 ani în urmă şi pe care îmi propun să-l cercetez astăseară în bivuac.
Acolo sus, aud vocea lui Griosel, care domină tumultul cascadei. Mă cheamă şi mă zoreşte să-l ajung, ceea ce şi fac căţărîndu-mă, la rîndul meu, pe scara subţire care mai pendulează cîte o clipă în snopul de apă spumos, dezlănţuind mînia lui Griosel împotriva „mîrşavilor făptaşi" care au aşezat prost scara ! Iată acum cascada următoare : a 9-a, aceea care mă ţinuse în şah în 1938, cînd eram singur şi fără utilaj. La lumina lămpii mele electrice pe sfîrşite, împiedicat de ceaţă şi de stropii care o înconjură mereu, îi atribuisem atunci o înălţime de 15 m. În realitate se pare că atinge 17 m. Dar pe cînd rămîn împietrit şi mirat că nu văd nici un dispozitiv spînzurînd în cascadă sau alături, Griosel, care a biruit-o anul trecut, mă prinde de braţ şi mă trage pe stînga, într-o lărgitură, cu bolta foarte înălţată. — Luaţi-o pe aici, îmi spune. Bineînţeles că eu am atacat cascada frontal, am ocolit partea grea. Poftim să vedeţi.
Şi văd într-adevăr, întrezăresc, pe peretele de stîncă neagră, lucirea fină a unei scări electron. Această scară, al cărui punct de fixare nu se distinge şi care totuşi stă verticală, îmi evocă, fără să vreau funia magică a fachirilor hinduşi, ce se ridică în aer şi, la comandă, devine rigidă. Şi chiar aşa — sau cam aşa — s-a căţărat anul trecut Griosel în lungul scării suple din fir de oţel, cu precizarea că ea fusese totuşi prinsă la extremitatea unui element din catargul de escaladă din dural şi că fuseseră asamblate, cap la cap, patru asemenea elemente metalice. O prăjină rigidă de 12 m prevăzută cu scara ei de electron fusese rezemată astfel de peretele stîncos, neted şi vertical. În timp ce mai mulţi oameni ţineau cu putere instalaţia, Griosel, urcînd sprinten pe scară, cu toată flexibilitatea catargului care făcea o săgeată îngrijorătoare, putu să atingă o cornişă precară, unde

bătu imediat un piton. De acolo, pe numeroase pitoane, reuşi să înainteze în diagonală, ajungînd astfel la nivelul superior al căderii.
Cei trei sînt fericiţi să constate că trec peste obstacolul care altădată mă oprise şi să-mi poată face onorurile pentru ceea ce va urma. Sînt cel puţin atît de fericit ca şi ei să pot depăşi astăzi această culme, care-mi va dezvălui o lume nouă. De altfel a 9-a cascadă este graniţă. În aval se află trecutul, este „opera lui Casteret", după cum spune Griosel, iar în amonte este prezentul şi chiar viitorul ; oricum este opera franco-belgienilor care au învins dificultăţile, explorînd şi anexînd apoi peşterii aproape doi kilometri noi. Înaintarea semiacvatică continuă şi se eternizează. Înaintăm cînd în apă, cînd în albii secundare fosile, culoare de derivaţie sau galerii etajate, foarte abrupte, care ne obligă în unele porţiuni să progresăm în opoziţie, cocoţaţi la înălţime mare deasupra micului torent. Pătrundem apoi în labirinturi, noduri de galerii, săli, toate acestea inventariate, denumite în ordine după numele unui coechipier sau după aspectul locului, după amintirea unui incident, sau a unui decor : Rotonda Catino, Culoarul Conrad, Sala 14 iulie, Galeria Cristalelor. Depăşim de asemenea, fără să pătrundem în ele, galerii afluente, care aduc tributul lor de apă cursului principal.
Neobosiţi trebuie să escaladăm cascadele anunţate fiecare de Griosel, cu numărul de ordine şi cu caracteristicile respective : înălţime, particularităţi, sfaturi pentru escaladă, după cum sînt amenajate cu o scară, cu o simplă funie, sau de loc. Cîteodată se înşală, sau cel puţin tovarăşii lui îl contrazic, şi discuţia se însufleţeşte pentru a şti dacă ne aflăm la a 12-a sau la a 13-a cascadă. Există de altfel motive de ezitare sau de confuzie şi trebuie iertaţi.
La cotitura unui culoar, ne împiedicăm de un cort, aşezat strîmb pe o lespede. Este tabăra I şi ne găsim, după cît se pare, la nivelul celei de-a 14-a cascade. „Tabăra" este goală, cortul pustiu, poziţia lui nu este prea încîntătoare. Ne-am opri totuşi bucuroşi ca să aţipim aici, sub acest cort primitor. Dar, în program, misiunea noastră de astăzi prevede să ajungem la tabăra a II-a, mult mai departe în amonte. Reluăm gimnastica obişnuită atît de istovitoare, de extenuantă, încît splendoarea decorurilor strălucitoare şi atracţia noilor perspective, prinse în razele lămpilor noastre, nu reuşesc totdeauna să ne transpună într-o stare de admiraţie şi euforie.
Pe măsură ce creşte oboseala, vocabularul lui Griosel devine din ce în ce mai vehement şi mai colorat. Pînă şi Van den Abeele se enervează şi exclamă cînd se ciocneşte cu casca de tavanul coborît sau cînd o cascadă îşi îngăduie familiarităţi deplasate faţă de persoana lui. Cît îl priveşte pe Conrad, el continuă să aplice „tăcerea prudentă a lui Conrad", luînd cuvîntul numai pentru „interes de serviciu", adică atunci cînd constată o greşeală de itinerar, sau cînd sînt de făcut contestaţii asupra tehnicii unei escaladări de cascadă.

N-aş putea preciza cîte ore ne-au fost necesare să ajungem la tabăra a II-a. Sub pămînt noţiunea de timp este deformată, anulată de mediu, prin faptul că se trăieşte şi se evoluează în domeniul nopţii veşnice. Această stare de lucruri îşi are farmecul ei şi apreciez totdeauna impresia, niciodată slăbită, de a vieţui în afara timpului şi de a fi eliberat de rutina şi conformismul impus omenirii de succesiunea zilei cu noaptea.
Păstrez astfel o amintire destul de confuză dar vie totodată asupra mersului nostru stăruitor şi îndelungat în măruntaiele muntelui, în cursul etapei către tabăra avansată din Cigalère. Tot înaintînd, ne lăsăm ispitiţi de o galerie afluentă şi ne abatem din programul şi din itinerarul nostru. Şi aici sînt multe cascade, dar la a 9-a, chemaţi de datorie la realitate, revenim în galeria principală ca să ne continuăm înaintarea în amonte. Un tunet de cascadă umple deodată peştera.
— Este a 16-a, precizează Griosel, una dintre cele mai zgomotoase.
Din fericire, o galerie superioară, în care pătrundem ne permite, după cît se pare, s-o ocolim.
Înaintăm în această galerie, prin a cărei podea ajurată se întrezăreşte pe alocuri torentul curgînd la 20 m adîncime, cînd deodată Griosel îşi lasă rucsacul să lunece la pămînt.
— Iată bojdeuca ! exclamă el bine dispus.
Bojdeuca este frumosul cort izoterm din tabăra a II-a, numit „Coccinelle", a cărui culoare portocalie pare nepotrivită în decorul stîncos cu care contrastează ciudat. El a fost montat aici de o „echipă Masterial", care a avut marele merit şi spiritul de sacrificiu să transporte, atît de departe şi pe asemenea itinerarii, elementele acestei tabere înaintate. Alături de cort, stau aliniate un reşou cu gaz, cutii de conserve, veselă de aluminiu. În interiorul cortului, bine închis datorită fermoarului, ce vedem ? patru saltele pneumatice, umflate în regulă pe care se găsesc, bine înfăşuraţi în pungi de nailon transparenţi şi impermeabili, saci de dormit din puf şi cîte o vestă tot din puf pentru fiecare dintre noi !

Griosel este de acord că „gospodăria a fost bine condusă". Întrucît mă priveşte, ca vechi speolog solitar, admir încă o dată avantajele şi perfecţionările speologiei de echipă, pe care o numeam dispreţuitor „speologie gregară" [1], care îşi are însă desigur superioritatea şi farmecul ei.
Lepădăm combinezoanele noastre ude şi pline de noroi şi ne punem minunatele pufoaice albastre-deschise din puf, care ne dau înfăţişarea umflată de mandarini şi o căldură plăcută membrelor noastre frînte.
În timp ce Griosel şi Van den Abeele încep pregătirile de bucătărie pe plita care sfîrîie şi în timp ce Conrad întocmeşte în scris inventarul proviziilor depozitate aici, zăresc, aşezat pe o banchetă de stîncă, postul telefonic al cărui fir a fost desfăşurat pînă la tabără, cu preţul atîtor greutăţi !
Ridic aparatul şi, printr-un fenomen de inducţie, destul de frecvent la acest gen de aparate, aud convorbirea, care nu-mi este destinată, dintre tabăra de bază din baracamentul Rouge şi un echipier, care telefonează de la gura peşterii.
— Care este nivelul apei ? întreabă glasul din tabăra de bază.
— Cum să fie ? cu această ploaie continuă, apa creşte, răspunde vocea de la intrarea în Cigalère. În această clipă ar trebui să înoţi ca să poţi ieşi din peşteră.
Atunci intru pe fir.
— Alo ! Alo ! Aici tabăra a II-a. Tocmai am sosit şi totul este în ordine. Cum e timpul afară ?
— Alo ! aici Rouge, bucuroşi să aflăm că aţi sosit în tabără. Aici plouă fără încetare de cînd aţi intrat sub pămînt. Dar nu-i nimic îngrijorător, s-a verificat nivelul apei în sala de intrare.
Şi conversaţia deviază, fără să facă aluzie la viitură, care este totuşi grija tuturor.
Este adevărat că anul acesta totul fusese prevăzut şi că, în sala mare, unde se formează lacul temporar, un cort a fost instalat deasupra nivelului celor mai mari viituri. A fost înfiinţat un depozit cu alimente, lumină de rezervă şi o barcă pneumatică. În asemenea condiţii, o echipă care ar fi blocată în peşteră din cauza inundaţiei n-ar mai trece prin spaimele, suferinţele şi nici prin drama din ultimul an. Ea s-ar alege doar cu o sechestrare, mai mult sau mai puţin prelungită, isprăvind prin a se salva cu barca, de îndată ce descreşterea nivelului în lac ar permite trecerea pe sub bolta eliberată.

[1] Care trăieşte în grup. Se zice despre animale care trăiesc în turme. — *N.T.*

Le fac cunoscut pe ocolite tovarăşilor mei comunicarea telefonică şi ne instalăm în cort pentru prima şi unica masă caldă a zilei. Cele patru saltele au fost stivuite unele peste altele, pentru a mai elibera puţin spaţiu, şi ne aşezăm cu gamelele în mîini.
Drept aperitiv propun tovarăşilor mei să deschid o cutie de sardele şi vîrînd mîna în sac, scot o cutie complet ruginită, care intrigă pe comeseni.
Această cutie, culeasă adineauri dintr-o scobitură în stîncă, de la baza celei de-a 8-a cascade, era de multă vreme acolo. O depusesem împreună cu biscuiţi, cu ocazia explorării din 1938, făcută cu Max Cosyns. Mica rezervă trebuia să ne folosească pentru o explorare viitoare. Trecuseră 17 ani de cînd o ascunsesem şi abia în 1955 am mîncat această conservă „dinainte de război". Cutia era atît de oxidată, încît marca ei nu mai era vizibilă, dar, mulţumită temperaturii coborîte a peşterii, conţinutul era excelent. Nu mai rămăsese picătură de untdelemn ; sardelele, umflate şi murate, îl absorbiseră cu totul.
Max Cosyns, cînd din întîmplare i-am făcut cunoscut faptul, m-a asigurat că, pe cînd murea de foame, în 1943, în celula de condamnat la moarte, din lagărul de la Buchenwald, s-a gîndit de multe ori la această cutie de sardele din cascada a 8-a din Cigalère.
Van den Abeele întîmpină serioase greutăţi să-şi cazeze lungile sale picioare. Griosel, cu gura plină, ne cere să constatăm ca martori cît este de chinuit de vecinul său şi îşi manifestă revolta contra „acestor oameni nordici care, fiind prea lungi, n-ar trebui să facă speologie".
— Dar în definitiv ce înălţime ai, specie de „gigantoid", întrebă el ?
— 1,92, ca să-ţi fac plăcere, răspunse placid marele Jean-Pierre care, sfîrşind prin a se aşeza turceşte, poate în fine să-şi înghită porţia.
După sardelele în ulei, după o supă consistentă, o friptură de vacă în sos tomat şi o copioasă mîncare de afumături pe fasole albă cu sos, urmate de un desert (brînză, dulceţuri şi prăjituri uscate) Griosel e de părere că s-ar mai putea mînca ceva şi, fiind aprobat în unanimitate, deschide o cutie de *„tripes"* [1]. Masa se încheie cu o cafea, urmată de lapte concentrat, din care fiecare suge cîte un tub ceea ce este cu totul conform ordinii, sau mai curînd anarhiei meniurilor subterane !

[1] Preparat de burtă. — *N.T.*

Frigul, umezeala și mișcarea au darul să deschidă fiecăruia o poftă de lup, organismul cere calorii și sub pămînt se mănîncă mult, cu lăcomie.
După masă, ne organizăm pentru noapte, adică începem ședința, totdeauna anevoioasă și incomodă, a dezbrăcării și a culcării, toți patru într-un cort scund și strîmt. Dar speologii sînt deprinși cu întortochierile cele mai variate și, de bine, de rău, fiecare reușește să intre în sacul lui de puf. După puțină trăncăneală și cîteva directive pentru a doua zi, ultima rază de lampă electrică se stinge. La peste 4 km sub pămînt, echipa de vîrf adoarme, sau cel puțin caută somnul în noaptea dublă și de nepătruns a pămîntului și a peșterii.
Tunetul celei de-a 16-a cascade, care se prăbușește cam la 20 m sub noi, îmi umple urechile. Acest vaiet etern, care se urcă spre noi, mai impresionant și mai sfîșietor, capătă proporții nebănuite în liniștea întunecimilor.
Un rîuleț zburdalnic, o cascadă mică, țin de urît sub pămînt și risipesc plăcut liniștea apăsătoare și solemnă. Dar tunetul cascadei pare lugubru și amenințător. Acest glas al naturii evocă toate forțele rele din domeniul subteran. De atîția ani de cînd fac explorări, am cunoscut dificultățile și primejdiile provocate de apă, dușmanul „numărul unu" al speologilor. Lacuri negre, bolți joase, sifoane lugubre, cascade necruțătoare și glaciale, viituri subterane îmi revin în memorie și mă cutremură. Chiar aici, acum un an, apa neagră l-a înghițit pe unul dintre ai noștri. Și în această noapte, în timp ce apa se strînge și nivelul ei se înalță acolo jos, în sala de ieșire îndepărtată eu cantonez aici, unde torentul este în creștere... Iar mîine, în cîteva ore, va trebui să urcăm alte cascade și să escaladăm a 26-a, și încă altele...
— Ajutor, săriți, mă înec !
Tresărim cu toții. Conrad, în șezut, aprinde torța electrică. Griosel, cu boneta peste urechi, iese din sac și-l apostrofează pe Van den Abeele, care se agită și se trezește brusc. Jean-Pierre, el este acela care a avut un coșmar și a strigat prin somn. Și el, în subconștient, era obsedat de apele subterane. Ne povestește visul lui urît, cere scuze pentru incident și echipa de vîrf adoarme din nou.
Timpul trece, pe tovarășii mei i-a cuprins se pare somnul. Jean-Pierre, al cărui corp masiv mă strivește de fundul cortului, este demult nemișcat și liniștit.
În ce mă privește, mă lupt vreme îndelungată cu „închizătorul" sacului meu de dormit, dar în zadar ; acest „deschizător", aș zice mai curînd, permite deschiderea sacului de sus în jos — ceea ce este foarte practic pentru a te vîrî în el — dar îmi este imposibil să-l mai închid ; cursorul s-a blocat la deschiderea maximă și dîrdîi prostește în sacul meu căscat, în loc să dorm comod.
Orele se scurg încet, neplăcut ; numai urletul cascadei îmi umple urechile și gîndurile îmi țin de urît. Deodată în vacarmul prăbușirii ei, mi s-a părut că disting un țipăt, o chemare ! Desigur iluzie. Este o aberație binecunoscută aceea de a auzi murmure și glasuri, în zgomotul unei ape curgătoare.
Încă un țipăt, apoi altele, de intensități și tonalități diferite, mă fac să tresar ; cineva, mai mulți oameni, mă strigă. Din nou o liniște îndelungată, în al cărei răstimp îmi dau seama că am cedat unei halucinații, unei iluzii auditive. Dar deodată un șuierat prelung străbate întunericul și un glas, care s-a apropiat mult, urlă și scandează cinci silabe binecunoscute : „A-si-gu-ră-te !"
Nu mai încape îndoială de data aceasta ; o echipă înaintează în peșteră, se apropie, iar în clipa de față este angajată în escaladarea unei cascade, desigur a 15-a. Pentru a putea domina vuietul cascadei, conducătorul este obligat să strige tovarășilor săi să se asigure în coardă.
Îl trezesc cu o smucitură pe Jean-Pierre, care la rîndul lui, îl scutură pe Conrad, iar acum Griosel, cu boneta pe dos, iese din nou din culcuș, protestînd.
— Ce e cu voi. Doar n-ați înnebunit ? Cine vreți să vie aici, la ora asta ?
Dar deodată încetează cu apostrofările, fiindcă glasul misterios răsună distinct : „A-si-gu-ră-te !"
— Aha, mai fac și alții un duș în clipa aceasta, conchide Griosel, rîzînd de această perspectivă ; și pe noi ne distrează deopotrivă, atît ni se pare de ciudat a sfida cascadele ; cu toate acestea, nici noi nu făceam altceva acum cîteva ore. Profit de această întîmplare ca să expun conflictul și încurcăturile mele cu închizătorul înțepenit al sacului meu de dormit. Jean-Pierre, expert în materie, îl pune în ordine, îl face să funcționeze și așteptăm curioși evenimentele, adică sosirea vizitatorilor noștri nocturni.
Acum se apropie ; auzim frînturi de convorbiri, tîrîș de bocanci ; primele raze ale lămpilor lor luminează slab pereții cortului nostru.

Descoperind tabăra noastră şi văzînd cortul bine închis, vorbesc mai încet, şoptesc şi ar trece pe furiş, dacă nu i-ar interpela Griosel.

— Ei, nebunilor, încotro ? Ce v-a venit să deşteptaţi echipa de vîrf la aceste ore ! Şi mai întîi de toate cine sînteţi ?

Nebunii pufnesc în rîs, deschid perdeaua cortului şi ni se înfăţişează în aureola lămpilor lor frontale. Ne califică de „burghezi nedemni" şi simulează că dau foc cortului.

Noctambulii sînt trei din Aix : Gouvernaire, Bonnardel şi Vincent, adică echipa de fotografi. Iar acum, plini de avînt, doresc să „împingă puţin mai departe", după cum ne declară, şi îşi continuă drumul lor în amonte.

Pe cînd trîndăvim dimineaţa, pentru a putea face faţă oboselilor următoare, cei trei cercetaşi din al doilea grup de la Aix trec din nou pe la tabăra a II-a. După ce mai trăncănim cu dînşii şi îi cinstim cu o cafea fierbinte, pe care o merită din plin, se retrag pînă în tabăra I, unde vor dormi 24 de ceasuri într-una.

Fotograful Gouvernaire, din Aix, cu cei doi coechipieri ai săi, ca şi cineastul Magos, din Bruxelles, cu echipa lui, aveau să desfăşoare o muncă istovitoare, unii aducînd din expediţie numeroase şi excelente fotografii, alţii un film foarte bun : *Cigalère 1955*.

În timp ce trio de fotografi porneşte în aval, cvartetul nostru, care pînă în prezent nu şi-a justificat cu nimic numele de echipă de vîrf, închide cortul de la tabăra a II-a şi se îndreaptă în sfîrşit în amonte.

În această zi, 28 iulie 1955, se va decide soarta expediţiei ; sau Cigalère ne va dezvălui noi prelungiri, sau ne vom înfunda în escaladarea cascadei a 26-a, cunoscută dintre noi numai de Conrad, care a admirat-o la sfîrşitul expediţiei de anul trecut.

Înaintînd mereu, nu încetăm să o evocăm, să ne-o închipuim.

— Spune Conrad, întreabă încă o dată Griosel, cum arată „cascada ta" ?

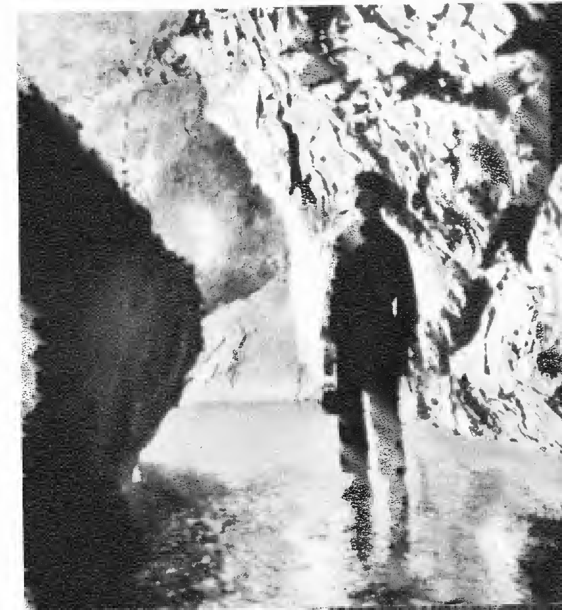
— Ţi-am spus că e tare înaltă, cea mai înaltă din toate, răspunde Conrad, plictisit de această insistenţă.

— Da, înţeleg, dar după părerea ta, cît este de înaltă ?

— Cel puţin 20 m. Şi pe lîngă asta absolut verticală şi inaccesibilă frontal. N-are rost să cărăm catargele de escaladă, ele ar fi prea scurte. Numai o căţărătură ar permite cucerirea ei. Însă va fi greu...

Ridicarea unui catarg de escaladă.

Pe cursul subteran al peşterii Cigalère.

Michel de Donnéa (1936—1954), erou şi victimă a peşterii Cigal…

J.P. van den Abeele împinge salteaua pneumatică pe care este întins B. Magos, rănit, cu faţa însîngerată.

J.P. van den Abeele (cu braţul ridicat) înoată în ajutorul lui Y. Griosel (cu capul descoperit), gata să se înece din cauza circeilor. În primul plan un echipier care nu ştie să înoate se cramponează de salteaua pneumatică.

Echipierii așteaptă neliniștiți la gura peșterii Cigalère regăsirea lui Michel de Donnéa.

Peștera Cigalère. A 8-a cascadă.

Cortul din tabăra a II-a din expediția 1955.

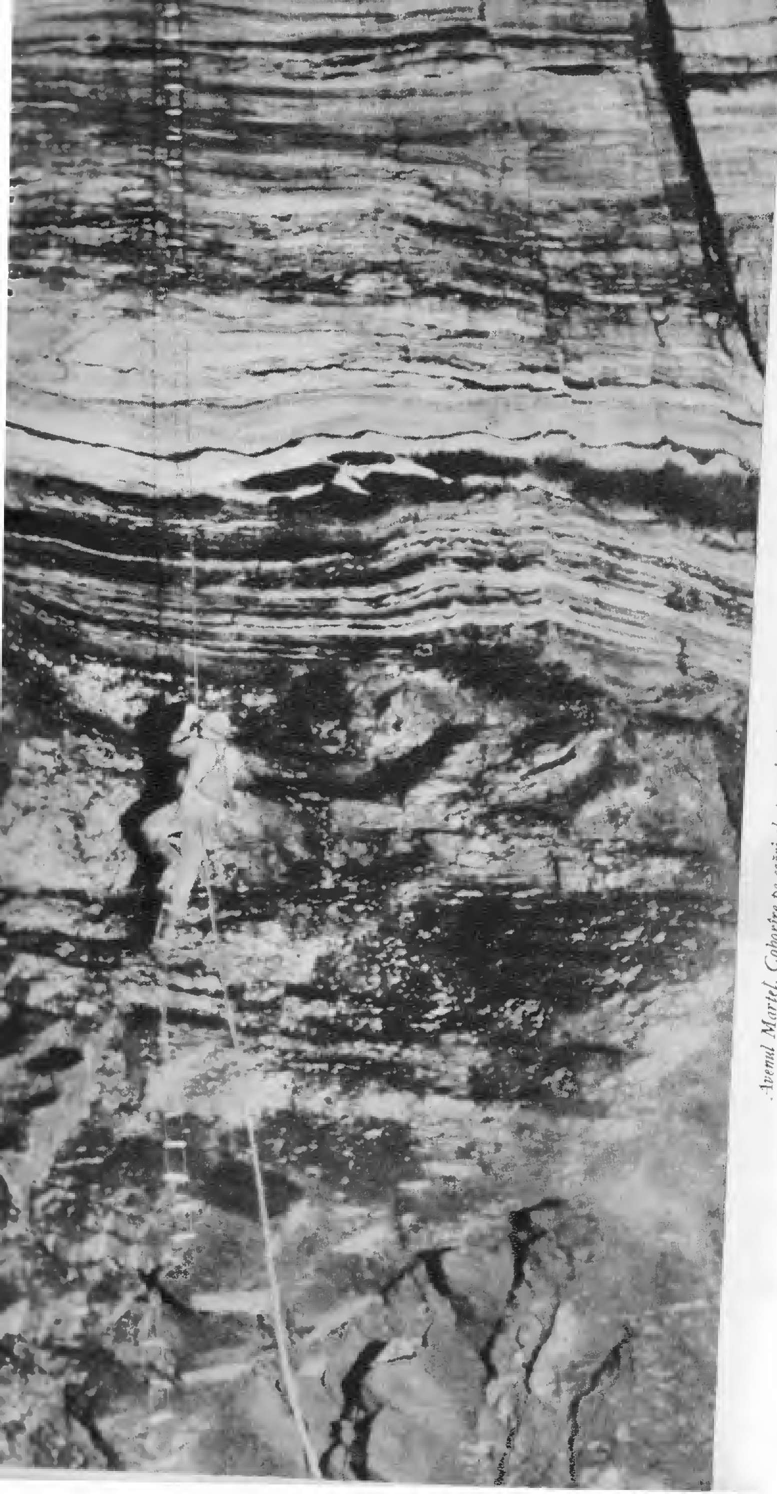

Echipa de vîrf din 1955. De la stînga la dreapta: J.P. van den Abeele, N. Casteret, G. Conrad. Y. Griosel.

N. Casteret anunță la telefon din tabăra a II-a: «Alo, suprafața. Cigalère este terminată.

Avenul Martel. Manevre de scări în timpul coborîrii din [illegible]

Avenul Martel. Coborîre pe scări electron de-a lungul peretelui de marmoră stratificată.

După această expunere, excepţional de lungă pentru dînsul, prietenul nostru se cufundă în mutismul lui natural, iar Griosel, pentru a-şi curăţa glasul şi a-şi schimba cursul ideilor, începe să intoneze un cîntec provensal, scandînd măsura pe casca lui Van den Abeele, care protestează.

— N-ai de gînd să isprăveşti o dată ? Mai bine ţi-ai păstra forţele pentru ceea ce vine.

Nu zăbovim mult şi sîntem puşi în situaţia să ne desfăşurăm toată energia şi îndemînarea noastră, în lupta cu dificilele cascade numerotate de la 20 la 25.

Din fericire pentru noi, aceasta din urmă fusese cu pricepere amenajată ; o scară electron, aşezată în afară de snopul spumegînd, ne îngăduie să o cucerim fără să ne udăm prea tare. Felicitările sînt primite de prietenul nostru Griosel cu falsă modestie, fiindcă el fusese în 1954 învingătorul acestei cascade.

Urmează un parcurs într-adevăr delicat şi dintre cele mai grele. Trebuie să înaintăm încovoiaţi pe un fir de apă îngust, scund şi vijelios. Din loc în loc trebuie să ne întindem orizontal, la faţa apei, căutînd să nu ne udăm. Dar cu sacii noştri îndesaţi şi grei, nu puteam străbate totdeauna, fără incidente. Se aud zgomote de prăbuşiri urmate de înjurături şi exclamaţii, atestînd că în unele locuri exerciţiile noastre acvatice se soldează cu imersiuni brutale şi glaciale.

Acest drum se arată deosebit de lung şi de greu şi cu toţii, unii după alţii, facem încă o dată cunoştinţă cu neplăcerile unei băi într-o apă de 4°.

Încetul cu încetul însă tranşeea noastră scundă se preface într-o străduţă, tot îngustă, însă înaltă, ai cărei pereţi accidentaţi şi apropiaţi nu mai îngăduie să zărim tavanul, care se pierde în întuneric.

Intrăm în diaclaza directoare a Cigalèrei, adică în fisura preexistentă, în spărtura iniţială a peşterii, aceea care a fost împrumutată, folosită şi mărită de micul torent, care a săpat (la contactul dintre şisturi şi calcar), lunga, splendida străpungere hidrogeologică, în care noi înaintăm cu încăpăţînare, dornici să cunoaştem şi să urcăm pînă la capăt, sau cel puţin cît mai departe posibil, drumul apei.

Dar cîte obstacole, cîte piedici în cursul acestei „introspecţiuni" unde trebuie pe rînd să ne bălăcim, să ne tîrîm, să escaladăm, cînd peste şisturi alterate şi casante, cînd peste calcare dure şi uneori chiar peste acea varietate de stîncă, specifică şi exclusivă domeniului subteran : depunerea stalagmi-

tică. Or, formaţiile stalagmitice din Cigalère sînt cele mai frumoase din cîte pot fi văzute. Privirile noastre, deşi ar putea fi blazate pentru acest fel de decoraţii, cad totdeauna în admiraţie la vederea pereţilor supraîncărcaţi de stalactite imaculate, de draperii translucide şi de cristale scînteietoare, care ne smulg exclamaţii admirative, chiar în trecerile cele mai grele şi în culmea dificultăţilor, cînd luptăm şi ne certăm cu apa, cu frigul şi cu stîncile ascuţite, care ne rup hainele şi sacii îndesaţi, ne agaţă şi ne rănesc.

Depăşind la un moment dat pe tovarăşii mei, reţinuţi de cine ştie ce incident mărunt, pe cînd înaintez în frunte izolat, dau de un fund de sac complet, un terminus atît de evident, încît am impresia că m-am rătăcit, că am greşit drumul la o bifurcaţie. Totuşi aud trio care se apropie şi vine spre mine.

De fapt culoarul se termină aici într-o fundătură, dar în înălţime diaclaza strîmtă şi întortocheată se pierde în întuneric. Poate este aici un urcuş pe verticală, singura direcţie în care s-ar mai putea prelungi peştera.

Căutînd prize pentru a urca în diaclază, descopăr cîteva zgîrieturi, urme de ţinte pe stîncă. Chiar aici trebuie escaladat. Conrad, care soseşte urmat de Griosel şi de Van den Abeele, îmi confirmă aceasta.

Lăsăm aici diferite obiecte grele şi incomode şi începem ascensiunea diaclazei, cu braţele şi picioarele îndepărtate, în atitudinea clasică a alpinistului ce ramonează într-un horn stîncos.

Pe măsură ce pătrundem în crăpătură, un tunet binecunoscut se amplifică, acel al unei cascade : a 26-a.

Diaclaza trece în horn tubular, unde trebuie să ne angajăm tîrîş, pe o verticală delicată şi incomodă, fiind siliţi să ne eliberăm de cocoaşa rucsacilor noştri şi să facem lanţ, ca să-i putem ridica cu noi. Deodată, ieşind din acest cilindru stîncos, ca dintr-o capcană, dăm într-o sală ciclopeiană unde domneşte zgomotul, vîntul şi negura ; un decor dintre cele mai impresionante şi mai puţin ospitaliere din cîte mi-a fost dat să admir sub pămînt. În picioare, cu sacii alături, cu capetele ridicate, sîntem înlemniţi, speriaţi de tumultul acestei ultime cascade care ne domină şi ne striveşte.

— Are cel puţin 20 m ! urlă Griosel, aplecîndu-se la urechea mea.

Schimbăm priviri întrebătoare şi gesturi largi de admiraţie, dar şi de neputinţă, ca surdomuţii.

După cum îmi spusese Conrad, nu poate fi pus în discuţie atacul frontal al cascadei ; ea este apărată de un bazin inabordabil în care domină negurile, iar înălţimea ei e cu mult prea mare. În lipsa catargelor pentru escaladă, vom încerca să ne căţărăm pe pereţii sălii. Un examen rapid ne arată o cale posibilă : o cornişă în urcuş care brăzdează peretele şi se pierde în înălţime, acolo unde lămpile noastre nu mai luminează nimic.

După ce ne scoatem din saci corzile şi pitoanele, escalada începe pe nişte lespezi dezagregate de şisturi şiroite de apă. Ne găsim într-un teren groaznic, unde pitoanele nu ajută la nimic, fiindcă nu prind în crăpăturile dislocate pe care le măresc. De n-ar fi decît atîta, dar urcăm fără asigurare, în vîrful degetelor, sau lipiţi de perete, de care ne ţinem prin aderenţă, cu tot corpul.

Din fericire tehnica tîrîrii ne-a învăţat să folosim muşchii abdominali care ne ajută să ne lipim de lespezile înclinate şi să urcăm cu supleţe şi uşurinţă. Progresăm fără vorbe de prisos, cu gesturi prudente, pe dibuite şi calculat.

După tactica vechilor pirineişti, care propovăduiau că în ascensiune prăbuşirea unuia antrenează şi pe a celorlalţi, convenisem să nu ne legăm în coardă, preferînd metoda „fiecare pentru sine". Toate acestea nu împiedică solidaritatea şi cînd unul dintre noi deţine pentru moment o poziţie satisfăcătoare, el sare să-şi ajute vecinul de deasupra sau de dedesubt, fixîndu-i un picior care nu-şi găseşte sprijin, ori întinzîndu-i o mînă către mîna în căutare de prize problematice.

Conrad urcă primul ca o şopîrlă, dar iată-l silit să se oprească, fiindcă a ajuns într-un loc în care peretele porneşte în surplombă, ca să constituie baza bolţii acestei catedrale a adîncimilor, pe care căutăm să o escaladăm.

Un punct important este cîştigat : am reuşit să ne ridicăm la o înălţime de casă cu cinci etaje, adică puţin deasupra pragului superior al cascadei, fără însă să domināăm acest prag pe verticală. Pentru a-l atinge, trebuie să începem o coborîre oblică, pe un perete desperant de neted şi de compact, în care este imposibil de plantat un piton. Cramponaţi şi crispaţi toţi patru pe ieşituri îngrijorător de fragile, începem să sim-

ţim cîrcei, cînd zăresc, în sfîrşit, o fisură, singura existentă şi singura susceptibilă să primească vîrful unui piton. Ea e prost orientată şi nu-i prea ispititoare, dar totuşi o folosesc, înfigînd şi înţepenind cu puternice lovituri de ciocan unul din „cuiele" mele. Prin contursiuni feline, Van den Abeele reuşeşte să extragă din sac una din scările de electron, care este agăţată imediat de piton.

Conrad se leagă într-o cordelină [1] de nailon, trecută peste un cioc de stîncă destul de precar. Asigurat astfel cît de cît, începe să coboare pe scară, treaptă după treaptă, căutînd să fie cît se poate de mlădios şi de uşor. Griosel şi Van den Abeele îi urmăresc înaintarea, filînd centimetru cu centimetru cordelina, dar Conrad dispare după o surplombă.

Cît despre mine, nu-mi iau ochii de pe piton, care îmi dă vii îngrijorări, fiindcă îl văd îndoindu-se, sau mai curînd dezrădăcinîndu-se cu încetul, jucînd în lăcaşul lui.

— Asiguraţi, asiguraţi puternic, şoptii tovarăşilor mei, pitonul se încovoaie.

Apoi strig lui Conrad :

— Georges, poţi să te fixezi un moment, ai prize la îndemînă ?

— Sînt fixat, răspunse el, spre marea noastră uşurare. Am ajuns aproape, ce-a fost mai greu a trecut.

Pitonul fu consolidat şi Van den Abeele pleacă după Conrad, apoi Griosel face la fel. Pitonul arată tot prost, dar, fiindcă totuşi a rezistat, mă bazez pe el şi ultimul, adică neasigurat, cobor iute pînă în braţele tovarăşilor mei. Îi regăsesc, nu după cum credeam, deasupra cascadei, ci pe un prag pe care ea se prăvăleşte şi ne stropeşte din belşug, fiind siliţi să-l părăsim numaidecît, într-o ultimă escaladă.

Cascada a 26-a este acum definitiv învinsă. Simţim oarecare mîndrie şi o vie uşurare. Deci înainte ! Înainte este o frumoasă galerie, aproape rectilinie, de 3 pînă la 4 m lăţime, înaltă de 8 pînă la 10, în care înaintăm prin apa curgătoare. După 100 m de înaintare plăcută, deşi glacială, sîntem surprinşi şi constatăm că micul torent iese dintr-un tunel scund, din malul drept al galeriei noastre. Angajarea acolo dedesubt este imposibilă, bolta fiind înecată : este un sifon. Puţin ne pasă de altfel, e chiar mai bine, fiindcă mai departe ne aflăm

[1] Coardă subţire de 6—8 mm diametru. — *N.T.*

pe uscat, într-o albie stîncoasă, presărată cu blocuri şi prundiş. Să profităm de această situaţie, căci este probabil să regăsim în curînd, mai sus, albia „vie" şi, fără îndoială, alte cascade. Încă o înaintare uşoară şi rapidă de vreo 50 m, apoi bolta se lasă deasupra capetelor noastre. Van den Abeele, care, împreună cu casca, are doi metri înălţime, este de pe acum obligat să se aplece. Încă cîţiva paşi şi iată-ne în patru labe sub un tavan neted şi orizontal. Conrad comentează, ca geolog, schimbarea de decor şi tehnica de avansare.

— Inţelegi, spune el lui Griosel, am părăsit diaclaza şi sîntem angajaţi pe o faţă de strat [1], cu perspective de a regăsi diaclaza.

Pentru moment, frînţi de oboseala acumulată şi de mersul nostru tîrîş, ne îngăduim o scurtă oprire, întinşi pe podeaua nisipoasă foarte plăcută. Regăsind liniştea şi imobilitatea ne reculegem. Cercetez înainte şi — ca rod al unei vechi experienţe — emit o părere, pe cît de sigură, pe atît de uşor de dedus, fiindcă mi se pare evidentă.

— Dragii mei, aici nu-i nici un ecou, nici o mişcare de aer ; socotesc că ne vom lovi de un fund de sac terminal.

Această declaraţie are ca urmare să-i pună pe toţi în mişcare, care se face — vai ! — în patru labe şi, în curînd tîrîndu-ne pe burtă, cu nasul în nisip. În faţa unei strangulări obstruate ne ciocnim de terminusul Cigalèrei.

Fără îndoială, dincolo de acest sifon înfundat cu nisip, peştera trebuie să se mai prelungească, să aibă galerii şi săli înalte, repezişuri şi cascade, dar nu vom putea merge mai departe ; pentru noi, peştera Cigalère s-a terminat definitiv.

Fiecare vede sfîrşitul frumoasei aventuri. Şi fiecare rumegă gînduri pe care i le inspiră sfîrşitul expediţiei.

Au trecut 23 de ani, de cînd am pătruns singur, la lumina unei lumînări, în această peşteră...

Dar să nu scormonim mereu trecutul, să trăim în prezent şi să pregătim viitorul... amintindu-ne de trecut.

Culcat pe o coastă, cu gîtul sucit, gravez pe peretele de stîncă, cu vîrful cuţitului meu, patru iniţiale şi o dată : gravură rituală, luare de dată destinată generaţiilor viitoare, dacă viitoarea viitură nu o va înnisipa sau şterge peste cîteva săptămîni.

[1] Faţă de separaţie între două strate de rocă depuse iniţial în fundul mărilor, în cazul de faţă între două strate de calcar. — *N.T.*

— Această galerie terminală, situată la 5 km sub pămînt, se va numi de aci înainte „Galeria Elisabeth Casteret", în amintirea cutezătoarei exploratoare a Cigalèrei.

Aceasta fu ultima frază pronunțată, înainte de a coborî a 26-a cascadă și de a ne întoarce la tabăra a II-a unde ajunserăm după cîteva ore, striviți de oboseală și înfometați.

Înainte însă de a mă năpusti pe mîncare, am ridicat telefonul ca să dau noutăți taberei de afară, să anunț rezultatul obținut la „țintă" și să precizez că nu mai este necesară raționalizarea alimentelor. Am propus de asemenea ca fiecare echipă să-și aleagă la inspirație un afluent, un etaj sau un culoar încă neexplorate, pentru a fi cercetate.

Hotărîrea o dată luată, asaltul general a fost declanșat. Mai multe zile și nopți peștera Cigalère a fost străbătută, inventariată și explorată în toate direcțiile, în toate sensurile.

În ceea ce privește regăsirea cursului principal al torentului, dincolo de înnisiparea finală, rezultatul a fost negativ ; dar explorarea celor șapte afluenți, a necesitat exerciții acvatice și escalade însuflețite. Noi cascade s-au adăugat la cele pînă atunci cunoscute. Cascadele urcate se cifrează la numărul impresionant și nu limitativ — fiindcă unele din ele rezistaseră atacurilor — de 52 ; un record mondial în analele speologiei.

Diferitele patrule descoperiră noi săli feerice. Toată lumea se luă la întrecere, cu vioiciune și inițiativă, afară de echipa de vîrf, care se abținu voluntar. Beneficiind de privilegiul explorării principale, era normal să lase tovarășilor din celelalte echipe cîmp deschis. Este adevărat că ea mai avea un al doilea proiect : acela de a coborî în avenul Martel, pentru a încerca să ajungă mai adînc decît în 1934, cînd explorasem, împreună cu soția mea, pînă la adîncimea de 300 m.

Abia ieșiți la lumină, ne cățărăm deci către acest aven, socotit un timp ca cel mai adînc din Franța. După șederea noastră de mai multe zile în întunecimile din Cigalère nu putem să ne bucurăm însă de lumina strălucitoare de pe pajiștile alpine și de pe coastele circului. Sosim pe dibuite, într-o negură deasă și prin ploaie, la intrarea tunelului artificial, săpat cîndva după indicațiile mele de „Uniunea electrică din Pirinei". De 21 de ani apa recuperată și captată în subteran prin această lucrare este sustrasă avenului, iese la zi pe coasta muntelui și curge repede către turbinele centralei Eylie, situată mai jos cu 1 000 m, în vale.

Cîți metri cubi au fost recuperați astfel de atunci ? Cîți kilowați reprezintă asta ? Mă bucur să văd aceste locuri și această realizare speo-hidro-electrică, prima de acest fel din Franța.

Tovarășii mei sînt nerăbdători să cunoască avenul Martel, dar ei nu vor pătrunde pe verticală, prin orificiul său natural, situat mai sus în munte. Mai comod, deși paradoxal, ei vor merge prin apă, angajîndu-se în tunelul orizontal. Echipa mea de vîrf a suferit o schimbare, fiindcă Georges Conrad, dorind să facă ridicarea topografică a avenului împreună cu fratele lui mai mic, Hubert, a cedat locul unui tînăr din Aix, Maurel. Pe de altă parte belgianul Staner ni se alătură. Voi coborî așadar cu Griosel, Van den Abeele, Staner și Maurel, urmați de doi topografi și de echipa foto Gouvernaire-Bonnardel-Vincent.

Cunoscînd avenul bine și recunoscîndu-l ca și cum aș fi coborît ieri — atît este de credincioasă memoria locurilor pentru cine a trăit intens o explorare — cobor primul în diferitele puțuri suprapuse. Cel mai important — de 55 m pe verticală — este stropit în chip neplăcut de șiroaie de apă și constat că el îi impresionează mult pe coechipierii mei, excelenți speologi de peșteri, însă începători în avene.

Coborîrile decurg totuși fără incident, în afară de Vincent, contuzionat puternic la picior de o piatră desprinsă.

Ajunși la fund, acolo unde o galerie orizontală, foarte îngustă, silește la un urcuș greu, constat o oarecare nehotărîre, o nesiguranță în echipa mea. Să fie oare adîncimea mare atinsă, să fie aspectul sinistru al blocurilor nestabile și amenințătoare ? Sau mai curînd simplul fapt că un pîrîiaș pătrunde în strîmtoare și ne va constrînge la un urcuș prin apă ? În concluzie, nimeni nu pare dispus să se angajeze și oprirea ce ne-o îngăduim aici ia aspectul unei opriri terminale.

Pentru a-i introduce în temă, le amintesc ceea ce am făcut și văzut în acest culoar strîmt cu soția mea, în 1934.

Trebuie să te tîrăști cu nasul în apă, 15 metri. Acolo pîrîul dispare într-o fisură și tîrîtul se mai prelungește 30 m, dar pe uscat. Punctul de întrebare se pune la 45 m de aici. Cu ocazia tîrîșului inițial reușisem (săpînd cu ajutorul unei dălți de oțel) să cîștig cîțiva metri într-o strîmtoare de 20 pînă la 25 cm numai. Dar dincolo de ea vedeam, am putut vedea, pînă la

6—7 m mai departe. Trecînd de această strangulare în stîncă, riscăm deci să găsim prelungiri şi mai ales un puţ vertical, care să stabilească legătura cu peştera subiacentă Cigalère. Tovarăşii mei par însufleţiţi şi extaziaţi în faţa unei asemenea perspective, fiindcă am coborît în aven numai şi numai cu gîndul să o realizăm. Le deştept mirajul, interesul şi pitorescul acestei legături, care ar însemna o străpungere hidrogeologică de 480 m adîncime. Pe de altă parte, toţi am putut citi, la cîţiva metri de aici, două cuvinte trasate pe stîncă în 1934 de soţia mea : „Curaj, speranţă".
Maurel se hotărăşte, goleşte buzunarele, îşi-ajustează cureaua de la cască şi se strecoară în strîmtoare unde dispare, încetul cu încetul, tîrîndu-se pe burtă. Dar după scurt timp se opreşte şi se frămîntă. Îl auzim mîrîind, protestînd şi tîrîndu-se înapoi. Reapare complet ud.
— Nu se poate trece. Aveam deja o nară în apă !
— Posibil, i-am spus, poate chiar ar trebui muiate amîndouă, dar se poate trece.
Întreb cu privirea pe Griosel, Van den Abeele şi pe Staner, dar nu par de loc hotărîţi să încerce aventura.
— Dragii mei, le spun, sînt gata încă o dată, la vîrsta mea, să trec strîmtoarea şi să dau de punctul meu terminal precedent. Dar, fiindcă simt că nu mă veţi urma, este inutil să mă bălăcesc în apa îngheţată şi să mă zdrelesc de asperităţile stîncii. Atîta pagubă ; nu ne rămîne altceva decît să facem cale întoarsă. Îmi pare rău, fiindcă aici se ajunge numai o dată la 20 de ani.
La drept vorbind, tovarăşii mei nu erau pregătiţi pentru această încercare, sau mai curînd erau obosiţi din cauza grelelor încercări la care au fost supuşi timp îndelungat în Cigalère. Pe de altă parte, ei nu puteau să simtă ca mine, sau atît cît mine, dorinţa de a persevera, fiindcă eu descoperisem şi explorasem cîndva avenul.
Plecăm deci abătuţi şi ne tragem în lungul corzii pe care o folosim la escaladarea săritorilor şi a rupturilor abrupte din etajul inferior al avenului. Mai sus, vom urca în puţurile verticale pe scări.
La baza puţului mare de 55 m întîlnim pe fraţii Conrad, angajaţi în delicata ridicare topografică a avenului, precum şi pe cei trei fotografi care operează în ceaţa cascadelor.

Dacă eram oarecum dezamăgit la ieşirea din avenul Martel — „unde se ajunge o dată la 20 de ani" — urma totuşi să cunosc în schimb o bucurie ştiinţifică şi artistică din cele mai intense şi mai pure din cîte mi-au fost hărăzite sub pămînt. Datoresc acest privilegiu cineastului expediţiei, belgianului Bernard Magos.
În cursul campaniilor 1953 şi 1954 din Cigalère, Magos a uimit pe tovarăşii săi cu explorările sale solitare în care se complăcea şi din care se întorsese o dată extenuat, de nerecunoscut şi rănit la frunte. Asemenea explorări nu sînt scutite de pericol, sînt chiar foarte riscante şi ar trebui interzise, dar, la drept vorbind, au o atracţie irezistibilă, un farmec de netăgăduit pentru unii. Cum ne întorceam frînţi şi posomorîţi la baracamentele de la Rouge, Magos mă trase la o parte.
— Îţi aminteşti desigur, dragă Casteret, îmi spuse el, că am descoperit anul trecut o galerie feerică în adîncurile din Cigalère. Nimeni nu ştie unde este această galerie şi e foarte greu de descoperit. Nu am indicat-o nimănui, dar aş fi bucuros să v-o arăt dumneavoastră care aţi descoperit Cigalère. V-ar face plăcere să veniţi cu mine, să vizitaţi această minune ?
Fiindu-mi cunoscută peştera mai de mult, pe cînd nu fusese supusă nici unei degradări (inscripţii dezonorante cu negru de fum, spargeri şi sustrageri masive de stalactite şi de cristale) şi ştiind că peştera Cigalère era cea mai frumoasă din cîte s-ar fi putut închipui, bănuiam că Magos pătrunsese într-o prelungire rămasă necunoscută şi păstrată intactă.
Primii propunerea, legat prin cuvîntul de onoare, care mi l-a cerut, că nu voi divulga secretul poziţiei galeriei sale feerice. Dar el nu mi-a interzis să povestesc ceea ce am văzut, atunci cînd, puţin sceptic şi în orice caz foarte obosit, am pătruns cu el în Cigalère, pentru o ultimă explorare de 20 de ore.
Ţinînd seama de discreţia făgăduită, nu voi pomeni nimic din itinerarul urmat, nici de exerciţiile acvatice şi acrobatice necesare pentru a ajunge acolo. Dar pot afirma că niciodată o descoperire nu a cerut atîta intuiţie şi asemenea calităţi fizice excepţionale, ca acelea dovedite de Magos ca să ajungă, trecînd prin nenumărate pericole, în ceea ce el a numit „Al şaptelea cer". Locul merită din plin această denumire superlativă.
Începutul este banal ! un oarecare culoar stîncos şi pămîntos. Totuşi, din loc în loc, bolţile sînt împodobite cu cîteva buchete de concreţiuni foarte fine, prezentînd ramuri comparabile ace-

lor ciuperci în tufe numite clavarii, dar clavarii de o albeață imaculată.

După o cotitură în loc, decorul se schimbă ; a dispărut și podeaua pămîntoasă, și pereții, și tavanul de stîncă ; culoarul este în întregime căptușit cu concrețiuni și draperii scînteietoare, de o albeață de crin. Regăsesc aici aspecte fabuloase, peisaje de vis, admirate altădată în etajele fosile, în prezent devastate. Felicit pe tovarășul meu că a descoperit această galerie intactă.

— Asta încă nu-i nimic, răspunse el, nu-i decît „culoarul îngerilor". Mai departe veți vedea veritabilul „Al șaptelea cer".

Într-adevăr, mai departe, splendoarea galeriei întrece orice așteptare, așa cum n-am mai văzut în cei peste 40 de ani de cercetări subterane. Numai interiorul unei geode ne-ar mai putea da o idee și ar mai putea fi citat comparativ, pentru a putea evoca ceea ce, oricum, rămîne imposibil de descris. Cuvintele sînt insuficiente, absolut improprii, de o sărăcie chinuitoare, pentru a reda acest grai al miilor de forme și al miilor de culori, care se adresează vederii și numai vederii.

Să renunțăm deci a descrie și a repeta că aici totul este pur, totul scînteiază și totul se sfarmă și se dărîmă la cea mai ușoară atingere. Este un palat fermecat, unde cresc toate pietrele prețioase și toate cristalele, din care se pot vedea cîteodată unele mostre întunecate și prăfuite, în cele mai bogate laboratoare de mineralogie. Aici poți admira cu nesaț și uimire cristalizări extravagante, aberante, scînteietoare, cum nici un mineralog sau cristalograf nu a văzut sau nu și-ar putea imagina. Printre aceste crose, acești fulgi și aceste flori de gips, mai stranii și mai răsucite decît orhideele rarisime, între aceste lănci din cristal, aceste bijuterii de jad și de onix, merită de semnalat adevăratele cuiburi de ace și de fire de gips, atingînd pînă la 50 cm lungime și de o finețe literalmente de păianjen. Aceste îngrămădiri de mii de ace sînt așezate pe nisipul fin. Acolo, pe loc, printr-un proces necunoscut și neexplicat, se formează în cursul unei dezvoltări misterioase firicele atît de subțiri și de încîlcite, ca lîna de sticlă. Asemănarea cu aspectul de pîslă, alb argintat, al lînei de sticlă, este absolut perfect, dar se întîlnesc filamente și ace cu mult mai lungi, cu mult mai fine și totdeauna rectilinii, drepte pînă la perfecțiune.

Numeroase ace de 30 pînă la 50 cm sînt mai subțiri decît cele mai fine ace de cusut. Acele mai lungi se lățesc ca lamele de pumnal foarte drepte, suple și transparente.

Un singur muzeu din lume [1] posedă eșantioane din aceste ace minunate și poate da o idee de bogăția și de profunzimea care fac din „Al șaptelea cer" apoteoza peșterilor.

Călcînd cu picioarele exact pe urmele tovarășului meu, evitînd cu orice preț să mă sprijin de pereții înfloriți, reținîndu-ne suflarea pentru a admira de aproape minunăţii de o fragilitate extremă, înaintăm cu mii de precauții și contorsiuni în această galerie unde un pas greșit ar fi o catastrofă și o cădere ar echivala cu un cataclism local. Nicicînd în viață nu mi-a fost atîta frică să mă împiedic și cîte mișcări de mlădiere n-a trebuit să facem în lungul celor 200 m parcurși acolo, pe vîrful picioarelor, în echilibru continuu ! Am avut cel puțin satisfacția că n-am stricat nimic, că nu am atentat cu nimic la integritatea acestei galerii, cu adevărat unică care merită într-adevăr numele de „Al șaptelea cer" pe care l-a dat, cuprins pe drept cuvînt de lirism și exaltare, Bernard Magos, cînd a descoperit-o și a parcurs-o singur în 1954.

Campania 1955 din Cigalère s-a încheiat, pentru mine, cu o imagine de o frumusețe de nedescris.

La toate acestea s-a adăugat însă o descoperire foarte importantă, cu caracter utilitar și industrial. Ea a fost rodul unei munci înverșunate, grele și ingrate, a unei echipe de cinci oameni, care au reintrat în peșteră, după ce toată lumea plecase de acolo spre cîmpie.

Cei cinci : Robert Bel, Georges și Hubert Conrad, Albert Gueydan și Daniel Leschi s-au întors în fundul peșterii ca să întocmească planul și profilul ei. În cursul unei ridicări de 47 de ore, lucrînd adesea cu apa pînă la brîu, ei și-au încheiat cu bine misiunea lor de topografi, care poate fi rezumată în două cifre : lungimea peșterii 4 850 m, denivelarea 220 m. Această ultimă cifră marchează victoria finală la care trebuia ajuns.

Într-adevăr, după ce „Uniunea electrică din Pirinei" săpase în 1934 cam la 2 000 m altitudine tunelul de captare al cascadelor din avenul Martel, se constatase că torentul din Cigalère fusese redus, însă nu secat. Nu era deci posibil să se recupereze toate apele ei, peștera fiind numai la altitudinea de

[1] Acest mic muzeu are 28 de vitrine asemănătoare unor acvarii, cufundate în penumbra unei săli întunecate ca o peșteră. Dar aceste vitrine, care sînt luminate conțin sute de stalactite excentrice, de flori minerale, concrețiuni și cristale dintre cele mai prețioase, cele mai bogate și cele mai rare, recoltate de autorul acestor rînduri în 40 de ani de cercetări făcute în peste 1 000 de peșteri. Colecția „Norbert Casteret", singura de acest fel din lume, se află în micul sat Fontaine-de-Vauclase, lîngă celebra resurgență. Bogăția ei uimește și încîntă în fiecare an miile de turiști care o vizitează și care declară că este o încîntare adevărată și oferă imagini de neuitat. — *N.A.*

1 700 m, cu 200 m prea jos pentru a putea conduce torentul subteran în tunelul-colector al circului Lez, situat la 1 900 m altitudine.

Dar ceea ce nu fusese posibil în 1934 a devenit în 1955, mulţumită speologilor franco-belgieni, care au atins în peşteră altitudinea de 1 920 m.

Aceşti 220 m care mai lipseau au fost escaladaţi, după cum se ştie, cu forţa mîinilor prin cascade glaciale. Acum „Întreprinderea Electrică din Franţa" va putea fora tunelul, care va supune şi va folosi integral peştera Cigalère.

Această splendidă peşteră, care tăinuia podoaba nepreţuită al celui de „Al şaptelea cer", ascundea de asemenea, multă vreme necunoscute şi nefolosite, bogăţiile hidroelectrice ale torentului ei subteran cu 52 de cascade.

III Cuceritorii abisului

Avenul de la Pierre-Saint-Martin

„Ad augusta per angusta“ [1]

Anul 1953 va rămîne un an de neuitat în analele alpinismului şi ale speologiei, căci el a văzut cum — în acelaşi timp — omul s-a urcat pe cel mai înalt vîrf al globului şi a coborît în cea mai mare adîncime a pămîntului. Trebuie de asemenea amintit că în acelaşi an s-au efectuat primele scufundări la mari profunzimi cu batiscaful [2].

Puţini sînt aceia care să nu cunoască aşezarea şi înălţimea muntelui Everest şi — în general — istoricul asalturilor succesive pentru cucerirea celui mai înalt pisc al lumii. Dar ce se ştie despre amplasarea, configuraţia şi profunzimea imensului abis subteran din munţii Pirinei ? Ce se ştie despre descoperirea şi exploatarea lui ?

Acest aven, care se înscrie în lista celor mai adînci cavităţi ale pămîntului cunoscute pînă azi, devine de acum înainte un fapt geografic imposibil de ignorat.

În scopul cunoaşterii lui, un vechi cutreierător al peşterilor, care şi-a petrecut viaţa explorînd Pirineii subterani şi a avut suprema satisfacţie de a coborî pînă în adîncul marelui aven, încearcă să descrie peripeţiile acestei cuceriri subpămîntene.

În 1908, Martel fu însărcinat de Ministerul Agriculturii să întreprindă o serie de explorări subterane hidrologice în departamentele Haute-Garonne, Hautes-Pyrénées şi Basses-Pyrénées. În cursul acestei vaste anchete hidrogeologice din Munţii Pirinei, Martel avu ocazia să-şi stabilească tabăra timp de trei săptămîni în împrejurimile pasului Pierre-Saint-Martin (în Pirineii de Jos) pe frontiera franco-spaniolă, la hotarul dintre Béarn

[1] „La rezultate mari prin căi strîmte“ — locuţiune cu sensul că la triumf se ajunge trecînd peste multe dificultăţi. — *N.T.*
[2] Aparat de scufundat la mari adîncimi în ocean, inventat de A. Piccard. — *N.T.*

şi Ţara bascilor. Era pentru prima dată cînd un speolog îşi instala cortul şi desfăşura scările de frînghie în numeroasele puţuri din acele locuri.

De altfel era o adevărată expediţie, cuprinzînd numeroşi participanţi, însoţiţi de o întreagă caravană de cărăuşi şi catîri încărcaţi cu materialul greoi şi incomod folosit în acel timp.

Printre nenumăratele avene şi puţuri cu zăpadă existente în masivul calcaros, unde se desfăşoară imense „lapiazuri", Martel şi însoţitorii lui coborîră — printre altele — şi într-un aven, în apropierea pasului de la Pierre-Saint-Martin şi pe care îl botezară, din această cauză, „avenul de la Pierre-Saint Martin".

Speologii, care nu putuseră să coboare la o adîncime mai mare de 60 m din cauza avalanşelor de pietre extrem de primejdioase, au constatat că puţul natural se prelungea vertical, în continuare, conchizînd că se înfundă mai jos, din cauza zăpezii, aşa cum se întîmplă cu toate cavităţile din împrejurimi.

În anul următor, în 1909, Martel reveni în Ţara bascilor, adevărat paradis pentru speologi, obţinînd rezultate excelente; apoi spiritul lui mereu activ fu atras de alte obiective şi ani de zile a putut fi văzut prospectînd şi explorînd peşterile, avenele şi rîurile subterane din întreaga Europă.

De-abia peste 25 de ani, începînd din 1934, un alt speolog avea să reia studiul iniţiat de Martel în regiunea Haute Soule (una din cele şapte provincii basce). Speolog paradoxal sau cel puţin uimitor de multilateral, Max Cosyns, fizician belgian, îşi împărţea activitatea între studierea razelor cosmice, observate la mari altitudini cu prilejul memorabilelor ascensiuni în stratosferă cu profesorul Piccard, şi pasiunea sa pentru peşterile şi avenele din Ţara bascilor, unde îşi petrecea vacanţele.

Printre altele, el întreprinsese explorarea avenului de la Heyle sau „Trou d'Audiette", pe care Martel îl abandonase din cauza pericolului căderilor de pietre. Avenul era considerat la acea epocă ca fiind cel mai adînc din Franţa. Servindu-se de un cablu de oţel, mişcat de un troliu uşor, conceput de el, Cosyns reuşi să evite ploaia de pietre declanşată de utilizarea scărilor de frînghie, greu de manevrat, şi, împreună cu tovarăşul său, Van der Elst, şi cu mine, atinse fundul acestui aven, la o adîncime de 250 m. După cîtva timp l-am invitat, la rîndul meu, să efectuăm a doua coborîre în avenul Martel pe care îl descoperisem împreună cu soţia mea şi care,

cu adîncimea lui de 303 m, fusese timp de zece ani cel mai adînc din Franţa.

Colaborarea strînsă şi dintre cele mai amicale stabilită între noi a continuat pînă în preajma războiului din 1939, care ne-a întrerupt activitatea.

Începînd din 1946 reluarăm amîndoi explorările subterane, el tot în Ţara bascilor, iar eu în Pirineii Centrali.

În 1947 am terminat, cu o echipă locală şi cu echipa Speleo[1]-Clubului Alpin din Paris, condusă de F. Trombe, explorarea avenului Henne-Morte în Haute-Garonne. Cu tînărul şi entuziastul meu coechipier Marcel Loubens, care avea să devină un speolog de seamă, am atins în acest aven periculos adîncimea de 446 m, constituind un nou record al Franţei[2].

În acest timp Max Cosyns, cu o echipă anglo-franco-belgiană, pătrundea în avenele basce şi îşi axa activitatea în jurul pasului de la Pierre-Saint-Martin. Coborînd avenul denumit „Pierre-Saint-Martin", unde Martel se oprise la 60 m, ei atinseră adîncimea de 240 m, unde o mare cantitate de zăpadă şi gheaţă le împiedică continuarea explorării.

În luna august 1950 am primit o telegramă semnată de Cosyns, laconică, dar elocventă: „Descoperit aven vertical, cel mai adînc cunoscut". La care i-am răspuns, pe aceeaşi cale: „Descoperit peşteri cu gheaţă, cele mai înalte cunoscute".

Într-adevăr, în timp ce grupul speologic al lui Max Cosyns identificase acest aven record, eu descoperisem în masivul Marboré, împreună cu fiicele mele Maud şi Gilberte, cinci peşteri cu gheaţă care sînt cele mai sus situate de pe tot globul.

Urmă un schimb de scrisori din care am aflat esenţialul despre descoperirea noului aven basc.

Descoperirea avenului de la Pierre-Saint-Martin

În luna august 1950, investigaţiile speologice ale profesorului Max Cosyns şi ale echipei sale se terminau după o cam-

[1] În toate limbile din lume este folosit termenul de „speleologie" afară de limba romînă în care s-a încetăţenit termenul de „speologie". Cele două cuvinte derivă din două rădăcini diferite din limba greacă, dar sînt sinonime. — *N.T.*
[2] Relatarea acestei explorări se găseşte la pp. 243—305. — *N.T.*

panie interesantă, dar grea şi puţin senzaţională. Labeyrie, Lévi, Théodor şi Loubens, terminîndu-şi concediul, părăsiseră tabăra instalată trei ani consecutivi lîngă avenul Pierre-Saint-Martin. Nu mai rămăseseră decît Cosyns, Occhialini şi Lépineux, care şi ei trebuiau să coboare a doua zi în vale.
În amurgul acestei ultime zile, Occhialini şi Lépineux se odihneau, la 200 m depărtare de tabără, lîngă orificiul unui aven din coasta muntelui. Gura acestui aven era impunătoare, cu pereţi verticali şi netezi, dar la o adîncime de cîţiva metri se înfunda. Doar o mică crăpătură se deschidea în stîncă, cam la 1 m deasupra fundului.
Tot privind-o, Lépineux luă o piatră şi cu o mişcare reflexă, firească pentru un speolog, încercă să nimerească gaura. Imponderabilul a acţionat şi a determinat evenimentele considerabile ce au urmat acestui gest maşinal şi în aparenţă fără însemnătate. Dacă piatra nu ar fi atins ţinta vizată, Lépineux şi tovarăşul său ar fi plecat peste cîteva clipe, fără să bănuiască vreodată, că sub picioarele lor, care se legănau în gol, se găsea avenul cel mai adînc din lume.
Pe scurt, Lépineux, mare vînător de păsări şi excelent trăgător, ţintise exact ; piatra dispăruse în crăpătură. Dar imediat se auzi un zgomot în orificiu şi, spre marea surpriză a celor doi speologi, apăru o pasăre — aidoma cucului de la o pendulă — care îşi luă zborul cu ţipete de spaimă. Altele îi urmară şi se depărtară în zbor întins. O clipă mai tîrziu, Lépineux şi Occhialini, miraţi că o gaură atît de mică poate adăposti atîtea zburătoare, începură să arunce alte pietre. Aceste proiectile cădeau vertical, şuierau, ricoşau prelung şi zgomotul căderii lor se pierdea fără a se desluşi lovitura finală. Cei doi oameni se priviră uimiţi, stupefiaţi şi deodată, transportaţi, entuziasmaţi, fugiră spre tabără strigînd pe Cosyns.
Toţi trei coborîră repede din nou, spre gaura ciorilor. Cosyns, mai experimentat şi mai blazat, nu împărtăşea frenezia tovarăşilor săi. Le reaminti că sondajele pe bază de sunet se dovedesc în general inexacte şi că există totdeauna tendinţa de a se exagera adîncimile indicate de căderea pietrelor care ricoşează, se fărîmiţează şi antrenează alte pietre din neregularităţile pereţilor. Cît priveşte ecoul provocat de aceste ploi de proiectile, şi el înşeală în sensul exagerării. Spunînd toate acestea, fizicianul belgian lăsă să cadă în crăpătură o bucată de rocă, numără în minute timpul căderii şi deodată figura sa

se lumină ca aceea a tovarăşilor săi. El însuşi era acum uimit şi convins că se găsesc în faţa unui puţ excepţional de adînc.
Greutatea de plumb a sondei pe care o lăsară să coboare prin gaură trase firul fără întrerupere. Cei 200 m de fir se desfăşurară şi plumbul spînzura, însă în gol.
A doua zi se făcu un nou sondaj cu ajutorul unei mingi de cauciuc pentru a se putea depăşi cele cîteva cornişe de care se împiedicase plumbul în ajun. De data aceasta, sondajul, repetat de mai multe ori, era precis şi grăitor : el dovedea o verticală de 346 m, adică cea mai mare care a fost vreodată înregistrată în adîncimea pămîntului.
Dezarmaţi de această adîncime, cei trei speologi s-au mulţumit să lărgească deschizătura din roca uşor friabilă, apoi şi-au ridicat corturile, dîndu-şi întîlnire pentru anul viitor.

Exaltanta expediţie din 1951

Nu se putea ataca un aven atît de adînc cu ajutorul unor simple scări din fir de oţel, care sînt utilizate în mod obişnuit de speologi. Se impunea o coborîre cu troliu şi Cosyns concepuse şi realizase un model care semăna oarecum cu o bicicletă fără roate, sau a cărei unică roată constituia tamburul în jurul căruia se înfăşoară cei 380 de metri de cablu de 5 mm grosime. Un asistent încăleca acest troliu-bicicletă şi îl acţiona pedalînd cu picioarele şi învîrtind cu mîinile două manivele instalate în locul ghidonului.
Max Cosyns mă invitase la această coborîre şi, ca toţi participanţii, eram nerăbdător să mă afund în noul aven. La întîlnirea fixată de Cosyns, Lépineux şi Occhialini, se găseau Loubens, Janssens, Lévi, Tazieff, Ertaud, Labeyrie, Petitjean, Pérot şi o echipă de cercetaşi belgieni veniţi să dea o mînă de ajutor operaţiilor de exterior.
În ultimul moment am fost obligat să renunţ, fiul meu Raoul rupîndu-şi un picior într-un aven, iar fiica mea Gilberte trebuind să fie operată de apendicită, survenită cînd se căţăra cu mine într-o peşteră. Astfel, nu cunosc expediţia din 1950 decît din auzite. Credinciosul meu discipol şi prieten, Marcel Loubens, mi-a povestit însă peripeţiile ei.

Georges Lépineux, descoperitorul avenului, coborî primul, cu mult curaj, pînă în fundul marei verticale, unde se deschidea o imensă sală haotică. Jacques Ertaud, urmînd pe Lépineux, atinse și el această sală și bănui existența unui etaj inferior. Loubens și Tazieff, în echipă, aterizară la rîndul lor la baza impresionantei verticale și străbătură sala de la un capăt la altul. Loubens, strecurîndu-se printr-o strîmtoare instabilă și periculoasă, coborî pe scara de electron într-o a doua sală mai vastă decît prima, în fundul căreia descoperi un torent subteran, la o adîncime de aproximativ 500 m față de suprafață.

Din ziua aceea, acest aven formidabil s-a numit „avenul Lépineux [1]". Prima sală deveni „sala Lépineux" pentru a cinsti descoperirea simpaticului și îndrăznețului speolog din Bagnères-de-Bigorre. În ceea ce privește a doua sală, Loubens, amintindu-și că în 1935 o tînără femeie bătuse recordul francez de coborîre în adîncime în avenul Martel din Pirinei, îi dedică descoperirea sa și hotărî ca această boltă uriașă să poarte numele de „sala Elisabeth Casteret".

Enorma adîncime a puțului inițial și proporțiile colosale a celor două săli descoperite au constituit un obstacol pentru continuarea explorării, cu atît mai mult, cu cît troliul-bicicletă funcționase nemulțumitor. Ridicarea la suprafață a ultimilor echipieri a fost grea și neliniștitoare, angrenajele și unele piese uzîndu-se complet.

Trebuia deci, pentru viitor, să se utilizeze un mecanism mai puternic și mai perfecționat ; urma ca Cosyns să-l realizeze în vederea campaniei din 1952.

Tragica expediție din 1952

Expediția din vara anului 1952 la avenul Pierre-Saint-Martin este însă vie în memoria tuturor, din cauza deznodămîntului ei tragic : moartea lui Marcel Loubens în fundul avenului în urma prăbușirii lui în marele puț.

Campania începuse totuși sub cele mai bune auspicii și într-o atmosferă de entuziasm, datorită tocmai elanului comunicativ al lui Marcel Loubens care devenise sufletul echipei, echipierul

[1] Mai tîrziu, avenul a fost denumit „Pierre-Saint-Martin", nume care aparținea inițial avenului vecin, unde Martel coborîse în 1908. Dar a prevalat obișnuința de a denumi avenul dedicat de speologi lui G. Lépineux, „avenul Pierre-Saint-Martin". — N. T.

de șoc al cărui curaj și antren îndrăcit galvanizase pe toți. Cei care cunoscuseră și utilizaseră ușorul troliu-bicicletă din anul precedent erau încurajați de aspectul noului troliu de 100 kg pus în mișcare de un motor electric și înzestrat cu perfecționări ingenioase.

Însă mecanismul în chestiune nu a justificat încrederea ce i se acordase și o serie de pene și avarii neliniștitoare nu întîrziară să fie înregistrate. Totuși, trebuie precizat că accidentul mortal nu-i poate fi atribuit. O slăbire neprevăzută și nenorocită a sistemului de fixare a extremității cablului a fost singura cauză a tragicului deznodămînt.

Max Cosyns, alături de profesorul Piccard, este primul om care s-a aventurat în domeniul, pînă atunci interzis și neexplorat, al stratosferei. Și tot el, împreună cu Piccard, a conceput și realizat primul batiscaf, efectuînd cea dintîi scufundare la mare adîncime, în apele oceanului.

Primul lor balon stratosferic, cît și primul lor batiscaf au fost imitate, reproduse și, prin aparate asemănătoare acestora, s-au realizat și alte ascensiuni în stratosferă, precum și alte scufundări submarine la mare adîncime.

Credinciosul și nenorocosul meu prieten, cel mai strălucit elev al meu, Marcel Loubens, a fost victima unei slăbiri a materialului utilizat, într-o expediție organizată și condusă de colegul Max Cosyns. Este totuși nedrept să fie învinovățit, cum s-a făcut prea adeseori, acela căruia nu i-am retras nici stima și nici admirația.

La 9 august 1952, la amiază, sub razele unui soare strălucitor, Loubens echipat, cu casca pe cap, coborî primul în adînc.

În jurul puțului era o afluență numeroasă. Coechipieri, ziariști, fotografi, cineaști, turiști, ciobani, jandarmi se aplecau cu toții peste marginea avenului, urmărind atenți și pasionați manevra de coborîre.

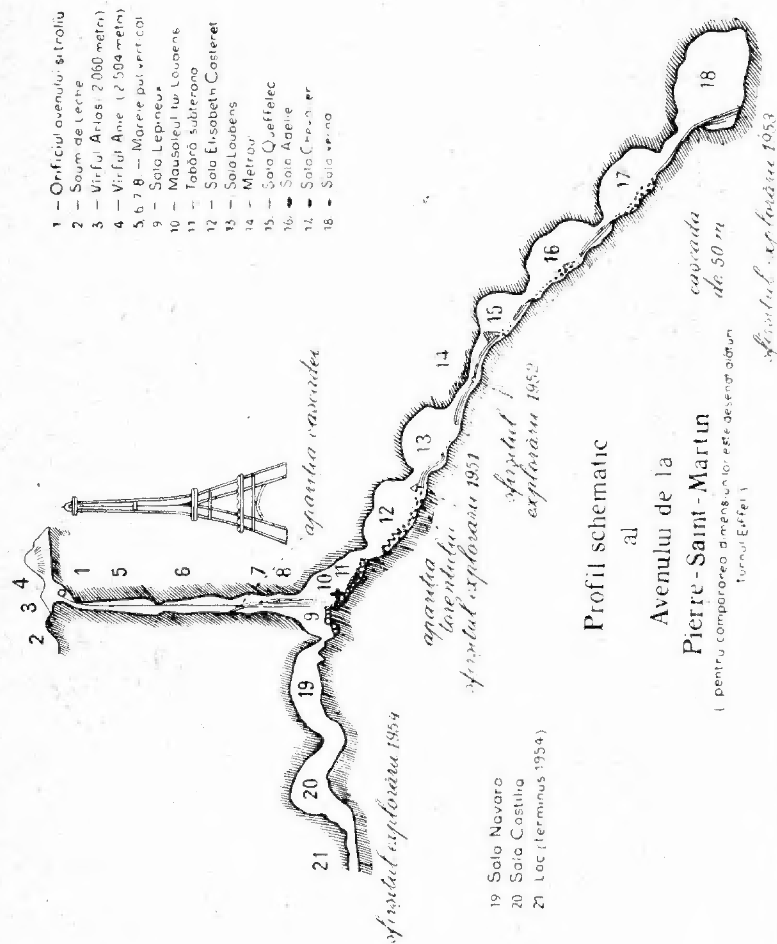
Cu toată solemnitatea momentului, Marcel a glumit pînă în ultima clipă. Statura sa înaltă, siguranța sa, figura sa energică și surîzătoare, creau impresia de echilibru și de încredere de nezdruncinat. În momentul cînd, legat de cablu, începea să coboare în vid și în negrul puțului, mă căută cu privirea și îmi făcu un gest de adio : „La revedere, tăticule", îmi strigă el.

Îi plăcea să se considere „fiul meu spiritual", căci îl inițiasem în tainele speologiei încă de la vîrsta de 16 ani. Dar era pentru prima dată cînd mă saluta în acest fel și îi răspunsei pe același ton glumeț : „Adio, copilul meu".

Era pentru ultima dată cînd surîdea vieţii şi vedea lumina soarelui. Nu mai aveam să-l revăd viu niciodată.
Pe rînd coborîră apoi : Tazieff, Labeyrie şi Occhialini. Toţi patru aveau un program încărcat, bine stabilit : instalarea unei tabere la o adîncime de 400 m în sala Lépineux, efectuarea explorării amănunţite a sălii Elisabeth Casteret, imperfect cunoscută, şi, în fine, imersiunea a 40 kg de fluoresceină în torentul subteran. Această experienţă de colorare trebuia să ne precizeze locul ieşirii apei la suprafaţă, undeva în vale.
Cinci zile mai tîrziu (totul se petrece încet şi greu sub pămînt), Loubens îmi telefonă din fundul pămîntului că programul fusese executat în întregime şi că, pe deasupra, mai întrevăzuse o a treia sală, la fel de mare ca cele precedente. Dar obosit şi întîmpinînd greutăţi din cauza umărului fracturat cu ocazia explorării avenului de la Henne-Morte, decisese să revină la suprafaţă.
Ştia că trebuia să conduc echipa de vîrf care urma să intre în acţiune după ridicarea echipei lui şi că aşteptam echipamentul său de paraşutist pentru a coborî la rîndul meu, urmat de Janssens, Théodor, Mairey şi Lévi.
— Avenul continuă şi are proporţii fantastice, îmi comunică amicul meu. Vei avea ce face. Eu am avut porţia mea de încîntare, acum sînt în afara bătăliei. Trebuie să urc. Pe curînd.
— Pe curînd şi urcare bună, i-am spus.
Şi atunci, în timp ce ridicarea lui Loubens începuse, s-a produs accidentul. Şurubul angrenajului de ataşare la cablu desfăcîndu-se imperceptibil, pe nesimţite, Loubens fu proiectat în gol şi se zdrobi de stîncile din adîncime.
A stat în agonie 36 de ore înainte de a muri, în fundul golului subteran, acolo unde „şi-a trăit ultimele zile ale vieţii lui curajoase", cum indică epitaful gravat pe stînca lîngă care şi-a dat ultima suflare.
Tazieff, Labeyrie şi Occhialini au trăit ore halucinante şi sfîşietoare la căpătîiul prietenului pe care l-au înhumat între două stînci enorme din sala Lépineux.
Despre aceste ore de coşmar, cînd eram separaţi de sărmanul nostru rănit prin verticala monstruoasă de aproape 400 m, n-am păstrat decît o amintire ştearsă şi confuză, întretăiată de speranţe exaltate şi desperări cumplite, după cum salvarea îmi apărea cînd posibilă, cînd imposibilă.
Unele impresii, unele imagini, îmi dăinuiesc în amintire, printre atîtea şi atîtea dovezi de devotament şi solidaritate manifestate în această tragică ocazie.

Revăd, şi nu o să pot uita niciodată, avionul militar din Pau care, alarmat prin radiotelegrafie, a venit şi a zburat deasupra noastră, spre căderea nopţii. Zburînd razant peste piscurile bîntuite de o furtună violentă care ne smulgea corturile, reuşi, în condiţii riscante, să ne paraşuteze medicamente şi o targă specială.
Spectacolul acestor oameni ai aerului, care luptau şi-şi expuneau viaţa pentru a veni în ajutorul acelora care în măruntaiele pămîntului se străduiau să smulgă morţii pe unul dintre ei, era sublim.
Revăd de asemenea pe doctorul Mairey în clipa cînd se pregătea să coboare la cel rănit. Încătărămat, mişcîndu-se greoi din cauza grelei brancarde fixate de centură, îşi încheia blestematul sistem de ataşare a cablului, care cedase şi care fusese reparat între timp, cu mijloace destul de rudimentare.
Pentru a rupe tăcerea apăsătoare şi ameninţătoare care plana peste această scenă, Lévi puse mîna pe umărul doctorului.
— Toubib [1], spuse el cu o voce ştearsă, trebuie să ai încredere în centura de fixare a cablului.
— N-am absolut nici o încredere în ea, răspunse încet Mairey. Şi acestea spuse, pătrunse hotărît în gaura căscată şi neagră a avenului şi se suspendă de cablul care îl ţinea deasupra a 346 m de gol înspăimîntător.
Cîteva ore mai tîrziu, Mairey telefonîndu-ne că starea rănitului era extrem de gravă, dar staţionară, cinci tineri se oferiră spontan să coboare pentru a încerca salvarea lui Loubens. Îi cunoşteam foarte puţin, căci veniseră la Pierre-Saint-Martin pentru prima dată. Max Cosyns le propusese să ni se alăture pentru a constitui o echipă de sprijin şi eventual de ajutor.
Tinerii se pregăteau să coboare în aven cu ajutorul scărilor de fir de oţel de care dispuneam. Era o încercare desperată şi nespus de primejdioasă din cauza fineţii materialului şi a căderilor de pietre ucigătoare, provocate de manevrele efectuate şi de frecarea scărilor de pereţi. Aceşti cinci „cercetaşi lionezi", cum erau denumiţi, acceptară şi propuseră chiar să se oprească la diferite adîncimi ale puţului, unde să se fixeze pe mici balcoane şi cornişe nesigure, cu ajutorul pitoanelor înfipte în pereţi. Astfel puteau să dirijeze ridicarea rănitului şi să ajute tragerea tărgii grele ca aceasta să nu se agaţe şi să se înţepenească sub surplombele de netrecut, sau să se lovească de multiplele protuberanţe stîncoase.

[1] Poreclă dată de francezi în general medicilor. — *N.T.*

Profil schematic al Avenului de la Pierre-Saint-Martin (pentru compararea dimensiunilor este desenat alături turnul Eiffel)

Pentru a-i ajuta în această sarcină, am verificat metru cu metru toate scările pe care le-am desfăşurat în vid, fixîndu-le cap la cap cu ajutorul inelelor de racord. Acest examen m-a făcut să mă cutremur, căci multe părţi ale scărilor erau într-o stare foarte precară.

Apoi am coborît cu ei şi ne-am înşirat, pe cîte un colţ de stîncă la 80, 150 şi 210 m adîncime, unde ne-am fixat cu pitoane în poziţii incomode şi riscante. Prin acelaşi mijloc, am fixat scările pentru a le consolida.

După operaţii interminabile şi extenuante, Louis Ballandrau, omul de vîrf al acestei memorabile coborîri, ajunse la adîncimea de 240 m, acolo unde puţul vertical se lărgea considerabil. Era o faptă unică.

Dar, tocmai cînd dispozitivul de salvare era la locurile stabilite şi cînd eram gata pentru a ridica rănitul, ne parveni, transmisă din om în om, vestea fatală : „Loubens a murit".

Am primit ordinul de a ne ridica imediat la suprafaţă, căci se hotărîse — şi hotărîrea era înţeleaptă — ca operaţia desperată şi extrem de periculoasă, pe care voisem să o încercăm cu orice risc pentru a smulge adîncului pe prietenul nostru rănit, devenea inutilă pentru amicul nostru mort, în schimb risca să provoace alte accidente grave şi chiar mortale.

Victorioasa expediţie din 1953

Tovarăşul nostru Robert Lévi, care de mulţi ani era unul dintre cei mai asidui şi devotaţi membri ai „Grupului speologic de la Pierre-Saint-Martin", desfăşurase în 1952 o activitate atît de eficientă şi chibzuită, încît — printr-un acord tacit — l-am desemnat să conducă campania din 1953, care se anunţa extrem de agitată şi cu responsabilităţi deosebite.

Spre mulţumirea generală, Lévi organiză în chip desăvîrşit această expediţie, ce s-a desfăşurat, punct cu punct, după cum fusese concepută şi planificată.

Ea începu totuşi cu o lovitură de teatru, cu un eveniment senzaţional, care cîteva zile ne-a ţinut într-o continuă tensiune şi care ameninţa expediţia noastră să eşueze înainte chiar de a fi început.

La 1 august, cînd ne adunasem cu toţii în satul Licq, la piciorul muntelui, unde se efectuase adunarea echipierilor şi a ma-

terialelor la Hotel „Bouchet“ (cartierul general al speologilor încă de la primele campanii ale lui Martel), ne sosi o veste deopotrivă de neaşteptată şi descurajatoare. Guvernul spaniol ocupase regiunea avenului cu jandarmi armaţi pentru a ne interzice accesul.

Trebuie precizat faptul că, încă din anii precedenţi, spaniolii se arătaseră preocupaţi de coborîrile noastre succesive în avenul al cărui orificiu era revendicat deopotrivă de către Spania şi Franţa. Această stare de lucruri se datorează faptului că linia frontierei prezintă pe hartă, în regiunea avenului de la Pierre-Saint-Martin, o lacună care mai devreme sau mai tîrziu va trebui să fie completată şi tranşată de Comisia Internaţională a Frontierelor, cu atît mai mult, cu cît cazul amintit nu este singurul de-a lungul lanţului Pirineian.

Aşteptînd deciziile guvernamentale oficiale, care depăşeau rolul nostru de exploratori de peşteri, Lévi hotărî, cu mult sînge rece şi fermitate, să ne continuăm preparativele şi acumularea materialelor, după planul prevăzut.

În zilele următoare catîri încărcaţi din greu suiră muntele, în timp ce un avion de la baza militară a trupelor aeropurtate de la Pau efectuă patru zboruri şi numeroase paraşutări spectaculoase pe o păşune din preajma avenului. Desfăşurîndu-şi corolele lor viu colorate în albastrul cerului, 36 de paraşute ne depuseră la picioare aproape 3 t de materiale variate : echipament, utilaje, hrană etc.

În acelaşi timp, brigada de jandarmerie de la Oloron trimise mai mulţi jandarmi la Pierre-Saint-Martin şi în satul basc Sainte-Engrâce pentru a instala posturi de radio emiţătoare şi receptoare, destinate să asigure o legătură continuă şi rapidă între expediţie şi restul ţării.

Toată această organizare şi diversele acorduri cu armata, P.T.T. şi alte instituţii erau fructul unor preparative minuţioase şi al colaborării fecunde dintre Lévi şi prietenul nostru José Bidegain din Pau, care, cu luni înainte, prevăzuseră totul fără să lase nimic la voia întîmplării.

Rămînea numai problema neprevăzută, dar crucială, a atitudinii guvernului spaniol.

În fine totul se rezolvă la 6 august în urma unei întrevederi oficiale, cînd grupul de la Pierre-Saint-Martin primi într-unul din corturile sale pe guvernatorul general al provinciei Navarra, înconjurat de ofiţeri spanioli, şi pe reprezentantul ţării noastre, subprefectul din Oloron, însoţit de comandantul şi căpitanul jandarmeriei locale şi de alte persoane oficiale. O

echipă de geologi şi speologi spanioli, conduşi de către profesorul Llopis Llado de la Universitatea din Ovideo, urma să colaboreze cu noi într-o atmosferă de cordialitate desăvîrşită. Un singur lucru ne interesa pe noi, pe speologi : să explorăm acest adînc subteran pînă în fundul lui şi să culegem în urma acestei explorări cît mai multe date ştiinţifice.

În toţi anii, începînd din 1375, regiunea Pierre-Saint-Martin este teatrul unei curioase şi străvechi ceremonii, „Junta de la Roncal“, care comemorează şi reînnoieşte frăţia dintre păstori, francezi şi spanioli. Nu se putea deci alege un loc mai potrivit pentru înţelegerea dintre speologii francezi şi spanioli. Lipseau totuşi cinci echipieri la acest nou „Tratat al Pirineilor“ şi la agapele care au urmat. Erau faimoşii cercetaşi lionezi, încă de multă vreme la treabă.

La 1 200 m mai jos, în valea adîncă a pîrîului Engrâce, unde experienţa de colorare din 1952 arătase ieşirea la suprafaţă a torentului subteran din aven, cercetaşii lionezi înotau şi se scufundau în costume de om-broască [1], în apele izbucului. Sub conducerea belgianului Jacques Théodor, care sosise cu un timpan spart (în urma unui antrenament excesiv), şi sub ochiul camerei cinematografice a lui Jacques Ertaud, cineast-alpinist-speolog şi scafandru, tinerii Epelly, Ballandrau şi Letrone navigau cu bărci pneumatice, înotau şi se scufundau în sifoanele torentului.

Chiar în seara aceleiaşi zile memorabile de 6 august, sub ochii jandarmilor spanioli, deveniţi deodată amabili după atitudinea lor severă din zilele precedente, Georges Lépineux, nerăbdător să-şi revadă avenul, se lăsă coborît pînă la adîncimea de 80 m, unde timp de două ore curăţă un balcon incomod de pietrele mişcătoare. De la coborîrea sa iniţială din 1951, prietenul nostru nu mai revenise aici, căci participase între timp la expediţia franceză din Ţara Adélie [2]. Eram bucuroşi să-l revedem şi să-l numărăm printre noi. Locul său era reţinut şi ştia că va face parte din echipa de vîrf care se bucura de onoarea de a coborî cît mai jos şi cît mai departe posibil.

Printr-un acord la fel de general şi tacit ca şi acela care îl ridicase pe Lévi la conducerea generală a expediţiei, prin privilegiul vîrstei şi amabilităţile tovarăşilor mei „de raniţă şi coardă“, fusesem desemnat ca şef al explorării propriu-zise, adică al operaţiilor subterane. Am fost foarte mişcat şi am ac-

[1] Scafandru autonom cu costum etanş. — *N.T.*
[2] Teritoriu din Antarctida, unde francezii au o bază permanentă de cercetări ştiinţifice. — *N.T.*

ceptat cu o dublă condiţie ce o consideram indispensabilă : aceea de a coborî primul în aven — şi dacă rezistenţa mea o va permite — de a fi ultimul care să revin la suprafaţă la sfîrşitul celor 12 pînă la 15 zile prevăzute pentru şederea noastră în subteran.

Previziunile s-au confirmat de altfel, căci explorarea începută la 7 august s-a terminat la 19 august. Între aceste date avea să se desfăşoare, dacă nu aşa cum s-a denumit „cea mai fantastică explorare speologică a tuturor timpurilor", cel puţin explorarea cea mai extraordinară şi cea mai impresionantă din toate cele pe care le-am efectuat vreodată. Această explorare, am misiunea s-o povestesc aici.

Ea a început în dimineaţa luminoasă a zilei de 7 august. Cerul era de azur. Un soare strălucitor făcea aproape insuportabilă privirea haosului de roci calcaroase albe care ne înconjurau şi printre care cresc pini noduroşi, dintre care mulţi erau loviţi de trăsnet. La orizont, spre est, piramidele înalte ale vîrfurilor Arlas şi Anie ţîşnesc dintr-o mare de creste spaniole anonime, în timp ce spre vest se profilează vîrful Orrhy, Vautours şi altele.

Ziariştii, fotografii şi cineaştii, care aşteptau nerăbdători de mai multe zile, reproşîndu-ne că îi facem să-şi piardă vremea, erau în sfîrşit ocupaţi.

Tot interesul era concentrat asupra orificiului avenului, unde se termina instalarea unei macarale, concepută şi realizată de către inginerul Queffélec, nou venit în mijlocul speologilor, care nu a întîrziat să se simtă ca la el acasă, căpătînd o deosebită pasiune pentru golurile subpămîntene. Această macara, admirată de cunoscători, a cîştigat, graţie funcţionării ei perfecte, şi pe cei mai profani în materie de mecanică. Ea era acţionată de un grup electrogen şi fusese înzestrată cu nenumărate perfecţionări, pe care n-aş putea să le descriu, dar dintre care am reţinut minunatul tablou de bord unde, printre diverse cadrane şi manometre, existau trei indicatoare — verde, alb şi roşu — care luminîndu-se avertizau : „Atenţie" — „Pericol" — „Stop".

Acestui mecanism, lui Queffélec şi ajutoarelor sale Pierre Louis şi Rossini, m-am încredinţat atunci cînd m-am prezentat la marginea orificiului, închingat în curele de nailon de paraşutist, cu capul apărat de o enormă cască sferică de aviaţie cu reacţie — din fibre de sticlă.

Avînd în jurul meu un grup de tovarăşi atenţi şi grijulii faţă de toate amănuntele echipamentului meu şi faţă de manevra care urma să se efectueze, semănam cu o matcă de albine, înconjurată de lucrătoarele sale ! Bidegain îmi aranja sub cască ascultătoarele telefonice, Delteil îmi regla laringofonul, Pierre Louis îmi fixa sistemul de legătură la extremitatea cablului de coborîre. Era foarte cald şi mă sufocam în îmbrăcămintea mea, sub cele două combinezoane suprapuse, dintre care unul impermeabil.

Dar echipamentul meu nu era încă complet, căci în afara greului sac din spate, Treuthard şi Janssens îmi atîrnară fiecare de inelele chingii cîte un sac de cîte 30 kg ! Mă clătinai sub această greutate, în timp ce Lévi îmi strecură în mînă un petic de hîrtie.

— Iată lista alimentelor concentrate pe care le vei găsi în sacul din dreapta, îmi spuse el. Trebuie să prevedem totul şi, dacă s-ar produce vreo defecţiune a macaralei sau ar interveni un alt impediment, ai hrană pentru patru zile.

Chiar dacă nu mi-aş fi dat seama de seriozitatea situaţiei şi nu aş fi fost pregătit, aceste ultime aranjamente, această ultimă avertizare, ar fi fost suficiente să mă facă să înţeleg că „ora adevărului" — cum spun spaniolii — sosise.

Dar eram pregătit şi toate cîte se întîmplau în jurul meu îmi reaminteau scena, cu totul asemănătoare din anul precedent, cînd Loubens coborîse primul, în adîncul care trebuia să-i devină mormînt. Atunci, ca şi acum, soarele îşi arunca cele mai fierbinţi raze în masa calcarelor din jurul avenului, unde se agitau aceiaşi credincioşi coechipieri de azi !

Sus, la 10 m deasupra noastră, se profila masa masivă a macaralei şi a mînuitorilor aplecaţi peste ea. De jur împrejurul orificiului se îngrămădeau, strînşi unii lîngă alţii, turişti, păstori, jandarmi, cineaşti în acţiune. Tot acolo zăream silueta lui Pierre Accoce, istoriograful echipei care inaugura „Carnetul de coborîre" ţinut pentru fiecare din noi, cu orarul precis al coborîrilor, al ridicărilor şi cu consemnarea diverselor incidente. În 1953, ca şi în 1952, spectacolul era acelaşi. Nu mă puteam opri să mă gîndesc că în general speologii activează în calmul şi tăcerea locurilor singuratice şi tăcute. Dar trîmbiţele faimei făcuseră ca de acum înainte să nu mai poţi coborî în avenul Pierre-Saint-Martin decît sub obiectivul aparatelor de filmat şi în scîrţîitul stilourilor, dintre care unele — nu ştiu de ce — erau umplute cu fiere, acid şi chiar venin.

Nu-mi amintesc să se fi pronunţat ceva care ar merita să fie reprodus şi personal mă abţin să rostesc cuvinte, zise istorice. În momentul cînd pătrundeam stîngaci sub pămînt, incomodat

de echipamentul și greutatea ce o purtam, se produse, dimpotrivă, o tăcere apăsătoare. Cred că în acel moment toată lumea se gîndea în mod instinctiv la cele două evenimente : coborîrea lui Loubens la 9 august 1952 și coborîrea de astăzi, 7 august 1953.
Poate că unii s-au gîndit că cerusem să cobor în frunte, pentru a fi primul care — la interval de un an — să mă reculeg la mormîntul lui Loubens. Fără îndoială că acest gînd nu-mi fusese străin cînd luasem hotărîrea să cobor și să fiu primul la această pioasă și jalnică întîlnire. Dar voiam mai ales să cunosc și să examinez, de sus în jos, acest puț vertiginos, pentru a-mi da seama dacă exista sau nu vreo posibilitate de a ridica rămășițele prietenului nostru și a aduce astfel familiei sale consolarea de a-l putea îngropa în cimitirul satului său natal.
Aflasem din diferite surse și în special de la Louis Ballandrau, care coborîse treaptă cu treaptă pînă la 240 m adîncime, că pereții puțului nu erau netezi, ci întretăiați de cornișe, de crăpături și fisuri umplute cu pietre, gata să se prăvălească în avalanșe ucigătoare. În ajun, așa cum am arătat, Lépineux începuse să curețe balconul situat la 80 m adîncime și îmi afirmase că voi găsi locul curățat.
Într-adevăr, ajungînd la acest nivel, am constatat, cu ușurare și mulțumire, că prietenul meu făcuse o treabă bună. L-am felicitat călduros, căci era chiar el la capătul firului telefonic și urma să țină astfel legătura cu mine pînă ajungeam în fundul puțului. Nu-mi puteam dori un „însoțitor" mai bun, căci cunoștea avenul dinainte, fiind primul dintre noi care coborîse doi ani mai înainte și păstrase o amintire precisă despre configurația lui. Lépineux făcuse ingenios o schiță a balconului unde mă găseam în acest moment și tăiase o scîndură rezistentă de lărgimea lui, crestîndu-i părțile laterale după înclinarea pereților. Mi-o fixase de centură și acum așezam această barieră în partea de jos a pragului stîncos : am înțepenit-o cu lovituri puternice de ciocan în crăpăturile pereților unde s-a încastrat solid, putînd să oprească pietrele dislocate care s-ar fi lovit de ea.
Deodată, în timp ce îmi puneam la punct echipamentul deranjat de această operație, lampa electrică frontală mi se stinse. Apăs butonul lămpii de la piept, dar în zadar, nici ea nu se aprinde. Supărat și neliniștit că sînt lipsit de lumină încă de la începutul coborîrii, telefonez lui Lépineux despre ce mi se întîmplă. Un hohot de rîs întîmpină povestirea mea.

— Ferește-te, îmi spune el, ziariștii vor face mare caz de deviza ta.
Într-adevăr, ei putuseră să citească pe costumul meu, la nivelul pieptului, fraza : „*Nox illuminatio mea*" (noaptea este lumina mea). La capătul firului, continuînd să rîdă, Lépineux mă întreba neiertător cît de luminoasă mi se pare noaptea în care rămăsesem cufundat. Vai ! Nu este de loc luminoasă această noapte completă ! Bîjbîind și forțîndu-mă să-mi păstrez echilibrul pe balconul strîmt și neîncăpător, încerc să găsesc în sacul ce-l port în spate bateriile de rezervă. Dar trebuie că și becurile lămpilor sînt arse, fiindcă nici bateriile noi nu dau lumină. În fine reușesc să aprind un capăt de lumînare și la lumina ei leg la extremitatea unei cordeline, ce mi-a fost coborîtă de sus, cele două lămpi defecte. Vor încerca să le repare.
Lépineux îmi ține companie prin firul telefonic de-a lungul așteptării mele destul de plicticoase. Îmi anunță că lămpile au sosit în bună stare și că Pierre Louis și Delteil le vor examina. Apoi, deodată, îl aud izbucnind într-un rîs nestăvilit ; nu reușește să se calmeze și să-mi explice motivul acestei ilarități nestăpînite. Printre hohote, îmi explică totuși ce s-a constatat. Schimbasem bateriile, dar cum lucrasem în întuneric, nu am văzut și nu am îndepărtat micile discuri de carton care izolează cilindrul metalic al bateriilor. Bineînțeles că în asemenea condiții puteam aștepta mult și bine ca lămpile mele să se aprindă.
Mă comportasem — și lucrul era grav pentru un șef de expediție — ca un începător de cea mai slabă calitate. N-am putut decît să rîd la rîndul meu ca un ecou al lui Lépineux, care găsea că ceea ce mi se întîmplase merită într-adevăr să fie povestit !
Lămpile îmi fură trimise pe aceeași cale și cu ele aprinse îmi continuai drumul în vid, lovindu-mă și frecîndu-mă de pereții de-a lungul cărora cobor fără sfîrșit.
Încerc să privesc în jurul meu, să studiez acest splendid adînc, să-i înțeleg și să-i admir arhitectura, dar curelele echipamentului, cît și greutatea celor trei saci mă paralizează. Cît despre casca de pilot, îmi strînge ceafa în mod dureros, ca și cînd aș fi prins într-o masă de gips.
Cobor mereu și din cînd în cînd arunc în gol, cu o lovitură de picior sau cu ajutorul ciocanului legat de încheietura mîinii, cîte o așchie de stîncă ieșită în afară în mod periculos sau cîte o piatră în echilibru nestabil.

La nivele diferite mă opresc pe cornișe sau balcoane înguste, încercînd să le curăț de pietrele adunate acolo pentru a îndepărta pericolul căderilor de bolovani, care în acest gol imens constituie un pericol fără scăpare.
Această treabă îmi răpește un timp nesfîrșit care va întîrzia cu mult sosirea mea în fundul puțului. Într-adevăr, în loc de o oră cît va fi timpul mediu de coborîre a altor echipieri, mi-au trebuit patru ore și jumătate pentru a coborî întreaga verticală a avenului. Dar mai mult decît această lungă durată, ceea ce m-a epuizat au fost efortul fizic și tensiunea nervoasă resimțite în tot timpul acestei gimnastici extenuante.
În fine, Lépineux mă previne că, ajuns în prezent la adîncimea de 240 m, nu voi mai avea prilejul să curăț pereții fiindcă de acum mă voi depărta de ei, coborînd izolat, în vid. Îmi amintesc de cele spuse de Queffélec despre acest moment : „Cînd vei ajunge să spînzuri în gol, în cursul ultimei sute de metri, te vei învîrti în jurul tău întocmai ca o greutate de plumb la capătul unui fir. Cablul împletit de oțel este în principiu antigirator, adăugase el, dar, fiindcă vei coborî primul, nu va fi așa, căci el va trebui să-și cîștige echilibrul de torsiune, prin învîrtire". Deci mă pregătesc să devin titirez, ceea ce nu întîrzie să se întîmple, și aceasta tocmai cînd trec prin dreptul unei mici cascade care cade în gol : toate neplăcerile deodată ! Cu toată situația incomodă și cu toată învîrtirea neplăcută care îmi produce amețeli, notez cu grijă sensul și numărul rotațiilor ce le execut. Sînt 33 într-un sens apoi 12 în sens invers. În tot intervalul acesta, cascada, în trei trepte, mă inundă și îmi lovește zgomotos casca și umerii. Aș vrea ca mișcarea de coborîre să se accelereze, dar macaraua mă coboară liniștit în cadența ei neschimbată de 5 m pe minut.
— Alo ! Lépineux ! Am trecut prin cîteva momente agitate și nu prea plăcute. Acum, pare că învîrtirea s-a încetinit. Ce o să mi se mai întîmple ?
— Alo ! Casteret ! Queffélec spune că acum nu te vei mai învîrti. Ești în acest moment la 270 m. Ți se va întîmpla ceva extraordinar, o impresie care m-a înspăimîntat cînd am coborît în 1951. Te vei afla în curînd sub o boltă imensă și imediat după aceea nu vei mai vedea nici plafonul și nici pereții. Vei fi în vidul și în bezna cea mai neagră, în neant !
Și într-adevăr, cîteva clipe mai tîrziu, părăsesc puțul vertical unde m-am legănat la o adîncime de 270 m, trec la nivelul unui mare tavan orizontal, pe care îl pierd repede din vedere. Cît despre pereți, dispar și ei...

Așa cum am fost avertizat, nu mai disting nimic în jurul meu, sînt în neant și imediat se produce un fenomen, o iluzie pe care toți tovarășii mei au avut-o în momentul coborîrii : absența reperelor vizuale. Întunecimea absolută dă impresia că ești oprit și suspendat imobil în tenebre. Mișcarea de coborîre fiind foarte înceată și domolă, nu mai poate fi percepută și nimic nu mai poate face ca ea să fie simțită și controlată. De altfel, simțim noi oare că pămîntul se învîrte și că se deplasează cu o viteză considerabilă ?
O clipă mă gîndesc la Einstein [1], dar mărturisesc că nu prea mult, căci nu este nici locul și nici momentul pentru asemenea speculații filozofice.
De altfel fasciculul de lumină al fotoforului [2] luminează în adîncime, sub mine, foarte jos, un punct strălucitor, fosforescent, care nu exista atunci cînd a coborît Lépineux : lampa mea electrică își reflectă razele în crucea de tablă luminescentă de lîngă mormîntul lui Marcel Loubens. Cred că această viziune mi-a apărut aproape în același loc de unde, cu un an înainte, prietenul nostru se prăbușise în vid cu un scurt strigăt de groază. Fără să vreau mă gîndesc că propria mea existență este ținută de un simplu fir și că acest fir s-ar putea rupe în orice moment.
Crucea se apropie, crește, se ridică către mine. Dar nu este decît o iluzie, aceea a parașutistului care vede solul ridicîndu-se și chiar precipitîndu-se spre el, deși în realitate el este acela care se apropie de pămînt. Încetul cu încetul disting stînci înecate în întuneric, blocuri enorme îngrămădite unele peste altele într-un haos fantastic.
Ating unul dintre acești monștri, care stă aplecat ca turnul din Pisa [3], alunec de-a lungul masei lui, dușmănoasă și udă, apoi deodată picioarele mele ating solul înclinat, alunecos. Am ajuns.
Un sfert de oră mai tîrziu, după ce am reușit să-mi scot echipamentul de susținere și să tîrăsc sacii grei, eram instalat pe un spațiu redus, singurul loc orizontal pe panta extrem de înclinată și acoperită de pietre gata să se rostogolească la vale, din sala Lépineux. În jurul meu observ, îngrămădite într-o dezordine de nedescris, numeroase materiale, accesorii, ustensile, obiecte de tot felul : erau urmele tragicului și mizerabilului refugiu, unde Tazieff, Labeyrie și Occhialini reușiseră

[1] Autorul se referă la teoria relativității elaborată de marele savant A. Einstein. — *N.T.*
[2] Lampă frontală electrică pentru luminarea la mare distanță. — *N.T.*
[3] Celebrul turn aplecat din Italia. — *N.T.*

să-l tîrască și să-l așeze pe Loubens, după căderea sa. Acolo stătuse și agonizase acesta multă vreme, acolo doctorul Mairey încercase să-l salveze, acolo murise.
Aplecîndu-mă și privind la 30 m mai jos pe panta de grohotiș, vedeam crucea, invizibilă în întuneric, însă luminîndu-se de cîte ori razele lămpii mele o atingeau. Dar nu aveam încă nici dreptul și nici posibilitatea să cobor pînă acolo și să îngenunchez la mormînt. Mă așteptau sarcini urgente și grele, căci sub pămînt totul este greu, complicat și totul se face cu o încetineală extremă.
Am uitat să spun că firul telefonic care mă lega cu suprafața era chiar miezul cablului de oțel care avea în același timp rolul de cablu purtător și conductor telefonic. Acum cînd Queffélec urma să ridice cablul, pentru a proceda la coborîrea celui de-al doilea echipier, rămîneam fără nici o legătură cu suprafața. Nu era însă indicat ca membrii expediției să se găsească astfel izolați de cîte ori cablul trebuia să fie ridicat. În afară de aceasta era prudent să se prevadă și să se ia măsuri pentru cazul în care firul telefonic integrat în cablu s-ar fi avariat dintr-o cauză sau alta.
Pentru a evita asemenea posibilități, fusesem însărcinat să desfășor, o dată cu coborîrea mea, un al doilea fir de legătură telefonică, ceea ce îmi dăduse griji și complicații nenumărate. Pentru ca acest blestemat fir să nu se înfășoare și să nu se încurce cu cablul de coborîre, a trebuit să-l fixez cu pitoane, din loc în loc, pe pereții puțului. În cursul învîrtirii mele, prin detorsionarea cablului, firul telefonic se înfășurase în jurul cablului. Acum trebuia să-l desfășor și să-l izolez de cablu. În acest scop mai ales numărasem învîrtirile mele : 33 de la stînga la dreapta și 12 de la dreapta la stînga. Știam astfel de cîte ori și în ce sens trebuia să învîrt firul telefonic ca să-l desfășor din jurul cablului de coborîre.
Voi fi oare iertat de redarea tuturor acestor amănunte oarecum plicticoase ? Nu știu, dar operația simplă în aparență s-a dovedit delicată. O dată terminată și o dată firul izolat, l-am pus în legătură cu un aparat telefonic, luînd contactul cu suprafața și dînd semnalul de ridicare a cablului. Totul mergea de minune, audiția era perfectă, și cu euforia odihnei și a reușitei vorbeam cu Lépineux. Deodată auzii o șuierătură stridentă, un zgomot de cădere care creștea și aproape 100 m de fir căzură grămadă la picioarele mele. Cablul și firul nu se putuseră împăca împreună și primul îl rupsese pe cel de-al doilea.

Izolarea mea avea să dureze mai multe ore. Coborîrea mea începuse la ora două după-amiază ; cel de-al doilea echipier, doctorul Mairey, atinse fundul avenului tocmai la ora unu noaptea.
În acest interval de timp am putut să mă duc și să mă reculeg în fața mormîntului lui Loubens. Începusem să tremur de frig, căci temperatura din adînc nu era decît de 4°.
Împreună cu Mairey, care în cursul coborîrii putuse să repare firul telefonic, ne-am culcat, cam pe la ora 2 dimineața, pe locul unde fuseseră instalate corturile în anul trecut, adică pe o mică porțiune orizontală, în apropierea mormîntului lui Loubens. Nu aveam cort și bivuacul nostru, în aerul supraîncărcat cu vapori, nu a fost cîtuși de puțin plăcut. De aceea, pe la 7 dimineața am început să mă agit, să circul și în cele din urmă l-am sculat și pe Mairey.
În cursul dimineții am primit vizita lui Robert Lévi care a coborît pînă la noi să ne aducă corturi și provizii suplimentare. Dar după o scurtă odihnă a fost obligat să urce la suprafață unde prezența lui era necesară pentru ca întreaga echipă să intre în faza activă, sub îndrumarea sa.
Coborîrea diferiților participanți a început să se efectueze într-un ritm accelerat. Deși planificate, coborîrile și urcările au trebuit totuși să sufere modificări din cauza diferitelor întîmplări neprevăzute sau din cauza stării de oboseală și a lipsei de rezistență a unora sau altora. Numai un carnet de bord complet ar putea să arate coborîrile și ridicările fiecăruia, cît și nenumăratele întîmplări desfășurate cu ocazia acestor operații. Nu este cu putință să redăm toate amănuntele, dar oricine își poate face totuși o idee despre ele, precizînd că macaraua a coborît și ridicat 14 oameni (unii făcînd de mai multe ori această manevră) totalizînd un parcurs de 15 km. Regretînd că nu putem axa povestirea noastră decît pe ceea ce am făcut și văzut personal, să revenim deci la momentul cînd, după ce Lévi a dispărut în înălțimile bolților, ne-am regăsit — Mairey și cu mine — singuri în adînc.
După plecarea lui Lévi, ne-am hotărît să efectuăm o incursiune în sala Elisabeth Casteret pentru a găsi un loc favorabil stabilirii taberei subterane.
Sala Lépineux, haotică și foarte înclinată, comunică cu sala Elisabeth Casteret printr-o crăpătură îngustă unde suflă un curent de aer glacial și de nesuportat, urmată de un puț de 20 m pe care coborîm cu ajutorul unei scări electron.
Iată-ne acum în această sală fantastică pe care Loubens a tra-

versat-o, pe care a botezat-o şi în care se rătăcise timp de două ore în 1951, în timp ce Tazieff, îngrijorat de moarte, îl aştepta şi îl striga din gura crăpăturii. Căutăm timp îndelungat dar fără rezultat un loc neted şi doi metri pătraţi unde să putem ridica cortul. Pretutindeni numai blocuri uriaşe, clădite unele peste altele, într-un echilibru nestabil, stînci gata să se prăbuşească. Ca şi Loubens, rătăcim bîjbîind în această prodigioasă îngrămădire de bolovani, la lumina lămpilor ce aici pare destul de slabă. Nu distingem nicăieri nici bolţi, nici pereţi şi, în cele din urmă, ne rătăcim şi noi, ca şi Loubens. Seara, cam pe la 9, cînd putem în fine să revenim la bivuacul din sala Lépineux, găsim două corturi montate de Ertaud şi Janssens care coborîseră în timpul zilei. Adîncul începea să se populeze, dar trebuia să mai aşteptăm şi pe alţi tovarăşi pentru a putea începe experienţa colorării apei şi recunoaşterile în adîncime care erau programate.

A doua zi, ca să ne găsim o ocupaţie în aşteptarea celor ce mai trebuiau să coboare şi pentru a perfecta explorarea, Mairey şi cu mine ne hotărîm să ne strecurăm în amonte, ceea ce nu fusese încă niciodată încercat. Ne lovim însă de greutăţi neaşteptate, căci muntele de stînci şi pietre, formînd conul de dejecţie al marelui puţ, constituie un obstacol în calea înaintării noastre. Drumul spre sud, spre marele lapiaz al vîrfului Anie, care pare a fi zona de alimentare a torentului subteran, se arată a fi înfundat. Totuşi, strecurîndu-ne în haosul de stînci, asemenea unor şopîrle prin golurile dintre pietre, reuşim să înaintăm aproape vertical şi regăsim astfel cursul de apă hipogeu curgînd şi prăvălindu-se în cascade în închisoarea lui de stînci. Termometrul arată că temperatura apei este de 3°, iar altimetrul ne indică că ne aflăm la adîncime verticală de 400 m, chiar sub orificiul avenului. Cercetarea rocilor ne pune în faţa unor constatări interesante.

Tot avenul este săpat în calcar, dar torentul curge printr-o albie de şisturi siluriene [1] ; apa a atins deci, aici, roca de bază şi îşi sapă un drum la nivelul contactului dintre calcar şi şisturi.

Încercînd să urmărim curentul ajungem la o cascadă de 4—5 m, pe care reuşesc s-o cobor de-a lungul unui perete de şisturi fărîmiţate. Ajuns abia printre stîncile înnegrite şi alunecoase de la piciorul cascadei, cînd aud în spatele meu zgomotul unei

[1] Perioadă geologică din era primară. — *N.T.*

căderi. O margine de piatră cedase sub apăsarea mîinii lui Mairey, care căzuse pe spate, din înaltul cascadei.

Ca într-un vis urît îl văd îngrămădit, cu capul căzut între genunchi şi cu picioarele atîrnînd în apă. O clipă mai tîrziu îl apuc de subsuori, îl îndepărtez de torent şi încerc să-l aşez pe o stîncă. Dar este inert şi îmi dau seama îngrozit că faţa îi este însîngerată. Sîngele curge din arcada sprîncenei care este crăpată adînc. Corpul îi devine din ce în ce mai greu şi, într-o singură străfulgerare a gîndului, întrevăd situaţia : tovarăşul meu este grav rănit şi îmi dau seama că nu va putea fi scos din galeria strîmtă, cu nesfîrşite zigzaguri şi strangulări, prin care ne-am strecurat cu mari greutăţi şi riscuri primejdioase, căci totul se mişcă, se clatină, ameninţă să se prăbuşească.

Sîngerează abundent, nu-l văd, nu-l simt respirînd şi devine tot mai greu, mai inert în braţele mele. Un tremur puternic îi înfioară tot corpul, ceea ce mă face să mă gîndesc la tot ce este mai rău şi... îşi recapătă cunoştinţa.

— Ce facem aici ? mă întreabă el cu o voce slabă şi întretăiată.

Trăieşte, vorbeşte chiar. Slavă Domnului !

Îi explic ce i s-a întîmplat ; îşi dă seama atunci că sîngerează puternic. Îşi duce mîna la frunte, se pipăie cu atenţie, vreme îndelungată.

— Cred că osul nu este spart, trage el concluzia, cu obişnuitul său calm.

— Cu atît mai bine, cu atît mai bine, îi răspund, dar eşti încă ameţit, odihneşte-te.

Şi în timp ce se odihneşte şi îşi reface forţele, îl fotografiez într-o atitudine care exprimă aerul său absent şi copleşit. Fulgerul şi detonaţia magneziului îl fac să tresară, îl trezesc definitiv. Părăsim aceste locuri primejdioase şi ajungem cu greu la bivuac.

În timpul absenţei noastre, lui Janssens şi Ertaud li s-au adăugat Treuthard şi unul din speologii spanioli, Ondarra. Toţi patru sînt surprinşi să ne vadă sosind leoarcă, rupţi, şi sînt îngrijoraţi de bandajul însîngerat de pe fruntea lui Mairey.

Cîteva minute mai tîrziu, ne minunăm cu toţii de o scenă cu totul neaşteptată. Mairey, după ce căutase în trusa sa medicală, întreabă dacă unul din noi ştie şi poate să-i prindă rana în agrafe. Amărîţi îi răspundem negativ. Atunci, la lumina unei lămpi de acetilenă, în faţa unei mici oglinzi de buzunar ce i-o ţin la nivelul ochilor, doctorul îşi prinde singur rana în

trei agrafe cu o îndemînare de maestru şi fără ca pe faţa lui să se observe nici cea mai mică tresărire, aşa cum mărturiseşte filmul turnat de Ertaud, acolo, în fundul avenului.

În aceeaşi zi uriaşul expediţiei, José Bidegain, industriaş şi consilier municipal din Pau, rugbist, alpinist şi speolog de data aceasta, făcuse o coborîre curajoasă şi foarte utilă. Ne adusese o serie de accesorii necesare şi iarăşi... alimente. În adînc se mănîncă mult, ca să poţi rezista la frig şi la umiditate. La ridicare, Bidegain întîmpină mari greutăţi din cauza cablului care se frecase de stînci şi se înţepenise. De mai multe ori se găsise în situaţii foarte periculoase, ceea ce a făcut cu atît mai meritoriu devotamentul său pentru cauza comună. Nu am putut să-i strîng mîna, fiindcă atît coborîrea cît şi urcarea sa se efectuaseră în timp ce eu, împreună cu Mairey, exploram în amonte.

Luni 10 august coborî Delteil, credinciosul meu coechipier din Labouiche, din Henne-Morte şi alte peşteri pe care le explorasem împreună, astfel că echipa A, cum o denumisem, era completă şi putea efectua tripla operaţie care îi fusese încredinţată : aruncarea a 20 kg de fluoresceină în torentul subteran, explorarea avenului dincolo de limitele atinse în anul precedent şi descoperirea unui loc propice amenajării unei tabere înaintate pentru echipa de vîrf, echipa B. Aceasta trebuia să ne schimbe şi să împingă explorarea cît mai departe în profunzime.

Experienţa de colorare, obiectivul numărul unu al zilei, luă aspectul unei expediţii. Cei şapte oameni (Casteret, Delteil, Ertaud, Janssens, Mairey, Ondarra, Treuthard) traversarăm sala Elisabeth, încurcîndu-ne încă o dată în labirintul stîncos, apoi trecurăm prin sala uriaşă Marcel Loubens, intrînd într-un tunel măreţ şi rectiliniu, numit „Metroul", oprindu-ne în locul unde torentul, scăpat în fine dintre stînci şi grohotiş, curge liber. Acolo am aruncat fluoresceina şi într-o clipă apa limpede se transformă într-un val fluorescent de un verde admirabil. Apoi, uşuraţi şi liberi, pătrunserăm în aval şi, nu după mult, dădurăm de mormanul de pietre ridicat de Mairey şi Tazieff în 1952, cînd, după moartea lui Loubens, efectuaseră cu mult curaj această recunoaştere, în ciuda epuizării lor fizice.

De acum înainte păşeam pe teren virgin, neatins încă vreodată de vreun picior omenesc. Fiecare pas ne împingea în necunoscut. Acest fapt dădea aripi ogarilor echipei : Treuthard, Ertaud, Mairey. Cu tot terenul extraordinar de accidentat, format din îngrămădiri de blocuri cu dimensiuni ciclopeene,

cei trei se strecurau, ne-o luau înainte şi erau gata să-mi scape de sub control. Chiar şi înţeleptul Delteil, cuprins şi el de febra aventurii, începea să-şi accelereze mersul.

Abandonînd atunci ariergarda, a trebuit să-mi iuţesc şi eu paşii, să ajung din urmă patrula avansată, să-i reamintesc că scopul nostru este efectuarea unei recunoaşteri şi nu o goană fără măsură care să ne distanţeze unii de alţii. Şi, mai ales, că nu trebuie să ne ambiţionăm să atingem, cu orice preţ, fundul avenului.

La suprafaţă mai era o echipă nerăbdătoare să coboare, compusă din Lépineux, descoperitorul avenului, căruia îi revenea de drept onoarea de a conduce echipa de vîrf ; Théodor care aştepta de trei ani să coboare în adînc şi în fine cei trei „cercetaşi lionezi", cei mai dornici şi fericiţi dintre toţi să se lanseze în aventură. Ce cumplită decepţie ar fi fost pentru toţi aceştia dacă am fi revenit spunîndu-le că explorarea era terminată ! Trebuia să evităm cu orice preţ acest lucru !

Tot ce spuneam întîlnea însă o oarecare rezistenţă, căci febra explorării este molipsitoare şi greu de stăpînit. Deşi temperată de responsabilităţile mele de şef, o resimţeam eu însumi.

Era aproape ora 6 după-amiază. Am hotărît că la ora 7, orice s-ar întîmpla, să ne reîntoarcem.

Mersul înainte fu reluat, descoperindu-ne orizonturi noi, perspective îndepărtate, în timp ce torentul se strecoară înspumat în acest haos demn de pana lui Dante, sub bolţi atît de înalte, încît erau mai mult bănuite decît zărite.

Cîteva minute înainte de împlinirea orei stabilite pentru reîntoarcere ne lovim de o enormă barieră de înălţimea unei clădiri cu şase etaje care închide toată lărgimea peşterii. Nu se putea imagina un obstacol natural mai perfect ca să marcheze sfîrşitul recunoaşterii noastre.

Era de altfel ora 7.

Dar, în mod cu totul firesc, se punea întrebarea imperioasă de a şti dacă peştera se termina acolo sau continuă dincolo de această „Mare Barieră", cum a fost imediat botezată.

Ne hotărîrăm deci să vedem ce este dincolo...

Nu este însă prea uşor. Urmînd firul apei, Mairey şi Delteil fură opriţi de un sifon. Încercarea mea de a escalada malul stîng eşuă la piciorul unei surplombe de netrecut. În schimb Treuthard, unul dintre oamenii cei mai agili pe care i-am cunoscut, reuşi, după o căţărătură dificilă şi expusă pe malul drept, să găsească punctul nevralgic al „Barierii" şi astfel s-o învingă. Strigătele lui de victorie ajung la noi amestecate

cu zgomotul torentului și numai lumina lămpii lui, strălucind ca o stea la o înălțime amețitoare, ne permite să-l situăm în imensitatea peșterii.

Cîteva minute mai tîrziu, împreună cu Ertaud și Mairey, eram lîngă el și putem constata cu bucurie că de partea cealaltă bariera are un perete abrupt și colosal. Peștera continuă, ca și torentul ale cărui cascade și repezișuri se aud în depărtare.

După calculele mele parcursesem cam 1,6 km și coborîsem cam 500 m în adîncime.

Treuthard și Mairey priveau lacomi depărtările și adîncimile care le scăpau. Ca și ei, am simțit o adevărată sfîșiere în momentul cînd a trebuit să ne hotărîm să facem calea întoarsă. Dar consemnul și obligațiile muncii în echipă erau inflexibile. Ne-am reîntors în tabără.

A doua zi, 12 august, se efectuă schimbul echipei A cu echipa B. După fiecare coborîre a unui echipier proaspăt și odihnit din echipa B urma ridicarea la suprafață a unui om, mai mult sau mai puțin slăbit de oboseală și frig, din echipa A, care își terminase misiunea. Singur Ertaud, care nu-și terminase filmul, se încăpățînă curajos să rămînă și nu fu ridicat.

Am urmat la urcare după aterizarea lui Lépineux care trebuia să preia conducerea operațiilor, adică să continue explorarea cît mai departe posibil împreună cu Théodor și Epelly, în timp ce Ballandrau și Letrone aveau să întocmească harta peșterii, pe baza ridicărilor topografice.

Cînd am reapărut la suprafață, la căderea serii, am putut să contemplu apusul soarelui pe care nu-l mai văzusem de șase zile. Dar nu aveam timp pentru odihnă, darămite pentru visare. Lui Mairey și mie ne era rezervată penibila sarcină de a anunța familia lui Loubens că nu puteam aduce la suprafață corpul prietenului nostru.

Examenul minuțios al marelui puț de 346 m, cu surplombe colosale, colți stîncoși, bolovani amenințînd să cadă antrenînd o ploaie de alți bolovani de proporții uriașe, crăpături neregulate și tăioase care puseseră pe unii din noi în pericol, mai ales la urcare, ne convinsese că este absolut cu neputință să ridici un corp inert, care s-ar fi oprit, fără nici o îndoială, în prima surplombă întîlnită în cursul urcării sau s-ar fi înțepenit între stîncile și neregularitățile pereților.

În fine, constatările lui Mairey și ale mele, făcute la mormînt, ne convinseseră că din cauza temperaturii joase (4° vara și 2 pînă la 3° iarna) din peșteră corpul se păstrase intact. În aceste condiții operația ridicării ar fi necesitat fie escortarea corpului de-a lungul verticalei de către cineva care să-l îndepărteze de stînci sau să-l scoată de sub surplombe, fie de o echipă de ajutor, care instalată pe mici terase incomode și periculoase, să ajute trecerea corpului prin locurile grele. Amîndouă procedeele comportau riscuri atît de mari, încît nu puteam expune viața multora dintre noi.

Lévi, șeful expediției, eu însumi ca șef al explorării, Lépineux, șef al echipei de vîrf, Théodor șeful scafandrilor, Mairey, în calitatea sa de medic al expediției, și Queffélec, responsabil cu troliul și manevrările lui, toți am fost unanimi să declarăm că operația depășea din păcate posibilitățile și mijloacele noastre.

De aceea, abia ieșiți din aven, amețiți încă de oboseală, am coborît în vale și am închiriat o mașină pentru a parcurge cei 200 de km care ne separau de satul Mazères, unde am avut o întrevedere cu părinții, sora și văduva lui Marcel.

Abatele Etchgorren, parohul din Sainte-Engrâce și Henri Brosset, prieten intim al lui Marcel Loubens, ne-au însoțit în penibila noastră misiune.

M-am reîntors complet epuizat de emoțiile și de căldura apăsătoare a acestei zile de august, care fără pauză au urmat celor șase zile petrecute în frigiderul natural din fundul avenului.

La revenirea noastră la Pierre-Saint-Martin tabăra de la suprafață era în febra așteptării știrilor din adîncuri. Echipa de vîrf deconectase legătura telefonică, anunțînd că nu va reveni la bază decît după trei zile.

Cunoșteam pe cei trei oameni ai acestui *squadra di punto* [1]: erau adevărați diavoli subterani și știam că vor ajunge pînă la capăt, pînă în fundul avenului.

Deci, Georges Lépineux, din Bagnères-de-Bigorre, Jacques Théodor din Gand (Belgia) și Daniel Epelly din Lyon dădeau în acel moment asaltul recordului de profunzime subterană, urmați de Georges Balandrau și Michel Letrone, care aveau sarcina imensă de a alcătui harta locurilor descoperite.

Vineri 14 august, ziua morții lui Marcel Loubens.

Tazieff [2], care în acest moment se află în misiune geologică în Congo și care anul trecut asistase, de la un capăt la altul,

[1] Echipă de vîrf, în limba spaniolă în text. — *N.T.*

[2] Haroun Tazieff, cunoscut vulcanolog, autor al filmului *Intîlnirea cu diavolul* și al cărții cu același nume, totodată și speolog și cercetător submarin. Aventurile sale din avenul Pierre-Saint-Martin sînt consemnate într-o impresionantă carte. — *N.T.*

la agonia tovarăşului său, a scris pagini ce te cutremură despre ultimele sale clipe :
„Marcel Loubens scoase un geamăt slab, primul după ce se prăbuşise pe stînci, apoi un al doilea, un al treilea. Gîfîiala forţată încetă. Lupta cumplită se sfîrşise. Un ultim geamăt mai uşor, o ultimă suflare...
Mairey se aplecă asupra lui, apoi se ridică. Nemişcaţi, fără a scoate o vorbă, contemplarăm pe prietenul nostru mort. Doctorul se aplecă din nou, întinse mîna şi cu degetele atente, închise pleoapele celui care nu mai era. Jacques Labeyrie se smulse din imobilitate, se duse la telefon şi sună.
Vocea îi era rece, ştearsă.
— Alo, troliul ? Aici Labeyrie !
— ....
— Marcel Loubens a murit !
— ....
— Da, Marcel a murit acum cinci minute !
Întrerupse şi lăsă jos receptoarele. M-am uitat la ceas : era 12,15. Căderea avusese loc cu 36 de ore înainte".
Am aflat mai tîrziu că echipa de vîrf, ajunsă în acele momente în fundul avenului, se oprise şi păstrase o mişcătoare clipă de tăcere.
A doua zi, 15 august, tocmai cînd începusem să ne îngrijorăm din cauza tăcerii prelungite a echipei din adînc, la ora 15 şi 10, sună telefonul. Era Lépineux. Mesajul său se răspîndi ca fulgerul în toată tabăra, printre păstori şi pînă în tabăra vecină unde soldaţii şi prietenii noştri de dincolo de Pirinei aşteptau şi ei rezultatele expediţiei.
Lépineux ne informă pe scurt că, după ce poposiseră două nopţi la adîncimi din ce în ce mai mari şi după ce descoperiseră şi traversaseră patru săli extrem de vaste, echipa, urmată de cei doi topografi, înaintase 2,6 km şi atinsese fundul avenului la o adîncime de 656 m.
Cei neiniţiaţi, profanii, tinerii, întrebau :
— Ce înseamnă aceste cifre ?
— Ei bine, sînt, în acelaşi timp, minunate şi decepţionante !
— De ce ?
— Fiindcă cel mai mare din lume Trou du Glaz din Isère măsoară 658 m adîncime şi fiindcă avenul Pierre-Saint-Martin se opreşte la 656 m !
Înregistrînd acest rezultat — repetăm minunat şi decepţionant — este cu neputinţă să nu menţionăm şi să nu omagiem corectitudinea şi cinstea scrupuloasă ale topografilor Ballandrau şi Letrone, care nu măriseră măsurătorile şi calculele lor cu cei 2 sau 3 m care ar fi egalat şi depăşit avenul Glaz.

Vom reproduce — cu permisiunea cititorilor — un pasaj scurt, caracteristic, din carnetul lui Michel Letrone, mezinul expediţiei, care trebuia să se prezinte la încorporare imediat după terminarea explorării şi care — spre marea lui bucurie — a fost încorporat, în mod foarte chibzuit, la o unitate de „oameni-broască".
În ajun, după ce toată ziua „vizaseră" şi „staţionaseră", Michel şi Georges îşi fixaseră micul lor cort, într-un adevărat haos de stînci, şi petrecuseră o noapte agitată în condiţii cu totul neconfortabile.
„Mă trezesc, mă simt rău, sînt complet ud, umezeala pătrunde totul şi peste tot. Mi-e frig la şale şi scot un braţ de sub pînza cortului. Brr ! Ce oroare ! Afară este de patru ori mai multă umezeală ! Privesc ceasul : era ora 9. Seara sau dimineaţa ? Să ne gîndim : dacă este 9 seara, ar însemna că am dormit aproape 24 de ore. Ar fi prea mult ! Este deci 9 dimineaţa. Trebuie să ne sculăm. Jo, care a deschis un ochi, văzîndu-mă perplex, îmi spune fără milă :
— Este ora 9 dimineaţa şi ne vom scula imediat să ne apucăm de topografie.
— Iarăşi acelaşi cuvînt, iarăşi aceeaşi obsesie dis-de-dimineaţă ! Ce răutate !
— Ce să facem, bătrîne ! trebuie !
— Bine, bine ! Mă scol.
Îmi îmbrac tricourile, pe care încercasem să le usuc în sacul de dormit, apoi salopeta, complet udă. Nu există, după o noapte petrecută în cort, o senzaţie mai neplăcută decît acest contact cu îmbrăcămintea umedă. Mă încalţ repede, îmi strîng şireturile ghetelor, îmi pun centironul şi, în fine, casca !
Jo este afară, îşi curăţă şi aprovizionează lampa cu carbid.
— Ar trebui să faci şi tu la fel. Şi îmi întinde cutia «lui» cu carbid. Pe a ta o păstrăm pentru cînd vom ajunge la capăt, îmi spuse el, cu un zîmbet ironic.
Cînd vreau să încălzesc cafeaua constat că maşina de spirt n-are combustibil. Arunc vina pe Jo, care n-are nici un amestec, dar care înghite învinovăţirea fără să crîcnească. Iată-ne condamnaţi să nu putem bea ceva cald timp de trei zile şi cînd te gîndeşti că am dus în spate pînă aici maşina asta de încălzit !

Trebuie să ne mulţumim cu gustarea rece: lapte şi carne conservată. Atît. Nu avem prea multe provizii şi trebuie să le economisim.

La ora 10 totul este gata. Saltelele pneumatice, sacii de dormit şi corturile înfăşurate, sacii de spate îndesaţi şi iată-ne porniţi spre necunoscut. Unde mergem? Nu ştim nimic şi facem supoziţii asupra punctului terminus: puţ plin de apă, sifon, dărîmături. Şi totul continuă ca pînă acum! Căţărări, opriri, vize, carnet, creion, busolă..."

Jacques Théodor, primul revenit la suprafaţă cu o barbă de vagabond, îmi desenează o schiţă sumară a configuraţiei avenului. Prietenii noştri descoperiseră şi traversaseră patru săli noi, vaste şi înalte, înainte de a ajunge la un fund de sac... terminal, unde pierduseră o zi întreagă, căutînd zadarnic o prelungire. Dar, pe parcurs, zăriseră, însă lăsaseră necercetate, din cauza lipsei de timp şi a oboselii, lărgiri şi prelungiri ale sălilor, cît şi galerii lăturalnice.

Nu-mi trebuia mai mult pentru a mă decide să cobor din nou în adînc cu Mairey şi Lévi care, scăpat de unele dintre grijile lui de organizator, putea să ne însoţească şi să se consacre unei şedinţe de explorare.

Echipa B fu deci înlocuită de echipa C, care nu era în fond decît o parte din echipa primitivă A.

Înlocuirea avu loc la baza puţului, în aven, unde se găsea telefonul şi unde zăceau, într-o dezordine pitorească, o îngrămădire greu de imaginat de materiale şi de provizii.

Acolo urmară lungi comentarii, explicaţii, descrieri interminabile şi în general confuze, fiindcă mulţi din cei prezenţi adormeau de-a-npicioarele de oboseală. Nu lipsiră nici felicitările şi nici micile istorioare. Ertaud relată cum, rămas singur cu spaniolul Assens în sălile Loubens şi Elisabeth Casteret, pierduse drumul, rătăcise ore întregi şi în cele din urmă fusese nevoit să trimită la suprafaţă pe tînărul său tovarăş, epuizat, demoralizat şi pradă unei crize de claustrofobie.

Ertaud, în a noua zi petrecută sub pămînt, era uimitor. Figura sa purta, fără îndoială, semnele oboselii şi barba îi năpădise obrajii săi palizi, dar se ţinea bine. Încărcat de baterii, continua neobosit să-şi mute de colo pînă colo proiectoarele şi aparatul ca să filmeze aspecte din adînc şi atitudini ale tovarăşilor săi.

Nu-mi mai reamintesc cine anume povesti întîmplarea lui Janssens, cu ocazia coborîrii în marele puţ.

Se pare că Janssens, ajuns la balconul denumit „80 m", încălecase peste scîndura ce o înţepenisem eu cu ocazia primei mele coborîri şi se apucase de o treabă complicată, căci, la telefon, putea fi auzit cum bombănea în laringofon.

— Ce tot spui, şi ce faci acolo, fusese întrebat.

— Încerc să cobor cu faţa spre gol!

— Dar de ce vrei să cobori aşa?

— Dacă scrie aşa pe scîndura de aici!

Într-adevăr, Lépineux, care tăiase şi dăduse scîndurii o formă potrivită locului unde trebuia să fie fixată, scrisese cu vopsea roşie menţiunea: „Faţa spre gol", ca să ştiu eu cum s-o aşez pe marginea balconului din peretele verticalei pentru a reţine pietrele. Janssens crezuse că este o indicaţie pentru coborîre şi se căznea să o respecte cu stricteţe!

— Dar povestea cu catîrii o cunoaşteţi? interveni altul. Într-o zi Casteret, aşezat pe marginea avenului lîngă troliu, fu înştiinţat de un hamal basc că se vede un convoi de catîri, aşteptat de mult, şi că în curînd va ajunge la tabără. Casteret puse mîna pe telefon, care avea legătură şi cu tabăra situată mai sus pe munte, şi dădu dispoziţiile necesare:

— Alo, alo, vin catîrii. Cum sosesc, descărcaţi-i şi trimiteţi-mi noile chingi de paraşutist trimise de la Pau.

— Care catîri? Nu aşteptăm nici un catîr, răspunse o voce.

— Ba da, ce dracu, cum n-aşteptaţi! E vorba de catîrii plecaţi azi dimineaţă din satul Arette. Se pare că de altfel se văd urcînd! Nu-i vedeţi?

— Nu, nu, nu vedem catîri şi ne-ar mira mult să-i vedem sosind aici. Da, da, ne-ar mira chiar foarte mult.

— Lasă prostiile! Ce, sînteţi, chiori? Şi apoi enervat: dar cine este la telefon?

— Aici cine să fie, e Lépineux!

Şi Casteret auzi un hohot de rîs în receptor.

Cele două aparate telefonice — cu adîncul şi cu tabăra — fiind aşezate unul lîngă altul, Casteret din cauza grabei le încurcase. Pusese mîna pe receptorul care îl ţinea în legătură cu fundul avenului şi încerca — cu orice preţ — să-l convingă pe Lépineux, la 400 m adîncime, că în curînd va vedea sosind acolo, un convoi de catîri!

După cum se vede, atmosfera era veselă. Dar era totuşi momentul să se treacă la probleme serioase şi să se efectueze înlocuirea echipelor.

Echipa B urma să urce la lumina zilei, iar echipa C să pătrundă din nou în adîncimile subterane. Mairey, Lévi şi cu

mine începem să coborîm panta de grohotiș spre sala Lépineux, cînd deodată, sîntem opriți de un strigăt.

— Hei ! Aveți o cazma ? Ați adus vreuna ?

— Cazma ? Ce să facem cu ea ?

— Să adînciți peștera !

Ultimele hohote de rîs și ultimele urări de bine. Traversăm fără opriri sălile Lépineux, Elisabeth Casteret și Marcel Loubens. Depășim locul unde acum cîteva zile am efectuat experiența de colorare, trecem prin galeria lungă a „Metroului" (unde zece bărci ar putea circula una lîngă alta) și ajungem în cele din urmă la „Marea Barieră", punctul nostru final de acum cîteva zile. Acolo, profitînd de un popas, despachetez un altimetru greu, de aviație, care îmi fusese dat de aviatorii din Pau. Îl reglasem și îl experimentasem cu multă atenție din prima zi, verificîndu-i fără încetare variațiile, sensibilitatea și precizia la diferite denivelări cu altitudini bine stabilite dinainte. Eram foarte mulțumit și sigur că voi obține cu ajutorul lui indicații exacte și prețioase.

Escaladăm vîrful „Marii Bariere" ca și în prima noastră recunoaștere. Acum avem dreptul să coborîm de partea cealaltă spre torentul care traversează sala a cărei boltă este atît de înaltă, încît scapă sondajului luminos al lui Lévi, cu toate că folosește de data aceasta o lampă electrică foarte puternică.

Predecesorii noștri au avut delicata atenție să dedice această sală aceluia prin grija căruia s-a putut coborî și urca fără nici un accident, inginerului Queffélec. Traversînd sala și îndreptîndu-ne gîndul recunoscător către prietenul nostru, „mare meșter al coborîrii în puț", pătrundem sub o a doua boltă și mai vastă : „sala Adélie", mai haotică și mai mare decît cele precedente.

Traversarea sălii Adélie, ca și a tuturor celorlalte, ne obligă la o gimnastică neîncetată și grea pentru a putea escalada imensele stînci, reînviate parcă din priveliștile mitologice. În cursul războiului lor cu zeii, uriașii așezaseră Pelionul peste Ossa pentru a putea să se urce în Olimp. Oare, nu aici s-a desfășurat această luptă a Titanilor ? Nu. Aici uriașii se numesc *Tectonică*, *Eroziune*, *Fisurație* ; agenților naturali, fenomenelor hidrogeologice li se datorește această arhitectură care depășește orice măsură omenească : săli de o mărime și înălțime prodigioasă și un adevărat haos de blocuri imense căzute din înălțimile amețitoare ale bolților.

Aceste îngrămădiri de stînci, care ating 30 și 40 m înălțime,

umplu sălile și sînt încontinuu modificate de furia și viiturile torentului care răscolește, dislocă și transportă totul în drumul său.

Dacă de obicei vizitarea peșterilor îți lasă impresia de calm, de imobilitate și echilibru milenar, aici însă ea se schimbă. Simți că te găsești într-o peșteră în plină evoluție, în continuă transformare, de neîncetată răsturnare și răscolire, într-o peșteră tînără — din punct de vedere geologic — și „vie", unde forțele naturii lucrează și se luptă activ.

Pereții și bolțile — cînd pot fi zărite — prezintă cicatrice proaspete, impresionante, de prăbușiri și dezlipiri care au precipitat pe podea tone de stînci. Nicăieri nu se poate regăsi vatra primitivă. Peste tot ea este mascată, acoperită de munți de blocuri printre care te miști cu multă prudență și greutate, căci totul se clatină, se mișcă și amenință să se prăbușească. Unele stînci, mari cît o casă, prezintă urme de zdrobire, ceea ce dovedește că ele „lucrează". Altele, mai puțin monstruoase, sînt sfărîmate și în echilibru. În orice clipă trebuie să dai drumul cu iuțeală vreunui colț de stîncă de care te-ai agățat, fiindcă simți cum bolovanul se înclină către tine ; trebuie să-ți retragi repede piciorul și să sări deoparte, fiindcă dalele pe care ai pășit încep să alunece, să se miște și să-ți fugă de sub picioare. Și peste tot se disting crăpături în care zac înțepenite proiectile stîncoase de toate mărimile, căzute din tavanul nevăzut.

Toate acestea conferă avenului Pierre-Saint-Martin o atmosferă de nesiguranță, de ostilitate, de pericol perpetuu și de teamă, căreia nimeni nu-i poate scăpa. Totul este stăpînit de groaza accidentelor grave, oricînd posibile și cu șanse de salvare, care este preferabil să nu fie analizate...

În mijlocul acestui peisaj apocaliptic, întîmplarea ne conduce lîngă un cairn [1], modestă suprapunere de pietre plate, semnal fragil care ne amintește că ființe omenești — prietenii noștri — au trecut acum cîteva zile pe aici. Ce rost are acest cairn ? Este semnul unui simplu popas, al unui bivuac ? Este un reper de direcție, un semn geodezic al topografilor Ballandrau și Letrone ?

Da, este semnul că ei au poposit aici, căci distingem locul pe care s-au forțat să-l niveleze ca să-și poată stabili micul lor cort. Pe stînca de alături se poate citi, gravat cu cuțitul : „Bivuacul topografilor, G.B. — M.L."

[1] Piramidă de blocuri ridicate de exploratorii polari pentru marcarea drumului parcurs. — *N.T.*

Bieţii băieţi! Nu s-ar putea spune că au avut un bivuac prea confortabil. Carnetul lui Michel Letrone, pe care l-am citit la revenirea lor din adînc, relatează în ce condiţii au ajuns aici. Filele mărturisesc că n-au avut o sarcină uşoară şi nici timpul să admire fantasticele peisaje străbătute.
Iată un extras:
„Înaintăm mereu, urcînd, coborînd peste blocuri. Georges merge înainte, desfăşurînd panglica. Cînd nu mai vede lumina lămpii mele, se opreşte şi strigă.
Strigătul său, acoperit în parte de zgomotul torentului, înseamnă: «Poţi viza, nu mă mişc».
Îmi aşez greoiul trepied, tatonez solul să găsesc o poziţie bună pentru cel de-al treilea picior, acest blestemat al treilea picior! Fixez clinometrul pe trepied şi scrutez obscuritatea cu vizorul, pînă prind în el mica lumină a lămpii lui Georges.
— Gata! S-a făcut!
Georges nu se clinteşte. Aşez nivela în poziţie şi eliberez acul busolei. Îmi scot carnetul, creionul şi notez gradele indicate. Apoi îmi strecor carnetul în salopetă, în dreapta, clinometrul în stînga, creionul într-un al treilea buzunar, strîng trepiedul şi la rîndul meu, strig.
Georges ştie că am terminat vizarea şi că pornesc spre el. Notez numărul metrilor, iar el înfăşoară coarda a cărei extremitate o ţin eu. În timp ce eu vizam, el desena o schiţă a formei galeriei.
Drace! Coarda se agaţă. Trebuie s-o desprind. S-a făcut. Oh! Iarăşi s-a agăţat.
În fine, sînt alături de Georges. Cum ajung, anunţă: «47 m» şi pleacă spre un nou loc de staţionare, căutîndu-şi drumul printre blocuri.
Ora 9 seara. Tot topografie.
Ora 9,30. Tot topografie.
Ora 10. De ajuns. Ne vom culca aici, pe loc. Sîntem într-o sală mare — vom şti mai tîrziu că a fost botezată «sala Adélie» de către echipa de vîrf. Dar nu există nici un locşor neted".
Nici un locşor neted; iată caracteristica peşterii Pierre-Saint-Martin. L-am căutat — acest locşor — peste tot şi nu l-am găsit nicăieri.
Puţin mai departe de bivuacul topografilor, atingem în fine sfîrşitul sălii Adélie şi pătrundem într-o galerie unde pereţii se apropie şi bolta coboară progresiv, dînd un aspect intim,

foarte rar în această lume subpămînteană; impresie încurajatoare de a îmbrăţişa într-o singură privire podeaua, tavanul şi pereţii.
Drace! Sala imensă, devenită galerie, este acum un coridor strîmt şi scund, în care nu mai este loc decît pentru torentul care încetează să se rostogolească şi formează un lac profund a cărui traversare ar necesita o barcă pneumatică pe care n-o avem. Dar nici „ei" nu au avut-o şi ca şi ei descoperim o cornişă îngustă şi incomodă, spînzurată deasupra apei, la care ne căţărăm cu mare greutate. Rucsacurile grele ne obligă la o gimnastică nedorită. O cădere în lac ar avea consecinţe, pe care preferăm să nu le suportăm.
O privire asupra altimetrului îmi indică o coborîre de 60 m, de la bivuacul topografilor. Cum însă pentru a ajunge acolo urcasem mult, trebuie să calculez compensarea şi îmi notez — nu fără un sentiment de decepţie — că ne găsim la o profunzime totală de numai 520 m. Sentiment trecător, căci ajungem într-o nouă lărgire a culoarului, o sală în care totul se pierde în obscuritate.
Mai bine ca văzul, care ne este limitat din cauza mijloacelor reduse de iluminat, auzul ne călăuzeşte mai sigur, căci torentul duduie în depărtare sub bolţi sonore şi probabil măreţe. Agăţaţi pe un promontoriu înclinat, ne hotărîm să aprindem una din torţele de magneziu pe care le port în spate şi care, după indicaţiile de folosire, arde timp de trei minute. Cu toată puterea ei şi cu toată lumina orbitoare pe care o împrăştie, în acelaşi timp cu un val des de fum, nu ne putem da seama de dimensiunile sălii. Fără îndoială că în jurul nostru s-a făcut lumină, că tenebrele s-au îndepărtat, dar nimic din configuraţia locului nu ne-a fost dezvăluit.
Sala rămîne misterioasă, imensă, adîncă şi zgomotul torentului pare a se afunda în măruntaiele muntelui. Niciodată în viaţa mea n-am văzut ceva asemănător, atît de colosal! Sala este extraordinar de înclinată şi înaintarea noastră aminteşte acele coborîri în sărituri, din bolovan în bolovan, pe care le faci cînd părăseşti un vîrf stîncos. Dar în loc să te prăvăleşti în lumina strălucitoare a marilor altitudini, unde atmosfera este uşoară, ozonată, pătrunsă de razele ultraviolete, aici ne înfundăm în noaptea adîncurilor subpămîntene, unde aerul poartă emanaţii telurice şi radiaţii radioactive, ţîşnite din roca primitivă.
Mă amuz — cînd echilibrul şi mişcările îmi permit — să observ stilul personal de coborîre al celor doi tovarăşi, care,

cu gesturi și procedee foarte deosebite, rămîn în urmă sau mi-o iau înainte în această goană spre adîncime în care ne-am aruncat de cîteva ore.
Mă distrez de asemenea să constat că toți trei purtăm lămpi arhaice și incomode de acetilenă care ne blochează una din mîini. Unii după alții, și uneori deodată, ne atingem de stînci care încep să se clatine sau declanșăm avalanșe și ploi de pietre. Toate aceste incidente ni le semnalăm repede, cu exclamații vesele sau prin înjurături, fie înăbușite, fie dimpotrivă cu voce tare, după cum „cataclismul" se anunță zgomotos și inofensiv sau amenințător. Și cînd te gîndești că „topo" au trecut pe aici cu blestemata lor sfoară, cu trepiedul lor, cu nesfîrșitele lor vizări!
Iată o nouă movilită, care pare să semnaleze capătul imensei săli. Într-adevăr acesta era înțelesul pe care a vrut să-l marcheze echipa de vîrf acum patru zile: sfîrșitul acestei săli, botezată „sala Chevalier" în onoarea prietenului și colegului nostru Pierre Chevalier, președintele Societății speologice a Franței și biruitorul avenului Trou du Glaz. Poate, aproape sigur, oamenii noștri de vîrf au evocat pe Chevalier și fiindcă credeau că au egalat sau au depășit adîncimea de 600 m, apropiată de cei 658 m ai avenului Glaz.
Am aflat mai tîrziu că fusese vorba de o adevărată ceremonie de botez, cu aclamații în cinstea lui Chevalier și cu distribuirea porțiilor de rom destinate să încălzească pe echipieri și să le dea curajul de a continua explorarea.
Acest „toast" fusese binevenit, căci noi înșine înregistrăm de aici înainte dificultăți din ce în ce mai mari. Totul se complică. Ne strecurăm anevoie într-un tunel accidentat și sinuos, unde torentul îi ocupă toată lărgimea și sare peste mai multe praguri care ne obligă la manevre delicate și riscante.
Și deodată apoteoza. Ieșim din această galerie și ne găsim pe un balcon: sub noi și în fața noastră bănuim vidul și imensitatea. Sub picioarele noastre torentul se prăvălește într-o cascadă în întuneric pînă la o adîncime cu neputință de apreciat. O torță-fulger pe care o aprindem luminează un tavan extraordinar în formă de dom către care se ridică coloana densă de fum. Apoi totul recade în noapte. Nu am văzut nimic din ceea ce voisem să vedem: configurația și limitele sălii.
Pentru moment scoatem din saci și desfășurăm în vid o scară. Coborîm pe ea de-a lungul unui perete colțuros de șisturi, dar ea se dovedește insuficientă. Trebuie să ne terminăm

alunecarea în gol printr-un rapel[1] pe coardă și ajungem la piciorul cascadei.
Torentul își reia goana sa dezordonată printr-o sală care depășește în dimensiuni tot ce văzusem pînă acum sub pămînt. Înaintînd la rîndul nostru într-un haos monstruos și rostogolindu-ne aproape pe un grohotiș foarte înclinat, ne oprim în fine pe singurul loc orizontal din toată peștera: o plajă de prundiș, lungă de 80 m și largă de 40 m. Acolo torentul dispare, supt de propriile lui aluviuni. Se infiltrează și fuge ascuns, în mod definitiv, căci peștera se sfîrșește aici. La extremitatea plajei un zid de calcar înalt de 100 m închide sala uriașă care ar putea cuprinde de două ori catedrala Nôtre Dame din Paris. Această sală a fost botezată „sala Verna" în cinstea cercetătorilor lionezi care aparțin Clanului de la Verna (după numele peșterii de la Verna).
Plecați din tabăra noastră din sala Lépineux la ora 8 dimineața, am atins zidul terminal la ora 5 după-amiază. Sîntem deopotrivă extenuați și radioși. Oboseala care ne copleșește și în unele momente ne adoarme spiritul se poate citi, evidentă, pe figurile noastre, cum se poate observa și în fotografiile făcute aici.
Am avut mai multe dovezi care arătau epuizarea noastră: de exemplu Lévi, vrînd să graveze pe zid insignele G.S.P.S.M. (Grupul speologic de la Pierre-Saint-Martin), nu reuși decît inversînd literele și sărind peste una din ele!
Am avut totuși momente de luciditate și agerime: examinarea cu altimetrul a fost făcută astfel în fundul peșterii cu toată seriozitatea și cu toată nerăbdarea ușor de imaginat. Nu eram de acord cu cifrele raportate de topografi care și ei trebuie că picau de somn cînd au ajuns la capătul sălii Chevalier.
Pe scurt, scot din nou din învelișul lui prețiosul instrument, altimetrul. Nenorocire! Geamul este crăpat în toate sensurile. Emoția este însă de scurtă durată. Accidentul s-a produs probabil în timpul ultimei coborîri pe scară. Dar numai sticla, fiind apăsată de stîncă, a cedat, acul a rămas neatins.
Așez cu multă grijă aparatul pe sol. Lévi intervine deodată:
— Trișezi!
— Cum trișez?
— Da, trișezi, fiindcă nu te găsești în punctul cel mai adînc!
Și ironic îmi arată cu degetul la piciorul zidului o crăpătură de un metru care într-adevăr este punctul cel mai adînc.

[1] Tehnică de coborîre folosită în alpinism, constînd din alunecarea de-a lungul corzii care este fixată sus și înfășurată într-un mod anumit în jurul celui care coboară. — *N.T.*

Toţi sînt în jurul altimetrului, pe care-l pipăie, iar citirea indicaţiilor lui, făcută cu vernierul, adică cu zecimi de milimetru, relevă exact 729 m, la care se adaugă un metru pentru crăpătură, prea strîmtă pentru a permite introducerea aparatului.
Avenul de la Pierre-Saint-Martin, cu cei 730 m ai săi este deci cel mai adînc din lume !
În acest timp văd un miriapod depigmentat, alb ca zăpada, care se caţără încet pe o stîncă. Îl arăt doctorului Mairey, entomologul grupului, care îl prinde cu grijă şi îl introduce într-un tub de alcool murmurînd : „cea mai adîncă insectă din lume".
În ziua de 18 august, la ora 4 dimineaţa, după ce timp de 19 ore de drum neîntrerupt am parcurs cei 6 km de dus şi întors prin cele mai fantastice haosuri subterane, am revenit în sala Lépineux. Regăsim cu mare bucurie corturile şi sacii noştri de dormit. Bucurie într-adevăr mare, fiindcă altimetrul, consultat imediat, indică fără nici cea mai mică alterare aceeaşi gradaţie ca şi la plecare. Circuitul era deci închis. Contraproba era hotărîtoare, ne puteam încrede în cifrele înregistrate şi... puteam dormi liniştiţi şi fără îndoieli.
De altfel noaptea fu scurtă, căci dis-de-dimineaţă chem la telefon pe cei de la suprafaţă. Îmi răspunde Bidegain. Este fericit şi respiră uşurat să ne ştie reveniţi, sănătoşi şi teferi, la baza puţului şi cere lămuriri asupra rezultatelor explorării coridoarelor laterale, semnalate de echipa de vîrf.
— Nu există nici o galerie secundară şi nici prelungiri laterale, îi răspund, cu o voce morocănoasă. Totul nu era decît o iluzie, scuzată de altfel din cauza imensităţii sălilor.
— Deci nimic nou, trage concluzia Bidegain, fără să-şi mascheze deziluzia.
— A ! Ba da, există un amănunt pe care ţin să ţi-l semnalez. Topografii s-au înşelat, avenul nu are 656 m.
— Aha ! înregistrează Bidegain neliniştit şi din ce în ce mai decepţionat. Apoi revenind : Deci aţi coborît şi voi pînă la capăt ?
— Desigur. Şi află că avenul nu are adîncimea de 656 m, ci de 730 m !
— ! ! !
Cîteva minute mai tîrziu telefonul sună. Bidegain mă cheamă din nou. Intră în vorbă într-un chip uluitor. Exultă, vrea să-mi spună o mie de lucruri deodată şi nu reuşeşte decît să emită un fel de muget, de scrîşnet de robinet fără apă...

Vestea dată de mine avusese sus efectul unei bombe. Se reluaseră cifrele topografilor, se refăcuseră calculele, se adunaseră din nou unghiurile de vizare ale topografilor. Inginerul Queffélec observase că se uitase să se adune unele unghiuri !
— Şi ştii cîţi metri au rezultat, dragul meu Casteret ? termină să-mi explice cu însufleţire Bidegain.
— Cîţi ?
— 728.
— *Muy bien* [1]. Aşa merge !
Totul se explica şi reintra în ordine. Fiindcă topografii găsiseră la clinometru 728 şi noi la altimetru 729 (730 cu mica crăpătură suplimentară) fu hotărît că cifra oficială şi definitivă va fi de 728 m.
Dacă, în afară de alte motive şi rezultate, n-ar fi fost decît această punere la punct, coborîrea noastră tot ar fi fost pe deplin justificată şi rodnică !
După primele şi entuziastele felicitări şi după ce euforia s-a mai risipit, Bidegain ne comunică unele stări de fapt care, pe drept cuvînt, îl îngrijorau. După plecarea noastră în adîncul peşterii, adică de 80 de ore, nu se mai putea coborî extremitatea cablului pînă în fundul puţului vertical. Se oprea, se înţepenea şi orice încercare de a normaliza manevra se dovedise ineficace. În cele din urmă a fost necesar să se facă ceea ce se evitase pînă atunci cu orice preţ, din cauza pericolului unei asemenea operaţii. S-au trimis oameni la —80 şi —213, pentru a elibera cablul şi a-l putea coborî pînă la noi. Pe rînd, Treuthard, Ballandrau, Letrone, Epelly au efectuat releul ore întregi în aceste locuri primejdioase şi incomode. Nu exista decît acest singur mijloc de a ieşi din aven şi, într-adevăr, Mairey şi Lévi fură astfel scoşi la suprafaţă. Rămas singur jos, m-am dus pentru ultima dată la mormîntul lui Marcel Loubens unde am depus o fotografie a părinţilor săi şi cîteva imortele [2], încredinţate de tatăl său cînd îl văzusem la Mazères. Apoi, am început să mă pregătesc pentru urcare. Lăsam la bivuac o serie de accesorii şi provizii nealterabile pentru anul viitor : cutii de conserve, lapte concentrat, raţii alimentare etc.
Încă de pe acum încercam să ne imaginăm cum se va desfăşura expediţia din 1954, al cărei program se prevedea a fi încărcat şi de o deosebită importanţă. Dacă împinsesem explo-

[1] Cu atît mai bine. — *N.T.*
[2] Floare din familia *Compositae* care nu se usucă, de unde numele francez de „nemuritoare". În romîneşte se numeşte şi plevaiţă sau cununiţă. — *N.T.*

rarea în avale pînă la capătul peșterii, în teritoriul francez, nu știam nimic despre partea din amonte, care se întinde sub marile lapiazuri spaniole. Încercarea noastră în această direcție fusese, după cum se știe, întreruptă de accidentul suferit de doctorul Mairey.

Firul telefonic accesoriu, cauză a agățării cablului, fusese suprimat astfel că mă găsesc fără legătură cu suprafața ; numai șuierele surde care răsună sus, la înălțimi impresionante, mai răzbat pînă la mine, stinse și stranii. Destul de des, avalanșe și ploi de bolovani se prăvălesc pe marele povîrniș de unde ricoșează pînă în stînca care îmi servește ca pavăză.

În fine, iată cablul atît de așteptat : îl zăresc legănîndu-se și coborînd ultimii metri ai alunecării lui încete de 5 m pe minut.

Sînt îmbrăcat, înhămat cu sistemul de curele necesar fixării de cablu și am, agățați de centură, sacii grei cu materialul pe care eram obligat să-l readuc la suprafață. Fac legătura telefonului meu cu cablul de care mă agăț și eu cu ajutorul carabinierelor din harnașament. Dau semnalul de urcare și înceata, maiestuoasa și impresionanta ascensiune începe... Este 12,30 noaptea.

De ce înainte de a pleca am aprins două luminări fixate pe sol ? Am făcut-o oare instinctiv, pentru a îndepărta tenebrele ? Din simplă curiozitate de a le vedea descrescînd în depărtare, pe măsură ce aveam să urc ? Instinct sau curiozitate ? Nu știu.

Ridicîndu-mă spre bolta sălii Lépineux mă apropii de un fenomen meteorologic, observat adesea în timpul cît am stat în bivuac. Dar acum îi sînt încorporat și dispar în el : este vorba de o pînză de ceață, veritabil nor subteran, care se formează în anumite zile și la anumite ore, în urma unor perturbații meteorologice speciale. Este firesc ca sistemul subteran format de marele puț vertical și de șiragul vastelor săli, traversate de un curent glacial, să aibă un regim de schimburi de temperaturi, de curenți de aer și de condensări care uneori cad în formă de ploaie sau plutesc în formă de nori ca azi. De altfel orificiul exterior al avenului este adeseori teatrul unor puternice vîrtejuri aspirante sau răbufnitoare, dînd naștere unui muget grav și lugubru, extrem de impresionant. Pentru moment planez și mă învîrtesc între valurile unei cețe din ce în ce mai dense pînă cînd mă găsesc în plină „vată", în care fotoforul meu taie conuri luminoase ca un far de automobil în neguri.

Cu ajutorul laringofonului [1], îmi împărtășesc impresiile și observațiile lui Lévi care, îngenuncheat acolo sus lîngă telefon, în miez de noapte, n-a vrut să lase pe nimeni să mă escorteze și a dorit să-mi țină companie în tot cursul urcării.

Îmi spune că și el a traversat această mare de nori subterană, într-adevăr halucinantă, dar mă asigură că afară voi găsi o noapte splendidă și înstelată.

După ceață, ploaie. Intru în traiectoria cascadei din puț și suport din nou dușul neplăcut care mă stropește, mă inundă și îmi întunecă sticlele ochelarilor, insuficient protejați de viziera căștii.

Peste vocea lui Lévi, care îmi parvine în receptoarele telefonului, se suprapune o altă voce din exterior încă depărtată și indistinctă care mă strigă ! Este garda agățată acolo sus, pe balconul îngust spînzurat în puț, la 213 m adîncime. Datorită acestui voluntar mi-a putut fi trimisă extremitatea cablului și mulțumită lui urc în acest moment. Cine este ? Nu-i recunosc vocea, deformată și întretăiată de ecouri și interferențe.

Mă lupt un moment cu greutățile trecerii pe lîngă o temută surplombă de la adîncimea de 240 m, în acel loc unde cablul se înțepenește și a săpat anul acesta șanțuri periculoase în stîncă. Ajung apoi la un mic spațiu locuit de o umbră fixată de perete cu pitoane, prinsă acolo ca o maimuță zvăpăiată. Această siluetă pitorească și în zdrențe, cu casca scofîlcită, cu salopeta în fîșii cîrpite cu sîrmă, acest vagabond al peșterilor, este Daniel Epelly, acest admirabil Dan, pe care niciodată nu l-am văzut atît de bărbos și de hirsut. Este complet ud, căci acolo unde stă, pe balconul incomod al peretelui, plouă din belșug. Dar aceasta nu-l împiedică să fie dinamic și surîzător ca întotdeauna. În timp ce mă ghemuiesc lîngă el, cu sacii laterali care mă încurcă grozav și cu tot echipamentul meu, se apleacă și ridică cu atenție ceva, de jos.

— Ține și bea. Fii atent, este caldă.

Și îmi întinde o cutie de conserve, turtită și îndoielnică, plină de o băutură nu mai puțin îndoielnică și fumegîndă.

În alte împrejurări, în alte locuri, nu cred că aș consimți să gust această supă conservată, pe care admirabilul meu prieten mi-a încălzit-o cu puțin spirt solid, adăpostind-o cu propriul său corp de picăturile de ploaie neiertătoare. Aici însă

[1] Microfon adaptat pe gît în care se transmit direct vibrațiile coardelor vocale, fără intermediul vocii. Este folosit mai ales de piloți. — *N.T.*

înghit în grabă și cu recunoștință această băutură fierbinte care mă încălzește.
În timp ce beau, Dan mă privește.
— Ai fost drăguț cu mine, îmi spune cu convingere.
— Cum ? Tu ai fost într-adevăr mai mult decît drăguț, că te-ai agățat aici și că mi-ai preparat supa într-un asemenea loc !
— Nu, nu, știu bine ce spun. Ai fost foarte atent cu mine cînd m-ai repartizat în echipa de vîrf. A fost cea mai frumoasă zi din viața mea !
Mă simt emoționat și recompensat că am trimis sub pămînt în formidabila peșteră tovarăși atît de recunoscători și de simpatici.
Dar nu este încă momentul pentru atare manifestări. Hotărîsem din principiu să cobor primul și să urc ultimul, atît pentru disciplină cît și pentru a fi acolo jos în cazul unui eveniment grav, oricînd posibil.
Credincios acestei reguli, părăsisem ultimul baza puțului. Dar circumstanțe neprevăzute determinaseră trimiterea a doi echipieri pe balcoanele pereților și tot ele mă obligau să urc înaintea lor. Știam însă că, din fericire, ei nu-mi vor purta pică ! Am părăsit balconul lui Daniel Epelly de 15 minute și pendulez deci cam la 50 m deasupra lui cînd, deodată, ascensiunea se oprește.
— Alo, Lévi, ce se întîmplă ?
— Alo, Casteret ! Nu știu exact. S-a oprit motorul.
— Sper că nu-mi veți face figura cu pana de combustibil ! În primele zile ale expediției, cînd fiecare din noi eram odihniți și bine dispuși și cînd făceam coborîrile în aven, interveneau, brusc, opriri. „Ce este ?" întreba speologul neliniștit. „Nu-i nimic, i se răspundea de sus, o simplă pană de benzină. Așteaptă să se aducă de jos din vale, cu catîrii și vei porni !..."
— Nu, nu, mă asigură Lévi, nu vom avea cruzimea să facem acum această glumă proastă. Știm că ești, ca și noi, zdrobit. Pierre Louis și Rossini examinează motorul și demontează bujiile.
Hm ! demontează bujiile. Înseamnă că nu-i prea bine, mă gîndesc eu. În general cînd se examinează bujiile este semn că nu se știe unde este pana. Să așteptăm !
Jos, Daniel, care nu mă mai aude lovindu-mă de pereți și nu mă poate vedea din cauza unei surplombe, mă cheamă să-i explic ce s-a întîmplat.

— O să-ți facă figura cu pana de benzină, conchide el filozofic și reîncepe să cînte, cum face de cîteva ore în șir.
Lévi mă întreabă :
— Tu fluieri ?
— Nici prin gînd nu-mi trece ! Mărturisesc că nu-mi arde de așa ceva. Sacul mă apasă grozav în spate și curelele de la hamurile de susținere mă taie sub braț.
Lévi insistă.
— Dar acum, în momentul acesta, nu ai fluierat ?
— De loc. Dar, stai ! Da, da, este Daniel. Alternează : cînd cîntă, cînd fluieră.
— Dar nu-i aud de loc vocea.
— Și totuși urlă și vocea îi este mult mai puternică decît fluieratul.
Lévi a găsit oare acest pretext să-mi îndulcească așteptarea și să mă facă să uit oprirea forțată ? Acum, insistă să-i cer lui Daniel să cînte și să fluiere pe rînd. Daniel se execută și experiența confirmă că strigătele și vociferările rămîn neauzite în timp ce melodiile fluierate sînt auzite de Lévi prin laringofon, deși acesta este lipit de gîtul meu și la 50 m departe de Daniel ! Dar să lăsăm specialiștilor această enigmă acustico-laringofonică.
În nici un caz ea nu mă face să uit poziția în care mă găsesc și care, pe nesimțite, devine cu totul de nesuportat. Sînt zdrobit de greutățile din spate și de cele atîrnate de centură, bretelele și curelele mă taie pînă la sînge. Și, pe deasupra, mai mă și învîrtesc cînd într-un sens, cînd în celălalt, în jurul meu. Bineînțeles, sînt departe de pereți. Imposibil deci să mă agăț, să mă despovărez un pic, prinzîndu-mă cu vîrful degetelor de vreo asperitate.
Încerc să uit poziția incomodă, îngrozitoare în cele din urmă. Încep să recit poezii în limba bască [1]... basca se dovedește însă a-mi fi o limbă ermetică și nu pot depăși primul vers... Să schimbăm tema. Deci, în afară de misiunea scurtă de la Mazères, șederea în peșteră a durat 10 zile și 10 nopți, ceea ce sub pămînt se poate traduce în 20 de nopți, fiindcă aici tenebrele sînt perpetue. 20 de nopți ! Și poate că nu este încă totul...

[1] Veche limbă vorbită de basci, locuitorii celor doi versanți ai Pirineilor. Este o limbă anterioară răspîndirii limbilor indo-europene și care nu seamănă cu nici o limbă vorbită în Europa. — *N.T.*

— Alo, Lévi, la ce adîncime sînt?

Troliul de sus este înzestrat cu un cadran ingenios care permite să se citească la fiecare moment la ce nivel se găseşte omul care coboară sau urcă.

— Eşti la 170 m, adică la jumătatea puţului.

— Alo, Lévi. Cît e ceasul?

— Două dimineaţa, dragul meu!

— Şi în ce zi sîntem?

Dé data aceasta, Lévi începe să rîdă.

— De două ore sîntem în ziua de luni 19 august 1953.

Întrebarea mea atît de banală, răspunsul la fel de banal îmi provoacă deodată o mare agitaţie.

— Alo, Lévi. Mi se întîmplă în momentul de faţă ceva foarte normal, dar totuşi excepţional, sau cel puţin ceva care nu mi se întîmplă decît o dată pe an!

— Ce? se nelinişteşte el.

— Astăzi, 19 august, este ziua mea de naştere!

— Atunci, binecuvîntează pana. Fără ea ai fi fost aici afară şi aniversarea ar fi fost cu totul banală. Pe cînd aşa...

— Ah, da, aniversarea de azi va fi de neuitat, într-adevăr. Îmi voi reaminti că am împlinit 56 de ani, într-un aven...

— Şi ce aven! adăugă Lévi.

Pana (singura din toată expediţia — bujii ancrasate — troliul funcţionînd totdeauna de minune) nu a durat decît 30 de minute, însă ele mi-au părut lungi şi crude, făcîndu-mă să apreciez şi mai mult splendida noapte înstelată şi apoi cortul spre care am pornit, Lévi şi cu mine, să ne odihnim. Mergem clătinîndu-ne, asemenea unor somnambuli, printre ultimile stînci — exterioare de data aceasta — de la Pierre-Saint-Martin.

Explorarea noastră nu s-a soldat — cum s-a crezut — numai cu o frumoasă aventură, un rezultat strict sportiv şi un record mondial de profunzime. Dacă speologia este un sport, ea este în aceeaşi măsură o ştiinţă, şi chiar o ştiinţă complexă şi pasionantă.

În avenul de la Pierre-Saint-Martin s-au făcut, o dată cu o bogată recoltare de eşantioane, constatări şi observaţii geologice şi mineralogice. Au fost observate, studiate şi înregistrate fenomene fizico-chimice şi meteorologice (coroziune, temperatură, curenţi de aer, ceaţă, condensare, ionizare etc.). Ştiam dinainte că fauna cavernicolă va fi foarte săracă din cauza altitudinii şi temperaturii scăzute din peşteră: cel mult cîteva troglobii [1] adaptate la condiţii de viaţă foarte precare. Faţă de

[1] Vieţuitoare adaptate vieţii în peşteri şi care nu trăiesc decît aici. — *N.T.*

aceste aşteptări şi considerente, recolta noastră a fost magnifică: opt troglobionţi diferiţi, jumătate acvatici, jumătate terestri, care trăiau aici „cu încetinitorul". Ei sînt rămăşiţe ale unor vietăţi care au trăit la suprafaţa pămîntului şi care au dispărut de milioane de ani: sînt *fosile vii* ca şi faimosul peşte *Coelacantus* [1]. Studiul lor este foarte interesant şi ajută în special la explicarea configuraţiei continentelor şi a mărilor în epoci geologice depărtate [2]. Dar atenţia noastră s-a îndreptat mai ales asupra hidrogeologiei. Descoperirea de către Loubens în 1951 a unui torent subteran necunoscut în fundul avenului a fost un eveniment care a interesat pe specialişti şi a conferit explorărilor următoare un scop practic deosebit în legătură cu industria hidroelectrică. Avenul de la Pierre-Saint-Martin şi-a respectat promisiunile de la început!

Experienţele noastre de colorare au depistat şi au făcut cunoscut locul reapariţiei cursului de apă subteran, situat 7 km mai departe şi la 1 200 m mai jos, în valea Saint Engrâce. Explorarea din 1953 a permis urmărirea torentului subteran pe o distanţă de aproape 3 km şi s-a coborît pînă la o adîncime de 728 m.

Topografia interioară, raportată la suprafaţă, va indica locul unde va trebui să se sape un tunel orizontal de cîteva sute de metri în coasta muntelui pentru a face legătura cu sala terminală Verna. Se va putea astfel recupera torentul pentru a-l reda suprafeţei solului şi a-l deriva printr-o conductă forţată pînă la turbinele unei centrale hidroelectrice, după o cădere de 600 m. Această realizare va furniza ţării milioane de kilowaţi energie electrică pe an şi va permite şi localnicilor din valea Saint Engrâce să utilizeze şi alt mijloc de iluminat decît lămpile cu gaz.

La sfîrşitul acestei relatări să ne fie permis să spunem că numai rareori o expediţie speologică va întîlni atîtea dificultăţi şi pericole şi va permite atîtea realizări, ca cea la care am participat aici.

Ea a costat — din nenorocire — viaţa celui mai bun dintre noi. Dar aventura merită să fie încercată, trăită şi reuşită. Aşa cum s-a terminat în 1953, ea ne recompensează, ne justifică şi ne răzbună de criticile, bîrfelile şi informaţiile eronate sau ca-

[1] Celacanţii sînt un grup de peşti fosili despre care se credea că a dispărut la sfîrşitul erei secundare. În 1938 a fost pescuit pe coastele Africii primul celacant viu denumit Latimeria. — *N.T*

[2] Doctorul Jeannel, profesor la Muzeu, a găsit în recolta noastră două exemplare aparţinînd unei specii noi pe care a botezat-o *Aphaenops loubensi*. — *N.A.*

lomnioase a unei prese — zisă de senzaţie — care ne-a atacat trei ani — şi faţă de care am răspuns cu tăcere — pentru că ne-am expus viaţa şi am suferit în golul subpămîntean, cel mai adînc din lume.

De Profundis — 1954

Pentru 1954 a fost prevăzută şi pregătită o nouă expediţie în avenul de la Pierre-Saint-Martin. Ea avea un singur scop : să aducem la suprafaţă, cu orice preţ, corpul lui Marcel Loubens, deoarece încă din 1952 promisesem în chip solemn acest lucru familiei sale.

Faptul că nu ne putusem ţine de această promisiune în 1953 suscitase comentarii jignitoare şi umilitoare la adresa noastră şi dăduse naştere unor zvonuri de necrezut totuşi foarte răspîndite şi care persistau. Se spunea că nu izbutisem să scoatem corpul din aven şi nici nu vom izbuti vreodată, fiindcă în 1952 îl aruncasem în apele torentului subteran... Această interpretare răuvoitoare şi mîrşavă nu ţinea seama nici măcar de configuraţia locului, fiindcă în acest caz ar fi trebuit să transportăm cadavrul prin haosul de stînci şi bolovani din sălile Lépineux, Elisabeth Casteret şi Marcel Loubens, adică mai mult de un kilometru, pentru a ajunge pînă la torent. Dar împotriva imaginaţiei, stupidităţii şi invenţiilor perfide ale unor răuvoitori nu poţi face nimic.

Celor — şi sperăm să fie numeroşi — care nu au luat în serios aceste bănuieli şi această invenţie macabră, ne permitem să le precizăm că greutăţile deosebite întîmpinate în 1954, în cursul operaţiilor de ridicare a sicriului metalic, au fost considerate de cei neîncrezători drept o înscenare... Chiar cînd sicriul metalic a fost scos la lumină, adversarii noştri au insinuat că în el nu era decît un sac de dormit şi pietre.

Am relatat toate acestea pentru a justifica încăpăţînarea noastră de a ne ţine jurămîntul din 1952 (unii considerau încercarea prea riscată) şi pentru a-i dezarma, în fine, pe calomniatori.

Autorităţile au procedat în faţa unor numeroşi martori şi a unui membru al familiei defunctului la recunoaşterea cadavrului şi au lăsat să se facă fotografii, ceea ce a constituit, indiscutabil, o revoltătoare impietate.

Cînd în ziua de 3 august 1954, am ajuns — cu o zi mai devreme decît restul echipei — la marginea avenului de la Pierre-Saint-Martin, am găsit doi carabinieri făcînd de gardă, înfăşuraţi în pelerinele lor, căci vremea era întunecată şi rece, cum a fost deseori în cursul acelei veri urîcioase şi ploioase. Făceau de gardă de mai multe zile, schimbîndu-se cu alţi patru camarazi ai lor, comandaţi de un locotenent.

În fundul dolinei — un fel de puţ adînc de 8—10 m la baza căruia se deschide avenul propriu-zis — privirea mea căzu şi întîrzie pe crucea de lemn, pe care înscrisesem, în 1952, menţiunea : „În fundul acestui aven, se odihneşte Marcel Loubens, căzut pe cîmpul de onoare al speologiei".

Vîntul, ploaia, zăpada şi soarele roseseră şi şterseseră vopseaua, astfel că primul rînd : „În fundul acestui aven se odihneşte..." devenise complet ilizibil.

Am reţinut coincidenţa şi mi-am zis că Loubens nu va mai rămîne în fundul acestei adîncimi, că vom reuşi să-l smulgem şi se va odihni, în sfîrşit, în cimitirul satului său natal.

În acest scop se reunea grupul speologic de la Pierre-Saint-Martin, condus tot de Lévi ; acestui scop îi era consacrată campania subterană din 1954.

Intervenţiile şi întrevederile necesare cu guvernul spaniol ne aduseseră de mai multe ori pe Bidegain, Lépineux, Lévi şi pe mine la Pampelune, Oviedo şi Madrid. Totul fusese aranjat, toate dificultăţile aplanate şi obţinusem autorizaţia de a coborî în aven. Problema trasării frontierei şi a fixării naţionalităţii avenului rămăsese încă nerezolvată.

Lépineux concepuse şi fabricase materialul special necesar ridicării corpului şi datorită lui operaţia care se prevestea delicată, aşa cum a şi fost, a putut fi dusă pînă la capăt cu succes.

În ziua de 4 august soarele se ridica pe un cer fără nori şi, în timp ce ultimii participanţi la expediţie se grăbeau să urce din vale la tabăra ridicată la o înălţime de 1 800 m, zumzetul avioanelor — neobişnuit pe aceste tărîmuri — se intensifica şi se apropia. Ca şi în 1953, prietenii noştri, aviatorii paraşutişti din Pau, se angajaseră să ne paraşuteze greul şi voluminosul material necesar expediţiei.

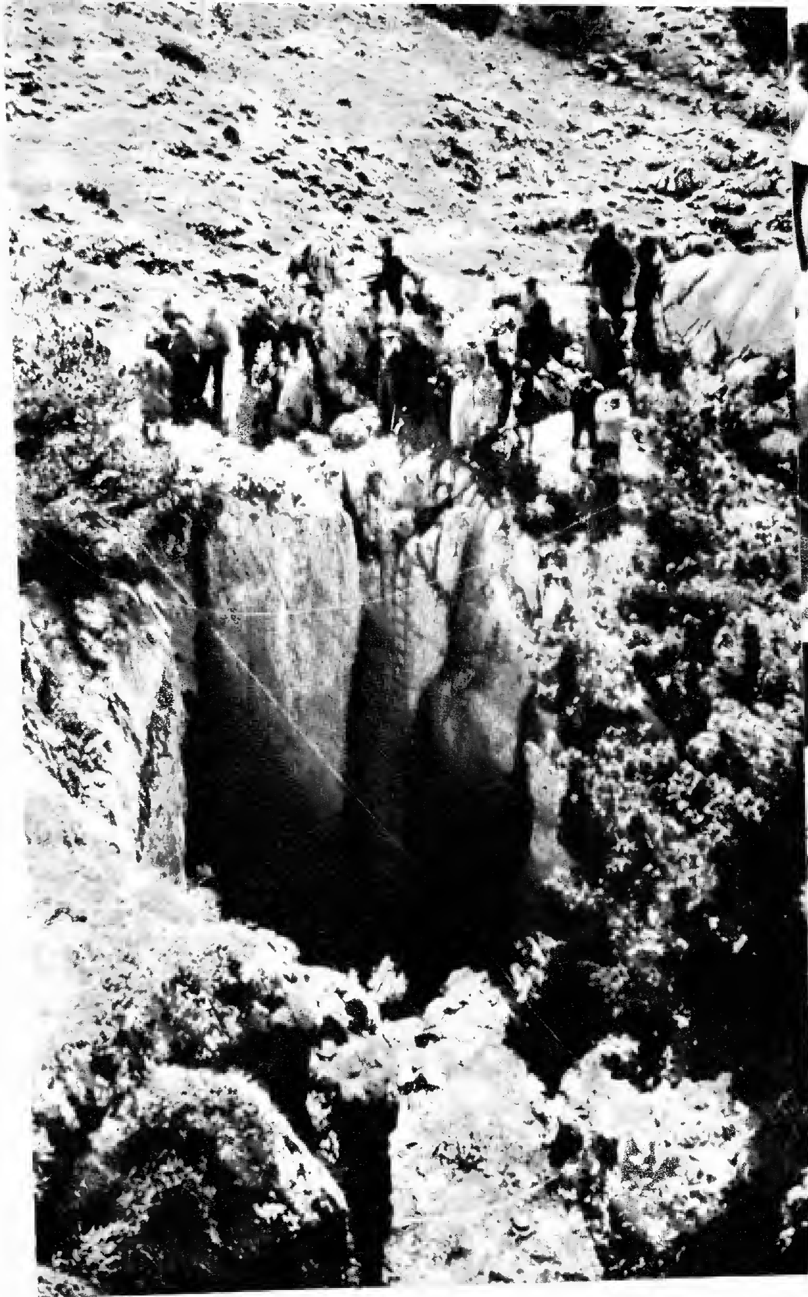
Trei aparate „Junker", în mai multe zboruri, ne-au lăsat, cu o precizie şi o virtuozitate incomparabilă, 50 de paraşute bine încărcate. Cu tot vîntul violent şi înclinarea accentuată a păşunii unde eram adunaţi, paraşutele multicolore ne cădeau aproape în braţe. Un avion de turism, avînd la bord un

reporter fotograf şi un avion de observaţie au evoluat toată dimineaţa deasupra noastră, dînd operaţiei de paraşutare caracterul unui miting aerian urmărit cu interes de o mulţime de spectatori : păstori, turişti, jandarmi şi ostaşi.
Obiectul cel mai aşteptat şi cel mai fragil coborî susţinut de două paraşute îngemănate şi ateriză uşor pe iarbă, fără să se izbească de pămînt şi fără să sufere vreo stricăciune. Era *containerul*[1] din dural, lung de 2,30 m, lucrat de elevii Colegiului din Bagnères-de-Bigorre, după indicaţiile lui Lépineux.
În aceeaşi zi un convoi de catîri urcă din vale cu restul materialului care fu depozitat lîngă coliba păstorilor. Din nou animaţia produsă de mai mulţi ani încoace de venirea noastră pe aceste meleaguri tulbura tăcerea şi singurătatea uneia dintre cele mai sălbatice regiuni ale Pirineilor.
Corturile se ridicară şi crescură asemenea ciupercilor. Nenumăratele baloturi, semănate ici-colo de paraşute, fură transportate şi adunate de coechipieri şi de numeroşi turişti care s-au grăbit să ne dea, plini de bunăvoinţă, o preţioasă mînă de ajutor. Aceştia din urmă fură însă nevoiţi să bată în retragere înainte ca vremea să se strice.
Ceaţa, urcînd pe nesimţite din vale, năpădi în cele din urmă totul ; se adăugară vîntul şi ploaia, şi ziua se termină umedă şi glacială, aducîndu-ne aminte că sîntem pe coama Pirineilor Occidentali, una din regiunile cele mai ploioase ale Franţei, unde ceţurile Atlanticului determină ploi frecvente.
Şeful nostru, Lévi, se dovedise astfel prevăzător cînd precizase în circulara ce ne-o adresase în vederea pregătirii expediţiei : „Veşmintele groase şi impermeabile vor fi fără îndoială necesare atît în tabăra de la suprafaţă, cît şi în adîncul avenului".
Zilele de 5 şi 6 august au fost zile de pregătire şi organizare ; fiecare muncea cu hărnicie în cele mai diverse domenii : instalarea firelor telefonice, transportul cu braţele şi apoi instalarea troliului la orificiul avenului, repararea unor unelte avariate în timpul paraşutării, uscarea materialului şi a alimentelor necesare şederii sub pămînt şi, în fine, prepararea zilnică a mîncării, de către bucătarii improvizaţi.
Cei 20 de participanţi la expediţie îşi reînnoiră, după un interval de un an, legăturile de prietenie.
Grupul speologic de la Pierre-Saint-Martin, compus din oameni veniţi din regiunile cele mai diferite ale Franţei şi

[1] Recipient cu pereţii solizi destinat a duce un anumit tip de încărcătură, în cazul de faţă cu rol de sicriu. — *N.T.*

Belgiei, oferea particularitatea de a nu se întîlni decît o dată pe an, cu ocazia campaniei subterane de vară.
Este uşor de închipuit atmosfera care dăinuia ; fiecare avea cîte ceva de povestit, de întrebat, de răspuns, glumele curgeau necontenit pe seama diferitelor obiceiuri, slăbiciuni şi accente dialectale ale fiecărei regiuni. Belgieni, parisieni, bretoni, gasconi, lionezi, toţi atacă, înţeapă şi ripostează în acelaşi timp : munca nu încetează totuşi nici o clipă, ci este vie şi entuziastă.
În ziua de 5 august, locotenentul comandant al carabinierilor spanioli, care aveau tabăra la 200 m depărtare de orificiul avenului, veni să ne facă o vizită şi ne ceru lista completă a participanţilor la expediţie. Cu această ocazie ne fu divulgată şi anunţată oficial o veste senzaţională, adevărată lovitură de teatru, la fel de surprinzătoare şi neaşteptată ca şi cea din 1953, cînd ni se anunţase ocuparea militară a orificiului avenului.
Anul acesta nu va participa în nici un fel la expediţie vreun speolog spaniol, iar rolul nostru trebuia să se mărginească numai la scoaterea corpului lui Marcel Loubens, orice tentativă de explorare fiindu-ne interzisă.
De altfel în tot timpul expediţiei nu aveam să vedem nici un speolog, jurnalist sau turist spaniol, în afară de carabinieri, de altfel extrem de corecţi, serviabili şi săritori, ajutînd în momentele critice pe oamenii din echipa de la suprafaţă.
Nici o explicaţie sau comentariu nu ne-a fost furnizată asupra abţinerii totale a colegilor noştri speologi de dincolo de Pirinei cu care ne înţeleseserăm de minune anul trecut şi pe care ne aşteptam să-i revedem şi anul acesta.
Singura interpretare, care ne-a parvenit şi care a fost reprodusă de un cotidian francez dintre cele mai serioase, lăsa să se înţeleagă că interdicţia în ceea ce priveşte explorarea avenului Pierre-Saint-Martin venea din partea Spaniei, care considerase expediţia atît de riscată, încît semăna cu o tentativă de sinucidere şi în consecinţă hotărîse interzicerea ei.
În seara zilei de 6 august Queffélec şi ajutoarele lui, Rossini, Isola, Accoce şi Laisse, terminară instalarea troliului. Pierre Louis, mecanic oficial al expediţiei, aşezase cu grijă mecanismul puternic de susţinere al scripeţilor deasupra orificiului marelui puţ vertical de 346 m. Totul era gata, coborîrile puteau începe.

Ca şi anul trecut, voiam să cobor primul, atît din principiu, cît şi pentru a examina avenul de sus în jos, pe toată lungimea lui.
De la un an la altul acest aven, foarte „viu“, se transformă : numeroase părţi ale pereţilor se desfac şi încarcă în mod primejdios balcoanele şi cornişele interioare.
Ca şi anul trecut, Lépineux îmi propuse să-mi uşureze sarcina coborînd şi curăţind prima platformă de la adîncimea de 80 m. Ajuns cu bine, începu lucru cu ajutorul unei cazmale de campanie. Prin laringofon conversa cu noi, fără să-şi întrerupă treaba. Aşezat lîngă troliu, cu receptorul la ureche, puteam astfel să-i înregistrez impresiile.
Erau surprinzătoare. Deoarece el însuşi curăţase platforma în 1953 şi ştia cum o lăsase, era stupefiat de abundenţa materialului care se acumulase acolo, timp de un an. Două ore, fără întrerupere, nu făcu altceva decît să arunce în golul de sub el bolovani şi sfărîmături de stînci. Îi auzeam gîfîiturile şi exclamaţiile mirate în faţa acestor dovezi ale puternicei dărîmături din interiorul avenului.
Prin orificiul exterior, foarte strîmt şi săpat într-un perete stîncos vertical, nu poate cădea nimic în interiorul puţului. De aceea, tot ce Lépineux arunca în gol provenea exclusiv din dărîmături interioare, din pereţii şi bolţile avenului, din blocurile şi pietrele înţepenite, suspendate, pe care scurgerile şi eroziunea le desfac şi le prăvălesc în adîncuri. O ilustrare a acestui proces periculos a fost înregistrată în 1953 de tovarăşul nostru André Treuthard. În timpul unei gărzi prelungite de multe ore pe balconul de la adîncimea de 80 m, s-a dezlănţuit o puternică furtună. La fiecare bubuit de tunet, amplificat de sonoritatea golului, totul vibra şi blocuri întregi se dezlipeau de pe bolţi şi cădeau în jurul lui.
— Bietul meu Casteret, îţi pregătesc o muncă penibilă cu tot bolovănişul care-l arunc sub mine şi pe care îl vei găsi mai jos. N-aş fi crezut niciodată să găsesc atîtea pietre şi bolovani. Nu se mai termină !
Iată ce-mi mărturisea Lépineux, din cînd în cînd, în momentele de repaus. După două ore de muncă istovitoare, reveni, în sfîrşit, la suprafaţă.
Afară noaptea şi frigul ne învăluiau, vîntul sufla tăios şi ceaţa lugubră năpădise peste tot. Un adevărat timp de Pierre Saint-Martin spuse cineva. Ne-am îndreptat spre tabără unde am regăsit corturile cuprinse în neguri dese.
Un cort mic, singuratic, înecat în ceaţă şi zgîlţîit de rafalele

1951. Orificiul avenului.

Georges Lépineux, descoperitorul și unul din exploratorii avenului Pierre-Saint-Martin.

1952, Marcel Loubens își pre[illegible]tește echipamentul pentru cobor[illegible]

1952, J. Janssens ține doctorului Maurey laringofonul în timp ce acesta dă instrucțiuni celor din fundul avenului pentru salvarea lui Marcel Loubens.

1952. Marcel Loubens manevrează bobina cu firul telefonic în fundul marei verticale.

1952. Eroicii cercetaşi lionezi care au realizat cea mai adîncă coborîre pe scări (240 m) pentru a veni în ajutorul lui Marcel Loubens.

1952. J. Labeyrie anunţă la telefon moartea lui Loubens.

ICI
MARCEL
LOUBENS
A VECU LES
DERNIERS JOURS DE
SA VIE COURAGEUSE

1952. Epitaful lui Marcel Loubens din sala Lépineux.

1952. J. Labeyrie la ieșirea la suprafață din fundul avenului.

1952. Haroun Tazieff după dramatica sa ieșire din aven.

1953. N. Casteret și doctorul Mairey în tabăra din sala Lépineux.

1953. Coborîrea doctorului Mairey încărcat cu saci grei, în marele puț de 346 m.

1953. J. Delteil îl deshamă pe J. Théodor care tocmai a aterizat în fundul marelui puț.

crunte ale vînturilor de creastă, nu este un loc nici încîntător și nici reconfortant. Vîrît adînc în sacul de dormit, mai auzeam răsunînd în mine zgomotul avalanșelor subterane care se prăvăleau în gol și se spărgeau în adîncimi înspăimîntătoare. Mă vedeam mîine, suspendat de un fir, în această imensă verticală, despre a cărei mărime un ziarist parizian spusese, cu foarte multă dreptate : „Turnul Eiffel și peste el turnurile catedralei Notre Dame". Mă vedeam larvă minusculă și fără apărare, pendulînd și învîrtindu-mă în gol, amenințat în orice clipe de o ploaie de bolovani venind de undeva de deasupra mea... Și dacă ajungeam teafăr jos, mă aștepta o treabă halucinantă : să dezgrop, cu mîinile mele, trupul sărmanului nostru Loubens. Făcusem o greșeală să asist tot timpul la operația făcută de Lépineux ; ea îmi „tăiase elanul", cum spunea prietenul nostru Ertaud.

Nu este recomandabil pentru un condamnat la spînzurătoare să-și privească prea mult lațul... Ar fi fost preferabil să dau o raită prin lapiazurile învecinate înarmat cu ciocanul de mineralog sau să culeg flori de mirtil.

Mi-ar fi greu să precizez acum, dacă aceste reflecții întunecate m-au chinuit în starea de veghe sau în cea de somn. Poate că m-au năpădit la limita dintre ele. Cînd m-am trezit eram cu capul pe muchia unei lăzi de alimente : de aici poate, somnul meu agitat și morbid.

Sîmbătă 7 august

Dimineața, timpul este frumos și însorit. Mieii închiși încă în țarcul vecin își agită tălăngile ; cîteva voci matinale răsună în apropiere. Jandarmul Etchebarne transmite un mesaj pe unde scurte postului de la Saint Engrâce, situat în vale : „Aici P1, aici P1 care cheamă pe P2. Mă auziți ? Răspundeți !" Zgomot de iarbă călcată în picioare. Cineva se apropie de cort, ridică pînza de la intrare. Este Robert Vergnes, cineastul nostru. Cu aparatul pe spate, a și plecat să caute un peisaj caracteristic, un joc de lumini sau o scenă interesantă s-o înregistreze pe peliculă.

Ieșirea mea din sacul de dormit, îmbrăcat gata, și strecurarea afară din cort în patru labe îi oferă o secvență.

— Ai dormit bine?
— Foarte bine, mulţumesc!
Iată cum se uită chinurile şi coşmarurile nopţii!
De altfel ziua se anunţă luminoasă şi senină.
Curînd atenţia îmi este atrasă de o voce care răsuna din orificiul avenului. Era Queffélec care-şi ceartă ajutoarele şi întreabă dacă „este vreun amator pentru coborîrea în aven". Ştiu cui se adresează această întrebare şi îi răspund cu o *irrinţina* [1] sonoră.
Apoi, în timp ce echipa întreagă se îndreaptă către aven, dispar într-o colibă construită din pietre, unde sînt păstrate alimentele şi unde lucrează omul cel mai tăcut, dar cel mai muncitor dintre noi toţi: Henri Périllous, bucătarul grupului. Băiatul acesta de 18 ani, slăbuţ şi timid, a depus, totdeauna surîzător, o muncă zdrobitoare. În tot timpul şederii noastre la Pierre-Saint-Martin a robotit zi şi noapte, fără întrerupere, asigurîndu-ne hrana şi aprovizionîndu-ne cu apă de la mari depărtări.
Intrînd în colibă l-am găsit ghemuit în spaţiul redus şi prost luminat, curăţind cartofi şi supraveghind oala unde fierbea mîncarea pentru dejun.
Acest dejun era, în principiu, destinat mesei de prînz, dar, datorită felului de viaţă excepţională şi anarhică impusă de necesităţile operaţiilor, membrii expediţiei reuşeau să mănînce tocmai spre orele 3 sau 4 după-amiază fie pe rînd, izolaţi, fie în grupuri mici. Adeseori, Henri Périllous trebuia să coboare în plină noapte pînă la troliu, pentru a hrăni pe cei înfometaţi care nu-şi puteau părăsi posturile.
— Henri, cobor peste o jumătate de oră.
Imediat admirabilul nostru bucătar aprinde o a doua maşină de încălzit şi îmi prepară o masă consistentă şi gustoasă, căci este probabil că tocmai peste o săptămînă să mai pot mînca un dejun cald şi normal. Sînt nevoit chiar să reduc din porţie şi să refuz desertul prea copios care-mi este oferit, căci trebuie să-mi păstrez sprinteneala pentru coborîrea care mă aşteaptă. Cînd ajung la intrarea avenului este ora 10 dimineaţa.
Profitînd de timpul frumos, un foarte mare număr de turişti şi cîteva colonii în vacanţă au venit să asiste la începutul coborîrilor.
Lépineux, mereu gata de glume, îmi iese în întîmpinare, înclinîndu-se respectuos.

[1] Chiot specific bascilor, cum este iodlerul pentru tirolezi. — *N.T.*

— Maestre, ai o asistenţă aleasă, îmi şopteşte la ureche. Chiar şi un deputat în carne şi oase.
Toţi aceşti curioşi măresc escorta ziariştilor, a fotografilor şi a cineaştilor, dintre care unii, după trei campanii petrecute cu noi, au fost adoptaţi şi ne-au devenit prieteni.
Înainte de a coborî pe scara de frînghie în fundul dolinei de 10 m, unde se deschide orificiul avenului propriu-zis şi unde te găseşti sub ochii publicului, ca un gladiator în arenă, fac tradiţionala vizită lui Queffélec. Arunc o privire asupra troliului şi rezistenţa lui îmi redă siguranţa şi încrederea. Mecanismul lui complicat rămîne însă neînţeles pentru mine, care nu-s tehnician.
Queffelec, care vorbeşte totdeauna tare şi este gata să facă o glumă reuşită, mă trage deoparte şi, coborînd vocea, îmi arată cablul de oţel înfăşurat pe tambur.
— Sînt necăjit — îmi mărturiseşte el — că noul nostru cablu nu este la fel de bun ca cel din anul trecut. Este, evident, la fel de solid, dar a fost împletit mai puţin strîns şi trebuie să te previn că te vei învîrti mult, cînd vei atîrna în vid. Are să fie dezagreabil. Un cap se apleacă între noi: este fizicianul Labeyrie, care adaugă şi el:
— Dragul meu Casteret, Queffélec are dreptate. Pregăteşte-te să te învîrţi ca un titirez.
Drace! Dacă tehnicienii sînt de acord să prevestească o mişcare giratorie accentuată şi accelerată, trebuie să mă aştept la ceva grav şi neplăcut. Mă felicit că mi-am redus mîncarea şi am sacrificat desertul! Însă cum nu serveşte la nimic să mă alarmez înainte, încerc să bravez şi cobor în dolină unde tovarăşii mei mă aşteaptă să-mi fixeze sistemul de curele şi să mă introducă în crăpătura strîmtă a avenului.
Anul acesta m-am îngrijit în mod deosebit de echipament, căci, iarna fiind îmbelşugată în zăpadă şi primăvara foarte ploioasă, ne temeam ca nu cumva cascada interioară care ţîşneşte la adîncimea de 200 m să fie foarte abundentă. În consecinţă, îmbrăcat cu haine de lînă, trag un combinezon cauciucat peste care pun al doilea combinezon dintr-o pînză deasă. În fine, ca o inovaţie care distrează şi intrigă publicul, desfăşor o bucată mare de pînză englezească foarte elastică, în mijlocul căreia am tăiat o deschizătură de mărimea unui pumn. Îmi introduc capul în această gaură şi iată-mă învelit într-o pelerină care îmi acoperă partea superioară a corpului, strînsă pe gît fără să mă înăbuşe, dar destul de apropiată pentru a împiedica pătrunderea şiroaielor şi a duşurilor pe

care le voi înfrunta. Se pare că acest şervet alb şi impermeabil, care mă face să semăn unui bebeluş gata să-şi pape mîncărica, produce un efect destul de curios. Fotografii se năpustesc şi mă fotografiază de nenumărate ori, întîi de aproape, apoi se depărtează şi mă iau de departe, pentru a nu deranja pelerina, care se umflă în jurul meu. Tot Bidegain este acela care şi în acest an mă ajută să-mi fixez greoiul harnaşament de paraşutist. Cu mîinile lui puternice mă manevrează ca pe o păpuşă, ridicîndu-mă în aer pentru a se asigura că toate curelele sînt bine aplicate şi că nu mă vor răni. Delteil se interesează de cască, ajustînd în interiorul ei receptoarele telefonice, îmi verifică minuţios lampa frontală şi îmi aşază în jurul gîtului, în mod simetric pe cele două părţi, plăcile laringofonului.
— Este important să fie bine aplicate, îmi spune el. Altfel audiţia nu este bună. Ştiu din proprie experienţă căci eu am un măr prost al lui Adam.
În acest timp, Pierre Louis, totdeauna atent şi metodic, mă aşteaptă pe marginea deschizăturii avenului. Îndeplinind parcă un ritual, mă leagă de extremitatea cablului de oţel cu ajutorul unei carabiniere de alpinist. Acum fac corp comun cu troliul şi cu echipa troliului care n-aşteaptă decît un semn pentru a începe coborîrea mea în adînc.
Dar, cum am amintit, intrarea în aven este îngustă, incomodă şi obligă la descompunerea manevrei. Nu se coboară în avenul de la Pierre-Saint-Martin fără bagaje! Cele două enorme *kit-bags* [1], care sînt agăţate de o parte şi de alta a harnaşamentului, sînt însă mult prea voluminoase pentru ca să-ţi permită să pătrunzi prin deschizătura de intrare. Trebuie deci să începi prin propria-ţi strecurare şi, ajuns la 4 m sub deschizătura de intrare, sprijinit pe o treaptă îngustă, să aştepţi să ţi se trimită sacii cu ajutorul unei corzi. M-am strecurat deci prin spaţiul îngust şi m-am oprit la „minus 4" — cum spunem în jargonul nostru de speologi — cînd, deodată, cerul se întunecă deasupra mea, încît fără voie îmi ridic ochii surprins. Cauza acestei eclipse? Trebuia să-mi dau seama şi s-o prevăd: este un enorm sac care este îndesat prin deschizătură şi ajunge la mine, greoi şi umflat din cauza încărcăturii.
— O! Lévi, ce ai făcut? Ţi-am cerut să nu mă încarci prea mult. Ştii bine că trebuie să am mişcările libere pentru tot

[1] Sac de echipament. — *N.T.*

ce am de făcut ca să curăţ puţul. Este o treabă de ore întregi.
— Ştiu, ştiu prea bine, dragul meu prieten. Iartă-mă. Dar cunoşti avenul tot atît de bine ca şi mine şi cunoşti de asemenea principiile şi precauţiile mele. Trebuie prevăzut totul. S-ar putea să rămîi izolat mai multe zile, jos, în fundul avenului. În sac nu ai decît materialul, hrana şi obiectele pentru dormit.
Şi — culmea — primesc un al doilea sac, un „sac-casă", cum spune Vergnes! Resemnat îmi aranjez aceşti doi monştri care îmi vor îngreuia şi îmi vor paraliza mişcările, cînd o voce suavă îmi vine de sus.
— Scumpe maestre, era cît pe aci să uiţi un mic impediment.
Şi văd cum îmi soseşte o scîndură groasă, lungă de doi metri!
Glumeţul Lépineux îmi trimite şi această ultimă greutate.
Mîrîind îmi fixez de centură coarda de susţinere a acestei scînduri care va pendula sub mine şi dau semnalul de coborîre. Sînt din nou interpelat. De data aceasta sînt cineaştii şi fotografii care, aplecaţi peste deschizătura avenului, îmi cer să ridic capul şi să zîmbesc cît mai graţios! Trebuie să mulţumeşti pe toată lumea şi să nu produci supărare nici măcar reporterilor. Am ridicat deci capul, dar mă tem că zîmbetul meu n-a fost decît forţat şi crispat!
În fine, pot da prin laringofon semnalul: „Coborîţi" şi încep să pătrund în puţ, cînd, la 20 m adîncime, mă opresc brusc.
— Ce este?
— Nimic grav, îmi răspunde imediat Queffélec cu un ton încurajator. Nimic grav. Dar te rugăm să ai puţină răbdare, cîteva minute numai, cît vom schimba motorul.
Să schimbe motorul! Cred, în primul moment, că este vorba de o glumă, dar Queffélec îmi afirmă că se va proceda la această schimbare din cauza unei pene ivite pe neaşteptate.
— Cît timp va dura?
— Eh, 20—30 de minute. Poţi aştepta, sau preferi să te urcăm înapoi?
Fără sacii blestemaţi şi scîndura care mă jenează, aş aştepta acolo, balansîndu-mă în vid, dar deranjat din cauza greutăţii, cer să fiu ridicat. O cer cu inima grea, căci operaţia ridicării este complicată şi nu este de loc recomandabil pentru moralul meu ca, în ultimul moment, să sufăr o amînare. Mă gîndesc cu groază că manevra incomodă a trecerii prin orificiu va trebui să fie luată de la capăt! Operaţiile de ieşire a sacilor şi a mea, căldura intensă din dolină mă fac să transpir sub

hainele mele de lînă și impermeabile: mizerabil debut și mizerabile condiții pentru reluarea coborîrii în golul glacial. În timp ce mă coc sub cojoacele mele și stau nemișcat pe pămînt ca să nu-mi activez transpirația, Bidegain se apropie cu un aer inocent.

— Dragul meu Casteret, anul acesta îți vei sărbători aniversarea celor 57 de ani ai dumitale în fundul avenului?

Aniversare? Așa este! Anul trecut mi-am serbat — dacă se poate vorbi de sărbătorire — aniversarea în aven. Calculez în minte și, brusc, protestez.

— A nu, asta, în nici un caz, nu! Nici să nu vă treacă prin minte. Aniversarea este peste 12 zile.

Mulțumit de mica sa glumă, bravul José îmi dă o lovitură amicală peste umeri, care mă lipește de pămînt, căci acest colos își ignorează forța.

O jumătate de oră mai tîrziu, cobor normal, în cadență regulată, în legătură telefonică cu Lépineux care plin de răbdare și bunăvoință mă escortează cu vocea și mă sfătuiește tot parcursul pînă în fundul puțului.

Iată-mă pătrunzînd în tenebrele adîncului: cine poate ști pentru cîtă vreme?

Coborînd, cu toată greutatea sacilor, îmi dau seama că sînt bine fixat, foarte bine chiar. Mă simt aproape confortabil și îmi îndrept recunoștința către Robert Lévi care, în dorința lui continuă de perfecționare și ameliorare, a adaptat la noile noastre sisteme de curele o scîndurică de stat și o curea pentru spate care au înlocuit în mod avantajos harnașamentul de parașutist.

Într-adevăr, coborîrea cu parașuta (cu excepția performanțelor) nu depășește niciodată cîteva minute, în tmip ce coborîrea noastră poate să se prelungească ore întregi astfel încît, în cele din urmă, curelele pot să te jeneze și te rănesc. Deci, așezat comod pe scăunelul meu, ating adîncimea de 80 m și constat cu satisfacție că Lépineux a curățat cît se poate de bine panta acestui prim loc de popas, unde scap de scîndură pe care o pun la locul ei și o înțepenesc cu lovituri puternice de ciocan. Bine ancorată între două stînci, ea va constitui de acum înainte un mic baraj care va opri și reține eventualele căderi de pietre.

Încalec scîndura și suspendat în vid, comand „Coborîți". Dar 4 m mai jos mă găsesc în impas.

— Stop, stop!

— Ce este?

— Nimic grav, dar sînt înțepenit într-o crăpătură. Și fac încercări violente să mă eliberez.

— Casteret, ai greșit drumul, mă avertizează Lépineux care „își" cunoaște avenul pe dinafară. Trebuia să apuci pe dreapta și nu pe stînga.

— Știam, dar blestemații ăștia de saci m-au descentrat și m-au antrenat greșit. Ridicați-mă doi metri.

Acum este bine. Am putut să mă degajez și cobor normal pînă la cota —160, unde puțul devine accidentat prin existența crăpăturilor și a treptelor minuscule care rețin pietrele ce trebuie să le arunc în vid, cînd trec prin dreptul lor.

În cursul acestei ședințe de „hornărit", asist la un fenomen cît se poate de natural, dar destul de impresionant, mai ales în situația în care mă aflu, adică suspendat de un fir de oțel, în cea mai adîncă verticală cunoscută din lume. În timp ce îndreptam lampa în toate direcțiile pentru a descoperi pietrele instabile sau plasate în chip periculos, fasciculul luminos întîlnește o stîncă așezată pe un brîneag înclinat spre vid, care stă pe un pat de nisip și pietriș umed. Văd acest bolovan mișcîndu-se, alunecînd încet pe suportul de nisip, devenit el însuși mișcător din cauza înclinării și a apei care se scurge. Pietrișul începe să curgă în vid, antrenînd în curînd proiectile de 5—6 kg care se prăvălesc în adîncul puțului. Instinctiv, cu reflexul alpinistului și al speologului, dar inutil în acest loc unde sînt singur, strig: „pietre, pietre". Surîd imediat de agitația mea inutilă și, în timp ce aud pietrele lovindu-se și sfărîmîndu-se în adîncime, îmi reamintesc un episod din 1952, tot în acest aven.

Împreună cu cercetașii lionezi: frații Ballandrau, frații Epelly și Michel Letrone, coborîsem pe scările de electron ca să încercăm salvarea lui Loubens. Țintuiți de pereți cu pitoane, comunicam prin strigăte din releu în releu. Marele pericol în cursul acestor manevre îl constituia căderile de pietre declanșate de frecarea scărilor. Louis Ballandrau, care era omul de vîrf și în ziua aceea a realizat coborîrea fără precedent pînă la o adîncime de 240 m pe scări, fu îngrozit și alarmat de mai multe ori de strigătele: „pietre, pietre" care se auzeau de sus și îi anunțau avalanșele de pietre. Lipit de scară, cu capul băgat între umeri, aștepta tremurînd cascada de bolovani anunțată. După mai multe alarme își dădu seama că nu era vorba de clasicul strigăt de avertizare, ci era strigat *Pierre* [1] Epelly care se găsea la 80 sau 100 m mai sus de el!

[1] În limba franceză, *pierre* înseamnă deopotrivă *piatră* și *Petru* — N.T.

Din ziua aceea s-a hotărît, în sînul echipei de cercetaşi lionezi, că în interiorul peşterilor Pierre Epelly se va numi Jules !
Puţul devine tot mai umed, cu şuviţe de apă ce se scurg pe pereţi şi, de cîte ori ating pietrele cu mîinile goale, simt în urechi, prin intermediul receptoarelor, mici gîdilături, mici descărcări electrice, destul de neplăcute. Se pare că acest incident se datoreşte unui defect de izolare, ce va fi remediat de electricianul nostru Rossini.
Chinuit fără încetare de aceste mici „înţepături de viespi", ajung la platforma —213, pe care n-o recunosc la prima vedere, atît de mult şi-a schimbat aspectul de anul trecut pînă acum.
Ca şi Lépineux ieri, la cota —80, sînt stupefiat de imensa cantitate de pietre şi sfărîmături acumulate pe balcon. Privesc cu dezolare şi cu neputinţă mormanul căci n-am — suspendat la centură — decît un ciocan de geolog. Şi pe deasupra enormii mei saci laterali îmi paralizează orice mişcare şi mă obosesc nespus de mult. Cîntăresc fără îndoială 20 kg fiecare. Ce dracu o fi băgat Lévi în ei ? Am impresia că mi-a dat să transport materiale şi alimente pentru o lună.
Dar să lăsăm la o parte supărarea ! Am coborît în puţ cu gîndul să mă apuc de treabă şi să las locul curat. Mi-au trebuit nu mai puţin de 2 ore ca să vin de hac mormanelor de piatră. A fost o corvoadă istovitoare în cursul căreia m-am opintit cu picioarele şi cu mîinile pentru a desface, a ridica şi împinge în gol bolovanii şi pietrele mişcătoare. Pe măsură ce le aruncam aveam impresia că nu se vor mai termina. Din cînd în cînd eram nevoit să mă opresc şi să mă întind. Gîfîiam şi blestemam sacii siamezi. Îmi închipuiam însă şi plictiseala şi oboseala celor de sus. Desigur că ei găseau şedinţa interminabilă şi se întrebau dacă voi mai ajunge vreodată în fund. Dar datorită difuzorului instalat lîngă troliu, toată lumea putea auzi avalanşele pe care le declanşam şi care, în cele din urmă, îmi „ferăstruiau" moralul. Cînd eşti într-un aven nu este bine să provoci prea multe căderi de pietre care trezesc ecouri lugubre şi sfîrşesc prin a impresiona chiar pe cei mai căliţi. Pe de altă parte, nerăbdarea celor de la suprafaţă faţă de cei din interior şi viceversa este un fapt binecunoscut în speologie. Şi, după cum eşti sus sau jos, îţi schimbi mentalitatea şi felul de a simţi şi acţiona. „Ce naiba fac cei de jos ?" se întreabă nerăbdători cei de la suprafaţă, în timp ce nenorociţii din aven, mai enervaţi, mai irascibili, nu obosesc să se întrebe cu ciudă „Ce dracu fac ăi de sus" ?
Lépineux, care se simte legat mai mult de interior decît de exterior şi ştie la ce corvoadă m-am înhămat, nu manifestă nici un fel de nerăbdare, ci, dimpotrivă, o placiditate binevoitoare.
— Alo ! Lépineux ! Sînt iarăşi obligat să mă opresc o clipă să mai răsuflu. Nu mai pot !
— Bine ! Odihneşte-te. Nu te grăbi, îmi răspunde el liniştit.
În sfîrşit, după două ore de muncă distrugătoare, pot anunţa că voi continua coborîrea.
Eram sortit însă altor încercări şi emoţii : trebuia să înfrunt cascada şi să suport învîrtirea prevăzută, căci de acum înainte urma să cobor complet în gol şi suspendat de un cablu de oţel nou, care avea să se răsucească necontenit. Dar sînt atît de uşurat că am terminat cu munca precedentă şi atît de nerăbdător să ajung în fundul avenului, încît apropierea duşului şi momentul de învîrtire mă lasă nepăsător.
„În definitiv, e vacanţă", mi-am spus, reamintindu-mi o vorbă pe care o repetam la nesfîrşit de fiecare dată cînd sub pămînt ne găseam într-o situaţie caraghioasă sau riscantă.
— Alo ! Lépineux, ajung la cascadă.
— Ei, curge tare ?
— Nu, extraordinar, nu este decît un firişor de apă !
Într-adevăr, cu toată zăpada abundentă a iernii şi cu toată primăvara foarte umedă, cascada care în anii trecuţi ne stînjenise şi ne udase atît de mult, astăzi este puţin abundentă. Pelerina mea cauciucată nu-şi va îndeplini rolul aşteptat şi acest fapt mă bucură.
Sînt stropit destul de bine, picăturile îmi ciocănesc casca şi umerii, însă nimic nu poate fi comparat cu duşurile violente din anii trecuţi. Pentru a-mi manifesta mulţumirea recit *Ave Maria* în limba euskariană [1]. Sus, un ziarist care nu mă aude bine la difuzor din cauza zgomotului cascadei, îl întreabă pe Lépineux care are receptorul la ureche :
— Ce spune Casteret acum ?
— Cîntă *Marseillaise*-a în limba bască, răspunde Lépineux cu un aer foarte serios.
A doua zi, mai multe ziare relatau că, în cursul coborîrii mele, am cîntat *Marseillaise*-a în limba bască !

[1] Sinonim cu limba bască. — *N.T.*

Lépineux mă întreabă :
— Te învîrţi mult ?
— Eu ? Nu mă învîrt de loc.
— Queffélec spune că nu vei întîrzia să te învîrţi.
— Bine. Voi număra învîrtiturile. O să-mi ocupe timpul.

Şi într-adevăr, ajuns la adîncimea prevăzută, am început să mă învîrt încet, încet, şi apoi mai încet... şi aceasta fu totul. Nu am numărat decît cîteva învîrtituri faţă de multele din anul trecut. Cablul nou, se dovedea, în ciuda prevestirilor, a fi fost bine lucrat şi într-adevăr antigiratoriu. Cascadă modestă, învîrtire aproape inexistentă, într-adevăr nu trebuie să-ţi faci niciodată gînduri negre dinainte ! Şi meditînd asupra acestei constatări încurajatoare, am aterizat în fine în mijlocul blocurilor uriaşe din sala Lépineux, punctul terminal al coborîrii verticale de 340 m, pe care o efectuasem o dată în plus.

— Mulţumesc, Queffélec, m-ai coborît admirabil, ca într-un fotoliu, m-am adresat simpaticului şi dinamicului inginer al troliului.

Erau exact trei ore de cînd începusem coborîrea şi de cînd stăteam suspendat la capătul cablului de oţel. Eram frînt. Cobor cîţiva paşi, clătinîndu-mă, pînă la bivuac, unde pot în sfîrşit scăpa de cei doi saci, de harnaşament şi greaua cască de aviator pe avioane de reacţie, pe care o schimb imediat cu obişnuita mea beretă burgundă. Intru în posesia locurilor pe care le-am părăsit acum un an.

La picioarele unei stînci monstruoase de 20 m înălţime şi 60 m lungime regăsesc rezerva noastră de cutii de conserve, de cutii cu carbid, diverse accesorii şi unele rămăşiţe. Totul este neschimbat, intact, ca şi cum aş fi părăsit aceste locuri numai de cîteva zile. Găsesc chiar şi o bobină cu fir telefonic gata să fie desfăşurat.

Leg extremitatea acestui fir la bucla terminală a cablului de oţel. În curînd are să înceapă acel du-te-vino permanent, care va dura tot timpul expediţiei, între fundul avenului şi suprafaţă. Aceste manevre, totdeauna delicate, se efectuează aproape normal cînd este coborît sau ridicat un om ; în schimb, cîte greutăţi, cîte frecări, agăţări şi înţepeniri, cînd cablul este manevrat gol. Pentru a evita blocarea şi înţepenirea lui pe parcurs, este indispensabil ca să fie ţinut întins. Este ceea ce fac acum, desfăşurînd firul telefonic pe măsură ce cablul urcă, ţinîndu-l încontinuu uşor întins.

Cît timp cablul este ridicat, sînt lipsit de legătură cu cei de sus, dar la sfîrşitul operaţiei voi putea pune în contact firul cu un aparat telefonic dintr-unul din saci. Din nenorocire însă se produce acelaşi incident şi în aceleaşi condiţii ca şi în anul trecut ! În timp ce, asemenea unui pescar desfăşurîndu-şi sfoara de pe mulineta undiţei, dau drumul la fir, încetul cu încetul, deodată îl simt cum se destinde şi un şuierat binecunoscut mă anunţă de cele ce se întîmplă : firul s-a rupt şi cade la picioarele mele formînd un ghem imposibil de descurcat.

Iată-mă izolat de toate şi de toţi. Sînt necăjit la culme. Oare cablul continuă să urce spre suprafaţă sau s-a agăţat în vreo crăpătură ? Acum sînt condamnat să aştept şi să mă frămînt pînă la sosirea următorului coechipier care riscă să întîrzie din cauza a tot felul de incidente posibile.

Ştiu sigur că acest coechipier va fi Robert Lévi, care, în calitate de şef de expediţie — cum nu se poate mai conştiincios şi mai activ —, va coborî să-şi dea seama el însuşi de greutăţile ridicării containerului.

Nemaitrebuind să mă ocup de manevrarea cablului, încep să-mi organizez bivuacul şi să golesc sacii de tot ce Lévi a îngrămădit în ei pentru mine. Acum îi sînt recunoscător pentru solicitudinea şi experienţa sa de administrator şi de om de tabără încercat.

În timp ce despachetez şi aranjez în jurul meu un cuptor cu gaz butan, un reşo „Thermix", un aparat telefonic, din nenorocire momentan inutil, şi o mulţime de alimente — dintre acelea pe care le numim „alimente de supravieţuire" — deodată las totul baltă şi mă reped spre peretele stîncos, unde am văzut, trecînd repede şi înspăimîntat, un splendid coleopter de culoarea chihlimbarului. Reuşesc să-l prind şi să-l închid într-o cutie de chibrituri. Nefiind entomolog şi neavînd la îndemînă tuburile de sticlă utilizate în aceste cazuri, ridic de pe pămînt o sticlă de punci de Martinica, care se bucurase, anul trecut, de preferinţa noastră. Mai are pe fund cam un deget de lichid, suficient pentru a îneca insecta. Este un admirabil specimen al rarisimului *Aphaenops loubensi* pe care profesorul Jeannel de la Muzeul din Paris l-a determinat acum un an ca o specie nouă.

Aranjarea tuturor obiectelor aduse şi captura insectei nu sînt de ajuns să-mi umple aşteptarea şi singurătatea. Încerc să-mi impun cel puţin un sfert de oră de odihnă şi relaxare, culcîndu-mă pe pămînt, pentru a-mi reveni din oboseala cobo-

rîrii și pentru a-mi calma nervii. Dar efectul produs este contrariu celui așteptat, căci mă enervează mai mult, cu atît mai mult cu cît temperatura joasă și umiditatea avenului devin de nesuportat imediat ce stai inactiv. Mă ridic deci și, coborînd panta de grohotiș mișcător al sălii, ajung pînă la mormîntul lui Loubens, unde mă reculeg cîteva minute. Cobor încă mai jos, pînă la locul taberei subterane, unde zac aruncate o serie de epave încă din anii precedenți : căști turtite, saltele pneumatice crăpate, recipiente inutilizabile. Toate acestea constituie un spectacol lugubru și urc spre bivuac, oprindu-mă din cînd în cînd și reținîndu-mi răsuflarea pentru a asculta dacă nu se aude vreun strigăt în puț sau dacă nu cad pietre. Dar, nu se aude nimic, nimic nu mișcă. La bivuac îmi fac de lucru mîncînd ceva. Cîteva pietre cad șuierînd și mă obligă să mă ghemuiesc sub o stîncă surplombantă care îmi servește de pavăză. Gustarea m-a înviorat iar ploaia de pietre atestă că cineva coboară în acest moment și singurătatea mea va lua sfîrșit. Era ora 6 după-amiază : pîndesc atent cel mai mic zgomot și mă simt bucuros fiindcă, după puține clipe, Lévi va apărea și va ateriza lîngă mine. La miezul nopții așteptam încă și pentru a suta oară îmi puneam aceeași întrebare fără răspuns :
„Ce dracu pot face acolo sus ?"
Desperat, am îmbrăcat o haină groasă suplimentară sub combinezon și, stingînd lampa, mă întind pe dalele de piatră și încerc să dorm, în tăcerea solemnă și în tenebrele adîncului, fiind convins că, din motive independente și poate grave, coborîrea lui Lévi fusese amînată pentru a doua zi.
Dar la ora 2, cînd mă răsuceam pe toate părțile încercînd să ațipesc, aud foarte sus, în puț, strigăte slăbite de depărtare și o jumătate de oră mai tîrziu primii cu brațele deschise, la propriu și la figurat, pe Lévi, care în sfîrșit, aterizează.
Îl așteptam de 15 ore sau, mai exact, nu-l mai așteptam. Dar el, în ciuda incidentelor și neplăcerilor fără număr pe care mi le povestește, se încăpățînase să coboare cu orice preț.
— Orice mi s-ar fi întîmplat, nu voiam și nu puteam să te las singur o noapte întreagă, aici, îmi spuse el, și sînt fericit că am ajuns.
Eu sînt și mai fericit de prezența lui și povestirea incidentelor, aproape de neînchipuit, întîmpinate în cursul coborîrii, îmi redă justa măsură a perseverenței lui și a spiritului său de solidaritate, de care, o dată mai mult, dăduse dovadă.

La ora 3 reușim să ridicăm un cort pe solul înclinat și accidentat al taberei subterane și ne cufundăm frățește în binefacerile unui somn adînc.

Duminică 8 august

Reveniți la bivuac cam pe la ora 9 dimineața, intrăm în legătură telefonică cu suprafața prin cablul de oțel, rămas neridicat după coborîrea din timpul nopții a lui Lévi. Peste puțin timp, comunicația cu exteriorul va fi din nou întreruptă, fiindcă se va proceda la ridicarea cablului. Din nou vom desfășura firul telefonic care trebuie să însoțească cablul în ascensiunea sa. Dar vai, din nou se rupe, lăsîndu-ne fără legătură telefonică.
Dar cum spune cîntecul : „Cînd ești în doi nu mai este la fel ca înainte", acceptăm cu resemnare să fim rupți de restul lumii. De altfel, sperăm că de data aceasta cablul va fi ridicat fără accidente și cunoaștem desfășurarea ulterioară a programului.
Următoarea coborîre trebuie să fie efectuată de Delteil care a acceptat, și chiar solicitat, sarcina delicată și penibilă de a escorta containerul metalic. Cred că este singurul înzestrat cu sîngele rece, energia și îndemînarea necesară pentru a duce la bun sfîrșit această îndatorire și a rezolva problemele în legătură cu greaua operație.
Tocmai spre sfîrșitul zilei, la ora 8 seara, cîteva pietre rostogolite par să anunțe că Delteil se apropie. Este ora cînd în fiecare zi se formează, cam la 100 m deasupra capetelor noastre, o mare de neguri, adevărați nori subterani, extrem de curioși și impresionanți care maschează bolțile și dau iluzia că te găsești afară, într-o noapte neagră, sub nori groși.
Începem să percepem și chiar să înțelegem unele din cuvintele lui Delteil, care, coborînd, vorbește prin laringofon cu echipa de la troliu.
Îl strigăm și își întrerupe convorbirea telefonică pentru a ne răspunde. Această voce amicală, care ne vine „de dincolo de nori", produce o impresie puternică. Dar nu înseamnă încă nimic, față de spectacolul ce urmează. Prin neguri, încep să străbată fasciculele luminoase ale lămpilor de la cască și de

pe piept ale omului care se învîrte încet, maiestuos, la o înălţime ameţitoare. Razele luminoase se materializează şi se intensifică pe măsură ce Delteil se apropie. Acum cele două lămpi străpung suficient ceaţa, încît ne apar ca nişte ochi de foc. Cînd Delteil, încă nevăzut, apleacă capul, razele luminoase mătură suprafaţa solului unde ne găsim şi deodată ne apare masa verticală a containerului cilindric a cărui ogivă prezintă o gaură neagră, asemănătoare botului căscat al unui monstru. Această viziune are ceva halucinant, este ca o fiară de coşmar care coboară spre noi şi ne caută cu ochii ei pătrunzători.

Lévi, cu casca pe cap, la cîţiva metri de mine, crescînd parcă dintre stîncile haotice, cu capul ridicat spre apariţia care se apropie, este impresionat ca şi mine de această scenă, demnă de un roman fantastico-ştiinţific. Îl aud vorbindu-şi lui însuşi :

— Este fantastic, murmură el. O scenă în afară de timp ! S-ar spune, un marţian care ne va ataca.

A exprimat exact ce simt, ce văd, şi ne găsim într-una din acele clipe miraculoase de comuniune a gîndurilor şi simţămintelor, pe care, singure, lumile subterane le oferă obişnuiţilor ei.

Dar acolo sus, marţianul încălecat pe containerul răsturnat, mirat de tăcerea noastră, ne interpelează cu intonaţii specifice dialectului din Ariège :

— Hei ! Nu vă văd ! Unde sînteţi ?

Farmecul este rupt : scena de fantastic-ştiinţific este risipită, cum se risipeşte ceaţa din jurul tovarăşului nostru care coboară învîrtindu-se încet şi, în cele din urmă, atinge solul, în timp ce noi am apucat capătul metalic al containerului ca să nu se lovească de stînci.

Iată acum la picioarele noastre cosciugul de dural, ale cărui dimensiuni şi greutate ne uimesc. El a putut ajunge aici, intact, mulţumită curajului şi operaţiilor de strecurare printre obstacole, ale pilotului lui, bravul nostru Delteil.

Încă vibrînd de acţiunea sa memorabilă, după trei ore de luptă dusă de unul singur, Delteil este magnific. Cu ochii înfrigurați, cu trăsăturile adîncite de oboseală, cu combinezonul sfîşiat, cu harnaşamentul în dezordine şi cu una din mîini însîngerate, el evocă un luptător infanterist din bătălia de la Verdun.

Trebuie acum să transportăm pe braţe sicriul greu pînă la mormînt, ceea ce facem alunecînd şi poticnindu-ne, de sus

în jos, pe grohotişul mişcător. Îl depunem şi îl fixăm lîngă mormînt, în aşteptarea momentului exhumării la care vom proceda cînd echipa noastră va fi completată, adică cînd vor fi lîngă noi doctorul Mairey şi Louis Ballandrau. Ei nu vor coborî decît mîine şi noi înşine am făcut destul de multă treabă, căci este ora 11 noaptea cînd ne strecurăm cu greutate în micul nostru cort şi adormim frînţi de oboseală. Sîntem înghesuiţi la extrem, dar aceasta nu ne-a oprit de fel să dormim duşi.

Luni 9 august

Trezindu-mă cu sentimentul că este vremea de sculare, pîndesc somnul tovarăşilor mei. Delteil, după obiceiul lui, sforăie cu convingere, Lévi, după felul cum respiră, pare că nu mai doarme.

— Lévi, cît e ceasul, îl întreb cu vocea pe jumătate, aprinzîndu-mi lampa electrică, acoperită discret cu o batistă.

Vecinul meu se întinde, îşi priveşte ceasul de mînă, apoi îl duce la ureche.

— Arată ora 11, dar nu merge, spune el. Trebuie că s-a oprit ieri seara.

Inutil să-l trezim şi să-l întrebăm pe Delteil ; acest om fericit, cuminte, trăieşte fără ceas şi ar rîde cu poftă de noi, dacă ar şti că sîntem neliniştiţi din cauza orei, mai ales, aici, sub pămînt. În ceea ce mă priveşte, mi-am lăsat ceasul în bluză şi ea este băgată în rucsac, la cîţiva metri departe de cort, acesta fiind prea strîmt ca să mai adăpostească şi altceva decît persoanele noastre. Ies din cort, mă încalţ, mă caţăr pe povîrniş şi în cele din urmă ajung la ceas. Ca şi Lévi tresar, nu-mi cred ochilor, dar secundarul se învîrte pe cadran, deci merge.

— Ghiceşte cît este ? îl întreb pe Lévi.

— Trebuie să fie 6 dimineaţa, răspunde el.

— Nici să nu vă gîndiţi la aşa ceva, protestează Delteil care se trezeşte. Sîntem în plină noapte.

— În plină obscuritate, de acord, dar ţineţi-vă bine : este amiaza.

Nici unul, nici altul nu vor să creadă în primul moment. Sînt convinşi că fac o glumă. Şi totuşi, acesta era adevărul. Am reuşit să dormim, ca nişte bebeluşi, timp de 13 ore, culcaţi îmbrăcaţi într-un cort strîmt la o temperatură de 4° şi la o umiditate de 100%. Nu ne amintim să fi obţinut vreodată o performanţă asemănătoare. Şi în timp ce discutăm încă despre acest tur de forţă, mîndrindu-ne de el, sîntem întrerupţi de o formidabilă avalanşă de pietre.
— Ia te uită, este cineva pe scară ! spuse liniştit Lévi.
— Vreun tovarăş care s-a invitat la dejunul nostru, adaugă Delteil.
Ne îndreptăm în grabă către bivuac sau, mai bine-zis spre spaţiul de aterisaj, unde, peste puţin timp, coboară Louis Ballandrau, purtînd doi saci mari. El aduce, peste sarcina lui proprie, şi pe aceea a lui Delteil, scutit de a-şi coborî sacul din pricina containerului pe care l-a escortat.
Sîntem fericiţi să-i arătăm sala Lépineux, căci dintre toţi cei care au coborît în aven, era cel care ar fi dorit şi meritat cel mai mult acest lucru, datorită curajului său de a fi coborît, în 1952, pe scările subţiri de electron pînă la adîncimea de 240 m. În 1953, din cauza unui accident grav, nu venise la Pierre-Saint-Martin, astfel încît este pentru prima dată că atinge fundul puţului.
Ca speolog încercat şi cunoscător, Ballandrau admiră proporţiile sălii Lépineux şi amploarea haosului de stînci. Apoi, în cinstea lui şi aşteptînd pe Mairey, Lévi se apucă de gătit şi ne prepară o masă deosebită, cum nu prea se întîlneşte în adîncimea peşterilor. Budincă, pateu, miel cu fasole (dintr-o cutie care ne aştepta în fundul avenului încă din 1951), dulceaţă de castane şi ceai. Acest menu ne ridică tonusul, ne fortifică, deoarece pînă atunci nu mîncasem decît piureu de cartofi, ronţăisem migdale şi băusem lapte concentrat (vinul şi pîinea nefigurînd în regimul nostru alimentar subteran). După amiază soseşte Mairey, aducîndu-şi farmacia de campanie, mănuşi de cauciuc şi alte diverse accesorii necesare exhumării pe care trebuia s-o efectuăm.
Puţin după aceea ne strîngem toţi cinci în faţa mormîntului. Timp de trei ore muncim neîncetat pentru a nivela o platformă de grohotişul nestabil, necesară pentru a aşeza containerul şi pentru a ne putea mişca în voie.
Nu sînt decît patru perechi de mănuşi astfel încît hotărîm că Delteil, care are mîinile rănite, să fie scutit de operaţia exhumării propriu-zise. La ora 6 seara începem să dărîmăm movila enormă sub care zace corpul, îndepărtînd piatră cu piatră. Lungit pe targa metalică care ne fusese paraşutată în 1952 de către aviatorii din Pau, Marcel Loubens se odihneşte în împărăţia morţii, echipat, cu casca pe cap, întocmai ca un cavaler, ca un luptător din evul mediu.
Pe pieptul său, în loc de spadă, este aşezată lampa sa electrică : armă paşnică şi torţă a acestui curajos soldat al adîncimilor subpămîntene, căzut pe cîmpul de onoare al speologiei.
La ora 8 seara, frînţi de oboseală şi emoţie, ne smulgem mănuşile şi Delteil închide capacul containerului în care depusesem corpul tovarăşului nostru de arme.
Acest container, conceput de Lépineux, fusese încărcat la Pau într-un avion „Junkers" şi paraşutat pe munte. Delteil îl escortase pînă în fundul avenului, iar noi efectuasem exhumarea.
Cu ultimele forţe şi printr-un ultim efort de voinţă, transportăm sicriul greu pînă în vîrful grohotişului, adică la baza puţului unde îl vom putea ataşa la extremitatea cablului. Va urma apoi ridicarea verticală de 346 m, operaţie riscantă şi de temut care constituie ultimul act al misiunii noastre din 1954 la Pierre-Saint-Martin.
Rolul echipei de fund este deci terminat ; va începe munca echipei de la puţ. Lépineux, Bidegain, Labeyrie şi Rossini vor coborî acum la posturile —80 şi —213 pentru a amenaja aceste balcoane în surplombă în vederea trecerii containerului. Pentru efectuarea acestor operaţii erau prevăzute două zile. Dar — se poate pune pe drept cuvînt întrebarea — de ce nu au început mai devreme, în timp ce noi efectuam exhumarea ?
Motivul era următorul : am fi fost expuşi numeroaselor căderi de pietre, declanşate de toate aceste operaţii, deoarece locul unde lucram era chiar pe traiectoria ploii de bolovani. Amenajarea balcoanelor consta în aşezarea pe marginea fiecăruia dintre ele a unei grinzi metalice de 2,30 m, destinată să îndepărteze containerul de surplombe şi să evite astfel agăţările şi înţepenirile primejdioase şi dezastruoase.
Aceste grinzi din cruci de dural — altă invenţie a lui Lépineux — erau înzestrate la baza lor cu o axă care le permitea să se mişte înainte şi înapoi, iar la vîrf cu o roată de scripete din lemn pentru trecerea cablului din oţel. Numeroase corzi, chibzuit orientate şi bine întinse, asigurau rigiditatea şi soli-

ditatea grinzilor metalice. Baterea numeroaselor pitoane în pereții stîncoși, în poziții incomode și riscante, constituia pentru echipieri o sarcină extenuantă, cu atît mai mult cu cît trebuiau să lucreze sub șuvoaie de apă glacială, puțul colectînd apa ploilor abundente provocate de o serie de furtuni puternice. A trebuit chiar, de mai multe ori, ca echipierii să fie scoși la suprafață, în grabă, din cauza trăsnetelor numeroase care, după cum se știe, sînt atrase de golurile subterane. Aceasta cu atît mai mult, cu cît cablul lung de oțel, desfășurat în puț, constituia un paratrăsnet periculos. Chiar în seara exhumării, după ce ridicasem un al doilea cort pentru Mairey și Ballandrau și dormeam cu toții, am fost treziți, spre miezul nopții, de un zgomot din ce în ce mai puternic, pe măsură ce clipele treceau. Cascada din puț, umflată din cauza unei furtuni excepțional de violente, ne dădea dovada posibilităților și furiilor ei. În același timp un bubuit și mai impresionant se auzea în adîncuri : era torentul subteran în creștere, care se rostogolea tunător prin haosul de stînci. Toate aceste fenomene ne explicau schimbările structurale interne, urmele viiturilor observate anul trecut și căderile de blocuri de piatră. Totul bubuia și vibra, bolovanii cădeau încontinuu, adîncul era în activitate și ne simțeam închiși într-o cavitate vie, în plină evoluție.

Culcați în mijlocul negurilor absolute, ghemuiți în sacii de dormit, sub protecția iluzorie a corturilor de pînză, sentimentul slăbiciunii și al neputinței noastre în fața acestor violente manifestări ale forțelor subterane ale naturii în acțiune ne dădea un complex penibil de inferioritate, lecție neiertătoare de modestie.

— Nu mai este un simplu „firișor de apă“, îmi șopti Delteil. Afară se dezlănțui în noaptea aceea o furtună înspăimîntătoare : corturile au fost smulse, rupte. Echipa troliului a trebuit să urce oamenii din puț și să abandoneze orificiul avenului.

Cu toată noaptea agitată, ne puteam considera privilegiați, căci nu ni s-a întîmplat nimic rău. Mairey și Ballandrau fuseseră în special amenințați, căci cortul lor era ridicat pe o zonă de pietriș care indica albia unui pîrîu temporar, gata să apară și să curgă din nou. Dar apele fuseseră absorbite de aluviuni, înainte de a ajunge la tabăra noastră.

Marți 10 august

La ora 9 urc la bivuac, împreună cu Ballandrau.

Acesta pune în funcțiune un aparat emițător de radio și se încăpățînează să obțină o comunicație cu suprafața (sîntem tot fără telefon). Persistența lui este răsplătită, căci reușește să converseze cu abatele Attout. Acest succes se datorește faptului că de sus cablul troliului este coborît în aven pînă la un balcon unde lucrează Lépineux și Labeyrie. Undele găsesc astfel un conductor metalic care permite captarea lor la exterior și aflăm prin radio că Mauer va coborî astăzi pînă la noi.

La amiază acesta aterizează, purtînd în afară de sacii săi și o bobină voluminoasă de fir telefonic. Lévi, care este obligat să-și împartă timpul între activitatea dinafară și cea din aven, este solicitat să revină la suprafață pentru a-și îndeplini unele îndatoriri de șef al expediției. Urcînd, trage după sine firul telefonic adus de Mauer. Să sperăm că vom avea astfel o comunicație efectivă cu suprafața.

În mod logic, trei dintre noi ar fi trebuit să-l urmăm pe Lévi și să revenim la suprafață înainte de ridicarea containerului, căci doi echipieri ar fi fost suficienți pentru agățarea acestuia de cablu și pentru demararea lui la momentul dorit. Trebuie însă să mărturisim că aveam alte planuri în cap.

Interdicția care ne fusese pusă de a ne mărgini la ridicarea corpului lui Loubens și a nu întreprinde absolut nici o explorare ni s-a părut abuzivă și nejustificată. Nu semnasem nici un angajament în această privință astfel că am luat — cu conștiința împăcată — hotărîrea și responsabilitatea de a trece peste interdicția amintită.

Descoperirea avenului de la Pierre-Saint-Martin a fost încununarea și recompensa cercetărilor și explorărilor începute încă din 1908 de către Martel, reluate și continuate din 1925 pînă în 1950 de către Max Cosyns și mine, precum și de către grupul speologic de la Pierre-Saint-Martin.

Unul dintre noi (Lépineux) l-a descoperit, unul dintre noi (Loubens) a pierit aici ; un altul (Mairey) a fost grav rănit. Avenul este al nostru și considerăm drept o slăbiciune, o derogare fără precedent față de principiile noastre, faptul de a ieși la suprafață fără a încerca o explorare și în amonte.

Cum, prin ce mijloc ar fi putut fi reţinuţi să nu o facă oameni atît de hotărîţi ca Mairey, Mauer şi Ballandrau? Credem, de asemenea, că cel mai frumos omagiu ce-l puteam aduce memoriei regretatului nostru Loubens, care a pierit în explorarea acestui aven, nu putea fi altul decît desăvîrşirea explorării începute cu el.

„Iniţiativa nu este, adeseori, decît nesupunerea care a reuşit". Este lozinca mareşalului Lyautey [1] care a practicat-o întreaga lui viaţă. Deci, înainte şi „să străbatem prin neguri" cum spunea un alt mare şef, mareşalul Foch [2].

La ora 4 după-amiază, Mairey, Ballandrau şi Mauer (nou venit la Pierre-Saint-Martin, dar speolog de mare clasă şi băiat simpatic), părăsesc bivuacul unde rămîn împreună cu Delteil care suferă din cauza mîinii sale zdrobite. Noi doi totalizăm 104 ani şi 14 copii şi nepoţi! Ne vom juca de-a bunicii, făcînd de gardă şi asigurînd comunicaţiile cu suprafaţa, căci — minune! — telefonul funcţionează.

Privesc fără teamă şi fără nici un scrupul cum pleacă speologii noştri, deoarece îi ştiu atleţi experimentaţi şi unul dintre ei medic. Acesta din urmă trebuie să-şi ia revanşa faţă de avenul care l-a brutalizat şi l-a „învineţit" anul trecut.

O oră după plecarea prietenilor noştri m-am suit pe vîrful muntelui de blocuri ciclopeene din sala Lépineux, pe unde trecuseră ei şi unde, anul trecut, împreună cu Mairey, încercasem să mă strecor în amonte, adică spre sud, în teritoriul spaniol.

Acum voiam să revăd o dală stîncoasă unde ştiam că există o colonie de diptere [3]. Aceste musculiţe, pierdute în imensitatea peşterii se fixaseră — cine ştie pentru ce — pe o anumită stîncă pe care o regăsesc. Izolate unele de altele, imobile, în aparenţă, par uşor de prins. Dar imediat ce apropii flacăra lămpii, se deplasează repede într-o fugă laterală care reaminteşte mersul pe o parte a crabului. Dacă se simt ameninţate îndeaproape o vreme mai îndelungată, se hotărăsc să fugă, zburînd. Dar o fac în silă şi aceasta se vădeşte prin faptul că zboară prost, nesigur şi nu întîrzie să se aşeze pe sol sau pe o piatră, plasată totdeauna mai jos decît punctul de plecare. Această stîngăcie în zbor se datoreşte unei atrofii a aripilor din cauza mediului. Încă cîteva milenii şi enigmaticele musculiţe din avenul Pierre-Saint-Martin vor deveni

[1] Lyautey (1858—1934), mareşal al Franţei. — *N.T.*
[2] Foch (1851—1929), mareşal al Franţei şi generalisim al trupelor aliate în primul război mondial. — *N.T.*
[3] Ordin de insecte din care face parte musca, ţînţarul şi puricele. — *N.T.*

aptere. Capturez cîteva din aceste insecte cavernicole care vor ajunge sub microscopul specialiştilor de la Muzeu [1].

În deplasarea mea printre blocuri, descopăr, din întîmplare, pe unul dintre ele, o mică serpentină de *scotch-light* [2] — panglică de pînză impregnată cu o materie lucioasă (pulbere de sticlă catadioptrică). Este un reper lăsat de către trio Mairey, Mauer, Ballandrau. Aceste fragmente de panglici, reflectînd razele de lumină ale lămpilor, permit, dacă aşezarea lor este bine făcută şi în locuri evidente, să zăreşti următorul şi să mergi astfel de la un fragment la altul fără să te rătăceşti în labirintele uneori foarte complicate. Cocoţat pe o stîncă îndrept fasciculul de raze al lămpii electrice (preferabilă aici celei cu acetilenă) în toate direcţiile şi nu întîrzii să descopăr al doilea scotch care luceşte în întuneric la peste 30 m depărtare. Progresez astfel, din reper în reper, şi sfîrşesc prin a auzi, în direcţia indicată astfel, vocile tovarăşilor mei. Sînt în plină acţiune şi caută o cale către amonte, dar se lovesc adeseori de acele strîmtori unde bolta se uneşte cu munţii de bolovani enormi. Vor putea ei, oare, să învingă obstacolele, să găsească o spărtură a acestei cuirase dincolo de care, presimt, ca şi ei, prelungiri gigantice ale peşterii?

Descind la bivuac şi găsesc pe Delteil foarte ocupat să-şi cîrpească combinezonul rupt în timpul coborîrii cu containerul şi care, ce să mai vorbim, este zdrenţe.

La Pierre-Saint-Martin se practică o croitorie cu totul specială şi originală: se fac găuri în stofă sau pînză cu vîrful cuţitului şi se trece prin ele firul telefonic.

În timp ce Delteil, foarte absorbit, îşi repară în acest chip veşmintele şi eu ghemuit lîngă el scriu cîteva note în carnet, auzim strigîndu-se de sus, apoi zgomotul din ce în ce mai puternic al unei căderi ne face să ne îndoim umerii: la 4 m de noi un corp cade cu o răbufnitură moale, rostogolindu-se şi dispărînd pe povîrnişul de sub noi.

Zăpăciţi şi tremurînd sărim în picioare şi ne năpustim la vale în căutarea nenorocitului care s-a zdrobit sub ochii noştri.

Delteil se opreşte brusc, se apleacă asupra unei mase informe şi se ridică rîzînd cu hohote. Slavă Domnului! Victima nu este decît un enorm sac care a scăpat proprietarului său în dreptul balconului de la 213 m, adică de la o înălţime

[1] Este vorba de Muzeul de Istorie Naturală de la Paris, pe care francezii îl denumesc pe scurt: *Muzeul.* — *N.T.*
[2] Lumină de marcare. — *N.T.*

de 130 m față de noi. Sacul a crăpat și culegem epavele împrăștiate de-a lungul și de-a latul grohotișului. Între altele găsim un aparat de filmat, bineînțeles complet distrus, care ne dovedește tristul divorț al cineastului nostru Vergnes de sacul său. Din fericire sacul este cel care a plătit despăgubirile acestui divorț ! Alarma trecu, ne reîntoarcem la ocupațiile noastre liniștite, nu fără să atrag atenția prietenului meu că zelul său de croitor devine inutil, fiindcă nu o să mai apară în fața aparatului de filmat.
Mai tîrziu sosește lîngă noi Robert Vergnes, bineînțeles mult mai încet decît sacul său bolid. Nu mult după aceea se reîntorc și cei trei exploratori-cercetași, foarte mulțumiți de recunoașterea efectuată și stimulați pentru noi acțiuni.
Au reușit să treacă dincolo de zona grea și periculoasă unde stîncile ating tavanul și după care, cum prevăzusem, peștera se prelungește, vastă și cu același aspect haotic.
Echipa și-a îndeplinit misiunea cu succes și s-a reîntors să ne raporteze știrea care ne entuziasmează. Mîine voi pleca împreună cu ei pentru a împinge explorarea pînă la ultimele limite posibile. Pentru moment organizăm o gustare în timpul căreia Vergnes povestește încă o dată peripețiile coborîrii sale. Pentru a-l face să-și revină, după emoțiile încercate, Mairey îi întinde o sticlă :
— Ține și gustă din romul acesta de Martinica. Dar cu milă căci nu mai este prea mult și îl ținem pentru cei ce coboară aici prima oară.
Vergnes mulțumește cu recunoștință, destupă clondirul și își trage o dușcă zdravănă pe care o scuipă îndată, cu gura în flăcări, în timp ce rîdem ținîndu-ne de burtă. Sticla scoasă din trusa doctorului conținea alcool de 90°. Vergnes primise botezul adîncului !

Miercuri 11 august

Începe o zi însemnată pentru noi.
Logic, *stricto sensu*, expresia nu este potrivită, fiindcă aici ziua nu începe niciodată. Vreau însă să spun că această zi trebuia să fie decisivă și să ne aducă răspunsul la o întrebare care rămăsese în suspensie un an de zile : peștera se continuă și în teritoriul spaniol și pînă unde anume ?

Se știe că verticala de 346 m se prezintă ca o privire aruncată asupra unei peșteri uriașe care ascunde un torent subteran. Acest torent l-am urmărit în 1953 pe 2,6 km în teritoriu francez. Pe ce distanță vom putea urmări astăzi cursul său amonte, în teritoriu spaniol ?
La ora 8 dimineața părăsim bivuacul. Delteil și Vergnes ne vor aștepta aici, o zi sau două, după durata explorării noastre. A părăsi bivuacul înseamnă a ne cățăra, încărcați cu cele necesare, pe muntele de blocuri care ocupă partea superioară a sălii Lépineux și a coborî pe celălalt versant al acestei colosale îngrămădiri de stînci, căutînd și urmărind bucățile de *scotch* așezate în ajun de doctorul Mairey. Pe drum, acesta îmi arătă pe o stîncă un asemenea reper vizual de anul trecut care indică o direcție diferită de itinerarul de astăzi. Pe acolo ne-am strecurat prin strîmtori, canale, găuri și am reușit să atingem torentul subteran. Urmărindu-l, la trecerea peste o cascadă, tovarășul meu a căzut și a trebuit să-l tîrîi afară din apă, în stare de inconștiență și cu arcada ochiului spartă.
Mairey rînjește, trecînd pe lîngă acest reper, care era cît p-aci să însemne sfîrșitul carierii lui de speolog. Ajungem în vîrful unei săritori pe care trebuie s-o coborîm cu ajutorul unei scări de electron. Această trecere-cheie ne permite să scăpăm definitiv din labirintul de stînci și blocuri uriașe. Acum accesul către continuarea peșterii ne este asigurat. Pășim într-o sală minunată, atît de vastă și complicată, încît nu-i putem zări limitele și nu-i putem prinde configurația. Este o viziune ciclopeeană care depășește toate proporțiile imaginabile și mărimile oricărei arhitecturi omenești.
— Fiindcă sîntem acum în Spania, spun eu, să denumim această cavitate excepțională „sala Navarra" ; acest nume este justificat din punct de vedere teritorial și va constitui un omagiu adus colegilor noștri spanioli care plănuiseră să fie anul acesta împreună cu noi, aici sub pămînt.
Am călătorit mult în Spania și în special în Navarra, care este o provincie muntoasă, dar trebuie să mărturisesc că niciodată și în toată Peninsula Iberică nu am întîlnit un teren atît de accidentat, atît de îngrozitor de dislocat ca acela prin care înaintăm, în acest moment, la lumina lanternelor noastre. Se pare că partea spaniolă a peșterii nu are nici un motiv să invidieze partea franceză. Ea îmi apare la fel de sălbatică și de frămîntată ; aici ca și acolo, nu este decît o dărîmătură de proporții titanice. Tectonica, atît de dragă lui Delteil, a jucat aici un rol

uriaş. Parcursul devine atît de complicat şi abrupt, încît trebuie să ne servim cînd de corzi, cînd de scări pentru a trece peste cornişe sau povîrnişuri. Mauer, care în acest moment este încheitor de pluton, ne strigă şi ne cere ajutor şi asistenţă. Ne reîntoarcem : stă în genunchi, pe a dală de piatră şi pare că se găseşte într-o situaţie grea. Dar nu este nimic din ceea ce gîndeam şi preocupările sale sînt altele decît acelea de a-şi regăsi echilibrul. Cu o acuitate vizuală, într-adevăr remarcabilă într-un asemenea loc şi într-un asemenea deşert mineral, a descoperit o urmă de viaţă animală : un superb *Aphaenops loubensi*, calificat de Mairey ca „uriaşul speciei“, în timp ce-şi desface trusa de entomolog. Cu ajutorul unei pense umede înhaţă coleopterul [1] şi îl introduce într-un tub cu alcool. Este al cincilea exemplar care intră în posesia noastră în timp de doi ani. Nu s-ar putea spune că există aici o faună prea bogată ! Faptul este totuşi explicabil căci condiţiile de viaţă sînt precare şi aspre.

În principiu ar fi trebuit să suim, să cîştigăm altitudine, deoarece urcăm pe cursul torentului, dar pînă în prezent n-am făcut altceva decît să coborîm pe pante cu înclinare accentuată. Ballandrau merge în frunte, sau mai bine-zis sare de pe un bloc pe altul, în acest teren diabolic făcut din crăpături, fisuri şi capcane. Deodată, cînd tocmai sărise cu o supleţă deosebită, pe extremitatea unei stînci tabulare, vedem cu groază cum stînca se clatină şi basculează purtînd în mişcarea ei pe prietenul nostru. Apoi — ca într-un vis — zărim pe Ballandrau reîntorcîndu-se şi chiar urcîndu-se, o dată cu stînca, mai sus decît punctul de plecare ! Este vorba de una din acele „stînci mişcătoare“ sau „pietre basculante“.

Ballandrau, care îşi revine din emoţie, repetă acum din plăcere mişcarea de balansare, amplificată de masa şi lungimea stîncii. Experimentăm, pe rînd, oscilarea măreaţă a „stîncii Ballandrau“.

De altfel am fi avut dreptul să exercităm privilegiul nostru de pionieri, botezînd drumul uriaş pe care continuăm să avansăm într-o regiune haotică. Dar întreaga noastră atenţie este îndreptată spre greutăţile de înaintare şi orientare, în aşa fel încît imaginaţia se dovedeşte neputincioasă de a da nume caracteristice locurilor străbătute.

Torentul curge aici, foarte aproape, îl auzim mugind sub blocuri, dar rămîne încă invizibil. Şi acum suim şi vom sui mereu pînă la nivelul bolţii, într-o căţărare extenuantă. Mergînd,

[1] Numire ştiinţifică a ordinului de insecte din care fac parte gîndacii. — *N.T.*

hotărîm o haltă pentru a îmbuca ceva, lîngă o mică cascadă izvorîtă din peretele peşterii. Este vorba de un mic afluent a cărui apă cu o temperatură de 4° nu este tocmai potrivită pentru a dilua laptele concentrat, scos de Mairey din sacul lui. În acest timp mă ocup să împart cîrnaţii pe care Ballandrau i-a tăiat în feliuţe rotunde cu o pînză de ferăstrău pentru metale ! Întrebat la ce-i foloseşte acest accesoriu neaşteptat, Ballandrau ne mărturiseşte că a împrumutat ferăstrăul din trusa de instrumente a lui Delteil şi că se va folosi de el pentru ca să taie cîteva stalactite frumoase, pe care le-a remarcat, nu departe de aici. Două pachete de prăjituri uscate (în lipsa pîinii) completează originala noastră gustare şi după aceasta plecăm. Pe drum, trio mă trage într-o scobitură mică al cărei tavan este împodobit cu stalactite care însă n-au darul să mă încînte. O spun pe faţă tovarăşilor mei, care sînt orecum miraţi şi mă găsesc blazat.

Aici s-a oprit recunoaşterea de ieri. Peştera continuă mereu măreaţă, mereu accidentată şi din nou în pantă. Plecăm ca cercetaşi, fiecare într-o direcţie diferită pentru a elimina galeriile oarbe, drumurile fără ieşire sau prea riscate şi barierele de blocuri impenetrabile. După mai multe recunoaşteri, ţinem un scurt consiliu, la punctul de adunare, şi se dovedeşte că Mauer a găsit calea cea mai bună. Îl urmăm într-o întortochetură accidentată pînă la torentul regăsit, de-a lungul căruia mergem, cînd pe un mal cînd pe celălalt, cîteodată pe punţi naturale, alteori pe banchete ieşite în relieful ţărmurilor, la înălţimi ameţitoare.

Pînă unde ne va aduce acest mers, bogat în emoţii şi echilibristică ? La fiecare cotitură, la fiecare barieră de stînci, grăbim pasul, nerăbdători să descoperim ce urmează, să ne asigurăm că perspective noi se prelungesc sub bolţi necunoscute. Acest impuls care ne însufleţeşte şi ne împinge înainte este exaltant şi mai presus de orice posibilitate de a-l exprima. El este sufletul însuşi al explorării, spiritul de aventură, demonul descoperirii, care ne face să biruim orice greutate, să sfidăm primejdiile uneori pînă la temeritate şi inconştienţa pericolului. El este adeseori sursa multor acte aproape nebuneşti. Nu am ajuns însă pînă acolo şi ne păstrăm sîngele rece şi tot controlul asupra actelor noastre. De altfel, obstacolul ce ni se opune în acest moment ar opri net pe cel mai înflăcărat, pe cel mai exaltat. De cîteva minute avansăm pe maluri din ce în ce mai înguste, deasupra repezişurilor înspumate ; deodată apa devine adîncă şi strînsă între pereţi stîncoşi verticali şi netezi. Nu am

mai putea înainta decît înotînd în apa glacială a cărei temperatură, înregistrată cu termometrul meu este de —2°. Iată ce ar răcori imediat pe cel mai înfierbîntat speolog ! Nu avem barcă pneumatică şi nici o plută, oricît de mică. Avansăm cu nesfîrşite precauţii şi eforturi de a ne menţine echilibrul, pe un istm stîncos care ne permite să cîştigăm cîţiva metri şi de acolo să constatăm că la 12 sau 15 m în amonte, torentul coteşte în unghi drept, nelăsînd să se vadă decît zidul neted şi vertical al ţărmurilor sale. Comparată cu mărimile colosale obişnuite, galeria este aici excepţional de redusă : 5 sau 6 m lărgime şi 4 metri înălţime. Această îngustare produce un curent de aer foarte puternic, o veritabilă trombă de aer îngheţat care ne pătrunde în oase, ne stinge lanternele şi dă naştere la mici valuri pe suprafaţa apei. Acest vînt, cu furie de furtună, dovedeşte că peştera este imensă în amonte, dar apa adîncă ne opune un obstacol imposibil de trecut fără o ambarcaţie. Am atins sfîrşitul penetrabil al recunoaşterii noastre şi trebuie să ne întoarcem.

Totuşi, la o oarecare distanţă în avale, zăresc o galerie paralelă cu rîul, pe care mă angajez cu febrilitate. Poate că această galerie ne va permite să ocolim apa adîncă şi să răzbatem în amonte. Înaintez aproape alergînd, cam 50 m. Decepţie ! Tavanul coboară, zidurile se apropie.

— Fund de sac complet ! Nu se poate trece ! Acesta este mesajul pe care îl comunic, strigînd, tovarăşilor mei. Ei caută şi scormonesc într-un complex de diverticule secundare.

— Casteret, vino încoace să vezi. Sînt nişte stalactite splendide, mă strigă Mairey.

Stalactite ! De asta îmi arde mie cînd sîntem opriţi să înaintăm în cea mai fantastică peşteră ce am văzut vreodată ?

Fac tristul drum înapoi, învins de apa profundă de o parte şi de culoarul fără ieşire, de alta. În acest timp tovarăşii mei, care par a fi şi uitat neputinţa noastră de a ne croi un drum mai departe, discută între ei cu însufleţire, admirînd faimoasele stalactite, obiect al exclamaţiilor lor entuziaste.

— Casteret, vino să vezi, insistă Mairey, şi spune-ne şi părerea ta. Mă apropii sceptic, puţin dispus să împărtăşesc entuziasmul lor, dar, ridicînd ochii în tavan, îmi schimb brusc părerea.

— Jos pălăria, exclam eu. Iată ceva într-adevăr frumos. Chiar excepţional !

Nu se pot descrie florile imaculate de stalactite excentrice, cici putem oare picta ceea ce este propriu-zis de nedescris ? Dar cu toată sinceritatea şi cu toate cunoştinţele despre cristale ale

unui om care a străbătut mai mult de o mie de peşteri, decern cristalizărilor de la Pierre-Saint-Martin un premiu de originalitate şi delicateţe deosebită. Sînt extrem de pure şi de o specie rară despre care nu pot discuta aici. Faptul este cu atît mai remarcabil, cu cît kilometri întregi nu se vede nici umbra unei stalactite în această peşteră stîncoasă şi severă. Printr-o ironie a sorţii, aceste stalactite se găsesc grupate într-o mică scobitură unde ele „cresc" pe un perete îngrozitor de şisturi cleioase şi crăpate.

Este tîrziu, mai aruncăm o ultimă privire „excentricelor" [1], o ultimă privire spre apa adîncă unde ne-a lipsit o barcă şi ne reîntoarcem.

Pe drum Ballandrau îşi scoate din sac planşeta, busola şi creionul ca să „topografieze" peştera. Mairey şi Mauer trec înainte să fixeze jaloanele pe care le va viza topograful nostru, în timp ce eu îl ajut să stea nemişcat în poziţii adeseori instabile şi îi ţin lampa la înălţimea cuvenită. Toţi patru coborîm şi evaluăm distanţele şi denivelările, ceea ce asigură măsurătorilor noastre o exactitate destul de apropiată de realitate şi într-adevăr satisfăcătoare, cu atît mai mult cu cît vizele sînt în general scurte. Cînd operaţia se prelungeşte mai mult, mugetul torentului, care străbate amplificîndu-se printre stînci, ne încurcă făcîndu-ne să ne înţelegem anapoda, fapt care uneori ne amuză, alteori ne enervează.

Străbaterea sălii Navarra dă loc la divergenţe de apreciere asupra dimensiunilor ei reale. Pentru a avea conştiinţa împăcată mă despart de cei trei şi încerc o incursiune în cursul căreia trebuie să trec peste mai multe creste de stînci mişcătoare, gata să se răstoarne. Apoi pierd drumul şi mă rătăcesc în întinderile de blocuri, adevărate curse, ale căror limite nu pot fi nici măcar zărite.

Mă reîntorc cu multă greutate şi mă alătur tovarăşilor mei care, urmînd bucăţile de *scotch-light*, fac tot felul de acrobaţii ca să iasă din labirint.

Sala Navarra este într-adevăr una din cele mai mari şi accidentate din cîte cunosc. Niciodată, nici chiar în munţi, n-am întîlnit un asemenea haos, o asemenea îngrămădire de blocuri, care de altfel, în aer liber, ar fi fost măcinate de acţinea agenţilor externi : ploaie, vînt, îngheţ etc. Aici însă calmul solemn şi aceeaşi temperatură permit să se păstreze asemenea îngrămădiri instabile şi echilibre fantastice şi înspăimîntătoare de

[1] Tip de concreţiuni de peşteră care se caracterizează prin faptul că ele cresc dezordonat, fără a respecta în aparenţă gravitatea, în sus, lateral, oblic. — *N.T.*

blocuri pe care trecerea omului riscă să le rupă producînd adevărate cataclisme locale.
La ora 6 seara, după un mers forțat și eforturi supraomenești durînd opt ore și jumătate pentru a acoperi distanța de 2 km dus și întors (ceea ce dă o idee despre greutățile parcursului), sosim la bivuac. Dacă adăugăm la distanța de un kilometru în teritoriu spaniol pe cei doi și jumătate din teritoriul francez, lungimea cunoscută și aproape rectilinie a peșterii de la Pierre-Saint-Martin este de 3,5 km. Trei kilometri de haos neîntrerupt.
Delteil și Vergnes, care ne așteptau făcînd tot felul de ipoteze asupra rezultatului explorării noastre, ne informează că amenajările din puț continuă, dar cu multă greutate.
Astăzi s-a lucrat deci la toate etajele avenului.
Ne odihnim și ne așezăm în jurul sobiței noastre unde se încălzește unicul fel de mîncare caldă din tot timpul zilei : o cutie de miel și fasole pe care încercăm să le mîncăm cu prăjituri uscate din lipsă de pîine (aceasta ținînd prea mult loc și mucegăind repede în umezeala de aici). Încercarea este concludentă căci, cum nu există nici un responsabil cu alimentele, dăm iama în pachetele cu biscuiți.
Succesul nostru de azi, euforia care ne stăpînește, este temperat de prezența containerului care lucește în obscuritate. L-am așezat aici așteptînd ora ridicării care nu încetează să ne preocupe și să ne îngrijoreze.

Joi 12 august

Dis-de-dimineață, febrilă activitate în cortul ocupat de Mairey, Mauer și Ballandrau. Se scoală, se echipează, își alimentează lămpile cu carbid, scotocesc serios depozitul de alimente și iată-i gata. Cei trei oameni vor încerca să coboare pînă în fundul peșterii, adică, înarmați cu corzi și scări pentru a trece peste săritori, vor să traverseze sălile descoperite anterior pe teritoriul francez și să atingă punctul final al explorării din 1953. Doctorul Mairey care cunoaște locurile, ca unul care a ajuns anul trecut la punctul final, va fi șeful de coardă. Mauer și Ballandrau, nou veniți, ard de nerăbdare să ajungă și ei acolo. Încercarea este interesantă și, în timp ce se pregătesc să ne părăsească, le reamintesc diversele observații ce vor avea de

efectuat : topografie, temperatură, higrometrie, presiunea barometrică, curenți de aer, biologie și fotografii.
Vergnes, copleșit de tristețe, nu va efectua această coborîre, fiindcă aparatul său scos din uz, îl lipsește de calitatea și rolul său de cineast. El va fi ridicat la suprafață chiar astăzi cînd cablul va fi coborît, aducînd un alt coechipier anunțat prin telefon.
O oră mai tîrziu noul sosit este lîngă noi, în bivuac și imediat Vergnes este ridicat la suprafață. Proaspătul coborît este abatele Attout, care împreună cu Loriaux de la Charleroi formează elementul belgian tradițional, totdeauna reprezentat în sînul grupului nostru speologic.
Abatele ne confirmă că lucrările de amenajare ale balcoanelor înaintează, dar se întîmpină greutăți foarte serioase. Bidegain și Lépineux nu încetează să bată pitoane pentru a lega cît mai bine grinzile, dar timpul nefavorabil de afară îngreuiază operațiile și uneori este nevoie să fie întrerupte. Campania din 1954 se desfășoară astfel sub semnul timpului rău.
Împreună cu abatele Attout, străbat sala Lépineux în toate sensurile și ne aplecăm deasupra orificiului puțului care permite accesul în sala Elisabeth Casteret. Vedem scara de electron pe care trio Mairey-Mauer-Ballandrau au fixat-o azi de dimineață și care le va servi astă-seară sau mîine pentru a reveni. Un curent de aer glacial suflă fără încetare, ceea ce ne determină să nu întîrziem prea mult în acest loc. Ne reîntoarcem la bivuac unde Delteil, rămas singur de gardă la telefon, se ridică imediat ce ne vede.
— Abate, am un mesaj pentru tine.
— Ce anume ?
— Episcopul tău te-a numit vicar într-o localitate căreia i-am uitat numele.
Nu este vorba de o glumă, ci este o comunicare serioasă. După cum se vede, telefonul este folositor, aici, la Pierre-Saint-Martin, bineînțeles cînd ...funcționează.
Către ora 7 seara, cînd sîntem reuniți toți trei, abatele scoate din sacul său un geamantanaș conținînd tot ce este necesar pentru slujba religioasă pe care vrea s-o celebreze pentru odihna sufletului lui Marcel Loubens ale cărui rămășițe pămîntești zac aici la cîțiva pași. Altarul este ridicat pe o dală foarte neregulată iar noi stăm foarte incomod, strînși între un perete și o grămadă de blocuri.
Astfel, în ziua de 12 august 1954, slujba religioasă cea „mai adîncă“ care a fost vreodată oficiată într-o peșteră s-a cele-

brat de către un preot belgian asistat de doi speologi pireneieni, în timp ce unii din tovarăşii lor, agăţaţi de pitoane, se balansează în gol în verticala de 346 de metri, iar alţii pătrund pînă în fundul acestei peşteri, cea mai colosală din lume !
Către 8 seara Mairey — Mauer şi Ballandrau se reîntorc, rupţi de oboseală, dar iradiind de bucurie căci şi-au îndeplinit integral programul prevăzut. Străbătînd cele şapte săli uriaşe şi parcurgînd mai mult de 5 km dus şi întors, au atins fundul peşterii unde altimetrul a confirmat adîncimea de 728 m, înregistrată în 1953.

Vineri 13 august

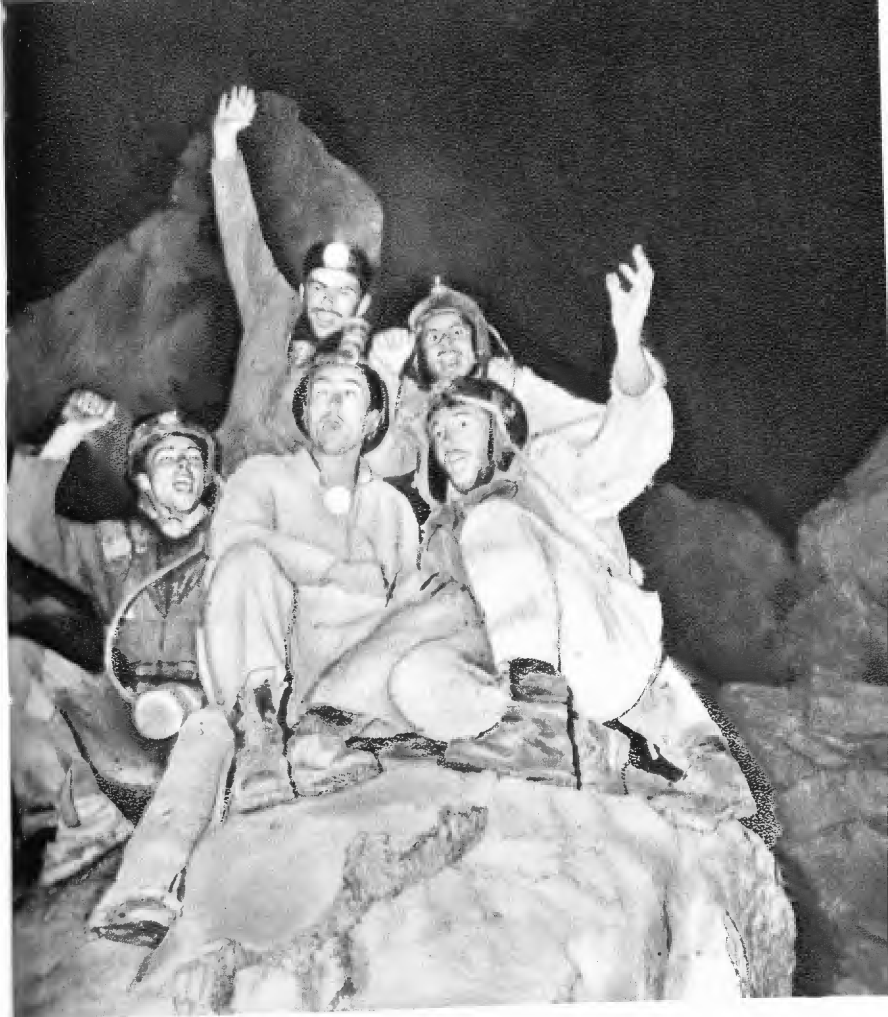
Noaptea următoare a fost agitată. La miezul nopţii, la ora 1 şi la ora 2 dimineaţa, Bidegain îmi telefonează comunicîndu-mi înaintarea şi în sfîrşit terminarea lucrărilor de amenajare a balcoanelor.
De la ora 2 la ora 6 dimineaţa se efectuează ridicarea echipierilor care erau agăţaţi pe pereţii puţului. Acum va începe alta ridicare, aceea a echipei de fund din care numai doi membri vor rămîne pentru a lega containerul de extremitatea cablului şi pentru a-l conduce printre stîncile din sala Lépineux, cînd va începe ridicarea.
Fiind coborît primul în aven şi stînd în adînc încă de la începutul expediţiei, voi urca primul, urmat în ordine de către Delteil, Mairey, Attout şi Mauer.
Cablul, care fusese readus la suprafaţă cu ocazia ascensiunii ultimului ocupant al bolcoanelor, ne face mari greutăţi nelăsîndu-se tras cu ajutorul firului care este legat de extremitatea lui liberă şi pe care îl manevrăm de jos. După multe agăţări şi manevrări de du-te-vino pentru a-l elibera, putem în fine să-l coborîm pînă la noi.
La ora 2 după-amiază mi-am legat carabinierele harnaşamentului de bucla terminală a cablului şi, dînd semnalul de ridicare, am început să pendulez şi să mă învîrt în vid.
Eram în a şaptea zi consecutivă de cînd stăteam în subteran şi cu toată starea mea generală satisfăcătoare mă simţeam slăbit şi obosit de această lungă şedere într-o temperatură de frigider, de umiditate excesivă şi de regimul alimentar cam original. În ceea ce priveşte lipsa soarelui şi a luminii, care se invocă adeseori ca o cauză determinantă a oboselii extreme şi chiar a claustrofobiei, eu nu suferisem de lipsa lor. Tenebrele permanente înconjurătoare, decorul stîncos îngrozitor, luminatul slab individual nu mă obosiseră şi nici nu mă afectaseră. Cîştigasem o acuitate vizuală de nictalop [1] şi o mare linişte interioară, acea absenţă totală de griji, de nelinişti, pe care toţi speologii o simt cînd se găsesc şi întîrzie sub pămînt.
În 50 de minute sînt smuls avenului şi redat zilei, scăldate în razele unui soare strălucitor, pe un cer de azur. Timpul frumos a adus azi, la aven, o mare mulţime de turişti care stau jur-împrejurul dolinei ca să vadă ce fel de om este acela care îşi petrece vacanţa într-o peşteră !
Cu o singură mişcare am scăpat de saci în timp ce tovarăşii mei, surîzători şi bărboşi, îmi scot harnaşamentul, întîmpinîndu-mă cu lovituri amicale pe umeri. Urc pe scara de frînghie ultimii metri ai puţului şi mă aşez lîngă troliu, unde Queffélec conduce manevrele cu aceeaşi autoritate ca şi în prima zi.
La marginea avenului se găseşte în acest moment o colonie de tinere fete în vacanţă, în şorţuri, care mă privesc şi mă examinează cu curiozitate. Mă simt cercetat bucăţică cu bucăţică de aceste priviri. Nici spălat, nici ras, cu faţa trasă şi stropită de noroi, cu hainele sfîşiate, ofer spectacolul unui om jalnic la înfăţişare.
Şoaptele se intensifică şi se înmulţesc în jurul meu şi în cele din urmă, prima întrebare ţîşneşte :
— Este adevărat că aţi stat şapte zile sub pămînt ? mă întreabă cea mai vioaie, cea mai curioasă.
— O, mai mult chiar, domnişoară.
— Cum aşa ?
— Da, domnişoară, şapte zile şi şapte nopţi, acestea fac paisprezece nopţi, fiindcă acolo jos, este totdeauna noapte !
Constatarea miră şi amuză auditoriul şi întrebările încep să curgă. N-aş putea să mi le reamintesc şi nici să le relatez.
După o jumătate de oră de repaus lîngă troliu, urc încet pînă la tabără, pînă la coliba-bucătărie unde Henri Périllous mă sărbătoreşte, servindu-mi prima mea masă normală de cînd am coborît în aven.
Apoi o pornesc, printre rododendroni şi urzici, către micul meu cort pe care îl găsesc smuls din ţăruşi şi sfîşiat de furtunile din ultimele zile. Decepţionat, mă reîntorc la aven unde asist la coborîrea ultimului om care va ajuta pe Ballandrau să lege containerul de cablu. El este Henri Brosset, prietenul intim al

[1] Care vede noaptea. — *N.T.*

lui Loubens, care a ținut să colaboreze și el la acțiunea noastră. Sînt ridicați apoi la suprafață Delteil și Mairey ; se recuperează astfel echipa de fund. Abatele Attout trebuia să urmeze la rînd, dar la ora 10 seara o furtună foarte violentă oprește operațiile pentru tot timpul nopții și ne obligă să ridicăm cablul și să întrerupem legătura telefonică, temîndu-ne de trăsnet.

Sîmbătă 14 august

La ora 6 dimineața, în plină furtună cu piatră și pe o ceață groasă, este ridicat la lumina zilei abatele.
Astăzi este ziua decisivă atît de așteptată și temută. Toate amănuntele operației sînt oprite de cîteva zile. Bidegain, Rossini și Lépineux coboară în puț. Pe platforma de la 80 m se instalează Bidegain și Rossini pentru a termina amenajarea locului, în timp ce Lépineux continuă coborîrea pînă la platforma de la 213 m unde se va opri și Mauer, ridicat de jos, din fundul avenului.
Suprafața și cele două platforme sînt legate telefonic și se stabilește astfel un contact permanent între echipe de la troliu și oamenii din puț. Suprafața și fundul avenului sînt în legătură prin radio. Astfel prima fază a operației va fi urmărită simultan de către toți responsabilii manevrei.
În fine va începe marea acțiune de ridicare a sicriului lui Loubens. Îl și văd pe Lépineux cum fixează, în aceste clipe, grinzile și toată instalația, cu sîngele rece și minuțiozitatea care-l caracterizează.
Queffélec inspectează, la rîndul său, motorul și troliul. Momentul se apropie. Lévi cu casca telefonică la urechi comunică febril cînd cu —213, cînd cu fundul avenului. Labeyrie manevrează atent un emițător de radio gata să intervină în cazul unei pene eventuale de telefon. Jos, Ballandrau și Brosset au legat extremitatea cablului de partea ogivală a containerului. Grinda de la —213 este în poziție. Totul este gata.
La ora 5 după-amiază, Lévi transmite ordinul lui Lépineux : „Ridicați !“ Queffélec trage maneta troliului a cărui scădere de tensiune devine înfricoșătoare : mecanismul vibrează, patinează, dinamometrul înregistrează 500 kg... Dar containerul a decolat și, scăpînd dintre stîncile mari ale fundului, începe să se ridice încet.

1953. Echipa de vîrf își manifestă bucuria de a fi atins fundul avenului, atunci cel mai adînc din lume. În spate G. Lépineux, în față de la stînga la dreapta: Letrone, Théodor, Ballandreaux și Eppelly.

1953. În haosul sălii Verna.

Avenul Pierre-Saint-Martin, 1954. J. Bidegain coboară în marele puț.

1954, G. Lépineux coboară cu una din l
metalice destinate a fi fixate la —80 şi
(fotografia este luată la verticală de jos în

1954, Lac subteran pe cursul de apă.

1954, G. Lépineux fixează bara metalică la —213 în vederea scoaterii corpului lui Marcel Loubens.

1954. J. Delteil închide containerul de duraluminiu în care se află corpul lui Marcel Loubens.

1954, Ultimii metri ai containerului.

1954, J. Bidegain, eroul scoaterii containerului, în momentul coborîrii în marele puț.

1954, Containerul cu corpul lui Marcel Loubens apare la orificiul avenului. În grup se distinge la dreapta sus doctorul Mairey care dă primul ajutor lui Bidegain, leşinat.

Toată echipa disponibilă este pe marginea orificiului. Se găsesc şi cîţiva ziarişti : cu totul 15 persoane, strînse unele lîngă altele, sub acoperişul troliului, căci plouă şi bate piatra fără încetare. În ceaţă, loviţi peste faţă de picuri şi gheaţă, nu avem ochi şi urechi decît pentru mersul motorului. Cadranul dinamometrului şi cablul care încet-încet se desfăşoară în jurul tamburului troliului. Nu îndrăzneşte nimeni să vorbească, toată lumea pîndeşte pe Queffélec a cărui figură, de obicei surîzătoare şi mobilă, este acum îngrijorată şi încruntată. Dar, încetul cu încetul faţa lui se luminează, îşi îndreaptă statura sa uriaşă şi-l loveşte prieteneşte pe umăr pe mecanicul ajutor, Isola :

— Ei bine, iepuraşul meu, vezi ? Urcă !

Şi într-adevăr containerul se ridică, încet, cu poticneli, totuşi se ridică şi figurile crispate se înseninează puţin cîte puţin.

Cu ochii aţintiţi pe cadranul de adîncime Queffélec şi Lévi pîndesc drumul realizat de teribila încărcătură în urcuşul ei.

— Containerul a ieşit din sala Lépineux, comentează Lévi. A depăşit bolţile şi se angajează pe marele horn.

Această primă fază a ridicării ni s-a părut mai impresionantă, fiindcă ea însemna smulgerea dintre stînci a containerului pe care-l simţeam foarte jos, foarte departe de noi. Şi totuşi ar fi trebuit să ne dăm seama că, în ciuda tuturor greutăţilor, era partea cea mai uşoară, fiindcă totul se petrecea în vid, departe de pereţi şi deci de orice frecare.

Cîteva salturi ale dinamometrului ne neliniştesc totuşi.

— Nu-i nimic, spune Lévi. Atinge peretele prin unele locuri. De altfel se va lovi şi freca din ce în ce mai mult.

Făcînd legătura dintre firul telefonic şi difuzor, auzim loviturile sinistre ale containerului ce răsună ca un clopot spart.

— Se apropie de —213. Alo ! Lépineux, cînd o să începi să-„l" vezi, anunţă-mă imediat.

— Alo ! Nu văd încă nimic. Sub mine este o „mare de nori". Stai ! Da, îl văd. Iese din ceaţă, ca o apariţie.

Cîteva minute mai tîrziu, după un zgomot produs de manevrarea grinzii articulate de îndepărtare, containerul a depăşit temuta surplombă. Lépineux şi Mauer au trecut printr-o emoţie puternică, fiindcă un piton cedase şi grinda se aplecase primejdios. Trebuiseră să o susţină cu toată puterea pentru a evita o manevră greşită şi poate un dezastru.

Containerul este acum aşezat pe balcon, unde este bine fixat. Lépineux dezleagă cablul pe care îl leagă de harnaşamentul său ca să-l ridice pînă la —80, unde prezenţa sa este necesară

pentru continuarea operaţiilor. Cît despre Mauer, care va rămîne singur la —213, pentru a lega containerul de cablu cînd acesta îi va fi retrimis, el îşi asumă o sarcină şi ocupă un post, amîndouă pline de primejdie. În cazul căderilor de pietre, în caz de ruptură a cablului sau de alte accidente posibile, se va găsi pe traiectoria lor... Pînă acum fusese privilegiat ; evitase deshumarea şi avusese dublul noroc să atingă, cu o pauză de o zi, cele două capete ale avenului. În prezent însă se găseşte în primejdie, la un post şi într-o misiune pe care am fi dorit să o fi putut ocoli, însă din nefericire nu am putut-o face.

Lépineux, urcat lîngă Bidegain şi Rossini, amenajează împreună cu ei balconul în vederea trecerii şi primirii containerului.

La suprafaţă timpul rău continuă. Ploaia ne udă şi vîntul glacial ne îngheaţă. În mod spontan, soldaţii împing pînă lîngă noi trunchiuri enorme de pin uscat şi reuşesc să aprindă un foc care ne va ţine tovărăşie toată noaptea.

De-abia la ora 7 seara — căci sub pămînt totul este nesfîrşit de lent şi complicat — cablul este coborît pînă la Mauer care îl leagă de extremitatea containerului. Din fericire telefonul funcţionează perfect : toate dispoziţiile sînt primite şi repetate între —213, —80 şi troliu. Se poate începe cea de-a doua manevră care trebuie să aducă sicriul pînă la balconul —80.

În momentul cînd Lévi este gata să dea lui Queffélec semnalul ridicării îl opresc cu un gest. Citesc ora la ceasul de pe tabloul troliului.

Este ora 10. Acum doi ani, exact la această oră, Marcel îşi dădea sufletul în fundul avenului... Cer să păstrăm un moment de reculegere. Lévi acceptă şi transmite mesajul celor din adînc. Timp de un minut, toată echipa rămîne nemişcată, concentrată. Evocarea dramei din 1952 este un imbold de a reuşi în aducerea la suprafaţă a rămăşiţelor lui Loubens.

Noi, cei de la suprafaţă, avem un rol pasiv şi sîntem neputincioşi în faţa primejdiei care se petrece în acest moment, în adîncuri. Însă cei de acolo, de pe balcoane, o trăiesc intens şi luptă pentru deznodămîntul dorit, într-o ambianţă halucinantă, căci pe lîngă greutăţile tehnice, pe lîngă oboseală şi pe lîngă tensiunea nervoasă, sînt nevoiţi să suporte şi consecinţele furtunii abătute peste munte. În puţ, peste umerii lor, cad adevărate cascade, antrenînd pietre care şuieră şi ricoşează la toate înălţimile.

Mauer, singur la —213, tremurînd de frig ore de-a rîndul, a ajutat plecarea containerului care a demarat şi urcă într-a doua etapă, spre suprafaţă.

Să-l lăsăm pe Lépineux zgribulit şi el, alături de José Bidegain şi Rossini, la —80, să povestească :

„Cablul urcă. Nu îl scăpăm din ochi.

— Se apropie, José. Nu poate să mai întîrzie.

Rossini întreabă la telefon cota. Queffélec îi răspunde că containerul se găseşte la —160. Este momentul critic. La această adîncime se găseşte un diedru [1], unde containerul riscă să se înţepenească, astfel că ne temem de trecerea lui pe acolo.

Un zgomot formidabil ne face pe toţi trei să tresărim. În acelaşi timp, cablul se opreşte şi vibrează. Rossini, crispat la telefon, ne informează : sus troliul patinează, se cabrează şi dinamometrul a sărit de la 400 la 1 000 kg.

De trei ori fac ca containerul să se ridice şi să coboare şi tot de atîtea ori se blochează cu un zgomot asurzitor. Vocea lui Lévi se face auzită, plină de nelinişte, la telefon :

— Ce credeţi că este de făcut ?

José şi cu mine ne privim. Apoi răspund :

— Să mîncăm şi să ne gîndim. Aici trebuie să te grăbeşti încet. Cît este ceasul ?

— În curînd miezul nopţii, mă informează Lévi."

Duminică 15 august

Într-adevăr, manevra începută la 5 după-amiază atinge faza ei critică şi crucială la miezul nopţii de 14 spre 15 august.

Dacă această epocă de la jumătatea lunii august îţi evocă în general zile calde şi însorite sau frumoase nopţi înstelate, aici ambianţa clipei de faţă este cu totul alta. Vîntul continuă să sufle cu putere, şi, după ploaie, zăpada a început să cadă, îngheţîndu-ne.

Un ziarist care tremură în hanoracul său prea subţire şi care îşi compune, fără îndoială, viitorul său articol, se apleacă spre mine.

— Se pare într-adevăr că toate elementele naturii s-au dezlănţuit : furtuna, muntele, prăpastia, totul se aliază contra voastră. S-ar spune că puterile răului nu vor să cedeze, că adîncul nu vrea să-şi dea prada. Nu vrea să vi-l dea înapoi pe Loubens.

Sîntem din ce în ce mai convinşi şi cei de la troliu, şi cei de pe balcoane, că numai o singură soluţie mai este posibilă :

[1] Întretăiere a doi pereţi în unghi ascuţit, ca muchia unei cărţi întredeschise. — N.T.

folosirea autoelevatorului, ultima resursă prevăzută, dar cu speranţa nemărturisită că nu va fi nevoie să se recurgă la ea. Acest autoelevator, pus la punct de Queffélec, este un sistem de scripeţi, cu ajutorul căruia speologul se poate suspenda, acţionîndu-l el însuşi cu mîna.

Aparatul, asemănător cu cel al zugravilor de faţade, n-a fost decît rareori utilizat în speologie şi necesită un antrenament special. Înainte de începerea acestei expediţii ne hotărîsem — Bidegain, Lépineux şi cu mine — să ne antrenăm cu acest autoelevator într-un mic aven, pentru a ne familiariza cu el. Personal n-am reuşit s-o fac, fiind rănit în munţi, puţină vreme înainte. Cît despre Lépineux, el mai mult îl ajutase şi-l asigurase pe Bidegain, astfel încît numai acesta singur experimentase aparatul, dobîndind o oarecare practică. Aparatul necesită folosirea unui cablu de oţel de-a lungul căruia autoelevatorul urcă, coboară şi se opreşte după plac.

Acesta fusese depozitat la —80, unde Lépineux bate acum în stîncă pitoane cu expansiune[1] de care va fi fixat cablul autoelevatorului. Cu ajutorul lui, José Bidegain coboară şi tovarăşii lui îl văd cum, încetul cu încetul, dispare în adînc.

În mod providenţial, singurul echipier apt să se servească de autoelevator era dublat de un om curajos, calm şi înzestrat cu o forţă herculeană. Numai el era în măsură să îndeplinească sarcina atît de grea şi de periculoasă ce-i fusese încredinţată, pe care o acceptase şi pe care va încerca s-o ducă la bun sfîrşit cu riscul vieţii şi cu o energie dusă pînă la limitele extreme ale rezistenţei fizice. Coborînd pînă la sicriul înţepenit sub stîncă, va trebui să-l degajeze, să-l escorteze, să se strecoare pe lîngă el metru cu metru, să se lipească de el şi să nu-l mai părăsească. Dar, în loc de orice comentariu, să-l lăsăm pe Bidegain să vorbească şi să ne povestească urcarea sa.

„În timp ce cobor nu am decît o singură teamă, aceea ca nu cumva cablul containerului să se încrucişeze cu cablul mult mai subţire al autoelevatorului meu, să-l preseze de vreo stîncă şi să-l taie. Ar însemna căderea fatală în vid. Cuvintele lui Casteret, la ieşirea lui din aven, îmi revin în minte : «ridicarea containerului va fi extrem de periculoasă... şi ştiu bine ce spun»...

Coborîrea mea se efectuează însă fără nici un incident şi ajung la nivelul sicriului metalic înţepenit sub blestemata surplombă.

[1] Piton al cărui capăt care pătrunde în crăpătura stîncii se desface pentru a se putea fixa în crăpăturile largi. — *N.T.*

O serie de urcări şi coborîri ce le comand la laringofon se termină prin plasarea containerului în poziţia pe care am ales-o pentru trecerea lui peste surplombă. Totul este pregătit : «Ridicaţi !»

Lipit cu spatele de peretele stîncos, împingînd sicriul greu cu mîinile şi picioarele, reuşesc să-l degajez din diedru. Urcă, mă zdrobeşte, dar urcă ! Înaintăm amîndoi cîte 50 cm".

Sus la troliu, unde ne îndoim spatele sub vîrtejul zăpezii, urmărim şi trăim încordaţi înceata şi temuta urcare. Telefonul ne transmite cu o uimitoare claritate scîrţîitul containerului lovindu-se de stînci, zornăitul lanţului autoelevatorului şi gîfîitul omului care-l acţionează cu mîinile.

Din cînd în cînd glumeşte, sau încearcă să glumească, fredonează chiar, pentru a-şi face curaj şi pentru a linişti pe tînăra sa soţie care şi ea stă ghemuită lîngă troliu, arătîndu-se foarte curajoasă. Dar cîtă spaimă în privirile ei !

Tehnicienii sînt şi mai nelinişţiţi decît ceilalţi, căci îşi cunosc aparatele şi rezistenţa materialelor. Ştiu cum şi cînd poate să intervină pana fatală sau o ruptură... Se părea că s-a ajuns la această limită... Din cînd în cînd ghicim teama care-l stăpîneşte pe cel din adîncuri. Nimeni, şi el mai puţin decît oricine, nu-şi face vreo iluzie : moartea îl pîndeşte în fiecare clipă. Cîteodată, în exclamaţiile şi gîfîielile lui se face simţită descurajarea.

Manevrele lui Bidegain cu autoelevatorul lui începuseră la 1 noaptea. La 4, ogiva containerului se loveşte de surplomba balconului ocupat de Lépineux şi Rossini. Au trebuit trei ore pentru a-l ridica 80 m. Asemenea cifre n-au nevoie de comentarii.

Dar să reluăm povestirea lui Bidegain :

„Acum corpul neînsufleţit al lui Loubens trebuie trecut peste buza platformei. Grinda înclinată spre stînga indică în ce sens este necesar să ne îndreptăm eforturile...

Mă culc literalmente pe susţinătoarea din dreapta pentru a aduce grinda în axa sa.

«Ridicaţi» urlă Rossini, la telefon.

Containerul urcă încet spre noi. Vor rezista pitoanele ? Se îndoaie... În fine, sicriul este aşezat pe marginea platformei. Cota —80 este atinsă şi ea ! Ne trîntim pe jos, epuizaţi, dar fericiţi că am reuşit".

S-a mai realizat un salt, dar cu preţul a cîte eforturi ! O nouă etapă începe. Cea mai agitată, cea mai grea, căci, de aici şi

pînă la suprafaţă, puţul este foarte accidentat cu multe ieşituri şi creste stîncoase.

Înainte de a porni în această ultimă parte a ascensiunii trebuie adus la suprafaţă Mauer care se găseşte, în continuare, pe balconul de la —213. Mărturisesc că, pradă emoţiilor şi greutăţilor trăite şi învinse de către José, l-am uitat oarecum pe cumintele Mauer care a avut şi el partea lui de griji, căci în cazul căderilor de pietre sau al unei rupturi ar fi fost o ţintă necruţată.

Lévi cheamă deci pe acest izolat care trebuie că se plictiseşte şi tremură pe balconul său. Dar Mauer nu răspunde. Lévi se înspăimîntă, şi are de ce !

„Alo ! —80. Încercaţi să luaţi legătura cu Mauer. Nu mai răspunde...". Într-adevăr, Mauer nu mai răspundea, căci, după ce luptase vreme îndelungată cu revărsările de apă glacială, neiertătoare, nenorocitul nostru prieten — care comisese imprudenţa să nu îmbrace un combinezon impermeabil — era pe jumătate mort de frig. Legat de perete, pe cornişa îngustă, zăcea într-o stare de prostraţie vecină cu inconştienţa.

Trezit în cele din urmă, este anunţat că i se trimite cablul pentru a fi ridicat. Dar a trebuit un timp nesfîrşit ca să-i parvină firul de oţel care se agaţă şi se opreşte într-una. Mauer, recăzut în toropeala sa, epuizat şi exasperat că nu vede sosind cablul anunţat, nu mai răspunde la chemările înspăimîntate ale lui Lévi. De-abia la 7 dimineaţa anunţă în sfîrşit că s-a legat de bucla terminală şi poate fi ridicat. La 8,30 ajunge la exterior, într-o stare de plîns. Ca şi toţi ceilalţi se ţinuse „tare" şi îşi făcuse datoria pînă la capăt, din toate puterile şi cu întreaga sa voinţă de a reuşi.

La ora 9 Rossini reapare şi el la lumina zilei. Istovit, ud pînă la piele de scurgerile de apă pe care le suportase, este trimis la tabără, sub torentele de ploaie şi ninsoare care alternează.

În afară de Brosset şi Ballandrau (care în acel moment dormeau în fundul avenului) mai sînt în puţ doi oameni : Bidegain şi Lépineux. Ei se găsesc la —80, alături de container şi acolo, spre orele 9 dimineaţa, se desfăşoară o scenă neaşteptată, aproape de neînchipuit. Aceşti buni prieteni, nedespărţiţi, se ceartă violent şi, prin laringofoanele indiscrete, putem urmări disputa. Este de ordin tehnic, am putea spune profesional, dar nu mai puţin aprinsă şi chiar violentă.

Lépineux crede că Bidegain a depus îndeajuns de multe eforturi şi că n-ar mai putea face faţă. Vrea să-i ia locul şi să es-

corteze el containerul cu autoelevatorul. Bidegain protestează că nu este obosit şi că are experienţa necesară manevrării aparatului care îi lipseşte lui Lépineux. Cearta continuă un timp şi, în cele din urmă, se termină : Lépineux cedează argumentelor lui Bidegain. Este ridicat la suprafaţă cu faţa descompusă de oboseală, frig şi tensiune nervoasă.

Să scurtăm povestirea, căci urcarea lui Bidegain îngemănată cu a sicriului, nu e decît o luptă patetică, dramatică, de-a lungul căreia omul îşi istoveşte tot mai mult forţele, în timp ce greutăţile, înţepenirile şi agăţările sporesc din ce în ce...

— Ridicaţi un metru. Stop ! striga el la microfon.

— Încă un metru. Stop !

— Coborîţi un metru. Stop !

Manevrele se înmulţesc şi ele şi sînt fără de sfîrşit. José smulge sicriul dintre stînci, îl împinge cu mîinile, cu picioarele, cu tot trupul şi, în acelaşi timp, trage de lanţurile autoelevatorului. Cu mîinile umflate, paralizate de durere, repetă la nesfîrşit aceleaşi mişcări automate ca să depăşească metru cu metru, cîte o jumătate de metru, acest calvar interminabil.

Altul ar fi renunţat, s-ar fi prăbuşit ; el a luptat pînă la epuizarea totală. Ar fi putut spune ca şi aviatorul Guillaumet [1], după fantastica sa odisee de la poalele Anzilor : „Am făcut ceea ce nici un animal n-ar fi putut face". Ajuns, în sfîrşit, la suprafaţă, s-a prăbuşit leşinat. Era 2 după-amiază. Urcarea containerului necesitase 20 de ore, şi, timp de 13 ore, Bidegain fusese alături de sicriul lui Loubens, de-a lungul acestui traseu halucinant.

În timp ce doctorul Mairey se grăbeşte să-l readucă la viaţă şi să-l adăpostească sub un cort, căci continuă să plouă, am scos containerul la lumină.

Scoaterea lui prin crăpătura îngustă de la exterior a fost grea şi delicată. Apoi l-am dus pe braţe pînă la suprafaţă şi l-am depus pe pămînt alături de troliu.

Bidegain, revenit din leşin dar nu din epuizarea sa totală, ţinuse cu orice preţ să urce ultimele trepte ale scării de frînghie ca să ajungă la dolina unde abatele Attout desfăşura o scurtă ceremonie religioasă. Urcase susţinut de Mairey şi Labeyrie. Păstorii, veniţi şi ei, depuseseră pe container un buchet mare : două ramuri de brad, degetăruşe, căldăruşe şi omag. Astfel, aceste flori mărturiseau acum, pe sicriul rece, marea durere a

[1] Guillaumet, aviator francez, unul din pionierii liniilor aeriene transsahariene şi transandine. Căzînd în 1930 cu avionul în Anzi, s-a tîrît timp de patru zile şi patru nopţi, rănit şi nemîncat, fără să doarmă, pînă a ajuns în regiuni populate. În urma acestui episod a pronunţat celebra frază la care se referă Casteret. — *N.T.*

oamenilor. Pe buchet, prins cu un ac, un carton conţinea o inscripţie ce începuse să se şteargă de ploaie : „Ultimul omagiu al păstorilor din Pierre-Saint-Martin, marelui lor prieten Marcel Loubens". Impresionat de aceste dovezi de dragoste, de regret, de solidaritate, de starea jalnică a lui Bidegain, un turist mai vîrstnic i se adresează :
— Vă felicit, domnule. Prietenia poate, într-adevăr, să facă minuni ; ceea ce aţi făcut pentru prietenul dv. Loubens este eroism.
— Loubens. Bietul băiat, nu l-am văzut niciodată, răspunse Bidegain. Dar am făcut cunoştinţă cu el, acolo, jos, în adîncul pămîntului...
Sauveur Bouchet, primar la Lieq Athérey şi o echipă de basci robuşti instalară containerul pe o sanie şi o traseră pînă la tabără. De aici cortegiul porni spre vale. Purtat de o mînă de oameni încovoiaţi de povară, bătuţi de ploaie şi vînt, corpul lui Loubens părăsi pentru totdeauna aceste locuri de la Pierre-Saint-Martin pe care le iubise atît de mult şi unde îşi sfîrşise viaţa la vîrsta de 29 de ani.
Dar, mai aveam încă doi oameni în fundul avenului, Ballandrau şi Brosset, de la care nu mai primisem nici o ştire de 24 de ore. Labeyrie nu încetase, în tot acest răstimp, să le adreseze mesaje prin radio, dar aparatul lor find avariat, nu mai putea emite. Totuşi, ar mai fi putut să capteze unele chemări pe care Labeyrie le trimitea cu perseverenţă.
Unii (Mairey, Labeyrie, Rossini) fură nevoiţi să ne părăsească imediat, fiindcă li se terminaseră concediile. Printre cei care rămîneau numai unul singur nu coborîse niciodată în aven şi urma s-o facă acum. Era belgianul Gérard Loriaux, care se încumetă să coboare pînă la —213 pentru a trimite extremitatea cablului la —314 şi a permite astfel celor doi izolaţi să urce la suprafaţă.
Cu ajutorul lui Queffélec, Lépineux şi Delteil, îl echipară pe Loriaux şi îl coborîră pînă la —213, de unde începu să-i cheme pe Ballandrau şi Brosset. Ţipă, fluieră... nici un răspuns. Aruncă atunci bucăţi de stîncă în gol. De obicei acest lucru provoacă proteste vehemente din partea celor de la „parter" ! Zădarnic ! De jos nu răspunse nimeni. Tăcerea deveni suspectă. Loriaux va trebui să coboare pînă jos. Luarăm măsurile necesare să-l coborîm pînă la fund, unde 20 de minute mai tîrziu, ajunse la —346, pe grohotiş. Bivuacul era gol ; omul nostru părăsi telefonul şi coborî pînă la tabără pe care o găsi cu mare greutate în imensitatea sălii Lépineux, unde nu fusese nici-

odată. În fine, după un lung du-te-vino prin haosul de stînci distinse un mic cort. Dădu la o parte foaia de cort de la intrare, cu nerăbdare şi cu teamă. Ballandrau şi Brosset dormeau ca doi nou-născuţi !
Ridicarea celor trei oameni fu — ca de obicei— nesfîrşită, durînd toată noaptea. Monotonia operaţiei n-a fost întreruptă decît de un singur incident sau, mai bine zis, de un eveniment de oarecare importanţă.
În timp ce Henri Brosset tremura la —213, în cursul unei lungi aşteptări, inerentă manevrării cablului, spre ora 2 noaptea Lépineux, care era la troliu lîngă noi, se lovi deodată cu mîna pe frunte :
Drace, am uitat să-l anunţ pe Brosset.
Delteil şi cu mine îl privirăm întrebători, dar Lépineux se şi repezi la telefon.
— Alo ! Brosset. A sosit o telegramă pentru tine. De ieri eşti tată. Ai un băiat. Îl cheamă Thomas.
Surpriza era relativă pentru noul tată care se aştepta la acest eveniment din cauza căruia, de altfel, era cît p-aci să nu participe la expediţie. Dar răspunsul fu, de această dată, o surpriză pentru mine :
— Alo ! Lépineux. Spune-i lui Casteret că el va fi naşul.
La 16 august, la ora 8 dimineaţa, după ieşirea la suprafaţă a celor trei, Ballandrau-Brosset-Loriaux, André Laisse, mezinul echipei, urcă de la —80, unde coborîse să aducă sacul lui Bidegain, lăsat acolo. A fost ultimul om ieşit din aven. Expediţia, care începuse cu propria mea coborîre la 7 august, durase efectiv 9 zile.
Programul nostru fusese realizat în întregime. Scoaterea corpului neînsufleţit al prietenului nostru, care constituia o operaţie deopotrivă de delicată şi temerară, fusese dusă la capăt cu succes, mulţumită iniţiativei şi preparativelor lui Lépineux, eforturilor coordonate ale întregii echipe şi, mai presus de toate, acţiunii finale şi personale a lui Bidegain.
În ziua de 18 august 1954, în mijlocul unei asistenţe numeroase din care nu lipseau personalităţi oficiale din Garona de Sus, familia lui Loubens a avut suprema consolare să întovărăşească rămăşiţele pămînteşti ale lui Marcel pînă la cimitirul din comuna sa natală.
Şapte oameni, bărbieriţi în grabă, care de-abia avuseseră timpul să-şi lepede combinezoanele şi căştile, erau prezenţi : delegaţia Grupului speologic de la Pierre-Saint-Martin. Nu s-au rostit decît un discurs foarte sobru dar patetic al subpre-

fectului din Saint Gaudens şi un cuvînt de adio al autorului acestor rînduri, care a regretat că nu a avut la îndemînă, pentru a face cunoscută citarea pe ordinea de zi pe întreaga naţiune, care a însoţit, în 1952, crucea de cavaler al Legiunii de Onoare, acordată lui Marcel Loubens :

„Însufleţit de o pasiune cu totul dezinteresată pentru speologie, el şi-a dăruit întreaga tinereţe, dovedind calităţi de mare descoperitor şi o deosebită temeritate. După numeroase explorări de peşteri şi după coborîri periculoase, el a întreprins cu alţi tovarăşi valoroşi, în august 1952, explorarea extrem de primejdioasă a avenului de la Pierre-Saint-Martin, unde şi-a găsit o moarte glorioasă, în serviciul ştiinţei."

Numele lui Marcel Loubens merită, într-adevăr, să fie dat ca exemplu tineretului şi tuturor celor care se simt atraşi de misterele lumii subterane. Amintirea lui va dăinui în memoria oamenilor, după cum numele său va supravieţui legat de una dintre cele mai măreţe săli ale celui mai de temut aven al lumii. Expediţia noastră din 1954 la Pierre-Saint-Martin şi-a avut astfel epilogul ei, în ceea ce priveşte misiunea sacră ce ne-o impusesem.

Dar aş fi considerat drept o dezertare şi o ofensă adusă memoriei prietenului nostru mort în plină acţiune, în plină explorare a acestui adînc, dacă ne-am fi oprit din mers. De aceea, în 1954, am mai înaintat cu încă un kilometru în această imensă cavitate, care, prin înălţimea inegalată a verticalei sale şi prin amploarea excepţională a sălilor ei nemăsurate, îşi păstrează mereu supremaţia.

Explorarea va fi reluată şi va trebui să înceapă, în mod obligatoriu, prin navigarea pe torentul profund unde suflă curentul puternic ca o furtună. Ea va rezerva îndrăzneţilor pionieri, care vor avea privilegiul s-o întreprindă, kilometri de înaintare prin decoruri danteşti şi va permite în acelaşi timp să lămurească una dintre enigmele hidrogeologice cele mai palpitante şi mai curioase ale lumii subterane.

Expediţia 1960

Cînd ne-am despărţit, în august 1954, la terminarea celei de-a patra expediţii în avenul de la Pierre-Saint-Martin, eram hotărîţi, dacă va fi posibil, să desăvîrşim explorarea în anul ur-

mător. Dar greutăţile legate de traseul exact al frontierei şi de teritorialitatea avenului au întîrziat considerabil realizarea proiectului nostru.

Ca speologi ne interesa prea puţin dacă avenul are intrarea în Franţa sau în Spania, căci speologia, ca orice ştiinţă, n-are patrie. Dar tot aşa cum o uşă trebuie să fie închisă ori deschisă, părea că este necesar să se ştie dacă gura avenului se găsea pe teritoriul francez sau pe cel spaniol.

Problema era delicată, deoarece linia de frontieră este, în acele locuri, necunoscută, cu atît mai mult cu cît o bornă de frontieră purtînd nr. 261, dispărută de multă vreme, n-a putut fi găsită. De altfel niciodată şi nimeni nu s-a sinchisit de linia exactă a frontierei în acest haos de „peisaj lunar", în această ţară a nimănui, cum de altfel există multe altele de-a lungul frontierei din Pirinei.

Pentru a rezolva diferendul, o comisie internaţională s-a întrunit la Pierre-Saint-Martin, a studiat problema şi a declarat-o nerezolvabilă. Totuşi, de bine de rău, s-a stabilit că deschiderea avenului se găseşte pe teritoriul spaniol la 22 m de cel francez, astfel că pentru a coborî în aven este necesară permisia autorităţilor spaniole. Am solicitat-o în mai multe rînduri, dar, din nenorocire, fără succes.

Timpul a trecut şi echipierii Grupului speologic de la Pierre-Saint-Martin s-au risipit care încotro. De-abia după o întrerupere de şase ani, a putut fi vorba de reluarea explorării.

Ocazia a fost prilejuită de o importantă campanie speologică, întreprinsă de către diferite grupuri speologice spaniole în regiunea Pierre-Saint-Martin. Stabilind în programul activităţii lor o coborîre în formidabilul aven, colegii noştri de dincolo de Pirinei au avut delicateţea şi probitatea sportivă să invite şi pe descoperitorii şi primii exploratori ai avenului. Se hotărî astfel o expediţie franco-spaniolă care avea să se efectueze sub semnul unei colaborări amicale şi rodnice. „Dacă toţi oamenii din lume..." puteam noi intona ! Cuvintele dragi ale acestui cîntec umanitar atît de binecunoscut s-au concretizat şi s-au realizat în chip desăvîrşit la Pierre-Saint-Martin între 7 şi 22 iulie 1960.

Totuşi, greutăţile n-au lipsit, chiar din clipa coborîrii în aven. Orificiul puţului vertical de intrare se modificase mult în şase ani. Niciodată n-am putut constata o atare schimbare, o dărîmare atît de evidentă. Deschizătura primitivă, descoperită în 1950 de către Lépineux şi care a impus lărgirea ei pentru a se permite intrarea, se mărise considerabil, încît un călăreţ cu cal

cu tot ar fi putut să încapă în ea. Afară de aceasta, peretele stîncos prezenta puternice crăpături, prevestind desprinderea unor părți din stîncă și căderea lor în vid.
Au fost necesare lucrări complicate și costisitoare, executate de o echipă de muncitori din carierele de piatră. Sub conducerea unui antreprenor și după directivele lui Lépineux, acești muncitori au lucrat timp de 15 zile la orificiul avenului, aruncînd în adînc blocurile ce amenințau să se dezlipească și consolidînd altele prin injectare cu beton.
Șase ani nu contează pentru o prăpastie și nici chiar pentru speologii care se apropie sau depășesc vîrsta de 30 de ani. Dar, pentru un sexagenar, ei se fac simțiți. Iată de ce, cunoscînd avenul de la Pierre-Saint-Martin, al cărui fund îl atinsesem în 1953, iar punctul final în amonte, în 1954, m-am resemnat să nu cobor de această dată, păstrîndu-mi forțele pentru campania de la Coume Ouarnède, care urma să înceapă în scurt timp și unde mă așteptau noi adîncimi subterane.
În ziua de 8 iulie 1960, în timp ce speologi francezi și spanioli soseau la Pierre-Saint-Martin, un mare avion „Nord-2501" al aviației militare de la Pau zbură deasupra noastră. Cu toată ceața care învăluia coastele și pășunile, el reuși — în intervalul unei scurte înseninări — să ne lase pe sol cu ajutorul unui ciorchine de 18 parașute, un grup electrogen de 1 500 kg. De-abia a doua zi a putut să revină și să ne parașuteze și restul materialelor (patru încărcături de 600 kg).
În ziua de 11 iulie, José Bidegain, bine echipat, suspendat la extremitatea cablului noului troliu, fabricat și manevrat de prietenul nostru Queffélec, coborî primul în aven. Ajuns la balconul de la —80 m, aruncă în gol numeroșii bolovani care se acumulaseră acolo timp de șase ani. După cîteva ore de lucru continuu, ieși la suprafață cedînd locul lui Georges Lépineux și Isaac Esteban, care coborîră legați unul de altul la extremitatea cablului.
Era prima dată cînd se încerca coborîrea a doi oameni în puț, în același timp. Se experimenta acest procedeu pentru a încerca să se cîștige timp. Această îngemănare simboliza în chip perfect colaborarea franco-spaniolă : cîte un echipier din fiecare țară avea să aterizeze, simultan cu celălalt, în fundul avenului. Totuși incovenientele și greutățile manevrării au fost atît de mari, încît s-a renunțat la simbolism și la acest procedeu complicat, periculos și epuizant pentru speologi.
Din cauza multiplelor complicații care au intervenit, de-abia în ziua de 13 iulie ultimul echipier, Delteil, putu să coboare.

Cînd Delteil ajunse la baza puțului vertical, în fundul avenului se găseau cincisprezece speologi : opt spanioli și șapte francezi.
Echipa franceză, compusă din Bidegain, Lépineux, Clos, Delteil și topografii Saunier și Casittas, integrase în sînul ei și doi echipieri spanioli : Martin și de Hidalgo. Ea a procedat la o lungă și minuțioasă ridicare topografică a ramurii franceze a peșterii.
În acest timp, echipa spaniolă, condusă de Luis de Arcante și compusă din șapte oameni, printre care francezul Robert Mauer, explora partea spaniolă din amonte, rămasă necercetată pînă la capăt în cursul expedițiilor anterioare.
Mauer nu vorbea nici măcar un cuvînt în limba spaniolă, dar cum ajunsese cu doctorul Mairey, Ballandrau și cu mine pînă la punctul final practicabil al acestei ramuri, pînă la lacul unde ne oprise pînza adîncă de apă pe care nu putusem s-o străbatem din lipsa unei ambarcații, era cel mai indicat să conducă echipa spaniolă.
Înarmați cu bărci pneumatice, echipierii din 1960 au putut să traverseze „Tunelul Vîntului", lung de 110 m, de-a lungul căruia suflă un curent violent de aer care agită suprafața apei. Dincolo de capătul lui au mai fost necesare alte două transbordări și navigări și în cele din urmă, după o înaintare totală de 900 m în două ramuri distincte, exploratorii s-au lovit de greutăți atît de mari, încît au fost nevoiți să se reîntoarcă.
În avale (partea franceză a avenului), înaintarea pe un teren cunoscut și explorat a fost totuși bogată în incidente.
La joncțiunea sălilor Lépineux și Elisabeth Casteret a fost descoperită o sală nouă, bogată în cristale de gips, nebănuită pînă atunci.
Delteil, mergînd singur prin imensele săli de dincolo de „Marea Barieră", pierdu drumul, rătăci multă vreme și în cele din urmă fu găsit adormit, fără lumină, într-un haos de stînci.
Bidegain, trezit de zgomotul căderilor de pietre, în timp ce se odihnea în sala Adélie, ieși repede de sub cort, exact în clipa cînd o imensă dală, dezlipindu-se din perete, căzu și dărîmă cortul. O jumătate de secundă mai tîrziu, ar fi fost ucis de acest uriaș bolovan...
Rezultatul final al topografiei alcătuite minuțios de Saunier și Casittas a permis orientarea precisă a lanțului de săli și corijarea unor erori comise de către Michel Letrone și Daniel Epelly, în 1953, cînd cei doi cercetași lionezi au ridicat cu ajutorul busolei planul peșterii Pierre-Saint-Martin.

Din punct de vedere speologic, ridicarea topografică cu teodolitul a adus certitudini şi precizări, neobţinute încă în vreo peşteră.
Încă din 1953, afirmaserăm că avenul de la Pierre-Saint-Martin are o adîncime de 728 m. Această cifră a fost pusă în discuţie, viu contestată şi redusă (nu se ştie de ce !), de unii comentatori, la 650 m. Măsurătoarea topografică finală şi neîndoielnică din 1960 a stabilit adîncimea de 737 m.
Cît despre sala Verna, a cărei mărime fusese contestată crezîndu-se că am exagerat-o, s-a dovedit a fi de dimensiuni superioare celor stabilite de noi. Ea măsoară exact 220 m în lungime, 180 m în lărgime, iar bolta atinge 150 m înălţime.
Expediţia franco-spaniolă din 1960 de la Pierre-Saint-Martin a constituit deci un succes desăvîrşit, atît prin rezultatele obţinute cît şi din punct de vedere al colaborării prieteneşti şi călduroase, care a caracterizat-o.
Mulţumită acestui prim contact, dintre cele mai încurajatoare, tradiţia va fi reluată şi se vor putea efectua şi alte expediţii în comun, în aceste regiuni bogate în peşteri încă neexplorate.
La 9 decembrie 1960, un tunel de 1 km, săpat în flancul muntelui de către „Societatea electrică a Franţei", a răzbit în marea sală terminală Verna. Mulţumită acestui tunel, torentul subteran va fi scos la zi, apa va fi condusă prin conductele forţate cu o cădere de 700 m la centrala hidroelectrică construită în valea Saint Engrâce.
Astfel, epopeea avenului de la Pierre-Saint-Martin a durat zece ani (din care şase au fost de întrerupere fără voie), dar s-a terminat victorios cu corolarul utilitar şi industrial pe care l-am semnalat.

Notă

Deşi se părea că explorarea avenului Pierre-Saint-Martin a fost încheiată, prin săparea tunelului care a răzbit în sala Verna, speologilor li s-a deschis un drum de acces mult mai uşor, permiţîndu-le o cercetare mai atentă a marilor săli din fundul avenului. Rezultatul nu a întîrziat să se vadă.
În 1961 speologul spaniol, numit printr-o ciudată coincidenţă San Martin, a zărit în pereţii sălii Verna, la o înălţime de peste 100 m, o lucarnă ce părea a fi gura unei galerii. După o escaladă foarte dificilă şi periculoasă, de 110 m înălţime, el a ajuns, împreună cu doi echipieri, la lucarnă care s-a dovedit într-adevăr intrarea într-o galerie foarte mare, lungă de mai multe sute de metri, care a fost botezată „Bulevardul Aranzadi".
Mai multe explorări au fost întreprinse apoi de speologii spanioli şi de către C. Queffélec cu o echipă franceză, descoperindu-se noi prelungiri.
În ziua de rusalii a anului 1962, Norbert Casteret, Joseph Delteil şi Georges Lépineux, toţi trei veterani ai avenului, împreună cu Bernard Clos şi René Laffranque, au început echiparea puţurilor ce se deschideau în noul sector descoperit. Eşalonîndu-se apoi pe diferitele balcoane şi relee, stropite din abundenţă de o apă ce curge în acest sector, ei au asigurat echipei de vîrf pătrunderea cît mai în adînc. După o coborîre dificilă în mai multe puţuri, din care unul de 74 m adîncime, echipa de vîrf, compusă din Jacques Jolfre, Maxim Felix şi soţia sa Raymonde (fiica lui N. Casteret), a atins fundul unde o crăpătură impenetrabilă prin care dispărea apa a oprit înaintarea. Adîncimea totală a peşterii era astfel de 845 m.
În octombrie 1963 o nouă explorare a permis atingerea adîncimii de 940 m şi, după cum ne comunică N. Casteret, „se continuă".
În consecinţă este prevăzută pentru 1964 o nouă mare expediţie şi nu este exclus ca mia de metri să fie atinsă şi, poate mai mult decît atît, să fie doborît recordul mondial de adîncime pe care îl deţine cu cei 1 126 m ai săi avenul Berger din Alpi.

IV Chemarea Adîncurilor

1. Asaltul adîncimilor din avenul Henne-Morte

În 1908, la a treia campanie subterană în Pirinei, Martel — a rezervat cîteva zile micului masiv calcaros Arbas, situat între Ariège şi Haute-Garonne. El a explorat diferite cavităţi interesante, în special vasta peşteră Pène-Blanque ale cărei particularităţi hidrogeologice îl captivaseră.

În 1913, atras de acest masiv, apropiat de locul vacanţelor mele şi de amintirea trecerii marelui geolog, am pus la încercare timpuria mea vocaţie coborînd în mare taină singur, avînd doar o funie proastă, în peştera Blanque, explorată şi descrisă anterior de Martel. Cu rîvnă şi teamă, am reuşit să dau de fundul acestui aven, primul pentru mine. Am reuşit chiar să ies fără să-mi rup oasele, şi, mai mult, să descopăr prelungiri rămase necunoscute pentru marele meu predecesor. Această iniţiere singuratică, în timpul căreia am cunoscut numeroase emoţii, m-a legat pentru totdeauna de bucuriile aspre, grele, dar incomparabile ale pasionantei speologii şi m-a fixat foarte puternic, e cazul să spun, de acest masiv Arbas.

De aceea în 1930 am fost încîntat cînd colegul şi prietenul meu Robert de Joly, preşedintele Speleo-Clubului francez mi-a propus să efectuăm o campanie în masivul care-mi era drag, pentru a vedea avenele vizitate altădată de Martel şi să explorăm altele neumblate. Într-adevăr, de 17 ani rămăsesem credincios acestor munţi, străbătîndu-le fără să mă satur pădurile de fag şi de brad, îngrămădirile de stînci şi peşterile ; numai avenele verticale mi-au fost zăvorîte din lipsa materialului potrivit, din lipsa scărilor de funii indispensabile. Şi iată că, mulţumită dorinţei colegului meu, minunat echipat, urma să întreprind împreună cu dînsul prospecţiuni verticale în adîncimile acestor avene atrăgătoare şi temute !

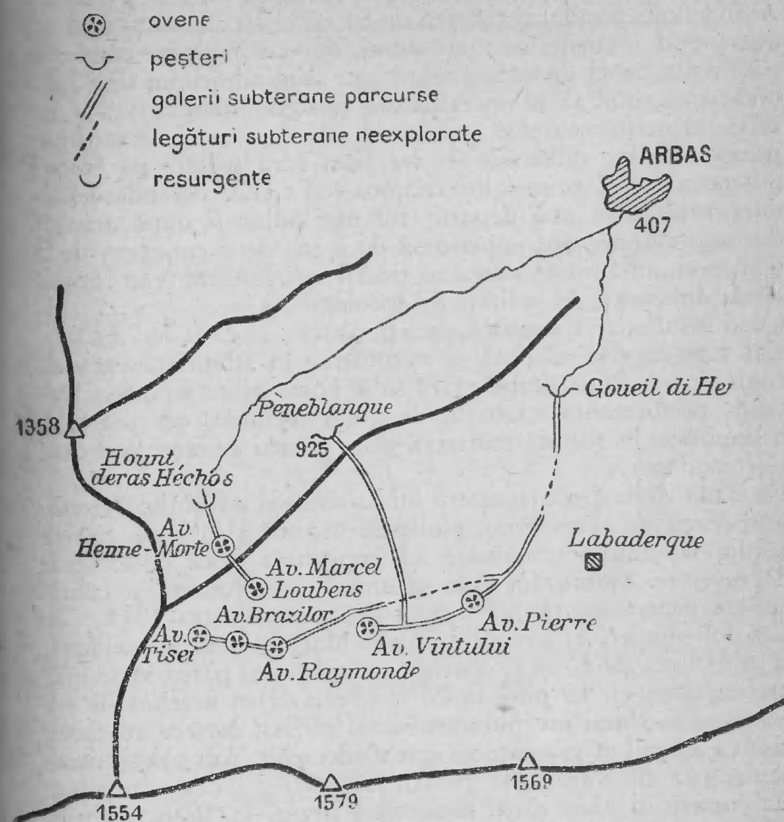
În așteptarea apropiatei sosiri a prietenului meu și a coechipierilor săi, am făcut o recunoaștere pentru a repera bine avenele cele mai interesante și ca să apreciez dificultățile de acces pentru oameni cu încărcături grele. Însoțit de un om din Arbas, anume Loubet, care-l condusese cîndva pe Martel, am dat o tîrcoală prin munți și cu acest prilej am admirat impunătoarea deschidere a unui aven pe care nu-l cunoșteam: avenul Henne-Morte [1], a cărei întîmplare sinistră am aflat-o chiar din gura lui Loubet. Este povestea, clasică de altfel, a unei biete femei rătăcite prin ceață în pădure și care a căzut în puțul natural. Pe buza acestuia s-au găsit un papuc și, agățat de o ramură aplecată în gol, tulpanul victimei, mărturie dublă și neîndoielnică a dramei.

Cînd Joly și însoțitorii săi au sosit la Arbas, unde automobilul lor anume amenajat, materialul considerabil și echipamentele individuale ale caravanei au făcut senzație, le-am semnalat avenul Henne-Morte și mai multe puțuri cu zăpadă și gheață, care mi s-au părut interesante. O perioadă de ploi dezastruoase s-au împotrivit însă planurilor noastre și au silit echipa Speleo-Clubului francez să-și scurteze șederea. A trebuit să ne mulțumim cu coborîrea unui singur aven, cel de la Pont-de-Gerbaut, unde Martel fusese oprit în 1908 de avalanșe de pietre, pe care însă Joly le-a putut reține cu ajutorul unor panouri de grilaj, fixate pe grohotișul generator al acestei periculoase ploi de proiectile.

Acesta a fost avenul impresionant și foarte pitoresc, adevărata spaimă a ciobanilor și a tăietorilor de lemne din regiune, în care am făcut prima mea coborîre pe scări de funie și fir de oțel. Aici am învățat tehnica coborîrii în marile avene de la îndrăznețul și ingeniosul meu coleg și am cunoscut, mulțumită lui, emoțiile și senzațiile puternice ale acestor exerciții periculoase, însă atrăgătoare. Atît de atrăgătoare, încît cinci ani după coborîrea în avenul de la Pont-de-Gerbaud, am putut, datorită minunatelor scări din electron, concepute și fabricate de Joly, să realizez nenumărate explorări de avene în Pirinei și în Atlas. Astfel, împreună cu soția mea, am descoperit și explorat cel mai adînc aven din Africa. Cît privește avenul Henne-Morte, neglijat de Martel, ratat de Joly, el continua să figureze pe agenda mea și să-mi fie prezent în memorie; însă din cauza depărtării și a greutăților de acces pînă la intrarea lui, situată la 1 300 m altitudine, în mijlocul unei păduri foarte accidentate, nu m-am hotărît niciodată să încerc explorarea.

[1] Femeie moartă, în dialect basc. — *N.T.*

Schița Masivului Arbas

Prima explorare

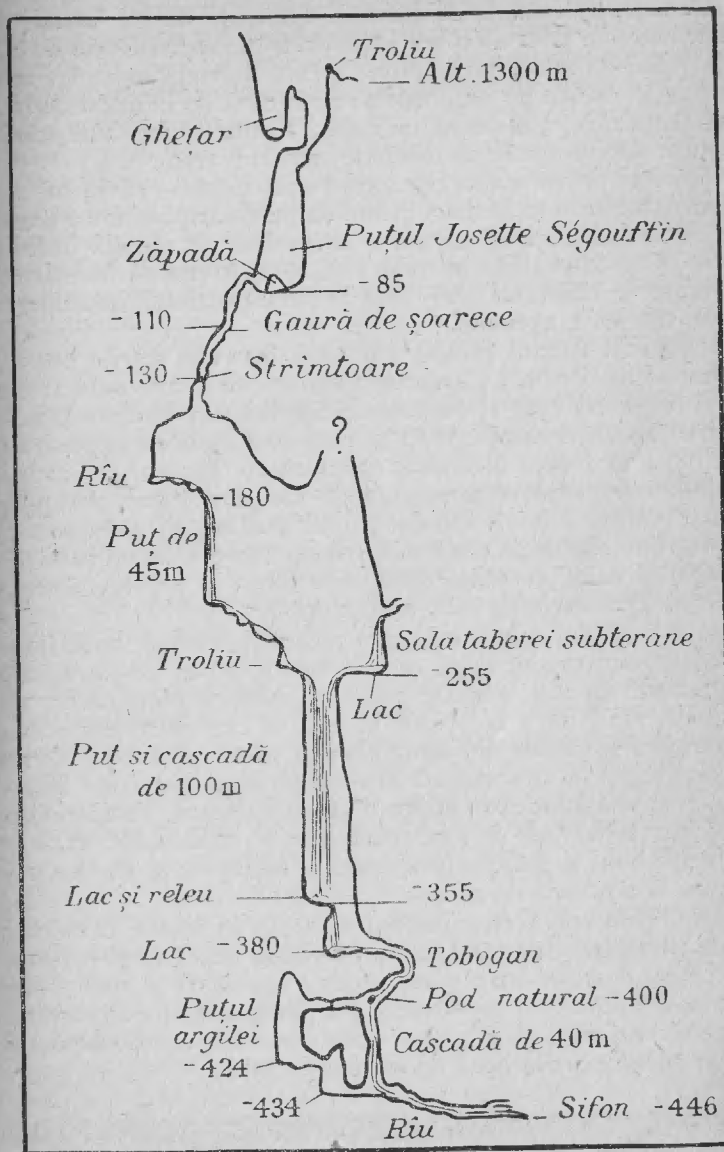
Au trecut zece ani de cînd reperasem acest aven, cînd l-am pomenit în octombrie 1940 cu doi din discipolii mei, care, citindu-mi cărțile, se molipsiseră de pasiunea peșterilor, după cum singuri mi-au mărturisit-o. Acești tineri, amîndoi sub douăzeci de ani, Marcel Loubens și Josette Ségouffin, care m-au însoțit de mai multe ori sub pămînt, unde mi-am dat seama de agerimea și vioiciunea lor, reușiseră împreună să efectueze prima lor coborîre într-un aven și îmi povesteau,

vibrînd încă de entuziasm, cum s-au lăsat, cu un material rudimentar, în avenul Henne-Morte.
Avînd funii simple, şi o scară de funie, ei au atacat avenul şi, nesocotind riscurile, cu mare curaj, dar cu procedee condamnabile din punct de vedere tehnic, au atins adîncimea de 80 m, unde au trebuit să se oprească din lipsă de material.
Misterul necunoscutului — una din cele mai mari atracţii ale prospecţiunilor subterane — i-a lăsat fără suflare pe balconul terminal al primei lor recunoaşteri : erau nerăbdători să ducă explorarea mai departe, tot mai adînc şi după această dorinţă, această sete imperioasă de a şti, de a cunoaşte, de a descoperi, mi-am dat seama că tinerii mei prieteni erau într-adevăr înzestraţi cu calităţi de speolog.
Cu o însufleţire tinerească, îmi povesteau isprava lor, în special cum au fost siliţi să se aventureze în adînc cu scara de funie şi cu o funie simplă, fără să se poată ajuta reciproc. Desigur, performanţa sportivă, de altfel legitimă, era cea care îi împinsese în această tentativă şi nu tocmai eu eram ce-l care să-i condamne.
Perioada tîrzie a recunoaşterii lui Loubens şi a însoţitoarei sale (era sfîrşit de octombrie), ploile de toamnă şi primele zăpezi căzute săptămîna următoare au împiedicat orice posibilitate de revenire. Stabilirăm deci să amînăm explorarea şi continuarea pentru anotimpul bun, adică pentru vara 1941.
Cei doi pionieri ai avenului Henne-Morte ajunseseră, aşadar, la adîncimea de 80 m şi constataseră că puţul părea să se mai prelungească cu 15 pînă la 20 m. Trăgînd cu urechea, li s-a părut că aud mai jos murmurul unui pîrîiaş, ceea ce nu făcea însă ca avenul să prezinte un interes deosebit. Am folosit campania mea din vara 1941 pentru cercetări şi lucrări apreciate mai urgent şi abia către anotimpul tîrziu, la 18 octombrie, regretînd absenţa lui Josette Ségouffin, am pornit cu Loubens să terminăm explorarea avenului Henne-Morte.

A doua explorare

Părăsind înainte de a se lumina de zi satul Arbas, înghesuit la poalele mîndrei faleze Pène-Blanque (Stînca Albă), am mers vreme îndelungată cu lanterne şi în trei ore de urcuş, din calea-afară de obositor prin păduri povîrnite, am ajuns greu încărcaţi la avenul Henne-Morte.

Profil schematic al avenului Henne-Morte

La această altitudine de 1 300 m, pădurea, neexploatată din cauza terenului prea accidentat, ascunde sub brazii negri, sub trunchiurile dărîmate de furtună, împletiţi cu cei uscaţi de bătrîneţe, un haos de stînci impresionant. Această zonă de dărîmături, de stînci fărîmiţate, în care dolinele se ating, constituie un lapiaz de proporţii uriaşe, numit de indigeni *carrics*, termen a cărui etimologie ne scapă. Tocmai în mijlocul acestei naturi convulsionate se deschide sinistrul aven.

Pîlnia lui de formă ovală, avînd aproximativ 80/50 m este despărţită în fund în două printr-un perete stîncos. De o parte, la 30 m adîncime se găseşte o acumulare de zăpadă întărită care se menţine chiar în toiul verii — atît este de îndesată şi apărată de razele solare —, iar de partea cealaltă, deschiderea propriu-zisă a avenului.

Coborîţi în fundul pîlniei, am legat una din scările noastre flexibile de o stîncă şi, repetînd manevrele făcute anul trecut de însoţitorul meu şi de coechipiera lui, am început prin a coborî prima verticală de 15 m, care ne-a îngăduit să aterizăm pe o pantă foarte înclinată, căptuşită cu frunze şi ramuri. Numeroase pietricele se rostogolesc sub paşii noştri, prăbuşindu-se pînă la o nouă verticală, unde cad în gol, pentru ca să se sfarme, cîteva secunde mai tîrziu, într-o sală probabil de proporţii vaste, socotind după sonoritatea şi ecourile deşteptate de avalanşele pe care le provocăm.

Ajunşi la rîndul nostru deasupra peretelui vertical, unde întunecimea este totală, după ce am coborît 30 m pe scara care balansează în vid, am dat peste o puternică îngrămădire de zăpadă, rămăşiţă a ninsorilor hivernale, care căptuşesc pîlnia exterioară şi în cele din urmă alunecă şi cad pînă aici. Aceste zăpezi subterane transformă într-o adevărată gheţărie [1] impunătoarea sală haotică în mijlocul căreia tronează. Temperatura este într-adevăr de 0°, iar picăturile şi infiltraţiile, care se scurg pe bolţi şi pe pereţi, îngheaţă şi alcătuiesc strălucite stalactite şi căptuşeli de gheaţă.

Trecînd prin sala acestei gheţării naturale, încărcată de blocuri şi de trunchiuri de copaci, a cărei boltă se ridică la 40—50 m, ne căţărăm acum între pereţii foarte apropiaţi ai unui horn ascendent, pînă la o mică terasă. De partea cealaltă ea domină o nouă verticală. Aici a fost oprit, anul trecut, Loubens, la 80 m adîncime, din lipsă de scări şi de funii.

[1] Peşterile cu gheaţă permanentă poartă în limba franceză numele de *glacière*, ceea ce în romîneşte înseamnă *gheţărie*. Ele sînt denumite în mod eronat „gheţari" (de exemplu gheţarul Scărişoara), lipsindu-le tocmai una dintre trăsăturile caracteristice gheţarilor, deplasarea, curgerea gheţii. — *N.T.*

Astăzi, pe cînd el leagă o coardă de un colţ de stîncă, zăresc într-o scobitură două schelete fragile. Din examinarea craniilor am putut identifica jderi *(Martes abietum)*, care au căzut în uriaşa capcană a avenului pe pantele înclinate ale zăpezii interioare, fără să fie omorîţi. Căderea lor s-a produs poate cu prilejul goanelor şi urmăririlor din perioada de împerechere, care, primăvara, trezeşte şi însufleţeşte aceste gingaşe animale. Prizonieri ai avenului agonia lor înceată i-a strîns în mica scobitură unde instinctul i-a condus să piară de frig şi de foame, înghesuiţi unul într-altul. Evocarea acestei drame, asemănătoare cu atîtea altele pe care le-am surprins sub pămînt, poartă gîndurile mele spre cealaltă dramă, care a lăsat avenului numele, drama femeii moarte, al cărei schelet nu l-am găsit. Fără îndoială, el zace în adîncul zăpezilor îngrămădite, înmormîntat sub giulgiurile succesive de omăt, adunate în fiecare iarnă în acest mormînt rece...

Veselele exclamaţii, contrastînd cu meditaţiile mele, întrerup scurtul meu vis. Loubens, lăsat în lungul corzii, a pus piciorul cu vreo 10 m mai jos pe o prispă şi mă informează că o nouă deschidere se prezintă în adîncime, necesitînd folosirea unei scări electron. Mă las şi eu pe coardă, ajung pe însoţitorul meu şi continuăm să ne adîncim, de data aceasta pe scară, într-un puţ strîmt avînd mici ieşituri, unde cade un fir de apă. Este cel care şi-a arătat prezenţa răsunînd în urechile atente ale pionierilor din 1940. Ultima treaptă a scării noastre stă pe podeaua unei mici săli ovale, un fel de cămăruţă în care sîntem adunaţi şi în curînd dezamăgiţi, fiindcă avem impresia că am atins fundul avenului. El pare că se închide aici, fără altă continuare decît o crăpătură strîmtă, inaccesibilă. În ea pătrunde şi picură firicelul de apă, care dispare tot atît de şiret, după cum a apărut mai sus, între două strate de calcar.

— Totuşi am parcurs 110 m în adîncime, zic eu, după ce am adunat în minte lungimile de corzi şi de scări, ţinînd seama de diferitele taluzuri şi declivităţi.

Încă o dată cunoscusem primele bucurii şi beţia descoperirii, iar, puţin mai tîrziu, din nou decepţia de a fi opriţi brutal de una din acele crăpături inaccesibile, prin care numai apa poate să-şi găsească trecere către adîncimile tăinuite ale subsolului, către avenele fără fund şi imensele peşteri, dorite şi clădite de închipuirea noastră, care de altfel există, fiindcă uneori am fost admişi în aceste imperii subterane.

Aplecaţi asupra crăpăturii, Loubens se încăpăţînează să susţină că avenul nu se poate închide astfel, că el trebuie să con-

tinue în jos, dincolo de strangularea stîncoasă. Știu și eu asta, sînt ca și el convins, îi arăt însă că drumul apei nu este din nefericire totdeauna practicabil pentru speologi și că majoritatea avenelor prezintă asemenea fisuri și crăpături interzise oamenilor, în care însă apa și aerul circulă liber.

— Într-adevăr, pe aici suflă, observă Loubens.

Mai curînd aspiră, fiindcă simțim pe ceafă un curent de aer rece (termometrul înregistrează aici 2°), care intră în crăpătură.

— Și dacă am încerca să curățim trecerea ? stăruie el.

Este evident reflexul obișnuit în asemenea împrejurări al oricărui speolog care se respectă. Un cavernofil, într-adevăr, inoculat nu părăsește niciodată partida înainte de a fi atacat stînci, de a fi săpat în argilă dură, de a se fi epuizat și de a fi încercat imposibilul. Credincioși tradiției, ne strivim degetele ca să dislocăm un bloc încastrat solid în ferestruică. După deplasarea acestui bloc, un conglomerat de pietre strîns unite între ele, sîntem siliți să lucrăm pe burtă, cu mîinile în apa înghețată și cu brațele întinse în conducta care cotește în baionetă. Eforturile noastre sînt parcă într-adins spulberate ; se vede doar bine că fisura este inaccesibilă ; de altfel ne înțelegem asupra acestui lucru de fiecare dată cînd frînți, încovoiați, trecem unul în locul celuilalt. Dar micul diavol al aventurii este cu noi și ne asmute, ne ispitește și ne îndeamnă. Ne șoptește la urechi tot felul de secrete și de încurajări clădite din numeroase amintiri și succese nesperate : găuri lărgite cu ciocanul, strîmtori trecute cu gemete, sifoane străbătute prin scufundare... De altfel nu se poate tăgădui că acum putem deja să ne angajăm cu umerii și cu bustul, acolo unde la început nu era loc nici pentru cap.

Bustul meu îndeplinind funcția de dop, curentul de aer nu mai are decît un spațiu infim ca să se strecoare în trecerea prin care este aspirat. În locul șoaptei vioaie de adineauri, a urmat un șuierat, apoi vuiet de foale de forjă binecunoscut acelora care s-au tîrît și s-au istovit într-o gaură răsuflătoare. Cu smucituri, centimetru cu centimetru, mă strecor, tîrîndu-mă pe o parte ca să iau forma strîmtorii. Înaintez greu de tot în șicana stîncoasă, încleștat la umeri, la șolduri și la genunchi, cînd îmi dau deodată seama că trecerea se umanizează puțin și că voi putea să o străbat cu cîteva noi eforturi. Cu toată această impresie favorabilă și în ciuda principiilor mele în

asemenea ocazii, nu continui tîrîrea pentru dublul motiv că pereții stîncoși în care sînt prins au o căptușeală spinoasă de mici concrețiuni foarte solide și că, datorită unei uitări supărătoare, nu sînt astăzi îmbrăcat cu salopeta mea obișnuită de pînză groasă. Numeroasele zgîrieturi și agățări, pe care le simt pe bluza și pantalonul meu de schi, îmi potolesc avîntul. Făcînd cale întoarsă, expun lui Loubens certitudinea mea în victorie, dar și motivele retragerii mele. Foarte bucuros de grijile mele vestimentare, însoțitorul meu, bazat pe suplețe și pe salopeta lui din doc, se angajează, la rîndul său, pentru a încerca să răzbată prin trecere. Înălțimea sa de 1,83 m constituie un handicap puțin plăcut în strîmtoarea cotită, în care lungimea brațelor sale constituie un serios obstacol pentru înaintare ; dar în urma contorsiunilor și a eforturilor în poziții neverosimile de om-șarpe, înghițit la rîndul lui de un boa de piatră, îl văd dispărînd încetul cu încetul. Curînd vocea sa, ostenită și triumfătoare, mă informează :

— Am trecut ! Dar strîmtoarea ajunge în creștetul unui nou perete vertical pe care sper să-l cobor fără ajutorul corzii.

De aici înainte nu mai aud decît zgomotul produs de frecușul puternic al hainei lui de pereții stîncii, în timp ce bocancii cu ținte scîrțîie. Totuși din distanță în distanță primesc cîte un scurt mesaj asupra înaintării lui în adîncime. Tocmai îmi semnalează, cu un glas care descreștea progresiv, patru etaje succesive, cînd o exclamație confuză mă îngrijorează și mă determină să-l întreb :

— Ce este ? Ce-ai pățit ?

— S-a stins lampa.

— Ei bine, aprinde-o.

— Da, însă... n-am chibrituri !

— Bine ! Așteaptă, nu mișca, vin și eu.

Și iată-mă angajat în capcana cu pereți spinoși, în care, contrar pînzei solide a salopetelor care alunecă, hainele de postav se agață peste tot. Na, se auzi o pîrîitură și, ca urmare, descoperii o ruptură mare în pantalonul meu.

După cîteva minute de gimnastică foarte variată, l-am ajuns pe Loubens, care mă aștepta cuminte pe ultimul balcon inferior. Lămpile noastre cu acetilenă își dau lumina într-o tradițională și rituală îmbrățișare.

Instinctiv ne aplecăm peste avenul în prelungire, un fel de cutie de scrisori îngustă, totuși accesibilă ; apoi puțul se lăr-

geşte în adîncime. Luminile noastre combinate dezvăluie perspectiva pereţilor care fug încă 10 m mai jos, unde o surplombă opreşte privirea. Nu avem nici sondă, nici hîrtie ca s-o aruncăm aprinsă în gol şi să ne putem da seama de adîncime, dar folosim ca proiectile cîteva stalactite şi le dăm drumul în întuneric. Deşi procedeul de sondaj prin sunet nu dă rezultate bune, apreciem prin căderea stalactitelor adîncimea la vreo 40 m. Or, noi coborîserăm încă 26 m sub strangulare, ceea ce însemna, pentru avenul Henne-Morte, o adîncime în jurul a 170 m. Este de fapt un rezultat curios şi apreciabil, fiindcă această recunoaştere ne-a îngăduit să dublăm adîncimea atinsă în anul precedent. Cu ajutorul imaginaţiei şi al spiriduşului semnalat mai sus, am început să bănuim, să admitem şi curînd să decretăm că avenul nu se poate închide acolo unde au căzut stalactitele, care au dat de un simplu balcon, de un releu...
Dar astăzi nu vom avea nici confirmarea, nici dezminţirea.
Din lipsă de material trebuie să ne întoarcem şi să urcăm în adevărată escaladare peretele vertical care ne desparte de strîmtoare. Aceasta din urmă mi se împotriveşte ca şi la ducere, cu traseul ei în baionetă şi cu blestemaţii spini stîncoşi. Ajunşi în sfîrşit în cămăruţa unde am aşteptat pe cînd Loubens progresa în adîncime, iar acum se bucură de rezultatul obţinut, îl bat pe umăr şi-i arăt cu degetul întins peretele.
— Nu sîntem noi primii care am venit aici, îi spun serios.
Tovarăşul meu se apleacă şi înmărmurit, consternat, descifrează o inscripţie făcută cu creionul roşu pe roca accidentată. Dar deodată faţa lui mobilă se luminează, se deschide şi un puternic hohot de rîs pune capăt emoţiei sale. Însemnarea numai de un sfert de ceas o făcusem eu, cu data şi iniţialele noastre, în timpul scurtei mele aşteptări singuratice în cămăruţă. Restul urcării s-a desfăşurat normal şi am ajuns la suprafaţă fără alt incident decît suitul fără asigurare a scării de 30 m (aceeaşi imprudenţă şi aceeaşi eroare ca şi în anul trecut). Acolo, sub pretext că fotografiază peisajul, tovarăşul meu a reuşit să mă ia din spate, pe cînd contemplam priveliştea înconjurătoare. În acest fel şi-a îmbogăţit albumul, dacă se poate spune, cu silueta mea la care se observa o mare ruptură la pantaloni !
Acest uşor şi prim tribut plătit avenului Henne-Morte nu trebuia să fie ultimul ; am avut de jelit mai tîrziu incidente şi accidente mai grave decît simpla agăţare a hainelor...

A treia explorare

Trei săptămîni după aceea, deşi un strat de zăpadă acoperea pădurea şi căptuşea pîlnia avenului, îngreuind apropierea noastră şi manevrele mai delicate, am coborît din nou. De data aceasta luasem cu noi un material mai bogat, fiind ajutaţi încă de doi prieteni : Espagne şi Pellegrin, fericiţi să facă cunoştinţa avenului. Ei au ajuns la adîncimea de 130 m, terminusul nostru precedent. Acolo au avut misiunea, de care s-au achitat foarte bine, să ne ajute, pe Loubens şi pe mine, să desfăşurăm scările suplimentare aduse, să ne lase şi să ne ridice la capătul unei corzi lungi, cum se cere în orice prospecţiune pe verticală.
Loubens, descoperitorul avenului, sau mai degrabă cel care a coborît primul în ordine cronologică, a dispărut pe treptele de electron ale scării de 40 m ce fusese desfăşurată. După un timp apreciabil, fluierul său mă înştiinţă că a ajuns cu bine la capătul scării. La acest semnal coarda de asigurare de care se dezlegase a fost ridicată ; am înnodat-o sub braţe şi am început la rîndul meu coborîrea.
Pînă la 10 sau 12 m adîncime mă ciocnesc de pereţii puţului destul de strîmt, dar, deodată, lovitură de teatru : am impresia că pătrund ca printr-o lucarnă în bolţile unei märeţe catedrale.
Efectul este surprinzător, impresionant, ca, după o serie de strangulări succesive, să te legeni în gol şi în întunecime. Lampa de la cască nu-mi permite să văd, să delimitez bolta, pereţii, nici fundul acestei uriaşe catedrale. Surprins, înmărmurit, stau o clipă agăţat de scara care oscila în gol, ca să gust din farmecul acestei revelaţii impunătoare, neaşteptate, care nu poate fi simţită, după cît se pare, decît numai în domeniul subteran, atît de straniu, atît de diferit de tot ceea ce există pe planeta noastră.
Ce s-a întîmplat aici, ce puteri enorme de zdrobire, de eroziune au putut interveni ca să sape şi să deşarte muntele în asemenea proporţii ?
Ajungînd în vasta sală, după înaintarea ostenitoare prin puţul strîmt şi prin crăpătura lărgită cu multă trudă, rămîi în extaz şi eşti răsplătit însutit pentru eforturile şi stăruinţa depusă. N-am mai dat aici, ca adineauri, peste un balcon strîmt şi incomod, ci de podeaua unei vaste galerii. Încă o dată am avut dreptate să ne aplecăm o ureche binevoitoare şi înţelegătoare

la şoaptele micului geniu subteran al aventurii. Această ființă invizibilă, care bîntuie în peşteri şi dă tîrcoale vizitatorilor de îndată ce pătrund în domeniul ei, îşi face o bucurie din a speria şi a alunga pe profani şi pe înspăimîntaţi, dar primeşte, sfătuieşte şi ispiteşte pe cei aventuroşi, îndrăgostiţi de singurătate şi de întunecimi. Numele ei, ca şi locul unde stă, diferă de la ţară la ţară : *gnom, kobold, nutton, sotois, djinn* ; ea este binecunoscută de lucrătorii din subteran, de toţi oamenii superstiţioşi care cred (sau se prefac numai) că ar exista mine, cariere sau peşteri locuite de asemenea fiinţe.

Totuşi, evocarea fantastică sau fantezistă nu mă îndepărtează de la realitate şi, pe cînd stau în picioare la capătul scării şi mă dezleg din coarda de asigurare, constat că sînt cu picioarele în patul unui pîrîiaş, care se pierde la cîţiva paşi într-un fel de apeduct natural. În aceeaşi clipă aud parcă un murmur : să fie oare strigăte, apeluri ? Nu ştiu. Mergînd prin apă şi angajîndu-mă în defileul stîncos, în care cursul subteran trece peste cîteva praguri, percep mai bine sunetul vocii şi recunosc deodată aria din *Mignon* : „Cunoşti ţara în care înfloreşte portocalul" ! Este desigur ciudat şi îndrăzneţ să evoci cerul italian în întunecimile reci ale avenului, dar ceea ce reţin mai ales este că Loubens, a cărui voce de bariton şi preferinţă pentru muzica lui Anbroise Thomas nu-mi erau cunoscute, cînta atunci din plin ; semn indiscutabil că este entuziasmat. Ce-o fi descoperit oare ?

Mă grăbesc să-l ajung. Întîrziat o clipă de trecerea dificilă a unei cascade, care cade de la cîţiva metri într-un bazin adînc, neplăcut pentru o baie, descopăr în sfîrşit pe tovarăşul meu în picioare, pe marginea unei prăpăstii şi care, cum mă vede, se lasă de cîntat şi cu gesturi largi îmi arată :

— Avenul continuă, coboară mereu ! îmi strigă el plin de avînt.

Da, avenul continuă ; ceea ce constat la rîndul meu, îngenuncheat, aplecat asupra abisului negru, în care pîrîiaşul cade într-o cascadă verticală, fără să-i pot lumina baza cu puternicul meu proiector electric scos din traistă.

Astăzi, de asemenea, mi-am uitat sonda, însă desfăşor două ziare pe care le răsucesc, le aprind şi le dau drumul în gol. Purtătoarele de flăcări improvizate luminează o clipă pereţii verticali care şiroiesc, dar sînt îndată prinse şi stinse de cascadă. Numeroase stînci azvîrlite în gol, se sfarmă, la rîndul lor, în fundul puţului după 3 secunde şi jumătate, ceea ce corespunde unei căderi de aproximativ 45 m. Enunţarea acestor

cifre dă strălucire ochilor lui Loubens, care socoteşte pînă la ce adîncime enormă riscăm să ne antreneze explorarea avenului Henne-Morte. Şi de data asta trebuie să ne întoarcem din lipsă de scări, rămînînd în extaz de proporţiile tot mai mari, colosale ale avenului, pe măsură ce pătrundem mai adînc în pămînt. Această explorare, care a durat zece ore, a necesitat în plus parcurgerea unei etape de 70 km cu bicicleta şi un marş de înaintare spre munţi de mai multe ore, cu poveri peste măsură de grele.

Dorinţa noastră cea mai vie era, se înţelege, să ne reîntoarcem cît mai repede în aven pentru a continua explorarea ; dar, fiind la sfîrşit de noiembrie, zăpada urma să ne împiedice accesul încă multă vreme. Era necesar de asemenea să se aştepte topirea zăpezilor, care pe căi ascunse alimentează pîrîiaşul subteran, umflă cascada primăvara şi chiar — experienţa urma să ne dovedească — toată vara.

Pentru aceste motive, numai după opt luni, la 6 iulie 1942, am vizitat din nou avenul.

A patra explorare

Dificultăţile şi oboselile, într-adevăr foarte mari ale cărăuşiei în munţi, care ne făceau să ajungem la fiecare explorare istoviţi la gura avenului, şi de data aceasta ne-au împiedicat să pornim cu material suficient.

Am avut totuşi în ziua aceea pentru transportul scărilor suplimentare doi oameni în plus : Roger Pellegrin, care a asigurat singur manevrele din balconul-releu situat la 130 m adîncime, şi Marcel Pons, care, împreună cu Hubert Pellegrin, Espagne, Loubens şi cu mine, a atins punctul terminus din anul precedent : creasta cascadei. Acolo Loubens face o curajoasă şi foarte meritorie coborîre verticală de 45 m, sub duşul cascadei, aterizînd pe un releu destul de spaţios, dar foarte neplăcut din cauza ceţii, a stropilor şi a violentului curent de aer. Zgomotul apei şi distanţa îngreuiază mult convorbirile ; totuşi răcnind, înaintaşul nostru ne informează că s-a oprit deasupra unei noi verticale, puţin importantă, însă impracticabilă fără scară sau coardă. La propunerea mea ca să vin după el, îmi răspunde că aceasta ar constitui o manevră suplimentară, o pierdere de timp şi o aşteptare fără rost, fiindcă tremură de

frig. Se urcă numaidecît din nou sub duşul de gheaţă, care-i trece prin salopetă şi haine.
A fost în consecinţă o simplă şi rapidă recunoaştere făcută de un singur participant care însă a confirmat înălţimea de 45 m a cascadei, a stabilit că ea se prelungeşte mai departe şi că avenul Henne-Morte se înscria deodată printre marile avene franceze de peste 200 m.
Binecînţeles că din ziua aceea ideea şi speranţa de a vedea avenul nostru ajungînd cel mai adînc din toate au încolţit în noi, ne-au însufleţit şi ne-au adus o echipă de colaboratori voluntari, pe care perspectiva de a bate recordul de adîncime (fie chiar numai ca participanţi) i-a mobilizat şi le-a dat un avînt care nu mai putea fi frînat nici de cele mai mari greutăţi, nici de cele mai serioase piedici.
Această ambiţie, acest „cult" al recordului poate fi criticat — şi este criticabil —, mobilul său fiind neştiinţific, iar idealul său — iluzoriu ; însă atracţia sa irezistibilă este caracteristică epocii şi culturii noastre. Performanţa, *recordita* [1], şi-a găsit loc peste tot şi este cultivată în domeniile cele mai neaşteptate. În timp ce unii încearcă să atingă cel mai înalt vîrf al globului sau să realizeze cea mai mare viteză cu avionul, automobilul, bicicleta, pe jos sau înot, performanţa nu putea să-i lase indiferenţi nici pe tinerii din echipa care urma să coboare cît se poate mai adînc în măruntaiele pămîntului.
Deci — inutil de a nega — de acum înainte va trebui să dăm asalturi succesive avenului, pentru a realiza recordul de adîncime sub deviza : *Quo non descendam* ! [2].
Ambiţia noastră era justificată ? Nu cumva era o trufie ? Nu credem. Începînd din 1934 avenul Martel, după cum l-am denumit cînd l-am descoperit şi explorat împreună cu soţia mea pînă la adîncimea de 303 m, era cel mai adînc din Franţa. Venea la rînd avenul Heyle sau Trou d'Audiette, din Ţara bascilor, explorat de Martel în 1908 şi terminat de Max Cosyns şi Van der Elst în 1935, care au dat de fund la 250 m. Al treilea loc revenea noului aven Henne-Morte care, cu cei 230 m şi continuarea întrezărită de Loubens, părea să întărească toate speranţele.
De pe acum organizam viitoarea expediţie care trebuia să grupeze şase participanţi şi să permită la trei dintr-înşii să atingă şi, dacă va fi posibil, să depăşească cota —230 ; de pe acum ne aşteptam să cîştigăm în adîncime şi încercam să apreciem

[1] Record în limba spaniolă în text. — *N.T.*
[2] Pînă unde am să cobor ; în limba latină în text. — *N.T.*

importanţa explorării noastre, cînd ne-a sosit, ca un trăsnet care zguduie ecourile unei peşteri, o ştire senzaţională care ne-a lăsat buimaci. Strălucitul nostru coleg şi prieten, Pierre Chevalier, cu echipa sa, care lucrau de cîţiva ani în avenul Trou de Glaz, în Dauphiné, realizaseră joncţiunea foarte grea şi de invidiat dintre acest aven şi peştera subiacentă Guiers-Mort. Ei făcuseră o coborîre pe scări de 270 m prin puţuri succesive şi o lungă înaintare puţin în pantă, pînă la resurgenţa cursului subteran ; cu totul, o denivelare de 427 m care a făcut să sară în aer (stil de ziar sportiv) precedentul record al avenului Martel.
Nu ne rămînea decît să ne înclinăm în faţa acestei realizări şi să stăruim asupra avenului nostru din Garona superioară care ne promitea studii hidrogeologice captivante, precum şi exerciţii şi emoţii puternice sau, mai pe scurt, satisfacţii de tot felul, atît de necesare în practica speologiei şi care oferă mulţumire acelora care îmbină cultura intelectuală cu cea fizică.

A cincea explorare

La 1 august 1942 avu loc o nouă expediţie, alcătuită din Loubens, Hubert Pellegrin şi cu mine, avînd trei noi recruţi : Seurey, care va rămîne singur la postul de încredere al releului situat la —130 m, Pierre Castéran şi fiul meu Raoul, care au ajuns la —180 m, pe pragul de sus al cascadei de 45 m, unde au lucrat sub conducerea lui Loubens — handicapat de data asta — ca să ajute manevrele echipei de vîrf în care figuram eu împreună cu Hubert Pellegrin. Acesta din urmă, tînăr de 22 de ani, plin de avînt şi dotat cu calităţi atletice, mă ajunse la baza neplăcutei cascade cu apa ei de 3°, care ne udase din plin... Aceste duşuri, într-adevăr sălbatice, sînt *nec plus ultra* [1], rafinamentul cel mai barbar pe care peşterile active (adică parcurse de ape curgătoare) îl opun omului în lupta inegală şi primejdioasă dusă în întunecime şi frig, împotriva numeroaselor curse ale lumii subterane.
Cu toată înfăţişarea noastră de cîini plouaţi, cu toate hainele noastre ude, lipite de corp, ne agităm în jurul a 60 m de scări, de corzi şi de saci grei cu material, transformaţi în bureţi.

[1] „Nu mai departe", expresie latinească care arată ceva de netrecut, maximul. — *N.T.*

Însoţitorii ne-au trimis de sus sacii cu ajutorul unei simple cordeline de manevră, care atîrnă acum în cascadă şi care de aci înainte va fi singura noastră legătură cu etajul superior. Seurey, solitarul din balcon, care avea să dîrdîie multă vreme acolo într-un curent de aer glacial, ne trimisese şi el seria de 60 m de scări recuperate din primul puţ, cel cu zăpadă subterană. Într-adevăr, pentru a evita transportul a sute de metri de material, ceea ce constituie o greutate prohibitivă, procedăm prin recuperări succesive. Acest procedeu cere, bineînţeles, concursul unuia sau mai multor ajutoare la diferitele relee, unde este necesară desprinderea scărilor după ce au fost folosite pentru a fi întrebuinţate mai jos. Astfel avem acolo sus, afară, la orificiul avenului, o echipă voluntară de tineri din regiune, care vor trebui să asigure ridicarea scărilor cu ajutorul funiei de manevră, cînd ne vom întoarce încărcaţi cu materiale şi saci în sala cu zăpadă subterană.

După ce Hubert Pellegrin m-a secondat bine în selecţionarea şi strîngerea materialului, sîntem gata să coborîm mai departe, să pătrundem dincolo de ieşindul întrevăzut mai înainte de Loubens. Strigăm la revedere prietenilor, care de aci înainte nu ne vor mai putea auzi, şi ne lăsăm pe prima săritoare de 5 m, urmată de o alta de 3. Eram fericiţi că am pătruns într-un coridor înclinat, un fel de tobogan încărcat de blocuri, prin care avansăm cocoşaţi sub greutatea sacilor, mergînd totuşi sau, mai bine zis, folosind un mijloc excepţional de înaintare, aproape neobişnuit în acest aven vertical. De altfel, verticalitatea revine curînd şi sîntem opriţi de o surplombă de vreo 15 m care dă într-o nouă parte a avenului, şi mai vastă decît cea pe care o cunoaştem, apreciind numai după impresie şi acustică. Cît priveşte pereţii şi bolta, limitele lor scapă posibilităţilor noastre de iluminare.

Folosirea unei scări de electron, pe care o legăm de o stîncă, este absolut necesară pentru coborîre ; înaintez singur, mereu sub mîngîierile odioase ale pîrîului în cascadă, Pellegrin trebuind să aştepte la locul lui rezultatul recunoaşterii mele. De la un timp eram intrigaţi şi impresionaţi totodată de murmurul unei căderi de apă, pe care o descopăr acum la lumina lămpii. Într-unul din colţurile sălii mari în care am pătruns, zăresc o pînză de apă limpede, însă agitată de căderea unei cascade, provenind dintr-o vastă lucarnă deschisă la 20 m mai sus în perete. Lacul subteran se varsă într-un emisar care

se întîlneşte în mijlocul sălii cu pîrîiaşul nostru, acelaşi care ne-a răsplătit cu nedoriţii stropi succesivi.

Iată aici, înregistrat pe viu, un caz de confluenţă a unor rîuri subterane, care au folosit în cursul epocilor geologice crăpăturile şi fracturile calcarului. Picurînd prin canale şi fisuri, sfredelind şi erodînd, aceste străpungeri hidrogeologice au mărit şi au adîncit fără încetare puţurile naturale din subteran. Desigur, sînt binecunoscute efectele distrugătoare ale apei prin mărturiile elocvente de la suprafaţa pămîntului : violenţa torentelor care au săpat cheile şi canioanele, puterea valurilor mării care a surpat şi fărîmiţat coastele de granit. Sub pămînt însă amploarea unor avene şi a unor peşteri, într-adevăr colosale, pune mai bine în evidenţă ceea ce a putut realiza ca distrugere elementul lichid. Forţa brutală şi impetuoasă a eroziunii turbionare, cataractele şi trombele subterane antrenează stîncile şi înzecesc efectul hidrodinamic ; forţa, deopotrivă irezistibilă, vicleană şi mereu triumfătoare, de punere în sarcină nelimitată vine de hac celor mai masive roci. Cît priveşte travaliul lent, milenar, dar implacabil al coroziunii chimice, el dizolvă, roade şi distruge cele mai dense marmure.

Ce presiune hidrostatică formidabilă a domnit în această sală vastă, ale cărei bolţi nu se pot distinge ? Ce torente sălbatice au sfredelit-o, au golit-o de materiale şi au umplut-o succesiv, ca să-i imprime aspectul halucinant pe care-l descoperă astăzi un biet om, cel dintîi care îndrăzneşte să se aventureze într-o astfel de scobitură titanică ? Cît este de departe de mine în această clipă orice idee de record, orice grijă de a traduce în metri progresul meu şovăitor, nesigur. Cu ajutorul modestelor mele cunoştinţe, caut să reconstitui evoluţia acestui splendid aven, să disting ca geolog ceea ce a fost în ceea ce este. Dar ce problemă înfricoşătoare, complexă, şi ce lecţie de modestie ! În timp ce cugetul meu caută şi invocă un fel de antiteză pentru *mirabilis in altis Dominus* [1], scump alpiniştilor, am trecut prin sala lacului şi sînt oprit de un alt aven grandios, în ale cărui adîncimi întunecate se prăbuşeşte cascada.

O singură stîncă, enormă însă, stă aproape de marginea avenului. Punînd lampa şi sacul jos, mă opintesc de acest bloc şi-l pun în mişcare ; el se leagănă uşor, basculează şi cade apoi fără zgomot. În patru labe, aplecat în gol, cu respiraţia oprită şi emoţionat, ascult şi aştept. Între a cincea şi a şasea

[1] „Minune în înălţimile Domnului", expresie latinească. — *N.T.*

secundă o detunătură brutală, urmată de un tumult de zgomote, urcă din fundul avenului unde stînca s-a pulverizat. Împietrit, ca pe vremuri, cînd avenul Martel îmi dezvăluise enorma lui adîncime, mă gîndesc la acest nou și măreț poem geologic și la beția nestăpînită și periculoasă de a-i tălmăci cîntul din noaptea adîncurilor.
Dar drept ecou al jalnicului vuiet abia stins scos de blocul sfărîmat, aud strigătele și exclamațiile entuziaste ale camaradului meu, care, cocoțat pe balconul său, dă curs liber uimirii sale admirative pentru rezultatul sondajului meu sonor, pe care nu mă hotărăsc încă să-l exprim în cifre.

A șasea explorare

O lună mai tîrziu, la 21 septembrie 1942, inaugurînd o nouă metodă, coborîm în aven seara la ora 8. Nu era nici fantezie, nici paradox, ci o perfecționare, o adaptare logică la împrejurări. Într-adevăr, explorările precedente subterane, care durau între 10 și 13 ore, ne obligau la marșuri de noapte pentru a putea ajunge în zori la marginea avenului, iar la ieșire, noaptea ne găsea în mijlocul pădurii, în care ne rătăceam sub apăsătoarele noastre poveri individuale. Dimpotrivă, sosind la aven spre sfîrșitul zilei, aveam siguranța că ieșim pe lumină, deci tot ce putea fi mai favorabil pentru etapa de înapoiere la Arbas. Mai mult încă, după o îndelungată curățire prealabilă a copacilor și a tufișurilor din pădure, reușiserăm să croim drum pentru un catîr, care trebuia să ne ușureze, cel puțin parțial, de materialul greu de transport. De data aceasta caravana noastră era alcătuită din noi membri ; eram opt.
Doi din cei noi, Pierre Compans și Claude Maurel, au primit să suporte lunga și monotona așteptare la releul inconfortabil de la cota 130 m. Alți doi recruți noi, Jean Castéran și Henry Perrin, urmau să asigure cu fiul meu Raoul manevrele destul de complicate deasupra cascadei, la cota 180 m. În sfîrșit, Hubert Pellegrin și Pierre Castéran aveau cinstea — meritată din explorările precedente — să coboare pînă la terminusul atins de mine recent în sala lacului, acolo unde

stînca dărîmată îmi dezvăluise o nouă adîncime considerabilă. În ce-l privește pe Loubens, plecat pentru un timp la un șantier de tineret, el regreta, deopotrivă cu noi, că nu putea lua parte, dar ne ruga să nu-l așteptăm, ci să continuăm înaintarea în adîncime.
La coborîrea cascadei de 45 m, am încercat de data aceasta unele inovații. Pierre Castéran (mezinul echipei, în vîrstă de 18 ani) și cu mine eram îmbrăcați în costume ușoare de scafandru din pînză de balon, care, deși vechi și poroase, ne apărau de duș. Pellegrin, din nefericire fără costum cauciucat, a încercat un procedeu îndrăzneț și original — înfășurîndu-și hainele într-o pînză impermeabilă, coborî gol pușcă sub cascada glacială, sensibil umflată de ploile recente. Procedeul, mai mult eroic decît practic, i-a cerut lui Pellegrin o rezistență neobișnuită la frig și ședințe succesive de dezbrăcare și îmbrăcare, într-adevăr neplăcute.
Întreagă această organizare și pregătire au condus la un insucces atît de lamentabil și de descurajator, încît ne-au făcut să considerăm un timp ca terminată și imposibilă explorarea totală a avenului Henne-Morte.
Într-adevăr, cascada de la ultimul puț mare era atît de umflată și de violentă, încît, la 30 m adîncime, năucit, cu apa pînă la brîu și lampa stinsă de șuvoiul mereu crescînd, am fost nevoit în grabă să cer celor doi colegi energici, mîhniți ca și mine de insucces, însă conștienți că ajunsesem la capătul puterilor, să mă ridice. Ședința a durat 16 ore, fiecare îndeplinindu-și obligațiile cu abnegație și conștiinciozitate ; în clipa cînd am încetat coborîrea, atinsesem punctul de 290 m adîncime. Încă 10 m în plus și aș fi atins propriul meu record precedent din Franța, din avenul Martel. Dar socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din tîrg iar cînd este vorba de avene verticale, și pe deasupra și udate din belșug, fiecare metru contează.
Speologia cere multă răbdare, foarte multă perseverență și chiar încăpățînare. Ploile din echinocțiu ne-au determinat să renunțăm la organizarea de noi explorări, menite dinainte aceluiași insucces, în cascadele în creștere. Explorarea a fost deci amînată pentru vara următoare. În timpul acestei lungi așteptări am luat hotărîrea energică de a coborî cu orice preț, chiar și pe pipăite, pînă la capătul scărilor, oricare ar fi fost volumul cascadelor.

La 18 iulie 1943, am ajuns în sala lacului cinci oameni, desfășurînd 100 m de scară electron în puțul mare, încă neexplorat. Se găseau acolo, împreună cu Loubens, Pierre Castéran și Claude Maurel, precum și Joseph Delteil, vechiul meu tovarăș de la explorarea rîului subteran de la Bouiche, convocat anume pentru această expediție care se anunța dificilă. În schimb, Hubert Pellegrin, deportat în Germania, nu mai era cu noi. Fiul meu Raoul și Julien Labedan, excelentul cățărător pirineian, asigurau importantul releu numit „al celor 180 m", în timp ce doi voluntari credincioși și descurcăreți, Louis Delvigne și Rieusset, stăteau cu picioarele în apă, expuși unui violent curent de aer pe „balconul celor 130 m".
Moralul lor era încă și mai ridicat prin faptul că nimerisem cascadele mai puțin umflate decît în anul trecut. În timp ce sondam puțul, fixarea scării lungi de un bloc de stîncă a decurs cu însuflețire, însoțită de convorbiri animate și de un entuziasm general. Plumbul de la capătul firului, oprit cu încăpățînare la adîncimea de 70 m, îmi arăta că anul trecut numai 40 m mă despărțeau de acest ieșind, pe care, desigur, l-aș fi atins dacă nu m-ar fi împiedicat violența, într-adevăr exagerată, a cascadei.
Asigurat solid, îmbrăcat în costumul de scafandru și cu o glugă care apăra lampa frontală a căștii, m-am încredințat scării și brațelor tovarășilor mei, care au început să desfășoare repede coarda de asigurare. Era într-adevăr avantajos să cobor cît mai repede, atît pentru a evita înțepenirea mușchilor brațelor și a picioarelor, cît și pentru a scurta durata dușului rece ; rapiditatea coborîrii este în funcție de îndemînarea cu care fiecare nimerește strîmtele trepte ale scării, care se leagănă și se răsucește în gol cînd nu este lipită de un perete oblic, ceea ce constituie tot ce poate fi mai neplăcut și mai greu. Aici nu apărea acest ultim inconvenient, fiindcă scara, bine întinsă prin greutatea celor 100 m ai ei, spînzura izolată de pereții puțului, al cărui diametru este de 20 pînă la 25 m. Prezența blestematei cascade nu întîrzia însă să-mi dea griji mari. Jetul de apă rece ca gheața, lovindu-mă pe glugă și pe umeri, îmi acoperă fața, îmi întunecă ochelarii, pătrunde, pe lîngă guler, în mînecile mele strînse la încheieturi și pe spate, unde pînza cauciucată a costumului de scafandru este uzată. Toate acestea împreună nu depășesc neplăcerile multor altor dușuri prin care am trecut și prin alte locuri, în împrejurări asemănătoare, dar ceea ce mă îngrijorează este puterea șuvoiului care crește o dată cu adîncimea, îmi apasă corpul, mă îngreuiază și-mi îngheață degetele. Înaintez totuși într-o cadență bună, în perfect sincronism cu desfășurarea corzii de siguranță ; cînd ajung însă la al doilea racord al scării, la 30 m adîncime, lampa frontală se stinge exact în același punct ca anul trecut. În obscuritatea deodată totală și sub dușul neiertător, primul meu reflex este să mă întorc numaidecît. Rezist totuși acestui impuls instinctiv și, fluierînd, dau numai semnalul de oprire.
În marile coborîri pe verticală, opririle sînt totdeauna impresionante, demoralizante ; devii pasiv, te gîndești tot mai mult la vidul de sub tine, la ruptura, oricînd posibilă, a cablului și simți mai accentuat tensiunea și alungirile lui. Vibrația și pendulările sporesc și apare teama să nu se încurce coarda sau să nu se înfășoare în jurul scării. Ținîndu-mă cu o singură mînă de scară, scotocind în traistă cu cealaltă, tot căutînd o lampă electrică de buzunar peste care dau în sfîrșit, analizez încă o dată aceste neplăcute senzații ; aprind lampa, pe care o țin cu dinții ca să eliberez amîndouă mîinile, după ce am fluierat ca să continuu coborîrea. În timpul scurtei și neplăcutei opriri mi-am amintit că la 40 m mai jos se află un balcon, pe care încă de anul trecut îmi propusesem să-l ating cu orice preț. Sufocat de abundența cascadei și respirînd greu din cauza lămpii pe care o țineam în dinți, am coborît totuși, cît am putut de repede ; curînd, a doua lampă se stinse și ea și continuu să înaintez prin întuneric și apă. De acum încolo mă voi orienta numai datorită pipăitului, mîinile mele urmărind cablurile subțiri de oțel ca să simt la trecere inelele de racord, plasate din 15 în 15 m. Așa am depășit racordurile de la 45 m, apoi pe cele de la 60 m. Încă 10 m, și voi ajunge, în sfîrșit, la o stîncă solidă, un balcon, unde mă voi putea adăposti de apa cascadei și unde voi putea pune în funcțiune lămpile, ca să-mi dau seama de situație. Accelerînd, număr treptele și deodată dau de un nou racord, cel de la 75 m ! Am depășit, așadar, punctul către care tindea sonda mea, iar scara continua să spînzure în gol.
E greu de tălmăcit ceea ce simți în asemenea clipe ; orice comentariu este de prisos, după cum mi-e peste putință să redau ambianța în care mă găseam : legănat în întunecime, sub cascada brutală a unui aven greșit sondat, pe care l-aș fi putut crede chiar insondabil, spînzurat de treapta unei scări

din fir de oţel de 3 mm secţiune... În această întunecime şi în acest necunoscut, o singură certitudine: că balconul indicat de sondă nu era decît o simplă şi neînsemnată cornişă, pe care nu se poate pune piciorul şi care de altfel este depăşită. Glasul interior al instinctului şi al spaimei îmi spunea: „Urcă, urcă mai repede, pentru a ieşi din acest coşmar şi a nu mai coborî niciodată într-un aven!". Un alt glas, mai autoritar, îi opuse decizia fermă, nestrămutată, de a coborî pînă la capăt, de a nu compromite într-o clipă mulţi ani de eforturi în comun, de a nu începe o reîntoarcere prematură, sterilă, umilitoare şi de altfel practic imposibilă, fără un repaus prealabil suficient. Căci mersul pe scară flexibilă, chiar la coborîre, este într-adevăr istovitor.

Îşi închipuie oricine starea de spirit în care am continuat — încordat şi dîrdîind — să cobor, treaptă cu treaptă, în aşteptarea clipei tragice, cînd, ajuns pe ultima treaptă, piciorul meu va căuta zadarnic în golul avenului.

Am fost cruţat de această înspăimîntătoare şi ultimă încercare, fiindcă deodată am pus piciorul pe un fund stîncos care mi-a îngăduit să las scara şi să învîrtesc de nenumărate ori întrerupătorul lămpii mele electrice, pînă cînd, în cele din urmă se aprinse. La lumina ei slabă, am constatat pe dată că mă aflu într-un lac, cu apa pînă sub genunchi şi că la picioarele mele erau ultimele trepte ale scării. Vreau să mă depărtez la cîţiva paşi de cascada care mă loveşte, ca să mă pot zvînta, să-mi şterg, dacă se poate, ochelarii înainte de a cerceta locul, dar îmi este imposibil; la capătul a cîţiva paşi, coarda întinsă sub braţe mă imobilizează. Dau semnalul convenit, urlu să fie slăbită coarda; din depărtări, voci nedesluşite îmi răspund; dar coarda nu cedează nici cu un deget şi sînt silit, de voie de nevoie, să rămîn sub duşul de nesuportat. Încerc să mă aplec cu toată greutatea pentru a mai cîştiga cel puţin încă un metru; nu-i chip, — mîini de fier o stăpînesc. Şi cei de sus aveau dreptate să nu cedeze, după cum îmi dau seama cînd mă uit din nou la ultimele trepte ale scării de la picioarele mele: ele mă fac să înţeleg că coborîsem o verticală de 100 m şi, dacă socotim nodul funiei din jurul pieptului şi extremitatea ţinută de tovarăşii mei, aceştia nu mai aveau de unde să-mi mai acorde nici un centimetru în plus. Adăugăm pentru acei care nu-şi dau seama a priori ce reprezintă 100 m pe verticală, că aceasta este înălţimea totală a turnului catedralei Nôtre Dame de Paris. Fără îndoială, există verticale mai mari în avenele franceze;

uriaşul între acestea este avenul Jean-Nouveau (Vaucluse), în care Martel a coborît în 1892 dintr-o singură bucată 163 m. Am avut personal ocazia să cobor o verticală de 103 m în avenul Oulad-Ayach din Munţii Atlas şi de 145 m în avenul basc de la Heyle; amîndouă erau însă uscate, fără duşuri, fără pantă de lumină, şi nu mi-au oferit nici pe departe emoţiile simţite în teribilul puţ inundat de la Henne-Morte. Pe scurt, deci, coarda de 100 m complet desfăşurată în acest ultim puţ m-a făcut să înţeleg că eram la adîncimea exactă de 355 m. Din penibila şi curioasa situaţie de captiv nu-mi rămînea decît o cercetare rapidă a locului.

Mă găsesc în mijlocul unei săli rotunde de 15—18 m diametru, în care se află un mic lac alimentat de cascadă. Mi se pare că bazinul are o scurgere printr-o crăpătură căscată la baza puţului mare; privirile mele sînt atrase mai ales de o terasă ce domină o nouă treaptă în adîncime. În această direcţie se îndreaptă cu desperare eforturile mele, însă zadarnic. Încerc atunci să mă eliberez din coarda de siguranţă legată pe sub braţe, însă nodul, strîns de greutatea mea şi de apa rece, rezistă eforturilor depuse de degetele-mi înţepenite. Deznădăjduit, întorcîndu-mă la capătul scării, reuşesc să mă aplec şi să strîng mai multe pietricele, pe care le arunc în continuarea puţului.

Acest sondaj acustic, apreciat după durata şi intensitatea zgomotului de lovire, îmi dezvăluie existenţa unui nou puţ important.

O simplă scară suplimentară de 50 m şi ajutorul unuia sau a doi coechipieri ar fi fost de ajuns ca să atingem adîncimea excepţională de 400 m şi să vedem ce urmează. Însă alt Tantal[1]: spre desperarea mea, nici nu mă pot apropia de marginea noului puţ. După ce îmi satur privirile cu ceea ce nici o fiinţă omenească nu văzuse înaintea mea, mă mulţumesc să dau semnalul de urcare. Reîntoarcerea am făcut-o în beznă totală, lămpile neputînd să se menţină în funcţiune sub tromba de apă. Sus, sînt întîmpinat de braţele viguroase ale tovarăşilor, îngrijoraţi şi dornici să cunoască rezultatul şi peripeţiile recunoaşterii mele amfibii. Cu toţii sîntem foarte impresionaţi şi entuziasmaţi de adîncimea sporită a avenului şi hotărîm pe loc să ne reîntoarcem la atac în mod obligatoriu cu o echipă mai numeroasă şi cu scări mai lungi.

[1] Personaj mitologic condamnat să sufere de foame şi sete, deşi în jurul lui se găseau mîncare şi apă. Chinul lui Tantal este comparat de aceea, cu toate marile dorinţe care eşuează în momentul realizării. — *N.T.*

Intrați în aven la 18 iulie, am ieșit a doua zi la ora 15, după ce am tremurat de frig 21 de ore, dar, „gata să o luăm de la capăt", după cum sună vesela lozincă pe care echipa noastră și-a însușit-o.

A opta explorare

Într-adevăr, după o lună, la 16 august 1943, am reluat explorarea cu un supliment de material și unsprezece coechipieri, cifră încă neatinsă la Henne-Morte. Moralul este și de data asta excelent. Toți sîntem însuflețiți și plini de avînt pentru noua explorare, care se anunță mai agitată și mai îndelungată decît oricare alta; dovada este că am coborît în ziua aceea la 8 dimineața, fără să bănuim că vom ieși a doua zi, cam la aceeași oră.

La releul de —130 m, Louis Delvigne, ca și la ultima sa gardă, cînd a stat nemișcat 15 ore pe balconul strîmt, și-a luat cu stoicism postul în primire împreună cu un nou recrut, Paul Dupuy, hotărît și el să-și pună răbdarea la încercare și să înghețe, dacă era nevoie chiar 24 de ore, pentru a asigura succesul expediției.

La al doilea releu, de la —180 m, au fost introduse două perfecționări. Cu ajutorul pitoanelor bătute în stîncă, a fost fixată peste aven o bară de fier pentru a îndepărta scările din jetul cascadei și să permită astfel coborîrea cît mai puțin sub apă. În plus, Roger Pellegrin și tovarășul său, Jean Carenini, au reușit, folosind nisip, pietriș și saci, să clădească peste pîrîu un mic baraj, care să rețină apa o bucată de timp, reducînd debitul cascadei. Această dublă perfecționare a fost cu atît mai prețuită, cu cît de data asta 7 oameni au coborît cascada de 45 m, purtînd îmbrăcăminte foarte diferită, dar pitorească, în general puțin adaptată scopului. Doar căștile dădeau o notă oarecum uniformă, ele fiind metalice, deși în fond erau diferite: de infanterist, tanchist, motociclist, alături de casca mea albastră cu vizieră din 1915, o cască kaki Adrian de zuav, alta din armata belgiană și una de miner, confecționată din oțel.

Personal, avînd privilegiul vîrstei — singurul, de altfel, pe care nu-l puteam respinge în această echipă de tineri —, am îmbrăcat una din cele două salopete ale noastre din pînză de balon, cealaltă fiindu-i rezervată lui Loubens, cu care alcătuiam echipa de vîrf, menită să atingă și să depășească chiar adîncimea de 400 m, la care se ajunsese în explorarea precedentă. Ceilalți — Delteil, Rieusset, Catéran, Maurel — purtau impermeabile mai mult sau mai puțin învechite și rupte. Echipamentul fiului meu se deosebea între toate prin originalitatea sa: o bluză gudronată cu glugă de pescar breton și o haină strînsă pe corp din pînză de culoare galbenă, care fusese dată cu ulei și ajunsese atît de cleioasă că fiecare evita să se apropie, iar traista se lipea de haină în așa fel, încît banduliera devenea inutilă. O fustă scurtă, de tip scoțian, croită dintr-o veche mușama, și jambiere din cameră de automobil, peticite, completau silueta sa pitorească.

Echipamentele noastre, fără îndoială, vădeau mai mult decît modestie. Și mîncarea din traistă era insuficientă, ea neputînd compensa eforturile fizice și nevoile imperioase de calorii necesare în acest aven plin de curent și apă, în care temperatura oscila, după etaj, între 0 și 4°.

O creștere evidentă a debitului pîrîului, comparat cu cel constatat la explorarea precedentă, îmi dă astăzi griji pentru coborîrea celeilalte cascade de 100 m, mai puternică, mai grea și mai periculoasă; micul baraj intermitent și folosirea drugului de fier ne permit deocamdată să evităm la releul de la —180 această agravare, astfel că reușim să depășim cu bine obstacolul.

Mergînd în frunte cu Loubens și Delteil, cărăm o parte din material pînă la pragul superior al unei cascade de 12 m, care domină sala lacului. Ajuns în acest punct sînt înspăimîntat de zgomotul cascadei care se prăbușește în lac cu un bubuit încă nemaiauzit.

Ne găsim la mijlocul lui august și este evident că topirea zăpezilor subterane din împrejurimi este activată de căldura din toiul verii. Cum vom putea oare înfrunta dușul glacial, cu echipamentele noastre mizerabile? Cum vor rezista oare însoțitorii mei?

Dar de ce să ne batem dinainte capul cu astfel de probleme cînd timpul le va rezolva fără întîrziere sau, mai bine zis, le va înlătura cu totul?

Pe cînd Delteil, nedespărțit de ciocanul lui, bate cînd cu o mînă, cînd cu alta, pitonul pentru ancorarea scării pe care tocmai o desfășuram cu Loubens, izbucni un vacarm ce se termină cu un zgomot înfundat de cădere și cu strigăte de „ajutor".

Urcăm imediat toți trei culoarul înclinat prin care de-abia

coborîserăm, cățărîndu-ne în grabă peste praguri, sărind din bloc în bloc, pînă la baza unei cascade de 5 m, unde îl găsim pe Pierre Castéran veghind atent lîngă Claude Maurel. Acesta zăcea chircit de durere, cu fața descompusă de suferință și gemea ; era ud din cap pînă-n picioare, iar cureaua căștii smulsă și prinsă numai într-un nit. Curînd sosiră și Rieusset, și fiul meu, care își dăduseră drumul pe scară peste micul prag. Castéran ne explică accidentul sau, mai precis, faza finală.

Dintr-o cauză nedefinită, care va rămîne totdeauna inexplicabilă, Maurel, unul din cei mai ageri coechipieri ai mei, a alunecat pe povîrnișul de sus ; a venit cu capul înainte într-o cădere care ar fi putut să fie mortală, dacă, din fericire, n-ar fi dat de un bazin cu apă și n-ar fi avut casca.

Rănitul se îndreaptă acum, susținîndu-și cu mîna dreaptă brațul stîng, frînt la cot, care-i dădea dureri groaznice. Pe cînd căutam să-l încurajez și să-l dezleg din coarda de 60 m cu care era încins, el se tînguia ; dar nici un cuvînt personal de văicăreală. Pe curajosul tînăr îl frămînta doar expediția : „Ar fi stupid să nu izbutiți din greșeala mea !" repeta el într-una. Apoi, cu gîndul la urcare, operație pe drept cuvînt dificilă și complicată, pe care urma s-o întreprindem dat fiind că ne aflam la 230 m adîncime, adăugă : „Nu mai sînt bun de nimic ; am să vă chinui pînă mă veți scoate de aici, căci nu mă pot folosi de mîini pe scări !". Într-adevăr, mă gîndeam, nu fără să mă cutremur, la manevrele aproape imposibile și la încercările la care va fi supus ; mă îngrijora în special trecerea prin strîmtoarea de la cota —100 ; binecuvîntam însă cerul *in petto* [1] că am de-a face cu un tînăr energic, care în loc să-și deplîngă situația în care se află, suferă pentru nereușita expediției.

Am legat apoi brațul fracturat al rănitului în poziția în care el suporta mai ușor durerea. Cu ajutorul unei corzi l-am ridicat repede la releul superior, care ne domina numai cu cîțiva metri. De aici începeau truda noastră și calvarul îndelungat al rănitului.

Rieusset, Castéran, fiul meu și cu mine urcarăm pe rînd cascada de 45 m, ca să-i mai ajutăm pe Pellegrin și pe Carenini, întrucît transportul sacilor cu material și mai ales ridicarea rănitului erau anevoioase. Delteil și Loubens, rămași lîngă acesta, îl legară cu multă dibăcie ca să-l poată căra pînă la capătul scării, unde îl așezară cu picioarele petrecute printre trepte, ca să fie cît mai sus în momentul pornirii. La primirea semnalului am pornit ridicarea cît mai ușor posibil.

[1] „Din inimă", în limba italiană. — *N.T.*

De la primele opinteli ne-am dat seama ce mare greutate trebuia să ridicăm ; de aceea, la fiecare efort, avansam doar cu cîțiva centimetri. Bara de fier așezată de curînd de-a curmezișul avenului și peste care coarda făcea aproape un unghi drept, opunînd la alunecare o rezistență considerabilă, ne sili să dublăm eforturile. Cînd, după cîteva opinteli, am căzut doborîți unul peste altul, din aven răsună un strigăt : s-a rupt coarda !... Maurel, care abia începuse ascensiunea și își dădea toate silințele să se apuce cu o mînă de scară, a picat din fericire de la înălțime mică drept în brațele lui Delteil și ale lui Loubens, care urmăreau cu atenție ridicarea lui. Faptul acesta a înspăimîntat atît pe victimă, cît și pe noi, încredințați fiind că-l ridicasem mai sus decît în realitate. Niciodată în decursul explorărilor mele n-am înregistrat vreo rupere de coardă, și ea s-a produs tocmai cu un tovarăș neexperimentat, dezarmat.

Incidentul care a urmat accidentului ne-a dezorientat, iar pe Maurel l-a făcut să privească cu neîncredere, neputincios și pasiv, înceata și amețitoarea ridicare.

În acest timp o nouă coardă pusă în două a fost desfășurată ; rănitul fu legat și ridicarea — reluată. Pentru a reduce frecarea considerabilă pe drugul de fier, am înaintat și, încălecînd buza avenului, cu un picior într-o parte și cu celălalt într-alta, am prins coarda cu amîndouă mîinile și am tras-o scandînd energic : „Ho, sus !", la care echipa m-a urmat concomitent și viguros.

De data aceasta ridicarea rănitului era evidentă ; metoda se dovedi bună, succesul asigurat. Totuși, stingîndu-i-se lampa, nu l-am mai putut vedea ; în schimb, lampa lui Delteil și cea a lui Loubens scînteiau la baza scării, pe care aceștia o țineau întinsă ca să ușureze urcatul lui Maurel. Este extrem de periculos să stai astfel sub verticala unei scări în timpul suirii unui tovarăș sau a unui sac ; oricînd se pot desprinde fragmente de stînci, pietre și obiecte, care, căzînd de la înălțime mare, constituie proiectile de temut. Amintesc acest lucru tovarășilor mei de jos, strigîndu-le să nu mai rămînă sub scară. De bine ce i-am înștiințat, o bucată de stîncă pe care îmi sprijineam cu putere piciorul se desprinse și se rostogoli în adînc ; instinctiv am scos un răcnet de spaimă și cu greu apuc să mă sprijin de drug, evitînd astfel să iau aceeași direcție. O scurtă liniște, două sau trei izbituri dintr-un perete într-altul ale blocului care cîntărește între 15 și 18 kg ; deodată, un strigăt sfîșietor și urlete de durere, care încetează aproape imediat, urmate de o liniște to-

tală... Am rămas încremeniți și într-o clipită ne fulgeră și ne copleși o lume de gînduri : viața noastră parc-ar ține de un fir. Apoi, fără a scoate vreun cuvînt, fără explicații — oricum zadarnice ! —, după o pauză care n-a depășit cîteva secunde, am reluat cu glas spart manevra : „Ho, sus !". Această comandă, împreună cu gîfîiala echipei de tras, curmă liniștea așternută după ultimul urlet auzit. Maurel își pierduse, desigur, cunoștința ; poate chiar... Dar nu ! Să alungăm aceste idei, să tragem, să tragem mereu, să-l scoatem repede din aven ! În fine, îi văd casca ieșind din umbră ; umerii se apropie, urmează un nou salt ; ridicîndu-l la nivelul drugului, îi examinez cu înfrigurare fața palidă, peste care se prelinge apa în șiroaie, exprimînd suferință și teamă, întocmai ca și a mea. Ochii lui holbați mă fixează și, în timp ce-l ajutăm să încalece marginea puțului, uimiți că nu-l vedem însîngerat, el articulează cu greutate și în hohote de plîns doar atît : „Bietul Loubens !" și noi înțelegem totul.

Deci Maurel a fost atins numai în treacăt de proiectilul care, venind de la 45 m, s-a abătut asupra lui Loubens. Mă aplec să-l strig pe Delteil, a cărui tăcere n-o înțeleg, dar acesta, după ce, cu sînge rece și cu o totală stăpînire de sine, se încredință că Maurel se afla în siguranță, rupe liniștea și mă cheamă :

— Casteret !

— Da, ascult, îi răspund îngrozit.

— Coboară !

— Imediat, imediat, însă... Ce face ?

— Coboară ! strigă din nou.

Întrebările începură să curgă. Fiecare cerea noutăți, precizări, dar... degeaba. Delteil, zgîrcit la vorbă, nu adăugă nimic mai mult, ci repetă comanda.

— Coboară ! răsună vocea sa gravă și stăruitoare.

Fără să am vreo îndoială asupra gravității situației, m-am legat în cea mai mare grabă și-mi dădui drumul pe trepte mai iute ca oricînd.

Eram dornic să aud de jos un cuvînt, văicăreli, gemete ; dar nimic. Din clipa în care a urlat ca o fiară lovită, Loubens a amuțit, iar tovarășul său, care avea ceva mai bun de făcut decît să ne întrețină, tăcea și el. Coborînd mereu sub duș, pradă unor gînduri în care îmi închipuiam tot ce putea fi mai rău, nu izbuteam să mă împiedic să fac o paralelă între spaima noastră, nenorocirea aceasta neașteptată, și cadrul impasibil în care noi, bieți oameni prinși în capcană, ne frămîntam. Ce înseamnă strigătul lui Loubens, pe dată înăbușit, față de vu-

ietul milenar și veșnic al acestei cascade ? Ce înseamnă umila noastră frămîntare în mijlocul unei naturi indiferente, dacă nu ostilă față de slăbiciunea noastră, care a fost piedică în calea pătrunderii noastre sau, mai degrabă, a fost părtașă la această dramă omenească, întocmai ca la revărsarea unei ape, la o avalanșă sau la căderea unei frunze uscate ?

Aterizez în mijlocul blocurilor șiroite de ape și alunecoase de la baza puțului și-l văd, în sfîrșit, pe Delteil în genunchi, aplecat asupra corpului lui Loubens, încovrigat pe o stîncă plată. La întrebarea mea mută, camaradul meu îmi răspunde cu un gest a neputință, poftindu-mă parcă în acest fel să iau singur cunoștință ; pe urmă îmi explică totuși, pe scurt, cum o așchie din stîncă l-a lovit pe Loubens mai întîi în ceafă, deformîndu-i casca, iar apoi i-a căzut în spate, la înălțimea omoplatului. Acesta a strigat, a mai avut puterea să facă cîțiva pași și s-a prăbușit. De atunci aiurează, horcăie. De altfel mai horcăie și acum ; la întrebările mele stăruitoare, răspunde gemînd. Îl doare mai ales plămînul, arată el. Într-adevăr, e cu sufletul pe buze, are respirația grea, foarte dureroasă. Fracturi, contuzii interne ? Ambele, fără îndoială, dar cu neputință de constatat ; e prea frig să-l dezbrăcăm aici ; îmbrăcămintea lui udă cu greu ar putea fi scoasă, și pentru el ar fi o suferință inutilă.

Bine că trăiește, vorbește chiar și noi îl încurajăm, asigurîndu-l, bineînțeles, că-l vom lua de acolo. Trecînd la fapte, descurcăm o rețea de corzi încîlcite, din care Delteil, expert în materie, confecționează un nod pentru un scaun dublu, adaptat la starea rănitului. În timp ce pregătim corzile și facem nodurile, — căci, după dublul accident, materialul care se găsește la acest etaj e într-o dezordine de nedescris — tresar deodată la auzul unui cîntec cercetășesc pornit dintr-un glas spart, tremurat ; bietul nostru prieten delirează...

După ce a înghițit două pastile de aspirină și cîteva bucăți de zahăr muiate în rachiu (întreaga noastră farmacie !), a dovedit un curaj vrednic de admirație și o voință neclintită, străduindu-se să ne ajute atît cît îi permiteau puterile. Curînd, asigurat cum se cuvine în coardă, legat în poziție ghemuită de mumie peruviană, l-am ridicat în cascadă, unde a pendulat vreme îndelungată, fără sfîrșit, sălbatic, îndurînd sub dușul implacabil, fără a scoate un cuvînt, dar nu fără gemete, toate izbiturile dureroase, opririle și loviturile neașteptate.

Nu ne vom opri prea mult asupra celor ce au urmat ; e greu să redăm prin cuvinte atmosfera și calvarul îndurat de cei doi răniți și de salvatorii lor, în timpul înspăimîntătoarei suiri din

adîncimile avenului. Puțurile succesive, pragurile, trecerea prin strîmtoare, unde eram pe punctul să pierdem partida, toate acestea nu se pot povesti ; întîmplările pot fi înțelese numai dacă sînt trăite în spaima continuă de a vedea rîniții doborîți de frig și epuizare, de a vedea mîinile noastre paralizate și tăiate de cablurile subțiri, cu timpul neputincioase să mai tragă corpuri inerte de peste 80 kg și saci voluminoși cu funii îmbibate de apă. Cît privește iluminatul, avînd în vedere durata neobișnuită a parcursului, încetul cu încetul lămpile ni s-au stins sau erau aproape pe sfîrșite.

Am intrat sub pămînt la 16 august, la 8 dimineața ; primul accident s-a produs la ora 18, iar ieșirea la suprafață a avut loc a doua zi la ora 19, după 35 de ore chinuitoare.

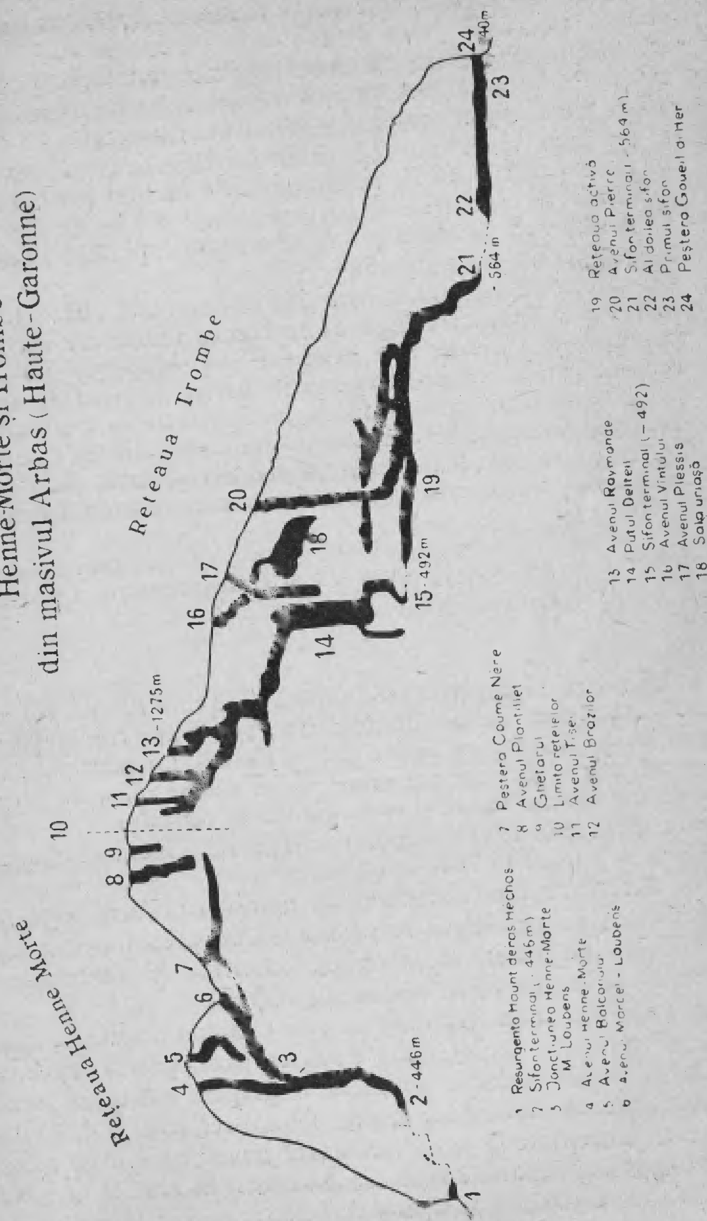
Rîniții au fost scoși din aven, întreg materialul a fost recuperat ; toată lumea, fără excepții, și-a îndeplinit datoria pînă la capăt, începînd cu Delteil, care a dat o admirabilă dovadă de sînge rece, și terminînd cu voluntarii de la releul —130, care au stat de gardă 25 de ore pe îngustul și incomodul balcon stîncos.

Salvarea propriu-zisă din aven reușise, însă misiunea noastră nu era încă terminată. Loubens a fost transportat pe o brancardă improvizată, grea și primitivă, prin pădurea în care ne-a prins noaptea și ne-am rătăcit, în timp ce Maurel ne-a urmat cu curaj pe picioare.

La 2 noaptea am ajuns clătinîndu-ne pe picioare în cătunul Labaderque, de unde Roger Pellegrin, frînt de oboseală ca și ceilalți, a mai găsit energia necesară să ne ducă în camioneta lui la Saint Gaudens. În fine, abia a treia zi la 5 dimineața, bieții noștri răniți au fost culcați în paturile unei clinici. Radiografiile au arătat că Loubens avea o fractură a omoplatului și patru coaste rupte.

Și astfel, campania noastră din 1943 în avenul Henne-Morte s-a încheiat în mod dezastruos. Ea putea să aibă un sfîrșit mult mai tragic ; o fericită întîmplare a făcut însă ca Maurel, căzînd în cap, să nu moară și tot astfel, stînca desprinsă de la mare înălțime să nu sfărîme capul lui Loubens. În mod normal asemenea accidente n-ar fi trebuit să se producă.

Rămîne inexplicabil cum Maurel, atît de îndemînatic, atît de experimentat, a putut să cadă astfel ; numai întîmplarea a făcut ca bucata de stîncă, de care pînă atunci toți s-au folosit la coborîre, să cedeze sub picioarele mele. Optsprezece dintre ai noștri s-au sprijinit pe ea cu toată puterea. Chiar în ziua acci-

dentului, din exces de precauţie, fiul meu i-a încercat soliditatea cu ciocanul.
Această buză a rezistat la toate şi la toţi ; era scris să cedeze şi să cadă în intervalul scurt cînd trei oameni erau sub traiectoria ei. Pe scurt, imponderabilul a lucrat în ziua aceea.
N-are importanţă, nu vom primi înfrîngerea şi nu vom capitula. Pe paturile lor de suferinţă, unde Maurel şi Loubens aşteptau să se restabilească, harta avenului a fost de mai multe ori desfăşurată, studiată şi a noua noastră explorare a fost proiectată pentru vara lui 1944.
Din păcate, împrejurările trebuiau să hotărască altfel. În 1944 tînăra şi însufleţita echipă de la Henne-Morte era dizolvată, împrăştiată. Unii au fost deportaţi sau trimişi la S.T.O., în timp ce alţii au reuşit să ajungă în Africa de nord, în Anglia, sau activau în maquis-ul din regiune, printre care şi Loubens. Teribilele evenimente din această perioadă, atît de întunecată păreau că au amînat pentru mult mai tîrziu, poate chiar pentru totdeauna, continuarea explorărilor în marele aven din Pirinei.

A noua explorare

În sfîrşit, la 21 august 1946, după o aşteptare de trei ani, vreo zece membri ai Speleo-Clubului din Paris şi alţi trei scăpaţi teferi din vechea echipă pirineiană — Delteil, Loubens şi cu mine — am putut, în cele din urmă, să ne fixăm corturile la gura avenului Henne-Morte şi să ne gîndim la coborîre.
Avenul, care în 1943 s-a apărat cu o ploaie ucigătoare de pietre, a pus în acţiune în 1946 apele mari.
Din nefericire, ploi abundente au umflat cascadele interioare, silind pe şeful expediţiei, Raymond Gaché, preşedintele Speleo-Clubului din Paris, să întrerupă coborîrea la adîncimea de 250 m, pe creasta marii cascade de 100 m.
„Nu mai este simpla cascadă pe care Casteret a biruit-o singur acum trei ani, a scris Gaëtan Fouquet, istoriograful expediţiei. Este un torent furios, o cataractă, o Niagara subterană care se prăbuşeşte cu bubuit de tunet. Lămpi-reflectoare înmănuncheate, îndreptate în aven, luminează numai un nor de spumă. Să mergi mai departe ? Nebunie. Să cobori în această tornadă ? Demenţă. Trebuie să te întorci fără speranţa de a cîştiga un nou centimetru din necunoscut. Ah ! da, Henne-Morte ştie să se apere !"
Totuşi, înainte de a face cale întoarsă, Gaché, ajutat de Loubens, a aruncat în cataractă 4 kg de fluoresceină destinată să dezvăluie, dacă va fi cu putinţă, resurgenţa apelor din aven. Apoi echipa, învinsă de apele mari ale cascadei, a urcat şi a ajuns cu capul plecat la tabăra de bază, unde timpul rău, care nu înceta, a dat semnalul împrăştierii.
Concediile fiecăruia erau pe sfîrşite ; avenul rămînea neînvins. El îşi păstra secretul, experienţa de colorare fiind negativă. S-a înregistrat numai un singur rezultat cu ocazia campaniei din 1946. Un tînăr politehnician, Halbronn, specializat în folosirea explozibililor, şi-a propus să mărească strangularea incomodă de la cota —100. Cu ajutorul unor încărcături de tip nou, numite *charges creuses,* folosite pentru prima oară în speologie, Halbronn a reuşit să lărgească admirabil această strangulare. Din patru explozii trecerea a fost lărgită astfel, încît doi oameni se puteau angaja de aci înainte alăturaţi, în patru labe, acolo unde altădată trebuia să te strecori pe burtă şi să te opinteşti din greu ca să treci prin această gîtuitură.
Mai amintim, de asemenea, că Loubens — din nou el — a mai avut o aventură pe locul unde fusese grav rănit în 1943.
Pe cînd cobora în puţul vertical de 45 m, din greşeala camarazilor care manevrau coarda de asigurare, s-a răsturnat rămînînd spînzurat cu capul în jos pe scară. Lampa cu acetilenă, agăţată de centură, i-a aprins prin răsturnare salopeta şi a dat foc costumului uşor de scafandru, inflamabil, pe care-l purta dedesubt.
Mulţumită unui reflex fericit, Loubens a putut să se redreseze şi să penduleze sub cascadă, care a stins incendiul. Aceasta a fost de altfel unica împrejurare cînd blestematele cascade subterane au avut un rol util.

A zecea explorare

În decembrie 1946, profitînd de vacanţă, şase parizieni (Deudon, Susse, Dresco, Mondin, François şi Jean Paul Maille) şi doi tuluzieni (Baylac şi Doumercq), conduşi de Trombe, noul preşedinte al Speleo-Clubului din Paris, au coborît în aven pînă

în marea sală situată la adîncimea de 250 m. Félix Trombe, vechi speolog, distins chimist, şef de lucrări la Centrul naţional de cercetări ştiinţifice şi stîlpul nucleului ştiinţific al expediţiei, este de altfel originar din împrejurimile avenului Henne-Morte, fiind un cunoscător profund al masivului Abras, avînd la activ numeroase campanii speologice.
Bazat pe faptul că grosimea zăpezii şi frigul puternic de la această altitudine ar fi defavorabile circulaţiei apelor superficiale şi subterane, Trombe s-a hotărît pentru această vizită în timpul iernii. Ea s-a dovedit, cum se putea de altfel prevedea, foarte grea la exterior, din cauza transportului cu spatele al materialului prin zăpada înaltă, şi a campamentului oarecum arctic. Dar deducţiile privitoare la aven au fost confirmate, volumul cascadelor fiind într-adevăr foarte scăzut în raport cu debitul de vară. Constatarea era de mare importanţă şi se putea întrevedea, dacă abundenţa cascadelor ar fi compromis campania din vara anului 1947, posibilitatea continuării explorării în mijlocul iernii, cu toate greutăţile de acces şi neplăcerile unui campament pe zăpadă.
Pe lîngă constatările relative la debitul redus al cascadelor subterane, această expediţie-fulger din decembrie 1946 a mai avut ca scop studierea metodelor de atac şi de amenajare a diferitelor treceri dificile ale avenului şi în special a temutei cascade de 100 m.
S-au făcut la faţa locului fotografii, măsurători, schiţe. Apoi, după ce s-a încercat o nouă experienţă de colorare cu 25 kg de fluoresceină, valoroasa echipă s-a înapoiat la Paris, încrezătoare că vara lui 1947 va consemna sfîrşitul explorării, aşteptînd cu nerăbdare şi încredere rezultatele colorării.
Trombe aprecia că „25 kg de fluoresceină aruncate în cascada Henne-Morte, reprezintă posibilitatea de colorare a mai multor milioane de metri cubi de apă.
Încrezător în eficacitatea unei asemenea probe, am înştiinţat, în legătură cu aceasta, Direcţia Apelor şi a Pădurilor, precum şi numeroase primării din Ariège şi Haute-Garonne, capabile să efectueze un control în jurul masivelor Arbas şi Paloumère. Trecu o lună, două, trei şi, în cele din urmă, am pierdut orice speranţă să obţinem un rezultat pozitiv".
Într-adevăr, spre mirarea generală, „uriaşul tub digestiv de la Henne-Morte a absorbit fără urme formidabila doză de colorant".

Henne-Morte rămînea în continuare un mister, şi speologii erau mai dornici ca oricînd să lămurească această enigmă, să coboare tot mai adînc în măruntaiele muntelui, ca să-i smulgă secretul.

*

Nu e cazul de a relata aci reuniunile numeroase şi ştiinţifice de la sediul Speleo-Clubului din Paris, nici să dăm amănunte despre pregătirile şi construcţia materialului special care au preocupat continuu pe tehnicienii şi realizatorii echipei, în care s-au distins şi s-au devotat în primul rînd Trombe, Dresco, Gaché, Deudon şi Susse. De asemenea, nu este posibil să relatăm nenumăratele şi laborioasele demersuri făcute de aceiaşi speologi, în scopul de a obţine subvenţiile neapărat necesare pentru cumpărarea echipamentelor, a accesoriilor, a materialelor de tot felul, precum şi intervenţiile şi rapoartele destinate autorităţilor publice şi puternicelor organizaţii capabile să ajute şi să finanţeze expediţii.
Cei izolaţi în Pirinei au putut afla prin convocări, dări de seamă, note, de ecourile acestei activităţi şi au căpătat asigurarea că de data aceasta ofensiva din 1947 va fi o ofensivă în stil mare.
Nu-i mai puţin adevărat, noi nu eram în ambianţa pariziană şi de la distanţă nu puteam bănui amploarea şi importanţa expediţiei, aşa cum mi s-a arătat la 24 august 1947, cînd am ajuns, printre ultimii, în satul Arbas. De altfel îmi fusese adresată o notă care, în termeni foarte politicoşi, glăsuia :
„Aţi făcut destul în anii precedenţi ; de data aceasta veniţi cînd totul este pregătit şi vă puteţi astfel consacra explorării propriu-zise".
Într-adevăr, cînd în 1943 Speleo-Clubul din Paris mi-a propus colaborarea lui, nu numai că am primit-o integral, dar am şi cerut parizienilor să se ocupe mai departe de organizarea şi conducerea operaţiilor, rezervîndu-mi numai mie şi credincioşilor mei Loubens şi Delteil un loc în echipa de vîrf, ceea ce s-a acceptat, hotărîndu-se totodată numirea mea ca membru de onoare a Speleo-Clubului din Paris.
În rezumat, cînd am ajuns în satul Arbas, pierdut în fundul văii, tupilat la piciorul muntelui prăpăstios şi împădurit care ascunde numeroase avene şi peşteri, mi s-a confirmat ceea ce aflasem de cîteva zile şi ceea ce crease printre toţi locuitorii o vie agitaţie, că a sosit un puternic detaşament militar, care trebuia să secundeze activitatea speologilor, adoptînd ca temă o manevră la munte.

O linie telefonică de mai mulţi kilometri, desfăşurată cu dificultăţi mari, terenul fiind foarte accidentat, era deja în funcţiune, din vale pînă la gura avenului.
Alături de casa telefoniştilor de la serviciul de transmisiuni, fusese instalat un parc de automobile, cuprinzînd două camioane şi două jeepuri, cu remorcile respective ; aceste vehicule făceau naveta între Arbas şi cătunul Labaderque, cocoţat la 800 m altitudine, la capătul drumului carosabil.
Acolo încărcăturile (material şi provizii) erau luate în primire de conducătorii de catîri ai unui regiment ; cei 15 catîri, străbătînd poteci foarte dificile (trei dintr-înşii fiind răniţi în cursul unor căderi impresionante), trebuiau să ajungă pînă la gura avenului, situat în mijlocul pădurii într-o zonă haotică, neînchipuit de dislocată, fisurată, străbătută de numeroase pîlnii şi uriaşe prăbuşituri.
De data aceasta, neavînd nici griji organizatorice şi nici apăsătoarea povară pe umeri, pe care o cărasem de atîtea ori pînă aci, clătinîndu-mă pe picioare în timpul unei istovitoare ascensiuni de trei pînă la patru ore, am ajuns proaspăt şi bine dispus în tabăra instalată la un sfert de oră de aven, pe coasta unei pajişti, la 1 400 m altitudine. Uimirea mea a fost şi mai mare cînd am văzut agăţate vreo 28 de corturi pe panta, e drept, cam prea înclinată, dar cine cunoaşte împrejurimile de la Henne-Morte îşi putea da seama că altă posibilitate nu exista. Corturile militare, care pot fi recunoscute după marile lor dimensiuni, după nuanţa întunecată, mi se par grupate în jurul unui izvor, fiind dominate de drapelul tricolor fluturînd în vîrful catargului. Corturile civile, de mărimi, forme şi culori variate, sînt împrăştiate nu departe, fiind dispuse după un plan mai dezordonat, oarecum fantezist. Recunosc cortul german al lui Loubens, în care urma să fiu găzduit cu Delteil şi doctorul Clamagirand, „bonetul de poliţie" al lui François şi Jean Paul Maille, vecin cu cortul prezidenţial al lui Trombe, cortul conic al celor doi entomologişti Dresco şi Nègre, acel al abatelui Cathala şi al lui Baylac, cei doi tuluzieni ai expediţiei. Mai departe corturile izotermice de tip „Hymalaia" care adăpostesc pe speologii-alpinişti himalaieni şi caucazieni Gaché, Ichac, Deudon, Ertaud, Jonquière, Clément şi Susse.
În fine cortul vast (cantină, depozit de alimente şi de material) al simpaticului nostru intendent şi ministru al aprovizionării, Dl. Fossorier, tronează în mijlocul cartierului doamnelor, adică doamnele Trombe, Deudon, Valluey, Guérin şi Jonquière, care, împreună cu domnişoara Annie la Blanchetais, se luau la întrecere, cu bună dispoziţie şi devotament, în pregătirea mîncărurilor copioase şi a băuturilor calde menite să dea putere echipierilor care ieşeau din aven la orele cele mai neaşteptate din zi sau din noapte, toţi deopotrivă de îngheţaţi şi de înfometaţi. Drept replică drapelului militar, fanionul tricolor al Speleo-Clubului se leagănă de ramura unui fag înalt, subliniind caracterul naţional al expediţiei, patronată de armată, de Clubul Alpin francez, de Cercetarea ştiinţifică şi de Direcţia sporturilor, deci organizaţii ştiinţifice şi sportive, alcătuite exclusiv din francezi.

Aşa se prezenta tabăra Henne-Morte, cuibărită în munţi, dispusă în amfiteatru la peste 1 000 m deasupra cîmpiilor Garonei, a cărei imensă panoramă desfăşurată la picioare era presărată seara de miliarde de lumini, printre care se recunoşteau micile oraşe Lannemezan, Montréjeau, Saint Gaudens, Saint Martory şi la orizont, la 100 km în linie dreaptă, lumina rotativă a aerodromului din Toulouse.
Dar eram grăbit să ajung iar la aven ca să văd noile instalaţii şi îmbunătăţiri ce-mi fuseseră descrise, precum şi pentru a avea noutăţi despre coechipieri, care ştiam că la ora aceea lucrau de zor sub pămînt, ocupaţi cu instalarea diferitelor balcoane-releu şi transportul materialului în adîncime.
Foarte judicios a rămas stabilit să se amenajeze de data aceasta avenul pînă la 250 m adîncime, prin grija echipelor succesive. Revendicînd onoarea şi răspunderea de a conduce la asaltul adîncimilor echipa de vîrf, aceasta urma principial să intre în acţiune după terminarea lucrărilor pregătitoare. În consecinţă, oamenii din această patrulă înaintată trebuiau să fie pe cît posibil cruţaţi, păstraţi în rezervă pentru atacul final şi să se găsească în excelente condiţii pentru a putea înainta la momentul dorit.
Un asemenea plan cerea fiecăruia o disciplină liber consimţită. Dacă unii erau chemaţi să dea dovadă de curaj şi de rezistenţă, ca să meargă pînă la capăt, altora li se încredinţau sarcini pe cît de plicticoase pe atît de istovitoare, iar alţii, sacrificaţi pentru scopul final, trebuiau să fie pregătiţi să îndeplinească cu abnegaţie munci ingrate şi chiar periculoase.
Fără să anticipăm asupra episoadelor coborîrii şi a rezultatului atins, putem spune de pe acum, spre lauda tuturora, că eforturile şi sacrificiile cerute au fost depuse cu un spirit de echipă şi sentiment de solidaritate admirabile, ceea ce a asigurat succesul ; toate acestea, sub conducerea şi autoritatea, deopotrivă competentă şi generoasă ale lui Trombe, care a luat asupra sa

sarcina şi răspunderile zdrobitoare ale uneia din acţiunile cele mai delicate şi mai îndrăzneţe din cîte s-au încercat vreodată sub pămînt.

Împreună cu Delteil, totdeauna punctual la întîlniri cînd e vorba de pus ceva la cale într-un aven şi mai cu seamă la Henne-Morte, trecem de marginea pădurii care desparte tabăra de aven şi ne apropiem pe o ploaie torenţială de scufundătura care constituie preavenul, vastă şi împădurită pîlnie, în care se menţine totdeauna, chiar sub un soare puternic, o lumină cernită, un crepuscul destul de sinistru pentru această anticameră a avenului.

Astăzi această impresie este şi mai puternică, sub cerul jos şi plumburiu, care descarcă şiroaie de apă, dînd peisajului un aspect lugubru, spre desperarea noastră, fiindcă aceste ploi neîntrerupte şi abundente umflă cascadele şi ne-ar putea ţine pe loc ca anul trecut. „Un adevărat timp de Henne-Morte", mă încredinţează tovarăşul meu, care de atîtea ori a trecut prin potopurile caracteristice masivului Arbas.

Dar ce-o mai fi şi asta ? Ce înseamnă acest zgomot neobişnuit tocmai în acest loc ? Să fie motorul unui jeep care a reuşit să se caţere pînă aici ? Nu, desigur, imposibilitatea este evidentă. Iată de altfel explicaţia, fiindcă sîntem pe buza pîlniei şi zărim sub fagi şi brazi trei mari corturi militare. Pămîntul este cum nu se poate mai noroios, mai frămîntat, amestecat cu resturi de ambalaj, deoarece catîrii, urcînd de la Labaderque pe poteci înguste şi alunecoase, au descărcat aici poverile, depozitate imediat în două corturi, înainte de a fi coborîte în aven. Ne atrage atenţia mai ales al treilea cort, din care se aude bîzîitul motorului.

„De necrezut" ! murmură Delteil şi ne oprim în faţa grupurilor electrogene aduse pînă aci cu atîtea sacrificii.

Motorul se învîrteşte şi noi urmărim firul electric pînă deasupra avenului, unde printre frunze străluceşte şi se leagănă un puternic bec electric.

Mai jos, se întrezăresc siluete mobile, care par să asculte de comenzi şi de fluier. „Uzina e în funcţiune", îmi spune prietenul, pe cînd coboram amîndoi pantele alunecoase, stîncoase, ale pîlniei. Iată şi avenul în jurul căruia se frămîntă o echipă de oameni cu glugi şi căşti. Soldaţii, înglodaţi şi uzi pînă la piele, trag în cadenţă de o funie, care iese neagră şi vîscoasă din adîncimile avenului. O scară subţire de electron, întinsă ca o coardă de vioară, este coborîtă în aven, împreună cu firul telefonic şi cel electric. Pe marginea extremă a puţului, se agită un om

conducînd manevra cu glasul şi cu fluierul. După impermeabilul galben şi după casca militară, recunoaştem pe şeful echipei. Acest om, care anul trecut şi anul acesta a totalizat un număr important de ore, fixat ca Prometeu[1] de stîncă, este simpaticul Chavigner.

La Paris, Chavigner este inginer la P.T.T. ; la Henne-Morte, el comandă echipa de suprafaţă. În acest post important şi ingrat — ales voluntar — a petrecut zile şi nopţi de gărzi prelungite şi de munci din cele mai ostenitoare. El este, desigur, coechipierul care a avut de suferit cele mai multe intemperii şi ploi interminabile pe treapta stîncoasă, neospitalieră şi minusculă unde îşi avea cortul.

Încă din 1946 el ne-a dotat cu o linie electrică, întinsă prin pădure şi peste văi, de la Arbas pînă la intrarea în aven, şi cu un telefon de campanie pînă la adîncimea de 130 m.

Tot ceea ce în decurs de doi ani a fost coborît în aven şi apoi scos afară — oameni şi bagaje — a trecut prin mîna lui ; el cunoştea tabieturile, stilul, caracteristicile şi firea fiecăruia dintre noi. El a putut desigur să mediteze asupra reacţiilor determinate de oboseală, asupra omului încleştat pe scara lui, luptînd pînă la epuizare totală pentru a urca ultimele trepte la terminarea explorărilor subterane, exagerat de lungi. Şi nu mă va dezminţi, fără îndoială, dacă precizez că aceste reacţii se manifestă în majoritatea cazurilor prin vociferări, prin cele mai grave ocări, adresate lui şi echipei de manipulare, care nu ştiu ce să mai facă pentru a ne trage din adîncuri.

Dar, din fericire pentru noi, Chavigner nu răspundea pe acelaşi ton ; el ştia că sîntem la capătul puterilor, atît fizic cît şi cerebral, şi ne întîmpina totdeauna cu un surîs, adresîndu-ne cuvinte de îmbărbătare, deznodînd cu propriile-i mîini înţepenite nodul jilav al corzii noastre de asigurare, pe care cu degetele amorţite noi nu-l mai puteam desface, îndrumîndu-ne către cortul vecin, unde domnişoarele La Blanchetais şi Maillard pregăteau şi ne ofereau cafele şi ceaiuri fierbinţi.

În clipa în care mă îndreptam spre Chavigner ca să-i strîng mîna, de sub pînza de cort sună aparatul telefonic care era alături de reşoul cu alcool al domnişoarei Blanchetais. Am ridicat receptorul.

— Alo, aici suprafaţa, spun eu stabilind legătura.

— Alo, aici —180, îmi răspunde o voce binecunoscută.

[1] Personaj mitologic, care, dăruind oamenilor focul, a fost pedepsit să fie legat de o stîncă şi un vultur să-i mănînce ficatul. Se foloseşte drept comparaţie pentru cazurile cînd este fixat de un anumit loc şi trece prin situaţii grele. — *N.T.*

— Cum aşa ! Chiar dumneata, Loubens ! Ce faci acolo jos, de cînd eşti la Henne-Morte ?

— Am sosit de cîteva zile ; alaltăieri, cu doctorul Clamagirand, am spart, cu ajutorul încărcăturilor de tip nou, strîmtoarea de la cota —130, care împiedica trecerea troliului destinat releului —225. „Uzina este în funcţiune", zicea adineauri Delteil. Într-adevăr, nu se şomează şi în această clipă Henne-Morte este un veritabil şantier subteran.

— Bine, perfect, felicitările mele, i-am spus lui Loubens. Dar numai un cuvînt : cum sînt cascadele după aceste furtuni continuu afurisite ; nu-s prea umflate ?

— Da, din păcate ! Bolţile lăcrimează tare şi cascada de 45 m, pe care o domin, este în creştere. Vom avea de furcă !

Am închis telefonul după această ultimă informaţie puţin îmbucurătoare. Era ora 15 ; ploua într-una ; va ploua fără încetare pînă la noapte, apoi toată noaptea, cu descărcări electrice, căci sîntem în mijlocul norilor, şi tunelul repercutat de vîrfurile învecinate bubuie zgomotos.

Urcatul celor şase oameni care au transportat materialul pînă la adîncimea de 180 m se prelungeşte cu aşteptările şi incidentele obişnuite : legătură telefonică tăiată, funii încurcate şi agăţate de ciocuri de stîncă inaccesibile, manevre greşite de cordeline care se rup sau scapă din mîini, comenzi sau semnale din fluier greşit interceptate şi multe alte cauze de întîrzieri şi oboseli.

Chavigner, mereu în picioare pe piedestalul lui şi aplecat spre aven, se frămîntă, dă comenzi, fluieră fără încetare şi încetul cu încetul echipierii ajung la suprafaţă extenuaţi, plini de noroi, de nerecunoscut.

Trombe, Dresco, Loubens au ajuns la zi, să zicem la suprafaţă, căci eram în plină noapte. Lui Susse îi venise rîndul să urce. Se auzeau fluierăturile lui, apoi exclamaţii confuze, nedesluşite. La 80 m adîncime se pare că a fost victima unui incident sau unui accident, nu se ştie exact, fiindcă tunetul bubuia fără încetare. Toţi eram nerăbdători să-l vedem apărînd. Şi iată-l ieşind şi povestindu-şi aventura, care nu era banală, poate chiar unică în analele speologiei.

Pe cînd urca treptele metalice ale scării din fir de oţel, a simţit o comoţie violentă, o descărcare electrică aidoma unui fulger sau unui bubuit de tunet. O emanaţie electrică lovi, desigur, fagul cel mare, de trunchiul căruia era legată scara ; Susse fu smuls de pe scară de descărcarea electrică ; din fericire, n-a fost un trăsnet veritabil, fiindcă, ud cum era şi pe o scară de pe care curgeau şiroaie, ar fi fost fără îndoială trăsnit. Spre norocul lui, el era legat şi fusese susţinut de coarda de asigurare.

La miezul nopţii au ajuns la suprafaţă ultimii oameni, fraţii Maille. Încovoiaţi sub povara rucsacurilor, cu felinare puternice în mîini, mergeam unul după altul spre tabără, unde cîţiva dintre noi urmau să aibă neplăcuta surpriză să descopere în interiorul corturilor scurgeri de apă care, fără să fie subterane, nu sînt mai puţin dezastruoase.

A doua zi şi în zilele următoare, cu echipe pe care încercam să le împrospătăm, au urmat noi descinderi în aven ; dar, cum nu aveam efective inepuizabile, unii dintre echipieri erau siliţi să participe la diversele acţiuni mai mult decît îi ţineau puterile. Armata contribuia din plin la corvezile succesive de amenajare şi introducere continuă a materialului. Pentru aceste coborîri pregătitoare s-au înscris voluntari : căpitanul Ducos de la Hitte, locotenentul Laguille, adjutantul şef Vigroux, sergentul Caille de Salies, ajutînd efectiv pe speologi în timpul şedinţelor însufleţite, în care nu au lipsit nici obişnuitele canonade cu pietre, nici ruperile de scări datorită blocurilor. Un astfel de bloc s-a rostogolit pînă la picioarele lui Trombe, căzînd de la 80 m, iar un sac umplut cu fierărie l-a atins în treacăt pe Jacky Ertaud. Este răzbunarea obişnuită, „porţia" avenului Henne-Morte, va spune Loubens aflînd că Delteil a căzut rău, prăbuşindu-se la baza faimosului puţ de 50 m. Delteil, originar din Ariège, „deci incasabil", după Loubens, nu a fost grav rănit, ci numai rău contuzionat, dar va trebui să se lase păgubaş de a mai face parte din echipa de vîrf. Resemnat, suportînd şi trecînd cu stoicism peste handicapul lui fizic, el se va consacra în schimb cursei dintre suprafaţă şi cota —180 pentru cerinţele de aprovizionare ale „viitorilor troglodiţi" care vor coborî şi vor petrece mai multe zile la 250 m adîncime.

A unsprezecea şi ultima explorare[1]

La 28 august 1947 s-a efectuat coborîrea decisivă în vederea reluării explorării propriu-zise.

Între amiază şi miezul nopţii, 22 de oameni, în echipe de doi pînă la patru, s-au înfundat în aven, şase dintre ei pentru a

[1] Au fost menţionate la paragrafele respective numai explorările propriu-zise, excluzîndu-se zilele de pregătire sau de amenajare — *N.A.*

ocupa diferitele relee etajate, ceilalți 16 ca să ajungă în sala situată la —250 m.

Este cu neputință să ne dăm seama ce a însemnat această adevărată mobilizare, acest exod în adîncime.

Totul a fost calculat și pus pe minute, fiecare știind la ce oră și cu cine va trebui să coboare.

La amiază, pe cînd trîndăveam pe iarbă în fața cortului meu, îi văd pe Delteil, Nègre, entomologul Speleo-Clubului din Paris, abatele Cathala de la Speleo-Clubul din Toulouse și pe adjutantul Vigroux, punîndu-și sacii pe umăr și cu căștile pe cap părăsind tabăra cu pași grei către aven, în care vor coborî primii.

Ziua trece încet și abia seara la zece, după ce am văzut numeroasele plecări ale tovarășilor mei, am pornit-o către aven însoțit de Loubens.

Din cauza greutăților mari care ne striveau și a terenului accidentat din întunecoasa pădurice, nu schimbăm nici un cuvînt, însă mințile noastre lucrează. Știu că gîndurile noastre comune se învîrtesc în jurul obiectivului și sîntem pătrunși de solemnitatea momentului.

Soarta expediției, legată de a noastră proprie, fiindcă noi sîntem actorii, se va hotărî acum. După șapte ani de eforturi și de așteptări, vom juca o carte mare, poate cea mai mare.

La gura avenului s-au produs întîrzieri în manevre ; echipele succesive și bagajele lor n-au putut fi coborîte atît de repede cum fusese prevăzut și eram nevoiți să mai așteptăm un timp pînă cînd scările de la primul puț de 80 m vor fi eliberate.

La miezul nopții ajungem din urmă și depășim pe frații Maille, de la Speleo-Clubul din Paris, care transportă, desfășoară și descurcă cu răbdare un fir telefonic, într-o succesiune de puțuri strîmte și întortocheate, care nu le ușurează munca. Mai jos, la 130 m adîncime, dăm de primul balcon-releu, unde Delteil, Nègre și adjutantul Vigroux se zbat să coboare sacii cu material, la 40 m adîncime. Ei se lipesc cu spatele de perete, ca să elibereze trecerea și să putem coborî pînă la cota —170, unde pătrundem în zona acvatică a avenului. Într-adevăr, aici apare primul pîrîu subteran, în patul căruia plescăim pînă la al zecelea balcon-releu, unde căpitanul de la Hitte, locotenentul Laguille și abatele Cathala se canonesc cu manevrele de coborîre, deosebit de delicate și de acrobatice, în primejdiosul puț de 55 m, numit și „Puțul Morții“, de cînd cu dublul accident din 1943.

Din motive de securitate și pentru a ieși din traiectoria cascadei și a pietrelor, s-au instalat în acest puț două scări paralele, una mai depărtată decît cealaltă față de cascadă, astfel că la o anumită adîncime, prin pendulare și balans în gol, va trebui făcută o schimbare de scară ; este ceea ce am numit „săritura veveriței“, pe care nu o va uita nici unul din echipierii de la Henne-Morte. După acest exercițiu de voltij, demn de trapeziști — lucrăm aici însă fără plasă ! —, continuu coborîrea pe scara învîrtitoare și elastică, pînă cînd vîr piciorul, la 230 m adîncime, într-o mocirlă presărată cu blocuri și pietre, care abundă în acest prodigios puț. Cunoscînd din experiență că nu este prudent să rămîn acolo, mă îndepărtez de traiectoria posibilă a proiectilelor și descopăr, lipită de perete, silueta șiroindă a unui coechipier necunoscut, care de altfel se prezintă ca și cum ne-am întîlni într-un salon : „locotenent parașutist du Puy-Montbrun“ ! N-aveam idee de participarea la expediție a acestui ofițer de statură atletică. Locotenentul du Puy-Montbrun, plin de noroi și ud leoarcă, păstrează în mijlocul avenului toată distincția. Eram gata să-l întreb dacă nu a aterizat aici cu parașuta ! Dar sosirea lui Loubens, care ni se alătură, întrerupe convorbirea. Abatele Cathala, care conduce manevrele dificile ale puțului unde ne aflăm, ne va trimite îndată sacii noștri personali, de capătul unei corzi lungi. Cu capul ridicat pîndim și încercăm să întrezărim prin întuneric apariția bagajelor noastre, care tocmai coboară, învîrtindu-se în gol, lovind pereții din loc în loc. Una din aceste izbituri desprinde niște pietre, care se ciocnesc și vin asupra noastră. Instantaneu lăsăm capul jos și, cu casca strînsă între umeri, ne ghemuim. Pietrele se sfărîmă zgomotos de podea și una dintre ele izbește brațul și umărul lui Loubens, care se strîmbă de durere. Tovarășul meu nu este superstițios, căci altfel ar putea să creadă că spectrul din Henne-Morte nu-l mai slăbește și că, din cei 22 de oameni aflați acum în aven, a știut să-l recunoască și să-l lovească pe acel care a venit primul să-i tulbure singurătatea și liniștea.

Pe cînd își freacă umărul — cel fracturat în acest loc acum patru ani —, îi amintesc lui Loubens că tot aici, anul trecut, era să ardă în salopeta lui impermeabilă care se aprinsese și-l sfătuiesc să nu mai întîrzie mult.

Ne lăsăm în lungul unei succesiuni de săritori și întîlnim mai jos grosul echipei, răfuindu-se cu o stivă de material adunată la buza ultimei verticale ce domină vasta sală, denumită „sala lacului“, ținta noastră de astăzi. Să sperăm că vom atinge as-

tăzi această țintă, fiind greu de știut la ce oră din zi sau din noapte voi putea păși în această sală, parcursă altădată pe furiș, cu teamă, de-abia întrevăzută la lumina lămpilor noastre slabe. Acum, cînd 16 oameni vor parcurge mai multe zile, luminile noastre individuale conjugate și flăcările de magneziu ale cineastului Marcel Ichac ne vor dezvălui caracteristicile și detaliile ei arhitecturale, cu excepția misterioasei bolți, foarte înaltă, nedeslușită, spre care privirea se pierde la mai mult de 60 m în sus.
La una din extremitățile acestei mari catedrale, o cascadă de 20 pînă la 25 m cade mugind, într-un lac a cărui apă limpede de 4° și ai cărui stropi ce-l înconjură nu te ispitesc să te apropii. Din această pînză de apă ia naștere un puternic pîrîu ce a săpat un adevărat canion în podeaua stîncoasă a sălii, pe care o străbate dintr-un capăt în celălalt, prăbușindu-se în enormul puț vertical.
În sfîrșit, după corvoada grea și nesfîrșită de transport al materialului pe terenul în pantă, haotic și jilav, ne apucăm de o treabă în aparență nebunească. Într-adevăr, desfacem și montăm trei corturi ; vom instala o tabără sub pămînt, așa cum a hotărît șeful nostru Trombe, care a ales acest loc umed drept reședință de bază.
Decizia a fost departe de a întruni toate sufragiile și majoritatea sînt sceptici în ceea ce privește odihna într-un cort la 250 m adîncime, în tunetul cascadelor, în mijlocul ceții, al șiroaielor izvorîte din bolți și într-un curent de aer glacial.
Cu toate acestea corturile au fost ridicate, fixate cu pietre, terenul stîncos nepermițînd înfigerea țărușilor ; foarte curînd cei 16 oameni, extenuați de greaua încercare, au dispărut sub corturi. Instalarea ridică de altfel o problemă delicată, deoarece corturile, prevăzute normal pentru trei persoane, vor trebui să adăpostească aici cinci sau șase. Realizarea pare o adevărată enigmă fiindcă numărul viitorilor locatari pare că va fi mult mai mare decît posibilitățile reale de cazare. Speologii sînt însă obișnuiți prin profesiunea lor să se strecoare prin locuri minuscule și, încetul cu încetul, ne îndesăm ca sardelele într-un butoi.
Loubens, Ichac și frații gemeni François și Jean-Paul Maille reușesc să se culce pe o parte și să alcătuiască stratul inferior, peste care mă întind apoi eu și dr. Clamagirand !
Ceea ce va urma va rezulta din legile combinate ale gravitației, ale compresibilității și ale bunei dispoziții și, astfel, bine îndesați, îmbucați, stratificați, începe conlocuirea ; la fel se petrece și în corturile vecine.
Comentariile și comparațiile referitoare la situația noastră nu contenesc ; sardelele deja invocate și scrumbiile în cutii constituie subiectul principal ; sînt însă și comparații mai originale, mai realiste și laurii sînt decernați, în mijlocul rîsetelor și al exclamațiilor aprobatoare, aceluia care a declarat că sîntem aidoma „unei grămezi de purcei cu un sfert de oră înainte de fătare".
Îngrămădirea noastră, pe drept cuvînt neobișnuită, care va risipi somnul unora și va stînjeni odihna tuturor, are cel puțin avantajul că ne încălzește.
Avem aproape toți saci de dormit din puf ; iubitori de confort au tîrît după ei și saltele pneumatice ; cazarea în aven se arată posibilă. Ce păcat că nu avem un cort în plus !
Orele se scurg, încet și greu, tulburate de gemetele celor ce dorm anchilozați. Unul dintre ei mîrîie, se scutură, se trezește și scoate din culcuș un ciocan care îi învinețea șoldurile ! În ceea ce mă privește, îmi frec neîncetat mîna stîngă, care m-a stingherit mult în timpul coborîrii și care acum mă doare. Rănit, s-ar putea crede ? Da, însă de data aceasta nu în aven ; „Femeia Moartă" n-are nimic de-a face cu arsura stupidă, cu ulei fierbinte, pansată de doctor pe care am căpătat-o pe cînd găteam în tabăra de afară.
„Din fericire este la mîna stîngă", mi-a spus el ca să mă consoleze. Da, dar eu însă sînt tocmai stîngaci !
Pot să mai adaug, cerîndu-mi scuze totuși pentru faptul că îmi dezvălui suferințele, că, din pricina unei dureri de măsea, am coborît cu un fular petrecut pe sub bărbie, prins de cureaua jugulară a căștii.
Pe scurt, arsura de la mînă, zvîcniturile molarului și poziția incomodă mă țin treaz.
Prelungindu-se insomnia, aprind lampa de buzunar și mă uit la ceasul-brățară al lui Loubens, al cărui tic-tac îl aud fiindcă încheietura mîinii lui îmi strivește fața.
După cum se vede, viața de colectiv de aici are inconveniente, dar și unele avantaje !
Mă uit la ceas și îmi dau seama deodată că această indicație nu mă ajută cu nimic ; am pierdut cu totul noțiunea timpului. Evident, ziua și noaptea nu se deosebesc sub pămînt, deci nu există reper. Mai mult încă, noi am lucrat fără să ținem seama că e zi sau noapte, culcîndu-ne numai după terminarea corvezii ori cînd eram siliți de oboseală, de frig sau de umezeală.

Singurul factor care ne-ar fi ajutat să măsurăm timpul — orele de masă — ne lipsește și el fiindcă mîncăm hrană rece, nepreparată de noi, și nu la ore fixe.
Această ultimă particularitate, combinată cu restul, creează un climat special, o ambianță extravagantă, un *modus vivendi* [1] excepțional, cu care ne deprindem totuși, fiindcă trăim tot atît de bine în întuneric, în frig și în ceață, în vuietul asurzitor și tăios al cascadelor, fără să știm dacă e ora 7 dimineața sau 7 seara...
Dar pentru că am spus că nu pregătim masa, această afirmație cere o explicație.
În afară de cîteva schimburi și de accesoriile noastre de speologi, sacii noștri, gata să plesnească, conțin hrană pentru mai multe zile, sub formă de rații specifice date armatei. În timpul zilei sau noaptea, indiferent, deschidem aceste cutii late, care conțin conserve — în cantități pentru păpuși — de brînză cu șuncă sau ouă cu șuncă, un baton din pastă de fructe sau nuga, o porție de supă sau de cafea praf, o tabletă de *chewing-gum*, cîteva țigări de lux și niște biscuiți mici, infecți, cu gust farmaceutic. Aceste alimente, foarte condensate, prea bine împachetate, nu ne satisfac nici pofta, nici gustul. Aceste „ingrediente de masticație nefranceze", după cum le-am calificat categoric de la început, nu dau nici impresia, nici mulțumirea de a lua cel puțin o gustare obișnuită și mulți dintre noi regretă că nu au, în locul acestor „mîncăruri alese", o bucată de pîine și un cîrnat.
Să terminăm cu critica și calomniile la adresa alimentelor. Pentru ceea ce trebuie, ele constituie formula ideală ; mulțumită lor am rezistat, și chiar cei mai pretențioși, mai neîncrezători în conținul rațiilor, adică acei care pretindeau că n-au nici măcar impresia că mănîncă ceva și care sufereau în plus și din pricina lipsei de pîine au recunoscut că stomacul nu le mai cerea nimic și că organismul avea chiar mai mult decît rația sa de calorii și de vitamine.
Cum a trecut timpul în aven ? Iată ce a rămas o enigmă pentru mine. Am păstrat amintirea ieșirilor și intrărilor în cort, a lucrărilor și a corvezilor în comun, ca la termite. Uneori sala răsuna de strigăte, de comenzi, de zăngănit de fiare și de lovituri de ciocan. Acest freamăt avea ca scop scoaterea de piese metalice din numeroșii saci coborîți pînă aici și montarea barelor și a tăbliilor, care a doua zi au devenit un troliu. Era o capră metalică ancorată de o stîncă, așezată pe buza puțului mare, suspendat de această capră, se legăna în vid un dispozitiv ciudat numit benă, nacelă, cușcă, sau „pălărie chinezească". În această cușcă, alcătuită din patru tuburi unite jos printr-o mică placă metalică pentru picioare și sus printr-un scut metalic destinat să ne apere de cascade și de avalanșele de piatră, a luat loc Trombe, președintele Speleo-Clubului din Paris.

[1] „Fel de a trăi", expresie latină. — *N.T.*

Inventatorul și creatorul dispozitivului, împreună cu prietenul său Dresco, era nerăbdător să-l încerce înaintea coborîrii echipei de vîrf.
De altfel, datorită simțului său de răspundere, deosebit de dezvoltat, el a făcut mai mult decît o probă, lăsîndu-se coborît pînă în fundul marelui puț, pe care l-am explorat în întregime în 1943, cînd, din lipsă de scări, m-am mulțumit să privesc cu jind în puțul următor și să dau drumul la cîteva pietre. Cușca metalică și pasagerul ei au făcut aproape un sfert de oră la coborîre ; urcarea însă a fost mai mult decît înceată și obositoare. Cei mai viguroși dintre noi au reușit numai prin eforturi istovitoare să acționeze manivelele troliului, iar Trombe, care a manifestat tot timpul un calm demn de admirat în cursul acestei zbuciumate urcări, a fost adus la nivelul nostru abia după o oră și zece minute de manevre chinuitoare, întrerupte de numeroase opriri.
Toată lumea era distrusă, enervată, în special oamenii din echipa de vîrf, fiindcă-și dădeau perfect seama că nu vor putea fi niciodată coborîți sau ridicați în asemenea condiții, prea grele pentru cei de la troliu și prea primejdioase pentru cei din cușcă. Troliul funcționa foarte rău și capra, ca și cablul subțire de oțel, erau supuse unor tensiuni exagerate.
O discuție interminabilă s-a angajat în jurul blestematului troliu, al cărui faliment s-a confirmat dezastruos. În cele din urmă, la constatarea că se făcuse ora unu și jumătate noaptea, fiecare s-a dus să se culce foarte prost dispus, în condițiile de confort cunoscute, departe de a ne însenina.
Insomnii, cîrcei, somnolență, însoțite de coșmaruri și de ruperi de utilaj cu căderi în gol, au alcătuit bilanțul unei alte nopți, foarte neplăcute.
La capătul răbdării, aprind lampa ca să văd ceasul-brățară al lui Loubens, pe care cred că-l voi găsi în înghesuiala în care ne aflam, dar rămîn încremenit de spectacolul neașteptat de sub fasciculul lămpii mele electrice : ninge ! Fulgi plutesc în cort și se aștern peste cei care dorm îndesați !
Avenul Henne-Morte ne-a obișnuit, desigur, cu multe surprize, dar nu chiar așa ! Este de domeniul minunii sau al halucinației ?

Nici una, nici alta, fiindcă-mi dau seama numaidecît că această ninsoare, foarte bine imitată de altfel, provine din sacul de dormit al lui Ichac, din care printr-o largă ruptură iese puful ! Mişcările noastre în somnul neliniştit ridică puful imponderabil, care pluteşte şi evoluează capricios sub cort !

Ora 6 dimineaţa, arată de data asta, fără posibilitate de confuzie, ceasul lui Loubens. Trec tîrîndu-mă peste camarazii mei, ies din cort şi, în vasta sală întunecoasă în care urlă fără încetare cascadele, pentru deşteptare scot un răcnet basc, un *irrinţina* sonor. Astăzi e ziua „J" atît de aşteptată, astăzi cînd, după lozinca noastră cea mai scumpă, „avenul Henne-Morte va fi răpus". Corturile se golesc, sala se populează cu siluete groteşti, apar luminiţe scînteietoare şi curînd răsună primele lovituri de ciocan ale zilei. Trombe, Dresco şi o echipă improvizată de mecanici demontează cu totul troliul ca să-l repare, să-l îndrepte, fiindcă şi-au dat seama că fusese strîmbat în urma unui şoc brutal cu ocazia transportului prin puţurile succesive.

Oamenii de la troliu termină reparaţia şi totul este în ordine, totul este gata, echipa de vîrf va putea porni la asaltul adîncimilor, poate chiar spre recordul lor.

După cum ne-am înţeles, iau cel dintîi locul în nacelă ; apucînd cu mîinile montanţii tubulari ai cuştii care spînzura în gol, am intrat în ea în timp ce oscila, făcînd o fandare deasupra verticalei de 100 m (102, ca să precizăm).

Port un hanorac cauciucat cu glugă şi un pantalon, şi el impermeabil. Pe dedesubt, am tras un combinezon uşor de scafandru. Echipat în acest fel, se pare că voi fi la adăpost de duşurile cele mai violente şi de imersiunile complete.

Sînt, de altfel, fără grijă în această privinţă ; ceea ce mă indispune şi mă îngrijorează, ca să spun pe şleau, sînt oscilaţiile neplăcute ale cuştii, îndoirile caprei şi scîrţîitul roţii de la macara ; cît priveşte firul de oţel de 4 mm, care susţine cuşca, mi se pare extrem de subţire şi puţin rezistent.

Poţi să fii sau să nu fii partizan al dispozitivelor mecanice sub pămînt. Un tehnician, un om de ştiinţă, un reparator apreciază în general folosirea dispozitivului conceput, calculat şi fabricat de el. Nu e cazul cu mine, nu sînt nici inventiv, nici suficient de îndemînatic şi nu am idee de rezistenţa materialelor şi de formule care liniştesc pe deplin pe cei iniţiaţi.

Pe scurt, nu-mi place să fiu astfel suspendat şi coborît imobil şi pasiv de capătul unui fir, la discreţia unei frîne, a cărei eficacitate n-o cunosc, a unui angrenaj capricios şi a unui opritor poznaş.

Trăiască scările de care te apuci cu amîndouă mîinile, pe care te lupţi, unde efortul fizic şi exerciţiul neîntrerupt nu-ţi dau răgaz să te gîndeşti la legea căderii corpurilor !

Dacă însă am putut coborî în 1943 pînă în fundul acestui puţ adînc şi am reuşit să urc folosind numai o simplă scară de electron sub înfricoşătoarea cascadă, de ce să nu recunosc că aceasta fusese de fapt o aventură individuală, o tentativă aproape desperată, o recunoaştere grăbită şi precară, ca să mă încredinţez că avenul continua mereu în adîncime, sub cota —355. A concepe o asemenea coborîre pentru şase oameni, pregătiţi să meargă şi mai în adînc, nu era nici omenesc şi nici posibil. „Începînd cu atacul marii cascade, vom pătrunde într-o ambianţă de catastrofă", a scris Trombe, încheiat cu judecată : „Nu accept asemenea eventualitate". De aici s-a născut ideea de coborîre cu troliul într-o cuşcă blindată.

În ultimul moment mi se întinde o bară de fier de 2 m lungime, pe care am cerut-o pentru a mă îndepărta de pereţii accidentaţi ori de cîte ori nacela s-ar izbi cu putere, precum şi pentru a frîna mişcarea giratorie.

Asemenea unui Don Quijote cu lancea în mînă, voi lupta şi voi face scrimă în lungul puţului, de sus pînă jos, exerciţii care vor întrerupe monotonia coborîrii încete şi mă vor face să uit de oboseală şi de teama ca nu cumva firul de oţel să se rupă în curs de desfăşurare. Cascada, care nu întîrzia să ia direcţia firului de plumb al nacelei, îmi dădea o preocupare suplimentară, deoarece ciocnea zgomotos tabla „pălăriei chinezeşti", care mai atenuează din violenţa ei, fără să asigure însă o protecţie completă, aşa cum s-ar fi putut crede, împotriva stropilor glaciali, împroşcaţi în toate sensurile.

În sfîrşit, am ajuns după un sfert de oră la baza acestui prodigios puţ stropit şi, după ce am dat semnalul pentru ridicarea cuştii deşarte, bălăcindu-mă, traversez micul lac în care aterizasem în coborîrea mea memorabilă şi solitară din 1943.

Cu alte posibilităţi de iluminare decît atunci cînd ajunsesem cu lămpile stinse, ud leoarcă şi îngheţat de apa cascadei, cu mintea limpede fiindcă nu mai eram într-o situaţie precară, am examinat noul puţ ce se deschidea vertical la picioarele mele şi am aruncat pietre care se rostogoleau în lac.

Alegînd un punct de ancorare, fixez o scară, pe care o desfăşor în vid.

Loubens, coborît şi el cu nacela, mă ajunge şi-mi asigură înaintarea pînă la 25 m adîncime, unde dau de suprafaţa unei pînze de apă adîncă.

Printr-o pendulare mă agăţ de peretele în surplombă. De acolo, folosind ieşindurile din perete, înconjur lacul pînă la vărsarea lui, unde dau de o plajă cu pietre negre şi lustruite. Aici se deschidea un fel de tunel scund, în care intru timorat că mă voi ciocni de un fund de sac terminal.

Să fie oare cu putinţă ca avenul Henne-Morte, care ne ţinea încordaţi de şapte ani, să ne rezerve neplăcuta surpriză de a se închide numai cu 25 m mai jos decît terminusul meu din 1943 ? Mă tîrăsc peste pietroaie, alerg aproape în patru labe şi, cu o bucurie de nedescris, împletită cu o oarecare spaimă, văd că bolta se înalţă, iar galeria coboară din nou foarte abrupt, într-un fel de tobogan stîncos în spirală, în care apa se aruncă în cascade zgomotoase.

Pe măsură ce înaintez, descopăr la fiecare pas, la fiecare cotitură perspective îndepărtate în adîncime ; mă opresc asupra unei rupturi, care nu putea fi coborîtă fără coardă.

Înapoiat peste cîteva minute pe plaja cu pietroaie a lacului negru, îl strig pe Loubens, pe care-l zăresc la 25 m mai sus, pe balconul acvatic, şi îl poftesc să mă urmeze.

Vacarmul căderilor de apă stinghereşte convorbirea noastră şi ne obligă să ţipăm unul la celălalt cît ne ţin puterile. Ghicesc mai mult după mimică, decît din vorbe, entuziasmul său împărtăşit lui Deudon de la Speleo-Clubul din Paris, aterizat şi el în fundul puţului de 100 m.

Înainte de a coborî spre mine, Loubens îmi face semn să am răbdare ; apoi lungeşte antena telescopică a unui aparat de radio portativ, ca să se pună în legătură cu cartierul subteran, unde restul echipei de vîrf aştepta directivele noastre.

Aceasta a fost prima comunicare prin radio efectuată vreodată într-un aven, la asemenea adîncime. Menţionez, în treacăt, că locotenentul Auriol, din serviciul de transmisiuni, care ne-a dotat cu aceste aparate minunate, a putut să menţină de la suprafaţa pămîntului legătura cu cartierul subteran, prin 250 m de stîncă, cu toate sinuozităţile şi diferitele strangulări ale avenului.

După un sfert de oră, Loubens şi cu mine coborîm pe coarda săritoare abruptă, despre care am pomenit mai înainte.

Ne strecurăm, călcînd prin apă, într-un defileu strîmt, întrerupt deodată de un puţ larg căscat şi adînc, în care dispare pîrîul.

La vederea puţului, care se strîmtează pînă cînd cuprinde în secţiunea lui toată cascada ce se prăbuşeşte, încercăm un sentiment de desperare. Coborîrea ar echivala cu o sinucidere, cu un înec sigur...

Rămînem ca trăsniţi în faţa acestei găuri sinistre care înghite cascada, cum pare să înghită toate speranţele noastre. Dar, ridicînd privirea, zăresc pe partea opusă puţului un culoar care se adînceşte în perete şi se pierde în umbră.

O manevră extrem de delicată îmi permite, suspendat deasupra puţului, să pun piciorul în această galerie pe care o parcurg repede, pînă la o nouă verticală. Aici nu mai parvine zgomotul cascadelor şi mă aplec deasupra unui vast puţ unde este numai linişte şi mister. Lampa electrică nu luminează peretele opus ; ce ne-o mai aştepta în noul puţ ?

Înapoindu-mă prin galerie, îl pun pe Loubens la curent, cerîndu-i să asigure legătura cu ceilalţi tovarăşi şi să se întoarcă cu doi sau trei dintre ei, cu scări, pentru a putea continua explorarea.

Tovarăşul meu se îndepărtează şi dispare. Rămas singur pentru două ore, fiindcă manevrele, dusul şi întorsul sînt foarte încete în avene, mă aşez să mă odihnesc şi-mi deschid carnetul, în care n-am încetat de dimineaţă să întocmesc secţiunea avenului şi să trec treptele de coborîre.

În clipa aceasta, cu tot frigul, cu toată lipsa de confort şi izolarea, aşteptarea nu mi s-a părut lungă. Dimpotrivă, gust farmecul singurătăţii şi mă tot întreb pînă unde ne va duce aventura.

Schiţa făcută şi adunarea cotelor citite, mîzgălite în carnet pe cînd dîrdîiam de frig, m-au cutremurat ; am fost cuprins de o mare emoţie constatînd că eram exact la 400 m adîncime.

Să mă întorc la trecut. Era în 1912 ; aveam 15 ani cînd am coborît singur, în lungul corzii, primul meu aven. Sînt 35 de ani de atunci...

În 1935 am ajuns cu soţia mea în fundul avenului Martel din Ariège. Atunci fusese atinsă pentru prima oară în Franţa adîncimea de 300 m. Acest record mondial feminin de adîncime n-a fost nici astăzi încă depăşit, şi sînt convins că Elisabeth Casteret, biruindu-şi frămîntările sufleteşti, sfidînd apa rece, rezistenţa la ameţeală, ar fi coborît sprintenă pînă aici. Parcă îi simt prezenţa ei, diafană şi blîndă, care mă însoţeşte pretutindeni, ori de cîte ori sînt sub pămînt, unde timp de 15 ani am lucrat cot la cot într-o minunată colaborare.

Astăzi am atins adîncimea impresionantă de 400 m, pe care o vom depăşi, deoarece avenul continuă.

Cum aş putea împărtăşi această emoţie şi cum aş putea evoca ambianţa avenului printr-o simplă relatare, în care totul ar putea să apară doar ca nişte exerciţii, mai mult sau mai puţin acrobatice, întreprinse în scopul înaintării în adîncuri, mînaţi de ambiţia deşartă de a putea omologa realizarea şi a o traduce în cifre ?

Coborîrea într-un aven mai are şi alte ţeluri, dar tot ce aş mai spune ar fi de prisos...

Să revenim deci la fapte. Loubens a apărut în cele din urmă escortat de Ertaud, Deudon şi de Clamagirand. Ultimii doi au rămas să aştepte chiar aici, în culoarul numit „400 m“. Ertaud înaintează cu noi pînă la orificiul unui nou puţ, la cota —424. Cît priveşte pe Baylac, al şaselea din echipa de vîrf, el a fost pus să aştepte la —355, la piciorul cascadei mari de 102 m.

Mereu urmat de Loubens, care era un „alter ego“, mă las într-o sală înclinată cu sol nisipos, dornic să ştiu ce vom găsi mai departe.

Prima noastră descoperire a fost să regăsim cascada înghiţită la 40 m mai sus de acel puţ întunecos, care, sub forma unui duş neplăcut venit dintr-o boltă spartă, ne-a impresionat mult.

Acest circuit prin culoarul de la —400 m şi prin două puţuri argiloase ne-a adus din nou în partea activă şi acvatică a avenului. Sîntem iarăşi în albia apei, gata să-i urmăm cursul mai departe, fiindcă de aci înainte dispar puţurile verticale suprapuse, caracteristice avenului Henne-Morte. O schimbare foarte precisă de facies (dolomitele[1] succedîndu-se calcarelor aptiene[2]) imprimă cavităţii cu totul altă înfăţişare : nu mai sînt cascade, ci un curs de apă orizontal, prin care înaintăm în sensul curentului. Curînd bolta scundă ne sileşte să ne încovoiem, iar îngrămădirile de pietre alcătuiesc baraje şi reţin suprafeţe de ape liniştite şi adînci.

Încredinţat în etanşeitatea echipamentului meu, mă scufund pînă la piept în primul din aceste bazine. Loubens, care mă urmează ca umbra, face la fel şi amîndoi deodată strigăm şi ne strîmbăm. Fără să ne dăm seama, în cursul exerciţiilor pe scară şi pe funie, uşoara noastră îmbrăcăminte de scafandru a plesnit şi fiecare din noi a luat cinci pînă la şase litri de apă, care ne va pătrunde pînă la piele şi ne va înfrigura tot restul expediţiei.

[1] O rocă asemănătoare calcarului, un carbonat de calciu şi magneziu. — *N.T.*
[2] Epocă din era secundară. — *N.T.*

După acest prim bazin, apare un altul, către care mă grăbesc, fiindcă de aci înainte frigul nu ne mai permite să mai stăm pe loc.

Între timp Loubens mă prinse de braţ ca să-mi facă o mărturisire pe care pînă atunci o păstrase pentru el, dar pe care, faţă de noul aspect al avenului n-o mai putea tăinui.

Cînd a vorbit ultima oară prin radio de la —355, prin releul de la —250 i s-a transmis de la suprafaţă un mesaj din cele mai îngrijorătoare :

„Preveniţi echipa de vîrf că o furtună violentă bîntuie în acest moment“.

Acesta era conţinutul avertismentului care m-a lăsat înmărmurit şi nehotărît.

La asemenea adîncime, o astfel de comunicare nu poate fi neglijată, poziţia noastră, cum stam încovoiaţi sub bolţile scunde ale cursului subteran care ar fi putut să crească subit, era de-a dreptul îngrijorătoare. Ne trece prin minte catastrofa din avenul Bertarelli unde, în împrejurări asemănătoare şi la aceeaşi adîncime, speologii italieni au fost surprinşi şi înecaţi de o creştere a apelor pe cît de neaşteptată, pe atît de puternică.

Oare Henne-Morte se va apăra mereu şi nu-şi va epuiza niciodată sursa de nenorociri ?

Sub privirea întrebătoare a prietenului meu, care mă fixa stăruitor, eram conştient că trebuie să iau o hotărîre urgentă. Instinctiv privesc apa care ne scaldă şi curge repede sub tavanul scund ; îmi dau seama de consecinţele dezastruoase ale unei retrageri din locul în care ne găseam. Ca să nu compromit rezultatul mai multor ani de pregătire, precum şi expediţia din acest an, hotărăsc să stăruim, încredinţîndu-ne în steaua noastră.

Nu m-am folosit de vorbe mari pentru a-i da de înţeles lui Loubens că vom continua înaintarea. Printr-o metodă psihologică pe care nu caut s-o explic, am făcut o constatare fără legătură cu obiectul preocupării noastre, dar atît de neaşteptată, încît a creat un divertisment, curmînd astfel firul îngrijorării. „Ce curios, spun eu, în această expediţie, noi cei care alcătuim echipa de vîrf sîntem în momentul de faţă cei mai avansaţi, sîntem deschizători de drumuri şi culmea... amîndoi purtăm ochelari !“

Cînd mergînd, cînd tîrîndu-ne, am avansat anevoios în apa rece care pătrundea nestingherită în combinezoanele noastre de scafandru prin rupturile de care am amintit. Ne întorceam frecvent să urmărim nivelul apei. Eram obsedaţi de frica unei

creşteri subite, fiindcă putusem constata în amonte, pe pereţi, urme atestînd că uneori apa se adună, se umflă şi se ridică în aven cu 50 m mai sus.

Clănţănind de frig, înaintăm din ce în ce mai greu, pînă cînd ajungem la ultimul meandru, unde apa, aspirată printr-o fisură de forma unui sertar, dispărea.

Cu jumătatea corpului în apă şi cu bustul curbat sub bolta foarte joasă, examinăm năuciţi strîmtoarea impenetrabilă care era totodată şi sfîrşitul avenului.

— E ora 11 seara, spuse Loubens.

— Ne aflăm la —446 m adîncime, i-am răspuns ca un ecou. Henne-Morte este avenul vertical cel mai adînc din Franţa.

Apoi, luîndu-l pe Loubens de umeri şi îmbrăţişîndu-l, i-am mărturisit cu emoţie :

— Pentru mine e o minunată aniversare, cea mai frumoasă din cîte mi-am dorit vreodată. Acum cînd împlinesc 50 de ani, Henne-Morte îmi încununează cariera. E prea mare bucuria...

Perseverenţa noastră în temutul aven pirineian, care ni s-a împotrivit pînă la ultimul metru cu toate ascunzişurile şi piedicile lui variate, astfel a fost răsplătită.

Mergeam împotriva curentului pe cursul sinuos ca să putem ieşi cît mai degrabă : frigul şi ameninţarea viiturii ne nelinişteau. Cu toate acestea am găsit timp ca să ridic cu busola planul cursului de apă, efectuînd vize pe lampa lui Loubens, care acum, la înapoiere, mergea în faţă, oprindu-se la comanda mea ori de cîte ori era pe punctul să dispară după un ieşind stîncos. La părăsirea celei de-a patra staţii, purtătorul meu de miră, pe care-l pierdusem pe moment, răspundea la apeluri cu o voce înfundată din depărtare ; după cum am constatat, el se lăsase ispitit şi se urcase într-o galerie adiacentă, pe care o neglijasem la coborîre. Avea dreptate, trebuia să fim cu ochii în patru ; pînă una alta, stînd nemişcat, am observat că apa era din ce în ce mai rece ; urmărind debitul rîului, mi se părea uneori că se umflă şi este mai zgomotos.

Loubens mă striga ; glasul său era acoperit de vacarmul repezişurilor şi sînt obligat la rîndul meu să mă caţăr şi eu în această vizuină mocirloasă şi cleioasă în care el dăduse de fund, după ce se tîrîse 25 de metri. Şi acolo era un fund de sac, avenul nu se mai prelungea.

Înapoiaţi în albie, deşi murdari de noroi din cap pînă-n picioare, am reluat şi terminat planul pînă în sala duşului, unde am găsit cu satisfacţie capătul scării noastre de electron. Loubens o urcă pînă la balcon, unde ne aştepta Ertaud, în timp ce eu am mai rămas cîteva clipe în apă.

Adun pietricele, iau probe de rocă, observ, cercetez, visez.

Nu întotdeauna ai prilejul să te găseşti la o asemenea adîncime ; ştiu că n-am să mai revin vreodată în aceste locuri ; clipele pe care le trăiesc acum sînt de neuitat, ca şi timpul pe care-l petrec singur, în fundul celui mai adînc aven întîlnit în cursul explorărilor mele. Nu-mi vine să mai plec...

La un moment dat, scot din traistă un creion roşu şi, ca şi în 1941, cînd am ajuns cu Loubens la crăpătura de la cota —100, atunci inaccesibilă, însemn pe perete aceleaşi iniţiale, la care adaug anul 1947.

De acolo de sus, Loubens şi Ertaud, intrigaţi de întîrzierea mea, mă strigau într-una.

Apuc scara cu amîndouă mîinile ca să ajung la ei ; apoi, în momentul pornirii, mă aplec spre perete şi, să-mi fie iertat, îmi lipesc buzele de stînca rece. Pentru întîia oară în viaţă sărutam un aven...

Sub povara hainelor noastre ude, cu picioarele înţepenite de frig, urcăm cu greutate în lungul scării subţiri.

Îi găsesc pe rînd pe Ertaud la —424, pe Deudon şi Clamagirand la —400 şi, în sfîrşit, pe Baylac la —355.

Zărind ultimul coechipier care ne-a aşteptat la baza uriaşei cascade, în ceaţa şi curentul de aer glacial, am avut mustrări de conştiinţă că l-am lăsat atîta timp singur într-un asemenea loc. Dar el flegmatic, s-a complăcut în această aşteptare, după cum, dacă împrejurările i-ar fi cerut, s-ar fi simţit la fel de bine la 446 sau la 700 m.

Acum, misiunea lui neomenească, prelungită peste măsură, va lua sfîrşit. Prin telefon am adus la cunoştinţă sus că sîntem gata de urcare.

Deşi sub pămînt noţiunea de timp dispare, s-a întîmplat în clipa aceea ca cei zece oameni de la tabăra de bază să adoarmă sub corturi, fiind ora 1 noaptea (1 septembrie).

Marcel Ichac, pe jumătate adormit, la zbîrnîitul soneriei, a ridicat aparatul, tresărind cînd mi-a recunoscut glasul. După ce a aflat rezultatul explorării, îl trezi pe Trombe ca să-i aducă la cunoştinţă noutatea şi dorinţa noastră de a fi ridicaţi cît mai urgent cu nacela. Credeam că visez cînd Trombe mi-a comunicat că, în urma manevrei istovitoare a troliului, oamenii lui, cu şalele frînte şi braţele neputincioase, sînt sleiţi de puteri şi nu mai pot acţiona manivelele. Au absolută nevoie de odihnă şi le-a îngăduit două ore de somn !

I-am răspuns prompt că şi noi sîntem sfîrşiţi şi că ne e peste putinţă să mai aşteptăm încă două ore uzi, în tromba de vînt şi de ceaţă. Dar cei de sus au adăugat în continuare că echipa de la dispozitivul de ridicare are imperios nevoie de repaus şi să nu mai protestăm zadarnic, întrucît troliul, alcătuit din tuburi de oţel, a dat semne de slăbiciune, fiind neapărat necesară revizuirea lui ; această operaţie va fi de durată.

Nu pot să reproduc aici corul de ocări şi de blesteme care s-a ridicat din aven la aflarea unei asemenea hotărîri. Aceşti *paria* [1] din echipa de vîrf, indignaţi, scoşi din sărite, aruncau tot felul de înjurături la adresa „burghezilor" din cantonamentul de bază, care se lăfăiau sub cort, în sacii lor de puf. Dar strigătele noastre nu ajungeau nici măcar la jumătatea puţului şi invectivele se întorceau sub formă de ploaie îngheţată peste umerii noştri încovoiaţi.

Atunci a început pentru cei şase oameni cea mai grea încercare din toată expediţia. Eram la capătul puterilor fizice şi al răbdării ; unii dintre noi nu apucaseră să doarmă de cîteva zile ; toţi eram uzi pînă la piele.

Înghesuindu-ne şi lipindu-ne unul de altul, ca nişte larve neputincioase, căutam să ne încălzim cîntînd şi bătîndu-ne reciproc pe spate. Apoi, adunînd ceea ce mai rămăsese din proviziile noastre, am dat gata raţiile de alimente.

Am pregătit băutura caldă din cafeaua praf şi cîteva tablete meta [2]. Apa nu ne lipsea ; n-aveam decît să o scoatem din lacul în care ne îmbăiam.

În timp ce flăcările albăstrui ale alcoolului solidificat încălzeau puţin cupele de aluminiu, am angajat o convorbire cu vecinul meu cel mai apropiat, dr. Clamagirand.

— Vezi, doctore, am prevăzut toate pericolele care m-ar fi putut ameninţa în acest aven : căderi de pietre, rupturi de utilaj, înecări, aprinderi de plămîni şi altele ; dar chiar în acest moment comitem o imprudenţă.

Îi demonstrez cum bem fără să fierbem o apă extrem de poluată la toate etajele avenului ; frigul şi umezeala au îmbolnăvit toată lumea şi... cascadele transportă resturile...

Atunci doctorul, ridicînd o clipă capul, privi cu îndoială cascada şi răspunse :

— Nici o teamă, cascada este atît de înaltă că microbii... îşi sparg capul cînd cad !

[1] Nume dat în India celor lipsiţi de toate drepturile sociale. Se foloseşte pentru a indica pe cei dispreţuiţi, ocoliţi, respinşi de toată lumea. — *N.T.*
[2] Spirt solidificat. — *N.T.*

Halal doctor ! Oare „beţia adîncimilor" îl făcea să vorbească astfel ? Cine ştie ? După cîteva secunde, în treacăt fie zis, dădu o nouă dovadă de dispreţ faţă de principiile de igienă şi de medicină.

Ertaud, tăindu-se adînc la un deget pe cînd deschidea ultima noastră cutie de conserve, întinse doctorului mîna însîngerată. Acesta scoase din traistă, ca de obicei, un rulou de plasture, care se subţiase de atîta întrebuinţare la pansarea a numeroase răni şi zgîrieturi de care nici unul nu scăpasem ; grav de altfel, bietul Clamagirand, mort de oboseală, pansă un deget sănătos, în locul celui bolnav !

Pentru a-l scuza şi a nu-l compromite faţă de clientela sa, să spunem că atinsesem cu toţii limita rezistenţei omeneşti, că luminatul era de vină, fiind mult prea slab, şi că mîinile lui Ertaud erau departe de a fi albe sau roz !

Cu asemenea cugetări, incidente şi alte păţanii năstruşnice am păstrat tonusul necesar ca să rezistăm, nu două ore, după cum ni s-a cerut, ci şapte, şapte măsurate pe ceas, crude şi care nu se mai sfîrşeau, halucinante, în timpul cărora telefonul a rămas mut cu încăpăţînare.

Ce se petrecuse oare sus ? De fapt, n-am putut să aflăm niciodată exact. Un lucru este sigur : că cei zece oameni de la releu au muncit peste puteri şi nu de plăcere ne-au lăsat atîta vreme sub duş.

Abia către 8 dimineaţa, lovituri de ciocan în capra metalică ne-au înştiinţat că n-am fost cu totul uitaţi şi că, în sfîrşit, încep să se ocupe şi de noi.

Apoi telefonul, restabilit ca prin farmec, s-a trezit şi el şi mi s-a comunicat să iau loc în cuşcă pentru a fi tras primul.

N-am vrut să mă supun, credincios principiului de a coborî primul şi urca ultimul, aşa cum se cere celui ce are cinstea să comande echipa de vîrf. Am stăruit să-i cedez locul lui Baylac, cel mai tînăr dintre noi, în vîrstă de numai 19 ani, dar acesta refuză cu încăpăţînare, ca, de altfel, şi celălalt mezin, Ertaud. Ei mă rugau să ies primul, fiind decan de vîrstă şi totodată cel mai ud dintre toţi.

La un nou ordin, categoric, comunicat de Trombe personal, prin telefon, m-am supus.

Să nu mai pomenim cum am suit cu colivia ; urcuşul odios, pe sub şiroaie, părea că nu se mai sfîrşeşte. Nu mi-aş fi închipuit vreodată că un troliu poate să urce atît de încet şi cu atîtea opriri. Ce e drept, acest troliu, dereglat, strîmbat, era foarte greu de manevrat ; trei echipe, fiecare cu cîte doi

manipulanți, se schimbau, ca să ridice pe 100 de metri un speolog în 50 de minute... Aici s-au distins, printre alții, doi atleți, modești între modești, Jonquière și Clément, care n-au cunoscut din aven decît cele mai neplăcute și mai istovitoare corvezi.

În sfîrșit, am ajuns și am părăsit cușca grăbit, pe cînd mai oscila încă la capătul caprei.

N-am făcut nici o aluzie la ceasurile de purgatoriu petrecute la baza cascadei ; am trecut peste tot ce-a fost urît ; organizația Speleo-Clubului din Paris, cu toate slăbiciunile ei inevitabile, ne-a dat posibilitatea să învingem avenul Henne-Morte și astfel să batem recordul francez de coborîre în adîncime. În prezența celor zece oameni adunați, curioși să cunoască reacția mea, m-am adresat lui Trombe.

— Henne-Morte a fost răpusă ; mi-ai dat una din cele mai mari bucurii ale vieții, îți mulțumesc ; apoi i-am strîns mîinile.

Cînd, abia către orele 3 ale după-amiezii, ultimul coechipier, inimosul și curajosul Ertaud, a fost scos din cascadă, cei 16 oameni nu aveau decît un singur gînd : să se refugieze sub corturi, să cadă lați și să doarmă, să doarmă așa cum erau, echipați, uzi pînă la piele, dar să doarmă... [1]

Telefonul fiind în legătură cu suprafața, știrea succesului nostru s-a răspîndit ca fulgerul ; presa avea, în sfîrșit, ce să scrie și s-a conformat.

Echipa mixtă de civili și militari, care coborîse de două ori pînă la —180 m, ca să aducă material și provizii, a fost înștiințată să mai coboare o dată pînă la acea cotă, pentru a ne ajuta la urcușul final. Întîlnirea a fost fixată pentru a doua zi dimineață la ora 8.

Fiind prevăzute toate măsurile, tabăra subterană putea, în sfîrșit, să se cufunde într-un somn binefăcător.

De fapt n-a fost somn, ci mai curînd „repaus în stare de îndobitocire“, „o baie de vapori completă“, așa cum bine l-a definit Raymond Gaché. Dar ce voluptate după așteptarea îngrozitoare de la baza marii cascade !

Pe cînd dormeam un somn zbuciumat și plin de vise, telefonul zbîrnîi chiar lîngă capul meu.

— Alo, aici —250, răspund căscînd.

[1] N-am aflat decît mai tîrziu că, după plecarea mea, nefericiții mei tovarăși, înțepeniți de frig, au stabilit prin tragere la sorți ordinea la urcare. Ertaud, căruia îi aparține această inițiativă, a avut ghinionul să fie ultimul ; de aceea el a petrecut exact 14 ore sub îngrozitoarea cascadă. — *N.A.*

Mă cutremur ; nici nu-mi vine să cred : o voce de femeie, abia perceptibilă, îmi șoptește la microfon și în cele din urmă încep să înțeleg.

— Alo, aici madame Guérin, doresc să vorbesc cu Norbert Casteret !

Maude Guérin ? Doamna Guérin, secretara Speleo-Clubului din Paris ? Cu cîteva zile mai înainte, am întîlnit-o la tabăra de la gura avenului Henne-Morte, de unde a fost nevoită să ne părăsească împreună cu soțul ei ; i-am văzut plecînd pe cînd mă pregăteam să cobor în aven. Unde poate fi colega noastră, de unde îmi telefonează ?

O întreb ce dorește, însă vocea ei se aude atît de slab, atît de stins, că nu ne putem înțelege.

Iată că un telefonist necunoscut, dar binevoitor, din Saint Gaudens sau din Toulouse, judecînd după accent, ne vine în ajutor și o face pe intermediarul.

— Doamna întreabă dacă explorarea a luat sfîrșit, la ce adîncime ați ajuns și dacă fratele ei împreună cu toți ceilalți sînt sănătoși.

Îi răspund că explorarea a fost terminată și dau cifre. Adaug că Jacques Ertaud, fratele doamnei Guérin, împreună cu tovarășii săi, doarme zdrobit de oboseală.

Fără ajutorul binevoitorului nostru, și de data asta aud slab vocea doamnei Maude Guérin.

— Foarte bine, la revedere, Dl. Casteret, și felicitări.

Astfel, din adîncurile avenului pirineian, unde stăteam zgribulit sub cort, complet echipat și ud, am putut vorbi la 11 seara cu o pariziană, aflată în salonul ei din bulevardul Montparnasse !

Într-adevăr, militarii din serviciul de transmisiuni și P.T.T. au făcut o treabă bună ; merită toată recunoștința și mulțumirea noastră.

Marți 3 septembrie 1947, ora 5 dimineața. Deșteptarea, agitație generală, demontarea materialului și a corturilor ; este marea mutare, se desface tabăra, prima tabără subterană instalată vreodată într-un aven. Tabloul este într-adevăr unic ; „uzina funcționează“, cum ar spune Delteil dacă ar fi de față ; în această clipă el tocmai coboară, ca să se întîlnească cu echipa lui de legătură.

Corturile sînt demontate și împachetate ; la fel, și capra, și cușca „pălăriei chinezești“. „Circul se mută“ ! îmi șoptește Jean-Paul Maille, care răsucea continuu firele telefonice. Cele

800 kg de material vor fi curînd îndesate în saci, pentru a lua direcţia către suprafaţă.
Nu ştiu care dintre noi a părăsit ultimul tabăra ; sala a rămas iar sălbatică şi solitară, după însufleţirea şi agitaţia noastră la care ea a fost martoră.
Cît despre mine, prins în curentul ascendent, ajung exact la locul fixat pentru întîlnire la cota —230, adică la baza Puţului Morţii, deasupra căruia strălucesc lămpile echipei de legătură.
— Urcaţi primul, mi se spune cu tot respectul, vi se cuvine pe drept, iar sus vă aşteaptă o surpriză !
Intrigat, urc scara de 50 m care oscilează şi se răsuceşte neplăcut ca-ntotdeauna în acest puţ neprimitor.
La jumătatea drumului mă opresc să privesc iluminarea feerică a unui foc bengal roşu, care dă avenului un aspect infernal. Ichac consumă ultimele cartuşe de magneziu pentru plăcerea tuturor. Mulţumită lui am putut avea astfel viziunea extraordinară a bolţilor agitate de la înălţimi ameţitoare.
Mai sus, văd pe neaşteptate, la cîţiva metri deasupra capului şi la o oarecare distanţă laterală, capătul unei scări. Uitasem de „saltul veveriţei", unde, în ciuda greutăţii harnaşamentului şi a oboselii, în ciuda faptului că eram înţepenit de frig, trebuia să regăsesc mlădierea unei maimuţe ce sare din cracă în cracă.
— Atenţie la schimbarea de scară, alle hop [1], sari ! mă previne glasul tînăr şi muzical al unei siluete care de sus, aplecată în gol, urmăreşte urcuşul meu.
Am sărit la comandă, schimbarea de scară a reuşit, dar tînăra voce încă îmi sună în ureche.
Şi iată surpriza : fiul meu Raoul este acolo şi trage în cadenţă de coarda mea de asigurare împreună cu căpitanul de la Hitte şi cu locotenentul Laguille !
Mă trage, mă ajută să trec ultima surplombă, mă întîmpină la marginea puţului. Explozie !
— Tocmai acum ai ajuns ? i-am spus gîfîind.
— Sosesc de la Moisson [2].
— A ! Soseşti de la Moisson, bine ! Aici culesul s-a terminat !
Fiul meu, care era cercetaş-drumeţ şi se înapoia de la jamboreea Păcii, de la Moisson, a ajuns prea tîrziu ca să mai participe la expediţia de la Henne-Morte, bineînţeles la aceea din 1947, fiindcă el luase parte la explorările din 1942 şi

[1] Comandă de scamator. — *N.T.*
[2] Joc de cuvinte : Moisson este denumirea unui localităţi, dar înseamnă şi cules. — *N.T.*

1943. De data aceasta, s-a alăturat echipei care se ocupa cu aprovizionarea cantonamentului subteran.
La —130 m — altă întîlnire, cu bravul Delteil, împiedicat să coboare cu noi pînă în fundul avenului din cauza rănilor căpătate ; el s-a devotat în schimb unor misiuni mai ingrate şi nu mai puţin obositoare, de aprovizionare şi de legătură. Acum face parte din aceeaşi echipă cu entomologistul Nègre, căruia cu părere de rău îi înapoiez tuburile goale de insecte pe care mi le-a încredinţat. Într-adevăr, n-am văzut nici un fel de vietate în părţile adînci ale avenului, complet azoic ; desigur, frigul este prea puternic.
Cînd am ajuns la suprafaţă, lumina zilei nu ne-a supărat ochii de nictalopi, fiindcă timpul era întunecat şi ploios.
Cîţiva reporteri perseverenţi, care aşteptau de cîteva zile ieşirea noastră la suprafaţă, ne asaltează cu întrebările. Îmbrăcămintea noastră murdară şi zdrenţuită, feţele mînjite şi supte de oboseală, bărbile nerase au fost pentru ei dovezi grăitoare.
Intraţi sub pămînt în ziua de 28 august, am apărut la suprafaţă la 2 septembrie (cei din urmă în noaptea de 2 spre 3 septembrie), după cinci zile şi şase nopţi petrecute în întuneric ; pentru amatorii de statistici, perioada aceasta reprezenta un nou record, durata cea mai lungă de stat într-un aven.

*

Nu este locul să expunem aici rezultatele ştiinţifice, bogata recoltă de observaţii de tot felul adusă de fiecare din participanţi în specialitatea sa, din această pătrundere în adîncime.
Totuşi să amintim că o experienţă de colorare a apelor din aven (a patra, începînd din 1943) a fost făcută la sfîrşitul explorării, pentru a încerca să se cunoască drumul curentului subteran, dincolo de terminusul atins.
O sută de kilograme de fluoresceină aruncată într-una din cascade a colorat după 28 de ore o resurgenţă situată la piciorul masivului.
Expediţia din 1947 de la Henne-Morte a fost deci încununată de un dublu succes, datorită devotamentului, îndrăznelii şi spiritului de echipă al tuturora (fără a uita, desigur, sprijinul financiar al Speleo-Clubului şi ajutorul indiscutabil în materiale şi personal al armatei).
Acum se cunoaşte punctul de ieşire al cursului subteran, iar fundul avenului a fost atins.

Henne-Morte, cu cei 446 m, este unul din cele mai adînci avene cunoscute și, fără îndoială, cel mai sinistru și cel mai periculos din cauza cascadelor lui înspăimîntătoare.

Este oare cel mai adînc din Franța? A fost pînă la 31 martie 1948, dată la care a trebuit să cedeze supremația avenului Caladaire (Basses Alpes) a cărui explorare neterminată se arată plină de promisiuni [1].

Pînă la ce adîncime enormă se va putea coborî astfel în golurile naturale ale pămîntului?

Întrecerea sportivă, pe atît de echitabilă pe cît de dezinteresată — sporită și prin interesul științific al acestor expediții — este începută și continuă.

Numeroși speologi pasionați ard de nerăbdare să pătrundă mai adînc, mai jos și mai departe decît toți. Norocul, ajutat de cercetări perseverente, îi va călăuzi o dată pe drumul unora din avenele uriașe, care mai există desigur în Causses, în Alpi sau în Pirinei.

Au trecut 36 de ani din 1912, de cînd m-am aplecat, tremurînd de emoție, pe buza avenului Planque (vecin cu Henne-Morte) în care am coborît singur, pe o frînghie, după ce mi-am căptușit cu hîrtie șapca mea de elev de liceu de 15 ani...

Treizeci și șase de ani în cursul cărora am putut să descopăr, să explorez, să parcurg aproape 1 000 de peșteri, avene și cursuri subterane. După o viață consacrată explorării subterane a Pirineilor, întîmplarea m-a adus de unde am plecat, în centrul lanțului, în acest masiv Arbas, chiar acolo de unde mi-am luat zborul, unde m-am întors de atîtea ori și care a rămas pentru mine polul de atracție, ca o sinteză a lumilor subterane. Să fi avut oare nevoie de atîta timp, ca să parcurg cei cîțiva hectometri ce despart avenul Planque, care a fost pentru mine primul, de avenul Henne-Morte, care este acum ultimul meu aven mare...

Speologia născută în Franța către 1888 o dată cu Martel și cu o duzină de adepți de-ai lui, pe care nu-i lua nimeni în serios, are astăzi o reputație bine stabilită, a căpătat un avînt uimitor.

La noi în țară nu mai este o provincie, un departament, un oraș care să nu aibă o secție a Societății Speologice din Franța,

[1] Să amintim de asemenea că rețeaua subterană de la Trou du Glaz (Isère) este o străpungere hidrogeologică dezvoltată pe 14 km lungime pentru o denivelare totală de 600 m. Această lume subterană comportă mai multe orificii etajate pe coasta muntelui, care au permis explorarea ei prin expediții și trepte succesive. — *N.A.*, Rețeaua de la Dent de Crolles (Trou du Glaz-Guiers Mort) are 603 m. Avenul Caladaire are 487 m și Henne-Morte 446 m. — *N.T.*

un grup de amatori ai peșterilor sau echipe de cercetași-speologi.

Întreg tineretul, dornic de senzații noi și tari, atras de misterul peșterilor, de risc și de aventură, de studiile variate și pasionante, se consacră cercetărilor subterane și explorează acest nou domeniu, bogat în promisiuni și descoperiri senzaționale, din care știința nu este exclusă, deoarece speologia este un sport în slujba științei și a numeroaselor ei ramuri.

Tuturor acestor tineri, prietenilor mei, discipolilor, cunoscuților și colegilor, care, ca și mine, sînt îndrăgostiți de lumea întunericului (și îmi permit să cred că mulți îmi datorează vocația, fiindcă mi-au mărturisit-o) le doresc să treacă prin aceleași aventuri, aceleași emoții, să aibă aceleași bucurii științifice și sportive, precum și marile satisfacții pe care le-am cunoscut sub pămînt.

Este urarea unui veteran, pentru tot tineretul.

2. Rețeaua Trombe și marile ei adîncimi subterane

„Nu cred că există nici înălțime, nici adîncime, la care omul condus de rațiune să nu poată ajunge".

(Generalul SIR JOHN HUNT, șeful expediției victorioase din 1953 pe Everest)

Cînd, în luna august 1955, marsiliezii din Grupul speologic din Provence și cercetașii-speologi ai celui de-al doilea grup din Aix-en-Provence ieșiseră din peștera Cigalère din Ariège, ei parcurseseră în amonte cursul torentului subteran pe o distanță de 5 km, cîștigînd o altitudine de 220 m.

Trei campanii (1953, 1954 și 1955) le fuseseră necesare pentru a escalada cele 52 de cascade și pentru a stabili că era imposibil să se recupereze și să se utilizeze pentru industria hidroelectrică acest curs de apă hipogeu, pe care îl descoperisem în 1932 și începusem să-l explorez la cererea „Uniunii electrice din Pirinei".

O dată trecută exaltarea victoriei, scump dobîndită în această uriașă străpungere hidrogeologică, provensalii, care prinseseră gustul peșterilor din Pirinei, m-au întrebat dacă nu cunoșteam un alt obiectiv asemănător Cigalèrei, care să-i preocupe de aici înainte.

I-am asigurat că da și le-am propus să-și îndrepte atenția către masivul Arbas din Haute-Garonne, care rezerva încă multe necunoscute și putea să le procure aventuri senzaționale.

Prietenii mei marsiliezi și cei din Aix mi-au acordat încrederea lor și au acceptat cu entuziasm propunerea. Povestirea ce urmează cred că va arăta că nu au avut ce să regrete.

Prima campanie (1956)

O parașutare

În zorii zilei de 21 iulie 1956, cîteva zile după trecerea alergătorilor din Turul ciclist al Franței, care escaladaseră trecătoarea de la Portet d'Aspet, în cursul etapei Louchon-Toulouse, un om, plecînd din vîrful acestei trecători, urca muntele.

Gîrbovit sub greutatea unui rucsac, acest pirineist matinal părăsea drumul, apoi potecile și după două ore de ascensiune ajungea în inima masivului Arbas care constituie la hotarul dintre Haute-Garonne și Ariège primele înălțimi ale munților Pirinei.

Indiferent în aparență față de feeria răsăritului de soare deasupra lanțului de munți ce se deschid vederii pe 180 km de aici, drumețul singuratic se oprește într-o pășune, strînge vreascuri și pregătește un foc pe care, însă, nu-l aprinde. Răscolește apoi sacul și scoate două cearșafuri pe care le întinde cu grijă pe iarba udă de rouă... Oare acest alpinist original vrea cu tot dinadinsul să se culce și să doarmă tocmai cînd totul se trezește în jurul său ?

Desigur că nu. Se așază totuși pe o stîncă și se odihnește. Din cînd în cînd privește ceasul, ridică ochii și cercetează cerul înspre vest.

Deodată, în calmul și tăcerea zorilor, însuflețite doar de ciripitul unor păsărele matinale, se aude un bîzîit. La început îndepărtat, de-abia perceptibil, zgomotul se precizează și se amplifică : este un avion care punctează cerul, acolo departe și se apropie rapid.

Pîndarul a sărit în picioare și aprinzînd un chibrit, dădu foc vreascurilor din care se înălțară imediat limbi de flăcări.

Aruncă repede peste ele un braț de crăci verzi ce trosneau și scoteau un fum acru și gros, care se ridică ca o coloană în înălțimea aerului calm.

Avionul observă de departe fumul, ca și cearșafurile așezate pe sol, în formă de T. Coborînd în picaj în această direcție, trece în zgomotul motoarelor lui puternice pe deasupra capului omului, izolat în singurătatea muntelui.

Este un „Dakota", pilotat de către maiorul Renon, de la baza trupelor aeropurtate din Pau, care zboară deasupra masivului

Arbas. El virează acum și revine deasupra focului-semnal și începe o acțiune de parașutare. Trecînd de mai multe ori deasupra aceluiași loc, pilotul lansează 28 de parașute care-și deschid corolele multicolore și depun pe sol aproape trei tone de material și alimente. Speologul Joseph Delteil (care a așezat cearșafurile de semnalizare și a aprins focul-reper) a declarat că lansarea a fost atît de precisă, încît „parașutele îmi cădeau literalmente în brațe".
Singur culege numeroasele colete, împachetează parașutele și-și așteaptă tovarășii, în număr de 20, care sosesc a doua zi și montează rapid 15 corturi, din materialele parașutate. Astfel, cu o uimitoare rapiditate — mulțumită marii bunăvoințe a oamenilor aerului — oamenii subsolului se găsesc în posesia unui campament de munte chiar la locul cercetărilor lor.
Astfel începu campania speologică din 1956 din masivul Arbas, organizată de autorul acestor rînduri și de credinciosul său coechipier Joseph Delteil și efectuată de șase echipieri din Grupul speologic din Provența (Marsilia), condus de Georges Conrad, și 11 participanți din echipa de explorări subterane din Aix-en-Provence (Cercetașii Franței), în frunte cu Pierre Gicquel.

Puțină istorie

Masivul Arbas (Haute-Garonne) este cunoscut de mult ca fiind unul dintre masivele cele mai bogate în peșteri din Franța.
Încă din 1908, Martel îi consacrase o campanie rodnică în cursul căreia descoperise și explorase diverse cavități, printre care impozanta peșteră de la Pèneblanque. Aici făcuse constatări hidrogeologice capitale pentru știința speologică, atunci la începuturile ei.
Din 1912, datează primele mele încercări în același masiv, pe care le-am efectuat ca explorator singuratic și fără material adecvat, ceea ce mi-a procurat emoții și aventuri diverse.
În 1930, împreună cu Robert de Joly, președintele Speleo-Clubului francez, am întreprins o campanie, din nenorocire nereușită din cauza timpului defavorabil.
Începînd din 1932, Félix Trombe, devenit în 1947 președinte al Speleo-Clubului din Paris, a organizat în regiune mai multe

campanii, în tovărășia unor camarazi printre care Pierre Chevalier, viitor președinte al Societății speologice a Franței, care avea să se facă cunoscut prin explorarea a nenumărate peșteri din Alpi și în special a faimoasei Trou du Glaz, adîncă de 600 m și însumînd 18 km de labirinte subterane.
În sfîrșit, în 1941, Marcel Loubens, în vîrstă numai de 18 ani, descoperi celebrul aven de la Henne-Morte, în care a coborît primul pînă la adîncimea de 80 m, cu o tînără tot de 18 ani, Josette Ségouffin.
Explorarea avenului de la Henne-Morte a fost o veritabilă epopee de aventuri, incidente și accidente, relatate mai sus, care s-a încheiat în ziua de 28 iulie 1947, cînd, după șapte ani de eforturi, cu Marcel Loubens alături, am avut satisfacția de a atinge fundul peșterii la 446 m adîncime. Era atunci peștera cea mai adîncă din Franța. Înălțimea și violența cascadelor subterane constituie caracteristicile sinistrului aven Henne-Morte (una din cascade se prăbușește de la o înălțime de 100 m, printr-un puț interior). Aceste cascade apar la diferite nivele ale avenului și se punea problema de a se ști de unde vine apa, din ce pîraie exterioare.
Această anchetă hidrogeologică ar fi necesitat o campanie suplimentară în 1948. Dar echipa de la Henne-Morte a fost solicitată pentru a rezolva alte diverse probleme și explorări de mare amploare, printre care avenul de la Pierre-Saint-Martin, unde Marcel Loubens avea să-și găsească moartea în 1952.
Marsiliezii și cei din Aix mi s-au părut într-adevăr calificați să reia problema de la Henne-Morte și iată de ce, după un interval de zece ani, la 23 iulie 1956, începu „campania Henne-Morte 1956", cu tabăra noastră instalată chiar în centrul masivului.
Georges Conrad, șeful marsiliezilor, și Pierre Gicquel, șeful celor din Aix, după ce s-au sfătuit în cort, încă din prima noapte de veghe, au format două echipe destinate să opereze simultan în cavități diferite. Aceasta se impunea, deoarece avene și goluri se cască pretutindeni, neexplorate și nesondate, și cele 15 zile cît va dura expediția vor trece repede, cu atît mai mult cu cît nu se va putea explora încontinuu, fără opriri și pauze. Vor trebui sacrificate unele zile pentru repararea

echipamentului şi materialului ; vor fi necesare de asemenea pauze pentru odihnă şi refacerea forţelor după şedinţe lungi şi obositoare la temperaturi joase şi uneori în apă glacială.

Peştera Paloumère

Lăsînd la o parte numeroasele puţuri naturale şi peşteri secundare lipsite de interes, nu vom relata decît explorările mai însemnate ale campaniei noastre.

Aproape de vîrful Muntelui Paloumère (1610 m), punct culminant al micului masiv Arbas, peştera Paloumère oferea speologilor un labirint încă neexplorat, cu galerii întretăiate de puţuri şi cu etaje inferioare.

În două zile echipa din Aix a scotocit toate colţurile acestei peşteri şi i-a ridicat planul. Puţurile nu au adus nimic semnificativ. Adînci de 30 la 60 m, ele s-au dovedit a fi înfundate, fără ieşiri şi nu au rezervat decît o singură surpriză.

În fundul celui mai adînc dintre ele, într-o sală terminală, speologii au găsit scheletul complet al unui urs, în conexiune anatomică. Fiara, un urs brun pirineian, înaintase bîjbîind prin întunecimea coridoarelor complicate ale peşterii şi căzuse în cursa naturală a acestui puţ care se deschidea sub paşii săi. Ca majoritatea animalelor pierdute sub pămînt şi moarte acolo, era culcat încovrigat, într-un colţ.

Peştera Buhadère

Pe pantele sudice ale masivului şi destul de jos (cam la altitudinea de 800 m), pe marginea drumului din trecătoarea Portet, se vede o gaură, de mărimea unui om, din care iese un violent curent de aer rece ; este peştera Buhadère.

Putînd oferi un interes deosebit pentru lămurirea unei enigme hidrogeologice a masivului, Georges Conrad şi echipa sa s-au strecurat în această peşteră şi nu au întîrziat să găsească un etaj inferior, inundat de apă. A fost necesară traversarea cu bărcile pneumatice a o serie de mici lacuri. Aceste traversări

s-au dovedit atît de agitate şi prelungite, încît speologii au trebuit să se întoarcă, amînînd pentru mai tîrziu continuarea explorării.

Avenul Gheţarului

Avenul Gheţarului, la 1500 m altitudine, este binecunoscut în regiune, din cauza gheţii care dăinuie aici chiar în miezul verii.

Explorat pînă la 85 m şi sondat pînă la 110 m în adîncime de către Félix Trombe în 1933, avenul rezerva speologilor din 1956 o surpriză neplăcută, dar interesantă. La adîncimea de numai 40 m, ei găsiră cavitatea complet înfundată de un dop masiv de gheaţă. Această înfundare, datorită unei abundenţe excepţionale de gheaţă, confirmă observaţiile făcute în peşterile îngheţate din Alpi, Caucaz şi Pirinei, şi anume că, spre deosebire de gheţarii exteriori din munţi, care sînt într-o regresiune marcată de un sfert de secol încoace, gheţarii subterani cresc fără încetare, umplînd cu totul unele peşteri. Explicaţia acestui fenomen n-a putut fi încă găsită.

O altă descoperire curioasă a fost găsirea rămăşiţelor unei scări rustice de lemn şi două sape, tot din lemn, pe care speologii le-au scos la suprafaţă.

Se pare că cu 80 de ani în urmă, doi oameni din Arbas „exploatau" avenul. Ei coborau pînă la o adîncime de 30 m cu ajutorul scării şi umpleau cu blocuri de gheaţă coşuri de papură pe care le duceau la Arbas cît puteau mai repede. Apoi tot în grabă, fiindcă gheaţa se topea, o încărcau într-o căruţă trasă de un catîr, o înveleau cu ferigă şi o transportau la Toulouse, la o depărtare de 100 km. Aici o vindeau spitalului, într-o vreme cînd fabricarea şi industria gheţii artificiale nu existau încă.

Avenul Balconului

Nu departe de Henne-Morte, un puţ pe care l-am denumit „Avenul Balconului", din cauza lespezii în surplombă de pe marginea intrării, ne-a reţinut atenţia şi l-am vizitat.

Coborîrea verticală de 60 m, pe scară, de-a lungul pereţilor îmbibaţi cu *mondmilch* (lapte de lună) — o depunere albă şi cleioasă —, ne-a transformat imediat în spoitori albi de sus pînă jos. Am aterizat într-o sală plină de stînci sfărîmate printre care am descoperit trei schelete întregi de urşi pirineieni, un schelet de cocoş-de-munte şi un schelet de zibelină. Toate aceste animale căzuseră în adînc, în decursul timpului.
După o escaladă şi o trecere printr-o gaură foarte strîmtă, ajungem într-o crăpătură verticală gigantică, al cărei vîrf de nevăzut se pierde în tenebre. Înaintăm cu greu într-un haos nesfîrşit de stînci căzute din bolţi şi formînd îngrămădiri ciclopeene. Înaintarea noastră este întreruptă des şi întîrziată de diferite manevre şi coborîri pe scară, de-a lungul săritorilor.
În cursul acestor operaţii pe care le execută Conrad, Propos, Maurel şi Félix, am prilejul să observ şi să apreciez supleţea tinerei noastre coechipiere Jacqueline Dilandro. Această tînără de 17 ani, cu adevărat dotată, în urma unei munci asidue a obţinut performanţe excepţionale, în cursul întregii campanii. Exemplul şi realizările ei, care nu sînt egalate decît de modestia-i extremă, mă fac să nu regret că prezisesem o dată — la o epocă cînd părerea aceasta era considerată ca exagerată şi chiar deplasată — că femeile, sau unele femei, pot deţine roluri de prim rang în speologie.
Încălecînd mereu stînci instabile şi coborînd din săritoare în săritoare, ajungem la o adîncime de 70 m, unde avem surpriza să punem piciorul în albia unui rîuleţ. Îi urmăm cursul. Prezenţa acestei ape curgătoare şi apropierea avenului Henne-Morte ne dau speranţa că ne aflăm pe unul din afluenţii subterani ai acestuia, probabil acela care izvorăşte acolo la cota —100 !
Dar peştera se îngustează brusc şi sîntem nevoiţi să ne strecurăm în patru labe şi apoi să ne tîrîm sub o boltă foarte joasă.
Maurel, care se tîrăşte în frunte, este oprit de o strîmtoare atît de îngustă, încît trebuie s-o lărgească cu lovituri de ciocan, într-o poziţie foarte incomodă.
Dincolo de strîmtoare, dăm de o cascadă de 10 m. O coborîm şi după 30 m mai departe ajungem într-un fund de sac terminal ; apa singură se strecoară prin crăpături continuîndu-şi cursul spre peştera Henne-Morte, probabil foarte apropiată, dar la care nu vom putea ajunge pe aici.

Avenul Balconului ne-a relevat peisaje subterane grandioase ; este o peşteră monumentală, dar care trebuie ştearsă de pe lista căilor de acces posibile spre Henne-Morte.

Sarratch Det Méné

Intraţi în Avenul Balconului la ora 10 dimineaţa, am ieşit la miezul nopţii şi am ajuns la tabără către ora 2 noaptea. În timp ce ne pregăteam pentru masă şi pentru somnul binemeritat în corturile noastre, zărirăm la liziera pădurii cîteva puncte luminoase şi auzirăm zvon de cîntece. Era echipa celor din Aix, plecaţi şi ei în ajun în cursul dimineţii şi care se reîntorceau după ce exploraseră avenul „Sarratch Det Méné". Încă din 1950, împreună cu fiul meu Raoul şi fiica mea Maud, în cursul unei recunoaşteri împinse pînă la 80 m adîncime, pătrunsesem în acest aven, cu nume enigmatic şi cu o ortografie variabilă. Fuseserăm plăcut impresionaţi de dimensiunile, de orientarea şi de posibilităţile legăturii cu Henne-Morte, situată cam la o jumătate de kilometru, căci auzisem în adîncime zgomotul unui rîu subteran. Această peşteră, unde suflă o trombă de aer glacial şi care se prelungeşte în săritori succesive în adîncime, mă hotărîse mai mult decît toate peşterile din jur să organizez campania actuală. Era oarecum obiectivul ei principal.
În această noapte de 28 iulie, Pierre Gicquel şi puternica lui echipă (doamnele Dilandro şi Gicquel, René Dilandro, Frangin, Vincent, Weydert, Cloaguen, Bouvet, Rolland) se întorceau cîntînd şi aducînd o veste plină de promisiuni.
Coborînd pe scări, în mai multe reprize, pînă la adîncimea de 100 m, ei descoperiseră şi urmaseră mult timp un rîu, curgînd în direcţia Henne-Morte şi care se vărsa într-un lac adînc, înconjurat de pereţii netezi şi verticali care le oprise înaintarea. Acum, eforturile expediţiei aveau să se concentreze asupra acestui aven.
În noaptea de 1 spre 2 august, o a doua echipă, înarmată cu o barcă pneumatică, reuşi să străbată şi să depăşească un şir de mici lacuri adînci. Dincolo de ele înaintarea, tot accidentată şi anevoioasă, urmări cursul rîului, mărit din loc în loc de mici cascade ce cad din boltă.

După un parcurs de mai multe sute de metri, s-a coborît de-a lungul a trei cascade de 6, 7 și 65 m. Din cauza lipsei de material, o ultimă cascadă de 30 m nu a fost decît sondată.
Speranța de a se apropia de Henne-Morte creștea, căci orientarea se menținea bună. La 3 august, la ora 2 după-amiază, se dădu un al doilea asalt torentului și cascadelor din Sarratch Det Méné.
Echipa (Casteret, Conrad, Delteil, Dilandro, Frangin, Gicquel, Weydert) se înfundă rapid în peșteră din treaptă în treaptă. Văd în treacăt inițialele M.C., înscrise pe un perete de către fiica mea Maud în 1950. Depășim punctul terminal atins tot în 1950 de fiul meu Raoul și înaintăm prin cățărare și ramonaj printre pereții cînd netezi, cînd zgrunțuroși ai diaclazei strîmte, dar înalte în care rîul curge rapid și în cascade și care a săpat bazine și marmite uriașe.
În timp ce toți tovarășii mei îmbrăcaseră combinezoane impermeabile, dintr-o neglijență de neiertat și pe care aveam s-o plătesc scump, nu luasem această măsură de precauție capitală. Întîlnim un bazin adînc care trebuie trecut în chip acrobatic, ținîndu-ne de prize minuscule și îndoielnice. Atît de îndoielnice, încît una mi se rupe sub degete și cad în apa rece de 3°. E ușor de înțeles că senzația este profund neplăcută, dar mai mult decît această scufundare în apa glacială mă necăjesc urmările care fac din mine un echipier fără nici o perspectivă în ceea ce privește continuarea explorării. Nu am altceva mai bun de făcut decît să mă reîntorc. Credinciosul meu coechipier Delteil stăruie să nu mai întîrzii și îmi propune să mă însoțească pînă la ieșire.
Socotesc totuși că lipsa noastră ar slăbi prea mult echipa, astfel că continui înaintarea, tremurînd fără încetare. O oră mai tîrziu am străbătut cu barca pneumatică zona micilor lacuri, pe cît de strîmte, pe atît de adînci, și am atins vîrful marii cascade de 65 m, care se prăbușește în adîncuri cu un zgomot asurzitor.
Victimă a urmărilor inconsecvenței mele, mă opresc aici cu Gicquel, ca echipă de susținere, în timp ce Delteil și Dilandro, agățați pe o cornișă la o depărtare de 15 m de noi, vor „asigura" echipa de vîrf din care lipsa mea de prevedere m-a exclus. Conrad, Frangin și Weydert încep coborîrea obositoare și impresionantă, în puțul în care se prăvălește apa cascadei. Ora 5 după-amiază. Tovarășii mei nu s-au întors în acest loc decît la 2 noaptea. Să trecem peste tot ce au însemnat aceste

nouă ore de așteptare, într-un violent curent de aer de 4°, pentru speologul ud leoarcă și care n-a făcut decît să tremure pe o incomodă cornișă stîncoasă.

În Henne-Morte

Să vorbim în schimb de cei trei oameni din echipa de vîrf. Ei aveau să trăiască o aventură exaltantă. Timp de cîteva ore șuieratul fluierelor, dominînd zgomotul cascadelor, ne încunoștință despre activitatea lor, despre coborîrile lor, bogate în incidente, în agățările sacilor de stînci și altele. Codul semnalelor ne permitea să le urmărim eforturile și să evocăm înaintarea lor în necunoscut. Totuși, după coborîrea celor trei oameni și a sacilor lor pînă la baza cascadei de 65 m, semnalele deveniseră mai rare, mai depărtate, aproape imperceptibile, căci acum înaintau pe scări în cea de-a doua cascadă subiacentă de 30 m. Dar, deodată, după ore și ore de așteptare, primim semnalul — cinci fluierături emise din toate puterile plămînilor, care ne fac să tresărim și cărora le răspundem cu urlete de bucurie. Acest semnal convenit și atît de așteptat ne dădea de știre că, în josul ultimei cascade, tovarășii noștri reușiseră să ajungă în avenul Henne-Morte.
Prin stropii cascadei, la lumina torței sale electrice, Conrad, care cobora primul, recunoscuse micul lac, permanent agitat, pe care i-l descrisesem, în marea sală a cărei boltă se arcuiește la o înălțime de 100 m ; toți trei văzură și apoi identificară urmele taberei unde, cu nouă ani înainte, 15 oameni trăiseră cinci zile și cinci nopți, adăpostindu-se sub corturile primului campament subteran instalat vreodată în adîncimea unui aven. Ei găsiră scînduri, bare de fier, tot felul de rămășițe ale expediției, chiar și tabla, numită pe atunci „pălărie chinezească", care ne servise la coborîrea infernalei cascade din puțul subiacent. Instinctiv, ei se aplecară peste marginea acestei prăpăstii verticale de 100 m și aruncară pietre pentru a-i aprecia adîncimea impresionantă. Își dădură astfel seama că au reușit să ajungă în Henne-Morte printr-un aven adiacent, de-a lungul afluentului principal al acestor rețele subterane. Ei lămuriseră astfel o parte a rețelei complicate și pînă acum misterioase din aceste locuri.

Toate acestea le-am aflat de la Conrad, Frangin şi Weydert, care, fericiţi de reuşita explorării, mai păstrau încă proaspete imaginile locurilor sălbatice pe care le traversaseră.
Delteil şi cu mine, veterani ai avenului Henne-Morte, le-am înţeles emoţia şi bucuria splendidei joncţiuni realizate.
De comun acord hotărîm să botezăm acest formidabil aven peşteră-torent, renunţînd fără scrupule la numele greoi şi nesigur de Sarratch Det Méné, pentru acela de Marcel Loubens, descoperitorul, pionierul şi învingătorul avenului Henne-Morte.
Astfel, ca un binemeritat omagiu adus cutezătorului speolog, care a fost foarte grav rănit în acest aven înainte de a pieri la Pierre-Saint-Martin, numele lui Marcel Loubens va rămîne legat de locurile primelor sale explorări, de această peşteră, geamănă cu Henne-Morte cu care comunică şi constituie un singur tot, reprezentînd una din cele mai colosale cavităţi cunoscute în lume.

Alte peşteri şi avene

Cu tot timpul mizerabil al unei veri dintre cele mai capricioase şi ploioase din ultimii 80 de ani (conform statisticilor meteorologice), echipele noastre, scindate şi remaniate după necesităţi şi circumstanţe, activau din zori şi pînă-n noapte.
Ele explorau numeroasele „găuri" din acest sector, care se ascund în sînul pădurilor de nepătruns şi într-un haos de nedescris de lapiazuri, dintre cele mai accidentate din cîte mi-a fost dat să văd vreodată.
Era vorba despre o muncă de explorare şi eliminare treptată a nenumăratelor cavităţi, căreia se devotau, în afara celor amintiţi mai sus, Michel Tovo, Pernin, Isoard şi fiica mea Raymonde, toţi patru neobosiţi şi gata oricînd pentru orice sacrificiu. N-aş putea să nu acord o menţiune cu totul specială lui Gilbert Hélin din Aix-en-Provence, care şi-a luat asupra sa sarcina ingrată şi copleşitoare să gătească, zi şi noapte, pentru toţi speologii care reveneau în tabără la orele cele mai neaşteptate şi erau întotdeauna înfometaţi.
Nemulţumindu-se cu această activitate obositoare şi puţin atrăgătoare, Gilbert Hélin, deşi nu avea decît un picior, celălalt fiindu-i amputat de sus, participă la unele explorări

şi era de ajuns să-l vezi sărind, căţărîndu-se, suind şi coborînd pe scări, pentru a aprecia curajul acestui tînăr, atletic şi totdeauna bine dispus, admirabil exemplu de energie şi optimism.
La începutul lui august timpul rău atinse paroxismul, şi viaţa în corturile ridicate pe păşunea care se transformase într-un burete umflat de apă devenise imposibilă. Materialul şi echipamentul acoperit de noroi putrezeau pe pămînt şi de aceea în fiecare zi eram nevoiţi să luăm pe noi haine ude şi care ne stinghereau sub greutatea apei îmbibate. În jurul nostru oile mureau din cauza intemperiilor.
Ieşeam din peşterile şi avenele inundate pentru a regăsi afară ploaia neiertătoare, o ceaţă glacială, iar sub corturi o umezeală de nesuportat.

O experienţă de colorare

Rîuleţul vecin taberei noastre era umflat şi avea un debit mărit la extrem. Acest rîuleţ, ca şi toate cele din întregul masiv, se pierde în crăpăturile calcarului şi dispare sub pămînt. Mărirea debitului îmi dădu ideea, imediat pusă în aplicare, să-l colorăm, pentru a cunoaşte, dacă va fi posibil, locul reapariţiei lui la suprafaţă. Aruncînd în apă provizia noastră de fluoresceină (4 kg), începurăm să facem tot felul de comentarii şi ipoteze.
Unii presupuneau că colorantul va ajunge în cascadele din Henne-Morte şi va ieşi la resurgenţa avenului, la Izbucul Fagilor, după o cădere de 600 m în golul subteran.
Alţii credeau că fluoresceina va traversa tot masivul în lărgimea lui şi va ieşi la lumina zilei prin grota resurgentă de la Goueil-di-Her (Ochiul Infernului), la poalele muntelui, după un parcurs subteran de 3 km şi o denivelare de aproape 800 m.
Dreptatea era de partea acestora din urmă, căci 15 ore mai tîrziu şuvoiul care venea din Goueil-di-Her fu colorat într-un verde de toată frumuseţea. Din cauza abundenţei ploilor, creşterea apelor făcea ca ele să ţîşnească cu o puternică detonaţie caracteristică.
Cei mai mulţi din echipă coborîră pînă în satul Arbas ca să observe la peştera Goueil-di-Her coloraţia apei. Le-a fost

însă imposibil să pătrundă în peşteră din cauza apelor în creştere astfel, încît n-au putut ajunge la sifonul care opreşte înaintarea la 150 m de la intrare.

Un nou aven colosal

Faptul că acum cunoşteam orificiile avenelor situate între locul unde dispărea pîrîul, la 1 300 m altitudine, şi locul unde reapărea, la Goueil-di-Her, ne determină să efectuăm explorarea acestor „ferestre" asupra circulaţiei subterane a apei, indicată de colorantul nostru.
Într-unul din aceste puţuri, pe care îl descoperisem şi îl botezasem „Avenul Vîntului", explorarea n-a fost împinsă decît pînă la adîncimea de 80 m şi abandonată pentru un timp în favoarea unui alt aven descoperit de către Pierre Gicquel. Acest aven suportă asalturile a trei echipe succesive, care descoperiră etaje suprapuse şi puţuri impresionante.
Acolo, ca şi în Avenul Vîntului, explorarea fu oprită (cu multă părere de rău) atît din cauza lipsei de material, cît şi datorită faptului că fusese atinsă limita extremă a duratei campaniei din 1956.
Dacă Avenul Vîntului şi vecinul său botezat „avenul Pierre" atingeau, în adîncime, reţeaua subterană pusă în evidenţă de fluoresceină — cum aveam destule motive s-o credem —, aceste avene trebuiau să aibă profunzimi de 600 şi respectiv de 700 m.
Cît despre reţeaua de ape care străbate subteran masivul, de la cele mai înalte părţi ale lui pînă la ieşirea finală din Goueil-di-Her, am botezat-o „reţeaua Trombe", ca un omagiu adus pionierului neobosit al masivului Arbas.

Muntele ciuruit

Concomitent cu activitatea grupelor din Marsilia şi Aix, în masivul Arbas, un alt grup condus de către Raymond Gaché, preşedintele Societăţii speologice a Franţei, şi de către Jeane Deudon, preşedintele Speleo-Clubului din Paris, se consacră explorării sistematice şi ştiinţifice a peşterii Pèneblanque,

explorată odinioară de către Martel, pe o lungime de peste 800 m. La terminarea celei de-a patra campanii anuale în această peşteră, speologii parizieni obţinuseră rezultate senzaţionale : 4 km de parcurs subteran de-a lungul unor săli uriaşe şi o succesiune de puţuri de adîncimi pînă la 400 m. Şi încă nu ajunseseră pînă la sfîrşitul peşterii.
În sfîrşit, la 15 august 1956, zece zile după experienţa noastră de colorare, cu ajutorul unui scafandru autonom, doctorul Yves Henry Dufour, de la Speleo-Clubul din Paris, reuşi să străbată sifonul din peştera Goueil-di-Her constatînd că aceasta se continuă în amonte.
Astfel, atît provensalii cît şi parizienii trăiau o frumoasă aventură subpămînteană, într-unul din cei mai ciuruiţi munţi ce se pot imagina.
Nu ar fi fost imposibil ca ei să se întîlnească sub pămînt, în labirintele complicate ale reţelelor subterane, întinse într-un larg evantai, şi convergînd spre ieşirea finală de la Goueil-di-Her.
Campania din 1956 în masivul Arbas, îngreuiată de ploile persistente, se solda totuşi cu realizarea spectaculoasă şi instructivă a comunicaţiei dintre avenul Marcel Loubens şi Henne-Morte, adică cu explicaţia originii reţelei hidrologice din avenul Henne-Morte.
În afară de acestea, descoperirea şi explorarea pînă la adîncimea de 200 m a avenului Pierre ne dădea mari speranţe, deoarece acest nou aven se situa în albia fosilă sub care curge rîul subteran de la Coume Ouarnède a cărei coloraţie apăruse în peştera Goueil-di-Her, la poalele masivului Arbas.

A doua campanie (1957)

Paraşutaj

În ziua de 29 iulie 1957, 20 de speologi din Marsilia şi Aix-en-Provence se adunară la Coume Ouarnède. Grupaţi în jurul cearşafurilor de semnalizare şi al unui mic rug de vreascuri destinat să degajeze fum la momentul dorit, aceşti tineri supravegheau cerul şi-şi ciuleau urechile, nerăbdători să descopere sau să audă avionul „Dakota" pe care maiorul

Renon şi locotenentul Dural din trupele aeropurtate din Pau aveau misiunea să-l piloteze spre masivul Arbas, pentru a ne paraşuta cele trei tone de material necesare expediţiei noastre „Henne-Morte 1957".
Era ora 8 dimineaţa şi urcasem deja muntele într-o ceaţă neplăcută care învăluia în pînzele ei întreg masivul. Totuşi, cîteva înseninări timide şi cîteva raze de soare ne dădeau speranţa că negurile aveau să se împrăştie şi să permită paraşutarea. Dar, zadarnică speranţă !
În două rînduri auzirăm avionul zburînd deasupra noastră la o mare altitudine, căutînd o spărtură în nori pentru a ne repera. Încercările fură însă inutile ; cerul rămînea acoperit şi deziluzia noastră fu cu atît mai mare cu cît avionul, reîntorcîndu-se la aerodromul din Pau, ducea cu el şi dejunul, şi cina noastră ! Încrezători în reuşita operaţiei de paraşutare, încredinţasem aviatorilor tot materialul nostru şi chiar sacii cu merinde.
Vrînd-nevrînd, expediţia „Henne-Morte 1952" făcu în ziua aceea o cură de slăbire, mulţumindu-se cu puţin salam şi o pîine găsită în fundul sacului unui echipier prevăzător şi bine inspirat.
Salamul era într-adevăr enorm, dar împărţit în felii şi distribuit echitabil, la fel ca pîinea, nu putea sătura pe cei 26 de vlăjgani pe care urcuşul matinal şi aerul tare al muntelui îi înfometaseră la culme.
Din fericire, a doua zi dimineaţa, la răsăritul soarelui, ziua se anunţa splendidă. Vîntul slab şi cerul senin ne dădeau certitudinea că avionul va sosi în jurul orei 8. Îl aşteptam cu nerăbdare şi nelinişte, în ipostaza unor naufragiaţi pe o insulă pustie.
Apariţia fu salutată cu urale răsunătoare. Paraşutele multicolore începură să înflorească la 300 m deasupra noastră şi să coboare, legănîndu-se sub bătaia unui vînt uşor, care le depărta cam mult de noi, pe povîrnişurile ierboase ale muntelui.
Aşezaţi pe pămînt, fiica mea Raymonde şi cu mine urmăream cu interes desfăşurarea operaţiei. Din cauza îngustimii văii şi a copacilor din pădurile învecinate, avionul trebuia să revină în zbor de mai multe ori, neputînd lăsa de fiecare dată decît una sau două paraşute.
Deodată la cea de-a cincea trecere, cînd fu lansată o paraşută albastră care se deschise pocnind, se auziră strigăte puternice în mijlocul echipei care avea misiunea să alerge imediat spre paraşutele căzute şi să le strîngă cît de cît, ca să nu fie sfîşiate

de tufele de ienupăr. De data aceasta echipa alergătorilor scoţînd urlete de adevăraţi canibali fugea într-o viteză maximă pentru a ajunge la paraşuta albastră. Alături de noi, un cercetaş din Aix, înarmat cu aparatul de fotografiat, rîdea în hohote. Ne lămuri : „Au recunoscut pachetul — este sacul cu mîncare !" Sacul despre care era vorba, căzut la cîteva sute de metri de centrul paraşutării, fu adus în triumf şi în fuga mare. Fără nici o clipă de răgaz, aducătorii lui îl desfăcură şi împărţiră turtă dulce şi ciocolată. Foamea fusese oarecum potolită şi primirea paraşutelor fu continuată de către cercetaşii în şort şi cu prînzul lor în mînă.
Spre sfîrşitul operaţiei zbură deasupra noastră un mic avion biplan, un „Stamp" al Aero-Clubului din Saint Girons, care ne aruncă un pachet, ambalat şi legat cu foarte mare grijă. Conţinea două bombe fumigene care în mod normal ar fi trebuit să ne parvină cîteva ore mai devreme pentru a putea semnaliza avionului militar amplasarea noastră. Bombele erau însoţite de un mesaj prietenesc al colegului nostru Delteil, venit să ne salute din înălţimea cerului înainte de a ni se alătura pentru expediţia din adîncimea pămîntului.
Fuseseră lansate 39 de paraşute care zăceau împrăştiate pe păşunile din jurul nostru, ca nişte uriaşe flori albe, albastre, verzi şi galbene. Transportul celor trei tone de material răspîndit în vale, pînă la luminişul ales pentru tabăra de bază, a fost o muncă grea şi extenuantă pentru membrii expediţiei care i-au consacrat ziua întreagă.

În vîrful unui brad

Privilegiul vîrstei — singurul la care nu poţi renunţa — mă scutea de această muncă. M-am îndepărtat deci de locul taberei unde începeau să se ridice corturile şi unde domnea o agitaţie de furnicar. Pătrunzînd în pădurea de brad şi fag alăturată, care acoperă un teren extrem de accidentat şi haotic, am efectuat încă o recunoaştere în această zonă de stînci sfărîmate, de lapiazuri, de doline şi scufundături, în fundul cărora se ascund avene, peşteri şi gheţari.
Urcînd o pantă foarte ridicată, un fel de creastă stîncoasă, specifică acestei regiuni accidentate de la Coume Ouarnède, am ales un brad înalt în care să mă caţăr spre vîrf, pentru a

domina întreaga pădure şi a mă orienta faţă de tabără şi avenul Henne-Morte, ascuns undeva prin aceste locuri, cam la un kilometru jumătate depărtare.
Ca de obicei, escaladarea se complica pe măsură ce înaintam prin păienjenişul tot mai des al ramurilor, în timp ce tulpina arborelui se subţia şi începea să se legene neliniştitor. Cu toate acestea, am reuşit să ating vîrful bradului şi din înălţimea acestui observator aerian am descoperit foarte jos sub mine tabăra unde, asemenea unor furnici harnice, echipierii transportau bagajele grele. Ei construiau un baraj din ramuri pe pîrîul care şerpuieşte în poiana ierboasă, în mijlocul căreia se ridicau corturile. Acest pîrîu din Coume Ouarnède dispare sub pămînt în avale printre crăpăturile stîncilor, în plină pădure. Aici aruncasem anul trecut o cantitate de fluoresceină, care 15 ore mai tîrziu ieşise la suprafaţă prin peştera Goueil-di-Her, situată la o depărtare de cîţiva kilometri şi 800 de metri mai jos, la poalele muntelui.
Ştiam acum că există un lung curs de apă subterană între înălţimea Coume Ouarnède şi poalele masivului. Denumisem această străpungere „reţeaua Trombe“ în cinstea unuia dintre pionierii masivului Arbas şi ai avenelor sale. Or, tot aici, în talvegul împădurit, descoperisem în 1956 avenul Pierre şi Avenul Vîntului, „ferestre“ posibile la reţeaua hipogee pe care speram s-o atingem în adîncime şi s-o explorăm cît mai departe şi mai profund. Aceste două avene, în special avenul Pierre, constituiau speranţa şi obiectivele principale ale campaniei din 1957.
Legănîndu-mă în vîrful bradului, în oscilaţiile sale domoale, vedeam pîrîul scînteind sub razele soarelui. Privirile mele îl urmăreau, de la ultimele şerpuiri, înainte de a fi înghiţit de crăpăturile pămîntului, pînă în valea Gourgue, unde peştera Goueil-di-Her reînapoia luminii soarelui apele dispărute la înălţimea de 1 300 m.
Trei kilometri distanţă în linie dreaptă pentru o denivelare de 800 m ! Încercam să văd, să-mi imaginez cursul acestei reţele hidrologice de prim ordin. Care speolog n-ar fremăta evocînd o asemenea perspectivă plină de necunoscut, bogată în promisiuni, momente agitate şi pericole ! Nu-mi era greu să-mi reamintesc încercările noastre succesive şi repetate, consacrate odinioară sinistrului aven vecin, Henne-Morte, ale cărui cascade ne ţinuseră în loc şase ani şi pe care nu le-am putut birui decît în cel de-al şaptelea an.

Puţuri verticale suprapuse, cascade de neimaginat, complexe de săli şi galerii etajate, colţuri misterioase şi de temut, scobituri în care apa sapă, forează, înaintează tot mai departe, tot mai adînc, pentru a reapărea pe neaşteptate şi inexplicabil sub arcadele unei cavităţi, barată curînd de un sifon ; toate acestea mi se perindau prin minte evocînd reţeaua Trombe din care nu cunoşteam decît începutul (pierderea rîului prin stîncile din Ouarnède) şi sfîrşitul (peştera Goueil-di-Her).
Mult mai puţin avantajat decît alpinistul care-şi poate studia muntele visurilor sale, îl poate scruta cu binoclul, îşi poate imagina şi jalona cu ochii căile de ascensiune printre pereţii stîncoşi, speologul este redus la simple supoziţii, aproape totdeauna răsturnate de neprevăzut şi de complexitatea înfiorătoare a lumilor subterane. Şi vai ! Se vede adeseori dezarmat de obstacole de netrecut, în faţa cărora este neputincios. Dărîmături colosale de bolţi, crăpături de nepătruns, funduri de sac fără ieşire, lacuri, sifoane opresc definitiv, neiertător, pe speologi în înaintarea lor, în acelaşi timp în distanţă şi adîncime.
În 1956, prietenii noştri provensali atinseseră, în avenul Pierre, adîncimea de 200 m şi descoperiseră că peştera se prelungea : constatare capitală şi promiţătoare.
Dar ştiam prea bine că o serie de obstacole neprevăzute şi de netrecut se pot opune înaintării. Astfel, pentru a nu cita decît experienţa din Pirinei din 1934, cînd soţia mea şi cu mine am fost opriţi de o strîmtoare, la adîncimea de 300 m în avenul Martel din Ariège, fără a putea atinge colosala peşteră Cigalère, care era subiacentă. Ştiam de asemenea că în Henne-Morte, în 1947, Marcel Loubens şi cu mine fuseserăm blocaţi la o adîncime de 446 m, de un sifon, fără să putem ieşi prin Izbucul Fagilor. De curînd, în 1953, în avenul Pierre-Saint-Martin, ne-am oprit într-o sală fără ieşire şi nu putusem depăşi adîncimea respectabilă de 700 m, dar insuficientă pentru a atinge resurgenţa pîrîului Benthia în valea Saint Engrâce.
Avenul Pierre sau Avenul Vîntului ne va permite oare să pătrundem în reţeaua Trombe ? Această reţea ne va conduce ea fără piedici pînă la ieşirea ei la lumina zilei ? Iată dubla întrebare pe care mi-o puneam, în timp ce, cocoţat în chip original şi incomod în vîrful bradului, începeam să fiu cuprins de cîrcei dureroşi.
Dîndu-mi seama că vîrful bradului nu este locul cel mai nimerit pentru meditaţii asupra lumii subpămîntene, mă hotărăsc

să cobor, scoţînd în prealabil din buzunar şi legînd de ramura terminală a copacului o panglică pe care vîntul o flutura ca pe un drapel. Apoi, ascultînd de impulsul atît de natural tradiţional care îi face să chiuie în chip de iodler pe alpiniştii ajunşi pe un pisc îndrăzneţ sau pe simplii turişti pe o înălţime modestă, mă supun şi eu acestui obicei copilăresc şi adresez tovarăşilor mei un chiot de *irrinţina* sonor care îşi face efectul dorit. Jos în tabără tinerii, surprinşi de sălbaticul strigăt basc, ridică capul în direcţia mea. Unii zăresc banda care flutură în azur şi silueta cocoţată pe trunchiul suplu ca o săgeată al bradului. Îmi răspund plini de veselie, iar eu, satisfăcut de micul meu succes, cobor şi mă adîncesc şi mai mult în pădure şi în aventură.

Descoperirea unei găuri

În clipa aceea eram departe de a-mi imagina că un sfert de oră mai tîrziu aveam să fac o descoperire susceptibilă să aducă întrebărilor mele, relative la reţeaua Trombe, un răspuns deopotrivă providenţial şi exaltant şi să-mi permită să descopăr o prelungire foarte importantă a acestei reţele.
Dar să nu anticipăm.
Urmăresc deci cercetările mele concentrate asupra fundului dolinelor, adică acolo unde se pot descoperi crăpături în stînci şi orificii de avene.
Iată-mă acum coborît într-o vastă adîncitură, unde stînci răsturnate apar dintr-o vegetaţie luxuriantă de ferigi şi umbelifere uriaşe. Sărind de pe un bloc pe altul, mă aplec peste orice adîncitură acoperită cu muşchi, peste orice crăpătură capabilă să ascundă vreo cavitate necunoscută. Această treabă ingrată, constînd într-o scrutare atentă a solului fără a omite nimic, într-o coborîre în toate adînciturile, fără a ocoli sau neglija vreo încreţitură a terenului, vreo îngrămădire de bolovani, este fără îndoială penibilă, obositoare şi descurajantă. Dar speologul trebuie să i se supună cu încăpăţînare şi chiar cu răbdarea căutătorului de aur sau cu credinţa celui care caută un ac în carul cu fîn. Succesul, descoperirea excepţională, nu se dobîndeşte decît cu acest preţ. Acest aspect al cercetărilor se numeşte în jargonul speologilor „a face prospecţiune". Prospectez deci fără entuziasm şi în acelaşi timp fără osteneală — ceea ce este fructul unei îndelungi obişnuinţe —, repetînd cu-

vintele unui mare savant, geologul Pierre Termier: „Să descoperim, trebuie să descoperim ca să fim bogaţi". Bogaţi în bucuriile minţii, în descoperiri, în experienţe sau în fapte, căci cercetările speologice nu conduc — deşi unii se îndoiesc — la alt fel de bogăţii.
Bolovanii fiind înecaţi într-o pătură de afine, de ferigi şi zmeuriş, în care risc să mă afund pînă la brîu, înaintez sărind din stîncă în stîncă, cînd, deodată, luîndu-mi avînt greşit sau alunecînd, fac o săritură prea scurtă şi cad peste o creastă stîncoasă. Cădere fără gravitate, dar dureroasă ca orice lovire a osului. Piciorul îmi este zgîriat şi tibia mă doare. După cîteva clipe pot să merg mai departe, însă şchiopătînd şi blestemînd aceste tufişuri care maschează perfid stîncile şi golurile-capcane.
Dar... cauză mică cu efect mare! Cum piciorul mă doare şi este contuzionat, renunţ la investigaţii şi mai ales la săriturile de pe o stîncă pe alta. Pornesc înapoi spre tabără. Itinerarul mă face să trec pe lîngă trunchiul unui copac căzut într-o masă deasă de ferigi. Pentru a evita această vegetaţie şi cursele solului pe care le ascunde, merg pe trunchiul copacului mort, cînd deodată observ cîteva ferigi care tremură aproape imperceptibil. Aplecîndu-mă şi îndepărtîndu-le cu mîna, simt un uşor curent de aer ascendent provenind dintr-o gaură întunecată de grosimea corpului unui om. Iată una din acele numeroase găuri-cursă care abundă în Coume Ouarnède. Aceasta era excepţional de bine ascunsă şi cu atît mai primejdioasă pentru animale (urşi, mistreţi, vulpi, oi, cîini de vînătoare), ca şi pentru vînători, tăietori de copaci şi speologi, singurii care rătăcesc pe aceste meleaguri.
Dar ceea ce constituie un pericol de temut pentru animale şi pentru oameni poate să împlinească dorinţele speologului, singura fiinţă care se acomodează cu golurile subpămîntene, pe care le iubeşte, le caută, le explorează şi găseşte un interes inepuizabil în această activitate, ce-i face pe ceilalţi oameni să se cutremure de groază.
Prima mea grijă este să eliberez orificiul de ferigile, muşchiul şi crăcile care îl ascund şi îl acoperă. Apoi, ca un prim reflex, mă aplec peste gol, privesc şi ascult — două lucruri familiare speologului. Nu văd însă decît un puţ vertical în care privirea se pierde la cîţiva metri. Nu aud nimic. Cu un al doilea gest reflex arunc în gaura căscată o ramură uscată care cade lovindu-se de pereţi şi pare să se fi oprit la o adîncime modestă de vreo 20 m. În concluzie, un puţ oarecare şi, fără îndoială,

neprezentînd vreun interes deosebit. Nimic altceva decît un puţ în plus, pierdut printre stînci, ca atîtea altele, căci marile goluri sînt rare ! Totuşi, în lipsa unei sonde, am în sacul meu un ziar pe care-l desfac, îl mototolesc şi apoi îl răsucesc. Îi dau foc şi îl las să cadă în gol. Frînat de curentul flăcării, torţa mea coboară maiestuos, în spirale strînse, luminînd pereţii şi lăsînd să se vadă arhitectura lor.

Puţul se lărgeşte considerabil în adîncime, diametrul său creşte fără încetare şi cînd ziarul cade pe fundul puţului încetînd să ardă, el luminează cu zgîrcenie o sală înclinată, de-abia zărită, care recade imediat în întunericul cel mai deplin. Dar, datorită memoriei retiniene şi unei lungi experienţe, sînt înclinat să nu subestimez acest puţ. El oferă într-adevăr proporţii care nu sînt de neglijat şi trebuie să-mi modific aprecierea referitoare la adîncimea lui şi să-i atribui una de 30 m.

Bineînţeles că va trebui să revin aici şi să cobor în interiorul lui, căci nu poate fi omis un asemenea puţ a cărui poziţie nu încetează să mă intrige şi să-mi stîrnească curiozitatea, care la speolog doarme întotdeauna cu un ochi deschis.

Nu s-ar putea spune că împărtăşirea descoperirii „puţului meu" a făcut senzaţie în tabără. Eu însumi nu-i acord o atenţie deosebită. Totuşi hotărîrea de a mă reîntoarce şi a coborî în interiorul lui nu-mi dădea pace. Căci... cine ştie ?...

În avenul Pierre

A doua zi şi în zilele următoare toate eforturile şi toată activitatea au fost, cum era de aşteptat, axate pe avenul Pierre, către care echipele din Aix şi Marsilia plecau unele după altele, fără încetare.

Acest aven fusese descoperit la sfîrşitul campaniei din 1956 în talvegul fosil, cam la un kilometru în aval de locul unde dispărea complet pîrîul de pe Coume Ouarnède. Descoperitorul fericit şi inspirat — căci nimic nu semnala avenul la exterior — a fost Pierre Gicquel, şeful cercetaşilor din Aix-en-Provence.

O depresiune acoperită de tufişuri, crăci, ferigi şi muşchi, la picioarele unui perete stîncos : acolo a coborît Gicquel, a căutat îndelung şi s-a aplecat asupra unei crăpături strîmte, şi

în parte înfundată de trunchiul gros al unui copac uscat. A reuşit totuşi să se strecoare şi să ajungă într-o sală minusculă cu tavanul jos, neprezentînd nici un interes. Dar un curent de aer, ce străbătea acest spaţiu redus, l-a condus pînă la o diaclază strîmtă şi întortocheată, în care s-a aventurat împreună cu tovarăşii săi. Puţin mai departe au trebuit să desfăşoare o scară pentru a atinge fundul acestei diaclaze descendente. Încă cîţiva metri de înaintare orizontală printre pereţii extrem de erodaţi şi deodată sub picioarele lor s-a deschis un imens gol întunecat, o prăpastie de proporţii impunătoare şi de o mare adîncime, judecînd după zgomotul şi salturile pietrelor pe care le-au aruncat în vid.

Începînd din august 1956 s-a coborît în acest puţ de 80 m, foarte abrupt, cu ajutorul scărilor electron. El a fost botezat „Puţul Negru", din cauza culorii negre a calcarului carbonifer [1].

În 8 şi 9 august, echipa Gicquel a atins adîncimea de 150 m, în „Puţul de Argilă", înfundat şi colmatat cu mari depuneri de aluviuni. Membrii echipei au descoperit însă şi au parcurs o reţea complicată de galerii fosile, remarcînd o prispă periculoasă care trebuia trecută pentru a permite accesul la prelungiri în adîncime de cel mai mare interes. Guy Maurel a fost acela care a forţat această trecere-cheie foarte îngustă. A putut astfel să descopere o sală unde ecoul paşilor lui îi dădea iluzia că cineva venea în întîmpinarea sa din cealaltă extremitate a cavităţii sonore ! Dincolo de sala „Omului care merge", cavitatea se prelungea cu „puţul Maurel", în care n-a putut coborî, neavînd utilajul necesar.

În ziua de 10 august, o altă echipă, condusă de Guy Maurel, a coborît în avenul Pierre, la ora 4 după-amiază, pentru a nu reveni la suprafaţă decît a doua zi la 5 dimineaţa.

Eram în ziua aceea de gardă la orificiul exterior cu Delteil, lîngă telefon. Ploua abundent şi ne adăposteam, de bine de rău, sub arcada stîncii alăturate. Poziţia era puţin confortabilă şi violentul curent de aer din puţ făcea şederea noastră greu de suportat.

Spre miezul nopţii am reuşit să aprindem un foc ca să ne încălzim. Crăcile ude făceau un fum de nesuportat care ne împresura şi se învîrtea în jurul nostru. Ne-am obişnuit totuşi cu el şi începuserăm să ne încălzim, cînd a sunat deodată telefonul. Era fiica mea Raymonde care ne chema. Se afla la un releu la — 100 m cu Jacqueline Dilandro şi îmi dădea de

[1] Perioadă din era primară. — *N.T.*

știre, dacă nu îngrijorată, cel puțin incomodată și tușind continuu, că torente de fum năvăleau în aven unde vizibilitatea devenea redusă la zero, iar atmosfera — complet nerespirabilă. Nu ne dădusem seama că tot fumul era absorbit de acest coș natural cu tiraj inversat. Am împrăștiat și stins repede focul al cărui fum era cît p-aci să ne asfixieze tovarășii.

„Încă un pericol pentru speologi, la care nu ne-am gîndit", a conchis Delteil.

La ora 5 dimineața echipa a urcat la suprafață: întîi Raymonde și Jacqueline, după care veneau Conrad, Pernin, Félix și, în sfîrșit, de Guy Maurel. Acesta din urmă, care fusese liderul, trecuse peste un punct dificil și explorase pînă la adîncimea de 200 m, unde a trebuit să se oprească, din lipsă de scări, la marginea vidului care se deschidea la picioarele lui.

Explorarea fusese, deci, promițătoare. Aflasem atunci că avenul atingea — și chiar depășea — 200 m în profunzime, astfel încît se întărea speranța de a întretăia și mai adînc cursul subteran al pîrîului Ouarnède.

Dar sosind data prevăzută și fixată pentru terminarea campaniei din 1956, a trebuit să demontăm corturile și să părăsim masivul Arbas pentru un an.

În rețeaua Trombe

Campania din 1957, așteptată febril, a fost pregătită și organizată cu grijă. Ea a început în ziua de 30 iulie printr-o parașutare masivă, care a permis ridicarea unei tabere de bază într-un luminiș din masivul Coume Ouarnède.

Încă din zorii zilei de 1 august, o echipă compusă din Gicquel, Parent, Nalin și Weydert coboară în avenul Pierre, după ce se instalase un troliu de mînă în vîrful Puțului Negru pentru a ușura coborîrile și urcările în această verticală de 80 m.

În seara aceleiași zile, o a doua echipă (Frangin, Pernin, Félix, Reboul) o înlocui pe cea dintîi. Punctul atins de către Maurel în 1956 este depășit. O succesiune de puțuri suprapuse sînt coborîte. Se atinge adîncimea de —270.

A doua zi explorarea continuă pînă la cota —300, dar înaintarea este din nenorocire oprită din cauza unui bazin de apă stătătoare, în fundul unei galerii fără ieșire.

Timp de opt zile echipele se succed și explorează o rețea fosilă complicată. Două tabere subterane sînt instalate la —200 și —270 m la baza puțurilor verticale, dar toate încercările de a coborî mai jos de cota — 300 se lovesc de blestematul bazin sifonant întîlnit la 2 august.

În sfîrșit, în ziua de 11 august, la ora 9 seara, Marcel Frangin telefonează de la tabăra a II-a. De 24 de ore se încăpățîna, împreună cu toată echipa, să parcurgă galerii deja recunoscute, cînd Jean-Marie Reboul descoperă „urmarea" atît de mult căutată; o trecere-cheie care a condus în fine la rețeaua activă unde curge un rîu subteran. Noua înaintare, de circa un kilometru, se efectuează prin coborîrea mai multor cascade și traversarea unui lac și a unor repezișuri, a căror schiță sugestivă avea să ne-o aducă mai tîrziu Weydert.

Comunicarea lui Marcel Frangin este o veste care face inimile tuturor să salte de bucurie situînd de acum înainte avenul Pierre printre cele mai adînci cavități subterane cunoscute.

De altfel, explorarea nu este terminată și cei patru oameni (Frangin, Reboul, Felix, Pernin, neavînd scările necesare au fost nevoiți să se oprească la jumătatea unor puțuri succesiv suprapuse, în care cad apele unui curs subteran ce nu poate fi, după toate probabilitățile, decît rîul din Coume Ouarnède, regăsit astfel sub pămînt, conform previziunilor noastre din 1956.

Acest rîu, care șerpuiește prin fața corturilor din tabăra de bază, începe să ne îngrijoreze, căci, în urma ploilor continue, debitul său se mărește simțitor. Înștiințăm prin telefon pe prietenii noștri care se găsesc în acest moment la —270, în tabăra a II-a subterană.

Cu toate acestea, ei sînt atît de obosiți de explorarea lor în adîncime, încît amînă pentru a doua zi revenirea la suprafață. Dar la 6 dimineața, Frangin telefonează că sînt blocați. În timpul nopții cascadele au crescut și sînt nevoiți să aștepte scăderea apelor.

Cum aceasta întîrzia, căci ploua fără încetare, cei patru oameni se hotărăsc să înfrunte dușurile neiertătoare și periculoase, care se prăvălesc în puțuri. În cele din urmă, ajutați de o echipă coborîtă în întîmpinarea lor, ei reușesc să reapară la lumina zilei, extenuați și uzi de cascadele din adîncul avenului, care, aidoma tuturor adîncimilor subterane, opun rezistență împotriva oricărei încercări omenești.

Explorările agitate și rezultatele obținute în avenul Pierre nu mă opresc nici să uit și nici să neglijez puțul modest pe care îl descoperisem în mijlocul pădurii, chiar în ziua parașutării. La 2 august ne găsim la orificiul lui: Groslière din Grupul speologic din Provence, fiica mea Raymonde și cu mine.
După ce am desfășurat scara în vid și am fixat-o de trunchiul bradului doborît, care la început închidea parțial orificiul stîncos, ne-am echipat și pregătit să coborîm.
Raymonde fiind gata, înaintea noastră, i-am înnodat coarda de asigurare sub brațe.
— Ai cinstea să cobori prima, îi spun, în timp ce își aranjează echipamentul și își aprinde lampa de la cască. După cîteva minute atinge fundul puțului și ne dă semnalul de ridicare a corzii de care se eliberase.
Aplecați pe marginea orificiului, putem să constatăm că înaintează pe un sol accidentat și înclinat; în curînd dispare din raza privirilor noastre. Există deci o prelungire.
Groslière, coborînd și el, ajunge în fundul puțului și, dezlegîndu-și coarda, dispare.
La rîndul meu atac puțul larg de 30 m și constat că la baza lui se găsește o îngrămădire de pietre dincolo de care începe un grohotiș ce se lasă sub o boltă joasă.
Adus de spate, încerc să înaintez pe pietrele ce se rostogolesc și prin care observ, fără să mă opresc, cîteva oase de muflon. Iată-mă ajuns într-o frumoasă sală cu o boltă ogivală foarte înaltă.
În obscuritatea care domnește aud, la cealaltă extremitate a sălii, zgomote de pietre date la o parte.
— Alo! Groslière! Unde sînteți?
— Dumneata ești, Casteret? Lucrăm. Fiica dumitale înaintează pe burtă într-o gaură aproape înfundată de pietre unde suflă un curent puternic de aer. Din cîțiva pași străbat sala, escaladez o îngrămădire de stînci căzute din tavan și descopăr pe Groslière, îngenungheat și aplecat asupra intrării unui canal strîmt. Încearcă să pună de o parte o grămadă de plăci și sfărîmături de stînci pe care le scoate din canal.
Pe Raymonde n-o mai vedem, dar se aude cum înaintează harnic deplasînd și scoțînd pietre înțepenite ca să-și facă loc. Este inutil să-i propun s-o înlocuiesc. Continuă să înainteze cu ardoarea și încăpățînarea speologului care se găsește în situația de a forța o trecere grea și de a se tîrî către prelungirea presimțită. Un indiciu, care nu înșală niciodată, o încurajează în încercarea ei: curentul violent de aer care răzbate prin canal. Insistăm să ne lase s-a înlocuim, dar ea pretinde că nu putem să ne strecurăm și că de altfel întrevede o lărgire, unde va putea înainta mai ușor.
Într-adevăr, puțin timp după aceea, reușește să scape din tubul stîncos prin care se strecurase și o auzim înaintînd, nu tîrîndu-se, ci mergînd în picioare.
Dezavantajați de faptul că nu avem talia zveltă a unei tinere fete, Groslière și cu mine trebuie să muncim din greu pentru a lărgi trecerea și a îndepărta materialele îngrămădite. În cele din urmă ne găsim în continuarea cavității. Aven sau peșteră? Este greu de precizat, căci întîlnim aici cînd caracteristicile avenului — puțul vertical de intrare —, cînd aspectul unei peșteri — o sală urmată de o galerie-strîmtoare. Ceea ce avem acum în fața ochilor ține în același timp și de aven, și de peșteră, deoarece înaintăm printre pereții unei diaclaze, adică între două ziduri aproape paralele și îndeajuns de apropiate pentru a putea merge înainte „prin opoziție".
Acest mod de locomoție, *ramonajul*, cum spun alpiniștii, consta în a ține un picior într-o parte, celălalt în alta și în a desface brațele. Atît mîinile cît și picioarele se reazemă de pereți. Dacă aceștia se apropie, opoziția se obține nu prin îndepărtarea picioarelor și desfacerea brațelor, ci prin rezemarea conjugată, sau separată, a umerilor, a șoldurilor și a genunchilor, de stîncă. Toată această gimnastică, destul de complicată și extrem de variată, după capriciul configurației diaclazei, este în general instinctivă și efectuată cu pasiune de cel care s-a născut „cățărător".
Diaclaza unde am ajuns-o pe Raymonde este strîmtă, șerpuitoare și foarte înaltă, astfel încît nu-i distingem conturul, ceea ce se întîmplă des sub pămînt. În mod tacit, am ales fiecare un alt nivel de-a lungul căruia să înaintăm, pentru a ne face o idee de ansamblu.
Groslière, coborît cît mai jos posibil, se găsește la o adîncime aproximativ de 30 m unde avansează pe blocuri și stînci înfipte și înțepenite în diaclază. Raymonde și cu mine, înaintînd în opoziție în linie orizontală, ajungem într-un loc unde pereții stîncoși se depărtează unii de alții încît nu mai permit opoziția. Mă opresc. Înainte, dedesubt și deasupra mea, numai vid și beznă. Golul se lărgește considerabil.

Cît despre Raymonde, înaintarea ei este oprită de o configurație analogă : depărtarea pereților care nu-i mai oferă nici o perspectivă. A înregistrat totuși un indice acustic, un fel de murmur pe care-l atribuie curgerii unui pîrîu sau unei mici cascade, undeva foarte jos, sub ea.
Această explorare inițială într-un puț, care ar fi putut fi considerat apriori puțin adînc și fără interes, ne-a convins că este vorba de ceva important și demn de a fi studiat în mod serios. În consecință, chiar a doua zi, ne găsim din nou la locul doscoperirii din ajun : în diaclază.
Urmînd calea aleasă de Groslière cu o zi înainte și coborînd pe verticală, aterizăm pe stîncile unde se oprise. Astăzi coborîrea a fost puțin mai greoaie și mai înceată, deoarece purtăm în spate saci, scări și corzi. Avem însă și un tovarăș, Daniel Leschi, din Grupul speologic din Provence, care ni s-a alăturat și ne dă o mînă de ajutor.
O înaintare acrobatică pe blocurile care se clatină și alunecă ne permite să ajungem pe stîncile îngrămădite de la baza diaclazei, dintre care unele s-au rostogolit pînă într-o galerie spațioasă și orizontală, în care pătrundem tăcuți și plini de admirație.
S-a sfîrșit cu ramonajele și contorsiunile de om-șarpe în găurile și îngustimile incomode ale diaclazei. Iată-ne acum într-o mare galerie unde drumul este ușor și se poate merge fără piedici. S-o luăm la dreapta, ori la stînga ? Nu avem nici o preferință, dar, în tăcerea scurtului popas pe care ni-l acordăm, un zgomot ușor se face auzit, venind din dreapta.
— Murmurul pe care l-am auzit ieri, declară Raymonde, pornind în această direcție. O urmăm.
Nu după mult timp constatăm că la mijlocul galeriei se găsește albia seacă a unui pîrîu. Puțin mai departe, cîteva ochiuri de apă, urme ale unei circulații recente, sînt răspîndite ici-colo, în mici bazine naturale. Mai departe, un firicel de apă se strecoară printre pietrele de pe sol, fiind absorbit de propriile lui aluviuni. Dăm de o săritoare de cîțiva metri peste care pîrîul cade într-o mică cascadă, mai mult zgomotoasă decît interesantă, pe care a auzit-o Raymonde ieri, cînd ședea agățată în diaclază. Dincolo de ea culoarul continuă și putem escalada mica săritoare, dar ceea ce ne interesează nu este atît originea acestui pîrîu, cît destinația lui.
Întoarcem deci spatele ramurii în amonte a peșterii și înaintăm în aval, fie pe banchete stîncoase, fie pe plaje de pietriș și de praf alb de gips cristalizat.

Deodată privirile noastre sînt atrase de un obiect neobișnuit care zace în fața noastră și pe care îl ridicăm : este un element de baterie-torță, marca „Leclanché" ! Asemenea obiecte găsite într-o peșteră produc totdeauna o surpriză neplăcută speologilor în explorări subterane, căci dovedesc, fără posibilitatea vreunei îndoieli, că au fost devansați și că nu sînt primii care au pătruns în locuri ai căror descoperitori le place să se considere !
Înregistrez surpriza și reacția de supărare a tovarășilor mei produsă de găsirea acestei epave. Pe urmă încep să le vorbesc despre această descoperire neașteptată și importantă.
— Speologii fac bine că aruncă astfel bateriile uzate, spun eu. Ele pot, ca și acum, să servească drept reper și, în anumite circumstanțe, dau indicații prețioase. Datorită acestei baterii, continui eu, știu precis unde mă aflam ieri seara, cînd ramonam în înălțimea diaclazei !
Și ridic arătătorul mîinii spre bolta extrem de înaltă, nevăzută, unde fusesem oprit în înaintarea mea, ca urmare a îndepărtării pereților și de unde, în lipsa altui proiectil, aruncasem această baterie uzată, a cărei cădere în nisip n-o auzisem. După legitima emoție, incidentul se închide spre satisfacția generală și ne continuăm înaintarea.
Certitudinea, pusă la îndoială un moment, că explorăm un teren virgin dă un preț deosebit înaintării și perspectivelor care se desfășoară în fața noastră. Galeria prin care mergem oferă proporții din ce în ce mai mari. Sîntem într-o peșteră uriașă, importană : o adevărată peșteră mare.
Peșteră sau aven ? Dilema continuă să ni se pună, căci ajungem acum la marginea unei săritori de 10 m, unde trebuie să desfășurăm o scară pentru a coborî și a pune piciorul pe o îngrămădire de stînci, într-o sală vastă și sonoră. În ea două cascade subțiri cad din înălțimea bolții pierdute în obscuritate. Sărind din bloc în bloc, constatăm stupefiați că între aceste stînci învălmășite, înțepenite și oarecum suspendate, se găsesc galerii, interstiții care se deschid în vid. Pietrele pe care le lăsăm să cadă prin ele dovedesc căderi verticale impresionante.
Ajunși în centrul sălii, ne aplecăm și privim printre două stînci rezemate una de alta în formă de arc. Aruncăm un ziar aprins în bezna care se cască sub picioarele noastre. Flacăra, care coboară în vîrtej, luminează în adîncime un puț vertical de un diametru cu totul neobișnuit, dar în același timp luminează pe dedesubt blocurile pe care ne aflăm. Constatăm cu

oarecare teamă că ocupăm cheia de boltă a unei îngrămădiri înspăimîntătoare de stînci, în echilibru deasupra vidului de sub noi. Cum stă oare neclintită această uriașă îngrămădire de blocuri ? Cum s-a putut construi și cum poate dura o asemenea arhitectură naturală ?

În fața unor astfel de aspecte speologii reacționează diferit. Unii sînt optimiști, nepăsători, inconștienți în fața primejdiei ; aceștia se recrutează dintre tineri și mai ales dintre debutanți. Pentru ei nimic nu este de temut, totul e stabil, nimic nu se poate clinti sau rostogoli. „Asta ține de mult așa", spun ei avansînd fără precauții, acolo unde chibzuiții și experimentații văd indicii suspecte, simt pericolul de dărîmare a unui edificiu mișcător, gata să basculeze, sau avalanșa ucigătoare pe care un simplu gest poate s-o declanșeze...

Trebuie să mărturisesc că iluminarea pe dedesubt a enormelor blocuri în echilibru peste gol nu-mi produce nici o plăcere. Încerc să mă conving că blocurile sînt solid așezate, dar, cu toate acestea, mă îngrijorează securitatea noastră. Ce-i de făcut ? În unele cazuri încerci să consolidezi, să fixezi o stîncă amenințătoare. Alteori, dimpotrivă, este bine să cureți trecerea, să provoci căderea unui bloc primejdios. Aici însă nu poate fi vorba de asemenea procedee. Problema se pune pentru întreaga suprafață a unei săli vaste, o podea suspendată și alcătuită din blocuri enorme.

Ziarul arzînd s-a consumat înainte de a atinge fundul uriașului puț. Pietrele lăsate să cadă indică o verticală de ordinul a 30—40 m urmată de o pantă unde proiectilele noastre sar și ricoșează, căzînd și mai adînc. Cu toată binecunoscuta imprecizie a sondajelor pe bază de sunet, ne mulțumim momentan cu această indicație. Nu dispunem decît de o singură scară de 15 m, cu totul insuficientă. Blocurile fiind enorme, trebuie să consumăm 5 m de scară, pentru a o lega în jurul unuia dintre ele, astfel că numai 10 m atîrnă în gol.

Este puțin, dar în felul acesta voi reuși să cobor pînă la acea adîncime. Trec la fapte, asigurat cu ajutorul unei corzi de nailon. Ajuns la ultima treaptă, îmi introduc piciorul astfel ca să pot strînge scara între genunchi și, ținîndu-mă cu o singură mînă de ea, mă balansez în gol. Aprind lampa electrică și o îndrept nu în jos, cum ar fi logic, ci în sus, spre acele dedesubturi ciclopeene care mă neliniștesc și pe care nu le găsesc de loc pe gustul meu. Dar, fiindcă aceste blestemate blocuri te înspăimîntă cînd le privești, schimb perspectiva și scrutez acum adîncimea.

Cred că oricine este de acord că barele unei scări de electron nu sînt locul cel mai potrivit pentru meditații, mai ales cînd atîrni și te învîrți în vid sub amenințarea stîncilor neliniștitoare ; și totuși, am trăit acolo, în clipa aceea, una din cele mai înălțătoare bucurii ale carierei mele.

Bateriile electrice noi și excelentul reflector al lămpii electrice produc un fascicul luminos care ajunge departe și îmi dezvăluie perspectiva unor pereți negri și lucioși care scapă în jos, iar în fund un canion stîncos cu meandre capricioase unde curge un rîu... Nici o îndoială ! Iată drumul apei, iată „capul rețelei Trombe". Și sîntem la mai mult de 800 m deasupra resurgenței Goueil-di-Her !

Cînd, cîteva ore mai tîrziu, am reapărut toți patru la suprafață, sub fagii și brazii mari ai pădurii din Coume Ouarnède, se adunaseră în afară de tovarășii noștri, care ne ajutaseră să ieșim din aven, un grup de turiști și de curioși : doi jandarmi în patrulare, preotul din satul vecin, cîțiva tineri și tinere. Era de asemenea și trimisul special al ziarului „La Dépêche de Toulouse", prietenul nostru J. Saux, reporter și istoriograf al expedițiilor noastre în masivul Arbas.

— Și puțul ? întrebă el cu nepăsare și mai mult să aibă conștiința împăcată.

Încă gîfîind din cauza urcușului greu pe scări, mi-aduc aminte că am întîrziat să-i răspund imediat.

— Nu-i un puț, nu-i numai un simplu puț, spun eu.

— Ce-i cu acest puț ? întrebă el la fel de indiferent.

— Este un aven. Un aven prodigios. Capul rețelei Trombe. Poate cel mai mare aven din lume..., am adăugat anticipînd, dar profeția, din fericire, avea să se confirme.

Impresionat, cu stiloul în aer, ziaristul îmi puse a doua întrebare :

— Și cum o să-l denumiți ?

— L-am și botezat. Poartă, după tradiție, numele primei persoane care a coborît în el și care i-a forțat trecerile : „avenul Raymonde".

După o descoperire atît de promițătoare și după declarația care mă „angajase" oarecum, era firesc să ne grăbim să continuăm explorarea avenului Raymonde.

A treia zi am coborît, de data aceasta avînd scările necesare ; eram opt participanți, dintre care unii rămăseseră ca echipă de sprijin în sala îngrămădirii de stînci, la capătul superior al marelui puț. Scările fiind fixate de aceeași stîncă ca și alaltăieri, am coborît primul, urmat de Raymonde, Groslière,

Fernandez, Fouque şi Weydert. De îndată ce am ajuns jos, previziunile mele se confirmară mai presus de orice speranţă, căci, la numai 10 m de extremitatea scării, rîul se uneşte cu un alt curs de apă mai important.

După cum în avenul Pierre izbutisem să întretăiem cursul subteran de la Coume Ouarnède, am reuşit să-l atingem şi aici, în avenul Raymonde.

Pe viitor va trebui să urmărim acest curs hipogeu de la un capăt la altul, adică să stabilim legătura dintre avenul Raymonde şi avenul Pierre şi, coborînd mai adînc, să trecem din avenul Pierre în peştera Goueil-di-Her, resurgenţa finală a acestei reţele de mari proporţii, pe care în mod succesiv am bănuit-o, identificat-o, am atins-o în unele locuri şi chiar am botezat-o „reţeaua Trombe".

O astfel de legătură ar reprezenta cea mai profundă străpungere hidrogeologică cunoscută pînă în prezent. Interesul de a cunoaşte de sus pînă jos profilul geologic şi hidrologic de aici, cît şi atracţia recordului mondial pe care ar constitui-o o atare legătură însufleţesc şi pasionează pe speologi. E uşor de bănuit cu cîtă ardoare ne angajăm în culoarul strîmt în care pătrunde rîul nostru subteran.

Plecăm cu atîta nerăbdare şi cu atîta grabă, încît comitem un fapt cu urmări supărătoare: uităm să luăm cu noi sacul cu merinde. Ne-am dat seama după o înaintare grea de vreo 200 m unde a trebuit să avansăm în ramonaj într-o diaclază în fundul căreia rîul curge cînd calm, cînd vijelios, fiind întretăiat de cascade. Ajungînd la cea de-a patra cascadă, unde ne-am trecut sacii pe un lanţ viu, unul dintre noi întrebă:

— Cine are mîncarea? Cine poartă sacul cu alimente? Ancheta este făcută şi terminată repede: nimeni nu l-a luat, a rămas la baza puţului care ne-a adunat pe toţi la piciorul scării.

Responsabilul, purtătorul sacului cu pricina, scăpă destul de uşor, fiind obligat doar să facă calea întoarsă şi să-l aducă de urgenţă.

După o scurtă chibzuinţă, considerăm că inconfortabila diaclază nu este un loc tocmai potrivit pentru un dejun. Poate că drumul se va complica şi mai mult în avale? Hotărîm, deci, să ne reîntoarcem, să revenim la baza puţului unde vom putea mînca în condiţii mai omeneşti. Reîntoarcerea noastră produce emoţii celor rămaşi de gardă, care se pregătiseră să ne aştepte cu resemnare ore îndelungate.

Auzindu-ne sosind atît de repede, s-au neliniştit la gîndul că am întîlnit vreo piedică de netrecut ori că am suferit un accident. Strigînd cît ne ţinea gura, am fost nevoiţi să le explicăm motivul reîntoarcerii. Liniştiţi şi amuzaţi de zăpăceala noastră, ne-au copleşit cu epitete şi nume de animale şi păsări cunoscute pentru memoria lor scurtă şi inteligenţa lor nu prea strălucită. Asta nu ne-a tăiat totuşi pofta de mîncare!

Aşezaţi comod între stînci, onorăm dejunul, singurul pe toată ziua. Spre sfîrşitul mesei, destul de frugale, pregătesc pe un primus un Nescafé şi mă amuz de felul cum tovarăşii mei din Aix şi Marsilia îl beau: renunţînd la porţiile individuale care se varsă şi ard degetele cu ocazia împărţirii lor, renunţînd la distribuirea de zahăr şi cafea în recipiente de conţinuturi variate, motive de contestaţii, ei au adoptat un sistem nou şi original. La strigătul sacramental: „La zeamă", fiecare scoate din buzunar un tub din material plastic, îl afundă în oală şi, cu ajutorul lui, cafeaua este sorbită fără acrobaţii şi stîngăcii, pînă la ultima picătură. Amănunt important şi obligatoriu: tuburile lungi şi suple sînt de acelaşi diametru şi deci cu acelaşi debit!

Nebînd cafea, nefumînd, mă aşez lîngă stîncă, în timp ce tovarăşii mei îşi aprind ţigările sau pipele. Cad într-o somnolenţă dulce, cînd zăresc pe vecinul meu cel mai apropiat că mă priveşte pe sub viziera căştii mele şi şopteşte:

„Maestrul a adormit!"

Aceste cuvinte mă fac să tresar. Eram într-adevăr gata să adorm, căci coborîsem în ajun pînă în vale, plecasem de acolo la 4 dimineaţa, urcasem repede pînă la tabără unde abia avusesem vreme să mă echipez şi să mă alătur celor care plecau spre aven. Acum trebuia să plătesc această cursă dezlănţuită şi îmi dădeam seama că risc să încurc sau să întîrzii echipa de vîrf în momentul în care ar avea nevoie de toată mobilitatea şi autonomia ei.

Las, deci, să plece patrula, urîndu-i spor la muncă şi încerc să adorm din nou, legănat de murmurul izvorului.

Dar acest murmur îmi spune prea multe lucruri misterioase, îmi indică prea multe probleme. Departe de a aluneca în toropeala somnului, mintea mea lucrează şi încerc să reconstitui de la un cap la altul parcursul reţelei de apă, de la dispariţia rîului exterior şerpuind în păşunile populate de oi din Ouarnède şi pînă la resurgenţa finală la piciorul muntelui, prin peştera Ochiului Infernului. Mă gîndesc la pierderile cursului de apă în coborîrea lui în etajele inferioare din avenul Ray-

monde ; asta e o treabă uşoară fiindcă mă găsesc aici iar tovarăşii mei îi explorează adîncimile. Gîndul meu zboară, de asemenea, spre avenul Pierre, unde se află Gicquel şi cercetaşii lui, dar cine ştie la ce adîncime şi la ce distanţă de noi ?

Încep să regret că n-am plecat cu tovarăşii mei. Dar dacă este puţin cam tîrziu să pornesc în urmărirea celor care pătrund în aval, n-aş putea oare să mă îndrept către amonte, de-a lungul cursului rîului principal ?

Ideea mă pasionează. Sar în picioare, îmi pun în ordine echipamentul şi cu paşi hotărîţi mă îndrept către afluentul apropiat. Voi pleca, deci, şi eu la rîndul meu într-o explorare solitară, pentru a contribui la cunoaşterea reţelei.

Reluîndu-mi obiceiurile de explorator singuratic şi procedînd metodic — ceea ce, cînd lucrezi în echipă, eşti tentat să omiţi sau eşti distras de ambianţă, de conversaţii —, încep să fac observaţii de tot felul asupra celor ce mă înconjură.

Afund termometrul succesiv în cele două rîuri. În cel mai mic, venit din galeriile superioare pe care le-am parcurs şi care cade în cascadă în marele puţ, temperatura apei este de 5°. În celălalt — de 8°. Bineînţeles, caut cauza acestei accentuate deosebiri şi o atribui provenienţei deosebite a celor două cursuri de apă. Cel mai rece vine de la o altitudine superioară, unde există puţuri cu zăpadă şi gheţari, iar cel mai temperat reprezintă, fără îndoială, rîul exterior din Coume Ouarnède, puţin după dispariţia sa în pămînt. De aceea, temperatura lui este apropiată celei a apelor de la suprafaţă. Această presupunere nu se confirmă de la primii paşi, căci descopăr mici musafiri care zac imobili pe fundul de pietriş al rîului. Sînt tritoni *(Triturus marmoratus)*, aceiaşi care populează rîul de la Coume Ouarnède, unde se mişcă fără încetare sub razele soarelui, în timp ce, cei de aici, prizonieri ai beznei şi pătrunşi de frigul apelor mai reci, sînt nemişcaţi şi pasivi. Cînd sînt atinşi cu mîna, reacţionează slab deplasîndu-se numai cu cîţiva centimetri. Tîrîţi sub pămînt, în crăpăturile în care dispare rîul subaerian, ei au fost condamnaţi, fără tranziţie, la o existenţă cavernicolă la care, fără îndoială, nu se vor putea adapta. De altfel observ, pe o mică plajă nisipoasă, scheletul delicat şi încă întreg al unuia dintre ei.

Aceste constatări termo-bio-speologice nu mă împiedică să ajung şi la alte două constatări mai prozaice : apa devine tot mai adîncă şi bolta tot mai joasă.

Treacă-meargă neplăcerea de a lua apă în cizme, eventualitate extrem de frecventă, dar ceea ce mă îngrijorează cu adevărat

este coborîrea bolţii. Înaintez cu paşi mici, îndoindu-mi şira spinării, în speranţa că bolta va binevoi să se înalţe. Dar — vai ! — se produce tocmai contrariul : ea se apropie inexorabil de suprafaţa apei, obligîndu-mă să mă aplec tot mai mult şi inspirîndu-mi ipoteze pesimiste. Nici o rezonanţă, nici un curent de aer : sifonul nu poate fi departe. Încă un efort, adică încă o intrare pînă la genunchi în apă, încă o înclinare mai accentuată a spatelui sub tavanul stîncos — iată temerile mele confirmate. Bolta atinge apa, un sifon care-mi ia orice speranţă. Nu-mi bat capul să-l sondez, şi cu atît mai puţin să-l forţez. Nici astăzi, nici mîine !

Scufundările fără aparat de scafandru nu sînt niciodată plătite de rezultate. Este un joc de-a viaţa şi de-a moartea. Tocmai fiindcă am multă experienţă în această ramură unde te pasc primejdii mari, o privesc cu multă răceală — şi la propriu, şi la figurat. Bat, deci, în retragere, întîi cu spatele, apoi normal, din clipa cînd m-am putut întoarce ; revin la confluenţă. Mergînd număr paşii — mai bine-zis jumătăţile de pas —, pentru a evalua distanţa dintre confluenţă şi sifonul terminal.

Sînt 40 m, nici unul mai mult. Este puţin, neînsemnat, şi contribuţia mea de azi la cunoaşterea reţelei Trombe n-a adus mare lucru. Cu toate acestea, un lucru este lămurit : vom şti pe viitor că de la acel sifon nedorit începe capătul reţelei. Sînt puţine speranţe ca el să fie vreodată forţat şi trecut, căci ar trebui să te cufunzi sub apă, sub bolta înecată care pătrunde în ea. De altfel, e puţin probabil că n-ar întîrzia să apară alte sifoane, fiind vorba de o circulaţie în conduct forţat[1], accesibil cel mult tritonilor.

Acum, reîntorcîndu-mă resemnat la locul ultimului nostru dejun, îmi scot cizmele, golesc apa din ele şi le aşez răsturnate ca să se scurgă. Apoi îmi storc ciorapii, ceea ce constituie o treabă obişnuită şi oarecum clasică pentru un speolog.

Totuşi, reîntoarcerea mea pe furiş şi puţin glorioasă n-a scăpat neobservată de cei ce veghează sus, în vîrful puţului, de unde au putut să vadă lumina lămpii mele. Ei mă strigară zgomotos, cu insistenţă, curioşi să afle ce se întîmplă sub ei. Îi lămuresc asupra scurtei şi infructuoasei mele misiuni, şi... aştept. Asta-i soarta iubitorului de peşteri şi avene. Aceste aşteptări au, în general, particularitatea de a fi nemăsurat de lungi.

[1] Circulaţia apei în conducte umplute complet, fără strat de aer. Se foloseşte şi termenul de „curgere sub presiune". — *N.T.*

Dar, în ciuda a ceea ce s-ar putea crede, e vorba de un fenomen binecunoscut inițiaților, rămas încă neexplicat și care pare paradoxal : gărzile subterane, inuman prelungite și mai totdeauna petrecute în condiții precare — la temperaturi joase, în curente de aer de nesuportat, în umezeală și uneori fără hrană —, care ar avea toate motivele să devină halucinante, par totuși mult mai scurte decît durata lor reală. Acest fapt l-am înregistrat de nenumărate ori și mi-a fost mărturisit și de colegii mei cavernofili. Toți cei care au petrecut ore dramatice, uneori atroce în fundul vreunui aven, pot confirma acest adevăr : timpul trece mai repede în tenebre, în singurătatea și tăcerea subterană decît sub bolta cerului.
Care speolog intrat într-o cavernă în plină zi n-a fost surprins să iasă în plină noapte, sub tremuratul stelelor, atunci cînd el se aștepta să revadă strălucirea soarelui ?
S-a constatat că sînt două feluri de a aștepta, de a-ți petrece timpul în măruntaiele pămîntului. Aceste două moduri sînt ilustrate azi aici. Sînt acelea, atît de diferite, ale celor doi echipieri care acolo sus, așezați pe blocurile uriașe din vîrful puțului, așteaptă reîntoarcerea echipei de vîrf, și anume : metoda lui Paul Ravoux, care constă în a sta nemișcat și tăcut ore întregi, și aceea a lui Jacques Michel Bouvet, care-și schimbă mereu locul, luminează cu lampa toate colțurile, născocește mii de ocupații pentru trecerea timpului, cîntă în gura mare tot ce-i vine în minte, toate urmărind, după cum se pare, să trezească ecoul și sonoritatea marilor săli, nelăsîndu-le nici o clipă să se stingă. Cînd nu cîntă, fluieră, iar dacă se oprește — și atunci doar pentru cîteva minute —, înseamnă că în acel timp mișcă vreun bloc de la locul lui sau se îndeletnicește cu o treabă neașteptată. A încercat chiar să lege o discuție cu mine și s-o continue cît mai mult, dar distanța verticală care ne separa, zgomotul apei, ca și acustica avenului care creează ecouri și interferențe, au constituit obstacole care l-au descurajat și l-au obligat să renunțe.
În ceea ce mă privește, am o ocupație de lungă durată care mă absoarbe și care constă în uscatul ciorapilor la flacăra lămpii cu acetilenă.
Greutatea în aprecirea duratei timpului și nesiguranța proprie mediului cavernicol nu-mi permit să spun la ce oră s-a reîntors echipa de vîrf. Membrii ei se așază alături de mine ; sînt toți uzi și tare obosiți, dar aduc o veste bună care face să le strălucească ochii și care mă liniștește, căci mi-era teamă să nu se fi oprit — ca și mine — în fața unui sifon de netrecut.

Nu, nu întîlniseră dușmanul numărul unu al speologului. Dimpotrivă, înaintaseră mult, tot într-o diaclază strîmtă, dar înaltă, coborîseră cîteva cascade și se opriseră într-un loc unde rîul se împrăștie sub forma unui lac adînc între pereți netezi și verticali. Îl botezaseră „Lacul celor din Aix" și erau siguri că poate fi străbătut, în aval, cu o barcă pneumatică. Dincolo de el se auzea — amănunt important — zgomotul unei cascade, dovadă evidentă că lacul nu se termina cu un sifon.
Chiar a doua zi, marsiliezii Frangin, Pernin, Leschi și Fernandez, înarmați cu barca indispensabilă, după ce au ridicat datele topografice pe o schiță, au traversat lacul și au avansat cu diverse peripeții. O boltă joasă — sifon dezamorsat — le-a cauzat emoții, dar au putut să se strecoare tîrîndu-se și să continue înaintarea pînă la cea de-a noua cascadă, pe care au coborît-o. Acolo, în sfîrșit, au ieșit din diaclază și s-au oprit pe marginea unui gol imens, fără să mai poată face un pas în plus, căci rîul se prăvălește vertical într-un aven enorm pe care n-au izbutit să-l sondeze din cauza firului nu îndeajuns de lung. După zgomotul pietrelor aruncate, apreciaseră că este vorba de un puț vertical, adînc cam de 100 m.
— N-ai pierdut, deci, timpul degeaba cînd ai descoperit gaura aceasta, îmi spuse Frangin, ca o concluzie a recunoștinței lor.
Într-adevăr, „gaura" în cauză, avenul Raymonde, avea acum o lungime de un kilometru și o adîncime de 200 m. Cu sondajul noului puț, ea atingea în total 300 m, cu posibilitatea de a continua și chiar de a comunica cu avenul Pierre, de care nu era prea departe.

O aniversare subterană

Zilele următoare au fost consacrate transportului de materiale și alimente la punctele terminus ale avenelor Pierre și Raymonde, în vederea unei ofensive conjugate în aceste două cavități, ziua „J" fiind prevăzută pentru 15 august. Am avut astfel ocazie să cobor din nou în aceste două avene și să fac cu ele o cunoștință mai „aprofundată".
Astfel, în ziua de 13 august 1957, un număr de 26 speologi, printre care Annie Gicquel și Raymonde Casteret, au coborît în puțul inițial de 30 m și au intrat în frumoasa sală cu bolta înaltă și elegantă, care se deschide în vecinătatea fundului

acestui puţ. Avem în mijlocul nostru un invitat de onoare, prietenul meu Félix Trombe, care ne-a făcut surpriza să vină să ne viziteze în centrul acestui masiv Arbas, teatrul campaniilor lui subterane de altădată. Printre noi se află, din fericire, şi un reporter-fotograf din Paris, dar de origine din Pirinei, Charles Courrière, trimis de revista „Paris-Match", care s-a încorporat expediţiei noastre şi s-a dovedit un speolog din instinct, căci, nemulţumindu-se de-a face un reportaj fotografic banal în tabăra de la exterior, nu s-a temut să înfrunte oboseala şi riscurile cercetărilor subterane înaintate în adîncime, de unde a adus clişee preţioase.

Manevrele indispensabile pentru coborîrea a 26 de echipieri şi a materialului necesar sînt, ca de obicei, lungi şi complicate. Fiecare îşi aşteaptă rîndul la marginea avenului, ajutînd la coborîrile succesive.

Sînt profund mişcat, că în mijlocul preocupărilor şi grijilor legate de o expediţie speologică, tinerii mei prieteni s-au gîndit la un lucru atît de puţin important şi străin activităţii lor, aniversarea mea.

Ajunşi în aven în mijlocul unei tăceri complice subit restabilită, mă găsesc în faţa lui Daniel Leschi, care ne comunică că ziarul „La Dépêche de Toulouse" l-a delegat să-mi remită o medalie de argint şi că este fericit să se achite de această misiune.

Gérard Propos, în numele marsiliezilor, şi Pierre Gicquel, din partea celor din Aix, îmi adresează cuvinte calde pentru a-mi ura o viaţă fericită, a-mi exprima simpatia tuturor şi pentru a se bucura de acest original jubileu subteran.

N-aş mai putea reconstitui cuvintele prieteneşti şi călduroase care mi-au fost adresate atunci, subliniate prin aplauze şi urale cercetăşeşti, care, după cum se ştie, sînt extrem de zgomotoase.

Aceste manifestări au devenit şi mai puternice cînd cei doi şefi ai expediţiei mi-au prezentat şi oferit, spre amintire, un dar specific speologic: o lampă de onoare. Această venerabilă lampă cu acetilenă, din aramă, cu totul avariată, căci fusese utilizată în nenumărate campanii, era reparată; pe marginile ei am putut citi, gravată artistic, următoarea menţiune: „Din Provence la Pirinei — Grupul speologic din Provence — al II-lea grup din Aix".

Într-adevăr, prietenii mei pregătiseră bine surpriza şi eram copleşit.

La rîndul meu, cu vocea tremurîndă — pe care unii au calificat-o ironic „voce cavernoasă" —, am răspuns şi am mulţumit cît am putut mai bine.

Un stenograf benevol a consemnat, pe genunchi, esenţialul răspunsului meu care a reuşit astfel să fie salvat de la uitare (ceea ce de altfel, nu ar fi constituit o pierdere prea mare!).

Pe scurt, iată acest discurs, important doar pentru că a fost un discurs subteran:

„Scumpii mei prieteni,

Sînt mult mai emoţionat decît aş putea să exprim, datorită ceremoniei care s-a desfăşurat şi pe care aţi avut delicateţea s-o organizaţi, cu ocazia aniversării zilei mele de naştere.

O aniversare poate fi ceva foarte banal; în fond, ea nu este decît compararea unui an cu cel sau cei precedenţi.

Personal, şi datorită cadrului şi circumstanţelor care ne reunesc aici, eu îi acord astăzi o importanţă deosebită şi o semnificaţie mai precisă. Aţi voit-o şi aţi simţit-o şi voi şi vă mulţumesc, căci este oarecum un jubileu subteran. Din fericire pentru voi, memoria mea nu este atît de strălucită ca să poată reconstitui toate aniversările celor 60 de ani ai mei... Dar, despărţindu-i din 10 în 10 ani, pot să vă spun că, dacă în 1897 veneam pe lume, chiar în 1907 începeam să pătrund în micile grote de la Saint Martory, satul meu natal.

În 1917 — aveam atunci 20 de ani — am trăit mult sub pămînt, dar a fost o speologie cu totul specială pe care am practicat-o cu mii de tovarăşi de arme în gropile şi tranşeele din Champagne, Somme şi Verdun.

În 1927 — la 30 de ani — mă avîntasem într-o serie de explorări subterane împreună cu soţia mea, care timp de 15 ani, pînă la moartea sa, a fost colaboratoarea şi coechipiera mea cea mai preţioasă. Am descoperit atunci împreună în masivul Mont Perdu o extraordinară peşteră cu gheaţă, căreia Clubul Alpin francez a binevoit să-i dea numele nostru.

În 1937 — la 40 de ani — luptam mereu, cu minunata şi întreprinzătoarea mea tovarăşă, în cascadele de la Cigalère. În acelaşi an am făcut o dublă descoperire: prelungirile acvatice ale rîului subteran din La Bouiche şi, mai ales, „descoperirea" lui Joseph Delteil, care de 20 de ani este coechipierul meu credincios, un adevărat alter ego de zile bune şi zile rele, pe care sînt fericit să-l am şi să-l văd, aici, alături de mine.

În 1947 — 50 de ani — asaltul final şi victorios de la Henne-Morte unde, ajutat substanţial de Speleo-Clubul din Paris şi

de preşedintele său, Félix Trombe, care ne-a dovedit prietenia sa, fiind şi azi printre noi, atingeam la adîncimea de 445 m fundul acestui aven, cu Marcel Loubens, dar fără Delteil, care, rănit în ajun la cota —240 m, nu a putut, spre marele nostru regret şi — bineînţeles — şi al lui, să fie alături de noi.
În 1957 — 60 de ani — adică astăzi, sîntem în plină campanie, zisă „Henne-Morte 1957“, ce urmează campaniei „Henne-Morte 1956“, ea însăşi continuarea expediţiilor „Cigalère 1953—1954 şi 1955“. Iată că au trecut cinci ani de cînd Grupul speologic din Provence şi cel de-al II-lea grup din Aix au intrat în legătură cu mine în vederea unei colaborări preţioase, prieteneşti şi rodnice, fiecare din aceste campanii însemnînd o victorie. Mai mult ca oricînd mă felicit şi mă bucur că v-am atras, îndrumat şi încurajat în activitatea voastră subterană.
Datorită vouă am cunoscut o mare bucurie şi un mare privilegiu : am fost încorporat într-una din echipele voastre de vîrf şi, escaladînd toate cascadele, am atins punctul final al Cigalèrei cu cele 52 de cascade, una din peşterile care îmi sînt cele mai dragi. Aceleaşi satisfacţii le-am încercat şi pentru acest masiv Arbas, care a fost unul din polii de atracţie ai carierei mele unde anul trecut am realizat împreună joncţiunea plină de primejdii, de pitoresc şi foarte instructivă dintre avenul Marcel Loubens şi avenul Henne-Morte.
În fine, pentru prezent, pentru acest an 1957, două explorări însemnate şi — după cum ştiţi prea bine — pline de promisiuni : avenul Pierre care este, de ieri, unul din cele mai adînci din Franţa şi avenul Raymonde, în care ne găsim în acest moment şi care împreună cu avenul Pierre formează o singură adîncime subterană ; a doua din lume, pe care am botezat-o „reţeaua Trombe“ în cinstea dumneavoastră, iubitul meu prieten, care aţi fost pionierul subteran al acestui masiv. Cea de-a şaizecea aniversare, sărbătorită prin manifestările voastre atît de prieteneşti şi afectuoase, mi-a mers direct la inimă, în adîncul sufletului.
Ea este pentru mine cea mai plăcută şi mai mîngîietoare dintre aniversări, cu toate că melancolia mă cuprinde la gîndul că trebuie să renunţ la carieră, să mă retrag. Retragere, pe care, în ciuda faptelor, mi-o doresc treptată, nu deodată şi nici definitivă...
Dar, de altfel, ce importanţă are această renunţare ? Am avut partea mea, bogată şi îndelungată. Mulţumesc Domnului că a fost atît de frumoasă, atît de minunată ! Vă urez tuturor celor prezenţi aici să cunoaşteţi aceleaşi aventuri şi bucurii sportive şi ştiinţifice pe care le-am cunoscut eu sub pămînt şi să le gustaţi o vreme tot atît de îndelungată.
M-am temut, înainte de 1930, ca speologia să nu dispară în Franţa, dar de mult, această frică mi-a fost spulberată, căci am asistat la avîntul crescînd şi irezistibil al speologiei franceze care n-a întîrziat să se plaseze în fruntea speologiei mondiale şi să se menţină cu strălucire.
Între aceşti tineri curajoşi, animaţi de un ideal, aş spune chiar, de taina peşterilor, voi sînteţi una din cele mai bune echipe subterane ale noastre.
Sînt fericit şi — repet — sînt emoţionat, cum n-am cuvinte s-o spun, că v-am cunoscut şi apreciat la sfîrşitul carierei mele. Vă mulţumesc tuturor, vă mulţumesc din adîncul inimii. Primiţi urările mele cele mai fierbinţi pentru rodnica continuare a explorărilor voastre ! Trăiască speologia, trăiască Grupul speologic din Provence, trăiască cel de-al doilea grup din Aix, trăiască Franţa subterană !“
Discursul meu „tenebros“ a fost punctat de „brigada aclamaţiilor“ şi de un zgomot sec, surd care m-a făcut să tresar. Era prima sticlă de şampanie care se destupa în spatele meu. Întorcîndu-mă, am zărit cum dintr-un sac de munte, se scotea un tort enorm, rămas intact, ca printr-o minune, deasupra căruia scînteiau mici lumînări pe care am fost invitat să le sting şi să tai prăjitura cu un pumnal cercetăşesc.
Prietenii au fost la înălţime cu pregătirile ; s-au întrecut pe ei înşişi, oferindu-mi cea mai originală şi mai ales cea mai călduroasă aniversare, pe care mi-aş fi dorit-o.

Tabăra din Coume Ouarnède

A doua zi, la 14 august 1957, a fost destinată unui semi-repaus şi pregătirilor dublei ofensive care trebuia dusă deodată în avenul Pierre şi avenul Raymonde.
Aceste pregătiri constau în transportarea materialului, a alimentelor şi a utilajului de iluminat în cele două avene pînă la punctele finale respective, atinse anterior, în scopul de a avansa.

Tabăra cunoscu în ziua aceea o mare animaţie, căci aproape întreg efectivul era prezent şi ocupat să trieze şi să revizuiască corzile, scările, bărcile, să umple sacii, să dozeze raţiile alimentare, să-şi cîrpească combinezoanele sfîşiate şi să panseze destul de multe răni şi zgîrieturi, mai ales la mîini, tributul obişnuit al speologilor. Unul dintre noi, Saunier, a trebuit să fie chiar evacuat, avînd o mînă zdrobită de o stîncă.
Tabăra fusese instalată într-un loc sălbatic : o poiană orizontală în mijlocul pădurii. Meandrele rîului traversează preria cu iarbă măruntă unde sînt ridicate corturile. În centru tronează cortul P.C. (postul de comandă) ; aici foaia de cort de la intrare, încontinuu ridicată, adăposteşte două scaune, o masă şi telefonul, de unde pornesc trei fire : linia de 4 km, desfăşurată de-a lungul pădurii şi păşunilor care ne leagă de trecătoarea Portet, adică de reţeaua P.T.T., linia avenului Pierre şi aceea a avenului Raymonde.
De la acest cort P.C. pleacă şi ajung toate mesajele interesînd expediţia noastră, fie că este vorba de comunicaţiile oficiale cu Institutul Meteorologic, aviaţia de la Pau, autorităţi etc., fie că este vorba de comenzi date conducătorilor de catîri, furnizorilor sau de comunicările şi conversaţiile cu echipierii. Cît despre liniile „Pierre" şi „Raymonde", ele permit legătura cu diferitele releuri şi tabere subterane ale celor două avene în cursul cercetărilor subterane care se desfăşoară.
Nu departe de postul de comandă, adăpostit sub un mare fag, se găseşte cortul-bucătărie, al doilea punct atractiv al taberei, cum este uşor de închipuit. Într-adevăr, acolo sînt depozitate toate alimentele expediţiei : cutii de conserve, dulceţuri, cutii şi tuburi cu lapte şi alte alimente, ca : turtă dulce, legume, şuncă, brînză, paste făinoase, cafea, cacao etc.
În faţa acestui cort-cambuză este instalat un mobilier ciudat, confecţionat din corniere metalice „Dexion", asemănătoare elementelor unui „Meccano" uriaş, cu care s-au alcătuit mese şi etajere pentru cuptorul cu gaz butan, utilaje şi alte accesorii necesare bucătăriei.
Acolo fiecare echipier îşi asumă pe rînd rolul de bucătar. Acest „om de zi" (care adeseori devine şi „om de noapte") are sarcina şi răspunderea destul de grea să prepare mesele zilei, începînd cu gustarea de dimineaţă pînă la cină, care de cele mai multe ori devine o cină nocturnă. El trebuie să pregătească gustări la cele mai diferite ore ale nopţii, pentru a sătura echipierii care revin din „locurile negre" extenuaţi şi înfometaţi.

Şefii expediţiei au hotărît ca anul acesta să nu se mai mănînce pe jos, uneori pe iarba udă şi cu gamela rezemată incomod pe genunchi. Au crezut de cuviinţă ca dejunul să devină un moment plăcut, o clipă de destindere, cînd, aşezaţi la o masă, unii în faţa altora, într-o ambianţă veselă, oamenii, supuşi unor oboseli şi încercări grele, să regăsească un minimum de confort, să aibă pe ce-şi rezema coatele, să întreţină discuţii prieteneşti, să glumească sau chiar să cînte. În acest scop ne-a fost paraşutat, chiar din prima zi, un lot de scînduri. Cu ajutorul ţăruşilor şi faimoaselor corniere „Dexion", cercetaşii, cu îndemînarea lor proverbială, au confecţionat mese lungi, rezistente şi bănci. Astfel dejunurile au devenit momentele cele mai plăcute ale zilei, pe cînd anul trecut prilejuiau o adevărată acrobaţie. Gamelele şi bucăţile de pîine se rostogoleau pe jos, iar mesenii, împrăştiaţi şi ghemuiţi pe pămînt, se asemănau cu o hoardă de oameni Neanderthal, devorîndu-şi prada !
Straşnic confort ! Mai ales cînd este frig şi totul cufundat într-o ceaţă ostilă, cînd plouă sau bate vîntul (eventualităţi frecvente la munte), mesele sînt aşezate sub corturi lungi ca nişte tunele (model „Simplon"), unde putem mînca la adăpost de intemperii. Seara corturile sînt luminate cu lămpi alimentate cu gaz butan.
Speologul primitiv şi rustic din mine de ani şi ani s-a revoltat la început de asemenea îmbunătăţiri pe care le-a considerat semnul unei îmburgheziri inutile şi regretabile, de natură să-i facă pe tinerii lui tovarăşi prea delicaţi şi mofturoşi. Dar mă înşelam şi nu am întîrziat să resimt, ca toată lumea, binefacerile imediate ale acestui progres, cu un efect psihologic pozitiv, imposibil de negat.
Un al treilea cort, în general închis şi puţin frecventat, plasat mai la o parte, în spatele unui tufiş, adăposteşte materialul de rezervă al expediţiei. Cînd pătrunzi acolo, atenţia îţi este atrasă de o îngrămădire de obiecte ciudate, azvîrlite unele peste altele, într-o dezordine numai aparentă, dar inerentă pentru tot ce se depozitează într-un cort. În orice caz, în acest aşa-zis haos, puteam găsi foarte uşor rulouri de corzi de nailon sau de scări din fire de oţel, bobine de fir telefonic, butoaie de carbid, lada conţinînd bateriile electrice şi o mie de alte articole sau accesorii : sape, cazmale, tîrnăcoape, combinezoane impermeabile, aparate de scafandru, cizme de cauciuc, bărci pneumatice, jachete pneumatice flotante şi într-un colţ o targă şi atele de sîrmă.

Celelalte șase-șapte corturi răspîndite în poiană sînt prevăzute cu armură pneumatică, corturi de lux, locuite de șefii și responsabilii expediției, care trebuie să se găsească în centrul taberei, lîngă telefon. Există și un cort, al presei, pentru eventualii fotografi, cineaști și reporteri, fiindcă desfășurarea oricărei campanii speologice (sau de altă natură) necesită mijloace de informare. Celelalte corturi adăpostesc pe echipierii mai „gregari", acei cărora le place să se găsească în centrul operațiilor, în vecinătatea postului de comandă și a... bucătăriei și care nu se tem de zgomot și agitație. Cît despre ceilalți, serioșii și poeții, ei își ridică corturi uneori individuale, în afara poienii, pe „malul drept al rîului", sub marii fagi. Cel mai îndepărtat, cel mai singuratic, Maxime Félix, și-a fixat domiciliul în afara vederii, în pădure, în vîrful ierbos al unei pante repezi care, la fiecare întoarcere acasă cere o cățărare destul de grea. Pe el asta nu-l obosește, de aceea se bucură acolo, în schitul său, de un calm și o izolare completă.
În cadrul acestei tabere s-au desfășurat pregătirile în noaptea de 14 spre 15 august, cînd trebuia să se decidă soarta campaniei din 1957.
Masivul Arbas, paradis subteran al speologilor, este pitoresc și atrăgător, dar poziția sa avansată față de lanțul pirineian și foarte modesta lui altitudine (punctul culminant la 1 610 m) nu-i conferă nici un renume turistic : este absolut neglijat și gol.
Taberele noastre de vară sînt singurele ocazii care îi creează o animație trecătoare și care atrag o mulțime diversă : autorități și pădurari, păstori din împrejurimi și unii vizitatori profesioniști, ca vilegiaturiști din satele învecinate, ziariști, reporteri, fotografi ai marilor ziare și reviste ilustrate. Postul de radio francez ne-a delegat un operator care, cu ajutorul magnetofonului, a înregistrat unele momente trăite în avenul Pierre. În strînsă legătură cu activitatea noastră în tabără, avem un operator de la „Pathé Journal"[1] și doi trimiși ai revistei „Paris-Match". În fiecare zi primim și vizita mult așteptată — căci ne aduce corespondența și ne face diferite comisioane — a trimisului special al ziarului „La Dépêche de Toulouse" N. J. Saux, foarte amabil și foarte cunoscut nouă sub diminutivul de „Juju". Zilnic el parcurge cu automobilul drumul pînă la trecătoarea Portet și apoi pe jos o porțiune de cîteva ore de mers pînă sus la noi, de unde culege informații pentru ziarul său, a cărui deviză este „să informeze repede și bine".
Mai avem și unele vizite nedorite și mai puțin plăcute ale unor „autohtoni", adică... vaci și oi, care-și petrec toată vara în munți și care reușesc să facă incursiuni de pradă în jurul corturilor noastre. Cel mai bun mijloc de a îndepărta aceste patrupede blajine, dar prea mult amatoare de prosoape, mănuși de baie, rufărie și ciorapi puși la uscat pe tufișuri, a fost găsit de Jean-Marie Reboul. Acesta scotea din clarinetul său sunete atît de sfîșietoare și disonante, încît de la primele note, punea pe goană oile și mai ales vacile.
Un alt vizitator, de data aceasta nocturn și puțin supărător, a fost o vulpe care venea în timpul nopții să-și bage botul în grămada de gunoi dinafara taberei. Auzind-o de mai multe ori mișcînd cutiile de conserve goale, am îndreptat din cort lampa electrică în direcția aceea și i-am luminat ochii iscoditori.

[1] Jurnalul de actualități cinematografice franceze. — *N.T.*

Marea ofensivă

În cadrul acestei tabere din Coume Ouarnède, au avut loc, în noaptea de 14 spre 15 august, un foc de tabără, o veghe și un „consiliu de acțiune", cu prilejul cărora s-a discutat planul de operații de a doua zi și s-a stabilit formația echipelor cu misiunile, directivele și obiectivele ce reveneau fiecăreia.
În dimineața zilei următoare, cercetașii au apărut „echipați și gata de asalt", adică în ținută de explorare.
O primă echipă — Propos, Delteil, Nunzi, Pernin — pleacă spre avenul Pierre, urmată la două ore mai tîrziu de o a doua echipă — Gicquel, Weydert, Parent, Nalin —, în timp ce a treia formație — Leschi, Ravoux, Fernandez — se îndreaptă spre avenul Raymonde.
Expediția se află în faza finală, acești echipieri avînd misiunea de a pătrunde cît mai jos și cît mai adînc posibil. Din nenorocire, natura ne este potrivnică : plouă într-una torențial și rîul se umflă cît ai clipi din ochi. Creșterea apei este atît de mare, încît la 4 după-amiază hotărăsc să se treacă la o experiență de colorare, care nu va fi decît reeditarea celei din anul trecut, dar care va prezenta dublul interes de

a putea fi observată în cele două avene, fiindcă în acest an ne găsim în rețeaua subterană.
La ora 5 după-amiază, echipa din avenul Raymonde revine în tabără. Cei trei echipieri Leschi, Ravoux și Fernandez sînt complet uzi și descurajați, căci au găsit rîul subteran în creștere și nu au putut trece dincolo de locul celor din Aix. Materialul depozitat dinainte la partea superioară a marii cascade de 100 m nu va fi accesibil, întrucît este expus intemperiilor. Vom mai putea să-l recuperăm ? Leschi n-a constatat colorația în rîul subteran, dar acest lucru nu ne miră deoarece echipa s-a reîntors prea devreme.
În tabără plouă într-una și asistăm cu îngrijorare crescîndă la ridicarea apei. Rîul devine un torent mîlos.
Telefonăm de mai multe ori cu insistență celor din avenul Pierre că inundația capătă proporții neliniștitoare.
Către ora 8 seara, Gicquel ne telefonează că fluoresceina a apărut în cascadele mărite. Puțin după aceea anunță că cortul taberei I a fost luat de apă și tabăra a II-a nu mai rezistă mult sub violența cataractelor. Ne previne că o vor transfera în rețeaua fosilă, în afara torentului subteran. Ne comunică însă o știre din cele mai îngrijorătoare : Nalin, Weydert și Nunzi, plecați în echipa de vîrf de mai multe ore, nu s-au mai reîntors și este posibil să fie blocați, cu retragerea tăiată în aval, de sifonul închis de viitură.
Delteil, trimis în căutarea lor, nu revine nici el. La miezul nopții rîul atinge o cotă care ne înspăimîntă ; ne gîndim la prietenii noștri expuși pericolului, atît de departe și atît de adînc sub pămînt, unde creșterea apelor trebuie să fie și mai mare. Din fericire, cascadele spumoase și asurzitoare care se prăvălesc în puțurile suprapuse din aven, n-au rupt firul telefonic și Gicquel, Propos și Pernin, refugiați într-un etaj uscat, pot răspunde chemărilor noastre ținîndu-ne la curent cu ce se întîmplă acolo.
Nici lor nu le-au dat nici un semn cei patru dispăruți.
Aceasta este primejdia apelor subterane care se pot umfla subit, înecînd sifoanele și curgînd chiar în conduct forțat pe lungi porțiuni, în timp ce speologii merg sau navighează sub pămînt fără să poată prevedea aceste inundații. În cazul de față am repetat tot mai des alarmele noastre telefonice, încă de la începutul creșterii apelor, sfătuindu-i pe prietenii noștri să se retragă prudent. Dar Gicquel și Propos n-au ținut seama de povețe. Au opus sfaturilor noastre o încăpățînare și un optimism care i-a adus acolo unde sînt acum : izolați într-un labirint subteran și despărțiți de patru dintre ei care par sortiți pieirii. O dată mai mult iese în evidență această sciziune, această neînțelegere binecunoscută între „suprafață“ și „fund“.

Dar poate nu avem la îndemînă toate elementele de judecată și nici discernămîntul necesar. Poate că urcarea lor era ca și imposibilă la prima alarmă. Poate că au înfruntat creșterea apei bizuindu-se pe refugiul ce-l oferă rețeaua fosilă.
Și dacă ei nu erau de loc de invidiat, situația noastră este dintre cele mai penibile. Făcînd parte totdeauna din echipele de vîrf, descopăr acum acest complex al oamenilor de la suprafață, această frămîntare ucigătoare, de nesuportat, de a ști că tovarășii îți sînt în primejdie și de a te simți neputincios în a-i ajuta.
Noaptea se scurge încet și îmi petrec timpul supraveghind nivelul rîului transformat în torent mîlos. Reperele pe care le consult periodic arată că creșterea s-a stabilizat. Continuă însă să plouă.
În fine, către orele 2 ale nopții, telefonul sună slab. Un mesaj pe cît de scurt, pe atît de încurajator și reconfortant : dispăruții au sosit în bivuacul subteran, nu fără dificultăți, dar sănătoși și teferi, ceea ce evident este lucrul esențial.
Pot discuta cîteva clipe cu Delteil, care-mi relatează în puține cuvinte expediția sa solitară în căutarea celor trei oameni din echipa avansată. Apucînd-o pe o galerie ce o descoperise pe deasupra rîului furios, a avut flerul și norocul extraordinar să poată, mulțumită acestei galerii superioare, să depășească sifonul, să coboare la nivelul rețelei active, să-i regăsească pe Nalin, Weydert și Nunzi și să-i readucă pe acest itinerar — adevărată ieșire în caz de primejdie —, singura cale care putea să-i scoată din situația periculoasă în care se găseau.
Acum prizonierii avenului se organizează pentru a rezista și a aștepta descreșterea apei. Au hrană și lumină pentru două zile. Raționalizîndu-și mîncarea și economisind bateriile electrice și carbidul, ar putea la nevoie să reziste patru zile.
În stadiul actual al trombelor subterane, este într-adevăr imposibil și chiar de neconceput ca prietenii noștri să poată urca la suprafață sau ca noi să coborîm în întîmpinarea lor.
Resemnați, se înghesuie unii în alții și încearcă să doarmă. Trebuie să-i înțelegem că sînt obosiți și să le respectăm somnul. Cu regret abandonăm telefonul și supraveghem evoluția vremii. Ploaia pare că se potolește puțin, dar rîul se menține la cota maximă.

La 6 dimineaţa, jandarmeria din Arbas telefonează că apa din Goueil-di-Her are culoarea verde.

Este reeditarea şi confirmarea experienţei din anul trecut. De data aceasta însă, colorantul a traversat reţeaua Trombe în 13 ore în loc de 16. Apele umflate, mai puternice anul acesta, au vehiculat mai repede fluoresceina. Această veste, pe care o transmitem celor rămaşi închişi în adîncul avenului, le dă poate speranţa că vor ieşi în curînd la lumină. Se pare totuşi că moralul lor nu este cîtuşi de puţin atins. În orice caz nu ne asaltează cu întrebări şi nu vorbesc niciodată primii despre fluctuaţiile cursului de apă.

Către 10 dimineaţa, cînd revin de la observarea reperelor de măsurat nivelul apei, Leschi, care se întreţine cu adîncul avenului, mă cheamă la postul de comandă şi-mi întinde receptorul. Mă precipit, îmi lipesc urechea de aparat şi aud un cor, nu tocmai armonios, dar atît de viguros şi zgomotos, încît în primul moment nu pot pricepe nimic. Leschi, căruia îi rîdeau şi ochii, fredonează în surdină ca să înţeleg : „Într-un turn din Londra era un prizonier !“ Bravo ! Moralul este ridicat !

Toată ziua ne succedem la avenul Pierre şi ne aplecăm asupra primului puţ vertical de 80 m, Puţul Negru. Scurgerile obişnuite de apă sînt înlocuite însă acum de cascade care fac imposibilă coborîrea. Marile ape sînt dezlănţuite.

În aceste zile de 16 şi 17 august, în timp ce prizonierii din adînc aşteaptă fără cea mai mică urmă de panică, cîntînd, ziarele cotidiane anunţau în manşete impresionante : „Îngrijorare şi nelinişte la Coume Ouarnède“. „Avenul Pierre a făcut patru victime“. „Patru speologi dispăruţi“.

În noaptea de 17 spre 18 august alimentele celor din adînc sfîrşindu-se, s-a hotărît aducerea echipei la suprafaţă. Aceasta s-a efectuat cu concursul unei echipe de ajutor care a coborît în întîmpinarea lor pînă la cota —200 m, în timp ce toţi oamenii disponibili din tabăra exterioară au trecut la efectuarea manevrelor troliului de la Puţul Negru.

Urcarea de-a lungul unor puţuri măturate de cascade, încă foarte violente, a fost extrem de grea. Totuşi, pînă la urmă, pe ceaţă şi ploaie, toţi prizonierii din aven au fost salvaţi şi la ora 4 dimineaţa ei se găseau în corturile lor de la Coume Ouarnède.

Campania din 1957, scurtată şi neterminată din cauza timpului rău, s-a încheiat fără accidente, dar nu fără incidente. Am suferit pierderi importante de material, şi anume

cel depus la punctul terminus al avenelor Pierre şi Raymonde, pe care n-am putut să-l recuperăm.

Dar rezultatele pozitive compensau din plin oboseala, primejdiile, emoţiile şi pierderile băneşti.

Avenul Pierre, necunoscut în 1955, explorat numai pînă la 200 m în 1956, fusese cucerit acum pînă la adîncimea de 400 m. Avenul Raymonde, pînă atunci necunoscut, nebănuit, promitea o adîncime de 300 m. Amîndouă lăsau să se întrevadă că prelungirile lor undeva fac joncţiune. Fluoresceina a confirmat că ne găseam într-adevăr în reţeaua Trombe.

Exigenţele nu permit speologilor să se consacre numai pasiunii lor favorite şi cum epoca propice explorărilor, mai ales în cavităţile active, este scurtă şi capricioasă, era necesar să ne gîndim la o campanie în 1958, pentru reluarea operaţiilor.

Reţeaua Trombe a fost traversată de colorant, ceea ce înseamnă că rîului din Coume Ouarnède, care dispare în crăpăturile calcarului din albia sa de suprafaţă, îi trebuie 13 ore pentru a se strecura şi a se prăvăli în cascade, de-a lungul labirintului din avenele Raymonde şi Pierre, înainte de a revedea lumina zilei la Goueil-di-Her.

Cîte ore — sau poate zile şi nopţi — ne vor trebui nouă să efectuăm, la rîndul nostru, această joncţiune, dacă, bineînţeles, nu vom fi opriţi de vreun obstacol de netrecut.

Răspunsul va fi dat — după cum sperăm — de „campania 1958“ şi, dacă va fi nevoie, chiar de aceea din 1959, deoarece speologia presupune şi ea o lungă răbdare. Iar răbdarea nu este slăbiciune, ci forţă care se prelungeşte.

A treia campanie (1958)

În tabăra de la Coume Ouarnède

Cîte ore — sau poate zile şi nopţi — vor fi necesare pentru a realiza joncţiunea dintre avenul Raymonde, avenul Pierre şi Goueil-di-Her ? Aceasta era întrebarea care se pusese la terminarea campaniei din 1957 şi care prezenta cea mai mare actualitate, cînd, la 18 iulie 1958, începea cea de-a treia campanie a noastră în masivul Arbas. În acea zi, aviaţia mili-

tară din Pau, devotată şi gata oricînd să sară în ajutorul speologilor, a procedat pentru al treilea an consecutiv la o paraşutare magistrală deasupra păşunilor din Coume Ouarnède. Avionul „Dakota“ din anul trecut a fost înlocuit cu un „Nord-2 501“ cu fuselaj curios bifid şi o enormă carlingă, a cărei uşă din spate permitea paraşutarea unor încărcături de 500 pînă la 600 kg, susţinute în aer de către un ciorchine de opt sau zece paraşute, legate între ele.
Un singur incident merită să fie notat în cursul acestei operaţii : două paraşute încurcîndu-se între ele, celelalte opt n-au putut frîna îndeajuns un balot de o jumătate de tonă, care a ajuns pe pămînt cu o viteză accelerată şi atît de violent, încît două bidoane de gaz de 15 litri au explodat, iar targa noastră metalică a fost definitiv avariată.
Pînă spre sfîrşitul zilei, participanţii la expediţie, experimentaţi în acest gen de exerciţii, au şi montat corturile taberei în decorul familiar al poienii, oază în mijlocul fagilor şi brazilor. Fără a pierde nici un moment, o echipă a început desfăşurarea firului telefonic de 4 km, destinat să facă legătura cu hanul de la trecătoarea Portet şi cu reţeaua P.T.T. La ora 9 seara prima cină organizată ne-a adunat la masă, aşezaţi pe bănci (mulţumită meselor şi băncilor din corniere „Dexion“), sub un cort-sufragerie de mari proporţii a cărui formă originală şi culori vii-auriu, verde şi albastru — au avut un succes deosebit.
Această cină ne-a oferit o surpriză plăcută. Meniul, felul cum a fost alcătuit, dovedeau un talent culinar, cu totul diferit şi net superior aceluia al cercetaşilor de serviciu.
Lucrul era explicabil prin faptul că comitetul de direcţie studiase importanta problemă a pregătirii mîncărurilor şi o rezolvase cu succes recurgînd la iscusinţa, munca şi continua bună dispoziţie a unei tinere şi fermecătoare martinicheze, care locuia în Marsilia. Neprevăzutul, improvizaţiile, greutăţile şi lipsa de confort ale unei tabere de munte nu puteau să o descurajeze şi nici să o facă să dea înapoi pe domnişoara Germaine Ali, sportivă şi alpinistă experimentată, pregătită pentru eventualele intemperii care s-ar abate asupra unei tabere dintr-un masiv renumit pentru „loviturile lui de ceaţă“ şi pentru ploile, pe cît de frecvente, pe atît de abundente. Sub acest cort, care reunea pe locatarii taberei la masă şi în orele de odihnă, avea să funcţioneze 25 de zile, aproape fără nici o oprire şi fără milă pentru urechile noastre (horresco

referens) [1], un radio cu tranzistori, neobosit, care n-a avut niciodată vreo defecţiune şi care nu se potrivea cu ambianţa. Dar nu trebuie să fim oare în pas cu progresul ?
Numai o singură zi micul dar temutul aparat nu s-a făcut auzit în poiană, acordîndu-mi linişte şi speranţe. Poate s-o fi stricat sau i s-or fi uzat bateriile !
Informîndu-mă, am aflat că se găsea în perfectă stare de funcţionare ; tăcerea nu se datora decît absenţei lui ; proprietarul, mare meloman, îl luase cu el sub pămînt pentru a constata pînă la ce distanţă şi adîncime va continua să capteze undele şi să profaneze tăcerea domeniului subteran.
Spre surpriza generală şi stupefacţia echipei, favorizată de acest acompaniament muzical neobişnuit, diabolicul şi micul aparat se dovedi a fi la fel de vorbăreţ şi schelălăitor sub pămînt ca şi la exterior. Această experienţă, absolut contrară legilor fizice ale propagării undelor herţiene, a fost o adevărată minune, pînă în momentul cînd s-a găsit cheia enigmei, căci sub pămînt nu există nimic neexplicabil, ci numai fenomene neexplicate. Soluţia era simplă, dar nimeni nu s-a gîndit la ea de la început : aparatul funcţiona în culoarele şi sălile traversate de linia telefonică care lega pe speologi cu tabăra exterioară. Firul juca rol de antenă astfel că, atunci cînd aparatul a fost dus într-o galerie sinuoasă vecină, unde nu trecea firul telefonic, a amuţit.

Avenul Vîntului

19 iulie, prima zi a campaniei din 1958, a fost consacrată explorării unui aven pe care îl descoperisem în 1956 şi îl botezasem Avenul Vîntului. Atunci nu s-a făcut decît o recunoaştere grăbită pînă la 70 m adîncime. Acest aven, situat la jumătatea distanţei dintre avenul Raymonde şi avenul Pierre, putea să fie în legătură cu unul dintre ele, violentul curent de aer care-l caracteriza pledînd în favoarea unei asemenea comunicaţii.
Maxime Félix, care participase la coborîrea din 1956, a întreprins această a doua explorare în tovărăşia lui Jean Nalin (unul din veteranii de la Cigalère), Jo Cavallin şi Paul Ravoux.

[1] „Mă cutremur cînd povestesc“, expresie luată din Eneida lui Virgiliu şi care se foloseşte în ironie sau în glumă. — *N.T.*

Un prim incident, care nu era lipsit de umor (caz frecvent în speologie), a inaugurat ziua. Plecați la 7 dimineața, cei patru echipieri ar fi trebuit să ajungă la orificiul Avenului Vîntului într-o jumătate de oră. În realitate însă, nu au atins acest punct decît la ora 9, Maxime nemaiamintindu-și plasarea avenului, care într-adevăr era greu de găsit în tufișurile încîlcite care îl acopereau.
În ceea ce mă privește, mi-am petrecut ziua în recunoașteri singuratice prin locurile învecinate, mereu în căutare de guri de avene. Seara, spre ora 7, m-am abătut pe la Avenul Vîntului, m-am aplecat peste deschiderea lui pentru a striga și am scuturat scara de electron care spînzura în gol, în speranța că voi fi auzit de cei patru oameni care nu puteau fi departe, căci era hotărît ca ei să se reîntoarcă în jurul orei 8 seara. Neobținînd nici un răspuns, neauzind nici un zgomot, afară de șuieratul destul de sinistru al vîntului care sufla permanent în acest aven, m-am reîntors în tabără unde am stat de veghe în jurul focului.
În materie de speologie, întîrzierile — în general considerabile — sînt obișnuite și nimeni nu-și face gînduri din cauza lor. Totuși, la miezul nopții, o echipă de ajutor, compusă din Pierre Gicquel, J. M. Reboul, André Rispy și Pierre Weydert, a plecat către Avenul Vîntului, în care au coborît.
La circa 60 m adîncime, Weydert, care era în frunte, a auzit în josul unui puț subiacent vocile oamenilor care urcau. Nu se întîmplase nici un accident, nici un incident și reîntoarcerea la lumina zilei, sau mai precis la suprafață, în plină noapte, s-a efectuat normal.
Întîrzierea atît de mare era datorită — așa cum se bănuia — faptului că exploratorii găsiseră prelungiri importante și interesante. Ajunși la punctul terminus al recunoașterii din 1956, se strecuraseră într-o diaclază, adîncă de 20 m, dar atît de strîmtă, încît au întîmpinat greutăți extrem de mari ca s-o străbată la reîntoarcere. Mai jos, coborîrea în două puțuri de 10 și 18 m, le-a permis să ajungă într-o sală impunătoare de 200 m lungime, pe care au traversat-o pentru a parcurge apoi un lung culoar pe unde curge un rîu.
Mai departe și mai jos, tot sistemul fiind înclinat, au dat de o nouă sală, cu un balcon deasupra unui puț rămas neexplorat din lipsă de scări și din cauză că era miezul nopții, ora cînd echipa trebuia să se fi întors de mult în tabără.
În rezumat, această explorare neterminată și plină de promisiuni, a permis să se pătrundă pînă la o adîncime de

170 m, pe aproximativ o jumătate de kilometru, în direcția avenului Pierre.
După explorarea avenului Pierre în 1956 și a avenului Raymonde în 1957, descoperirea prelungirilor de proporții vaste din Avenul Vîntului constituia lovitura de teatru din 1958. Dar nu era să fie singura din această campanie.
Alte descoperiri și explorări au încărcat așa de mult programul, încît n-a mai fost posibil să se coboare din nou în Avenul Vîntului pentru a se continua investigațiile.

În avenul Raymonde

Într-adevăr, chiar a doua zi după ședința consacrată Avenului Vîntului, un grup de șase speologi coborau în avenul Raymonde în scopul de a atinge punctul terminus al acestuia din urmă, unde exploratorii din 1957 descoperiseră un mare puț-cascadă de o adîncime de 100 m, rămas neexplorat. De astă dată trebuia să se sondeze în mod precis această cascadă uriașă, care nu fusese decît „ascultată" după sunet, adică cu ajutorul pietrelor aruncate în gol, procedeu în general înșelător. În plus, era necesar să se verifice posibilitatea transportării unui troliu (bineînțeles demontabil) și a instalării lui acolo, pentru a înlesni coborîrea în acest puț în care rîul se rostogolea într-o cascadă înspumată.
Descoperitor și cunoscător al avenului respectiv, formam cu fiica mea Raymonde și cu Daniel Leschi, alt cunoscător al avenului, o echipă ajutată de Guy Maurel, André Magal și André Rispy.
La 9 dimineața coborîm de-a lungul scării în puțul de intrare și către ora 11 ajungem la —100 m, adică la confluența celor două rîuri subterane, angajîndu-ne în apeductul natural, întretăiat de cascade. Înaintăm acum de-a lungul unui drum extrem de sinuos de 800 m, cînd bălăcindu-ne în albia cursului de apă, cînd cățărîndu-ne pe ieșituri stîncoase, mai mult sau mai puțin alunecoase și incomode, cînd avansînd în opoziție între pereți apropiați unul de altul.
Prima dificultate serioasă se ivește în vîrful unei cascade pe care trebuie s-o coborîm pe coardă, îndepărtîndu-ne pe cît posibil de jetul apei. Guy Maurel se sacrifică trecînd primul, coborînd și ținînd capătul de jos al coardei, cît mai departe

de piciorul cascadei. Iată-ne avînd la dispoziţie o rampă oblică pe care coborîm, nu fără greutăţi, dar udîndu-ne mai puţin, ceea ce este esenţial în momentul de faţă.
Mai departe o altă cascadă se prăvăleşte într-un mic lac „al celor din Aix", botezat astfel în 1957 de către echipa care l-a descoperit.
Lacul îngreuiază la culme umflarea şi punerea pe apă a bărcii noastre pneumatice pe care o încearcă Leschi. Cît despre îmbarcare, aceasta s-ar părea că e de domeniul zborului sau al mersului pe sîrmă, aşa că răsuflăm uşuraţi cînd îl vedem în sfîrşit aşezat în barcă, îndepărtîndu-se şi dispărînd la o cotitură. Ţinem în mînă o coardă legată de barcă ca să o putem aduce înapoi, după ce Leschi va fi pus piciorul pe malul opus. Neauzind semnalul convenit, începem să tragem de coardă, dar tovarăşul nostru protestează şi ne informează ţipînd cît îl ţinea gura, pentru a domina zgomotul cascadei, că este ocupat să umfle din nou barca care se pare că se dezumflă periculos de repede.
Diferitele îmbarcări şi acele du-te-vino, dau naştere la acrobaţii agitate. În cele din urmă, toată lumea a străbătut micul lac fără naufragii, dar nu fără să se ude din plin în cursul manevrelor grele cu barca ce se dezumflă descurajant de repede. O abandonăm cu satisfacţie, după ce o legăm însă cu grijă la mal (în ipoteza unei viituri neaşteptate, oricînd posibilă) şi ne continuăm înaintarea pe bancuri de prundiş întretăiate de bazine, pe care unii, deja uzi pînă la piele, le traversează curajoşi, mergînd prin apă.
Aici, anul trecut, unul din grupul din Aix încercase un procedeu pentru a se proteja de apa îngheţată. Înainte de traversarea mai îndelungată a unei ape de care se temea, avea grijă să-şi frece picioarele cu o pomadă revulsivă a cărei acţiune de încălzire trebuia, după părerea sa, să combată frigul. Rezultatul nu a fost satisfăcător, ci, dimpotrivă, pomada dovedindu-se dăunătoare, chiar cel mai încăpăţînat experimentator a trebuit să se descalţe cît mai repede cu putinţă şi să se frece cu apă rece pentru a-şi atenua arsurile muşcătoare ale vezicantului, mult prea eficace !
Făcînd haz de amintirea acestei neplăcute aventuri, ajungem într-o lărgire a galeriei unde vîrtejurile au acumulat bancuri de nisip. Ne oprim pe această mică plajă. Cei mai sensibili profită să-şi golească cizmele de apă şi să-şi stoarcă ciorapii. Alţii scot din saci de-ale mîncării, ceea ce, mai mult decît

orice produs farmaceutic, ne va da fără îndoială, caloriile de care avem nevoie.
O jumătate de oră mai tîrziu plecăm reconfortaţi, deşi aproape îngheţaţi de statul pe loc. Intrăm din nou în baie, şi aceasta nu este o figură de stil ci stricta realitate, căci apa devine tot mai adîncă şi bolta joasă se apropie de suprafaţa ei. În caz de creştere a apei, bolta ar intra în apă şi s-ar forma un sifon periculos, în josul căruia ar fi înspăimîntător să rămîi prizonier.
Pe malul stîng există totuşi un canal stîncos, un fel de intrînd îngustat în care ne tîrîm încă cîteva sute de metri pentru a atinge un bazin cuprins între pereţii verticali, de care ar fi foarte greu să te prinzi şi să te caţări.
Pătrund în apă pînă la brîu şi încerc să-mi ajut tovarăşii, ţinîndu-i lipiţi de zid pentru a înainta, pe cît posibil, pe uscat, pe deasupra lacului. Oferta mea îi copleşeşte, nu îndrăznesc să o accepte şi aud şoapte admirative în legătură cu rezistenţa mea la apa rece. Dar iată că Raymonde le spulberă scrupulele, dîndu-mă jos de pe soclul meu de filantrop : ea le arată că, sub salopeta de pînză de pe care se scurge apa, am un combinezon impermeabil, care mă pune la adăpost, dacă nu de frig, în orice caz de contactul cu apa. Acesta e secretul uimitoarei mele rezistenţe la apa rece !
De acum înainte coechipierii îmi acceptă cu uşurinţă serviciile şi, în timp ce susţin pe Rispy deasupra apei, aud în spatele meu o plescăitură care mă sperie. Leschi, care se căznea să înainteze prin căţărare, căzuse în bazin, care se dovedeşte a fi mai adînc decît îl credeam, căci prietenul nostru dispare în adîncul apei... Propriu-zis, nu l-am văzut căzînd, fiindcă eram cu spatele susţinîndu-l pe Rispy şi n-am reuşit să mă întorc atît de repede cît aş fi vrut.
Privesc cu stupoare apa. Leschi, excelent înotător, nu reapare la suprafaţă. Este oare posibil ?
Foarte îngrijorat, sînt gata să mă cufund în apă, cînd deodată aud un hohot de rîs şi văd capul lui Leschi de partea cealaltă a bazinului ! Căzuse într-adevăr în apă, dar, cu agilitatea şi iuţeala unei pisici, ajunsese în două salturi pe celălalt mal. Reflexele şi manevra sa fuseseră atît de prompte, încît avusesem iluzia că este în fundul apei ! Caravana noastră este acum regrupată în aval de „bazinul scufundării", cum am botezat pe loc acest lac.
Este o prerogativă, un joc şi în acelaşi timp o necesitate pentru un speolog, înaintînd în terenuri virgine şi descoperind la fie-

care pas accidente de teren şi cele mai diverse decoruri, să dea acestor locuri nume, mai mult sau mai puţin potrivite sau mai mult sau mai puţin fericit alese, — numele coechipierului care a ajuns acolo primul, numele care ţîşneşte spontan în faţa unei scene trăite, a unui incident sau a unei particularităţi a avenului. În acest caz semnificaţia numelui poate să rămînă misterioasă pentru cei care nu-i cunosc originea şi etimologia. Să amintim astfel la întîmplare, printre multe altele :

„RELIEFUL POVESTIRILOR LUI HOFFMAN", „REŢEAUA CELUI PIERDUT", „SALA OMULUI CARE MERGE", „CULOARUL CÎINELUI PIERDUT" etc.

Înaintăm mereu în albia întortocheată şi accidentată, iuţind pasul atît pentru a încerca să ne încălzim, cît şi pentru a pune capăt acestei nesfîrşite „şedinţe amfibii". Deodată ne previne zgomotul unei căderi de apă.

„Este cea de a noua cascadă", precizează Leschi, singurul dintre noi care a venit pînă aici anul trecut.

Magal, care merge în frunte, ajungînd la vîrful acestei cascade, lasă să-i scape un strigăt de mirare, căci descoperă o scară electron care spînzură în căderea înspumată a apei. Tovarăşul nostru este nou venit la Coume Ouarnède şi-i explicăm că această scară, fixată acolo anul trecut de echipa lui Marcel Frangin, nu a putut fi scoasă la sfîrşitul campaniei din cauza unei viituri subite şi de temut a apei — aceeaşi care în avenul Pierre pusese în mare pericol viaţa lui Nalin, Weydert şi Nunzi, prizonieri în spatele unui sifon închis de creşterea apei.

Aici, în avenul Raymonde, echipa care a urmat celei lui Frangin nu a izbutit să depăşească locul celor din Aix şi a trebuit să facă brusc cale întoarsă, fără a mai putea recupera scările, corzile şi bărcile depozitate la nivelul cascadei unde ne găsim. Este vorba de una din aceste scări. Dar în ce hal arată ! A rămas fixată de un colţ stîncos dar, pe măsură ce tragem, ridicăm doar o epavă de scară. Lateralele, din cablu de oţel, sînt tăiate şi nu se ţin decît prin cîteva fire, barele în cea mai mare parte au dispărut, iar cele rămase sînt răsucite sau scoase în mod curios prin frecarea neîncetată şi comună a apei şi a stîncii. Scara, bine înfăşurată, va fi ridicată la suprafaţă numai cu titlu de curiozitate, ca o piesă justificativă, fiindcă, bineînţeles e în afară de orice folosinţă.

Această a noua cascadă nu ne opune greutăţi serioase şi ajungem la a zecea, a cărei coborîre va fi mai neplăcută şi mai anevoioasă. A plouat mult noaptea trecută, astfel încît înregistrăm o creştere a apei. Leschi ne declară că debitul este mai mare decît atunci cînd a venit el, în 1957. E imposibil să

coborîm altfel decît prin însăşi căderea de apă. Guy Maurel, totdeauna plin de avînt şi ardoare, se sacrifică încă o dată şi îl vedem dispărînd sub noi, coborînd pe scară cît poate mai repede, cu capul între umeri sub jerba de apă. Ajuns la un balcon precar, se scutură, scuipă apa înghiţită fără voie, trage scara şi reuşeşte s-o depărteze, agăţînd-o de o stîncă. Scara se găseşte acum în poziţie oblică şi nu mai spînzură în traiectoria cascadei. Este un rezultat remarcabil şi ne grăbim să profităm de acest noroc pentru a ajunge din urmă, cu toate bagajele, pe devotatul nostru tovarăş. Greutatea corpurilor, ca şi manevrele noastre fac ca scara să se clatine ; diagonala nu mai este la fel de riguroasă ca la început ; avem fiecare parte de o stropire abundentă, dar cum să ne plîngem lui Maurel care este ca un burete îmbibat pînă la refuz cu apă. Schiţele întocmite anul trecut, confirmate în prezent de Leschi, ne arată că ne apropiem de marele puţ, botezat „puţul Delteil" şi care a oprit atunci explorarea. Din lipsa unei sonde, echipa de vîrf fusese nevoită să se mulţumească să arunce pietre în puţ. S-a apreciat (cu toate rezervele impuse în materie de sondaj prin sunet) că este vorba de un puţ vertical cu o adîncime de aproximativ 100 m. N-a fost oare o greşeală sau o exagerare ?

Cifra de 100 m nu fusese oare aruncată cu oarecare uşurinţă de oameni obosiţi şi impresionaţi de zgomotul cascadei care se rostogolea în acest ultim puţ ?. Astăzi eram la faţa locului pentru a verifica şi a ne da seama de adevărul acestei afirmaţii. După cîteva acrobaţii pe stîncile alunecoase, iată-ne deodată pe buza puţului.

La prima vedere se părea că înaintaşii noştri nu exagerează de fel ; locul este cum nu se poate mai impresionant. Apa se prăvăleşte în cataractă într-un puţ uriaş care atinge un diametru de 15 pînă la 20 m ; pereţii sînt netezi şi perfect verticali, iar zgomotul produs de căderea apei se pierde în adîncime. Căutăm în jurul nostru pietre, sfărîmături de stînci, dar în zadar. În albia erodată şi goală a cursului de apă nu este nici una. Rarele pietricele, care ar fi putut totuşi să existe, au fost utilizate anul trecut, de predecesorii noştri. Avem, în schimb, un mijloc mai bun : o sondă de 200 m pe care o scot din sacul meu.

Sondajul începe. La 50 m plumbul, care pînă acolo coborîse mereu în gol, fără să atingă pereţii, se opreşte. Dar o uşoară mişcare îl face din nou să coboare în adîncime ; n-a fost decît o simplă cornişă neînsemnată.

Firul sondei noastre este marcat din 10 în 10 m printr-un nod, ceea ce îmi permite să anunț că plumbul a ajuns la o adîncime de 100 m și că spînzură încă în gol. În tăcerea generală, anunț succesiv 110 m, 120 m, 130 m. La această adîncime simt, slab dar fără posibilitate de greșeală, că plumbul nu mai trage firul. Ridic sonda de mai multe ori cu cîțiva metri și o las din nou să coboare ; sondajul este neîndoielnic și precis : plumbul se oprește cu încăpățînare la adîncimea de 130 m. O fi oare fundul puțului sau ieșitura peretului ? Sperăm să fie piciorul cascadei. Cum am putea ajunge și mai jos cînd coborîrea aceasta de 130 m pe verticală și sub dușul cascadei pune probleme atît de complicate și neliniștitoare ? În nici un caz nu poate fi vorba să cobori pe scări, susținut numai printr-o coardă de asigurare. Utilizarea unui troliu se impune ca indispensabilă, obligatorie, și ne gîndim cu grijă și teamă la transportul unui asemenea mecanism în acest loc și pe căile grele pe care le cunoaștem.
Pentru moment nu ne găsim în această situație, ci o întrevedem numai. Avem doar misiunea de a sonda acest mare puț-cascadă. E un lucru făcut și, de cînd îi cunoaștem posibilitățile și adîncimea lui reală, el ne inspiră și mai mult respect, și — s-o recunoaștem — mai multă teamă, căci în fața unor asemenea obstacole și verticale, omul își dă seama de micimea și slăbiciunea lui în aceste prăpăstii subterane.
Atacarea unui puț de 130 m, în care se rostogolesc apele unei cascade, cînd te găsește la o adîncime de 200 m sub pămînt și după ce ai mers mult timp și cu anevoie pentru a ajunge pînă aici, prezintă perspective de temut, mai ales în caz de accident...
Zgomotul sălbatic al cascadei, greutățile și pericolele pe care ni le va opune, evocarea scenelor dramatice trăite în locuri analoge, toate se adaugă impresiei de profundă neplăcere pe care o simțim.
Redau aci, știindu-le pe dinafară, pentru că sînt nespus de pregnante, impresiile lui E. A. Martel, cînd în 1903 se găsea în fața unui aven sinistru din Dévoluy : „Ah ! nu, nu voi putea pătrunde și cunoaște acest Chourun Martin, scria el. Avenul refuză să se dezvăluie. Este una dintre marile voci ale naturii, care ne oprește să-i violăm secretul ; numai singură tulburarea coloanei de aer produce un urlet furios, oribil și magnific în aceste profunzimi negre ; este, fără îndoială, avenul formidabil, sublim, dantesc, mai impresionant chiar decît imensul Rabanel de Ganges. El justifică groaza poporului pentru adîncurile pămîntului și în fața enormității lui am dat înapoi".
Și noi am dat înapoi pentru moment ; ne-am întors, fiindcă nu eram în măsură să efectuăm coborîrea în puț. Va trebui să revenim pregătiți, cu forțe noi și înarmați cu un troliu absolut indispensabil.
La 11 noaptea, uzi pînă la piele, înghețați și zdrobiți de oboseală, ne regăseam în tabără, unde Germaine Ali ne servește o masă caldă, reconfortantă, prima în decursul a 24 de ore. Sorbind lacom supa fierbinte, fiica mea îmi mărturisește că niciodată în viața ei nu-i fusese atît de frig.
În alte împrejurări, poate că cei șase participanți la această expediție subterană și acvatică, prelungită peste măsură, ar fi căpătat un guturai strașnic, dacă nu o laringită sau chiar o pleurezie. Dar fiecare știe (iar speologii cunosc din experiență) că aceste lungi șederi în apele glaciale, într-o umiditate totală, cu hainele ude care nu se usucă niciodată, nu lasă urme, vătămături, nici chiar reumatism. Poate pare paradoxal, inexplicabil, dar aceasta este realitatea.

Avenul Plessis

A doua zi după expediția noastră în avenul Raymonde, trei tineri : Raymond Ferrandez, Charles Nalin și Pierre Lafond, au fost trimiși să colinde împrejurimile pentru prospecțiuni. Plecați de dimineață, cu merinde în traistă, ei trebuiau să cutreiere pădurea Coume Ouarnède, în căutarea avenelor care ar mai fi putut să existe, deși aceasta era problematic, căci de trei ani scormonisem cu grijă peste tot. Se reîntoarseră în tabără pe înserat, foarte agitați, anunțînd că descoperiseră un aven formidabil cu un orificiu enorm, în care pietrele ricoșau după mult timp și la mare adîncime...
Cum vorbeau toți deodată, cele spuse de ei nu păreau nici prea clare, nici adevărate. Dar cînd au precizat că avenul respectiv se găsește la numai 120 m mai departe de Avenul Vîntului — binecunoscut de noi toți —, ne-am dat seama că au vrut să glumească și că e vorba de ceva imaginar !
Totuși Ferrandez, cel mai în vîrstă dintre cei trei, care anul trecut dăduse dovezi de destoinicie în avenul Raymonde, ne-a făcut atît de multe precizări și cu atît de înflăcărată convin-

gere, încît n-am mai pus la îndoială existenţa unui puţ de mare adîncime în acel loc. Totuşi, în ceea ce priveşte gaura avenului, am cerut să-i stabilim dimensiunile la faţa locului, căci părea de necrezut ca un asemenea aven să poată exista atît de aproape de Avenul Vîntului şi încă mai aproape (pare-se la 60 m) de linia telefonică a avenului Pierre.

Nu era de făcut decît un singur lucru : să mergem la locul indicat pentru a ne da seama despre ce este vorba, ceea ce s-a şi realizat a doua zi.

O delegaţie numeroasă, călăuzită de cei trei „prospectori" din ajun, a trebuit să recunoască adevărul celor spuse : la 120 m spre nord-est de Avenul Vîntului şi la 60 m depărtare de linia telefonică ce lega tabăra de avenul Pierre, într-un haos fantastic şi sub uriaşii brazi care menţin acest colţ al pădurii într-o umbră continuă, există o dolină dublă de prăbuşire, cu dimensiuni colosale. În fundul uneia din aceste doline, în partea acoperită cu zăpadă chiar în miezul verii, se cască un puţ cilindric impresionant.

Cu ajutorul sondei folosite în avenul Raymonde, am procedat la un sondaj care a relevat o verticală absolută de 90 m adîncime. Plumbul nu a putut depăşi această adîncime, dar bolovanii aruncaţi în gol au dovedit că există în fundul puţului un grohotiş mişcător în care proiectilele noastre au declanşat avalanşe subterane ce s-au rostogolit cu zgomot mult mai în adînc. Nu adusesem cu noi decît o scară de 60 m care a fost desfăşurată în puţ. De data aceasta Ferrandez, descoperitorul noului aven, a avut satisfacţia să coboare primul şi să se legene în golul şi întunericul puţului, asemenea unui păianjen la capătul firului său.

A doua şi a treia zi, cu ajutorul unui troliu fixat la marginea naturală exterioară, diverse echipe, la care s-au alăturat Ferrandez, Leschi, Magal, Brandt, Newman, Maurel şi alţii, au trecut la explorarea noii descoperiri.

De la baza puţului iniţial de 90 m, au coborît de-a lungul unui mare grohotiş instabil, urmat de două puţuri de 20 şi 50 m. Mai jos încă, mai multe povîrnişuri şi taluzuri i-au condus într-o sală terminală la adîncimea de exact 200 m. Acest aven, atît de vast şi vertical încît din fundul lui se putea zări un colţ de cer, se găseşte (ca şi Avenul Vîntului) în talvegul fosil urmat pe dedesubt de rîul care circulă în avenul Raymonde şi în avenul Pierre. Este foarte apropiat de Avenul Vîntului şi încă şi mai apropiat (numai la 60 m) de marele puţ-cascadă al avenului Raymonde, dar, fiind înfundat la adîncimea de 200 m, nu comunică nici cu unul, nici cu celălalt, astfel încît explorarea lui n-a fost decît un aperitiv, o performanţă sportivă. Trebuia totuşi să dăm un nume acestei frumoase caverne sau, mai bine zis, un prenume, ca şi vecinilor ei. Dar, pentru că descoperitorul Ferrandez purta prenumele de Raymond, s-ar fi putut crea confuzii cu avenul Raymonde. În cele din urmă l-a botezat Ferrandez, declarînd că avenul se va numi avenul „Plessis", după numele grupei de cercetaşi din Aix-en-Provence din care făcea el parte (locotenentul de vas Plessis de Grenédant comanda dirijabilul „Dixmude" lovit de trăsnet în 1923 deasupra Mediteranei în cursul unei furtuni.

Menţionăm în treacăt că în acest aven s-a găsit scheletul unui cîine cu o zgardă pe a cărei placă erau gravate foarte citeţ un nume şi o adresă. Avînd curiozitatea să scriu la adresa respectivă, am aflat că acest cîine ciobănesc dispăruse de trei ani, ceea ce nu prezenta nici un interes deosebit. Totuşi, mai tîrziu, am auzit că, la epoca dispariţiei, proprietarul cîinelui bănuise şi chiar acuzase pe unul din vecinii săi că-i otrăvise cîinele. Or, adevărul era că animalul, care se aventurase singur în munte, departe de sat, căzuse întîmplător în aven. Descoperirea noastră a făcut să se lămurească enigma dispariţiei cîinelui, dezvinovăţind astfel pe pretinsul criminal şi, mai ales, permiţînd împăcarea celor doi vecini. După toate acestea, mai negaţi, dacă puteţi, utilitatea speologiei !

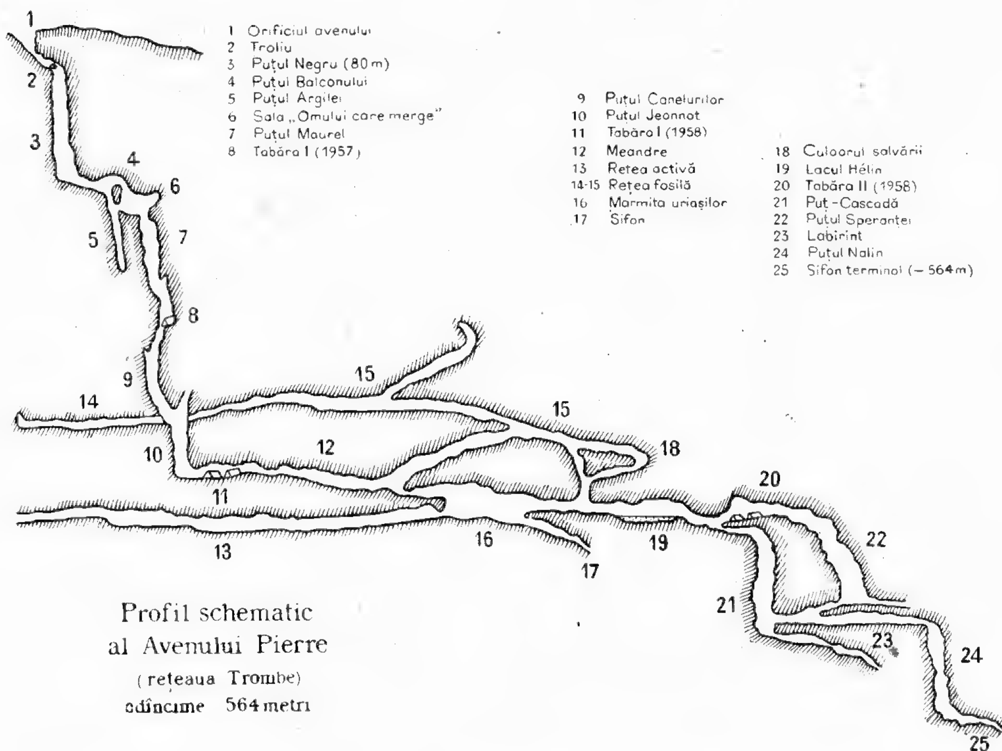
În adîncimile avenului Pierre

Greutatea de a povesti expediţiile simultane în diferite cavităţi ne-a determinat să le relatăm succesiv — cea de la Avenul Vîntului, cea de la avenul Raymonde şi cea de la avenul Plessis — fără a putea încă să vorbim de aceea de la avenul Pierre (cel mai important din toate patru). Cronologia şi sincronismul acestor explorări par de asemenea falsificate, dar cum s-ar putea proceda altfel ?

Să vorbim deci acum de avenul Pierre şi să relatăm evenimentele care s-au desfăşurat în cursul campaniei din 1958. Din primele zile ale acestei campanii, două echipe (de pe o parte Gérard Propos, Jean Nalin, Yves Félix, Jacques Parent,

iar pe de altă parte Yves Griosel, J. M. Reboul, Pierre Avon, Pernin) au pătruns în avenul Pierre, avînd ca misiune instalarea a două tabere subterane la cotele —270 și —330 m. În afară de aceasta trebuia ca, printr-o muncă uriașă, să se echipeze numeroasele puțuri suprapuse și multiplele treceri dificile, să se desfășoare un fir telefonic, să se transporte, prin escalade, ramonaje și tîrîșuri, un material extrem de greu și să se ridice corturi la o mare adîncime. Toate acestea comportau greutăți nemaipomenite, reprezentînd o sarcină foarte importantă și memorabilă.
Curajoșii pionieri nu s-au mulțumit însă să-și îndeplinească cu succes această sarcină, ci au plecat din tabăra a II-a, care marca punctul terminus atins în 1957, pătrunzînd mai departe și mai în adînc.
Timp de 48 de ore s-au primit știri de la această echipă de vîrf. În sfîrșit, în ziua de 27 iulie, la 6 dimineața, telefonul a sunat în tabăra de bază exterioară de la Coume Ouarnède. Erau echipierii din avenul Pierre care ne anunțau că s-au reîntors la corturile din tabăra a II-a avansată. Erau complet epuizați și se pregăteau pentru un somn reconfortant. Înainte de aceasta, voiau însă să ne precizeze, cu oarecare legitimă mîndrie, că pătrunseseră pînă la adîncimea de 560 m, unde fuseseră opriți de un lac imposibil de trecut fără ambarcații.
Frumosul rezultat a fost primit cu mult entuziasm, dar era încă prematur să cunoaștem amănuntele acestei înaintări spectaculoase. Am aflat mai tîrziu că această ofensivă, în cursul căreia cei opt tovarăși ai noștri cîștigaseră 200 m în adîncime față de anul trecut, a constituit o adevărată epopee și că ei au trăit opt zile și opt nopți în frig și umezeală sub amenințarea continuă a temutei creșteri a apei, consecutivă frecventelor și violentelor furtuni din masivul Arbas.
Conversația telefonică din 27 iulie a dezlănțuit imediat cea de-a doua fază a explorării și chiar în aceeași zi o echipă de nouă oameni a pătruns în aven pentru a întocmi harta și pentru a înainta și mai adînc.
Nouă oameni și sacii lor cu alimente și materiale constituind o echipă prea numeroasă și înceată, caravana a fost scindată în două grupe, dintre care a doua nu trebuia să pătrundă în aven decît la cîteva ore după prima. Astfel se puteau evita aglomerările, precum și așteptările prea lungi și prea grele pe balcoanele puțurilor suprapuse.

Făcînd parte din prima echipă, am ajuns cu Weydert, Ferrandez și Cavallin, la 4 după-amiază, la intrarea în avenul Pierre.
Ca și Pierre Gicquel în 1956, ne-am strecurat în crăpătura stîncoasă inițială ; ca și el am traversat sala joasă și am coborît printre pereții apropiați ai diaclazei, ajungînd astfel în vîrful faimosului Puț Negru de 80 m, unde predecesorul nostru a trebuit să se oprească.
Dar astăzi decorul s-a schimbat, sau cel puțin s-au făcut amenajări importante în acest loc. Acolo unde el n-a putut decît să arunce pietre în puțul vertical, beneficiem astăzi de o platformă construită cu ajutorul cornierelor metalice suportînd o podea de lemn pe care se află fixat solid un troliu mișcat cu brațele. Pe tamburul acestuia este înfășurat un cablu de oțel lung de 100 m. Alături de el se vede agățat de peretele stîncos un aparat telefonic al cărui fir se afundă în aven. Totul fiind în ordine și în stare de funcționare, îmi leg curelele de parașutist, mă prind cu o carabinieră de bucla terminală a cablului de oțel și doi din tovarășii mei mă coboară în gol, acționînd manivelele troliului. În afară de aceasta se află desfășurată în aven și o scară electron, pe care pot s-o utilizez, dacă vreau. Dar coborîrea făcută cu ajutorul troliului este atît de plăcută și sigură, încît mă mulțumesc să las mîinile să-mi alunece pe cablurile scării, ca să evit mișcarea giratorie care s-ar amplifica dacă aș spînzura liber în gol.
În cîteva minute aterizez la baza puțului pe stînci peste care picură apă. Mulțumită troliului am descins fără efort în Puțul Negru, care măsoară 80 m. Un moment mai tîrziu, scăpat de echipamentul de coborîre, care este ridicat spre vîrful puțului, ghemuit sub o surplombă, mă aflu la adăpost de pietrele care din cînd în cînd cad, șuieră, ricoșează de pereți și se sparg la picioarele mele.
În fine, s-a efectuat prima manevră a celei de-a treia echipe, primul pas al coborîrii în avenul Pierre. Cine știe după cîte zile va avea loc ultima coborîre și după cîte peripeții ultimul echipier va urca acest Puț Negru ca să iasă la lumina zilei ? Pentru moment aventura de-abia a început.
Așteptînd sosirea tovarășilor mei și a sacilor grei care vor fi și ei lăsați pînă aici, privesc drept înainte perspectiva avenului : un canal strîmt, întortocheat, care coboară și prin care suflă un vînt glacial.

Tabăra de bază așezată într-o poiană a masivului Arbas.

Parașutarea materialului speologic.

orbert Casteret pe marginea unui puț.

În galeriile accidentate ale avenului Raymonde.

Prin acest puț se face legătura între avenul Marcel Loubens și avenul Henne-Morte.

Avansare anevoioasă într-una din diaclazele strîmte ale avenului Raymonde.

rimii exploratori ai avenului Raymonde: aymonde Casteret, Croslière și Norbert asteret.

Trolini de mînă instalat în avenul Pierre la marginea Puțului Negru de 80 m adîncime.

P. Gicquel este tras afară cu trolini din Puțul Negru din Avenul Pierre.

Transportul unei bărci pneumatice în avenul Raymonde.

Tabăra subterană în avenul Vîntului.

De aici mi-a telefonat anul trecut Raymonde că focul pe care îl aprinsesem afuma echipa din care făcea parte. Astăzi aş fi dispus să apreciez favorabil asemenea torente de fum evocatoare ale unui foc straşnic, atît de rece şi ostil este locul unde voi staţiona vreme îndelungată.

Nu voi mai povesti de aici înainte cu amănunte incidentele intervenite în continuarea coborîrii. Este suficient să arăt că, intraţi în aven la 4 după-amiază, am coborît într-o serie de puţuri verticale, separate prin balcoane neprimitoare şi periculoase, şi am aterizat, la miezul nopţii, la baza celui de-al zecelea puţ. Aici am avut plăcerea să mergem pe picioarele noastre, la adîncimea de 280 m, într-o sală circulară, ocupată în parte de un mic lac. Este locul în care în 1957 fusese instalată tabăra I, care a fost abandonată în grabă din cauza transformării în cataracte nămoloase şi devastatoare a simplelor şiroiri, astăzi doar neplăcute, întîlnite în puţurile suprapuse.

Ţinînd seama de experienţa anului trecut, nu ne stabilim tabăra în acelaşi loc primejdios ; nu facem altceva decît să trecem înainte — în fine orizontal — spre tabăra actuală la care ajungem cam la ora 1 noaptea.

În sala nisipoasă au fost ridicate trei corturi de către predecesori (echipele Griosel şi Propos). Tavanul este puţin cam jos şi din această cauză incomod, dar nu ne pasă, căci, după o gustare mult întîrziată, luăm poziţia orizontală, înfundaţi în sacii noştri de puf sub corturi (avantaj şi perfecţionare apreciabile ale muncii în echipă a expediţiilor bine organizate).

Trei corturi pentru patru oameni, iată ce este rar sub pămînt, unde în mod obişnuit eşti oribil de înghesuit.

Am profitat din plin de aceste condiţii, fiind treziţi, de-abia spre amiază, de sosirea zgomotoasă a lui Gicquel, Maurel, Félix, Ravoux şi Erny, care se apucară să golească corturile, cu glumele şi ameninţările obişnuite, pentru a putea să se odihnească şi ei, la rîndul lor !

Nu putem decît să ne supunem, dar nu ne e deloc ruşine că ne sculăm în miezul zilei, atît de anarhic este modul de viaţă sub pămînt, unde noţiunea de timp dispare şi unde este pururea noapte !

Conform planului stabilit, pentru a evita aglomerările și întîrzierile, trebuie să reluăm mersul înainte și să ne afundăm în adîncime, în timp ce cei cinci tovarăși se afundă și ei în... sacii de dormit, încă calzi, pe care li-i cedăm.
Iată-ne deci, o dată în plus, angajați într-o etapă subterană penibilă și nemăsurat de lungă, căci nu vom ajunge la țelul propus, tabăra a II-a, decît la miezul nopții, adică la capătul a 12 ore. Nu 12 ore de mers, ci 12 ore de exerciții și eforturi variate și epuizante! Mlădieri, ridicări pe palme, tîrîri în canale înguste, strecurări și întinderi de vierme în meandrele diaclazelor, cățărări, coborîri pe scări, echilibristici periculoase pe creste stîncoase ascuțite, înaintări pe cornișe dărîmate pe deasupra golului, sărituri peste apele înspumate ale micului torent subteran, toate acestea și încă multe altele au fost exercițiile pe care am fost nevoiți să le facem, avînd în plus și sacii insuportabil de grei și incomod de purtat.
Am avut de efectuat și o navigație subterană, o *naumotrie* [1], cum ar zice puriștii, pentru a traversa pînza de apă lungă și adîncă a „lacului Hélin".
În aceste locuri am întîlnit la cotitura unei galerii pe echipierii lui Propos și Griosel, care efectuau aceeași etapă ca și noi, dar în sens invers.
Tot acolo am fost ajunși din urmă de Gicquel și oamenii săi. Un lung popas a reunit astfel efectivul complet al celor trei echipe, cu un total de 15 speologi, bucuroși că se revăd și avînd multe să-și spună. Sala acestei reuniri a fost denumită mai tîrziu „sala vorbăreților".
Acolo într-adevăr înaintașii noștri în avenul Pierre ne-au informat despre faptele și întîmplările cele mai însemnate ale înaintării lor de 200 m în adîncime, dîndu-ne indicații și sfaturi folositoare pentru viitoarea noastră explorare „de vîrf".
În fine, am urat bun sfîrșit de etapă și urcare ușoară celor care se duceau să se culce în tabăra I și să revină a doua zi la suprafață, după o ședere sub pămînt de opt zile și opt nopți.
La rîndul lor, ne-au urat să ajungem cu bine la tabăra a

[1] „Mișcare pe apă", cuvînt compus din cuvinte latinești, folosit în mod ironic. — *N.T.*

II-a, fără să insiste prea mult (superstiție de speolog) asupra continuării misiunii noastre. La miezul nopții, după ce am înaintat de-a lungul albiei rîului, fie pe malurile rîpoase, fie prin apă, am ajuns la tabăra a II-a, instalată bizar pe o banchetă stîncoasă, la cîțiva metri deasupra apei. Această dală, relativ netedă, ar fi fost într-adevăr cu totul potrivită și chiar perfectă, pentru o tabără, dacă din nenorocire nu ar fi fost mult și neplăcut înclinată spre gol, surplombînd albia micului torent, de unde se auzea zgomotul unei cascade apropiate.
Tabăra a II-a, unde trei corturi erau ridicate și fixate cu totul asimetric, fusese botezată „tabăra hotelului" de cei care aleseseră locul și o instalaseră.
Trebuia însă multă imaginație pentru a gusta din acest bivuac acrobatic farmecul unui loc confortabil. Lipsiți de bunăvoința celor care o instalaseră aici, am botezat-o tabăra „Dalei în pantă", folosind însă această „terminologie" numai între noi, pentru a nu supăra pe tovarășii noștri din prima și a doua echipă. De altfel pentru ei ar fi fost foarte ușor să ne lase să găsim, dacă putem, un loc mai primitor; dar acesta nu exista.
La miezul nopții trecute ne găseam așezați, cu gamelele în mînă, în jurul unei marmite cu tăiței, pe care i-am preparat pe una din lămpile noastre cu gaz butan.
Puțin timp după aceea ne-am retras sub corturi, avînd grijă să nu ne umflăm prea mult saltelele pneumatice, pentru a le face să adere cît mai bine de stîncă și a evita astfel să alunecăm în josul pantei. Personal am respectat întru totul această precauție, căci, moștenind de la predecesori o saltea găurită, am fost permanent în contact cu podeaua, ceea ce mi-a permis să afirm, după o noapte lungă și neplăcută, că calcarul urgo-apțian [1] al masivului Arbas este deosebit de rezistent și aspru la pipăit! Această mărturisire, făcută vecinului meu de „pat", Ferrandez, l-a uimit, întrucît beneficiase de o saltea bună și, ajutat de tinerețe, dormise excelent.
Sculat devreme sau, mai bine zis, primul, ca să-mi curm suferințele, am pășit peste corpurile lui Ferrandez, Cavallin

[1] Nume de etaj geologic aparținînd erei secundare. — *N.T.*

şi Weydert care încă dormeau, pentru a ieşi din cort. Am aprins o lampă de acetilenă şi mă pregăteam să fac cafeaua de dimineaţă pentru toată echipa cînd, deodată, am rămas imobilizat, petrificat : unul din corturi dispăruse ! Am clătinat energic lampa pentru a obţine o lumină mai puternică şi mai clară. Dar cum lămpile cu carbid nu trebuie agitate, mai ales la începutul funcţionării lor, şi cum nu aveam lumina dorită, m-am apropiat pe pipăite de locul unde, în ajun, Guy Maurel şi René Erny se instalaseră într-un cort de două locuri. Am constatat atunci că cortul nu dispăruse cu totul, ci pur şi simplu se dărîmase peste ocupanţii lui, care continuau să doarmă adînc. La cinci paşi, din cauza luminii slabe, se părea că nu mai erau nici cortul şi nici ocupanţii. La trei paşi se distingea doar o masă confuză şi turtită. În fine, la doi paşi am putut distinge amănuntele şi mai ales faptul că Maurel era pe jumătate ieşit din cort, cu capul rezemat chiar de stînca rece şi udă. Mai mult, atît cortul, cît şi ocupanţii alunecaseră pe pantă şi Maurel se apropiase, în chip primejdios, de marginea balconului sub care era golul.

I-am trezit cu precauţie şi pe el şi pe tovarăşul său, amîndoi ghemuiţi unul într-altul, care, spre marea mea surpriză, mi-au declarat că au dormit minunat şi nu şi-au dat seama că s-ar petrece ceva anormal. Ce admirabilă este tinereţea ! Toată dimineaţa zilei de 29 iulie 1958 şi o parte a după-amiezii le-am rezervat pentru pregătirile expediţiei „de vîrf" pe care echipa a treia trebuia s-o întreprindă în adîncimea avenului Pierre. De la cota —370 m, unde ne găseam, urma să coborîm pe cursul rîului.

După mai multe repezişuri, primele două echipe coborîseră într-un puţ-cascadă, „Puţul Speranţei", în josul căruia traversaseră Lacul Verde şi merseseră de-a lungul „galeriei celor cinci" care conduce la orificiul unui nou puţ impunător, „puţul Nalin". Ajunşi la piciorul celui de-al doilea puţ-cascadă, echipierii fuseseră opriţi de un lac adînc necesitînd folosirea unei bărci pneumatice de care erau lipsiţi.

În acest punct, situat la 560 m adîncime, membrii celei de-a treia echipe, înarmaţi cu o barcă pneumatică, trebuiau să se îmbarce şi să plece în aventură, spre necunoscut şi spre grota — încă depărtată, dar constituind obiectivul final — din Goueil-di-Her, resurgenţa reţelei hidrologice din avenele Raymonde şi Pierre.

La 3 după-amiază, după o ultimă convorbire telefonică cu tabăra de la suprafaţă, pentru a ne asigura că timpul se menţine frumos, echipa de vîrf a părăsit tabăra a II-a. Era compusă din şase oameni : Jo Cavallin, René Erny, Maxime Félix, Raymond Ferrandez, Guy Maurel şi Pierre Weydert. Pierre Gicquel, obosit şi indispus, nu a putut să se alăture tovarăşilor săi, iar eu am socotit că este mai înţelept să nu depăşesc cota acestei tabere avansate şi să nu mă expun la noi oboseli. A fost pentru prima dată în lunga mea carieră cînd m-am abţinut să nu merg pînă la capătul unei expediţii subterane. Acest sacrificiu m-a durut, dar cînd devii sexagenar, trebuie să încerci să devii şi raţional...

Cei şase prieteni au coborît deci de la „Dala în pantă", dispărînd aproape imediat din privirile noastre, de-a lungul cursului de apă. S-a hotărît că se vor întoarce peste 24 de ore, dar Gicquel şi cu mine ştiam la ce ne puteam aştepta cînd era vorba de respectarea acestui interval de timp. Greutăţile şi incidentele de toate felurile, inerente explorărilor subterane, te împiedică să respecţi orarul şi nu-ţi dau posibilitate să precizezi momentul reîntoarcerii. Totuşi, problema imperioasă a alimentelor şi a luminii interzicînd echipei de vîrf să depăşească 30 de ore, contam pe acest termen limită. De altfel cunoşteam prea bine ardoarea şi combativitatea oamenilor noştri şi de aceea eram siguri că vor înainta pînă la capătul puterilor şi al posibilităţilor lor materiale. Ziua s-a scurs întunecată şi în toropeală, ca şi cum am fi fost pedepsiţi sau consemnaţi în tabără, în timp ce tovarăşii noştri trăiau marea aventură.

Către orele 10 seara, după ce ne-am preparat masa îndelung, ca să ne creăm o ocupaţie, şi după ce am epuizat toate subiectele de conversaţie care se învîrteau în jurul celor ce făceau tovarăşii noştri, ne-am retras fiecare în cortul său. De data aceasta am putut să-mi aleg o saltea în bună stare, nelipsindu-mi aşternutul, după cum nu-mi lipsea de altfel nici „spaţiul vital", fiindcă eram singur. În ciuda acestor comodităţi, nu am putut să dorm, atît eram de preocupat şi

ţinut treaz de dorinţa de a şti ce făcea echipa de vîrf, cît şi de grija ce mă frămînta pentru membrii ei.
În acest moment — îmi spuneam eu — ei sînt desigur la —560, gata s-o pornească pe apa neagră a lacului încă neexplorat. Cu gîndul îi escortam şi uneori le-o luam înainte, prin întunecatele întortocheri ale galeriilor acvatice, sub împroşcarea cascadelor succesive, către ţărmuri misterioase şi coridoare fără sfîrşit, către peştera Goueil-di-Her. Îmi imaginam de asemenea greutăţile şi primejdiile mărite o dată cu îndepărtarea şi adîncimea atinsă.
Spectrul accidentelor, care nu apare niciodată celui care acţionează şi trăieşte în aventură, era mereu prezent şi de o deosebită acuitate în gîndul solitarului pasiv, pe care îl personificam în acea noapte subterană, cînd mă întorceam pe toate părţile în sac, fără să pot dormi.
Către ora 3 dimineaţa mi s-a părut că percep în urletul continuu al cascadei apropiate zgomote neobişnuite, asemănătoare unor detunături depărtate şi surde.
Ridicat imediat în aşternutul meu, cu urechea la pîndă, aştept o vreme fără să aud nimic suspect. Am crezut că m-am înşelat şi că simţurile îmi sînt obosite. Dar deodată un nou zgomot surd, mai apropiat, îmi izbeşte urechea. El se producea la intervale neregulate şi creştea în intensitate. L-am identificat : era zgomotul surd produs de un sac greu cu materiale care este lăsat să cadă pe pămînt în cursul manevrelor de avansare.
Nu m-am înşelat, fiindcă în curînd aud alte zgomote caracteristice şi uşor de recunoscut, care îmi confirmă că un echipier se apropia de tabără, trăgînd după el un sac a cărui frecare pe stîncă pot s-o disting. De asemenea, desluşesc scîrţîitul încălţămintei lui, gîfîiturile şi un monolog confuz, întretăiat de înjurături înăbuşite.
Gicquel, trezit şi el, îmi împărtăşeşte impresiile sale.
— S-ar părea că e vocea lui Ferrandez. Nu sînt decît 12 ore de cînd au plecat. Semn rău ! declară el.
Într-adevăr, ne părăsiră pentru o recunoaştere de cel puţin 24 de ore şi iată că unul din echipieri se reîntoarce. Două eventualităţi pot fi cauza acestei reveniri premature : un obstacol de netrecut sau un accident...

Dar iată-l pe Ferrandez, care apare din întuneric. Complet ud, se caţără pînă la noi, purtînd un enorm sac de materiale la fel de ud.
Cu răsuflarea tăiată, la capătul puterilor, răspunde întrebărilor noastre stăruitoare, pe cît de laconic pe atît de explicit.
— Este un sifon !
O oră mai tîrziu, restul echipei revenea în tabăra subterană, năpustindu-se lacom asupra mîncării pe care Gicquel o încălzise în acest scop şi confirmînd cele spuse de Ferrandez. Ajunşi la punctul terminus, de unde mai înainte echipele fuseseră nevoite să se întoarcă din cauza lipsei de ambarcaţii, Guy Maurel şi Maxime Félix au pus pe apă o barcă pneumatică şi, înaintînd pe un canal acvatic asemenea unui scoc de moară, cam 100 m, s-au izbit de un sifon terminal. S-au lovit chiar destul de grav, de un colţ stîncos care a sfîşiat barca. Ameninţaţi cu scufundarea, au fost obligaţi să se retragă imediat. Cu toată graba lor barca s-a scufundat şi Maurel a trebuit să-şi susţină tovarăşul, echipier de mare clasă, dar handicapat din cauza unei lacune nescuzabile pentru circumstanţele în speţă : nu ştia să înoate...
Explorarea avenului Pierre, începută în 1956, se termina deci în 1958 în faţa unui sifon fără să se poată ieşi la lumina zilei prin grota Goueil-di-Her. Străpungerea hidrogeologică completă, dovedită prin precedentele experienţe de colorare, nu a putut fi parcursă de speologi de la un capăt la altul. Coborîsem totuşi pînă la adîncimea respectabilă de 564 m. În ceea ce priveşte încercarea de a trece sifonul prin scufundare, aceasta ar fi necesitat, ţinînd seama de depărtarea de orificiu şi de marea adîncime subpămînteană, un transport extrem de greoi de material (aparatură de scafandru autonom, tuburi de aer comprimat etc.) şi ar fi impus o manevră foarte primejdioasă. Raţiunea poruncea ca această acţiune să nu fie încercată. Rămînea de altfel posibilitatea, înscrisă în programul campaniei, de a încerca pătrunderea prin grota Goueil-di-Her, unde dr. Dufour, de la Speleo-Clubul din Paris, învinsese, încă din 1956, un sifon la o distanţă de 150 m de la intrare. Revenit în 1957, acelaşi dr. Dufour trecuse din nou dincolo de sifon şi constatase că grota se lărgea şi era practicabilă în amonte, adică spre avenul Pierre.

Din nefericire, el își găsise moartea traversînd sifonul spre ieșire, pierind astfel la vîrsta de 32 de ani, lovit de hidrocuțiune, fenomen de temut, încă insuficient cunoscut, pe care îl studia în mod special de mai mulți ani și căruia i-a căzut victimă.
Urcarea la suprafață din fundul avenului Pierre, cu tot materialul adunat de la diversele tabere subterane, etaje și puțuri verticale (35 de saci avînd 600 kg), a fost o sarcină îngrozitoare care i-a supus pe cei 30 de participanți la campania din 1958 la o aspră încercare. A trebuit să se procedeze prin etape succesive și prin schimburi eșalonate de personal. Raymonde însăși a participat la corvoada generală și a avut ocazia să coboare la —300 m.
Pe mine această ridicare considerabilă de material nu m-ar fi impresionat altădată și nu i-aș fi simțit greutatea. Dar acum trebuie să mărturisesc că, dacă n-am constituit o sarcină pentru nimeni, m-am mulțumit să urc la lumina zilei numai cu sacul meu individual și propria mea persoană. Era tot ce-mi permiteau cei 61 de ani ai mei...
Cînd am ajuns la suprafață, nu am revăzut lumina fiindcă era exact miezul nopții. Obișnuit cu temperatura redusă și cu umiditatea din aven, am fost sufocat, apăsat de atmosfera călduță și frumoasă care domnea la exterior, în această noapte de august.
Cele două zile și trei nopți trăite în adîncul subpămîntean nu mă obosiseră prea mult, ceea ce mi-a fost exprimat, cu o pitorească spontaneitate și foarte crud, de către un junior al expediției (această vîrstă fără milă !), care m-a întîmpinat pe marginea avenului declarînd că pentru un „prăbușit" nu arăt prea „dărăpănat".
Înainte de a ieși din aven, Maurel, Cavallin, Ferrandez, Ravoux, Erny și Weydert, toți din ultima echipă de vîrf, au fost destul de curajoși și conștiincioși, n-au ezitat să înainteze în cursul amonte al rîului, unde nimeni nu avusese ocazia să pătrundă și unde au fost opriți de o cascadă verticală de 10 m înălțime. Prin aceasta, ei au progresat cu 350 m în direcția avenului Raymonde, diminuînd lacuna neexplorată între cele două avene vecine, drenate prin același curs de apă.
O ultimă ședință a fost de altfel organizată la sfîrșitul campaniei în avenul Raymonde, pentru a se ajunge din nou la marea cascadă de 100 m și, dacă va fi posibil, pentru a se efectua coborîrea de-a lungul ei. Dar oamenii își supraestimaseră forțele, erau epuizați în urma ședințelor repetate și nemăsurat de lungi în diversele avene ale rețelei Trombe ; această încercare a eșuat lamentabil, fără să se poată măcar ajunge la cascada în discuție.

Sifonul peșterii Goueil-di-Her

Totuși, campania 1958 nu avea să se termine cu acest eșec puțin demoralizant, căci trei echipieri s-au ilustrat printr-o splendidă performanță în peștera Goueil-di-Her, capătul și resurgența finală a rețelei noastre Trombe.
Încă din 1956, așa cum se știe, o experiență de colorare ne-a arătat că acest curs de apă subterană străbate avenele Raymonde și Pierre pentru a revedea lumina zilei la ieșirea din peștera Goueil-di-Her.
În 1956 ne abținusem de la orice încercare de pătrundere în această peșteră, unde operau atunci colegii noștri de la Speleo-Clubul din Paris și unde dr. Dufour trecuse victorios prin sifon.
Nici în 1957 nu ne-am permis vreo experiență, dr. Dufour găsindu-și acolo moartea. Dar în anul 1958 trebuia să încercăm, la rîndul nostru, să depășim sinistrul sifon (în care intrasem gol și fără aparat în 1930 și cu un aparat Le Prieur [1] scos din uz în 1948), deoarece speologii parizieni ne făcuseră cunoscut că nu vor reveni.
În ziua de 4 august 1958, o puternică echipă, formată din speologi din Aix și Marsilia, pătrundea deci în „Ochiul Infernului" și transporta pînă la sifon, adică la 150 m de la intrare, materialul greu necesar scufundării. La ora 15 și 25 de minute, Guy Maurel, îmbrăcat în costumul său de scafandru autonom, îngreuiat de un tub de aer comprimat, cu o centură de plumb, avînd o lampă electrică în mînă și asigurat cu o coardă de nailon, se scufundă sub boita stîn-

[1] Unul din primele tipuri de aparate de scafandru autonom, astăzi scos din uz de aparatele tip „Cousteau", mult mai perfecționate. — *N.T.*

coasă din apă, bătînd apa cu palmele sale de cauciuc, ataşate la picioare, tulburînd-o imediat. Enormele bule de aer care plesnesc la suprafaţă devin din ce în ce mai rare pentru ca, în cele din urmă, să dispară cu totul, dovadă sigură că omul-broască înaintează şi că aerul pe care-l expiră iese în amontele bolţii sifonante. Cu cronometrul în mînă aştept semnalul convenit : trei zguduituri ale corzii, care trebuiau să ne anunţe sosirea scufundătorului de partea cealaltă a sifonului.

Exact după un minut şi jumătate, cele trei zguduituri sînt înregistrate de Gicquel care ţine coarda. Trebuia să aşteptăm un timp. Maurel adusese într-un pachet impermeabil un post telefonic şi desfăşurase în urma sa, o dată cu coarda de nailon, un fir telefonic. Avea nevoie de un răgaz să-şi despacheteze aparatul şi să facă legăturile necesare stabilirii comunicaţiei cu noi.

Deodată soneria zbîrnîi. Era Maurel care începu convorbirea. Trecuse cu uşurinţă tunelul inundat care măsoară 20 m lungime şi ne confirmă ceea ce ştiam în urma scufundării iniţiale a dr. Dufour : de partea cealaltă a sifonului este o mică plajă de nisip şi în amonte rîul curge printr-o galerie spaţioasă, cu o boltă destul de înaltă.

Yves Griosel, echipat şi intrat în apă pînă la brîu, se scufundă la rîndul său, pentru a-l ajunge pe Maurel ; dar este o plecare falsă, căci îl şi vedem reapărînd la suprafaţă, tuşind şi scuipînd. În masca sa prost ajustată pătrunsese apa. Plecă din nou, bătînd energic apa cu palmele de cauciuc pentru a se afunda şi a avansa.

Cu ochii pe cadranul ceasului pîndesc minutul şi jumătate, durata traversării lui Maurel. Dar iată că trece al doilea minut şi acul începe turul celui de-al treilea. Toată lumea îşi pironeşte ochii asupra lui Gicquel care ţine coarda-semnal. Dar privirea sa rămîne fixă, figura crispată, coarda nu se mişcă. Se telefonează ; nici un răspuns.

Teama îi apasă pe toţi şi tăcerea devine de nesuportat, o tăcere ameninţătoare şi grea, care evocă tragedia de anul trecut. Şi masca care nu părea etanşă... Cel de-al treilea minut a trecut şi... nimic. Gicquel face semn celui de-al treilea scufundător care stă în lac afundat în apă pînă la piept.

— Dă-i drumul, „Oua-Oua" !

Şi „Oua-Oua", *alias* [1] Jacques Parent, se scufundă în căutarea lui Griosel, inexplicabil mut şi întîrziat în sifon.

În clipa cînd cronometrul meu, redus la zero, marchează 1 minut şi 40 de secunde, se produc cele trei smucituri. „Oua-Oua" a ajuns. Dar Yves Griosel ?

În acest moment sună, în sfîrşit, telefonul şi convorbirea începe.

— Şi Yves ? întrebă grăbit Gicquel.

— Ce-i cu Yves ? Este cu noi, se miră Maurel.

— Dar n-am primit semnalul, cele trei smucituri ale corzii.

Telefonul rămîne mut cîteva secunde şi apoi se aude o voce, a lui Griosel, care ne vorbeşte.

— Iertaţi-mă, spune el, am trecut foarte bine, dar eram atît de emoţionat cînd am ajuns şi atît de fericit că am trecut primul sifon din viaţa mea, încît am uitat consemnul.

Iată explicaţia tăcerii de mormînt care ne înspăimîntase ! Atmosfera era acum destinsă şi ambianţa revenită.

Fiecare vrea să discute la telefon cu oamenii-broască care sînt numai la 20 m depărtare, dar separaţi de noi prin această alianţă între apă şi stîncă care se numeşte sifon şi care constituie, fără îndoială, inamicul numărul unu al speologilor.

Dar conversaţiile încetează. Cei trei tovarăşi ai noştri, dezechipaţi şi uşuraţi de costumele lor, trebuie să efectueze acum o recunoaştere în amonte în partea încă virgină şi necunoscută a peşterii, unde fiecare pas îi va apropia de punctul terminus atins în avenul Pierre. Se fixează consemne precise.

— E 4 după-amiază, declară Maurel. Ne acordăm două ore pentru explorare în amonte. Nu vom relua comunicaţia telefonică decît la 7.

Două ore au trecut repede, mai ales cînd sînt ultimele dintr-o expediţie care a durat 25 de zile. Exact la 6 şi 47 de minute, telefonul sună şi coarda de nailon vibră din cauza zguduiturilor energice. Maurel vorbeşte.

— Am urcat de-a lungul cursului de apă printr-o galerie spaţioasă, fie mergînd, fie înotînd prin apă. Am botezat-o „Galeria dr. Dufour". Panta este uşoară şi n-am întîlnit decît

[1] „Altfel, altminteri", cuvînt latinesc folosit pentru a arăta o variantă. — *N.T.*

o mică cascadă de 3 m. În cele din urmă, am fost opriţi la 1 400 m de un nou sifon.
Prietenii noştri au lucrat deci bine şi şi-au întrebuinţat timpul rodnic, parcurgînd aproape 3 km sub pămînt şi în apă.
Apoi manevrele de scufundare s-au efectuat în sens invers şi am văzut reapărînd pe rînd pe Griosel, Parent, şi, în sfîrşit, pe Maurel, care, ca şef de echipă serios şi conştiincios, a ţinut să treacă sifonul primul şi să se înapoieze ultimul.
O oră şi jumătate mai tîrziu caravana, încărcată greu, revenea la lumina zilei şi se imobiliza în faţa plăcii comemorative, fixată la intrarea peşterii de către tovarăşii doctorului Dufour. După un minut de tăcere, Gicquel pronunţă cîteva cuvinte în memoria curajosului pionier, „erou şi victimă a peşterii Goueil-di-Her".
Fusese convenit în mod foarte înţelept ca această scurtă ceremonie să aibă loc după scufundare şi nu înainte, din motive psihologice uşor de înţeles.
Şi, în amurgul acestei zile de 4 august, s-a sfîrşit campania din 1958 de la Coume Ouarnède, cînd s-a putut face şi bilanţul ei.
În avenul Raymonde nu s-a realizat nici un progres. Singurul punct pozitiv a fost acela că s-a stabilit adîncimea exactă (130 m) a marelui puţ-cascadă, zis „puţul Delteil", şi s-a studiat problema viitoarei coborîri cu troliul în acest aven cu cascade.
Descoperirea avenului Plessis, cu toată adîncimea lui de 200 m, nu a fost decît un „aperitiv", deoarece s-a dovedit înfundat şi fără legătură cu cavităţile vecine din reţeaua Trombe.
Dimpotrivă, Avenul Vîntului, ne-a condus în vecinătatea imediată a avenului Pierre şi este mai mult decît probabil că există o comunicaţie între aceste două avene.
În avenul Pierre, campania din 1958 a permis un cîştig în adîncime de 200 m şi o înaintare apreciabilă spre Goueil-di-Her, în timp ce urcarea pe culoarul Germaine a redus la 270 m distanţa care îl separă de avenul Raymonde.
În sfîrşit, în Goueil-di-Her, datorită fatpului că cei trei oameni-broască au efectuat o importantă înaintare de 1 400 m în direcţia avenului Pierre, porţiunea neexplorată s-a redus numai la 500 m.

Speologii provansali au lucrat bine şi de astădată şi puteau să fie satisfăcuţi de rezultatele dobîndite. Studiul şi explorarea reţelei Trombe deveneau pasionante.
Cu optimismul propriu oamenilor subsolului, ne-am despărţit dîndu-ne întîlnire pentru luna iulie 1959, la Coume Ouarnède, în scopul terminării — pe cît posibil — a explorării reţelei Trombe.

A patra campanie (1959)

În ziua de 21 iulie 1959, într-o splendidă dimineaţă însorită, cu un adevărat soare de Austerlitz [1], prevestitor de noroc pentru cea de a patra campanie subterană a noastră, s-a efectuat paraşutarea tradiţională.
În cursul a zece zboruri deasupra noastră, avionul „Nord-2501", de la baza şcolii de trupe aeropurtate din Pau, a lăsat 26 de paraşute care au aterizat, bine grupate în jurul pînzelor de semnalizare şi al cutiei fumigene, pe care le aşezasem în talvegul de la Coume Ouarnède.
În ziua aceea şi în cea următoare tabăra a fost instalată şi organizată pe amplasamentul obişnuit. Sub conducerea lui André Magal din Aix-en-Provence, totul a fost prevăzut şi realizat în cele mai bune condiţii.
Efectivul speologilor — 25 de oameni — era oarecum acelaşi ca şi în anii precedenţi ; lipseau unii dintre cei mai buni echipieri ai noştri, care fuseseră chemaţi sub arme — Guy Maurel, Maxime Félix, Raymond Ferrandez, Daniel Leschi — şi alţii care, din diferite motive, au fost împiedicaţi să participe — Ravoux, Reboul, Rispy, Weydert, Bouvet.
Grupul speologic din Provence şi pepiniera celui de-al doilea grup al cercetaşilor din Aix umpluseră însă golurile cu tineri plini de avînt şi bunăvoinţă, care aveau să se dovedească speologi excelenţi. Şefii — Gicquel şi Magal pentru Aix,

[1] Se referă la bătălia de la Austerlitz din 1805, unde Napoleon a repurtat o mare victorie care s-a desfăşurat sub un soare sclipitor. Cînd în 1812 era pe punctul să înceapă bătălia din faţa Moscovei, la răsăritul soarelui Napoleon s-a adresat armatei astfel : „Soldaţi, e un soare de Austerlitz !" Expresia a rămas celebră, deşi rezultatul bătăliei a fost exact contrariul — *N.T.*

Griosel și Propos pentru Marsilia — erau prezenți ca de obicei și, mulțumită lor, totul avea să meargă ca pe roate. O adevărată inovație la Coume Ouarnède — elementul femenin crescuse, fiindcă, în afara doamnelor Annie Gicquel și Raymond Casteret, pe poziție de luptă încă din 1956, se conta pe noi recrute: doamnele Gérard Propos și Max Parent, de curînd căsătorite, care își întovărășeau soții, și domnișoarele Cristofaro și Placide.
Bucătăria și „menajul“ au resimțit în mod plăcut această prezență femenină; uneori s-au desfășurat adevărate „ședințe de croitorie în aer liber“, în cursul cărora nenumărate echipamente și salopete, mai mult sau mai puțin zdrențe, au fost cîrpite sau reparate.
Echipa pirineiană rămăsese aceeași: Delteil, Bugat și fiul său Francis, Norbert Casteret și fiica sa Raymonde.
În sfîrșit, o participare de peste hotare — elvețianul Georges Brandt, care se dovedise un excelent echipier încă din anul trecut.
În seara celei de-a doua zi, o furtună foarte violentă cu grindină și tunete puternice ne-a reamintit că masivul Arbas avea capriciile și amenințările lui caracteristice. Foarte repede rîul care traversează tabăra, a cărui scurgere sub pămînt, alimentată de alte numeroase infiltrații, constituie rețeaua subterană Trombe, a suferit o creștere evidentă și neliniștitoare, replică a ceea ce trebuia să se scurgă sub pămînt.

Avenul Raymonde în aval

Obiectivul principal al prezentei campanii fiind avenul Reymonde și joncțiunea lui cu avenul Pierre, toate eforturile și întreaga activitate aveau să fie canalizate spre această cavitate, al cărei necunoscut rămînea puțul Delteil.
Din cauza greutăților de înaintare și de transport al materialului pe un teren anevoios (coborîri în diferite puțuri, diaclaze strîmte, meandre nesfîrșite, traversări de bazine acvatice cu bărci pneumatice), trebuia să se aibă în vedere că

unei echipe, încărcată moderat, îi sînt necesare patru sau cinci ore pentru a ajunge la puțul Delteil, unde se prăbușește, într-o cascadă de 130 m, întreg rîul subteran.
Acest interval de patru la cinci ore a fost cu mult depășit, uneori dublat, cînd s-a parcurs traseul cu încărcături zdrobitoare, de pildă troliul și cablul său de oțel de 150 m, indispensabile asigurării coborîrii echipelor de vîrf. Toți participanții la expediție și-au dat concursul, în diferite reprize, la transportul materialului pînă la puțul Delteil și, abia la sfîrșitul celei de-a șasea zi de du-te-vino neîncetat, troliul a putut fi așezat pe o podea construită cu corniere metalice „Dexion“, cu prețul a mii de greutăți, pe bordura periculoasă a puțului. Acolo, echipierii trebuiau să învîrtească manivelele troliului, stînd în apă pînă la genunchi, în poziții acrobatice, sub spuma unei cascade de 10 m ce le cădea în spate.
În ziua de 31 iulie, către ora 1 după-amiază, o echipă compusă din Max Parent, Robert Vincent, Yves Félix și Robert Rap au putut, în sfîrșit, să inaugureze troliul, adică să asigure buna lui funcționare și să efectueze o recunoaștere în adîncime.
Acordîndu-se credit sondajului meu din anul precedent, care stabilise adîncimea de 130 m, puțul n-a mai fost sondat din nou și eram — ca toată lumea, de altfel — foarte neliniștit și curios să aflu rezultatul primei descinderi, care trebuia să fie efectuată de către Robert Vincent, revenit la Coume Ouarnède, unde participase la prima noastră campanie din 1956. Profitînd de o permisie, prietenul nostru, actualmente mobilizat, avea să beneficieze de privilegiul și de cinstea de a încerca troliul și de a se afunda primul în adîncul înspumat de ape care este puțul Delteil, ceea ce era destul de periculos.
Prins în chingile unui harnașament de parașutist și legat la extremitatea cablului de oțel de 5 mm, Robert Vincent a încălecat marginea puțului și s-a angajat în lunga și înceata afundare pe lîngă scările electron care fuseseră desfășurate în gol. Înarmat cu aparat telefonic, putea să ne comande manevrele metru cu metru și în același timp să ne informeze de ceea ce vedea.
Coborî de-a lungul peretelui stîncos șiroind de apă pînă la 20 m adîncime, puse piciorul pe o minusculă cor-

nişă aeriană. La 50 m, o a doua cornişă puţin mai largă, dar la fel de incomodă. Acolo puţul pare că se strîmtează, pereţii se apropie, ameninţînd cu o strangulare, cu o îngustime pe unde numai sonda poate trece. Lumina slabă a lămpii electrice de la cască şi cascada care stropeşte abundent nu-i permit să-şi dea seama de dimensiunile şi arhitectura puţului. În fine, Vincent trece pe sub o surplombă şi spînzură în gol.
Depărtat de pereţi, coboară în bezna unei cavităţi măreţe. Acolo sus oamenii de la troliu învîrtesc încet manivelele şi îl informează de adîncimile tot mai mari pe care le atinge şi le depăşeşte : 60 m, 80 m, 100 m.
La 114 m Robert Vincent, cu calmu-i caracteristic, anunţă deodată că simte că se apropie de fundul avenului : o pînză de apă din care apar stînci mari. În acelaşi moment avu loc un eveniment, de loc pe placul omului-sondă : cablul se imobilizase şi se încordase. Această încordare accentuă mişcarea giratorie dezagreabilă care caracterizează coborîrea şi iată că se înregistrează o mişcare ascensională. Protestele sale vehemente rămaseră fără efect : suia, era ridicat inexorabil. Ce se întîmplă ? Nimic altceva decît că echipa de la troliu constatînd cu satisfacţie că mecanismul funcţionează normal şi respectînd consemnul şi programul stabilit dinainte, ridică pe omul-cobai a cărui experienţă concludentă este în prezent terminată.
Echipei de vîrf care în momentul de faţă înaintează prin meandrele acvatice ale avenului Raymonde către troliu îi va reveni cinstea de a atinge, prima, fundul puţului Delteil şi de a continua tot mai în adînc explorarea.
Robert Vincent este prea calm şi prea disciplinat pentru a se revolta multă vreme din pricina acestei ridicări, pe cît de prematură pe atît de irevocabilă, dar se poate uşor presupune în ce mare măsură sufletul său de speolog a trebuit să sufere de această frustare.
Să vezi baza acestui puţ pentru care ne-am ambiţionat timp de trei ani, să cobori şi să fii ridicat fără milă chiar în momentul cînd eşti gata să-i atingi fundul ! Ce supliciu de Tantal !
Două ore mai tîrziu, cînd echipa de vîrf a ajuns aproape de troliu, Yves Griosel îşi înhămă sistemul de curele de susţinere şi coborî primul pînă în fundul puţului, precizîndu-ne că adîncimea sa verticală exactă este de 135 m (în 1958 plumbul sondei mele se oprise la 130 m pe o banchetă stîncoasă).

Coborîrea lui Griosel a fost realizată într-un mod cu totul original. Întreaga convorbire, toate cuvintele spuse de el în laringofon în cursul coborîrii agitate au fost transmise prin telefon pînă la tabăra exterioară de la suprafaţă şi acolo au fost înregistrate pe banda unui magnetofon. Datorită unor asemenea procedee tehnice moderne — demne să facă să viseze pe un vechi practicant al coborîrilor singuratice şi tăcute —, am putut urmări punct cu punct înaintarea în adîncime a omului de vîrf ce descria, cu entuziasm şi emoţie comunicativă, decorurile danteşti pe care le descoperea şi le traversa, pe măsură ce se afunda în acest aven uriaş care este puţul Delteil. Toate incidentele (şi au fost numeroase) determinate de încurcarea cablului, scărilor şi firului telefonic, toate emoţiile, toate onomatopeele şi eforturile omului suspendat şi luptînd în gol au fost transmise cu o mare fidelitate, pînă şi zgomotele apei care izbea casca şi costumul său impermeabil ; în supraimprimarea sonoră — căci exista şi un telefon la nivelul troliului — se auzeau şi scîrţîitul mecanismului şi cuvintele, şi semnalele echipierilor care învîrteau manivelele.
Toate acestea, venite din adîncurile avenului şi auzite în poiana taberei de la suprafaţă, unde sub lumina lunii eram grupaţi în jurul magnetofonului, căpătau un caracter de poveste fantastico-ştiinţifică. Fără să-şi întrerupă reportajul subteran (de care habar nu avea), Yves Griosel ne informa că-i apar semne care indică fundul puţului : un lac circular şi stînci enorme acumulate într-o imensă sală rotundă. Prima sa grijă, o dată ce a păşit pe fundul avenului, a fost bineînţeles aceea de a căuta „urmarea“, orificiului pe unde se scurgea cursul de apă, după căderea lui de 135 m [1].

[1] Trebuie să semnalăm şi să precizăm că, datorită reporterului Euloge Boissonnade de la Radio-Luxembourg, s-a putut realiza înregistrarea sonoră a coborîrii lui Griosel. Plecat singur cu automobilul din Paris la ora 4 dimineaţa, ajunsese la pasul Portet în cursul după-amiezii (peste 800 km), urcase imediat în ţinută de oraş pînă la Coume Ouarnède, înregistrase coborîrea lui Griosel şi nu se culcă decît la ora 1 noaptea. În zilele următoare, într-un costum de împrumut, el lucră în diversele sectoare ale masivului şi coborî în avenul Raymonde pînă la adîncimea de 160 m, cu un grup de susţinere, avînd magnetofon. Din nenorocire, înregistrările lui au fost distruse cu prilejul accidentului de automobil cînd Euloge Boissonnade a fost grav rănit, în timp ce se reîntorcea la Paris ; el a fost imobilizat apoi timp de două luni. Iată un reporter care face cinste profesiunii sale şi care a stîrnit admiraţie şi a cîştigat simpatia tuturor speologilor de la Coume Ouarnède. El ne vizitase încă în anul trecut şi coborîse cu noi în avene. — *N.A.*

Din cauza marilor dimensiuni ale sălii din fundul avenului, din cauza stropilor de apă ai cascadei, din cauza ceţii, a lacului pe care trebuia să-l înconjure şi fiindcă lampa sa modestă de speolog solitar lumina slab întunecimile, Griosel a bîjbîit mult timp şi neliniştit pînă a descoperit canalul de scurgere al lacului : un culoar care deschidea noi perspective şi dădea speranţe, fiindcă această cale acvatică era orientată spre est, adică exact în direcţia avenului Pierre, la o depărtare de aproape 300 m.

O recunoaştere grăbită de 50 m în această galerie i-a arătat că peştera continua. Poarta era deschisă spre aventură. S-a reîntors la baza cascadei unde, după descinderi agitate, au sosit şi s-au alăturat succesiv şi ceilalţi echipieri de vîrf (Pierre Gicquel, Jo Cavallin şi Gérard Propos).

La 1 august 1959, ora 2 noaptea, echipa de vîrf, traversînd două lacuri cu barca pneumatică şi coborînd o cascadă de 8 m, îşi instala bivuacul (două corturi foarte uşoare) pe o terasă stîncoasă formînd un balcon deasupra cursului de apă subteran.

Cei patru oameni, desfăşurînd şi trăgînd după ei firul telefonic, au putut să ne informeze că se vor odihni o vreme mai îndelungată, ceea ce era absolut necesar pentru aceşti tineri care depuseseră mari eforturi şi pe care îi aşteptau momente şi mai grele, într-o ambianţă, în circumstanţe şi într-un climat de neimaginat.

În ziua de 2 august, fără să putem preciza ora, la reîntoarcerea mea dintr-o recunoaştere pe care o efectuasem într-o peşteră apropiată, am aflat cum a evoluat înaintarea echipei de vîrf.

Părăsind bivuacul avansat, cei doi cercetaşi din Aix şi cei doi din Marsilia au coborît de-a lungul unei alte cascade de 10 m, recurgînd la barca pneumatică pentru a traversa un mic lac. Apoi, deodată, au ajuns în vîrful unui puţ impunător de 60 m adîncime pe care au fost nevoiţi să-l coboare sub duşul neiertător al unei cascade. O surpriză îi aştepta pe speologi la baza acestui puţ-cascadă. Dacă pînă aici avansaseră mereu spre est, adică în direcţia avenului Pierre, de care nu-i mai despărţeau decît aproximativ 150 m, o schimbare totală a direcţiei cursului de apă îi orienta de acum înainte spre vest, îndepărtîndu-i de la direcţia cea bună. Dar această schimbare

a fost trecătoare şi cei patru oameni au continuat să înainteze în mari meandre, coborînd un culoar înclinat, întretăiat de trei cascade de 6 pînă la 8 m.

Dincolo de ele au pătruns într-o galerie cu nisip, unde rîul se pierde, supt de aluviunile unei săli de decantare.

Grăbind pasul în faţa acestei îngrijorătoare dispariţii a apei curgătoare, au fost opriţi de „un lac de viitură“, un bazin adînc de apă stătătoare, care se termina cu o crăpătură înecată : sifon impenetrabil şi sfîrşit inexorabil al avenului Raymonde...

Zăpăciţi şi tremurînd, ca totdeauna cînd eşti oprit brutal sub pămînt de un obstacol de netrecut, oamenii echipei de vîrf au căutat cu febrilitate o „continuare“, o prelungire providenţială, dar investigaţiile au fost zadarnice. Atinseseră fundul avenului Raymonde, îl biruiseră, dar, din nenorocire, acesta nu comunica cu avenul Pierre de care era foarte apropiat.

Din punct de vedere hidrologic se face legătura (în două reprize utilizarea fluoresceinei arătase că rîul subteran din avenul Raymonde nu este decît unul şi acelaşi cu cel din avenul Pierre). Este ceea ce numisem reţeaua Trombe ; omul însă nu poate trece totdeauna pe acolo pe unde apa se strecoară, se infiltrează. Frumosul vis, care ne-a mîngîiat timp de trei ani, de a stabili legătura dintre avenele Raymonde şi Pierre, se spulbera în faţa fisurii absorbante a bazinului terminal.

Pe peretele uns cu nămol, care atestă că la anumite epoci apele mîloase ale viiturilor subterane se acumulează şi pun sub presiune partea terminală a avenului, cei doi oameni de vîrf, Griosel şi Cavallin, şi-au gravat iniţialele, data de 2 august 1959 şi adîncimea atinsă : 448 m.

Aceasta m-a făcut să mă gîndesc la avenul vecin Henne-Morte, unde în 1947, împreună cu Marcel Loubens, fusesem oprit de un sifon, la fel de impenetrabil, la adîncimea de 446 m. Am evocat de asemenea sfîrşitul explorării avenului Pierre în 1958 : un sifon sinistru la 547 m adîncime. La fel mi-a venit în minte şi imensa sală terminală fără ieşire, care la mai mult de 700 m adîncime închide avenul Pierre-Saint-Martin.

O amintire mai veche mi-a adus în faţa ochilor clipa cînd în 1934 atinsesem cu soţia mea fundul avenului Martel, care a fost timp de zece ani cel mai adînc din Franţa şi în care coborîsem amîndoi singuri...

Cu toată îndrăzneala patrulei noastre de vîrf, care înaintase curajos pînă în măruntaiele avenului, o nespusă decepţie a planat la Coume Ouarnède la anunţarea „eşecului".
Apoi fiecare s-a pregătit conştiincios pentru extenuanta ridicare a oamenilor de vîrf şi a materialelor, teribilă corvoadă de dezechipare a unui aven care a înghiţit uneori tone de material, de alimente, de mijloace de iluminat şi care trebuie recuperate, readuse la suprafaţă.
În ziua de 3 august, la 4 dimineaţa, echipa de vîrf telefonează de la baza puţului Delteil că se găseşte sub duşul cascadei, în aceeaşi ambianţă de nesuportat în care trăieşte şi rezistă de patru zile şi patru nopţi.
Jo Cavallin ne comunică prin telefon că concediul său a expirat şi că trebuie să revină de urgenţă la suprafaţă pentru a face un stagiu la S.N.C.F.[1] la Strasbourg. Stagiarul este ridicat din puţ şi porneşte imediat, singur, către ieşirea din aven în timp ce i se garantează că pentru zelul său va fi numit şef de gară !
Se pregăteşte ridicarea unui al doilea echipier, cînd o ştire, neaşteptată şi palpitantă, ne soseşte din adîncimea avenului. Circulînd pentru ultima dată în „rotonda" fundului puţului Delteil, unde ar intra cu uşurinţă şi la alegere Arcul de Triumf, Domul Invalizilor sau turnurile catedralei Notre Dame din Paris, Yves Griosel a descoperit o deschizătură într-un perete la o înălţime de 4—5 m. Avînd curiozitatea şi fericita inspiraţie să se caţăre pînă acolo, a intrat într-o galerie de proporţii uriaşe, întreruptă brusc de un puţ vertical impunător, asupra căruia s-a aplecat şi a aruncat pietre, apreciindu-i adîncimea la 60 m.
O atare descoperire îi puse pe toţi în stare de alarmă şi de exaltare. Avenul Raymonde dezvăluie deci o nouă reţea, reţea fosilă de data aceasta, fără pînze de apă, fără sifon.
Posibilităţile unei joncţiuni cu reţeaua superioară, tot fosilă, a avenului Pierre se întrevăd imediat ; euforia a revenit o dată cu speranţa.
Dar trebuie să se ţină seama de oboseala extremă a echipei de vîrf, care nu poate şi nu trebuie în nici un chip ca, în cea de-a patra zi de şedere extenuantă sub pămînt, să atace o nouă reţea uriaşă.

[1] Societatea naţională de căi ferate. — *N.T.*

Este necesar ca aceşti oameni să fie ridicaţi şi înlocuiţi cu o a doua echipă de vîrf, mai puţin obosită şi ai cărei membri să fie aleşi din echipele de susţinere şi ajutor.
Am sugerat şi propus un repaus general de 48 de ore pentru toţi membrii expediţiei, în scopul refacerii forţelor fiecăruia şi al reparării echipamentelor avariate, pentru a organiza o a doua ofensivă bine pregătită. Această măsură înţeleaptă a fost acceptată în unanimitate şi aplicată imediat după urcarea echipierilor de vîrf, care de altfel au avut de suferit încă greutăţi neaşteptate în puţul Delteil din cauza incidentelor diverse : agăţări neîncetate şi repetate ale corzilor periculos încurcate, ruperea firului telefonic şi deci întreruperea îndelungată a comunicaţiilor etc. A fost necesară trimiterea cîte unui echipier de sprijin — cînd Corellou, cînd Pouliquin — pe balconul situat la adîncimea de 50 m pentru a ajuta la trecerea cablului peste ieşitura stîncoasă de care se agăţa şi se oprea mereu. Pierre Lafond a fost nevoit să coboare pînă în fundul puţului pentru a restabili acest du-te-vino al cablului şi pentru a desfăşura, de sus în jos, un nou fir telefonic.
Cavallin s-a urcat primul la ora 5 dimineaţa. Gicquel, rămas ultimul, nu a ajuns decît la 7 seara. Au fost necesare 14 ore de manevre periculoase şi extenuante ca cei patru oameni de vîrf şi cei 15 saci ai lor să fie ridicaţi din puţul Delteil...
În sfîrşit, această echipă de vîrf a revăzut lumina zilei, după exact cinci zile şi patru nopţi petrecute sub pămînt.
Luînd sfîrşit cele două zile de repaus, o primă echipă de susţinere a coborît din nou în avenul Raymonde, strigînd : „în scenă, pentru actul II !".
Aceşti şase oameni aveau misiunea să asigure coborîrea în puţul Delteil a unei noi echipe de vîrf compusă din Griosel, Vincent, Rap, Lafond, Félix şi Pernin. Yves Griosel, neobosit şi plin de avînt, fostul lider al primei echipe de vîrf, avea să conducă noua echipă.
Delteil, martorul serioaselor greutăţi ale manevrării cablului în mişcările lui, întrezărise o perfecţionare care s-a dovedit foarte eficace : un butoiaş metalic cu greutate mare trăgea extremitatea cablului şi-l forţa să treacă peste diversele surplombe, fără să se agaţe.
Totuşi un incident, pe cît de grav pe atît de neprevăzut, a întrerupt coborîrea oamenilor de vîrf, împiedicînd pe doi dintre ei să se alăture tovarăşilor lor din fundul puţului Delteil.

În timpul coborîrii lui Griosel, Emile Bugat, care de la începutul expediției învîrtea manivelele de la troliu, a constatat deodată, cu o spaimă ușor de înțeles, că firul de oțel se răsucea exagerat de mult în unele părți, se dezrăsucea, în altele prezenta noduri și nenumărate deformări neobișnuite. Pe scurt, cablul complet uzat nu mai putea fi folosit.
Pernin și Félix au fost siliți să rămînă în vîrful puțului, în timp ce se anunța, „cu menajamentele obișnuite", această stare de lucruri celor patru oameni de jos : Griosel, Vincent, Lafond și Rap.
Cu abnegația și calmul pe care adevărații speologi le dovedesc în împrejurările cele mai neprevăzute și mai neplăcute — pentru a nu spune mai mult —, echipa de vîrf, lipsită de doi dintre membrii ei, a considerat că „rămîn totuși patru" ! Membrii echipei au telefonat că nu este altceva de făcut decît să se procure un nou cablu. Cît despre ei, au cu ce să se ocupe : explorarea noii rețele ! Și, într-adevăr, au dispărut în lucarna descoperită mai înainte de Griosel.
Acesta este momentul cînd unele ziare cotidiene au publicat, fără rușine, știri cu titluri ca : „Spaimă la Coume Ouarnède...", „Patru speologi izolați la 400 m sub pămînt, fără alimente și lumină !" ceea ce era, evident, denaturat.
Admițînd chiar că situația s-ar fi prelungit, s-ar fi putut foarte ușor trimite prizonierilor temporari alimente, aparate de iluminat și altele, cu ajutorul unei coarde sau, la nevoie lăsîndu-le să cadă în puț !
Adevărata primejdie, veritabila amenințare care plana asupra echipei — nimeni nu o ignora, nici chiar cei mai puțin interesați — ar fi fost izbucnirea unei furtuni în masiv. Rîul subteran s-ar fi transformat atunci în torent furios, tăind retragerea echipelor de susținere din cauza bolților joase care sînt inundate la orice viitură. Cît despre cascada din puțul Delteil, ea s-ar fi transformat în cataractă nămoloasă, detunătoare și distructivă. Expediția a fost scutită de o asemenea eventualitate, deoarece furtuna temută nu s-a abătut asupra masivului decît în orele ce au urmat ieșirii generale din aven, oprindu-ne timp de 48 de ore de la dezechiparea definitivă și recuperarea materialului.
Vestea rea cu privire la cablul scos din funcțiune ajungînd la tabăra de la suprafață, Gicquel și Brandt au plecat imediat

pe jos pînă la pasul Portet și de acolo cu automobilul pînă la Toulouse, de unde au cumpărat și au adus, într-un suflet, un cablu nou de 150 m. Cu toată graba, au trecut mai mult de 48 de ore pînă cînd o echipă condusă de Delteil a putut să ajungă în vîrful puțului cu același nume și să opereze schimbarea cablului pe tamburul troliului.
Echipa de vîrf a avut astfel tot timpul să amorțească în fundul puțului, căci recunoașterea sa a durat, din nenorocire, foarte puțin.
Explorarea puțului de 60 m a fost, desigur, grea și primejdioasă din cauza stării deplorabile în care se găsea acest aven. Au fost aruncate în gol enorme blocuri instabile în tot cursul coborîrii. S-a înaintat numai prin ramonaj. Dar explorarea a fost întreruptă aici. La baza puțului, la cota —400, Yves Griosel și Robert Vincent au descoperit o frumoasă sală deosebit de concreționată, închisă din toate părțile, cu excepția unui mic culoar prin care s-au cățărat înaintînd 14 m după care au nimerit într-un fund de sac complet.
Rîurile, care odinioară curgeau prin această rețea, actualmente abandonată, au depus straturi groase de calcit, stalagmite și au înfundat vechiul loc de scurgere. „Drumul apei" către avenul Pierre fusese astfel de mult zăvorît și închis ; speologii din 1959 au sosit cu o întîrziere de cîteva milenii... În această „Groapă cu lei" [1], în care s-au învîrtit și au căutat zadarnic, s-a dovedit pentru a doua oară, la un interval de cîteva zile, că joncțiunea dintre avenul Pierre și avenul Raymonde este irealizabilă. Acest lucru a făcut pe unul dintre noi să spună : „În loc de un aven Raymonde-Pierre de 730 m adîncime, avem un aven Raymonde de 448 m și un aven Pierre de 564 de m". Nici că s-ar fi putut mai bună constatare.

Alte obiective

Mai rămăsese un al treilea atu, un al treilea aven de explorat la Coume Ouarnède : Avenul Vîntului, pe care-l descoperisem și botezasem în 1956 și a cărui poziție intermediară între avenul Raymonde și avenul Pierre era foarte interesantă, căci

[1] Se referă la gropile adînci și cu pereții verticali în care romanii țineau leii. — *N.T.*

era susceptibil de a comunica cu una sau alta din aceste cavități.

În 1958 dădusem în acest aven, la o adîncime de 100 m, de o sală uriașă. Echipa care o descoperise a apreciat că această sală înclinată măsoară o lungime de 200 m, ceea ce m-a uimit. În 1959, echipa de vîrf care a pătruns în Avenul Vîntului (Yves Félix, Georges Brandt, Marc Pouliquin și Raymonde Casteret) și i-a consacrat o ședere de 30 de ore a revenit susținînd că sala în discuție n-a fost văzută și parcursă în întregime în 1958 și că măsura în realitate 350 m în lungime... Totuși, echipa din 1959, avînd și alte obiective și oarecum hipnotizată de această sală colosală, n-a reușit să găsească un oarecare culoar accidentat conducînd la un puț, care nu putuse fi coborît în 1958 din cauza lipsei de material necesar. Misterul plana încă asupra Avenului Vîntului și a posibilităților lui de comunicație cu avenul Pierre.

Ultimul obiectiv al campaniei din 1959 era peștera Goueil-di-Her, de unde țîșnesc din nou la lumină apele rețelei Trombe. Oamenii-broască făcuseră o treabă excelentă anul trecut, străbătînd un prim sifon și înaintînd 1 400 m în amonte pînă la un al doilea sifon, a cărui atacare era înscrisă în programul pe 1959.

Din nefericire, o furtună cu totul inoportună a măsurat și tulburat apele de la Goueil-di-Her, ceea ce i-a împiedicat pe Jacques Parent, Pierre Gicquel și Pierre Lafond să străbată primul sifon, deși au făcut mai multe încercări în acest scop. Avenul Raymonde înfundat, eșec la Avenul Vîntului, eșec la Goueil-di-Her ! Coume Ouarnède nu ne era favorabilă anul acesta și rețeaua Trombe se apăra dîrz împotriva încercărilor noastre [1].

Avenul Raymonde în amonte

Îmi interzisesem în 1959 să particip la transportul materialelor și să mă alătur echipelor de susținere și de schimb, considerînd că nu mai era indicat pentru mine să efectuez

[1] Este adevărat că legătura Raymonde-Pierre nu a fost posibilă, dar se poate vorbi oare de un eșec atunci cînd în alpinism, ca și în speologie, se consideră că victoria constă în a atinge vîrful dorit și a ajunge în fundul avenului ? Și care speolog n-ar fi fost satisfăcut să atingă cota —448 m, progresînd cu 253 m în adîncime într-o singură ședință, cum s-a realizat în 1959, în avenul Raymonde ? — *N.A.*

corvezi interminabile și extenuante. Cu atît mai mult nu stăruisem să fac parte din echipele de vîrf, ceea ce ar fi fost un exces din partea mea, căci trebuie să fii tînăr și viguros pentru a te dărui unor recunoașteri de mai multe zile sub pămînt.

Ținînd seama de vîrsta mea și potrivit cu posibilitățile mele am crezut că este mai normal să-mi asum cercetarea părții în amonte a avenului Raymonde, adică culoarul care la 70 m adîncime se îndreaptă în direcția opusă puțului Delteil și avenului Pierre. Deci, o orientare ingrată *apriori*, fără interes, care trebuia ineluctabil să mă conducă în ramificații terminale fără glorie și în funduri de sac lipsite de atracție și interes. Aveam totuși o idee și nutream speranța să aduc, poate, și eu o contribuție la explorarea și cunoașterea integrală a avenului. În anul precedent, unul dintre noi (Maxime Félix) încercase să urce în această galerie și adusese oarecare informații pe care mi le încredințase și de care m-am folosit în prima mea recunoaștere în această direcție.

La 6 august am coborît pe scară în puțul inițial de 30 m al avenului Raymonde, în tovărășia lui Georges Brandt și a fiicei mele Raymonde. Duceam cu noi un material foarte redus (coardă, ciocan, pitoane), dar transportam în schimb cu greu o prăjină de lemn, în speță un trunchi de frasin lung de 6 m. Am traversat astfel echipați sala zisă a „slujbei religioase", apoi o gaură strîmtă care dă acces într-o diaclază îngustă de 25 m, unanim temută de obișnuiții avenului Raymonde.

Acolo, la 70 m adîncime, întîlnim o îngămădire de mari blocuri în galeria orizontală care conduce în aval spre etajele inferioare, unde curge rîul și face cascade pînă la marele puț Delteil și dincolo de el, în timp ce în direcția opusă se găsește etajul superior, în amonte, către care ne îndreptăm.

Scăpați de haosul de stînci, avansăm ușor într-o galerie cu boltă înaltă, întretăiată de cîteva săritori pe unde se scurge un modest fir de apă. După 50 m de înaintare ușoară, ne lovim de un povîrniș surplombat, înalt de aproximativ 6 m, pe care îl escaladăm cu ajutorul prăjinii aduse în acest scop și care va fi folosită pentru a ataca obstacolul. Iată-ne acum într-o sală haotică, foarte accidentată și foarte neregulată, din care, după informațiile lui Maxime Félix, predecesorul nostru în aceste locuri, pornesc două hornuri foarte înalte, unde el fusese oprit de obstacole de netrecut.

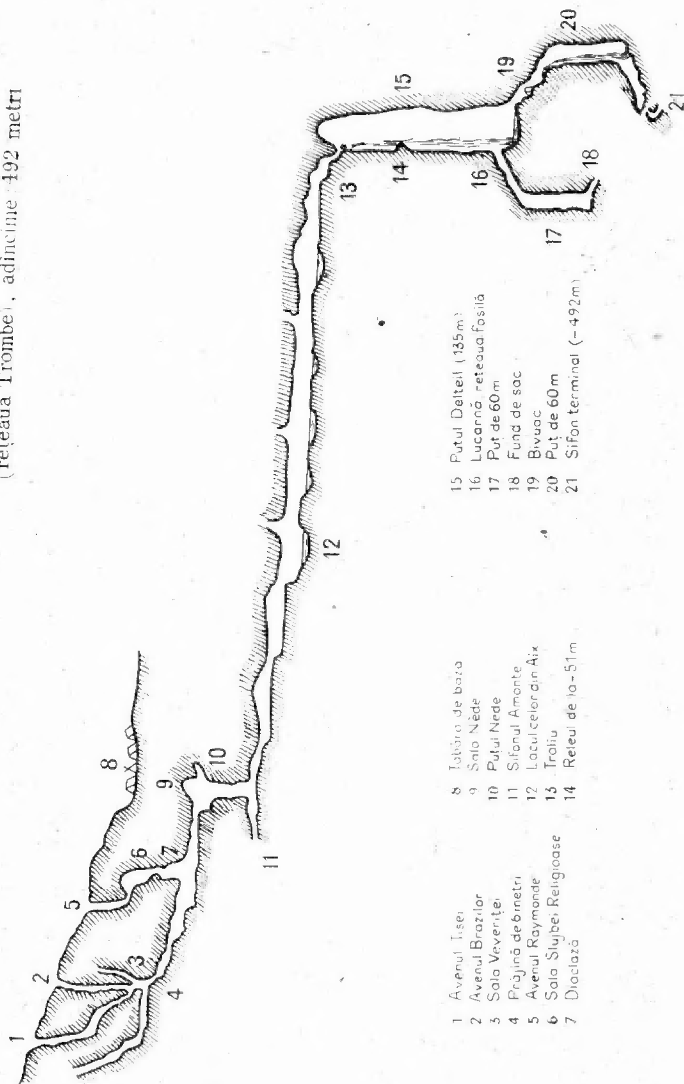
În timp ce Brandt și Raymonde scotocesc toate colțurile, atac unul din aceste hornuri în care mă ridic vertical pînă la o înălțime de 25 m, precizată de coarda de aceeași lungime pe care mi-am fixat-o de centură și a cărei extremitate inferioară începe să părăsească solul de la piciorul peretelui.
M-am suit pînă aici fără prea mare greutate datorită prizelor destul de numeroase, dar de o rezistență îndoielnică. Deasupra mea dale netede și surplombante mă opresc. Le recunosc din descrierile lui Maxime Félix și, ca și el, cobor încet și precaut. Imediat, atacăm toți trei un al doilea horn, la fel de vertical, unde scurgeri de *mondmilch* fac cățărarea și mai neplăcută. La aceeași înălțime ca în hornul vecin, dăm de o crăpătură stîncoasă extrem de strîmtă.
Noroc că avem o echipieră de o zveltețe silfidică care se strecoară și alunecă ca un șarpe în această crăpătură, asemănătoare unei cutii de scrisori, pe care reușește să o străbată. Doi metri mai sus, două colțuri stîncoase formează un zăvor inviolabil. Datorită unei munci îndelungate și grele, dar eficace, cu ciocanul, Raymonde mai înaintează puțin și reușește să se ridice între pereții extrem de apropiați. Conștienți de imposibilitatea noastră de a forța locurile strîmte prin care a dispărut Raymonde, așteptăm agățați în poziții incomode și periculoase. Vocea sa descrește, ecourile slabe ale luptei sale cu hornul abia ne mai ajung la urechi, apoi încetează. Din timp în timp alunecă și se rostogolesc pînă la noi bucăți din stîncă. În fine, o auzim coborînd, apropiindu-se și picioarele ei apar în crăpătura care ne domină. Cu multă greutate a putut înainta cam 15 m în înălțime și s-a oprit într-o mică lărgire fără nici un fel de ieșire.
Cunoaștem acum cele două hornuri menționate anul trecut de Félix și Griosel ; nu ne mai rămîne decît să facem calea întoarsă, să coborîm din nou în sala haotică unde culegem cîteva cochilii de melci și un craniu de veveriță, ceea ce dovedește că prin fisuri, inaccesibile omului, aceste vestigii de viață au căzut de la suprafața solului pînă aici. Faptul ne îndreptățește să botezăm această sală din amonte a avenului Raymonde — unde fără îndoială nu vom mai reveni vreodată — „sala veveriței".
Coborîm săritorile stîncoase. Brandt și Raymonde au și atins vîrful prăjinii ca să alunece pînă în josul acestui catarg improvizat.

Rămas în urmă cu cîțiva metri, cu busola și carnetul în mînă, întocmesc o schiță orientativă ; arunc apoi o ultimă privire în urma mea și observ o boltă atît de apropiată de planșeul accidentat, încît ochiul nu-mi întîrzie nici măcar o clipă asupra ei. Este timpul să bag în buzunar carnetul și creionul și să-mi ajung tovarășii a căror conversație o aud nu departe de mine.
Pentru ce mi-am aruncat ochii, pentru a doua oară, asupra acestei crăpături, lipsită de orice importanță ? Pentru ce m-am apropiat de ea și m-am tîrît pe burtă ? Din întîmplare ? Reflex de speolog albit sub hamuri ? Pe scurt, mă tîrăsc într-un pîrîiaș care curge în acest canal și avansez nerăbdător și lacom, căci, chiar de la intrarea în această crăpătură, am fost lovit în față de un curent de aer rece.
„Alo, Raymonde ! Alo, Brandt ! Am găsit continuarea !" strig spontan, cu o voce vibrantă și aud imediat în spatele meu pași precipitați, un adevărat galop.
Ajungînd într-o galerie largă și înaltă, nici n-am apucat să mă ridic în picioare, cînd tovarășii mei au și năvălit pe urmele mele. Avansăm ușor pe o albie de rîu aproape uscată, printre maluri concreționate care se continuă cu pereți stîncoși șiroind de apă. Privirea se pierde în înălțimi ce nu pot fi distinse. Circulă un curent de aer destul de puternic în sectorul amonte al avenului Raymonde, pe care îl simțim cu atît mai surprinși și mai entuziasmați, cu cît eram gata să ignorăm acest sector pentru totdeauna. După 50 m galeria cotește în unghi drept la dreapta și prezintă o lărgire însemnată, în care picurii de apă cad des și plesnesc, spărgîndu-se pe stîncă. În tavan se deschide un horn cilindric foarte înalt în care fasciculele lămpilor noastre electrice se pierd în întuneric.
Continuarea explorării, după schimbarea direcției, nu se mai efectuează printr-o înaintare orizontală, ci urcînd o pantă foarte înclinată, cu stînci mari. Încă o schimbare de direcție, încă un fel de placă turnantă, care nu este decît baza unui puț în formă de coș unde plouă abundent. De acum înainte trebuie să atacăm un horn — fisură aproape verticală —, prin care ne ridicăm în ramonaj, cu coatele, genunchii și cu șalele.

Brandt și Raymonde, cuprinși de febra contagioasă a aventurii, s-au dezlănțuit și mi-o iau înainte, în timp ce eu, la fel de exaltat ca ei, mă constrîng totuși să orientez peștera, să notez bruștele schimbări de direcție, într-un cuvînt să trasez topografia locurilor. Mă sui la rîndul meu, pipăi prizele, înaintez prin ridicări succesive ale corpului pe palmele mîinilor și ajung deasupra unui canal dublu, ca o pușcă de vînătoare cu două țevi.
Strig și întreb în care din tuburi trebuie să mă angajez. „Pe cel din stînga", mi se răspunde. În cele din urmă ajung avangarda într-un punct unde totul demonstrează, cu cea mai perfectă evidență, că am atins obîrșia, capul rețelei Trombe. Aici este locul unde apele de șiroire și infiltrație au pătruns sub pămînt prin canalele și fisurile calcarului, fără ca acțiunea conjugată a eroziunii și coroziunii să poată săpa treceri penetrabile pentru om. Aceste ape sălbatice au fost totuși destul de abundente și destul de puternice pentru a eroda și lărgi canalele și fisurile preexistente ale stîncii ; ele au pătruns suficient de-a lungul fețelor de strat pentru a disloca bancuri și blocuri care se prezintă sub forma unei îngrămădiri dezordonate, a unui adevărat haos subteran.
Surprind pe Raymonde și pe Brandt gata să se strecoare prin toate canalele și golurile stîncilor periculoase, asemenea unor șopîrle circulînd în interstițiile unui morman de pietre aranjat de un cantonier.
Comportarea lor denotă o imprudență totală și le-o spun. Dar nu reușesc să-i conving întru totul ; ei continuă să insiste în a forța o trecere minusculă între două blocuri înțepenite într-un echilibru problematic. Ei nu izbutesc, dar înainte de a se reîntoarce mă asigură că deasupra acestui spațiu strîmt hornul, umplut cu materiale îngrămădite, se prelungește cu încă cîțiva metri.
Cu riscul de a trece drept un fricos și de a face pe bunicul prudent, îi zoresc să părăsească aceste locuri și — cu un oftat de ușurare — îi conving că trebuie să ne reîntoarcem. Eu însumi am cunoscut odinioară aceste porniri entuziaste, dar lipsite de rațiune, am comis imprudențe nebunești, începînd cu cea mai gravă dintre toate, cea mai de neiertat, aceea care constă în a face explorări de unul singur sub pămînt. Toate acestea din lipsă de experiență și din ignorarea pericolului. Dar asprele și înspăimîntătoarele lecții ale practicii mi-au arătat deosebirea care există între îndrăzneala rațională, care este permisă și lăudabilă, și temeritatea oarbă, primejdioasă la superlativ și care trebuie interzisă.
Cei doi coechipieri au revenit la lumina zilei satisfăcuți de cercetarea lor subterană, de prelungirile străbătute și de acrobațiile efectuate. Personal, apreciasem și eu mult această acțiune „de vîrf", oarecum paradoxală pentru speologi, fiindcă ne condusese în înălțime, și nu în adîncime, care este regulă în speologie.

Avenul Brazilor

În urma acestei explorări carnetul meu s-a îmbogățit cu unele desene ; chiar a doua zi, cu busola în mînă, măsurînd cu pași mărunți și etalonați, m-am căznit, plecînd de la orificiul avenului Raymonde, să raportez la exterior, sub acoperișul pădurii foarte accidentate, topografia traiectului subteran efectuat în ajun.
Din cauza omisiunii supărătoare a unui unghi de direcție dincolo de „sala veveriței", nu am putut continua însemnările topografice mai departe de sala respectivă și am ridicat o movilă-semnal din pietre pe acest punct terminus. Fiindcă găsisem cochilii de melci și un craniu de rozător în „sala veveriței", în dreptul hornurilor aproape verticale, bănuiam că, există poate, la suprafață un oarecare orificiu ascuns, necunoscut. Este ceea ce am început să caut a doua zi, dar numai cu ocazia unei a treia cercetări încăpățînate și efectuate cu răbdare, am observat, numai la 17 m depărtare de movila mea, sub o vegetație luxuriantă specifică pentru Coume Ouarnède și într-o învălmășeală de bolovani și stînci crăpate, o deschizătură foarte îngustă, unde am simțit un slab curent care pătrundea în jos.
Să trecem peste lucrările de lărgire cu ciocanul și dalta, pe care le-am întreprins și la sfîrșitul cărora am putut să mă afund într-o crăpătură diabolică care se strîmta făcînd imposibilă chiar trecerea capului.

Profilul Avenelor Raymonde, Brazilor şi Tisei (reţeaua Trombe), adîncime 492 metri

Atunci am recurs la ajutorul unui echipier, care, pe lîngă faptul că era totdeauna disponibil, avea şi calităţile necesare pentru a se strecura în găuri de nepătruns. Francis Bugat, în vîrstă de 12 ani, era un nelipsit al expediţiilor de la Coume Ouarnède, unde venea de trei ani cu tatăl său. Avea, bineînţeles „microbul" speologiei foarte dezvoltat, precum şi predispoziţia specială de a se strecura în vizuinile şi crăpăturile inaccesibile adulţilor. Concursul său avea să-mi fie preţios în circumstanţele date şi astfel, echipa Casteret-Bugat (62 ani şi 12 ani) părăsea tabăra de bază şi două zile în şir se sui către ceea ce numeam cu un optimism puţin prematur „Avenul Brazilor", sub privirile amuzate şi puţin ironice ale tovarăşilor noştri.

Dar, a doua zi, în amurg, am revenit în tabără cu surîsul biruinţei. Cu ajutorul ciocanului de pietrar şi al unei dălţi am reuşit să lărgim gaura în aşa fel, încît Francis pătrunse prin ea şi se asigurase că puţul continua dedesubt.

O oră mai tîrziu, am putut, la rîndul meu, forţa crăpătura şi am coborît amîndoi, cu ajutorul corzii, în rapel, pînă la adîncimea de 25 m, ajungînd pe un balcon unde pietrele aruncate sub noi ricoşau şi cădeau cel puţin 40 m. Exista deci acolo un puţ adînc şi — dacă topografia şi deducţiile mele erau juste — Avenul Brazilor avea multe şanse să comunice cu partea în amonte a avenului Raymonde.

Două zile mai tîrziu, recrutînd o echipă din cei urcaţi la suprafaţă din avenul Raymonde şi Avenul Vîntului, plecam spre Avenul Brazilor cu Raymonde, Emile Bugat, fiul său Francis şi Yves Félix. Purtam corzi şi scări şi eram escortaţi de un grup de tinere fete din Châteauroux, care se găseau în vacanţă, într-o colonie din regiune, şi erau foarte curioase să-i vadă pe speologi în acţiune. În realitate, n-au văzut prea mare lucru, orificiul minuscul înghiţindu-ne şi ascunzîndu-ne repede privirilor lor.

Explorarea Avenului Brazilor începe. Emile Bugat, rănit la şold în avenul Raymonde, se opreşte la nivelul găurii situate la adîncimea de 7 m şi acolo — cu multă abnegaţie — se încăpăţînează să lărgească trecerea lucrînd timp îndelungat cu ciocanul, pe cînd noi coborîm pînă la balconul-releu, situat la 20 m sub el. O grindină de pietre precipitate în puţul căscat la picioarele noastre îi convinge pe Raymonde şi pe

Yves că n-am exagerat declarînd că puţul nostru are „gîtlej". Sînt desfăşuraţi 20 m de scară şi apoi, bine legat, cobor vertical prin tubul de rocă neagră şi umedă pe care punctele de ciocnire ale proiectilelor noastre au lăsat urme de culoare deschisă. Credeam că voi găsi de-a lungul coborîrii vreo cornişă sau vreo ieşitură, dar ajung la ultima treaptă a scării de 20 m care spînzură şi se leagănă în gol.
Cu fluierul, comand oprirea şi cer un nou rulou de scări care-mi este trimis la capătul unei corzi de manevră. Desfăşor aceste noi scări, le adaug şi le fixez la capătul celei dintîi şi apoi continui să cobor pentru a nu mă opri decît la ultima treaptă a sistemului de scări de 40 m, care se dovedeşte iar prea scurt. Dar chiar sub mine, la 7 şi la 8 m în jos, văd un balcon plin de blocuri. Ridicînd vocea şi scandînd bine silabele (din cauza acusticii proaste), cer lungirea scărilor, lăsîndu-le să coboare la capătul unei corzi de 10 m. Dispoziţia mea se execută imediat, ceea ce îmi permite, în sfîrşit, să aterizez pe blocurile întrezărite. Îmi recapăt respiraţia, privind mereu în jos, sub mine, şi aruncînd pietre care sar din stîncă în stîncă. Mă eliberez de coardă şi fac cîţiva paşi în adîncime, întrebîndu-mă dacă nu am ajuns, în fine, într-una din galeriile din amonte ale avenului Raymonde. Dar nimic nu evocă vreun loc văzut înainte şi sînt, fără îndoială, prima fiinţă omenească care scrutează acest decor subteran, solemn şi impresionant. În ce reţea necunoscută, în ce misterioasă adîncime am ajuns ? Şi ce să cred de topografia şi frumoasele mele planuri pe care le-am sperat şi construit ?
Gîndurile mele nu merg mai departe sau, mai bine zis, pornesc pe alt drum, căci deodată zăresc, la picioarele mele, trei cocoloaşe de staniol şi un chibrit pe jumătate consumat...
— Alo, Alo ! Joncţiune realizată cu Raymonde !
Am urlat spontan şi din toate puterile spre gura puţului şi răspunsul mi-a sosit ca un ecou vibrant : „Bravo, bravo ! Ura !".
Aceste rămăşiţe de staniol, această jumătate de chibrit au fost lăsate de noi — Brandt, Raymonde şi cu mine — cu cîteva zile mai înainte, cînd ne-am oprit puţin în „sala veveriţei", înainte de a porni la asaltul hornurilor. Ronţăisem tablete de ciocolată, iar Brandt îşi aprinsese pipa.

Am aterizat deci acum în această „sală a veveriţei", pe care n-am recunoscut-o, fiindcă în loc de a pătrunde în ea venind din jos, escaladînd treptele ei haotice, am intrat printr-o lucarnă a bolţii accidentale, printr-un orificiu nevăzut pe care nu am putut să-l bănuim cînd am trecut, recent, prin acest loc.
O strig pe Raymonde şi o invit să vină să mă caute, ceea ce face la iuţeală. Scările, mişcate de salturile ei, se agită şi produc zgomot lovindu-se de pereţii puţului. Aud de asemenea semnale din fluier, vocea ei, şi, cîteva minute mai tîrziu, lampa de la casca fiicei mele luminează lucarna din tavan în cadrul căreia i se ivesc imediat capul şi umerii.
La rîndul ei, Raymonde contemplă „sala veveriţei", înregistrează şi recunoaşte locurile. Îmi precizează că ieşitura stîncoasă pe care sînt cocoţat este locul unde am staţionat cîteva clipe pentru a mînca ciocolată. Îi confirm această constatare şi o chem să vină lîngă mine ca să se asigure ea însăşi, înainte de a continua şi perfecta joncţiunea. Dar ea îmi obiectează, pe drept cuvînt, că, dacă plecăm amîndoi în aval, pentru a ieşi prin avenul Raymonde, Yves Félix, rămas sus, va întîmpina greutăţi foarte mari în ridicarea şi recuperarea scărilor care se vor agăţa de diversele surplombe şi de numeroasele asperităţi ale puţului stîncos.
Raymonde avea perfectă dreptate, fiindcă în cursul propriei ei ridicări a întîmpinat nesfîrşite greutăţi ca să se poată sui pe scări care, cu toate sforţările energice ale lui Yves, se opreau şi se încurcau între ele.
Este evident că aş fi putut şi că ar fi trebuit să revin şi eu pentru a ajuta manevrele de suire şi recuperare, dar n-am făcut-o. M-am mulţumit să demonstrez virtual relaţia dintre Avenul Brazilor şi avenul Raymonde. Fiica mea însă n-a vrut să audă de nimic şi m-a grăbit să-mi continui drumul.
Într-adevăr, curios drum şi deosebită explorare în cursul căreia înaintăm fără grabă, dar cu fervoare, în labirintul acestei uriaşe cavităţi.
Am coborît succesiv etajele ciclopeene ale „sălii veveriţei", m-am lăsat să alunec de-a lungul prăjinii de frasin şi am parcurs monumentala galerie din amonte. Sosit la baza diaclazei verticale de 25 m, mi-am permis cîteva clipe de odihnă

şi gîndire înainte de a începe dura escaladare. O dată învins şi acest ultim obstacol, am terminat cu greutăţile. Mă strecor prin ultima gaură şi ajung în frumoasa sală cu boltă gotică pe care am botezat-o „sala slujbei religioase“ în 1957 reverend părintele Frémy, cînd tovarăşii mei din Aix şi Marsilia mi-au făcut surpriza — pe care am amintit-o mai înainte — de a-mi sărbători cea de-a şaizecea aniversare.
Străbătînd din nou această sală, îmi amintesc cu o mare acuitate şi cu multă plăcere clipele petrecute aici. Ciudata senzaţie desigur, aceea de a mă găsi singuratic şi în linişte acolo unde altădată am fost înconjurat şi sărbătorit cu căldură de tovarăşii mei zgomotoşi şi exuberanţi !
Îmi revin în minte cîteva cuvinte puţin melancolice din „discursul“ meu de atunci, în care făceam aluzie la retragerea mea progresivă, dar ineluctabilă, care-mi este sortită şi, pe legea mea, speologul cărunt de azi se simte fericit şi vesel de a nu fi încă în acel stadiu şi a mai putea vedea aceste locuri, în împrejurări de neuitat. Delteil, fidelul meu coechipier de mai bine de 20 de ani de campanii subterane, îmi spunea o dată : „Îngerul vostru păzitor nu vă părăseşte“ !
Dar ce-mi văd ochii ? În momentul în care am vrut să părăsesc definitiv sala pentru a urca abruptul taluz al grohotişului zăresc cinci sau şase sticle aliniate, pe care se găsesc încă lipite guleraşele aurite ale unei reputate mărci de şampanie, sorbită aici în acele împrejurări.
Cîteva momente mai tîrziu m-am aşezat pe o stîncă umedă la baza puţului iniţial de 30 m al avenului Raymonde. Neputînd merge mai departe, mă mulţumesc să privesc, cu gîtul sucit, mica crăpătură din vîrful puţului, unde se deschide o ferăstruică de cer albastru.
Era 6 seara şi aşteptam răbdător să fiu scos de acolo. Aşteptarea a fost lungă şi obositoare din cauza frigului şi a umezelii, dar nu-mi pierdui de loc calmul, atît eram de bucuros şi preocupat să-mi rînduiesc impresiile de peste zi. Nu forţasem oare avenul Raymonde să-mi dezvăluie taina comunicaţiei misterioase cu minuscula deschizătură pe care o botezasem Avenul Brazilor ? Nu am realizat, astfel, joncţiunea — fără îndoială, modestă, dar neaşteptată şi instructivă — care venea oarecum în ultimul moment să ne răzbune de eşecul celeilalte

legături, din nefericire imposibilă, între avenul Raymonde şi avenul Pierre ?
Singur cu gîndurile mele şi tremurînd în fundul colţului meu, mă îmbătam puţin la evocarea celor din urmă clipe petrecute în avenul Raymonde, pe care îl descoperisem odinioară, şi am început să fredonez ca în ari din *Micul Duce*[1] : „Ah, ce bine este cînd este rău“.
Dar sus, la exterior, tam-tamul speologilor fusese pus în funcţiune — se aflase că efectuasem joncţiunea. Către ora 7 seara Pierre Lafond, simpaticul „Micul Pierre“, mă strigă şi, desfăşurînd în aven o scară de 30 m şi o coardă, mă ajută să urc.
Mereu pe poziţie de 28 de zile, eram oarecum la capătul puterilor, dar nimeni nu se lăsase doborît în cursul acestei campanii din 1959 de la Coume Ouarnède care se termina cu un succes nesperat.
Omul este veşnic în căutare şi speologului, curios prin natura sa, îi place mult să meargă pînă în „fundul lucrurilor“. Legătura dintre avenul Raymonde şi Avenul Brazilor îmi confirmase, fără îndoială, ipotezele şi îmi răsplătise eforturile. Dar această reuşită trebuia să mă conducă, în mod fatal, spre o altă problemă, continuarea aventurii.

Avenul Tisei

Avenul Brazilor nu era, după părerea mea, decît un jalon, o „privire“ asupra părţii în amonte a avenului Raymonde şi, fiindcă descoperisem prelungiri şi depăşisem subteran verticala acestui Aven al Brazilor, trebuia, în mod logic, să existe în amonte, chiar la originea reţelei Trombe, alte „priviri“, alte puţuri corespunzînd, poate, hornurilor cvasi-verticale, cunoscute parţial altădată cu Brandt şi Raymonde.
Mi-am reluat deci carnetul şi, cu toată lacuna care exista în ridicările mele subterane, raportînd topografia subterană la suprafaţa solului, am căutat să situez, sub acoperămîntul de pădure, locul probabil al ultimului horn din partea în amonte a avenului Raymonde.

[1] Operă comică de G. Lecocq pe un libret de Meilhac şi Halévy din 1878. — *N.T.*

Am clădit acolo o movilă-reper îngrămădind cîteva pietre mari, dar în locurile imediat vecine din pădurea extrem de deasă nu se vedea nici urmă de stîncă care să prezinte crăpături, fisuri, orificii de puțuri...
Totuși, la o depărtare de 20 m, sînt atras de cîteva stînci calcaroase pe care crește un arbore foarte bătrîn care mă intrigă, fiindcă seamănă cu o tisă, esență foarte rară în masivul Arbas.
Escaladez stîncile, mă apropii ; este într-adevăr o tisă. La piciorul arborelui există o crăpătură strîmtă și puțin adîncă, cum sînt atîtea altele în calcarele sfărîmate ale acestui lapiaz. Desigur, atenția mea se îndreaptă în acest moment spre căutarea orificiilor analoge Avenului Brazilor și de aceea îmi introduc capul în crăpătură pentru a privi și asculta. Nu aud nimic și nu văd la 4 m adîncime decît fundul orizontal al deschizăturii, acoperit cu pietre și frunze de arbori. Dar simt un suflu aproape imperceptibil. Este o iluzie sau este, într-adevăr, un ușor curent de aer ? Trec peretele pentru a desprinde pulberea de licheni uscați care cade în interiorul crăpăturii mai repede, parcă, decît de obicei. Înseamnă deci că această fisură aspiră puțin.
Cîteva clipe mai tîrziu am reușit să pătrund în crăpătură, în limitele posibilităților mele. Mă strecor în patru labe pînă la una din extremitățile deschizăturii. Este un fund de sac și nu constat nici un curent de aer. Nu fără greutate reușesc să mă răsucesc și să arunc o privire la cealaltă extremitate a fisurii. Acolo ea se strîmtează într-atîta, că nu pot să-mi bag nici capul. Ca să am totuși conștiința împăcată, azvîrl o pietricică și am surpriza să o aud rostogolindu-se cîțiva metri. La a cincea sau a șasea piatră aruncată, apreciez că adîncimile la care se opresc proiectilele mele sînt cam de 10 m. După ce ricoșează între pereți, aparent destul de apropiați, pietrele cad cu un sunet înfundat pe un teren pămîntos.
Mi-am lăsat la rădăcina tisei sacul și pioletul și acest fapt mă obligă să mă smulg, cu mult chin, din crăpătură pentru a reveni imediat cu pioletul și alte utilaje. În primul rînd, lanterna electrică cu ajutorul căreia luminez locurile pe unde am evoluat pînă atunci în penumbră. Apoi, cu ajutorul pioletului, reușesc să știrbesc cîțiva colți de stîncă, ceea ce îmi permite să-mi vîr capul, ținînd în mînă lampa. În cursul acestei operații am neplăcerea să văd cum busola îmi alunecă din buzunar și cade în întuneric. Nu pot zări decît la 2 m sub mine, dar suficient totuși ca să constat că, dincolo de gîtuirea stîncoasă care mă oprește, puțul se lărgește și se arată practicabil. Leg o piatră la sfoara mea sondă și sondez adîncimea. Piatra se oprește mereu la 10 m. Este oare fundul sau numai un balcon ? Nu pot să știu mai mult și scurtul raport făcut seara, cînd m-am reîntors în tabără, n-a trezit prea mare interes. Domnea de altfel o oarecare agitație : — febra plecării —, căci expediția se terminase și fiecare se ocupa să adune materialul și să demonteze corturile.
Chiar a doua zi cei din Marsilia și din Aix au coborît pînă la pasul Portet și au plecat spre depărtata lor Provence, unii cu automobilul, alții cu scuterul, iar cîțiva cu autostopul. În ceea ce mă privește, locuind nu prea departe de masivul Arbas aveam ferma intenție să revin prin aceste meleaguri ca să duc pînă la capăt investigația „Avenul Tisei", ceea ce am putut realiza 15 zile mai tîrziu.

*

În ziua de 28 august mă regăseam, într-adevăr, la picioarele tisei cu Raymonde, intrigată și nerăbdătoare, ca și mine, să știe ce ne va rezerva această nouă „gaură".
În primul rînd, ceasuri întregi de muncă cu ciocanul și dalta, pentru a lărgi gîtul strîmt prin care fiica mea a reușit să se strecoare alungindu-și și ondulîndu-și corpul, asemenea unui șarpe. Mulțumită unei scări, desfășurată prealabil în puț, a aterizat la modesta, dar neliniștitoarea cotă de —10 m, unde se opriseră toate pietrele aruncate de mine.
Nemișcat și tăcut, aștept verdictul, rezultatul cercetării întreprinse de Raymonde. O aud făcînd cîțiva pași, venind și ducîndu-se ; am impresia că se învîrtește pe fundul acestui puț blestemat și, probabil, fără continuare.
— Hei ! Ce este ? întreb tremurînd de nerăbdare.
— Uite despre ce-i vorba, răspunde ea calm și apăsînd pe cuvinte. Nu este un tub cilindric ; mă găsesc la baza unei diaclaze. Într-o parte se înfundă, iar în cealaltă se adîncește și pare să continue. Mă dezleg de coardă și plec în recunoaștere.

— Bine, care-i direcţia diaclazei ?
— Cred că sud-est.
— Foarte bine, e orientarea cea bună. Nu te aventura prea mult. Fii atentă !
Raymonde pleacă ; aud vag cîteva pietre care se rostogolesc, cîteva izbituri ale încălţămintei pe stîncă. Tăcerea se aşterne iarăşi.
Reiau, cu ardoare, munca mea de pietrar găuritor de ziduri. Lovesc, ciocănesc energic şi nu reuşesc decît să disloc, ici-colo, cîte o schijă din stîncă. Este adevărat însă că lucrez într-o poziţie foarte incomodă, dintre cele mai penibile. Mă opresc, din cînd în cînd, să ascult. Strig foarte tare. Nici un răspuns.
Este semn bun, dacă vreţi. Găsesc totuşi că a trecut prea mult timp şi tăcerea devine îngrijorătoare.
O dată mai mult, constat acest dualism incompatibil, binecunoscut, dar totdeauna actual, între „suprafaţă şi fund". La suprafaţă eşti inactiv, nerăbdător şi îngrijorat de soarta celor care lucrează în adîncime ; la „fund", unde eşti în plină acţiune, preocupat de noi descoperiri, timpul nu ţi se pare prea lung, uiţi adeseori pe cei de la suprafaţă, mirîndu-te după aceea că le-ai putut produce îngrijorare.
Încă o repriză cu ciocanul, încă o oprire pentru a răsufla şi asculta. Raymonde, desigur, n-a ţinut seama de recomandaţiile mele de prudenţă ; probabil că înaintează, coboară fără măsură, neţinînd seamă de primejdii. În caz de incident sau accident, n-aş putea face nimic pentru ea, fiindcă mi-ar trebui multe ore să pot lărgi trecerea.
Strig din nou în canal, cît mă ţine gura.
În fine, slavă Domnului, a răspuns. Vocea ei este depărtată, înăbuşită. Îmi dau seama că se reîntoarce. S-o lăsăm în pace să se urce ; va trebui să recurgă la multe acrobaţii şi, cînd te lupţi cu stîncile escaladîndu-le, auzi greu şi n-ai de loc chef să întreţii o conversaţie.
— Iată ! spune vocea urcînd din fundul puţului, am coborît etaje succesive, destul de departe şi destul de adînc. E mare. Diaclaza este înaltă.
— Ce te-a oprit ?
— O stîncă uriaşă care aproape că barează drumul, dar m-am strecurat printre ea şi perete ; diaclaza continuă, dar vertical. Ar trebui o scară.

— La ce adîncime apreciezi că ai ajuns ?
— Cam la 25 m.
— Şi direcţia ?
— Mereu dreaptă, cred că sud-est.
— Foarte bine.
Trei ore mai tîrziu loveam stînca ca un ocnaş pentru a mări gaura de intrare pe care nu reuşeam s-o sparg decît superficial şi care nu permitea trecerea cavităţii mele toracice (singura parte a corpului, din nenorocire, incompresibilă şi care hotărăşte dacă un corp trece sau nu printr-un canal stîncos).
În fundul ascunzătorii ei, Raymonde tremura şi se zgribulea de frig (temperatura 4°), neavînd altceva mai bun de făcut decît căutarea busolei mele care era de negăsit.
În fine, după ce am trimis fiicei mele o scară şi o coardă de completare, mă angajez în cursă, îmi zdrobesc cît pot pieptul, îmi stîlcesc omoplaţii şi, gemînd, trec ca o perie de şters ţeava tunului, corpul meu fiind de un calibru superior gurii avenului...
Bineînţeles, sînt în expiraţie totală şi las restul pe seama elasticităţii foarte relative a coastelor mele. Am trecut...
Coborînd de-a lungul scării, ajung jos şi mă aşez lîngă Raymonde, fericită că mă vede alături de ea şi nerăbdătoare să reia explorarea.
Descrierea pe care mi-a făcut-o este întru totul conformă realităţii : coborîre rapidă pe trepte abrupte într-o galerie înaltă unde te bălăceşti în patul unui rîuleţ, frecînd pereţi tencuiţi cu un strat de o grosime neobişnuită *mondmilch* păstos.
Deodată stînca anunţată se ridică în faţă. Este o enormă lespede dezlipită din perete, închizînd aproape cu totul trecerea.
Dedesubt este golul. Fixăm scara de un colţ stîncos şi coborîm punînd piciorul într-un canal cu pantă periculoasă, un fel de tobogan stîncos în spirală ale cărui dimensiuni, din fericire potrivite staturilor noastre, ne permit să coborîm în ramonaj şi să urcăm prin acelaşi procedeu. În acest tub erodat curge repede, în cascade, rîuleţul care se afundă şi care pare că ne invită să-l urmăm mai jos, mai în adînc.

Acum ne oprim în fața unei căderi verticale de cîțiva metri, care impune chibzuială și unele precauții. Nu mai avem scări și nu ne mai rămîne decît o coardă, dar nu există nici un punct de fixare pe acești pereți netezi și uzați.
Înaintez tot în ramonaj, cu un picior cînd aici, cînd dincolo, ținînd în mîini coarda de-a lungul căreia Raymonde se lasă să alunece pînă la piciorul cascadei. Ea ajunge într-un culoar înclinat unde pot s-o urmăresc cu privirea vreo 20 m. Apoi dispare la o cotitură, în timp ce, neputînd face altceva, o sfătuiesc să fie prudentă.
Încep să consider aventura noastră cam riscantă și metodele folosite nu dintre cele mai eficiente ! Dar Raymonde reapare, se apropie, revine la piciorul cascadei.
— Am fost oprită de o săritoare verticală la baza căreia culoarul cotește la dreapta și n-am putut vedea ce urmează.
Așa s-a terminat prima explorare în acest Aven al Tisei, despre care credeam la început că nu-i decît o crăpătură fără importanță.
În realitate, el ne-a dezvăluit un aven de 45 m adîncime, a cărui prelungire ardeam de curiozitate s-o cunoaștem, cu speranța — pe care multe indicii păreau s-o confirme — că vom ateriza într-o zi din ea în amontele avenului Raymonde.

*

Această cercetare preliminară în Avenul Tisei se desfășurase în ziua de 28 august și abia la 7 octombrie am mai putut reveni. Convocasem pentru aceasta pe prietenii și colegii noștri, Joseph Delteil și Emile Bugat. Era o ocazie să reconstituim echipa pirineiană, care activa de patru ani la Coume Ouarnède. O dată mai mult, am lăsat automobilele la pasul Portet d'Aspet, în grija simpaticilor Marzin, proprietari ai Hotelului Pasului, care au fost extrem de primitori față de noi cu prilejul tuturor expedițiilor.
Într-o splendidă dimineață de toamnă am mai efectuat încă o dată ascensiunea „Pasului Trecătorii" (numit astfel, pentru că porumbeii sălbatici trec azi în stoluri numeroase). În mai puțin de două ore, traversînd pășuni unde se mai întîlneau oi chiar și în acest sezon tardiv și afundîndu-ne în pădurea atinsă de culorile tomnatice, am ajuns la Avenul Tisei, care

uimește pe prietenii noștri prin proporțiile, cu adevărat reduse, ale intrării.
Se impune cu necesitate lărgirea orificiului pentru a putea pătrunde cu „arme și bagaje". Bugat și Delteil fac cu schimbul la munca cu ciocanul, desprinzînd cîteva blocuri, și după o oră, decretează că trecerea este lărgită suficient. Se desfășoară o scară în puț ; Raymonde, Bugat și Delteil coboară la —11 m (pentru a utiliza jargonul adecvat) cu corzi care sînt necesare la coborîre și rămîn la exterior, în timp ce o voce depărtată și înăbușită mă anunță că trio părăsește baza primului puț pentru a se afunda mai în adînc.
Da, rămîn la suprafață și mă așez melancolic la marginea puțului, deoarece, bolnav de două zile de pe urma unei intoxicații alimentare, abia am putut ajunge pînă aici, fiind în imposibilitate să mai fac altceva.
Am bănuit existența acestui puț, l-am căutat minuțios, apoi l-am descoperit. L-am lărgit cu mîinile mele, am coborît în el pînă la 40 m adîncime... Și iată că astăzi voi rămîne, trîndav, gînditor și nu tocmai în apele mele, la gură, în timp ce prietenii mei vor efectua o „premieră" și, cu siguranță, vor opera o joncțiune cu avenul Raymonde.
Am notat că era 2 după-amiază cînd echipa angajată sub pămînt m-a chemat pentru ultima dată.
Și acum mă gîndesc și aștept. Temperatura este din fericire dulce, soarele strălucește pe un cer fără nori și din cînd în cînd trec în zbor stoluri de porumbei sălbatici, sturzi și alte păsări migratoare. Un cuplu de ulii se rotește prin aer pîndind porumbeii care trec spre Pasul Trecătorii, peste care se prăvălesc în picaj. În jurul meu vegetația este atît de deasă și variată, încît îmi notez în carnet. Să dăm locul de cinste celui mai mare : tisa care pare a țîșni din puț. Apoi fagi, brazi, sălcii, aluni, soci, ienuperi și un arbore curios, pe care nu pot să-l identific. Sînt de asemenea tufe de coacăze, de zmeură, de rug, de afine, umbelifere uriașe, în culori foarte vii, ferigi, rododendroni, boz și o mulțime de alte plante pînă la gălbiorii mari, de culoarea portocalei, care tapisează solul.
Preocupările mele ornitologice, botanice și chiar geologice (căci stau trîntit în șanțurile lapiazului calcaros care ascunde puțul) îmi permit să mă distrez ca să-mi treacă timpul, pînă

cînd un strigăt subţirel şi depărtat, ca vocea unui gnom [1], îmi dă de ştire că fiica mea, revenind din adîncuri, sosise la baza primului puţ.

Cîteva minute mai tîrziu trăgeam coarda şi o ajutam astfel pe Raymonde să se caţăre de-a lungul scării. Bugat şi Delteil urmau imediat, cu sacii de materiale.

Cei trei speologi lipsiseră trei ore ; cunoşteam deja esenţialul explorării lor, căci, din fundul puţului, Raymonde mă informase succint, dar suficient, dîndu-mi de ştire rezultatul sperat şi victorios, redus la două cuvinte : „Joncţiunea efectuată !".

Cum se realizase ? Nu voi fi eu acela care voi relata căci în ziua aceea eram suferind —, ci însăşi cea interesată — de două ori interesată —, fiindcă Raymonde şi tovarăşii ei coborîseră în acest puţ, pentru a ajunge prin el, dacă era posibil, în avenul „ei".

„Ne-am afundat, scrie ea, cît de repede ne-a permis încărcătura grea ce o purtam, în culoarul strîmt şi în spirală, cu mai multe trepte, care ne-a condus la cel de-al doilea puţ. O scară desfăşurată în gol este în grabă coborîtă de echipieri care pun piciorul la baza puţului şi continuă înaintarea în adîncime. Un fel de tobogan ne înhaţă unul după altul. Un şir de săritori sînt coborîte cu ajutorul unei simple corzi, căci rezervăm scările pentru puţurile importante care se vor ivi. Iată-ne, în sfîrşit, pe toţi trei la punctul terminus, unde la 28 august, am fost opriţi de o verticală. Nici un colţ stîncos, nici o asperitate care să permită fixarea scărilor. Cunoscînd poziţia locului şi prevăzînd greutăţile, tăiasem din pădure o cracă de fag, pe care prietenii mei au înfipt-o deasupra crăpăturii pentru a agăţa de ea o scară. Astfel coborîrea se efectuează fără incidente. La baza acestui puţ de 10 m adîncime notez o schimbare de direcţie. Este cotul care altădată mă împiedica să văd mai departe. Ce vom descoperi dincolo de el ? Cu toată nerăbdarea mea, sînt obligată să stau pe loc şi să-mi aştept tovarăşii, care în acest moment se dedau unor exerciţii foarte distractive pentru mine, spectatoare amuzată şi puţin ironică. Bugat şi Delteil au treabă cu o foarte lungă

[1] Pitici diformi şi supranaturali care, după credinţele din evul mediu, locuiau sub pămînt şi păzeau comorile. — *N.T.*

coardă de nailon, încurcată în ultimul hal, pe care încearcă s-o descurce.

În cele din urmă ei îi vin de hac şi, cu sacii în spate, ne angajăm în crăpătura înclinată, îngustă şi sinuoasă. Coarda despre care era vorba ne serveşte pentru asigurare.

Profit de talia mea subţire şi mă insinuez fără greutate între pereţii apropiaţi, în timp ce tovarăşii mei, cu o statură mai impunătoare, sînt nevoiţi uneori să treacă mai pe sus în ramonaj, diaclaza lărgindu-se la un nivel superior. Panta se accentuează şi deodată iată-ne din nou în vîrful unei săritori verticale. O coborîm cu coarda în rapel şi, trecînd peste mai multe trepte, ajungem unul după altul pe un balcon stîncos dominînd o sală haotică de proporţii vaste.

Sosită prima pe această margine, aplecată deasupra golului, simt o mică înţepătură în inimă, o senzaţie de «ceva văzut». Am reuşit oare să ajungem în reţeaua amonte avenului Raymonde ? Aceste stînci îngrămădite nu sînt cele din «sala veveriţei» ? Bugat şi Delteil nu cunosc această parte a avenului şi nu pot bănui gîndurile care mă frămîntă, deoarece fiind încă nesigură, nu îndrăznesc să le împărtăşesc. Inspectează locurile, îşi îndreaptă privirile în jos şi rămîn extaziaţi de dimensiunile vaste ale sălii care se profilează jos.

Grăbită să sfîrşesc, mă pregătesc să fixez ultima noastră scară de un enorm bolovan, dar prietenul Delteil intervine.

— Stînca asta nu e împlîntată solid, voi arunca-o jos.

Bugat şi cu mine schimbăm o privire mirată şi neîncrezătoare. Chiar unindu-ne eforturile toţi trei, nu vom reuşi niciodată să împingem acest bloc pînă la marginea prăpastiei. Delteil însă are o idee fixă şi, timp de 30 de minute, sîntem martorii efortului pe care îl depune. Înarmat cu un ciocan greu, se chinuie să spargă sau, mai bine zis, să atace masivul său adversar.

În cele din urmă, plictisită şi tremurînd de frig din cauza lipsei de mişcare şi a curentului de aer rece care suflă în peşteră, îl implor : Lasă-mă să cobor, sînt aproape sigură că ne aflăm în avenul «Raymonde».

Bugat aprobă, parlamentează şi ajunge la scopul dorit : ciocanul reintră în teaca sa şi scara este fixată de bolovanul «nesigur».

Coborîrea se efectuează repede. Aterizez pe blocurile îngrămădite şi imediat îndoielile mi se spulberă. Mă aflu, fără nici

un dubiu, în «sala veveriţei». Joncţiunea este făcută. Pentru a o dovedi tovarăşilor mei rămaşi sus, pe balcon, caut urmele ultimei noastre treceri prin aceste locuri din august anul trecut. Sărind din bloc, scotocesc ici-colo, cînd deodată fasciculul de lumină al lămpii se reflectă într-o foiţă de staniol, un ambalaj de ciocolată sau de ţigară. O întorc şi pe o parte, şi pe alta, fericită că am realizat pentru a doua oară o joncţiune în acelaşi aven şi chiar în aceeaşi sală. Într-adevăr, la cîţiva metri deasupra balconului nostru se distinge o altă deschizătură : capătul inferior al Avenului Brazilor.

O jumătate de oră mai tîrziu Bugat şi cu mine, după ce ne-am întors pe balcon şi înaintam prin ramonaj în diaclază tîrînd sacii cu material, am fost ţinuţi pe loc de un binecunoscut zgomot, care ne-a făcut să izbucnim într-un hohot de rîs. Delteil nu renunţase, nu capitulase : îşi reluase ciocanul şi izbea cu lovituri şi mai puternice în bolovani".

Astfel se termină, în 1959, cea de-a şaptea campanie, pe care provensalii au efectuat-o în Pirinei (Cigalère 1953—1955, Coume Ouarnède 1956—1959).

În acest masiv Arbas din Haute-Garonne, care nu mai dezvăluise nimic de la Henne-Morte din 1947, cercetările au dat la iveală avene dintre cele mai adînci şi ne-au permis să urmărim de la un capăt la altul două străpungeri hidrogeologice : reţeaua Henne-Morte şi reţeaua Trombe. Mai întîi, avenul Marcel Loubens, adînc de 230 m, care comunică cu Henne-Morte. Apoi, lovitură după lovitură, descoperirea şi explorarea completă a Avenului Vîntului (—200 m), a avenului Plessis (—200 m), a avenului Pierre, cel mai adînc dintre toate (—564). În fine, descoperirea şi explorarea avenului Raymonde cu anexele sale : Avenul Brazilor şi Avenul Tisei, cu o adîncime de 492 m, toate acestea aparţinînd „reţelei Trombe" pe care o cunoaştem aproape în întregime. Masivul Arbas se dovedeşte astfel o regiune din cele mai cavernoase şi ascunde mai ales trei avene, dintre cele mai adînci din Franţa.

Nu se poate nega că aspectul sportiv contează la speologi, care sînt tineri şi pe care, ca atare, îi pasionează, desigur, climatul special al acestor pătrunderi primejdioase la mare adîncime, deoarece răspund gustului lor pentru aventură şi risc. Dar sînt atraşi şi de problemele, de enigmele ştiinţifice întîlnite la fiecare pas în domeniul neobişnuit şi misterios al peşterilor şi avenelor.

Din punct de vedere omenesc se poate afirma că, din cauza mediului cu totul specific al lumii subterane, speologia este o minunată şcoală de călire, de rezistenţă, de curaj şi că devotamentul, ajutorul reciproc şi solidaritatea care cimentează prieteniile de nezdruncinat şi *profunde,* nu joacă nicăieri un rol mai determinant decît sub pămînt.

A cincea campanie (1960)

Cea de-a cincea campanie în masivul Arbas nu s-a bazat decît pe o slabă speranţă, pe o îndoială în legătură cu Avenul Vîntului.

Echipa de vîrf din 1958 dăduse de urma unei „continuări", un puţ pe care echipa din 1959 nu îl mai găsise.

Pentru a avea conştiinţa împăcată, am considerat că o expediţie simplă, acţionînd rapid, va fi suficientă pentru a rezolva problema.

În consecinţă, în primăvara anului 1960, un efectiv redus a urcat din nou la Coume Ouarnède, unde a aşezat cîteva corturi într-o poieniţă închisă, însă acoperită cu zăpadă, în apropierea imediată a Avenului Vîntului.

La 6 aprilie 1960 o echipă compusă din Yves Félix, Paul Ravoux, Pierre Lafond şi Jo Cavallin cobora în Avenul Vîntului. Cel din urmă, Cavallin, participase la explorarea din 1958 şi se făcea forte să regăsească puţul terminal, pe care echipa din 1959 nu-l remarcase.

Într-adevăr, în fundul imensei săli de 350 m lungime, Cavallin a escaladat o mică săritoare de pămînt dînd acces într-un canal îngust şi lung, la capătul căruia se căsca faimosul puţ. Din nefericire, avea doar 20 m adîncime şi s-a dovedit a fi complet înfundat la acest nivel.

Dar traversarea marii săli a permis să se constate că, dacă vara ea era uscată şi tăcută, primăvara, la topirea zăpezilor, sala este traversată, de la un capăt la altul, de un rîu zgomotos cu cascade, care a condus pe speologi la un canal niciodată remarcat şi care a trebuit de altfel să fie deschis, lărgit, pentru a se putea strecura prin el cu greutate.

Dincolo de acest canal îngust, peştera se măreşte din nou, cuprinde mai multe puţuri-cascade de 10—20 m şi, în cele din

urmă, echipa este oprită de orificiul unui puţ vertical, cu apă, de o adîncime apreciată la 70 m. Violenţa cascadei şi temperatura ei apropiată de 0° n-au permis nici măcar să se întrevadă posibilitatea coborîrii ei şi astfel scurta, dar rodnica expediţie din 1960 s-a oprit în acest punct.
Revelaţia acestei prelungiri neaşteptate din Avenul Vîntului şi existenţa rîului său subteran justificau speranţa, astfel că s-a hotărît imediat o campanie de vară.
La 26 iulie 1960, după un paraşutaj al materialului efectuat magistral de prietenii noştri, aviatorii militari din Pau, gata totdeauna să ne facă acest nepreţuit serviciu, a început la Coume Ouarnède o nouă campanie cu un efectiv de 18 echipieri.
Prima echipă de vîrf, condusă de către Pierre Gicquel, a pătruns în Puţul Vîntului cu un bogat material de explorare, corturi şi alimente. O tabără subterană cu corturi, saltele pneumatice şi saci de dormit a fost instalată la cota —150 m în fundul marii săli, nu departe de canalul descoperit de Paşte.
Gicquel, Pouliquin, Lafond şi Carrère au ajuns, fără prea multe greutăţi, la punctul terminus al expediţiei din primăvară, adică la marginea marelui puţ cu apă.
Aici începea propriu-zis explorarea. Înaintea coborîrii, Gicquel făcu un sondaj precis al puţului care s-a dovedit a avea o adîncime nu de 20 m, cum se apreciase anterior, ci de 94 m. Exact în clipa cînd plumbul sondei era ridicat, un zgomot asurzitor s-a produs deasupra echipierilor şi, în acelaşi timp, un duş implacabil şi glacial s-a revărsat pe umerii lor. O furtună violentă — cum au fost atîtea în acea vară din 1960 — se abătuse peste Coume Ouarnède şi viitura, bruscă şi brutală, ajunsese în Avenul Vîntului.
Cei cinci oameni n-au avut altceva de făcut decît să se caţăre pe cornişe mici, în afara trombei de apă nămoloasă, şi să aştepte descreşterea rîului, fapt destul de problematic...
De reîntors în marea sală a taberei nu putea fi vorba, deoarece îi separau de aceasta mai multe puţuri de 10—20 m a căror escaladă era absolut imposibilă din cauza violenţei cataractelor înspumate care se prăvăleau cu un vacarm asurzitor.
Plecaţi pentru o scurtă recunoaştere, echipierii aveau mijloace de iluminat reduse, iar alimente aproape de loc. Au trebuit

să economisească lumina şi să se mulţumească toţi cinci cu o tabletă de ciocolată şi cu cîteva bucăţi de zahăr.
După 14 ore de închisoare inconfortabilă, uşor de imaginat, echipa de susţinere, care rămăsese în tabăra subterană, dar care nu putuse trece prin canalul complet inundat de şuvoiul furios, a putut, în sfîrşit, să se strecoare şi să coboare multiplele rupturi, încă udate, pînă la pragul superior al cascadei la al cărei picior se adăpostiseră oamenii de vîrf, rebegiţi de frig şi umezeală.
A fost deplasată scara de electron în afara jerbei cascadei, astfel ca să permită urcarea prizonierilor.
O a doua echipă de vîrf se şi prezentase la gura puţului de 94 m şi, în ciuda faptului că erau udaţi fără milă de apele cascadei, Maxime Félix şi Jean-Marie Reboul, asiguraţi cu coarda de Georges Brandt şi Yves Félix, au putut să atingă baza acestui aven.
Fusese hotărît ca, dacă coborîrea putea fi efectuată, cei doi oameni avansaţi să facă o recunoaştere în 24 de ore. Prin semnale cu fluierul (greu de auzit în tunetul cascadei), ei au dat de ştire că îşi vor îndeplini misiunea.
Era miezul nopţii şi în acel moment oamenii de susţinere au urcat pînă la tabăra din marea sală în timp ce Félix şi Reboul plecau spre aventură, în adîncimile Avenului Vîntului.
După 24 de ore echipa de susţinere a revenit la gura marelui puţ şi — cu o vie uşurare — a putut din nou să comunice prin fluier cu oamenii de vîrf, care au fost ridicaţi cu coarde. Erau pătrunşi de frig, uzi pînă la piele de cascade şi de înaintarea prin apă, morţi de oboseală, dar aduceau veşti destul de îmbucurătoare.
Merseseră printr-o galerie întretăiată de puţuri-cascade şi fuseseră nevoiţi să se oprească în vîrful unei rupturi lipsindu-le materialul necesar descinderii. În acest loc atinseseră adîncimea de 400 m ; galeria continua în direcţia etajelor inferioare ale avenului Pierre, reamintind o oarecare reţea, rămasă neexplorată pînă la capăt, a acestui ultim aven.
La 6 august o a treia echipă de vîrf a coborît în Avenul Vîntului pentru a depăşi, dacă va fi posibil, punctul şi cota atinsă de echipa precedentă. Ea se compunea din Jacques Parent, Pierre Lafond, Marc Pouliquin şi neobositul Jean-Marie Reboul, care de-abia revenise la suprafaţă după recunoaşterea sa avansată în tovărăşia lui Maxime Félix.

La ora 10 seara, această a treia echipă de vîrf a atins fundul puţului de 94 m şi a pătruns în adînc pînă la cascada din punctul terminus precedent, pe care au coborît-o. Dincolo de ea au efectuat o înaintare dificilă pînă la o mare răscruce, de unde plecau mai multe galerii terminate cu avene remontate, prin care curgea apă şi suflau curenţi de aer violenţi. Explorarea ameninţa să se complice şi să se prelungească la infinit, cînd deodată, Jacques Parent zări la piciorul unei cascade de 15 m un obiect neaşteptat, identificat pe dată : o bucată de cornier de dural care fusese depus acolo, ca mărturie, de o echipă care, în 1958, suise o lungă galerie a avenului Pierre.

Această mărturie arăta că speologii din 1960 ajunseseră în avenul Pierre. Este uşor de imaginat entuziasmul care a cuprins echipa de vîrf la această constatare. Era încoronarea eforturilor depuse de mai mulţi ani pentru atingerea acestui rezultat.

Cele două cavităţi uriaşe ale Avenului Vîntului şi avenului Pierre nu formează decît un singur tot colosal de 657 m adîncime, adică unul din cele mai adînci avene din lume (al patrulea şi respectiv al doilea din Franţa).

Iată acest clasament (desigur, mult mai puţin cunoscut decît lista celor mai înalte vîrfuri ale globului) [1] :

1) Avenul Berger (Isère) : 1 126 m ;
2) Avenul Pierre-Saint-Martin (Navarra spaniolă şi Pirineii de Jos) : 737 ;
3) Avenul Caracas — Piagga Bella (Italia) : 680 m ;
4) Avenul Vîntului — avenul Pierre (Haute-Garonne) : 657 m ;
5) Trou du Glaz (Isère) : 603 m ;
6) Antro di Corchia (Italia) : 600 m.

Valoarea şi interesul explorărilor subterane nu se apreciază însă numai în funcţie de adîncimea cavităţilor, întrucît reţeaua Trombe, cu avenele sale eşalonate şi lungile căi subterane foarte instructive, a permis speologilor să tragă numeroase învăţăminte şi să facă o serie de observaţii şi experienţe de cel mai mare interes.

Cele cinci campanii, foarte grele şi riscante, consacrate masivului Arbas au demonstrat că tinerii, animaţi de un acelaşi ideal şi dornici să cunoască taina peşterilor, pot să atace şi

[1] Clasamentul este dat pentru anul 1961, cînd a apărut cartea lui N. Casteret. Pentru situaţia la zi (începutul anului 1964) a se vedea la pag. 418. — *N.T.*

să persevereze într-o sarcină utilă, virilă, exaltantă şi primejdioasă — şi cît de primejdioasă ! — din dragoste faţă de ştiinţă şi de sport.

E bine, poate, să se ştie că simpaticii şi dinamicii speologi provensali şi pirineieni, atît de solidari, exercită profesiuni dintre cele mai variate. Ei sînt : profesori de matematici, studenţi, tîmplari, topitori, ceasornicari, blănari, ofiţeri şi subofiţeri de carieră, comisvoiajori, radioelectricieni, maiştri, telefonişti, navigatori, pompieri, plumbari, ziarişti, ingineri etc.

Ce şcoală minunată este aceea care leagă într-o prietenie trainică oameni care fără îndoială, nu s-ar fi cunoscut şi apreciat vreodată, dacă nu i-ar fi animat aceeaşi pasiune pentru speologie :

NOTA

Expediţiile succesive de la Coume Ouarnède (cunoscut, de altfel, mai frecvent sub numele de Coumonère), începute în 1956, s-au continuat şi după 1960, cînd se încheie relatarea lui Norbert Casteret.

În 1961, în avenul Pierre a fost descoperită la cota —550 m, de prima echipă de vîrf, o nouă reţea de galerii. Sperînd să realizeze, în sfîrşit, joncţiunea cu peşterea-resurgentă Goeuil-di-Her, echipa a treia de vîrf a ajuns pînă la un sifon, care s-a dovedit însă a fi tot cel atins în 1958. Nu era decît o galerie adiacentă, care se termina la acelaşi sifon.

Prin explorarea în amonte a Avenului Vîntului s-a mai cîştigat însă o înălţime de 66 m, aşa că denivelarea totală era la sfîrşitul campaniei din 1961 de 713 m, ceea ce plasa reţeaua Avenul Vîntului — avenul Pierre pe locul 3 din lume.

În plus, Norbert Casteret a mai descoperit un aven, vecin cu Avenul Brazilor, prin care a realizat, cu trei coechipieri, o nouă joncţiune cu avenul Raymonde.

În 1962 echipa de explorări de la Coume Ouarnède a reuşit să treacă sifonul de la Goeuil-di-Her. După cum se ştie, acesta fusese forţat în 1956 de către dr. Dufour, care descoperise cu această ocazie aproximativ 400 m de galerii. La o nouă tentativă, în 1957 dr. Dufour şi-a găsit moartea. Au urmat apoi, în 1958, speologii din echipa Coume Ouarnède care, forţînd trecerea sifonului, au explorat cam 1 400 m de

galerii. La acestea s-au mai adăugat, în 1962, încă aproximativ 1 400 m de galerii.
După această splendidă performanță, echipa a continuat cercetările în Avenul Vîntului, unde a fost descoperită o nouă rețea de galerii, numită „rețeaua Bernadette". Ea a dat noi speranțe de realizare a joncțiunii cu Goeuil-di-Her.
În august 1963, se ajunge în sfîrșit la o extraordinară joncțiune, dar nu cu peștera Goeuil-di-Her, cum era de așteptat, ci cu peștera Pène-Blanque (numită uneori Pèneblanque).
Această peșteră (amintită și de Casteret la pag. 318) are ea însăși o istorie agitată. Cercetată încă din 1874 de Filhol, Jean-Bernat și Timbal-Lagrave, Pèneblanque a fost explorată în 1908 de Martel și vizitată în 1908, 1910 și 1914 de profesorul R. Jeannel, însoțit în 1910 și de Em. G. Racoviță. Începînd din 1952, Speleo-Clubul din Paris a organizat explorarea sistematică a peșterii. În opt expediții efectuate între 1952 și 1957, a fost descoperită o rețea complicată de galerii, cu etaje inferioare active, probabil în legătură cu Goeuil-di-Her, cu care nu s-a putut face însă joncțiunea. La sfîrșitul acestor campanii, totalul galeriilor era de 4 500 m, iar diferența de nivel de 360 m.
Prin realizarea joncțiunii Avenul Vîntului-peștera Pèneblanque, diferența totală de nivel a atins 842 m. Ea este cea mai adîncă străpungere hidrologică din lume parcursă de om, depășind rețeaua Trou du Glaz, care avusese supremația cu cei 603 m ai ei.
Față de noile realizări din anul 1963, lista celor mai mari adîncimi naturale ale globului, dată de Casteret la pag. 416 trebuie modificată în felul următor :
1) Avenul Berger (Franța) : 1 126 m ;
2) Avenul Pierre-Saint-Martin (Franța și Spania) : 940 m ;
3) Avenul Vîntului-peștera Pèneblanque (Franța) : 842 m ;
4) Antro di Corchia (Italia) : 805 m ;
5) Avenul Caracas-Piagga Bella (Italia) : 689 m ;
6) Abisso di Bifurto (Italia) : 683 m ;
7) Avenul De faour Dara (Liban) : 622 m ;
8) Peștera Sniezna (Polonia) : 620 m ;
9) Avenul Trou du Glaz-peștera Guiers Mort (Franța) : 603 m ;
10) Avenul Raymond Gaché (Italia) : 558 m ;
Desigur, lista este provizorie și se referă la situația de la sfîrșitul anului 1963, căci, spre deosebire de vîrfurile mari ale pămîntului, unde ierarhia este bine stabilită și alpiniștii știu dinainte unde vor ajunge, marile adîncimi ale globului sînt o necunoscută perpetuă, fără o limită apriorică, fiecare pas în adîncime făcut de temerarii speologi putînd aduce surprize.
Este o dovadă în plus că speologia, această „știință nouă a străvechilor taine subpămîntești", cum o numea, pe drept cuvînt, marele savant Em. G. Racoviță, este în plină dezvoltare și, practic vorbind, fără limite. În fond însă, ea nu e decît una dintre numeroasele, dar nobilele discipline prin care omul caută să rupă păienjenișul de taine și necunoscute al lumii înconjurătoare, să cucerească și să supună natura. Și la propriu, și la figurat, speologia este știința care aduce lumina în întuneric. M. B.

Cuprinsul

Redactor resp. de carte : ION VELCEA
Tehnoredactor : ANA SABĂU

Dat la cules 25.05.1964. Bun de tipar 13.07.1964. Tiraj 20 000+130 ex. legate $1/1$×30 ex. lux. Hîrtie semivelină 63 g/m². Format 54×84/16. Coli editoriale 28,75. Coli de tipar 26,50+8 colițe. A. 5198. Indici de clasificare zecimală : pentru bibliotecile mari 551.4, pentru bibliotecile mici 55

Tiparul executat sub comanda nr. 40386 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.